CONFERENCE BOOK

EU 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
SEPTEMBER 3-8, 2026
TIRAN

ISBN: 978-625-8795-45-5

EU 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
SEPTEMBER 3-8, 2026
TIRAN

Edited By
ASSIS. PROF. DR. GULTEKIN GURCAY

Issued: 25.09.2026
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :
In the conference 39 papers have been presented by Turkish participants and 64 papers by international participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

The Contents Of This Book Are Solely Those Of The Authors.
Bu Kitabın içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

Web: www.avupakongresi.org Contact: avrupakongresi@gmail.com

CONFERENCE ID

EU 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

SEPTEMBER 3-8, 2026

TIRAN

ORGANIIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Spain – Ethiopia – Morocco – Iran – Kazakhstan - North Macedonia – Nigeria – Singapore – Yemen – Taiwan- Tunisia – Pakistan – Iraq- Romania – Tanzania – Philippines – Indonesia- Senegal

PRESENTATION

Oral presentation

No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical or any other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any form of information storage or retrieval systems, without permission from the publishers.

Academy Global–2026©

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Conference: Prof. Dr. Naile Bilgili

Prof. Dr. Hülya Çiçek - Gaziantep Universitesi

Prof. Dr. Ali Bilgili - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Naile Bilgili - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Hanedan - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hajar Huseynova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Dwi Sulisworo - Ahmad Dahlan University

Prof. Zain Musa - Royal Academy of Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain - NICMAR University

Prof Yakup Babayev - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Suyatno - Ahmad Dahlan University

Prof. Dr. Al-Rashiff H. Mastul -Mindanao State University

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy - Mindanao State University

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Belkıs Özkara - Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna - Zarmed University

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR - Ataturk Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Batman Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Dicle Üniversitesi

Assoc. Prof. Dody Hartanto - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kırgızistan-Türkiye Manas University

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - New Bulgarian Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari - Tebriz Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş - Gazi Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - İnönü Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları

Assist. Prof. Ihwan Ghazali - Technic University of Malaysia

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan- Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Dicle Üniversitesi

Lecturer Mehmet Nuri Ödük - Selçuk Üniversitesi

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden - Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou –

Dr. Dadash Mehravari - Tebriz Universitesi

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gültekin Gürçay

Dr. Amaneh Manafidizajı

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Hülya Çiçek – Turkiye

Prof. Dr. Emine Koca – Turkiye

Prof. Dr. Fatma Koç – Turkiye

Prof. Dr. Valide Paşayeva - Türkiye

Prof. Dr. Ali Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Naile Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Başak Hanedan – Turkiye

Prof. Dr. Aysel Güven - Turkiye

Prof Dr. Bülent Kurtişoğlu – Turkiye

Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan

Prof. Dr. Dwi Sulisworo – Indonesia

Prof. Dr. Natalia Latygina – Ukraina

Prof. Dr. Yunir Abdrahimov – Russia

Prof. Muntazir Mehdi – Pakistan

Prof. Dr. T.Venkat Narayana Rao – India

Prof. Dr. İzzet Gümüş – Turkiye

Prof. Dr. Mustafa Bayram – Turkiye

Prof. Dr. Saim Zeki Bostan – Turkiye

Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China

Prof. Yakup Babayev - Azerbaijan

Prof. Dr. Suyatno – Indonesia

Prof. Dr. Zain Musa – Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain – India

Prof. Mehdi Mohammadzade – Iran

Prof. Dr. Ika Maryani – Indonesia

Prof. Dr. Guler Yenice – Turkiye

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi – Turkiye

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna – Uzbekistan

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı – Türkiye

Prof. Dr. Belkıs Özkara – Türkiye

Prof. Dr. Al-Rashiff Hamjilani Mastul – Philipinnes

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy – Philippines

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sıddık Bakır – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Meryem Öztürk - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Turkiye

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet Aydın – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dilorom Hamroeva - Ozbekistan

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari – Iran

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - Bulgaria

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Ümit Ayata – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Okan Sarıgöz – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Eda Bozkurt – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Topal – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sandeep Gupta – India

Assoc. Prof. Dr. Veysel Parlak – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mahmut İslamoğlu – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Ali Vandshoari – İran

Assoc. Prof. Dr. Dinara Fardeeva – Rusya

Assoc. Prof. Dr. Göksel Ulay – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Erkan Efilti - Kirgizhstan

Assist. Prof. K. R. Padma – India

Assist. Prof. Dr. Omid Afghan - Afghanistan

Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan Alanazi - Saudi Arabia

Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich Altayev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amina Salihi Bayero – Nigeria

Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif Fakheer - Jordania

Assist. Prof. Dr. Dody Hartanto - Indonesia

Assist. Prof. Dr. Ihwan Ghazali - Malaysia

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heyladou – Iran

Assist. Prof. Dr. Bazarhan İmangalieva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı Jaylıbay - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Mamatkuli Juraev – Ozbekistan

Assist. Prof. Dr. Kalemkas Kalibaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bouaraour Kamel – Algeria

Assist. Prof. Dr. Alia R. Masalimova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amanbay Moldibaev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Ayslu B. Sarsekenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bhumika Sharma - India

Assist. Prof. Dr. Gulşat Şugaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. K.A. Tleubergenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Cholpon Toktosunova – Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Hoang Anh Tuan – Vietnam

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Türkiye

Assist. Prof. Dr. Botagul Turgunbaeva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Dinarakhan Tursunalieva - Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Yang Zitong – China

Assist. Prof. Dr. Gulmira Abndirasulova – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa

Assist. Prof. Dr. Murat Genç – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India

Assist. Prof. Dr. Vaiva Balciuniene – Lithuania

Assist. Prof. Dr. Meltem Avan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu - Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade – Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Raihan Yusoph – Philippines

Dr. Que-Nhu Duong - Vietnam

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden – Turkiye

Dr. Mehmet Nuri Ödük – Turkiye

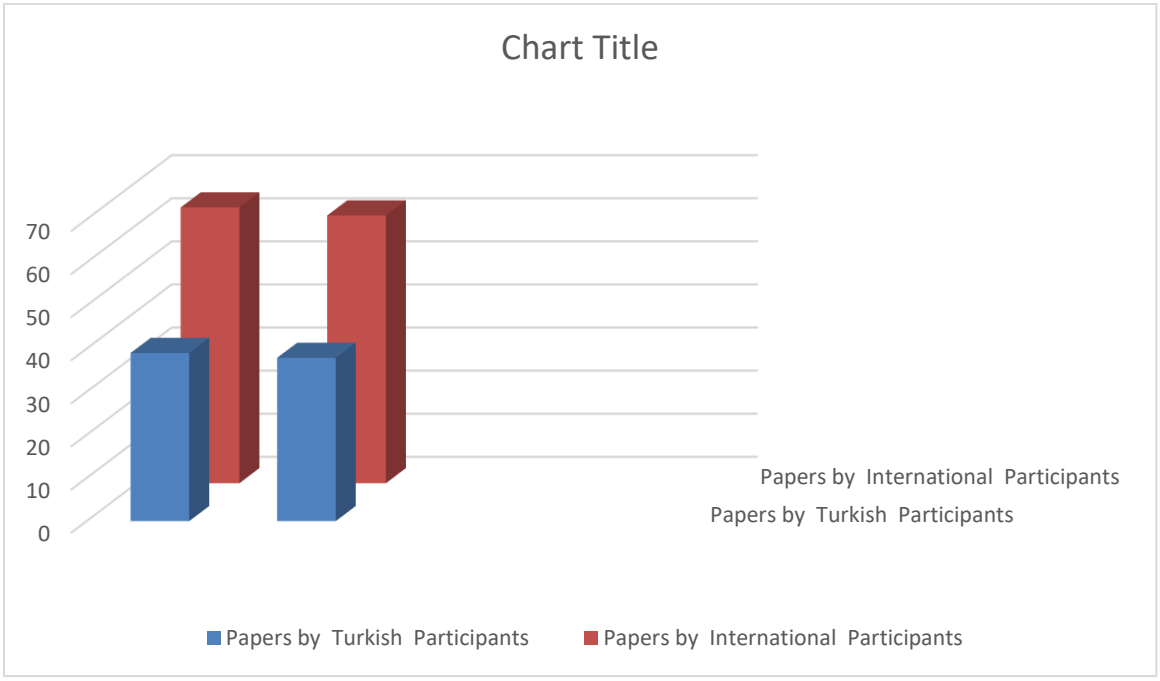
Dr. Ayşe Baran - Turkiye

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Sonali Malhotra – India

Dr. Amaneh Manafidizaji – Iran

	Number of paper	*%*
Papers by Turkish Participants	39	37.87
Papers by International Participants (18 Countries)	64	62.13

EU 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
SEPTEMBER 3-8, 2026 – TIRAN

NO : **AC- 10E - 2026. 359T– 3862**
Konu : Akademik Teşvik Uygunluk Belgesi 20/09/2026

İLGİLİ MAKAMA

Academy Global Conferences tarafından düzenlenen **EU 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES** kongresi 3-8 Eylül 2026 tarihlerinde Tirana'da 19 farklı ülkeden akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kongre kapsamında sunulan 103 bildirinin 39'uTürkiye'den, 64'ü ise farklı 18 ülkeden katılan akademisyenler tarafından sunulmuştur. Kongre, 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen "Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışında en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarıdan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır." değişikliğine uygun olarak düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz ederiz

Saygılarımızla

Prof. Dr. Naile BİLGİLİ

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Veteriner Fakültesi Dekanlığı
Fakülte Sekreterliği

Sayı : E-21304664-051-1705704 12.02.2025

Konu : 31-14279 Prof. Dr. Ali Bilgili'nin
Uluslararası Kongrelerde Düzenleme ve
Bilim kurullarında yer alması hk

FARMAKOLOJİ VE TOKSİKOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

İlgi : Farmakoloji ve Toksikoloji Anabilim Dalı Başkanlığı'nın11.02.2025 tarihli ve E-41298163-051-1704750 sayılı yazısı.

İlgi yazınız uyarınca, Anabilim Dalınız öğretim üyesi Prof.Dr.Ali BİLGİLİ'nin, Yükseköğretim Kurulu'nun 15.06.2023 tarihli oturumunda doçentlik başvuruları şartları ile ilgili değişiklik önerileri kapsamında, "Academy Global Conferences & Publishing (https://www.akademikongre.org/registration)" tarafından önümüzdeki tarihlerde düzenlenecek olan uluslararası kongrelerde; kongre başkanı, kongre düzenleme ve bilim kurulu üyesi olarak görev yapması Dekanlığımızca da uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. Necmettin ÜNAL
Dekan V.

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu: 8E77B04B-BD26-449E-A3C8-D44477307021 Doğrulama Adresi: https://www.turkiye.gov.tr/ankara-universitesi-ebys

Zübeyde Hanım Mahallesi Şehit Ömer Halisdemir Bulvarı No: 9/C 06070 Altındağ / ANKARA
Telefon No: (0312) 317 03 15 Belge Geçer No: (0312) 316 44 72
e-posta: vetmed@veterinary.ankara.edu.tr
KEP Adresi : ankunvrek@ankuni.hs01.kep.tr

Bilgi için:Gülay ŞAFAK
Bilgisayar İşletmeni
Telefon No:(312) 317 03 15-4510
E-Posta: gsafak@ankara.edu.tr

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES
EU EXART 9TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION

September 3-8, 2026

Tiran

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.**
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- **Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.**
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- Sunum yapmak zorunludur. **Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.
- **SADECE ÇALIŞMADA YAZAR OLARAK GEÇEN KİŞİLER SUNUM YAPABİLİR !**

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 1	**Dr. Öğr. Üyesi Yakup Ermurat**	1	ARITILMIŞ ENDÜSTRİYEL ATIKSULARIN TARIMSAL SULAMADA YENİDEN KULLANIMININ BİBER (Capsicum Annuum) ÇİMLENMESİ VE BİTKİ GELİŞİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	Büşra UZUNOĞLU Prof. Dr. Semra MALKOÇ
		2	ATIKSU ARITMA SUYUNUN DOMATES (Lycopersicon esculentum) YETİŞTİRİCİLİĞİNDE TARIMSAL SULAMADA TEKRAR KULLANILABİLİRLİĞİ, ÇİMLENME VE FİDE GELİŞİMİ ÜZERİNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Büşra UZUNOĞLU Prof. Dr. Semra MALKOÇ
		3	PASİF ÖRNEKLEME YAKLAŞIMIYLA ÜNİVERSİTE BİNALARINDA İÇ ORTAM HAVA KALİTESİNİN İNCELENMESİ: ESKİŞEHİR TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ÇEVRE MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMÜ ÖRNEĞİ	Doç. Dr., Özlem ÖZDEN ÜZMEZ Çevre Mühendisi, Arzu ÇALLAR
		4	ARTIFICIAL INTELLIGENCE-ASSISTED PREDICTION OF APPARENT PH STABILITY IN VITAMIN C AND AMOXICILLIN/CLAVULANATE-LOADED LECITHIN–HYDROGEL COMPOSITE FORMULATIONS	Dr. Öğr. ÜyesiYakup Ermurat
		5	EVALUATION OF THE EFFECT OF BLAST-INDUCED VIBRATIONS ON OPEN PIT SLOPE STABILITY BY NUMERICAL MODELING	Armagan KARDES Mete DOGAN Meriç Can OZYURT Zeynep SERTABIPOGLU KAYCİ

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 2	**Doç. Dr. Erol KINA**	1	DUYGU ANALİZİNDE METİN TEMSİLİ VE MODEL PERFORMANSININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ: IMDB VERİ SETİ ÖRNEĞİ	Dr. Öğr. Üyesi Emre BİÇEK
		2	ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED AUTONOMOUS FLIGHT SAFETY AND DECISION-MAKING FRAMEWORK FOR HIGH-SPEED ROCKET SYSTEMS	Asst. Prof. Dr. Ercüment ÖZTÜRK Asst. Prof. Dr. Amir NASER Asst. Prof. Dr. F. Baturalp GÜNAY
		3	LILLIANITE (Pb 3 Bi 2 S 6) VE GALENOBISMUTITE (PbBi 2 S 4) SÜLFOSALTLARININ GAMA IŞINLARINA KARŞI RADYASYON KORUMA VERİMLİLİĞİ (RPE) ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi Mehtap Yalçınkaya
		4	CALIBRATION AND STATISTICAL CHARACTERIZATION OF SPECTRAL SHAPE PARAMETERS FOR SOFT SOIL GROUND MOTIONS	Asst. Prof. Dr., Rafet Sisman
		5	TRANSFORMER TABANLI DİL MODELLERİNDE STEREOTİPİK ÖNYARGININ KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ	Doç. Dr. Erol KINA
		6	KRONİK HASTALIKLARIN YÖNETİMİNDE MATEMATİK TABANLI MAKİNE ÖĞRENMESİ YAKLAŞIMLARI	Dr, Ahmet Yildirim Dr.Ogr.Uyesi, Nilufer Yildirim
		7	THE ROLE OF DOCK SYSTEMS IN MAINTENANCE SAFETY IN AIRCRAFT MAINTENANCE OPERATIONS	Polat Çelik Asst. Prof. Dr. Tarık Güneş

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 3	**Uzman Dt. Akın Halil KOYUNCU**	1	MAKSİLLADA PROTEZE BAĞLI YAYGIN HİPERPLAZİNİN CERRAHİ EKSİZYON VE SERBEST DİŞETİ GREFTİ İLE YÖNETİMİ: BİR OLGU SUNUMU	Uzman Dt. Akın Halil KOYUNCU
		2	MANDİBULAR ANTERİOR BÖLGEDEKİ MUKOGİNGİVAL DEFEKTLERİN SERBEST DİŞETİ GREFTİ İLE TEDAVİSİ: BİR VAKA SERİSİ	Uzman Dt. Akın Halil KOYUNCU
		3	YÜKSEK MAKSİLLER LABİAL FRENULUM ATAŞMANININ CERRAHİ YÖNETİMİ VE MUKOGİNGİVAL MORFOLOJİNİN OPTİMİZASYONU: OLGU SUNUMU	Merve GÜRELİ Delil DOĞAN
		4	MANDİBULAR ANTERİOR EPULİSİN PREPROTETİK CERRAHİ YÖNETİMİNDE VESTİBÜLER SULKUS MORFOLOJİSİNİN KORUNMASI: OLGU SUNUMU	Merve GÜRELİ Delil DOĞAN
		5	MAKSİLLER LABİAL MUKOZADA LOKALİZE MUKOSELİN CERRAHİ YÖNETİMİ VE HİSTOPATOLOJİK DEĞERLENDİRİLMESİ: OLGU SUNUMU	Ahmet Mehdi SEMUR Delil DOĞAN
		6	MAKSİLLER ANTERİOR BÖLGEDE LOKALİZE REAKTİF GİNGİVAL LEZYONUN CERRAHİ YÖNETİMİ: PİYOJENİK GRANÜLOM OLGUSU	Ahmet Mehdi SEMUR Delil DOĞAN

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 4	**Delil DOĞAN**	1	MANDİBULAR POSTERİOR BÖLGEDE KİSTİK LEZYON ENÜKLEASYONU SONRASI OLUŞAN KEMİK DEFEKTİNİN PRF İLE YÖNETİMİ: OLGU SUNUMU	Emre ARSLAN Delil DOĞAN
		2	İMPLANT ÇEVRESİ KERATİNİZE DOKU YETERSİZLİĞİNE EŞLİK EDEN YUMUŞAK DOKU ÇEKİLMESİNİN SERBEST DİŞ ETİ GREFTİ İLE CERRAHİ YÖNETİMİ: OLGU SUNUMU	Emre ARSLAN Delil DOĞAN
		3	İLERİ POSTERİOR MAKSİLLER ATROFİDE LATERAL SİNÜS LİFT VE AŞAMALI İMPLANT YERLEŞİMİ: OLGU SUNUMU	Uzm.Dt., Merve GÜNEY Uzm.Dt., Delil DOĞAN
		4	MAKSİLLER VE MANDİBULAR GİNGİVAL ÇEKİLMELERİN BAĞ DOKUSU VE SERBEST DİŞ ETİ GREFTLERİYLE TEDAVİSİ: 2 YILLIK OLGU TAKİBİ	Uzm.Dt., Merve GÜNEY Uzm.Dt., Delil DOĞAN
		5	INFLUENCE OF PEEK AND TITANIUM IMPLANT SCAN BODIES ON THE ACCURACY OF DIGITAL IMPLANT IMPRESSIONS: A SYSTEMATIC REVIEW AND META-ANALYSIS	Assistant Professor, Rüştü Ersoy Sakarya Research Assistant, Osayd Alawawda
		6	PROTETİK REHABİLİTASYON ÖNCESİ POSTEKSTRAKSİYONEL ALVEOLER KRET MORFOLOJİSİNİN CERRAHİ OPTİMİZASYONU: MANDİBULAR ALVEOLOPLASTİ OLGU SUNUMU	Delil DOĞAN
		7	MAKSİLLER MUKOZAL APSE YÖNETİMİNDE CERRAHİ DRENAJIN SÜRDÜRÜLMESİNE YÖNELİK SÜTÜRLE FİKSE DREN UYGULAMASI: OLGU SUNUMU	Delil DOĞAN

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Naile BİLGİLİ**	1	GENETIC ALGORITHM-BASED PID PARAMETER OPTIMIZATION FOR A THREE-DEGREE-OF-FREEDOM ROBOTIC ARM	Semih Çelik Dr. Öğr.Üyesi, Aziz Sezgin
		2	YAŞLI BİREYLERDE MONTESSORİ TEMELLİ UYGULAMALARIN KOGNİTİF FONKSİYON VE GÜNLÜK YAŞAM AKTİVİTELERİNE ETKİSİ: RANDOMİZE KONTROLLÜ ÇALIŞMA PROTOKOLÜ	Arş. Gör. Semanur ÇELİK DEMİRYÜREK Prof. Dr. Naile BİLGİLİ
		3	PREVALENCE OF HEALTHCARE-ASSOCIATED INFECTIONS IN “MOTHER TERESA” UNIVERSITY HOSPITAL AND REGIONAL DURRES HOSPITAL	MD.PhD. Zahide Sulejmani Doloresa Koka Elja Sulejmani
		4	CURRENT EVİDENCE-BASED APPROACHES TO THE MANAGEMENT OF MENOPAUSAL SYMPTOMS: A NARRATİVE REVİEW	Şengül Seda İNCELER Dr. Öğr. Üyesi Seda Karaçay YIKAR Prof. Dr. Evşen NAZİK
		5	BREASTFEEDİNG İN THE AGE OF THE CLİMATE CRİSİS: A REVİEW FROM THE PERSPECTİVE OF MATERNAL INFANT HEALTH AND SUSTAİNABLE NUTRİTİON	Gamze Nur KAYA Doç. Dr. Canan Birimoğlu OKUYAN
		6	DİGİTAL TRANSFORMATİON İN BREASTFEEDİNG COUNSELİNG: MOBİLE APPLİCATİONS, TELEHEALTH, AND SOCİAL MEDİA-BASED SUPPORT APPROACHES	Gamze Nur KAYA Doç. Dr. Canan Birimoğlu OKUYAN

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 6	**Dr. Öğr. Üyesi Özge AYDIN**	1	KARDEŞLER ARASINDA PAYLAŞILMIŞ KEKEMELİK: ÜÇ VAKA ÜZERİNDEN KLİNİK BİR DEĞERLENDİRME	Dr. Öğr. Üyesi Agit ŞİMŞEK Gülizar BOŞNAK
		2	YÜKSEK KUBBELİ DAMAK MORFOLOJİSİNE SAHİP 6-9 YAŞ ÇOCUKLARDA ARTİKÜLASYON HATALARININ İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Agit ŞİMŞEK Mehmet Efe YILDIRIM
		3	YAPAY ZEKA KULLANIMI VE HEMŞİRELİK GELECEĞİNE ETKİSİ	Prof. Dr. Asiye KARTAL Beyza Nur TAŞDEMİR
		4	FUTBOL OKULLARINDA EĞİTİM ALAN ÇOCUKLARIN AKADEMİK BAŞARI ALGILARININ İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Özge AYDIN Prof. Dr. Yeliz ERATLI ŞİRİN
		5	KLİMAKTERİK DÖNEM KADIN SAĞLIĞI SORUNLARI VE KANITA DAYALI UYGULAMALAR	Yükseklisans Öğrencisi, Mercan GÜNEŞ Dr. Öğr. Üyesi, Seda KARAÇAY YIKAR Prof. Dr., Evşen NAZİK
		5	COMPASSION FATIGUE: A REVIEW ON ONCOLOGY NURSING	Asst. Prof., Nermin Kılıç Barmanpek Asst. Prof., Cihat Demirel
		6	GEBELİK VE CİNSEL YAŞAM	Yükseklisans Öğrencisi, Mercan GÜNEŞ Dr. Öğr. Üyesi, Seda KARAÇAY YIKAR Prof. Dr., Evşen NAZİK

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 7	**Prof. Dr. ALİ BİLGİLİ Prof. Dr. BAŞAK HANEDAN**	1	HONEY BEE COLONY HEALTH AND THE CHALLENGES OF ENVIRONMENTAL STRESSORS IN ALGERIA	Noureddine Adjlane Prof. Dr. Soumeya Kaouche
		2	COCCIDIOSIS IN CATTLE	Prof. Dr. ALİ BİLGİLİ Prof. Dr. BAŞAK HANEDAN
		3	ABOMASAL ULCERS IN CATTLE	Prof. Dr. BAŞAK HANEDAN Prof. Dr. ALİ BİLGİLİ
		4	IDENTIFICATION OF AKAP13 POLYMORPHISM IN SELECTED INDIGENOUS TURKİSH GOAT BREEDS	Res. Asst. Beste GÖNECİ FİDAN Assoc. Prof. Dr. Bahar ARGUN KARSLI
			EVALUATION OF SELECTED REPRODUCTIVE PERFORMANCE PARAMETERS IN AKKARAMAN SHEEP RAISED UNDER ANKARA CONDITIONS	Sedat BEHREM Yunus ARZIK
		5	THE EFFECT OF ENVIRONMENTAL FACTORS ON ECONOMIC TRAITS IN SMALL RUMINANT FARMING IN TÜRKIYE	Mehmet DEMİR Sedat BEHREM Yunus ARZIK

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 8	**Prof. Dr. Mehmet Oğuz Öztürk**	1	*SCHYZOCOTYLE ACHEILOGNATHI* (PLATYHELMINTHES) TÜRÜNDE INTERNAL TRANSCRIBED SPACER (ITS) GEN DİZİSİNİN TANIMLAMASI	Prof. Dr. Mehmet Oğuz Öztürk
		2	CIMEX LECTULARIUS (HEMIPTERA) TÜRÜNDE ADLİ TIPTAKİ UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Prof. Dr. Mehmet Oğuz Öztürk
		3	AGROEKOSİSTEMDE BÖCEKLERİN ÇOĞALMASINI OLUMSUZ ETKİ EDEN ABİYOTİK FAKTÖRLER	Prof. Dr. Mehmet KAPLAN
		4	TARIMSAL ÜRETİMDE DRONE TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI VE UYGULAMA ALANLARI	Prof. Dr. Mehmet KAPLAN
		5	PEPPERMİNT ve SPEARMİNT ÇAYLARINDA DEMLEME SICAKLIĞININ TOPLAM FENOLİK MADDE ve ANTİOKSİDAN AKTİVİTE ÜZERİNE ETKİSİ	Dr. Öğretim Üyesi Hülya ŞEN ARSLAN
		6	TIME-DEPENDENT PROGRESSION OF OXIDATIVE, OSMOTIC, AND PIGMENT RESPONSES TO PROLONGED DARKNESS IN MAIZE	Lecturer, Kamil ÖZTÜRK Lecturer Dr., Cansu ALTUNTAŞ

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 9	**Doç.Dr. Ali İhsan Çelik**	1	INVESTIGATION OF ARTIFICIAL AGGREGATE TYPES AND THEIRSUITABILITY FOR ASPHALT MIXTURES	Dr. Onur Şahin
		2	PAYMENT TECHNOLOGIES AND INTEGRATION APPROACHES İN PARATRANSIT SYSTEMS: A COMPREHENSIVE REVIEW OF THE NATIONAL AND INTERNATIONAL LITERATURE	Dr. Onur Şahin
		3	ENDÜSTRİ 1.0'DAN İNŞAAT 5.0'A: DİJİTALLEŞME, SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE İNSAN MERKEZLİ DÖNÜŞÜM PERSPEKTİFİNDE İNŞAAT MÜHENDİSLİĞİNİN EVRİMİ	Doç.Dr. Ali İhsan Çelik
		4	TEK YÜZÜ DAİRESEL DELİKLİ İNCE CİDARLI PASLANMAZ ÇELİK KUTU PROFİLLERDE YEREL BURKULMA DAVRANIŞININ CİDAR KALINLIĞINA BAĞLI DEĞİŞİMİNİN SAYISAL İNCELENMESİ	Doç.Dr. Ali İhsan Çelik
		5	SÜRŞARJ YÜKLERİ ALTINDA DAYANMA DUVARI DAVRANIŞININ SONLU ELEMANLAR YÖNTEMİ İLE ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi Yesim Tuskan
		6	THE EFFECT OF HEAT TREATMENT ON THE PHYSICAL AND MECHANICAL PROPERTIES OF PLYWOOD MADE FROM OAK VENEERS	Assoc. Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
		7	QUANTIFYING PRIVACY LEAKAGE IN RESIDENTIAL FLOOR PLANS USING SEMANTIC ROOM GRAPHS	Öğr. Gör. Dr. Osman GÜMÜŞ Mim. Esmer GÜMÜŞ

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 1	**Assis. Prof. Dr. Antonio Ruiz Cabrera**	1	EPIDEMIOLOGICAL SURVEILLANCE OF BOVINE TUBERCULOSIS IN EXTENSIVE CATTLE FARMING SYSTEMS OF THE MEDITERRANEAN REGION	Prof. Dr. Carlos Fernández-Delgado Dr. María Isabel Romero-Vega Javier Alonso Martín Assoc. Prof. Dr. Lucía Sánchez Ortega
		2	ANTIMICROBIAL RESISTANCE PATTERNS OF ESCHERICHIA COLI ISOLATED FROM POULTRY FLOCKS AND ITS PUBLIC HEALTH IMPLICATIONS	Assis. Prof. Dr. Antonio Ruiz Cabrera Elena Gómez Navarro
		3	PREVALENCE AND RISK FACTORS ASSOCIATED WITH GASTROINTESTINAL PARASITIC INFECTIONS IN SMALLHOLDER DAIRY CATTLE	Dr. Tesfaye Bekele Gebre Prof. Dr. Almaz Hailu Wolde Getachew Mulugeta Assefa
		4	SEROPREVALENCE OF PESTE DES PETITS RUMINANTS VIRUS IN INDIGENOUS SHEEP AND GOAT POPULATIONS UNDER PASTORAL MANAGEMENT	Prof. Dr. Dawit Negash Kebede Selamawit Bogale Fikru
		5	MOLECULAR CHARACTERIZATION OF FOOT-AND-MOUTH DISEASE VIRUS SEROTYPES CIRCULATING IN NORTH AFRICAN LIVESTOCK POPULATIONS	Assis. Prof. Dr. Youssef El Amrani Dr. Fatima Zahra Benjelloun Khalid Ouazzani Tahiri Prof. Dr. Nadia Berrada Chraibi Hamza El Fassi
		6	IMPACT OF THERMAL STRESS ON REPRODUCTIVE PERFORMANCE AND MILK YIELD IN HOLSTEIN DAIRY COWS UNDER SEMI-ARID CONDITIONS	Dr. Rachid Bennani Smires Salma El Idrissi Alaoui Assoc. Prof. Dr. Omar Tazi Mansouri
		7	DETECTION AND ANTIBIOTIC SUSCEPTIBILITY OF STAPHYLOCOCCUS AUREUS IN SUBCLINICAL MASTITIS CASES FROM SMALL-SCALE DAIRY HERDS	Prof. Dr. Mohamed Chakir Belhaj Imane Sabri Ouali Houda Bennis Sekkat

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Kiril Dimitro0076**	1	SEISMIC PERFORMANCE ASSESSMENT OF REINFORCED CONCRETE FRAME STRUCTURES RETROFITTED WITH CARBON FIBER REINFORCED POLYMER JACKETING IN HIGH-RISK ZONES	Prof. Dr. Nurlan Abenov Aigerim Sultanova Yerlan Tulegenov Dr. Zhanna Karimova
		2	INTEGRATION OF BUILDING INFORMATION MODELING AND ENERGY SIMULATION FOR SUSTAINABLE RESIDENTIAL ARCHITECTURE IN CONTINENTAL CLIMATE CONDITIONS	Assoc. Prof. Dr. Dmitriy Ivanov Madina Zhaksybekova
		3	FINITE ELEMENT ANALYSIS OF LONG-SPAN STEEL TRUSS BRIDGES UNDER COMBINED THERMAL AND DYNAMIC TRAFFIC LOADING	Prof. Dr. Goran Stojanovski Marija Petrovska Assis. Prof. Dr. Ilija Nikolov Ana Trajkovska Dr. Vladimir Angelov
		4	ADAPTIVE REUSE OF INDUSTRIAL HERITAGE BUILDINGS AS A STRATEGY FOR URBAN REGENERATION AND CULTURAL SUSTAINABILITY	Biljana Ristovska Assoc. Prof. Dr. Kiril Dimitrov
		5	EXPERIMENTAL INVESTIGATION OF LATERITIC SOIL STABILIZATION USING RICE HUSK ASH AND CEMENT FOR LOW-COST ROAD PAVEMENT CONSTRUCTION	Prof. Dr. Chinedu Okafor
		6	OPTIMIZATION OF PASSIVE COOLING TECHNIQUES IN VERNACULAR ARCHITECTURE FOR TROPICAL CLIMATE ENERGY EFFICIENCY	Assoc. Prof. Dr. Funmilayo Adeyemi Ibrahim Musa Blessing Eze Dr. Olusegun Bamidele Ngozi Uchenna Assis. Prof. Dr. Tunde Afolabi
		7	DURABILITY AND MECHANICAL BEHAVIOR OF SELF-COMPACTING CONCRETE INCORPORATING RECYCLED COARSE AGGREGATES AND SILICA FUME	Dr. Yusuf Abdullahi Chidinma Obi Prof. Dr. Hassan Danjuma
		8	RESILIENCE-BASED DESIGN OF URBAN DRAINAGE INFRASTRUCTURE FOR FLOOD MITIGATION UNDER CLIMATE CHANGE SCENARIOS IN DENSE COASTAL CITIES	Prof. Dr. Tan Wei Ming Lim Hui Ling Assoc. Prof. Dr. Rajesh Kumar Nurul Aisyah Binte Rahman
		9	PARAMETRIC DESIGN AND STRUCTURAL OPTIMIZATION OF FREE-FORM TIMBER GRIDSHELL ROOF SYSTEMS USING COMPUTATIONAL WORKFLOWS	Assis. Prof. Dr. Lee Jia Wei Priya Nair Dr. Muhammad Firdaus

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 3	**Assis. Prof. Dr. Nodira Karimova**	1	EXPERIMENTAL INVESTIGATION OF THERMAL FATIGUE BEHAVIOR IN ALUMINUM ALLOY PISTON HEADS UNDER CYCLIC HEATING CONDITIONS	Prof. Dr. Alisher Rakhimov Dilnoza Yusupova Assoc. Prof. Dr. Bekzod Toshpulatov
		2	OPTIMIZATION OF CUTTING PARAMETERS IN CNC TURNING OF STAINLESS STEEL USING TAGUCHI-BASED SURFACE ROUGHNESS ANALYSIS	Sardor Ergashev Assis. Prof. Dr. Nodira Karimova
		3	FINITE ELEMENT ANALYSIS OF STRESS DISTRIBUTION IN COMPOSITE LEAF SPRINGS FOR LIGHTWEIGHT AUTOMOTIVE SUSPENSION SYSTEMS	Prof. Dr. Chih-Ming Lin Yu-Hsuan Chang Wei-Chen Huang Dr. Ping-Hung Tsai
		4	DEVELOPMENT OF A HYBRID PIEZOELECTRIC ENERGY HARVESTING MODULE FOR VIBRATION-DRIVEN INDUSTRIAL SENSOR APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Kuan-Yu Chen Hsiao-Ling Wu Jia-Wei Yang Mei-Fen Ho Cheng-Hao Liu Dr. Shu-Ping Kao
		5	COMPUTATIONAL FLUID DYNAMICS STUDY OF HEAT TRANSFER ENHANCEMENT IN MICROCHANNEL HEAT SINKS USING NANOFLUID COOLANTS	Prof. Dr. Md. Rafiqul Islam Tahmina Akter
		6	DESIGN AND PERFORMANCE EVALUATION OF A LOW-COST SOLAR-POWERED WATER PUMPING SYSTEM FOR RURAL AGRICULTURAL IRRIGATION	Abdullah Al Mamun Assoc. Prof. Dr. Shahriar Hossain Nusrat Jahan Dr. Kamrul Hasan Bhuiyan Fatema Begum
		7	WEAR AND FRICTION CHARACTERIZATION OF SILICON CARBIDE-REINFORCED ALUMINUM MATRIX COMPOSITES FABRICATED BY STIR CASTING	Assis. Prof. Dr. Mohammad Saiful Alam Rezaul Karim Sadia Islam

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Håkon Nilsen**	1	COMPARATIVE ASSESSMENT OF HEAVY METAL CONTAMINATION IN URBAN RIVER SEDIMENTS UNDER SEMI-ARID CLIMATIC CONDITIONS	Prof. Dr. Bekzod Rakhimov Nilufar Yusupova Assoc. Prof. Dr. Sardor Karimov
		2	MEMBRANE BIOREACTOR PERFORMANCE FOR MUNICIPAL WASTEWATER REUSE IN WATER-STRESSED REGIONS OF CENTRAL ASIA	Dr. Dilnoza Abdullayeva Otabek Tursunov Prof. Dr. Jamshid Ismoilov Malika Sattorova Assis. Prof. Dr. Farrukh Nazarov
		3	PHOTOCATALYTIC DEGRADATION OF PHARMACEUTICAL POLLUTANTS USING MODIFIED TITANIUM DIOXIDE NANOCOMPOSITES	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed Mona Abdelrahman
		4	LIFE CYCLE ANALYSIS OF SOLID WASTE MANAGEMENT STRATEGIES IN RAPIDLY EXPANDING COASTAL CITIES	Dr. Karim Mahmoud Fatma Hassan Assoc. Prof. Dr. Youssef Ibrahim Nourhan Farouk
		5	MICROPLASTIC OCCURRENCE AND SEASONAL DISTRIBUTION IN COLD-WATER FJORD ECOSYSTEMS	Prof. Dr. Lars Haugen Ingrid Solberg Dr. Magnus Berg
		6	OPTIMIZATION OF ANAEROBIC DIGESTION FOR BIOGAS RECOVERY FROM FISH PROCESSING WASTE STREAMS	Sofie Andersen Assoc. Prof. Dr. Håkon Nilsen

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 5	**Dr. Marko Nikolić**	1	ENCAPSULATION OF BLACKCURRANT POLYPHENOLS BY SPRAY DRYING AND THEIR STABILITY DURING STORAGE IN FUNCTIONAL DAIRY MATRICES	Prof. Dr. Rūta Petrauskienė Assoc. Prof. Dr. Gintaras Kazlauskas Dr. Andrius Jankauskas
		2	OPTIMIZATION OF ULTRASOUND-ASSISTED EXTRACTION OF DIETARY FIBRE FROM RYE BRAN FOR BAKERY APPLICATIONS	Jonas Stankevičius Assis. Prof. Dr. Vaida Butkutė
		3	EFFECT OF HIGH-PRESSURE PROCESSING ON MICROBIAL SAFETY AND SENSORY QUALITY OF FRESHLY PRESSED POMEGRANATE JUICE Prof	. Dr. Mohamed El-Sayed Ahmed Abdel-Rahman Dr. Amira Hassan Mostafa Kamel
		4	DEVELOPMENT OF EDIBLE COATINGS BASED ON CHITOSAN AND OLIVE LEAF EXTRACT TO EXTEND SHELF LIFE OF DATE FRUITS	Assoc. Prof. Dr. Mahmoud Ibrahim Fatma El-Zahraa Mansour
		5	KINETIC MODELLING OF THIN-LAYER DRYING OF MANGO SLICES USING SOLAR-ASSISTED HYBRID DRYERS	Prof. Dr. Muhammad Aslam Ayesha Bibi Dr. Bilal Ahmed Khan Usman Malik Assis. Prof. Dr. Sana Riaz Hafiz Tariq Mehmood
		6	PHYSICOCHEMICAL AND RHEOLOGICAL CHARACTERIZATION OF STABILIZED YOGHURT ENRICHED WITH GERMINATED CHICKPEA FLOUR	Ali Raza Dr. Fatima Noor
		7	ANTIOXIDANT ACTIVITY AND OXIDATIVE STABILITY OF COLD-PRESSED MORINGA SEED OIL DURING ACCELERATED STORAGE	Prof. Dr. Imran Hussain Assoc. Prof. Dr. Nadia Parveen Zeeshan Akram
		8	INFLUENCE OF FERMENTATION CONDITIONS ON THE PROBIOTIC VIABILITY AND TEXTURE OF TRADITIONAL SERBIAN KAJMAK	Prof. Dr. Nikola Jovanović Jelena Petrović Dr. Marko Nikolić
		9	VALORIZATION OF APPLE POMACE INTO PECTIN AND POLYPHENOL-RICH POWDERS FOR CLEAN-LABEL FOOD FORMULATIONS	Assoc. Prof. Dr. Milan Stanković Ana Đorđević Stefan Ilić Dr. Ivana Mitrović

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 6	**Dr. Mindaugas Stankevičius**	1	THE IMPACT OF STRUCTURED NURSE-LED EDUCATION PROGRAMS ON MEDICATION ADHERENCE AMONG PATIENTS WITH CHRONIC HEART FAILURE	Prof. Dr. Aistė Kazlauskienė Tomas Petrauskas Assoc. Prof. Dr. Rūta Jankauskaitė
		2	EVALUATING BURNOUT AND EMOTIONAL EXHAUSTION LEVELS AMONG INTENSIVE CARE UNIT NURSES DURING PROLONGED SHIFT SCHEDULES	Dr. Mindaugas Stankevičius Gabija Vaitkutė Darius Butkus Assis. Prof. Dr. Vytautas Kazlauskas
		3	ASSESSING HAND HYGIENE COMPLIANCE AND ITS ASSOCIATION WITH HOSPITAL-ACQUIRED INFECTIONS IN SURGICAL WARDS	Assoc. Prof. Dr. Mahmoud Abdel-Rahman Fatma Ibrahim Youssef Mostafa Dr. Nadia Farouk Salma Abdelaziz
		4	THE ROLE OF NURSING INTERVENTIONS IN REDUCING POSTOPERATIVE ANXIETY AMONG PATIENTS UNDERGOING MAJOR ABDOMINAL SURGERY	Prof. Dr. Ahmed Hassan Mona El-Sayed
		5	KNOWLEDGE, ATTITUDES, AND PRACTICES REGARDING PRESSURE ULCER PREVENTION AMONG NURSES IN TERTIARY CARE HOSPITALS	Dr. Muhammad Ali Khan Ayesha Siddiqui
		6	FACTORS INFLUENCING PATIENT SATISFACTION WITH NURSING CARE QUALITY IN PUBLIC AND PRIVATE HEALTHCARE SETTINGS	Prof. Dr. Imran Ahmed Sana Malik Bilal Hussain Fatima Zahra Assis. Prof. Dr. Usman Tariq Hina Rashid
		7	THE EFFECTIVENESS OF SIMULATION-BASED TRAINING IN IMPROVING CLINICAL DECISION-MAKING SKILLS OF NURSING STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Zainab Iqbal Ahsan Raza Dr. Kiran Shah

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 7	**Dr. Georgios Dimitriou**	1	OPTIMIZATION OF PRECISION IRRIGATION SCHEDULING USING SOIL MOISTURE SENSOR NETWORKS FOR SUSTAINABLE CEREAL PRODUCTION UNDER CENTRAL EUROPEAN DROUGHT CONDITIONS	Dr. Anna-Lena Schneider Assoc. Prof. Dr. Michael Weber Sophie Braun
		2	DEVELOPMENT OF AUTONOMOUS FIELD ROBOTS EQUIPPED WITH DEEP-LEARNING VISION SYSTEMS FOR SELECTIVE MECHANICAL WEED CONTROL IN ORGANIC FARMING	Assis. Prof. Dr. Julia Fischer Prof. Dr. Hans-Peter Wagner
		3	INTEGRATION OF SATELLITE REMOTE SENSING AND MACHINE LEARNING MODELS FOR EARLY DETECTION OF NITROGEN DEFICIENCY IN GREENHOUSE HORTICULTURE	Prof. Dr. Willem van der Berg Dr. Sanne de Vries Bram Jansen Assoc. Prof. Dr. Eva Bakker Lucas Visser
		4	LIFE CYCLE ASSESSMENT OF VERTICAL FARMING SYSTEMS AND THEIR ROLE IN REDUCING WATER FOOTPRINT OF LEAFY VEGETABLE SUPPLY CHAINS	Dr. Femke Hendriks Prof. Dr. Johan Smit Daan Mulder
		5	MODELING SOIL CARBON SEQUESTRATION DYNAMICS UNDER REGENERATIVE GRASSLAND MANAGEMENT IN COLD BOREAL CLIMATES	Prof. Dr. Ole Kristiansen Ingrid Halvorsen Assis. Prof. Dr. Lars Andersen
		6	ASSESSMENT OF POST-HARVEST STORAGE TECHNOLOGIES FOR REDUCING QUALITY LOSSES IN ARCTIC BERRY PRODUCTION VALUE CHAINS	Dr. Kari Johansen
		7	EVALUATION OF ANAEROBIC DIGESTION SYSTEMS FOR CONVERTING LIVESTOCK MANURE INTO RENEWABLE BIOGAS ON SMALL-SCALE NORWEGIAN FARMS	Assoc. Prof. Dr. Magnus Olsen Sigrid Berg Prof. Dr. Erik Nilsen Astrid Pedersen
		8	APPLICATION OF INTERNET-OF-THINGS SENSORS AND DECISION SUPPORT SYSTEMS FOR SUSTAINABLE VINEYARD MANAGEMENT IN THE AEGEAN REGION	Dr. Georgios Dimitriou Sofia Alexandrou
		9	ANALYSIS OF SOIL SALINITY MANAGEMENT PRACTICES AND THEIR EFFECTS ON GREENHOUSE TOMATO PRODUCTIVITY IN COASTAL AGRICULTURAL ZONES	Assis. Prof. Dr. Nikolaos Christodoulou Panagiota Stavrou Prof. Dr. Athanasios Karagiannis

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Erik Johansen**	1	OPTIMIZING GRID-SCALE LITHIUM-ION BATTERY STORAGE FOR INTERMITTENT RENEWABLE ENERGY INTEGRATION IN URBAN POWER SYSTEMS	Prof. Dr. Andreas Müller Dr. Katharina Weber Sebastian Hoffmann
		2	THERMODYNAMIC EFFICIENCY ANALYSIS OF HYDROGEN FUEL CELLS FOR DECENTRALIZED RESIDENTIAL ENERGY GENERATION	Assoc. Prof. Dr. Johanna Schneider Markus Bauer Prof. Dr. Thomas Wagner Lena Fischer Dr. Christian Richter
		3	LIFE-CYCLE ASSESSMENT OF OFFSHORE WIND TURBINE FOUNDATIONS UNDER NORTH SEA ENVIRONMENTAL CONDITIONS	Dr. Willem van der Berg Sanne de Vries Assis. Prof. Dr. Pieter Bakker
		4	MACHINE LEARNING APPROACHES FOR PREDICTIVE LOAD BALANCING IN SMART ENERGY DISTRIBUTION NETWORKS	Prof. Dr. Johannes Visser Anouk Jansen Bram Meijer Dr. Femke de Boer
		5	TECHNO-ECONOMIC EVALUATION OF FLOATING SOLAR PHOTOVOLTAIC SYSTEMS IN COLD-CLIMATE HYDROPOWER RESERVOIRS	Assoc. Prof. Dr. Erik Johansen Ingrid Hansen
		6	CARBON CAPTURE AND STORAGE POTENTIAL OF DEPLETED OFFSHORE GAS FIELDS FOR LARGE-SCALE INDUSTRIAL DECARBONIZATION	Prof. Dr. Lars Olsen Kristine Berg Assis. Prof. Dr. Magnus Larsen Sigrid Nilsen Dr. Håkon Andersen Marte Kristiansen
		7	DYNAMIC MODELING OF DEEP GEOTHERMAL HEAT EXTRACTION FOR DISTRICT HEATING IN HIGH-LATITUDE COMMUNITIES	Dr. Ola Pedersen Camilla Haugen Prof. Dr. Bjørn Solberg Astrid Moen
		8	POLICY-DRIVEN TRANSITION PATHWAYS TOWARD RENEWABLE ENERGY SELF-SUFFICIENCY IN MEDITERRANEAN ISLAND ECONOMIES	Prof. Dr. Georgios Papadopoulos Eleni Nikolaou Dr. Dimitrios Georgiou

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 9	**Assis Prof. Dr. Suresh Nair**	1	THE EFFECT OF INTERMITTENT FASTING ON GLYCEMIC CONTROL AND INSULIN SENSITIVITY IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS	Prof. Dr. Aleksandr Ivanov Dr. Elena Volkova Mikhail Sokolov
		2	DIGITAL HEALTH INTERVENTIONS AND TELEMEDICINE ADOPTION FOR CHRONIC DISEASE MANAGEMENT IN UNDERSERVED RURAL AREAS	Prof. Dr. Vikram Singh Ananya Banerjee Dr. Ravi Menon Sunita Patel Arjun Deshmukh
		3	THE ROLE OF VITAMIN D SUPPLEMENTATION IN BONE HEALTH AND IMMUNE FUNCTION AMONG THE ELDERLY POPULATION	Assis Prof. Dr. Suresh Nair Dr. Kavita Reddy
		4	ANTIMICROBIAL RESISTANCE PATTERNS AND THE PROMOTION OF RATIONAL ANTIBIOTIC USE IN TERTIARY CARE HOSPITALS	Prof. Dr. Rajesh Kumar Priya Sharma Dr. Anil Gupta Meena Iyer
		5	EFFECTIVENESS OF COMMUNITY-BASED MENTAL HEALTH PROGRAMS IN REDUCING SYMPTOMS OF DEPRESSION AND ANXIETY	Assoc. Prof. Dr. Sri Wahyuni Agus Setiawan Dr. Putu Gede Wirawan
		6	THE RELATIONSHIP BETWEEN PHYSICAL ACTIVITY LEVELS, DIETARY HABITS, AND THE RISING PREVALENCE OF OBESITY AMONG ADOLESCENTS	Dr. Rizki Pratama
		7	THE IMPACT OF LONG-TERM AIR POLLUTION EXPOSURE ON RESPIRATORY HEALTH OUTCOMES AND LUNG FUNCTION IN URBAN POPULATIONS	Prof. Dr. Budi Santoso Siti Rahmawati Dr. Ahmad Wijaya Ni Made Ari Assoc. Prof. Dr. Bambang Sutrisno Dewi Lestari
		8	EVALUATION OF MATERNAL HEALTHCARE ACCESS AND ANTENATAL CARE UTILIZATION IN LOW-RESOURCE PRIMARY HEALTH SETTINGS	Assis Prof. Dr. Bénédicte Hounkpatin Sègla Dossou Dr. Marius Adjagba Florentine Agbeko
		9	PREVALENCE AND DETERMINANTS OF ACUTE MALNUTRITION AMONG CHILDREN UNDER FIVE YEARS OF AGE IN RURAL COMMUNITIES	Dr. Kossi Adjovi Prof. Dr. Rachidatou Aboudou

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 1	**Dr. Öğretim Üyesi, Feyyaz ALPSALAZ**	1	FARKLI İKLİM KOŞULLARINDA FOTOVOLTAİK SİSTEM PERFORMANSININ PVSYST İLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ VE KARAKTERİZASYONU	Yüksek Lisans Öğrencisi Ülkü Köse Dr. Öğr. Üyesi Bayram KÖSE
		2	İLETİM HATLARINDA AKILLI ARIZA TESPİTİ: TOPLULUK ÖĞRENMESİ VE YAPAY SİNİR AĞLARININ KARŞILAŞTIRMALI BAŞARIM ANALİZİ	Öğr. Gör. İlyas Güvenç PİRGE
		3	COMPARATIVE ANALYSIS BETWEEN PID CONTROLLER AND DEGRADATION-AWARE MPC CONTROLLER IN PEM FUEL CELL SYSTEMS	Arş. Gör. Gökçe Nur YILDIRIM
		4	INTEGER- AND FRACTIONAL-ORDER ANALOG CIRCUIT DESIGN OF THE IQBAL–WANG HYPERCHAOTIC SYSTEM	Mehmet Sait ATEŞMEN Assoc. Prof. Dr. Serdar ÇİÇEK
		5	KÜRESEL ENERJİ SANTRALLERİNDE KURULU GÜÇ VE ÜRETİM İLİŞKİSİNİN ANALİZİ	Dr. Öğretim Üyesi, Feyyaz ALPSALAZ Dr. Öğretim Üyesi, Hasan UZEL Dr. Öğretim Üyesi, Bekir Emre ALTUN
		6	HETEROJEN YENİ NESİL YIĞINLAMA (STACKİNG) TOPLULUK MODELİ KULLANILARAK BETON BASINÇ DAYANIMININ TAHMİNİ	Dr. Öğretim Üyesi, Feyyaz ALPSALAZ Dr. Öğretim Üyesi, Hasan UZEL Dr. Öğretim Üyesi, Bekir Emre ALTUN

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 2	**Doç. Dr. Samet YILMAZ**	1	CONSTITUTION-MAKING IN TIMES OF CRISIS: AN ANALYSIS OF THE IRANIAN ISLAMIC REVOLUTION BASED ON JON ELSTER'S THEORY OF CONSTITUTION-MAKING.	Assis. Prof. Dr. Aref barkhordari
		2	YETİŞKİNLERİN KÜRESEL VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Demirci
		3	ABRAHAM ANLAŞMALARI ÇERÇEVESİNİN ORTA ASYA'YA GENİŞLEME POTANSİYELİ: JEOPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME	Doktor Öğretim Üyesi, Arzu ÇETİNKAYA
		4	AB-LAK ULUSLARARASI VAKFI: İKİ BÖLGELİ İLİŞKİLERDE KURUMSAL BİR KÖPRÜ	Doç. Dr. Samet YILMAZ

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Nazile Abdullazade**	1	EDUCATING CHILDREN FOR AN UNCERTAIN FUTURE: SUSTAINABILITY, SCIENTIFIC LITERACY AND RESPONSIBLE DECISION-MAKING	Prof. Dr. Snezana Stavreva Veselinovska
		2	HEALTH LITERACY AS A FOUNDATION FOR SUSTAINABLE LIVING: AN INTEGRATED FRAMEWORK FOR EARLY CHILDHOOD AND PRIMARY EDUCATION	Prof. Dr. Snezana Stavreva Veselinovska
		3	PEACEFUL SOCIETY AND HEALTHY INDIVIDUAL FACTOR: THE HUMAN IMPORTANCE OF SOCIAL-EMOTIONAL LEARNING	Assoc. Prof. Nazile Abdullazade
		4	EĞİTİMSEL AYRICALIK VE HABİTUSUN YENİDEN ÜRETİMİ: GAZİANTEP KOLEJ VAKFI (GKV)	Dr. Arş. Gör., Ümran AÇIKGÖZ
		5	THE EFFECTS OF THE SANDWICH AND CAKE MODELS OF DYNAMIC ASSESSMENT ON EFL LEARNERS' READING ANXIETY AND SELF-EFFICACY IN THE COMPUTER-BASED CONTEXT	Prof. Dr. Abbas Ali Zarei
		6	WEB 2.0 ARAÇLARINDAN CANVA'NIN 5. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN YAZMA MOTİVASYONUNA ETKİSİ	Prof. Dr., Oğuzhan SEVİM Öğr. Gör. Dr., Ali Uzun
		7	BİR YAPAY ZEKÂ ARACI OLARAK COPILOT'UN 7.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN YAZMA MOTİVASYONUNA ETKİSİ: DİJİTAL ÖYKÜ ÖRNEKLERİ	Öğr. Gör. Dr., Ali Uzun

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 4	**Doç. Dr., Günce Demir**	1	READING JOHN STEINBECK'S "THE PEARL" THROUGH THE DICHOTOMY OF NATURE AND CULTURE	Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI
		2	WAITING, STAYING AND LEAVING: FUTURE IMAGINARIES AND EXPERIENCES OF TEMPORARINESS AMONG SYRIAN, AFGHAN AND IRANIAN MIGRANTS İN TURKEY	Dr. Öğr. Üyesi Alper Kasımoğlu
		3	BİR İMPARATORLUK ÇÖKERKEN SOSYOLOJİ NEDEN DOĞAR? Osmanlı'nın Son Yüzyılında "Toplumu Kurtarma" Arayışı ve Sosyolojinin Doğuşu	Doç. Dr., Günce Demir
		4	ZİYA GÖKALP: DURKHEİM'DAN TÜRK SOSYOLOJİSİNE Bir Etki, Adaptasyon ve Kurumsallaşma İncelemesi	Doç. Dr., Günce Demir
		5	SİGARA VE ALKOL KULLANIM ÖRÜNTÜLERİNİN ÖZ KONTROL VE SALDIRGANLIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ÖZ KONTROLÜN ARACI VE SİGARA KULLANIMININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ	Doç. Dr. Zührem YAMAN Dr. Hasan Suat AKSU
		6	PARANORMAL İNANÇLARIN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE BELİRSİZLİĞE TAHAMMÜLSÜZLÜĞÜN ARACI ROLÜ: YETİŞKİN BİREYLER ÜZERİNE KESİTSEL BİR ARAŞTIRMA	Dr. Hasan Suat AKSU Doç. Dr. Zührem YAMAN
		7	ROMANTİK İLİŞKİ İNANÇLARI: BİBLİYOMETRİK ANALİZ	Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen SOYER Tolgahan ÜNLÜ

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 5	**Doç. Dr. Sezen Güngör**	1	GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TIP ALANINDA YAYIMLANAN MAKALELERİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	Prof. Dr. Yusuf ÖCEL
		2	SAĞLIK TURİZMİ ALANINDA PAZARLAMA KONULU TEZLERİN İNCELENMESİ: ULUSAL TEZ MERKEZİ VERİ TABANI ÖRNEĞİ	Prof. Dr. Yusuf ÖCEL Yüksek Lisans Öğrencisi Nilüfer KOCAMAN
		3	AB FONLARI VE ZİHİNSEL MUHASEBE: HORIZON EUROPE VE ERASMUS+ HİBELERİNİN "BEDAVA PARA" OLARAK ALGILANMASI ÜZERİNE DAVRANIŞSAL BİR ANALİZ	Doç. Dr. Sezen Güngör Dr. Kader EROL
		4	SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PAZARLAMASINDA DAVRANIŞ-NİYET BOŞLUĞU (GREEN GAP): AHLAKİ LİSANSLAMA, ZAMANSAL İNDİRGEME VE DÜRTME STRATEJİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ	Dr. Kader EROL Doç. Dr. Sezen Güngör
		5	TÜRKİYE'DE ELEKTRİK ÜRETİM KAYNAKLARI İLE İMALAT SANAYİ KAPASİTE KULLANIMI ARASINDAKİ DİNAMİK BAĞLANMIŞLIK	Arş. Gör. Melisa CEBECİ
		6	TURİZM ALANINDA YAPILAN BİBLİYOMETRİK ÇALIŞMALARIN PROFİLİ: TR DİZİN ÖRNEĞİ	Dr. Öğr. Üyesi Serhat AYDIN

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU**	1	ENVIRONMENT–BEHAVIOR RESEARCH IN GRADUATE DESIGN STUDIES: INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVES FOR WISE DESIGN	Prof. Dr. Deniz Hasırcı
		2	THE LIBRARY AS A LEARNING LANDSCAPE FOR BIOPHILIC INTERIOR DESIGN	Prof. Dr. Deniz Hasirci Asst. Prof. Dr. İdil Bakır Küçükkaya Asst. Prof. Dr. Gözde Damla Turhan Haskara M.A. Gülçin Kabaçam Öçel
		3	MODADA ATIKTAN ESTETİK DEĞERE: İLERİ DÖNÜŞTÜRÜLMÜŞ GİYSİLER ÜZERİNE GÖSTERGEBİLİMSEL BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi Tuğba SEFEROĞLU
		4	ESRARENGİZ KASABA (GRAVITY FALLS) DİZİSİNDE CAMPBELL'IN MONOMİTİNİN KULLANIMI VE DÖNÜŞÜMÜ	Prof. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU
		5	DERVİŞ SOFRASINDAN ATIKSIZ MUTFAK'A: MEVLEVİ GASTRONOMİ MİRASI	Nefise BAŞARAN Dr. Öğr. Üyesi Dilek ARDUZLAR KAĞAN

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 7	**Doç. Dr., Kazım Dağ**	1	GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ARASINDA İŞSİZLİK VE SANAYİ ÜRETİMİ ŞOKLARININ YAYILIMI	Arş. Gör. Nurseli CAMİLİ
		2	BANKACILIK CHATBOTLARINDA SOSYAL BULUNUŞLUKTAN SAVUNUCULUK NİYETİNE UZANAN SÜREÇTE GÜVEN VE MÜŞTERİ ETKİLEŞİMİNİN ROLÜ	Doç. Dr., Kazım Dağ Doç. Dr., Sinan Çavuşoğlu
		3	KRİPTO PARA PİYASASINDA VOLATİLİTE YAYILIMI VE BAĞLANMIŞLIK: DİEBOLD–YILMAZ YAKLAŞIMI	Arş.Gör., Zeynep Uslu
		4	THEORETICAL ASSESSMENT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND TAX REVENUES	Dr. Öğretim Üyesi, Azad ERDEM Yüksek Lisans Öğrencisi, Nejla KOZ

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 8	**Doç. Dr. Hande Baba Kaya**	1	AİLELERİN ÇOCUKLARINI YÜZME SPORUNA YÖNLENDİRME NEDENLERİ VE ÇOCUKLARDA GÖZLENEN DAVRANIŞSAL DEĞİŞİMLER	Prof.Dr. Yeliz Eratlı Şirin Hakkı Ataberk Dağlı
		2	POST-TRUTH BAĞLAMINDA SPORDA ALGI VE İTİBAR YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DERLEME	Yeliz Cemre GÜMÜŞ Doç. Dr. Pero Duygu DUMANGÖZ
		3	EGZERSİZ BAĞIMLILIĞI VE PSİKOLOJİK FAKTÖRLER	Arş. Gör. Özhan Can YILMAZ Dr. Öğrencisi, Sefa VURAL Arş. Gör. Dr., İsa KAVALCI
		4	EGZERSİZ BAĞIMLILIĞI: ÖLÇÜM SORUNLARI, YAYGINLIK TAHMİNLERİ VE KAVRAMSAL SINIRLAR	Arş. Gör. Dr., İsa KAVALCI Dr. Öğrencisi, Sefa VURAL Arş. Gör. Özhan Can YILMAZ
		5	SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN HALK OYUNLARI DERSİNE YÖNELİK TUTUMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Öznur Akpınar Doç. Dr. Melek Kurşunel Doç. Dr. Hande Baba Kaya Prof. Dr. Selahattin Akpınar
		6	SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇÖZÜM ODAKLI DÜŞÜNCELERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Öznur Akpınar Doç. Dr. Melek Kurşunel Doç. Dr. Hande Baba Kaya Prof. Dr. Selahattin Akpınar

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 9	**Dr. Öğr. Üyesi Halit BAŞ**	1	DEATH, REBIRTH, AND THE TRANSFORMATION OF MATTER: RETHINKING THE HISTORICAL EPISTEMOLOGY OF ALCHEMY THROUGH SPLENDOR SOLIS	DENİZ SAYGI
		2	ATASE BELGELERİNE GÖRE TRABLUSGARP HARBİ'NDE OSMANLI SEFARETLERİ VE ATAŞEMİLİTERLİKLERİNİN İSTİHBARAT FAALİYETLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Halit BAŞ
		3	I. DÜNYA SAVAŞI ASKERÎ TEKNOLOJİLERİNİN SÜREKLİLİĞİ VE TERK EDİLME NEDENLERİ	Erkan ÜNSALAN
		4	FEMALE TYRANNY IN PHILIP RIDLEY'S DARK VANILLA JUNGLE	Arş. Gör. Hatice Şeyma ŞAHİN

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Dawit Gebremariam Assefa**	1	THE ROLE OF COMMUNITY-BASED SOCIAL WORK INTERVENTIONS IN REDUCING SOCIAL EXCLUSION AMONG ELDERLY POPULATIONS IN URBAN NEIGHBORHOODS	Prof. Dr. María González Fernández Dr. Javier Martínez Ruiz Assoc. Prof. Dr. Carmen López Sánchez
		2	EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF DIGITAL SOCIAL SERVICES IN SUPPORTING VULNERABLE FAMILIES DURING PERIODS OF ECONOMIC CRISIS	Assis. Prof. Dr. Alejandro Romero Díaz Laura Navarro Gómez
		3	CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN DELIVERING CHILD PROTECTION SERVICES WITHIN RURAL COMMUNITIES: A QUALITATIVE INVESTIGATION	Prof. Dr. Abebe Bekele Wolde Tigist Haile Mariam Dr. Solomon Tadesse Gebre Meseret Alemu Desta
		4	THE IMPACT OF SOCIAL WORK PRACTICE ON EMPOWERING WOMEN THROUGH LOCAL COMMUNITY DEVELOPMENT PROGRAMS	Assoc. Prof. Dr. Dawit Gebremariam Assefa Hana Girma Tesfaye
		5	SOCIAL WORKERS' PERCEPTIONS OF POVERTY ALLEVIATION STRATEGIES IN MARGINALIZED URBAN SETTLEMENTS	Prof. Dr. Youssef El Amrani Fatima Zahra Bennani Assis. Prof. Dr. Khalid Ouazzani Salma El Fassi Dr. Rachid Benjelloun
		6	INTEGRATING TRADITIONAL SUPPORT SYSTEMS AND PROFESSIONAL SOCIAL SERVICES FOR THE INTEGRATION OF REFUGEE POPULATIONS	Nadia Alaoui Idrissi Assoc. Prof. Dr. Hamza Tazi Mezalek
		7	THE INFLUENCE OF SCHOOL-BASED SOCIAL WORK ON REDUCING DROPOUT RATES AMONG ADOLESCENTS FROM DISADVANTAGED BACKGROUNDS	Dr. Imane Chraibi Prof. Dr. Omar Berrada Yasmine El Khattabi Assis. Prof. Dr. Mehdi Sabri Karim Belghiti Houda Naciri
		8	EXPLORING THE MENTAL HEALTH OUTCOMES OF SOCIAL SUPPORT INTERVENTIONS FOR SINGLE MOTHERS IN METROPOLITAN AREAS	Prof. Dr. Mohammad Reza Ahmadi Zahra Hosseini Nejad

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 2	**Dr. Goran Stojanovski**	1	THE ROLE OF SUFI TRADITIONS IN SHAPING RELIGIOUS IDENTITY AMONG MUSLIM COMMUNITIES IN CENTRAL ASIA	Prof. Dr. Aliya Tulegenova Nurlan Bekmuratov
		2	DIVINE JUSTICE AND HUMAN RESPONSIBILITY IN CLASSICAL ISLAMIC THEOLOGY: A COMPARATIVE READING OF MATURIDI AND ASHARI THOUGHT	Assoc. Prof. Dr. Dinara Sarsenbayeva Yerlan Kudaibergenov Aigerim Zhaksylykova
		3	INTERRELIGIOUS DIALOGUE AND COEXISTENCE IN THE BALKANS: THEOLOGICAL FOUNDATIONS FOR PEACEBUILDING IN MULTIETHNIC SOCIETIES	Dr. Goran Stojanovski Elena Petrovska
		4	THE CONCEPT OF DIVINE MERCY IN ORTHODOX CHRISTIAN AND ISLAMIC THEOLOGICAL TRADITIONS: POINTS OF CONVERGENCE	Assis. Prof. Dr. Marija Trajkovska Vladimir Nikolovski Blagoja Angelov Ana Dimitrievska
		5	AFRICAN TRADITIONAL RELIGION AND CHRISTIAN THEOLOGY: RETHINKING SALVATION AND COMMUNITY IN POSTCOLONIAL WEST AFRICA	Prof. Dr. Chukwuemeka Okonkwo Adebayo Ogunleye Ngozi Eze
		6	PENTECOSTALISM, PROSPERITY GOSPEL, AND SOCIAL ETHICS: A CRITICAL THEOLOGICAL EVALUATION OF CONTEMPORARY NIGERIAN CHURCHES	Assoc. Prof. Dr. Ifeoma Nwankwo Emeka Obi Fatima Bello Oluwaseun Adeyemi Chidinma Uche
		7	THEOLOGY OF SUFFERING AND HOPE IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS CONFLICT AND DISPLACEMENT IN NORTHERN NIGERIA	Dr. Yusuf Abubakar Grace Okafor
		8	RELIGIOUS PLURALISM AND STATE GOVERNANCE: THEOLOGICAL PERSPECTIVES ON HARMONY IN A MULTIFAITH SOCIETY	Prof. Dr. Wei Ming Tan Siti Nurhaliza Binte Rahman Rajesh Kumar
		9	COMPARATIVE ESCHATOLOGY IN BUDDHIST AND CHRISTIAN THOUGHT: DEATH, REBIRTH, AND ULTIMATE DESTINY	Assis. Prof. Dr. Li Hui Chen Daniel Lim

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. Ana Stojanovska**	1	THE ROLE OF TRADITIONAL ORNAMENTAL MOTIFS IN CONTEMPORARY KAZAKH VISUAL ART EDUCATION	Prof. Dr. Aigerim Nurlanova Yerlan Suleimenov Dr. Dana Akhmetova
		2	REINTERPRETING NOMADIC AESTHETICS: DIGITAL MEDIA AND THE PRESERVATION OF CENTRAL ASIAN ARTISTIC HERITAGE	Assoc. Prof. Dr. Nurzhan Kaliyev Aliya Zhaksybekova Timur Abenov Gulnara Omarova Dr. Bekzat Tulegenov
		3	SYMBOLISM AND IDENTITY IN POST-BYZANTINE FRESCO PAINTING: A STUDY OF BALKAN SACRED SPACES	Prof. Dr. Ana Stojanovska Marko Petrovski
		4	THE INFLUENCE OF FOLK TEXTILE PATTERNS ON MODERN GRAPHIC DESIGN PRACTICES IN THE WESTERN BALKANS	Assist. Prof. Dr. Elena Trajkovska Nikola Dimitrov Ivana Georgieva Goran Nikolovski Dr. Marija Ristovska Aleksandar Jovanov
		5	MASQUERADE AS PERFORMANCE ART: RITUAL, COMMUNITY, AND CULTURAL CONTINUITY IN WEST AFRICAN TRADITIONS	Ngozi Eze Dr. Ibrahim Musa
		6	CONTEMPORARY NIGERIAN SCULPTURE AND THE NEGOTIATION OF POSTCOLONIAL IDENTITY IN PUBLIC SPACES	Assoc. Prof. Dr. Oluwaseun Adeyemi

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 4	**Assist. Prof. Dr. Fabrice Aïhonnou Léonie Tchibozo**	1	THE ROLE OF DIGITAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN SHAPING INTERPERSONAL TRUST AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN THE POST-PANDEMIC ERA	Dr. Dmitry Sokolov Anastasia Volkova Dr. Mikhail Popov
		2	CROSS-CULTURAL COMMUNICATION BARRIERS AND THEIR IMPACT ON INTERNATIONAL BUSINESS NEGOTIATIONS IN EMERGING MARKETS	Dr. Sylvain Adjovi Elena Kuznetsova
		3	THE INFLUENCE OF MOBILE COMMUNICATION PLATFORMS ON RURAL COMMUNITY DEVELOPMENT AND AGRICULTURAL KNOWLEDGE SHARING	Prof. Dr. Rodrigue Gbaguidi Célestin Dossou Assoc. Prof. Dr. Marie-Claire Houngbédji Kofi Ahouansou
		4	NONVERBAL COMMUNICATION PATTERNS IN TRADITIONAL CEREMONIES AND THEIR PRESERVATION THROUGH MODERN MEDIA	Assist. Prof. Dr. Fabrice Aïhonnou Léonie Tchibozo
		5	SOCIAL MEDIA COMMUNICATION STRATEGIES AND THEIR EFFECTS ON PUBLIC HEALTH AWARENESS CAMPAIGNS IN URBAN POPULATIONS	Prof. Dr. Budi Santoso Siti Rahmawati Agus Wijaya Dr. Dewi Lestari Rangga Pratama Assoc. Prof. Dr. Nurul Hidayah
		6	ORGANIZATIONAL COMMUNICATION CLIMATE AND EMPLOYEE ENGAGEMENT IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Assoc. Prof. Dr. Bambang Sutrisno Indah Permatasari
		7	INTERCULTURAL COMMUNICATION COMPETENCE AMONG MULTILINGUAL STUDENTS IN DIGITAL LEARNING ENVIRONMENTS	Dr. Andi Nugroho Fitri Handayani

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 5	**Assis. Prof. Dr. Wu Chia-**	1	COMPARATIVE ANALYSIS OF CONSTITUTIONAL SAFEGUARDS FOR DIGITAL PRIVACY RIGHTS IN POST-SOVIET LEGAL SYSTEMS	Prof. Dr. Aizhan Nurlanovna Serikbayeva Yerlan Baurzhanuly Tazhibayev Dr. Gulnara Amankeldiqyzy Omarova
		2	THE EVOLUTION OF CORPORATE GOVERNANCE FRAMEWORKS AND SHAREHOLDER PROTECTION UNDER EMERGING MARKET REGULATION **Assoc.**	Prof. Dr. Nurlan Serikuly Abenov Dinara Muratovna Kaliyeva
		3	LEGAL MECHANISMS FOR RESOLVING COMMERCIAL DISPUTES THROUGH ARBITRATION IN TRANSITIONAL ECONOMIES	Prof. Dr. Ahmed Abdullah Al-Hakimi Fatima Mohammed Al-Sabri Assis. Prof. Dr. Khaled Nasser Al-Maqtari Salem Ali Al-Awlaki
		4	JUDICIAL INDEPENDENCE AND THE RULE OF LAW DURING PERIODS OF POLITICAL INSTABILITY: A CRITICAL ASSESSMENT **Dr.**	Marwan Saleh Al-Dhamari Abdulrahman Hamid Al-Wasabi
		5	INTELLECTUAL PROPERTY ENFORCEMENT AND CROSS-BORDER LICENSING IN THE SEMICONDUCTOR INDUSTRY	Prof. Dr. Chen Wei-Chen Lin Mei-Ling Assoc. Prof. Dr. Huang Chih-Hao Wang Yu-Ting Dr. Tsai Ming-Jer
		6	REGULATORY APPROACHES TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE LIABILITY AND ALGORITHMIC ACCOUNTABILITY IN CIVIL LAW	Assis. Prof. Dr. Wu Chia-Ling Kuo Cheng-Yu
		7	ENVIRONMENTAL LAW AND CORPORATE COMPLIANCE OBLIGATIONS UNDER TRANSNATIONAL CLIMATE AGREEMENTS	Prof. Dr. Yang Hsiu-Chen Liu Kuan-Ting Dr. Cheng Shu-Fen Lai Wen-Hsiung
		8	THE INTERSECTION OF CONSTITUTIONAL RIGHTS AND PERSONAL DATA PROTECTION IN THE DIGITAL AGE	Prof. Dr. Rajesh Kumar Sharma Priya Ramesh Iyer Dr. Anil Kumar Verma

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Nabil Mansouri**	1	THE IMPACT OF OIL PRICE VOLATILITY ON MACROECONOMIC STABILITY IN RESOURCE-DEPENDENT ECONOMIES	Prof. Dr. Nurlan Abenov Aigerim Satybaldieva Assoc. Prof. Dr. Bauyrzhan Tulegenov
		2	FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND ECONOMIC GROWTH: EVIDENCE FROM TRANSITION MARKETS IN CENTRAL ASIA	Zhanar Omarova Assis. Prof. Dr. Kairat Dzhaksybekov
		3	MONETARY POLICY TRANSMISSION MECHANISMS AND INFLATION DYNAMICS IN EMERGING NORTH AFRICAN ECONOMIES	Prof. Dr. Mohamed Ben Salah Amira Trabelsi Sami Gharbi Dr. Faten Bouzid Assoc. Prof. Dr. Nabil Mansouri
		4	THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN REDUCING UNEMPLOYMENT AND FOSTERING REGIONAL DEVELOPMENT	Rania Jelassi Dr. Khaled Hammami
		5	EXCHANGE RATE FLUCTUATIONS AND THEIR EFFECTS ON EXPORT COMPETITIVENESS IN DEVELOPING SOUTH ASIAN COUNTRIES	Prof. Dr. Muhammad Imran Khan Fatima Zahra Malik Ahmed Raza Sheikh Assis. Prof. Dr. Bilal Ahmad
		6	THE EFFECTS OF TRADE LIBERALIZATION AND TARIFF REFORMS ON DOMESTIC INDUSTRIAL PRODUCTIVITY	Prof. Dr. Saad Ibrahim Naser Rusul Hameed Aziz
		7	OIL REVENUE MANAGEMENT AND ECONOMIC DIVERSIFICATION STRATEGIES IN RENTIER STATES	Hassan Falah Al-Obaidi Assoc. Prof. Dr. Marwa Salim Yousif Kareem Dr. Noor Abbas Hamid

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 7	**Assis. Prof. Dr. Sami Gharbi**	1	THE IMPACT OF BLENDED LEARNING ENVIRONMENTS ON STUDENT MOTIVATION AND ACADEMIC ACHIEVEMENT IN SECONDARY EDUCATION	Prof. Dr. Ion Munteanu Elena Rusu Dr. Cristina Ciobanu
		2	INVESTIGATING THE ROLE OF DIGITAL COMPETENCE AMONG UNIVERSITY LECTURERS IN THE POST-PANDEMIC TEACHING TRANSITION	Vasile Popescu
		3	EVALUATING THE ADOPTION OF EDUCATIONAL TECHNOLOGY TOOLS FOR IMPROVING LEARNING OUTCOMES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Prof. Dr. Frank Nyerere Halima Juma
		4	BARRIERS TO GIRLS' ACCESS TO QUALITY EDUCATION IN RESOURCE-CONSTRAINED COMMUNITIES: A QUALITATIVE STUDY	Assoc. Prof. Dr. Rehema Kileo Dr. Salum Ally Joyce Mtei
		5	THE INFLUENCE OF SCHOOL LEADERSHIP STYLES ON TEACHER JOB SATISFACTION AND RETENTION IN PUBLIC SECONDARY SCHOOLS	Prof. Dr. Juma Mwakalinga Neema Kimaro Dr. Baraka Mushi Asha Mbwana Emmanuel Shirima Grace Mollel
		6	THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTAL INVOLVEMENT AND READING COMPREHENSION OUTCOMES IN RURAL PUBLIC SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Ricardo Bautista Divina Reyes Dr. Marco Aguilar
		7	EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF MOBILE-ASSISTED LANGUAGE LEARNING ON ENGLISH VOCABULARY ACQUISITION AMONG COLLEGE STUDENTS	Prof. Dr. Jose Antonio Ramirez Maria Cristina Santos Dr. Ferdinand Dela Cruz Grace Villanueva Rodel Mercado
		8	TEACHERS' PERCEPTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES AND THE CHALLENGES OF SUPPORTING LEARNERS WITH SPECIAL NEEDS	Assis. Prof. Dr. Sami Gharbi Nadia Chaabane

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES September 3-8, 2026 - Tiran Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
5 Eylül / Sep 5, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	**Moderator**		**Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title**	**Authors**
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Carmela Aquino**	1	TRADITIONAL BATIK MOTIFS AS VISUAL LANGUAGE: RECONSTRUCTING CULTURAL IDENTITY IN CONTEMPORARY INDONESIAN PAINTING	Prof. Dr. Bambang Sutrisno Dewi Anggraini Assoc. Prof. Dr. Rizki Pratama Nur Aini Wulandari
		2	THE ROLE OF WAYANG AESTHETICS IN SHAPING MODERN DIGITAL ILLUSTRATION AND ANIMATION PRACTICE	Dr. Siti Rahayu Ahmad Nugroho
		3	COMMUNITY MURALS AS INSTRUMENTS OF SOCIAL HEALING IN POST-DISASTER URBAN SPACES	Prof. Dr. Maria Clara Santos Jose Antonio Reyes Assist. Prof. Dr. Ana Beatriz Cruz Ricardo dela Cruz Dr. Josefina Bautista Miguel Villanueva
		4	INDIGENOUS WEAVING PATTERNS AND THEIR REINTERPRETATION IN CONTEMPORARY FIBER ART	Assoc. Prof. Dr. Carmela Aquino
		5	COLONIAL LEGACY AND POSTCOLONIAL EXPRESSION IN THE VISUAL ARTS OF SOUTHEAST ASIA	Dr. Ramon Mercado Luisa Fernandez Prof. Dr. Emilio Navarro
		6	RELIGIOUS ICONOGRAPHY AND FOLK DEVOTION IN THE SACRED PAINTING TRADITIONS OF THE ISLANDS	Prof. Dr. Teresa Gonzales Antonio del Rosario Dr. Beatriz Salazar Fernando Ocampo Assist. Prof. Dr. Corazon Lim
		7	PARTICIPATORY ART EDUCATION AND ITS IMPACT ON YOUTH CREATIVE DEVELOPMENT IN RURAL COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Rafael Domingo Isabel Marquez
		8	SYMBOLISM AND SPIRITUALITY IN SENEGALESE GLASS PAINTING: TRADITION MEETING MODERNITY	Prof. Dr. Amadou Diallo Fatou Ndiaye Assist. Prof. Dr. Ousmane Sarr Aïssatou Fall

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Contents

YETİŞKİNLERİN KÜRESEL VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ 1

ABRAHAM ANLAŞMALARI ÇERÇEVESİNİN ORTA ASYA'YA GENİŞLEME POTANSİYELİ: JEOPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME 19

AB-LAK ULUSLARARASI VAKFI: İKİ BÖLGELİ İLİŞKİLERDE KURUMSAL BİR KÖPRÜ 38

DİNC CƏMİYYƏT VƏ SAĞLAM FƏRD AMİLİ: SOSİAL-EMOSİONAL ÖYRƏNMƏNİN BƏŞƏRİ ƏHƏMİYYƏTİ 54

EĞİTİMSEL AYRICALIK VE HABİTUSUN YENİDEN ÜRETİMİ: GAZİANTEP KOLEJ VAKFI (GKV) 60

THE EFFECT OF CANVA, A WEB 2.0 TOOL, ON THE WRITING MOTIVATION OF YEAR 5 PUPILS 62

THE EFFECT OF COPILOT AS AN ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOL ON THE WRITING MOTIVATION OF YEAR 7 PUPILS: EXAMPLES OF DIGITAL STORIES 68

DAHA ADİL SOSYAL SİSTEMLERİN İMKANI, BİREYSEL AHLAK ve VICTOR HUGO'NUN JAN VALJEAN KARAKTERİ 74

BEKLEMEK, KALMAK, GİTMEK: TÜRKİYE'DE SURİYELİ, AFGAN VE İRANLI GÖÇMENLERİN GELECEK TASAVVURLARI VE GEÇİCİLİK DENEYİMİ 76

ZİYA GÖKALP: DURKHEİM'DAN TÜRK SOSYOLOJİSİNE *Bir Etki, Adaptasyon ve Kurumsallaşma İncelemesi* 86

BİR İMPARATORLUK ÇÖKERKEN SOSYOLOJİ NEDEN DOĞAR? *Osmanlı'nın Son Yüzyılında "Toplumu Kurtarma" Arayışı ve Sosyolojinin Doğuşu* 91

PARANORMAL İNANÇLARIN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE BELİRSİZLİĞE TAHAMMÜLSÜZLÜĞÜN ARACI ROLÜ: YETİŞKİN BİREYLER ÜZERİNE KESİTSEL BİR ARAŞTIRMA 97

SİGARA VE ALKOL KULLANIM ÖRÜNTÜLERİNİN ÖZ KONTROL VE SALDIRGANLIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ÖZ KONTROLÜN ARACI VE SİGARA KULLANIMININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ 112

ROMANTİK İLİŞKİ İNANÇLARI: BİBLİYOMETRİK ANALİZ 128

GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TIP ALANINDA YAYIMLANAN MAKALELERİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 142

SAĞLIK TURİZMİ ALANINDA PAZARLAMA KONULU TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: ULUSAL TEZ MERKEZİ VERİ TABANIN İNCELENMESİ 152

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PAZARLAMASINDA DAVRANIŞ-NİYET BOŞLUĞU (GREEN GAP): AHLAKİ LİSANSLAMA, ZAMANSAL İNDİRGEME VE DÜRTME STRATEJİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ 163

AB FONLARI VE ZİHİNSEL MUHASEBE: HORIZON EUROPE VE ERASMUS+ HİBELERİNİN "BEDAVA PARA" OLARAK ALGILANMASI ÜZERİNE DAVRANIŞSAL BİR ANALİZ 171

TÜRKİYE'DE ELEKTRİK ÜRETİM KAYNAKLARI İLE İMALAT SANAYİ KAPASİTE KULLANIMI ARASINDAKİ DİNAMİK BAĞLANMIŞLIK 178

TURİZM ALANINDA YAPILAN BİBLİYOMETRİK ÇALIŞMALARIN PROFİLİ: TR DİZİN ÖRNEĞİ 179

ENVIRONMENT–BEHAVIOR RESEARCH IN GRADUATE DESIGN STUDIES: INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVES FOR WISE DESIGN 180

THE LIBRARY AS A LEARNING LANDSCAPE FOR BIOPHILIC INTERIOR DESIGN 191

MODADA ATIKTAN ESTETİK DEĞERE: İLERİ DÖNÜŞTÜRÜLMÜŞ GİYSİLER ÜZERİNE GÖSTERGEBİLİMSEL BİR İNCELEME 208

ESRARENGİZ KASABA (GRAVITY FALLS) DİZİSİNDE CAMPBELL'IN MONOMİTİNİN KULLANIMI VE DÖNÜŞÜMÜ 237

DERVİŞ SOFRASINDAN ATIKSIZ MUTFAK'A: MEVLEVİ GASTRONOMİ MİRASI 275

GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ARASINDA İŞSİZLİK VE SANAYİ ÜRETİMİ ŞOKLARININ YAYILIMI 277

BANKACILIK CHATBOTLARINDA SOSYAL BULUNUŞLUKTAN SAVUNUCULUK NİYETİNE UZANAN SÜREÇTE GÜVEN VE MÜŞTERİ ETKİLEŞİMİNİN ROLÜ 278

KRİPTO PARA PİYASASINDA VOLATİLİTE YAYILIMI VE BAĞLANMIŞLIK: DİEBOLD–YILMAZ YAKLAŞIMI 295

ENFLASYON VE VERGİ GELİRLERİ İLİŞKİSİNE YÖNELİK TEORİK DEĞERLENDİRME 305

AİLELERİN ÇOCUKLARINI YÜZME SPORUNA YÖNLENDİRME NEDENLERİ VEÇOCUKLARDA GÖZLENEN DAVRANIŞSAL DEĞİŞİMLER 308

POST-TRUTH BAĞLAMINDA SPORDA ALGI VE İTİBAR YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DERLEME 327

EGZERSİZ BAĞIMLILIĞI: ÖLÇÜM SORUNLARI, YAYGINLIK TAHMİNLERİ VE KAVRAMSAL SINIRLAR 341

EGZERSİZ BAĞIMLILIĞI VE PSİKOLOJİK FAKTÖRLER 351

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN HALK OYUNLARI DERSİNE YÖNELİK TUTUMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ 363

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇÖZÜM ODAKLI DÜŞÜNCELERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ 377

DEATH, REBIRTH, AND THE TRANSFORMATION OF MATTER: RETHINKING THE HISTORICAL EPISTEMOLOGY OF ALCHEMY THROUGH *SPLENDOR SOLIS* 390

DEATH, REBIRTH, AND THE TRANSFORMATION OF MATTER: RETHINKING THE HISTORICAL EPISTEMOLOGY OF ALCHEMY THROUGH *SPLENDOR SOLIS* 402

ATASE BELGELERİNE GÖRE TRABLUSGARP HARBİ'NDE OSMANLI SEFARETLERİ VE ATAŞEMİLİTERLİKLERİNİN İSTİHBARAT FAALİYETLERİ 414

INTELLIGENCE ACTIVITIES OF OTTOMAN EMBASSIES AND MILITARY ATTACHÉ OFFICES DURING THE TRIPOLI WAR, ACCORDING TO ATASE DOCUMENTS 415

I. DÜNYA SAVAŞI ASKERÎ TEKNOLOJİLERİNİN SÜREKLİLİĞİ VE TERK EDİLME NEDENLERİ 416

FEMALE TYRANNY IN PHILIP RIDLEY'S *DARK VANILLA JUNGLE* 418

CONSTITUTION-MAKING IN TIMES OF CRISIS: AN ANALYSIS OF THE IRANIAN ISLAMIC REVOLUTION BASED ON JON ELSTER'S THEORY OF CONSTITUTION-MAKING. 419

THE ROLE OF COMMUNITY-BASED SOCIAL WORK INTERVENTIONS IN REDUCING SOCIAL EXCLUSION AMONG ELDERLY POPULATIONS IN URBAN NEIGHBORHOODS 440

EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF DIGITAL SOCIAL SERVICES IN SUPPORTING VULNERABLE FAMILIES DURING PERIODS OF ECONOMIC CRISIS 441

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN DELIVERING CHILD PROTECTION SERVICES WITHIN RURAL COMMUNITIES: A QUALITATIVE INVESTIGATION 442

THE IMPACT OF SOCIAL WORK PRACTICE ON EMPOWERING WOMEN THROUGH LOCAL COMMUNITY DEVELOPMENT PROGRAMS 443

SOCIAL WORKERS' PERCEPTIONS OF POVERTY ALLEVIATION STRATEGIES IN MARGINALIZED URBAN SETTLEMENTS 444

INTEGRATING TRADITIONAL SUPPORT SYSTEMS AND PROFESSIONAL SOCIAL SERVICES FOR THE INTEGRATION OF REFUGEE POPULATIONS 445

THE INFLUENCE OF SCHOOL-BASED SOCIAL WORK ON REDUCING DROPOUT RATES AMONG ADOLESCENTS FROM DISADVANTAGED BACKGROUNDS 446

EXPLORING THE MENTAL HEALTH OUTCOMES OF SOCIAL SUPPORT INTERVENTIONS FOR SINGLE MOTHERS IN METROPOLITAN AREAS 447

THE ROLE OF SUFI TRADITIONS IN SHAPING RELIGIOUS IDENTITY AMONG MUSLIM COMMUNITIES IN CENTRAL ASIA 448

DIVINE JUSTICE AND HUMAN RESPONSIBILITY IN CLASSICAL ISLAMIC THEOLOGY: A COMPARATIVE READING OF MATURIDI AND ASHARI THOUGHT 449

INTERRELIGIOUS DIALOGUE AND COEXISTENCE IN THE BALKANS: THEOLOGICAL FOUNDATIONS FOR PEACEBUILDING IN MULTIETHNIC SOCIETIES 450

THE CONCEPT OF DIVINE MERCY IN ORTHODOX CHRISTIAN AND ISLAMIC THEOLOGICAL TRADITIONS: POINTS OF CONVERGENCE 451

AFRICAN TRADITIONAL RELIGION AND CHRISTIAN THEOLOGY: RETHINKING SALVATION AND COMMUNITY IN POSTCOLONIAL WEST AFRICA 452

PENTECOSTALISM, PROSPERITY GOSPEL, AND SOCIAL ETHICS: A CRITICAL THEOLOGICAL EVALUATION OF CONTEMPORARY NIGERIAN CHURCHES 453

THEOLOGY OF SUFFERING AND HOPE IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS CONFLICT AND DISPLACEMENT IN NORTHERN NIGERIA 454

RELIGIOUS PLURALISM AND STATE GOVERNANCE: THEOLOGICAL PERSPECTIVES ON HARMONY IN A MULTIFAITH SOCIETY 455

COMPARATIVE ESCHATOLOGY IN BUDDHIST AND CHRISTIAN THOUGHT: DEATH, REBIRTH, AND ULTIMATE DESTINY 456

THE ROLE OF TRADITIONAL ORNAMENTAL MOTIFS IN CONTEMPORARY KAZAKH VISUAL ART EDUCATION 457

REINTERPRETING NOMADIC AESTHETICS: DIGITAL MEDIA AND THE PRESERVATION OF CENTRAL ASIAN ARTISTIC HERITAGE 458

SYMBOLISM AND IDENTITY IN POST-BYZANTINE FRESCO PAINTING: A STUDY OF BALKAN SACRED SPACES 459

THE INFLUENCE OF FOLK TEXTILE PATTERNS ON MODERN GRAPHIC DESIGN PRACTICES IN THE WESTERN BALKANS 460

MASQUERADE AS PERFORMANCE ART: RITUAL, COMMUNITY, AND CULTURAL CONTINUITY IN WEST AFRICAN TRADITIONS 461

CONTEMPORARY NIGERIAN SCULPTURE AND THE NEGOTIATION OF POSTCOLONIAL IDENTITY IN PUBLIC SPACES 462

COMPARATIVE ANALYSIS OF CONSTITUTIONAL SAFEGUARDS FOR DIGITAL PRIVACY RIGHTS IN POST-SOVIET LEGAL SYSTEMS 463

THE EVOLUTION OF CORPORATE GOVERNANCE FRAMEWORKS AND SHAREHOLDER PROTECTION UNDER EMERGING MARKET REGULATION 464

LEGAL MECHANISMS FOR RESOLVING COMMERCIAL DISPUTES THROUGH ARBITRATION IN TRANSITIONAL ECONOMIES 465

JUDICIAL INDEPENDENCE AND THE RULE OF LAW DURING PERIODS OF POLITICAL INSTABILITY: A CRITICAL ASSESSMENT 466

INTELLECTUAL PROPERTY ENFORCEMENT AND CROSS-BORDER LICENSING IN THE SEMICONDUCTOR INDUSTRY 467

REGULATORY APPROACHES TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE LIABILITY AND ALGORITHMIC ACCOUNTABILITY IN CIVIL LAW 468

ENVIRONMENTAL LAW AND CORPORATE COMPLIANCE OBLIGATIONS UNDER TRANSNATIONAL CLIMATE AGREEMENTS 469

THE IMPACT OF OIL PRICE VOLATILITY ON MACROECONOMIC STABILITY IN RESOURCE-DEPENDENT ECONOMIES 470

FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND ECONOMIC GROWTH: EVIDENCE FROM TRANSITION MARKETS IN CENTRAL ASIA 471

THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN REDUCING UNEMPLOYMENT AND FOSTERING REGIONAL DEVELOPMENT 473

EXCHANGE RATE FLUCTUATIONS AND THEIR EFFECTS ON EXPORT COMPETITIVENESS IN DEVELOPING SOUTH ASIAN COUNTRIES 474

THE EFFECTS OF TRADE LIBERALIZATION AND TARIFF REFORMS ON DOMESTIC INDUSTRIAL PRODUCTIVITY 475

OIL REVENUE MANAGEMENT AND ECONOMIC DIVERSIFICATION STRATEGIES IN RENTIER STATES 476

INVESTIGATING THE ROLE OF DIGITAL COMPETENCE AMONG UNIVERSITY LECTURERS IN THE POST-PANDEMIC TEACHING TRANSITION 477

EVALUATING THE ADOPTION OF EDUCATIONAL TECHNOLOGY TOOLS FOR IMPROVING LEARNING OUTCOMES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 478

BARRIERS TO GIRLS' ACCESS TO QUALITY EDUCATION IN RESOURCE-CONSTRAINED COMMUNITIES: A QUALITATIVE STUDY 479

THE INFLUENCE OF SCHOOL LEADERSHIP STYLES ON TEACHER JOB SATISFACTION AND RETENTION IN PUBLIC SECONDARY SCHOOLS 480

EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF MOBILE-ASSISTED LANGUAGE LEARNING ON ENGLISH VOCABULARY ACQUISITION AMONG COLLEGE STUDENTS 481

TEACHERS' PERCEPTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES AND THE CHALLENGES OF SUPPORTING LEARNERS WITH SPECIAL NEEDS 482

TRADITIONAL BATIK MOTIFS AS VISUAL LANGUAGE: RECONSTRUCTING CULTURAL IDENTITY IN CONTEMPORARY INDONESIAN PAINTING 483

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE ROLE OF WAYANG AESTHETICS IN SHAPING MODERN DIGITAL ILLUSTRATION AND ANIMATION PRACTICE 484

COMMUNITY MURALS AS INSTRUMENTS OF SOCIAL HEALING IN POST-DISASTER URBAN SPACES 485

INDIGENOUS WEAVING PATTERNS AND THEIR REINTERPRETATION IN CONTEMPORARY FIBER ART .. 486

COLONIAL LEGACY AND POSTCOLONIAL EXPRESSION IN THE VISUAL ARTS OF SOUTHEAST ASIA..... 487

RELIGIOUS ICONOGRAPHY AND FOLK DEVOTION IN THE SACRED PAINTING TRADITIONS OF THE ISLANDS 488

PARTICIPATORY ART EDUCATION AND ITS IMPACT ON YOUTH CREATIVE DEVELOPMENT IN RURAL COMMUNITIES..... 489

SYMBOLISM AND SPIRITUALITY IN SENEGALESE GLASS PAINTING: TRADITION MEETING MODERNITY 490

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

YETİŞKİNLERİN KÜRESEL VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa DEMİRCİ

Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin, Türkiye

mustafademirci@artvin.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-7341-3696

ÖZET

Küresel sorunların giderek daha görünür hâle gelmesi, bireylerin farklı toplumlara ve ortak insanlığa yönelik sorumluluklarının, kültürlerarası yeterliklerinin ve sivil katılım eğilimlerinin önemini artırmaktadır. Bu araştırmada, yetişkinlerin küresel vatandaşlık düzeylerinin cinsiyet, eğitim durumu, yaş grubu ve siyasal ilgi değişkenleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Nicel araştırma yaklaşımına dayalı kesitsel tarama modelinde yürütülen çalışmanın örneklemini 501 yetişkin oluşturmuştur. Veriler, kişisel bilgi formu ve Küresel Vatandaşlık Ölçeği (GCS) aracılığıyla toplanmıştır. GCS, sosyal sorumluluk, küresel yeterlik ve küresel sivil katılım olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Verilerin dağılım özellikleri betimsel istatistikler, çarpıklık ve basıklık katsayıları ile normallik testleri temelinde değerlendirilmiş; gruplar arası karşılaştırmalarda parametrik olmayan analizlerden yararlanılmıştır. Bulgular, genel küresel vatandaşlık düzeyi ile sosyal sorumluluk ve küresel sivil katılım boyutlarının cinsiyet, eğitim durumu ve yaş gruplarına göre anlamlı biçimde farklılaşmadığını göstermiştir. Buna karşılık, küresel yeterlik düzeyinin eğitim durumu ve yaş gruplarına göre anlamlı biçimde farklılaştığı belirlenmiştir. Siyasal ilgi açısından yapılan karşılaştırmalarda ise küresel yeterlik, küresel sivil katılım ve genel küresel vatandaşlık düzeylerinde anlamlı farklılıklar ortaya çıkarken sosyal sorumluluk boyutunda anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Elde edilen sonuçlar, yetişkinlerin küresel vatandaşlık özelliklerinin yalnızca demografik değişkenler temelinde değil, eğitimsel birikimleri ve siyasal ilgi düzeyleriyle birlikte ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler : küresel vatandaşlık, eğitim durumu, yaş, cinsiyet, siyasal ilgi

AN EXAMINATION OF ADULTS' GLOBAL CITIZENSHIP LEVELS IN TERMS OF VARIOUS DEMOGRAPHIC VARIABLES

ABSTRACT

As global challenges become increasingly visible, growing importance is being attached to individuals' responsibilities toward other societies and humanity as a whole, as well as to their intercultural competence and willingness to participate in civic life. This study aimed to examine adults' levels of global citizenship in relation to gender, educational attainment, age group, and political interest. A cross-sectional survey design was employed within a quantitative research framework, and the sample consisted of 501 adults. Data were collected

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

using a personal information form and the Global Citizenship Scale (GCS). The GCS comprises three dimensions: social responsibility, global competence, and global civic engagement. The distributional characteristics of the data were examined using descriptive statistics, skewness and kurtosis coefficients, and tests of normality. Non-parametric tests were employed for group comparisons. The findings indicated that overall global citizenship, social responsibility, and global civic engagement did not differ significantly according to gender, educational attainment, or age group. Global competence, however, differed significantly according to educational attainment and age group. Comparisons based on political interest revealed significant differences in global competence, global civic engagement, and overall global citizenship, whereas no significant difference was observed in social responsibility. These findings suggest that adults' levels of global citizenship should be evaluated not only in relation to demographic characteristics but also in light of educational attainment and political interest.

Keywords : global citizenship, adults, educational attainment, age, gender, political interest

1. GİRİŞ

İklim değişikliği, göç, ekonomik eşitsizlikler, savaşlar, insan hakları ihlalleri, salgınlar ve dijital bilgi düzensizliği gibi sorunlar, etkileri ulusal sınırların ötesine geçen ortak sorun alanlarıdır. Bu sorunlar karşısında bireylerin yalnızca kendi toplumlarına ilişkin hak ve sorumluluklarla değil, küresel ölçekte karşılıklı bağımlılık, adalet, çeşitlilik ve sürdürülebilirlik ilkeleriyle de ilişki kurması beklenmektedir. Küresel vatandaşlık bu bağlamda bireyin dünya toplumunun bir parçası olarak kendisini konumlandırması, farklı kültürlere açık olması, küresel sorunları anlayabilmesi ve çözüm süreçlerine katılma sorumluluğu geliştirmesiyle ilişkilendirilmektedir (Reysen & Katzarska-Miller, 2013; UNESCO, 2015).

UNESCO (2014, 2015), küresel vatandaşlık eğitimini daha adil, barışçıl, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir dünya için gerekli bilgi, beceri, değer ve tutumların geliştirilmesini amaçlayan dönüştürücü bir yaklaşım olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım bilişsel öğrenmeyle sınırlı değildir; farklılıklara saygı, ortak insanlığa aidiyet, etik sorumluluk ve bireysel ya da kolektif eyleme katılma boyutlarını birlikte içermektedir. Benzer biçimde Morais ve Ogden (2011), küresel vatandaşlığı sosyal sorumluluk, küresel yeterlik ve küresel sivil katılım olmak üzere üç boyutlu bir yapı olarak kavramsallaştırmıştır.

Goren ve Yemini'nin (2017) sistematik incelemesi, küresel vatandaşlık eğitiminin farklı ulusal ve kültürel bağlamlarda farklı biçimlerde kavramsallaştırıldığını ve okul temelli ampirik araştırmaların büyük ölçüde öğrenciler, eğitimciler, müfredat ve eğitim politikalarına odaklandığını göstermektedir. Buna karşılık küresel sorunlara ilişkin gündelik kararların, siyasal tercihlerin, tüketim davranışlarının ve sivil katılımın önemli bir bölümü yetişkinler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle küresel vatandaşlığın yetişkinlik döneminde incelenmesi, kavramın yaşam boyu öğrenme ve yetişkin eğitimi bağlamındaki görünümünü anlamak açısından önemlidir. Milana ve Tarozzi (2021), yetişkin eğitimi ile küresel vatandaşlık eğitiminin aktif yurttaşlık, eşitlik, sosyal adalet ve dönüştürücü öğrenme hedeflerinde kesiştiğini belirtmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Yetişkinlerin küresel vatandaşlık düzeyleri eğitim olanakları, yaş dönemleri, toplumsal cinsiyet deneyimleri ve siyasal konularla ilgilenme gibi özelliklere göre farklılaşabilir. Eğitim, bireylerin küresel yönelimleriyle ilişkili önemli bireysel özelliklerden biridir; Smith ve diğerleri (2017), daha yüksek eğitim düzeyinin kişinin kendisini küresel vatandaş olarak tanımlama olasılığıyla pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir. Yaş, yaşam deneyimi ve toplumsal katılım birikimiyle ilişkili olmakla birlikte kuşakların küreselleşme ve dijital iletişimle karşılaşma biçimlerini de yansıtabilir. Cinsiyet farklı toplumsallaşma ve katılım deneyimleriyle bağlantılı olabilir (Tormey & Gleeson, 2012). Siyasal ilgi ise bireylerin kamusal sorunları izleme, tartışma ve katılım gösterme olasılığını artıran bir yönelim olarak küresel vatandaşlığın yeterlik ve katılım boyutlarıyla bağlantılı olabilir.

Bu araştırmanın amacı, yetişkinlerin küresel vatandaşlık toplam ve alt boyut puanlarını belirlemek ve bu puanların cinsiyet, eğitim durumu, yaş grubu ve siyasal ilgi açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Yetişkinlerin küresel vatandaşlık toplam ve alt boyut puanları nasıldır?

2. Yetişkinlerin küresel vatandaşlık toplam ve alt boyut puanları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

3. Yetişkinlerin küresel vatandaşlık toplam ve alt boyut puanları eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

4. Yetişkinlerin küresel vatandaşlık toplam ve alt boyut puanları yaş grubuna göre farklılaşmakta mıdır?

5. Yetişkinlerin küresel vatandaşlık toplam ve alt boyut puanları siyasal ilgiye göre farklılaşmakta mıdır?

2. KÜRESEL VATANDAŞLIK

Küresel vatandaşlık üzerinde uzlaşılmış tek bir tanıma sahip değildir. Bununla birlikte tanımların çoğu, bireyin yerel ve ulusal aidiyetlerini ortadan kaldırmadan insanlığın ve gezegenin ortak sorunlarına ilişkin farkındalık, sorumluluk ve eylem geliştirmesi üzerinde birleşmektedir. Reysen ve Katzarska-Miller (2013), küresel vatandaşlıkla özdeşleşmenin kültürel çeşitliliğe değer verme, sosyal adalet ve çevresel sürdürülebilirliği destekleme, gruplar arası yardımlaşma ve dünyayı iyileştirmek için sorumluluk hissetme gibi prososyal değerlerle ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu yaklaşım, küresel vatandaşlığın hem kimlik ve değer boyutuna hem de davranışsal sonuçlarına dikkat çekmektedir.

Morais ve Ogden'in (2011) modelinde sosyal sorumluluk, küresel eşitsizliklerin ve karşılıklı bağımlılığın farkında olmayı; küresel yeterlik, kültürlerarası iletişim, bilgi ve farklı bakış açılarıyla etkileşim kurabilmeyi; küresel sivil katılım ise küresel sorunların çözümüne yönelik gönüllü, siyasal veya toplumsal eylemlere katılmayı ifade etmektedir. Bu üç boyut birbiriyle ilişkili olmakla birlikte aynı düzeyde gelişmeyebilir. Bir birey küresel sorunlara ilişkin bilgiye sahip olsa da bu bilgi sosyal sorumluluğa veya fiilî katılıma dönüşmeyebilir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

UNESCO'nun (2015) bilişsel, sosyo-duygusal ve davranışsal alanlardan oluşan çerçevesi de bu çok boyutluluğu desteklemektedir. Bilişsel alan küresel sistemlerin ve sorunların anlaşılmasını, sosyo-duygusal alan ortak insanlığa aidiyet ve farklılıklara saygıyı, davranışsal alan ise daha barışçıl ve sürdürülebilir bir dünya için sorumlu eylemi kapsamaktadır. Dolayısıyla küresel vatandaşlık düzeylerinin yalnızca toplam puan üzerinden değil, alt boyutlar bakımından da değerlendirilmesi farklılaşmanın hangi alanda ortaya çıktığını göstermesi açısından önemlidir.

3. KÜRESEL VATANDAŞLIK VE İNCELENEN DEĞİŞKENLER

3.1. Eğitim Durumu

Eğitim, bireylerin küresel sorunlara ilişkin bilgiyle, farklı bakış açılarıyla ve kültürlerarası deneyimlerle karşılaşabilecekleri önemli bağlamlardan biridir. Smith ve diğerleri (2017), daha yüksek eğitim düzeyinin bireylerin kendilerini küresel vatandaş olarak tanımlama eğilimiyle yakından ilişkili olduğunu göstermiştir. Chen (2024), Tayvan'daki yetişkin öğrenenlerde küresel vatandaşlık yeterliklerinin eğitim düzeyi, meslek, gelir ve yerleşim yeri gibi demografik özelliklere göre farklılaşabildiğini göstermiştir. Bununla birlikte formal eğitim düzeyi, küresel vatandaşlığın değer ve eylem boyutlarının gelişimini tek başına açıklamayabilir. Eğitim deneyiminin içeriği, kültürlerarası temas olanakları ve sivil katılım fırsatları bu ilişkinin niteliğinde ayrıca rol oynayabilir.

3.2. Cinsiyet

Cinsiyet ile küresel vatandaşlık arasındaki ilişki, kadın ve erkeklerin farklı toplumsallaşma, eğitim ve kamusal katılım deneyimleriyle bağlantılı olabilir. Tormey ve Gleeson (2012), okul bağlamındaki küresel vatandaşlık eğitimi deneyimlerinin toplumsal cinsiyetle ilişkili biçimde farklılaşabildiğini bildirmiştir. Mostafa (2021), kız ve erkek öğrencilerin küresel ve kültürlerarası tutum, eğilim ve öğrenme etkinliklerine katılım örüntülerinin çeşitli açılardan farklılaştığını göstermiştir. Bununla birlikte bu örüntüler toplam küresel vatandaşlık düzeylerinde zorunlu olarak bir fark yaratmayabilir; farklı boyutlardaki karşıt eğilimler toplam puanda birbirini dengeleyebilir.

3.3. Yaş

Yaş, yetişkinlerin yaşam deneyimlerinin, siyasal ve toplumsal katılım birikimlerinin ve küresel iletişim ortamlarıyla karşılaşma biçimlerinin bir göstergesi olabilir. Daha genç yetişkinler dijital ağlar, yabancı kültürler ve uluslararası gündemle daha yoğun etkileşime girerken orta ve ileri yaş yetişkinler mesleki ve toplumsal deneyimler yoluyla farklı türde küresel bilgi ve sorumluluk geliştirebilir. Bu nedenle yaş etkisinin küresel vatandaşlığın tüm boyutlarında aynı yönde ortaya çıkması beklenmemelidir. Yetişkinlerden oluşan uluslararası bir örneklemde Carmona ve diğerleri (2024), küresel sorunlara ilişkin farkındalık, eleştirel sorgulama ve bilişsel empati gibi bilişsel ve sosyo-duygusal özelliklerin küresel sorunlara katılımla ilişkili olduğunu ve bu ilişkilerde küresel vatandaşlık kimliğinin önemli bir aracı rol oynadığını göstermiştir.

3.4. Siyasal İlgi

Siyasal ilgi, bireyin kamusal sorunları izleme, siyasal bilgi edinme, tartışmalara katılma ve katılım davranışları geliştirme eğilimiyle ilişkilidir. Siyasal konulara ilgi duyan yetişkinlerin uluslararası gelişmeleri, insan hakları, göç, çevre ve eşitsizlik gibi küresel meseleleri daha

düzenli takip etmeleri beklenebilir. Steen-Johnsen, Thau ve Vaccari (2026), siyasal tartışma sıklığındaki artışın siyasal ilgide zaman içinde artışla ilişkili olduğunu; bu ilişkinin genç yetişkinlerde daha güçlü olmakla birlikte yetişkinliğin büyük bölümünde sürdüğünü göstermiştir. Ayrıca Reysen ve Hackett (2017), aktivist konulara katılımın küresel farkındalık ve küresel vatandaşlıkla özdeşleşmeyle ilişkili olduğunu ve prososyal değer ve davranışlarla dolaylı bağlantılar gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, kamusal ve toplumsal meselelerle aktif biçimde ilgilenmenin küresel vatandaşlıkla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırma Modeli

Araştırma nicel araştırma yaklaşımına dayalı, kesitsel ve karşılaştırmalı tarama modelinde yürütülmüştür. Çalışmada yetişkinlerin küresel vatandaşlık toplam ve alt boyut puanları betimlenmiş; bu puanların cinsiyet, eğitim durumu, yaş grubu ve siyasal ilgi değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma kesitsel olduğundan elde edilen farklılıklar nedensel etki olarak yorumlanmamıştır.

4.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan 501 yetişkin oluşturmaktadır. Katılımcıların 300'ü kadın, 201'i erkektir. Eğitim durumu bakımından katılımcıların 4'ü ilköğretim ve altı, 45'i lise, 77'si ön lisans, 330'u lisans ve 45'i lisansüstü eğitim mezunudur. Yaş gruplarının oluşturulmasında Gallahue, Ozmun ve Goodway'in (2013) kronolojik yaş sınıflandırmasından yararlanılmıştır. Bu sınıflandırmada genç yetişkinlik 20–40, orta yetişkinlik 40–60 ve ileri yetişkinlik 60 yaş ve üzeri olarak ele alınmaktadır. Yazarlar kronolojik yaş sınırlarının gelişim dönemlerini yaklaşık olarak temsil ettiğini ve gelişimin yalnızca kronolojik yaşa bağlı olarak değerlendirilmemesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Araştırmanın yalnızca yetişkin katılımcıları kapsaması ve kesişmeyen kategoriler oluşturulması amacıyla yaş grupları 18–39 yaş genç yetişkinlik, 40–59 yaş orta yetişkinlik ve 60 yaş ve üzeri ileri yetişkinlik olarak operasyonelleştirilmiştir. Bu sınıflandırma doğrultusunda katılımcıların 443'ü genç yetişkinlik, 56'sı orta yetişkinlik ve 2'si ileri yetişkinlik grubunda yer almaktadır.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Siyasal İlgi Durumu

Değişken	**Kategori**	**n**	**%**
Cinsiyet	Kadın	300	59.9
	Erkek	201	40.1
Yaş grubu	Genç yetişkinlik	443	88.4
	Orta yetişkinlik	56	11.2
Eğitim durumu	İleri yetişkinlik	2	0.4
	İlköğretim ve altı	4	0.8
	Lise	45	9.0
	Ön lisans	77	15.4
	Lisans	330	65.9

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Değişken	Kategori	n	%
	Lisansüstü	45	9.0
Siyasal ilgi	Yok	240	47.9
	Var	261	52.1

Not. Yüzdeler toplam örneklem üzerinden hesaplanmıştır.

4.3. Veri Toplama Araçları

4.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda katılımcıların cinsiyeti, eğitim durumu, yaş grubu ve siyasal ilgisi belirlenmiştir. Cinsiyet kadın ve erkek; eğitim durumu ilköğretim ve altı, lise, ön lisans, lisans ve lisansüstü; yaş genç, orta ve ileri yetişkinlik biçiminde sınıflandırılmıştır. Siyasal ilgi, katılımcıların siyasal konulara ilgi duyup duymadıklarına ilişkin ikili bir soruyla belirlenmiştir.

4.3.2. Küresel Vatandaşlık Ölçeği (GCS)

Yetişkinlerin küresel vatandaşlık özelliklerini belirlemek amacıyla Morais ve Ogden (2011) tarafından geliştirilen Küresel Vatandaşlık Ölçeğinin kısa formu kullanılmıştır. Lo et al. (2016), ölçeğin Hong Kong bağlamındaki çapraz-kültürel geçerliğini incelemiş ve faktör yapısının sadeleştirilmesine ilişkin bulgular ortaya koymuştur. Bu çalışmaların devamında Lo et al. (2019), özgün 30 maddelik ölçeği 15 maddeye indirerek kısa formu geliştirmiş ve doğrulamıştır. Kısa formun Türkçe uyarlaması Gezer ve İlhan (2023) tarafından gerçekleştirilmiştir.

KVÖ-KF, sosyal sorumluluk, küresel yeterlik ve küresel sivil katılım olmak üzere üç boyut altında toplam 15 maddeden oluşmakta ve maddeler 1 (kesinlikle katılmıyorum) ile 5 (kesinlikle katılıyorum) arasında beşli Likert tipi derecelendirme ile yanıtlanmaktadır. Gezer ve İlhan'ın (2023) Türkçe uyarlama çalışmasında üç boyutlu yapı doğrulayıcı faktör analiziyle desteklenmiş ve Türkçe formun geçerli ve güvenilir ölçümler ürettiği bildirilmiştir.

4.4. Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri, 31 Ocak–8 Nisan 2026 arasında hem çevrim içi hem de yüz yüze uygulamalar yoluyla toplanmıştır. Veri toplama sürecinde katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı ve veri toplama aracının yaklaşık yanıtlanma süresi hakkında açıklama yapılmıştır. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiş; katılımcılara çalışmaya katılmama, herhangi bir soruyu yanıtlamama ve veri toplama sürecinin herhangi bir aşamasında gerekçe göstermeksizin çalışmadan ayrılma hakkına sahip oldukları bildirilmiştir. Katılımcılardan kimliklerini doğrudan ortaya çıkarabilecek herhangi bir kişisel bilgi talep edilmemiş, verdikleri yanıtların yalnızca bilimsel amaçlarla ve toplu olarak değerlendirileceği açıklanmıştır. Veri toplama formu, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden yetişkinlere ulaştırılmış ve yalnızca bilgilendirme metnini okuyarak katılım onayı veren bireylerin yanıtları araştırma kapsamına alınmıştır.

4.5. Verilerin Analizi

Veriler IBM SPSS Statistics 19 ve R 4.4.3 programları kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcı özellikleri için frekans ve yüzde; ölçek puanları için ortalama, standart sapma, medyan, çeyrekler arası açıklık, minimum ve maksimum değerler hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı Cronbach alfa, Guttman lambda-6 ve McDonald omega katsayılarıyla değerlendirilmiştir. Ölçeğin bu örneklemdeki faktör yapısını incelemek amacıyla polikorik korelasyon matrisi üzerinden minimum residual (minres) çıkarım yöntemi ve oblimin döndürme kullanılarak açımlayıcı faktör analizi yapılmış; faktör sayısı paralel analizle değerlendirilmiştir. Faktör analizine uygunluk KMO ve Bartlett küresellik testiyle incelenmiştir. Dağılım özellikleri çarpıklık ve basıklık katsayıları, Shapiro-Wilk testi ve Q-Q grafikleriyle incelenmiştir. Shapiro-Wilk testlerinin anlamlı olması, bazı alt boyutlarda dağılım sapmalarının görülmesi ve grupların büyüklüklerinin belirgin biçimde dengesiz olması nedeniyle parametrik olmayan testler tercih edilmiştir. Cinsiyet ve siyasal ilgi karşılaştırmalarında Mann-Whitney U, eğitim durumu ve yaş grubu karşılaştırmalarında Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır. Anlamlı Kruskal-Wallis sonuçlarında Dunn-Bonferroni düzeltmeli ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Mann-Whitney U testleri için etki büyüklüğü $r = |z|/\sqrt{N}$; Kruskal-Wallis testleri için düzeltilmiş epsilon kare $\varepsilon^2 = (H - k + 1)/(N - k)$ formülüyle hesaplanmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

5. BULGULAR

5.1. Betimsel İstatistikler ve Güvenirlik

Küresel vatandaşlık toplam puanı ve alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. Küresel Vatandaşlık Toplam ve Alt Boyut Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişken	n	Min.–Maks.	M	SS	Medyan	ÇAA	Madde Ort.	α	λ_6	ω
Sosyal sorumluluk	501	4–20	7.74	3.17	7.00	4.00	1.94	.752	.711	.771
Küresel yeterlik	501	5–25	15.44	4.96	16.00	7.00	3.09	.879	.871	.882
Küresel sivil katılım	501	6–30	13.20	6.06	12.00	10.00	2.20	.939	.941	.940
Küresel vatandaşlık toplam	501	15–75	36.38	10.61	36.00	14.00	2.43	.884	.931	.885

Not. ÇAA = çeyrekler arası açıklık; Madde Ort. = toplam/alt boyut puanının madde sayısına bölünmesiyle hesaplanan ortalama; α = Cronbach alfa; ω = McDonald omega. λ_6 = Guttman lambda-6. McDonald omega katsayıları tek faktörlü kongenerik ölçüm modeli temelinde hesaplanmıştır.

Çizelge 2'ye göre küresel vatandaşlık toplam puanı ortalaması 36.38 (SS = 10.61), medyanı ise 36.00'dır. Alt boyutların madde ortalamaları karşılaştırıldığında en yüksek değerin küresel yeterlikte (3.09), ardından küresel sivil katılımda (2.20) ve sosyal sorumlulukta (1.94) olduğu görülmektedir. Ölçeğin beşli derecelendirme yapısı dikkate alındığında küresel yeterlik madde ortalaması ölçek orta noktasına yakınken toplam puan, sosyal sorumluluk ve küresel sivil katılım puanları betimsel olarak teorik orta noktanın altındadır. Bu karşılaştırma bir kesme puanına dayalı düzey sınıflaması değil, yalnızca betimsel bir değerlendirmedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Güvenirlik analizi sonucunda sosyal sorumluluk alt boyutu için Cronbach alfa (α) = .752, McDonald omega (ω) = .771 ve Guttman lambda-6 (λ_6) = .711; küresel yeterlik alt boyutu için α = .879, ω = .882 ve λ_6 = .871; küresel sivil katılım alt boyutu için α = .939, ω = .940 ve λ_6 = .941; ölçeğin bütünü için ise α = .884, ω = .885 ve λ_6 = .931 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen güvenirlik katsayıları, ölçeğin alt boyutlarından ve genelinden elde edilen ölçümlerin kabul edilebilir ile yüksek arasında değişen iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin incelemede KMO değeri .882 olarak bulunmuş ve Bartlett küresellik testi anlamlı sonuç vermiştir, $\chi^2(105) = 4965.094$, $p < .001$. Paralel analiz üç faktörlü çözümü desteklemiştir. Oblimin döndürmeli üç faktörlü AFA sonucunda sosyal sorumluluk maddelerinin faktör yükleri .488–.855, küresel yeterlik maddelerinin .560–.923 ve küresel sivil katılım maddelerinin .813–.931 arasında değişmiştir. Üç faktör birlikte toplam varyansın %69.9'unu açıklamış; faktörler arası korelasyonlar .164–.341 arasında bulunmuştur. Bu bulgular, ölçeğin kuramsal üç boyutlu yapısının mevcut örneklemde de desteklendiğini göstermektedir.

5.2. Dağılım Özelliklerinin İncelenmesi

Çizelge 3. Küresel Vatandaşlık Puanlarına İlişkin Normallik Sonuçları

Değişken	**Çarpıklık**	**SH**	**Basıklık**	**SH**	**W**	**p**	**Karar**
Sosyal sorumluluk	.983	.109	1.146	.218	.911	< .001	Karşılanmadı
Küresel yeterlik	−.290	.109	−.462	.218	.973	< .001	Karşılanmadı
Küresel sivil katılım	.636	.109	−.341	.218	.922	< .001	Karşılanmadı
Küresel vatandaşlık toplam	.289	.109	.434	.218	.986	< .001	Karşılanmadı

Not. SH = standart hata; W = Shapiro-Wilk istatistiği. Tüm testler için n = 501'dir.

Shapiro-Wilk testleri sosyal sorumluluk, küresel yeterlik, küresel sivil katılım ve toplam küresel vatandaşlık puanları için anlamlıdır. Çarpıklık ve basıklık değerleri toplam puan ile küresel yeterlikte sınırlı sapmalara işaret etse de alt boyutlardaki dağılım özellikleri, Q-Q grafikleri ve grup büyüklüklerindeki dengesizlik birlikte değerlendirilerek grup karşılaştırmalarında parametrik olmayan testler kullanılmıştır.

5.3. Cinsiyete Göre Küresel Vatandaşlık Puanları

Çizelge 4. Cinsiyete Göre Küresel Vatandaşlık Puanlarının Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	z	p	r
Sosyal sorumluluk	Kadın	300	241.26	72,377.50	27,227.50	−1.855	.064	.083
	Erkek	201	265.54	53,373.50				
Küresel yeterlik	Kadın	300	251.23	75,367.50	30,082.50	−.043	.966	.002
	Erkek	201	250.66	50,383.50				
Küresel sivil katılım	Kadın	300	259.76	77,928.00	27,522.00	−1.665	.096	.074
	Erkek	201	237.93	47,823.00				
Küresel vatandaşlık toplam	Kadın	300	253.17	75,952.00	29,498.00	−.411	.681	.018
	Erkek	201	247.76	49,799.00				

Not. r = |z|/√N. Etki büyüklükleri mutlak değer olarak verilmiştir.

Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre kadın ve erkek katılımcıların sosyal sorumluluk (U = 27,227.50, z = −1.855, p = .064, r = .083), küresel yeterlik (U = 30,082.50, z = −.043, p = .966, r = .002), küresel sivil katılım (U = 27,522.00, z = −1.665, p = .096, r = .074) ve toplam küresel vatandaşlık (U = 29,498.00, z = −.411, p = .681, r = .018) puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Etki büyüklükleri ihmal edilebilir ya da küçük düzeydedir.

5.4. Eğitim Durumuna Göre Küresel Vatandaşlık Puanları

Çizelge 5. Eğitim Durumuna Göre Küresel Vatandaşlık Puanlarının Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişken	Eğitim durumu	n	Sıra Ort.	H	sd	p	ε²
Sosyal sorumluluk	İlköğretim ve altı	4	265.88	1.865	4	.761	.000
	Lise	45	233.61				
	Ön lisans	77	264.68				
	Lisans	330	248.28				
	Lisansüstü	45	263.57				
Küresel yeterlik	İlköğretim ve altı	4	207.00	26.762	4	< .001	.046

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Değişken	Eğitim durumu	n	Sıra Ort.	H	sd	p	ε²
	Lise	45	207.17				
	Ön lisans	77	217.25				
	Lisans	330	252.94				
	Lisansüstü	45	342.24				
Küresel sivil katılım	İlköğretim ve altı	4	208.75	2.210	4	.697	.000
	Lise	45	226.03				
	Ön lisans	77	257.93				
	Lisans	330	251.63				
	Lisansüstü	45	263.22				
Küresel vatandaşlık toplam	İlköğretim ve altı	4	219.38	8.280	4	.082	.009
	Lise	45	212.03				
	Ön lisans	77	247.68				
	Lisans	330	251.04				
	Lisansüstü	45	298.18				

Not. ε² = düzeltilmiş epsilon kare. Negatif hesaplanan değerler sıfır olarak raporlanmıştır.

Kruskal-Wallis H testi, küresel yeterlik puanlarının eğitim durumuna göre anlamlı biçimde farklılaştığını göstermiştir, $H(4) = 26.762$, $p < .001$, $\varepsilon^2 = .046$. Buna karşılık sosyal sorumluluk, $H(4) = 1.865$, $p = .761$; küresel sivil katılım, $H(4) = 2.210$, $p = .697$; ve toplam küresel vatandaşlık puanları, $H(4) = 8.280$, $p = .082$, eğitim durumuna göre anlamlı biçimde farklılaşmamıştır. Dunn-Bonferroni ikili karşılaştırmaları, lisansüstü grubun lise, ön lisans ve lisans gruplarından anlamlı biçimde daha yüksek küresel yeterlik sıra ortalamasına sahip olduğunu göstermiştir.

Dunn-Bonferroni düzeltmeli ikili karşılaştırmalar sonucunda lisansüstü grubunun lise grubundan ($z = -4.440$, $p_düz < .001$), ön lisans grubundan ($z = -4.616$, $p_düz < .001$) ve lisans grubundan ($z = -3.894$, $p_düz = .001$) anlamlı biçimde daha yüksek sıra ortalamasına sahip olduğu belirlenmiştir. İlköğretim ve altı grubunu içeren ikili karşılaştırmalar Bonferroni düzeltmesi sonrasında anlamlı değildir; bu grubun çok küçük olması ($n = 4$) nedeniyle bulgu ihtiyatla değerlendirilmelidir.

5.5. Yaş Grubuna Göre Küresel Vatandaşlık Puanları

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Çizelge 6. Yaş Grubuna Göre Küresel Vatandaşlık Puanlarının Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişken	**Yaş grubu**	**n**	**Sıra Ort.**	**H**	**sd**	**p**	**ε²**
Sosyal sorumluluk	Genç yetişkinlik	443	249.86	.240	2	.887	.000
	Orta yetişkinlik	56	259.63				
	İleri yetişkinlik	2	261.00				
Küresel yeterlik	Genç yetişkinlik	443	244.80	7.240	2	.027	.011
	Orta yetişkinlik	56	299.89				
	İleri yetişkinlik	2	254.50				
Küresel sivil katılım	Genç yetişkinlik	443	253.40	1.789	2	.409	.000
	Orta yetişkinlik	56	235.73				
	İleri yetişkinlik	2	147.50				
Küresel vatandaşlık toplam	Genç yetişkinlik	443	249.56	.587	2	.746	.000
	Orta yetişkinlik	56	263.64				
	İleri yetişkinlik	2	216.25				

Not. ε^2 = düzeltilmiş epsilon kare. İleri yetişkinlik grubunda yalnızca iki katılımcı bulunduğundan yaş sonuçları ihtiyatla yorumlanmalıdır.

Kruskal-Wallis H testi sonucunda küresel yeterlik puanlarının yaş grubuna göre anlamlı biçimde farklılaştığı belirlenmiştir, $H(2) = 7.240$, $p = .027$, $\varepsilon^2 = .011$. Sosyal sorumluluk, $H(2) = .240$, $p = .887$; küresel sivil katılım, $H(2) = 1.789$, $p = .409$; ve toplam küresel vatandaşlık puanları, $H(2) = .587$, $p = .746$, yaş grubuna göre anlamlı biçimde farklılaşmamıştır. Dunn-Bonferroni ikili karşılaştırması, orta yetişkinlik grubunun genç yetişkinlik grubundan anlamlı biçimde daha yüksek küresel yeterlik sıra ortalamasına sahip olduğunu göstermiştir ($p_düz = .021$).

Dunn-Bonferroni düzeltmeli ikili karşılaştırmalar sonucunda orta yetişkinlik grubunun küresel yeterlik sıra ortalamasının genç yetişkinlik grubundan anlamlı biçimde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($z = -2.698$, $p_düz = .021$). İleri yetişkinlik grubunu içeren karşılaştırmalar

anlamlı değildir (p_düz = 1.000); bu grupta yalnızca iki katılımcı bulunduğundan sonuçlar ihtiyatla yorumlanmalıdır.

Çizelge 7. Eğitim Durumu ve Yaş Grubu İçin Dunn-Bonferroni İkili Karşılaştırma Sonuçları

Gruplama	Karşılaştırma	z	Düzeltilmiş p	Yüksek sıra ortalaması
Eğitim	İlköğretim ve altı – Lise	−.002	1.000	Lise
Eğitim	İlköğretim ve altı – Ön lisans	−.139	1.000	Ön lisans
Eğitim	İlköğretim ve altı – Lisans	−.633	1.000	Lisans
Eğitim	İlköğretim ve altı – Lisansüstü	−1.796	.724	Lisansüstü
Eğitim	Lise – Ön lisans	−.372	1.000	Ön lisans
Eğitim	Lise – Lisans	−1.996	.459	Lisans
Eğitim	Lise – Lisansüstü	−4.440	< .001	Lisansüstü
Eğitim	Ön lisans – Lisans	−1.954	.507	Lisans
Eğitim	Ön lisans – Lisansüstü	−4.616	< .001	Lisansüstü
Eğitim	Lisans – Lisansüstü	−3.894	.001	Lisansüstü
Yaş	Genç yetişkinlik – Orta yetişkinlik	−2.698	.021	Orta yetişkinlik
Yaş	Genç yetişkinlik – İleri yetişkinlik	−.095	1.000	İleri yetişkinlik
Yaş	Orta yetişkinlik – İleri yetişkinlik	.438	1.000	Orta yetişkinlik

Not. Düzeltilmiş p değerleri Bonferroni düzeltmesine göre verilmiştir. Farkın yönü sıra ortalamalarına göre belirlenmiştir. Eğitim karşılaştırmalarında 10, yaş karşılaştırmalarında 3 ikili karşılaştırma için düzeltme uygulanmıştır.

5.6. Siyasal İlgiye Göre Küresel Vatandaşlık Puanları

Çizelge 8. Siyasal İlgiye Göre Küresel Vatandaşlık Puanlarının Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Değişken	Siyasal ilgi	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	z	p	r
Sosyal sorumluluk	Yok	240	257.60	61,824.50	29,735.50	−.987	.324	.044
	Var	261	244.93	63,926.50				
Küresel yeterlik	Yok	240	222.73	53,454.00	24,534.00	−4.204	< .001	.188
	Var	261	277.00	72,297.00				
Küresel sivil katılım	Yok	240	234.91	56,377.50	27,457.50	−2.401	.016	.107
	Var	261	265.80	69,373.50				
	Yok	240	233.07	55,937.50	27,017.50	−2.659	.008	.119

Değişken	Siyasal ilgi	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	z	p	r
Küresel vatandaşlık toplam	Var	261	267.48	69,813.50				

Not. r = |z|/√N. "Yok" siyasal konulara ilgi duymadığını, "Var" siyasal konulara ilgi duyduğunu belirten katılımcıları göstermektedir.

Siyasal ilgiye göre sosyal sorumluluk puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır, U = 29,735.50, z = −.987, p = .324, r = .044. Buna karşılık siyasal ilgisi bulunan katılımcıların küresel yeterlik sıra ortalaması siyasal ilgisi bulunmayanlardan daha yüksektir, U = 24,534.00, z = −4.204, p < .001, r = .188. Benzer biçimde siyasal ilgisi bulunan katılımcılar küresel sivil katılım, U = 27,457.50, z = −2.401, p = .016, r = .107, ve toplam küresel vatandaşlık, U = 27,017.50, z = −2.659, p = .008, r = .119, puanlarında daha yüksek sıra ortalamalarına sahiptir. Anlamlı etkiler küçük düzeydedir.

6. TARTIŞMA

Bu araştırmada yetişkinlerin küresel vatandaşlık düzeyleri sosyal sorumluluk, küresel yeterlik, küresel sivil katılım ve toplam puan bakımından incelenmiş; bu puanların cinsiyet, eğitim durumu, yaş grubu ve siyasal ilgiye göre farklılaşıp farklılaşmadığı değerlendirilmiştir. Bulgular, küresel vatandaşlığın boyutlarının aynı örüntüyü göstermediğini ortaya koymuştur. Katılımcıların küresel yeterlik madde ortalaması ölçek orta noktasına yakınken sosyal sorumluluk, küresel sivil katılım ve toplam puan ortalamaları teorik orta noktanın altında kalmıştır. Ölçeğin normatif kesme puanları bulunmadığından bu sonuçları kesin biçimde düşük, orta ya da yüksek olarak sınıflandırmak uygun değildir; ancak betimsel görünüm, farklı kültürlerle iletişim kurma ve küresel konuları anlama yeterliğinin sorumluluk ve eyleme katılım boyutlarına göre daha belirgin olduğunu düşündürmektedir.

Bu örüntü, küresel vatandaşlığın bilgi, değer ve davranış bileşenlerinin eş zamanlı gelişmeyebileceğini vurgulayan yaklaşımlarla uyumludur. Morais ve Ogden'in (2011) üç boyutlu modeli, küresel yeterliğin sosyal sorumluluk ve sivil katılımdan ayrışabildiğini göstermektedir. Chen (2024) de yetişkin öğrenenlerin küresel vatandaşlık yeterliklerinde dengesiz bir görünüm sergileyebildiğini ve bazı içerik ile katılım alanlarının özellikle desteklenmesi gerektiğini bildirmiştir. Carmona ve diğerlerinin (2024) küresel sorunlara ilişkin bilgi ve becerilerin katılıma dönüşmesinde küresel vatandaşlık kimliğinin rolüne ilişkin bulguları da dikkate alındığında, bilgiye erişimin tek başına yeterli olmadığı; yetişkinlerin küresel sorunlarla kişisel ve toplumsal bağ kurabilecekleri ve eylem seçeneklerini deneyimleyebilecekleri öğrenme ortamlarına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Demografik özellikler birlikte değerlendirildiğinde, cinsiyetin toplam küresel vatandaşlık ve alt boyut puanlarında anlamlı bir farklılaşma oluşturmadığı görülmüştür. Bu sonuç, kadın ve erkeklerin küresel sorunlara ilişkin genel tutum, yeterlik ve katılım eğilimlerinin benzer olabileceğine işaret etmektedir. Tormey ve Gleeson'un (2012) okul temelli küresel vatandaşlık eğitimi deneyimlerinde toplumsal cinsiyetle ilişkili örüntüler ortaya koyan bulguları ile Mostafa'nın (2021) küresel ve kültürlerarası yeterliklerin bazı bileşenlerinde kız ve erkek

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

öğrenciler arasında farklılaşmalar gösteren sonuçları, cinsiyetin belirli bileşenlerde bağlama bağlı örüntülerle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte bu farklılıkların toplam küresel vatandaşlık düzeyine genellenmesi uygun değildir. Dolayısıyla mevcut bulgu, küresel vatandaşlığın tek başına cinsiyetle açıklanamayacağını; eğitim fırsatları, kültürlerarası temas, siyasal ve sivil katılım ile yaşam deneyimlerinin daha belirleyici olabileceğini düşündürmektedir.

Cinsiyete ilişkin benzerliğe karşın, eğitim durumuna göre yalnızca küresel yeterlik puanlarının farklılaşması, eğitime bağlı farklılaşmanın küresel vatandaşlığın bütün boyutlarına yayılmadığını göstermektedir. Dunn-Bonferroni karşılaştırmaları, bu farklılığın özellikle lisansüstü grup lehine yoğunlaştığını; lisansüstü grubun küresel yeterlik sıra ortalamasının lise, ön lisans ve lisans gruplarından anlamlı biçimde yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç, Smith ve diğerlerinin (2017) daha yüksek bireysel eğitim düzeyini küresel vatandaş olarak öz tanımlamayla ilişkilendiren bulguları ve Chen'in (2024) yetişkin öğrenenlerde bazı küresel vatandaşlık yeterliklerinin eğitim düzeyine göre farklılaşabildiğini gösteren sonuçlarıyla genel olarak paraleldir. Buna karşılık sosyal sorumluluk, küresel sivil katılım ve toplam puanın eğitim durumuna göre farklılaşmaması, eğitimle ilişkili farklılaşmanın daha çok belirli bir yeterlik alanında ortaya çıktığını düşündürmektedir. Bu durum, küresel vatandaşlığın değer ve katılım boyutlarında okul dışı yaşam deneyimleri, gönüllülük, sivil toplum ve topluluk temelli katılım gibi başka etkenlerin de rol oynayabileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte ilköğretim ve altı grubundaki çok küçük örneklem (n = 4) nedeniyle eğitim düzeyleri arasında doğrusal bir artış olduğu sonucuna varılmamalıdır.

Benzer biçimde yaş grupları arasında sosyal sorumluluk, küresel sivil katılım ve toplam küresel vatandaşlık bakımından anlamlı farklılık bulunmazken küresel yeterliğin farklılaşması, kronolojik yaşın küresel vatandaşlığın bütün bileşenleri üzerinde genel ve doğrusal bir etki oluşturmadığını göstermektedir. Küresel yeterlikte orta yetişkinlik grubunun sıra ortalamasının daha yüksek görünmesi; çalışma yaşamı, mesleki ağlar, aile sorumlulukları ve toplumsal etkileşimler yoluyla daha geniş bilgi ve iletişim olanaklarına sahip olunmasıyla ilişkili olabilir. Bununla birlikte ileri yetişkinlik grubunda yalnızca iki katılımcının bulunması, yaşa ilişkin karşılaştırmaların kararlılığını ciddi biçimde sınırlandırmaktadır. Dunn-Bonferroni karşılaştırmaları, orta yetişkinlik grubunun küresel yeterlik sıra ortalamasının genç yetişkinlik grubundan anlamlı biçimde yüksek olduğunu göstermiştir. Mevcut araştırmada orta yetişkinlik grubunun küresel yeterlik sıra ortalamasının genç yetişkinlik grubundan yüksek olması, Chen'in (2024) Tayvanlı yetişkin öğrenenlerde bazı küresel vatandaşlık alanlarında daha genç grupların daha yüksek performans gösterdiğine ilişkin bulgularıyla örtüşmemektedir. Bu farklılık, çalışmaların kullandığı ölçme araçlarının ve yaş gruplandırmalarının farklı olması kadar örneklemlerin sosyokültürel özellikleriyle de ilişkili olabilir. Bununla birlikte ileri yetişkinlik grubunun yalnızca iki kişiden oluşması, bu grupla yapılan karşılaştırmaların istatistiksel gücünü ve yorumlanabilirliğini ciddi biçimde sınırlamaktadır.

Demografik değişkenlerin sınırlı bir farklılaşma göstermesine karşılık siyasal ilgi, küresel yeterlik, küresel sivil katılım ve toplam küresel vatandaşlık puanlarıyla anlamlı biçimde ilişkili bulunmuştur. Siyasal konulara ilgi duyan bireylerin uluslararası gelişmeler, insan hakları, göç, çevre ve eşitsizlik gibi küresel meseleleri daha sık izlemeleri; bu konularda bilgi edinme, görüş

oluşturma, tartışma ve katılım gösterme fırsatlarını artırmış olabilir. Mevcut araştırmada siyasal ilginin küresel yeterlik, küresel sivil katılım ve toplam küresel vatandaşlık puanlarıyla ilişkili bulunması, siyasal ilginin kamusal meselelerle etkileşim açısından taşıdığı önemi düşündürmektedir. Steen-Johnsen ve diğerleri (2026), siyasal tartışma ile siyasal ilgi arasında zaman içinde karşılıklı bir ilişki bulunduğunu ve siyasal tartışmanın yetişkinliğin büyük bölümünde siyasal ilgiyi besleyebildiğini göstermiştir. Bu sonuçlar, siyasal ilginin kamusal tartışma ve iletişim deneyimleriyle dinamik biçimde şekillenebilen bir özellik olduğunu göstermesi bakımından mevcut bulgunun yorumlanmasına katkı sağlamaktadır. Reysen ve Hackett'in (2017) aktivist deneyimlerle küresel vatandaşlıkla özdeşleşme ve prososyal sonuçlar arasında ortaya koyduğu ilişki de mevcut bulguyla dolaylı bir paralellik göstermektedir. Bununla birlikte sosyal sorumluluk puanlarının siyasal ilgiye göre farklılaşmaması, siyasal ilginin tek başına eşitlik, karşılıklı bağımlılık ve etik sorumluluk algısı üretmediğini; empati, adalet yönelimi, kültürlerarası temas ve normatif çevre gibi unsurların ayrıca dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Bulgular bir bütün olarak ele alındığında, yetişkinlerin küresel vatandaşlık özelliklerinin yalnızca sabit demografik kategoriler üzerinden açıklanmasının yetersiz kalacağı anlaşılmaktadır. Eğitim durumu ve yaş belirli bir yeterlik alanında farklılaşmaya eşlik ederken siyasal ilginin hem bilgi ve yeterlik hem de sivil katılım boyutlarında daha tutarlı bir örüntü göstermesi, yetişkinlere yönelik küresel vatandaşlık eğitiminin aktif ve kamusal öğrenme deneyimleriyle desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu nedenle yetişkin eğitimi uygulamalarında küresel sorunlar hakkında bilgi kazandırmanın yanı sıra farklı görüşlerin tartışılması, yerel-küresel bağlantıların kurulması, gönüllülük ve topluluk temelli katılım olanaklarının geliştirilmesi önem taşımaktadır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçları, yetişkinlerin küresel vatandaşlık düzeylerinin boyutlara göre farklı bir görünüm sergilediğini ortaya koymuştur. Küresel yeterlik puanları sosyal sorumluluk ve küresel sivil katılıma göre daha güçlü görünmekte; ancak toplam puan ile sorumluluk ve katılım boyutları ölçek orta noktasının altında kalmaktadır. Cinsiyet, yetişkinlerin küresel vatandaşlık puanlarında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Eğitim durumu ve yaş grubu yalnızca küresel yeterlikte farklılaşmaya eşlik etmiş; siyasal ilgi ise küresel yeterlik, küresel sivil katılım ve toplam küresel vatandaşlık puanlarıyla bağlantılı bulunmuştur.

Bu sonuçlar doğrultusunda yetişkin eğitimi ve yaşam boyu öğrenme programlarında küresel sorunlara ilişkin bilgi aktarımının yanı sıra sosyal sorumluluk ve eyleme katılımı geliştiren uygulamalara yer verilmesi önerilmektedir. Halk eğitimi merkezleri, belediyeler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenecek programlarda küresel sorunların yerel sonuçları, kültürlerarası iletişim, eleştirel medya okuryazarlığı, insan hakları, çevresel sorumluluk ve gönüllülük temaları birlikte ele alınabilir. Katılımcıların yalnızca bilgi edinmesi değil, topluluk temelli projeler, tartışma ortamları ve gönüllü faaliyetler yoluyla eylem deneyimi kazanması sağlanmalıdır.

Siyasal ilginin küresel vatandaşlıkla ilişkili bulunması, yetişkinlerin kamusal meseleleri güvenilir kaynaklardan takip etmelerini, farklı görüşlerle demokratik biçimde tartışmalarını ve

karar süreçlerine katılmalarını destekleyen öğrenme ortamlarının önemine işaret etmektedir. Bu programlar partizan yönlendirmeden uzak, çoğulcu ve kanıta dayalı bir anlayışla yürütülmelidir. Dunn-Bonferroni ikili karşılaştırmaları, eğitimde lisansüstü grubun lise, ön lisans ve lisans gruplarından; yaşta ise orta yetişkinlik grubunun genç yetişkinlik grubundan daha yüksek küresel yeterlik sıra ortalamasına sahip olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte dengesiz ve bazı kategorilerde çok küçük grup büyüklükleri nedeniyle bu sonuçların uygulamaya aktarımında ihtiyatlı olunmalıdır.

8. SINIRLILIKLAR VE GELECEK ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın kesitsel yapısı, siyasal ilgi, eğitim durumu veya yaşın küresel vatandaşlık üzerinde nedensel bir etkisi olduğu sonucuna varılmasına izin vermemektedir. Verilerin öz bildirim yoluyla toplanması sosyal beğenirlik ve ortak yöntem yanlılığı oluşturabilir. Çalışma grubundaki eğitim ve yaş kategorileri dengeli değildir; özellikle ilköğretim ve altı grubunda dört, ileri yetişkinlik grubunda iki katılımcı bulunması bu gruplara ilişkin sonuçların genellenebilirliğini ciddi biçimde sınırlandırmaktadır. Siyasal ilginin ikili bir soruyla ölçülmesi, ilginin yoğunluğu ve farklı boyutları hakkında sınırlı bilgi sağlamaktadır. Dunn-Bonferroni ikili karşılaştırmaları tamamlanmış olmakla birlikte, özellikle ilköğretim ve altı (n = 4) ile ileri yetişkinlik (n = 2) gruplarındaki çok küçük örneklem büyüklükleri bu karşılaştırmaların istatistiksel gücünü ve genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır.

Gelecek çalışmalarda yaş ve eğitim gruplarının daha dengeli temsil edildiği olasılıklı örneklemler kullanılabilir. Siyasal ilgi çok maddeli ölçeklerle ölçülebilir; siyasal bilgi, politik etkililik, kurumsal güven, gönüllülük, kültürlerarası temas, yabancı dil yeterliği ve küresel medya kullanımı gibi değişkenler birlikte incelenebilir. Boylamsal araştırmalar, yetişkinlerin küresel vatandaşlık özelliklerinin yaşam boyunca nasıl değiştiğini ve siyasal ilgi ile sivil katılımın karşılıklı ilişkilerini daha güçlü biçimde değerlendirebilir. Nicel sonuçların arkasındaki deneyimleri anlamak için görüşme ve odak grup çalışmalarından yararlanılabilir.

KAYNAKÇA

Carmona, M., Sharma, M., & Singh, N. C. (2024). Global citizenship identity mediates the relationship of knowledge, cognitive, and socio-emotional skills with engagement towards global issues. Scientific Reports, 14, 22209. https://doi.org/10.1038/s41598-024-72658-8

Chen, A. S. (2024). Factors influencing global citizenship competencies: A structural equation model of adult learners in Taiwan. International Journal of Educational Research, 128, 102434. https://doi.org/10.1016/j.ijer.2024.102434

Gallahue, D. L., Ozmun, J. C., & Goodway, J. D. (2013). *Compreendendo o desenvolvimento motor: Bebês, crianças, adolescentes e adultos* (D. R. de Sales, Trad.; 7ª ed.). AMGH.

Gezer, M., & İlhan, M. (2023). Küresel Vatandaşlık Ölçeği Kısa Formunun (KVÖ-KF) Türkçe'ye uyarlanması. Başkent University Journal of Education, 10(1), 135–147. https://dergipark.org.tr/tr/pub/bujoe/article/1564792

Goren, H., & Yemini, M. (2017). Global citizenship education redefined—A systematic review of empirical studies on global citizenship education. International Journal of Educational Research, 82, 170–183. https://doi.org/10.1016/j.ijer.2017.02.004

Lo, K. W. K., Kwan, K. P., Chan, S. C. F., & Ngai, G. (2016, January 10–12). *Cross-cultural validation of the global citizenship scale for measuring impacts of international service-learning in Hong Kong setting* [Conference presentation]. The Hong Kong Polytechnic University, 3rd International Conference on Service-Learning, Hong Kong.

Lo, K. W. K., Kwan, K. P., Ngai, G., & Chan, S. C. F. (2019). Evaluating global citizenship in international service-learning: Development and validation of a short form of the Global Citizenship Scale. In *Proceedings of the 3rd International Conference on Service-Learning* (pp. 12–17). The Hong Kong Polytechnic University. https://ira.lib.polyu.edu.hk/bitstream/10397/81796/1/Lo_Global_Citizenship_Service-Learning.pdf

Milana, M., & Tarozzi, M. (2021). Rethinking adult learning and education as global citizenship education: A conceptual model with implications for policy, practice and further research. International Journal of Development Education and Global Learning, 13(1), 46–60. https://doi.org/10.14324/IJDEGL.13.1.04

Morais, D. B., & Ogden, A. C. (2011). Initial development and validation of the Global Citizenship Scale. Journal of Studies in International Education, 15(5), 445–466. https://doi.org/10.1177/1028315310375308

Mostafa, T. (2021). Do girls and boys engage with global and intercultural issues differently? *PISA in Focus, 111*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9a52e7dd-en

Reysen, S., & Hackett, J. (2017). Activism as a pathway to global citizenship. The Social Science Journal, 54(2), 132–138. https://doi.org/10.1016/j.soscij.2016.09.003

Reysen, S., & Katzarska-Miller, I. (2013). A model of global citizenship: Antecedents and outcomes. International Journal of Psychology, 48(5), 858–870. https://doi.org/10.1080/00207594.2012.701749

Smith, W. C., Fraser, P., Chykina, V., Ikoma, S., Levitan, J., Liu, J., & Mahfouz, J. (2017). Global citizenship and the importance of education in a globally integrated world. Globalisation, Societies and Education, 15(5), 648–665. https://doi.org/10.1080/14767724.2016.1222896

Steen-Johnsen, K., Thau, M., & Vaccari, C. (2026). The road to citizenship: How discussing politics shapes political interest across the lifespan. International Political Science Review. Advance online publication. https://doi.org/10.1177/01925121261425446

Tormey, R., & Gleeson, J. (2012). The gendering of global citizenship: Findings from a large-scale quantitative study on global citizenship education experiences. Gender and Education, 24(6), 627–645. https://doi.org/10.1080/09540253.2011.646960

UNESCO. (2014). Global citizenship education: Preparing learners for the challenges of the twenty-first century. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227729

UNESCO. (2015). Global citizenship education: Topics and learning objectives. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ABRAHAM ANLAŞMALARI ÇERÇEVESİNİN ORTA ASYA'YA GENİŞLEME POTANSİYELİ: JEOPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

Doktor Öğretim Üyesi, Arzu ÇETİNKAYA
Munzur Üniversitesi
arzucetinkaya@munzur.edu.tr — 0000-0003-3511-6866

ÖZET

Bu çalışma, Abraham Anlaşmaları çerçevesinin Ortadoğu dışına taşınma potansiyelini ve bunun Orta Asya'daki olası jeopolitik etkilerini incelemektedir. Çalışmanın amacı, söz konusu çerçevenin farklı bölgelerde diplomatik etkileşimleri şekillendirebilecek esnek bir model olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini analiz etmektir.

Yöntem olarak çalışma, güncel dış politika gelişmeleri ve bölgesel iş birliği eğilimlerine dayalı nitel bir değerlendirme yaklaşımı kullanmaktadır. Çalışma, Abraham Anlaşmaları'nın Amerikan dış politikasında desteklenen bir normalleşme ve iş birliği ağı olarak ele alınabileceğini ve bu yapının Orta Asya bağlamında dolaylı etkiler üretebileceğini öne sürmektedir.

Analizde, İsrail ile bazı Orta Asya ülkeleri arasındaki potansiyel iş birliği alanları; enerji, teknoloji ve güvenlik gibi sektörler üzerinden değerlendirilmektedir. Ayrıca Çin ve Rusya gibi bölgesel ve küresel aktörlerin Orta Asya'daki mevcut konumları dikkate alınarak, bölgenin çok katmanlı bir dış politika yapısına sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Çalışma, Abraham Anlaşmaları'nın Orta Asya'ya doğrudan kurumsal bir genişleme şeklinde taşınmasının sınırlı olasılığa sahip olduğunu, ancak diplomatik etkileşim biçimlerini etkileyebilecek bir referans çerçevesi olarak dolaylı etkiler yaratabileceğini değerlendirmektedir. Bu durumun, Orta Asya'da çok yönlü dış politika tercihlerini ve bölgesel iş birliği dinamiklerini destekleyebileceği ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Abraham Anlaşmaları, Orta Asya, ABD, İsrail, jeopolitik değerlendirme.

1. GİRİŞ

Uzun süre Arap-İsrail çatışmasının şekillendirdiği Orta Doğu'daki normalleşme yaklaşımı, İsrail ile ilişkileri Filistin sorununun çözümüne bağlayan kolektif bir Arap tutumuna dayanmış; bu tutum 1967 Hartum Kararı'nın "üç hayır" ilkesiyle ve 2002 Arap Barış Girişimi'nin "toprak karşılığında barış" formülüyle somutlaşmıştır (Rabbimov, 2025). Bu köklü uzlaşı, 15 Eylül

2020'de imzalanan Abraham Anlaşmaları ile önemli bir kırılmaya uğramış; BAE ve Bahreyn'in İsrail ile ilişkilerini normalleştirmesiyle birlikte, diplomatik tanımanın ötesinde ekonomik, teknolojik ve güvenlik iş birliğini kapsayan çok katmanlı, pragmatik bir modele geçilmiştir (Shalaby, 2026).

Bu kırılmanın Orta Doğu'nun sınırlarını aşıp aşamayacağı sorusu, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Zira burada asıl mesele, yeni devletlerin anlaşmalara resmen katılıp katılmayacağından ibaret değildir; esas soru, Orta Doğu'da ortaya çıkan bu normalleşme modelinin, tamamen farklı güvenlik dinamiklerine sahip bir bölgesel ortamda -Orta Asya'da- ne ölçüde yeniden üretilebileceğidir. Bu nedenle çalışmada "genişleme" kavramı, yalnızca kurumsal üyelik artışı olarak değil, anlaşmalar kapsamında gelişen diplomatik, ekonomik ve güvenlik pratiklerinin başka bir bölgesel bağlama aktarılabilme kapasitesi olarak ele alınmakta; bu kapasiteyi kavramsallaştırmak amacıyla analizin merkezine jeopolitik taşınabilirlik kavramı yerleştirilmektedir.

Bu kavramı sistematik biçimde işletebilmek için çalışmanın kuramsal çerçevesi iki yaklaşımı bir araya getirmektedir: devletlerin güvenlik ve güç konumlarını koruma tercihlerini açıklayan realist yaklaşım ile bu tercihlerin bölgesel güvenlik ortamlarında birbirine nasıl bağlandığını gösteren Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (RSCT) (Buzan & Wæver, 2003). İki kuram burada birbirini dışlamaz; klasik realizm birim düzeyinde rasyonel çıkar hesaplarını açıklarken, RSCT bu tercihlerin bölgesel yapı düzeyinde nasıl bir örüntü oluşturduğunu göstererek analizi tamamlar. Bu bütünleşik perspektiften hareketle taşınabilirlik, stratejik uyumluluk, işlevsel bağlantılılık, siyasi maliyet ve bölgesel direnç kapasitesi olmak üzere dört boyut üzerinden incelenmektedir.

Bu teorik zemin üzerine inşa edilen araştırmanın temel sorusu şudur: Abraham Anlaşmaları çerçevesi, Orta Asya'nın farklı güvenlik ve jeopolitik koşullarında ne ölçüde taşınabilir olup, bu taşınabilirlik hangi koşullar tarafından belirlenmektedir? Bu soruya yanıt aramak üzere çalışma sırasıyla anlaşmaların tarihsel temellerini, çerçevenin Orta Asya'ya yönelen stratejik boyutunu ve bölge devletlerinin yaklaşımlarını, son olarak da bölgesel aktörlerin oluşturduğu direnç dinamiklerini ele almaktadır.

2. ANALİTİK ÇERÇEVE

Girişte tanıtılan dört boyut, taşınabilirliği ölçmek için birbiriyle etkileşim halinde çalışan bir bütün oluşturmaktadır; bu nedenle her biri aşağıda ayrı ayrı ele alınmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

İlk boyut olan stratejik uyumluluk, bir normalleşme modelinin aktarılacağı bölgedeki tarafların tehdit algıları ve stratejik öncelikleri arasındaki örtüşmeyi ifade eder. Burada ölçüt, tarafların ortak bir düşman tanımına sahip olması değil, farklı tehdit algılarının aynı iş birliği mekanizması içinde birbirini dışlamadan karşılanabilmesidir (Buzan & Wæver, 2003).

Stratejik uyumluluğun tek başına yeterli olmaması, ikinci boyut olan işlevsel bağlantılılığı gündeme getirir: bu boyut, modelin coğrafi olarak taşınabilmesi için siyasi iradenin ötesinde aktörleri birbirine bağlayacak somut ortaklık alanlarının varlığını sorgular. Enerji, ulaştırma, kritik mineraller, teknoloji, savunma sanayii ve siber güvenlik gibi alanlar, bağımsız sektörler olmaktan öte, stratejik karşılıklı bağımlılık yaratan bağlantı kanalları olarak ele alınmaktadır (Farrell & Newman, 2019; Vakil & Quilliam, 2023).

Güçlü stratejik ve işlevsel bağlar dahi tek başına katılımı garanti etmez; bu noktada üçüncü boyut olan siyasi maliyet devreye girer. Bu boyut, katılımın rakip güçlerle ilişkiler üzerinde yaratacağı maliyeti, iç ve dış meşruiyet üzerindeki etkisini ve mevcut dış politika dengelerini bozma ihtimalini kapsar (Goh, 2005). Dolayısıyla rasyonel tercih burada basit bir fayda maksimizasyonu değil, kazanç ile jeopolitik maliyet arasındaki göreli denge olarak ele alınmakta; özellikle büyük güçlerle asimetrik ilişkilerin bulunduğu bölgelerde tam hizalanma yerine seçici katılım ve hedging (riskten kaçınma) davranışları öne çıkmaktadır (Kuik, 2008).

Son olarak, bu üç boyutun devlet düzeyindeki hesaplarını tamamlayan dördüncü boyut bölgesel direnç kapasitesidir: bu boyut, dışarıdan aktarılmak istenen modelin hedef bölgedeki yerleşik dinamikler ve aktörler tarafından nasıl filtrelendiğini inceler. Bölgesel güvenlik ortamı pasif bir zemin olmadığından, Rusya, Çin, İran ve Türkiye gibi aktörlerin tutumları basit birer tepki değil, taşınabilirliğin sınırlarını çizen yapısal değişkenler olarak değerlendirilmektedir (Buzan & Wæver, 2003).

Bu dört boyutun bir arada değerlendirilmesi, taşınabilirliğin doğrusal olmayan yapısını ortaya koymaktadır: yüksek stratejik uyumluluk tek başına genişlemeyi garanti etmediği gibi, güçlü ekonomik ve teknolojik bağlantılar da siyasi maliyet veya bölgesel direnç nedeniyle sınırlandırılabilir. Bunun doğal bir sonucu olarak, bir devletin anlaşmalara resmi olarak katılmaması, modelin o ülkede hiçbir etki üretmediği anlamına gelmemektedir; devletler resmi üyelikten kaçınırken dahi aynı aktörlerle işlevsel alanlarda iş birliğini artırabilmektedir. Bu çerçevede Orta Asya, aşağıdaki bölümlerde, modelin diplomatik normlarının ve güvenlik-ekonomi bağlantılarının farklı bir jeopolitik ortamda ne ölçüde yeniden üretilebildiğini test eden temel bir vaka analizi olarak ele alınacaktır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

3. YÖNTEM

Yukarıda özetlenen dört boyutlu çerçeveyi ampirik olarak sınamak amacıyla çalışma, dış politika analizinde sıklıkla başvurulan nitel araştırma metodolojisini benimsemekte; Klasik Realizm ve RSCT'yi, devletlerin dış politika tercihlerindeki güç dengesi arayışlarını ve bölgeler arası güvenlik eklemlenmelerini anlamlandıran birer analiz süzgeci olarak kullanmaktadır. Zaman dilimi olarak, normalleşme sürecinin başladığı 2020 yılından günümüze uzanan dönem esas alınmıştır.

Bu çerçeve doğrultusunda oluşturulan örneklem, Abraham Anlaşmaları'na resmen katılan, katılım niyetini beyan eden veya süreçle ilgili resmi bir tutum alan beş Orta Asya cumhuriyeti (Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan) ile doğrudan etkileşim içindeki bölgesel/küresel aktörlerle (ABD, İsrail, Rusya, Çin, Türkiye, İran) sınırlandırılmıştır. Veri kümesi; resmî devlet açıklamaları, imzalanan anlaşma metinleri, ABD Dışişleri Bakanlığı ve Kongre raporları ile 2020-2026 arasında yayımlanmış akademik makaleler, think-tank raporları ve güncel haber kaynaklarından oluşmaktadır. Bu veriler ışığında her ülke, Analitik Çerçeve bölümünde tanımlanan dört boyut temelinde, kaynaklarda somut olarak belgelenen göstergeler üzerinden "Yüksek/Orta/Düşük" biçiminde sıralı (ordinal) olarak değerlendirilmiştir; dolayısıyla bulgular kesin bir ölçüm değil, karşılaştırmalı bir eğilim tablosu olarak okunmalıdır.

Bu yöntemsel tercihin doğal bir sonucu olarak, çalışmanın bir sınırlılığı, konunun güncelliği nedeniyle veri tabanının önemli bir kısmının hakemli yayınlar yerine think-tank raporlarına ve güncel haber kaynaklarına dayanmasıdır. Bu sınırlılığı azaltmak amacıyla mümkün olduğunca birincil kaynaklara öncelik verilmiş ve ikincil kaynaklar, çapraz doğrulama yapılabildiği ölçüde kullanılmıştır.

4. ABRAHAM ANLAŞMALARI'NIN TEMELLERİ VE ARAP DÜNYASINDAKİ DİNAMİKLERİ

Yöntem bölümünde çerçevesi çizilen bu vakaları anlayabilmek için önce anlaşmaların doğduğu tarihsel bağlama bakmak gerekir. 15 Eylül 2020'de Beyaz Saray'da imzalanan Abraham Anlaşmaları, İsrail ile BAE ve Bahreyn arasında tam diplomatik ilişkiler kurarak Orta Doğu jeopolitiğinde tarihi bir kırılma noktası yaratmış, kısa süre sonra Fas ve Sudan'ın katılımıyla genişlemiştir (Khan vd., 2025). Böylece normalleşmeyi bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasına bağlayan geleneksel Arap uzlaşısı sarsılmış, "toprak karşılığında barış"

ilkesinin yerini ticari, teknolojik ve askeri iş birliğini hedefleyen "barış karşılığında barış" yaklaşımı almıştır (Turkashvand vd., 2024).

Bu dönüşümün ardındaki motivasyonlar teorik olarak da okunabilir: realist perspektiften Körfez ülkeleri ve İsrail, İran'ın bölgesel nüfuzunu ortak bir tehdit olarak algılamış (Khan vd., 2025; Sohail, 2025); RSCT bağlamında ise anlaşmalar Orta Doğu güvenlik kompleksinin yapısal olarak yeniden hizalanmasını temsil etmiştir (Jooni, 2025). Bu hizalanma çerçevesinde Körfez devletleri İsrail'in güvenlik teknolojisine erişerek caydırıcılığını güçlendirirken, İsrail de bölgesel tecridini kırmıştır; ne var ki bu yakınlaşma güvenlik sarmalını çözmek yerine Basra Körfezi'ndeki güvenlik ikilemini daha da derinleştirmiştir (Turkashvand vd., 2024).

Bu ortak stratejik mantığın ötesinde, anlaşmaların somut içeriğine bakıldığında tek tip değil asimetrik bir yapı görülmektedir: BAE ile bağlayıcı bir "Uluslararası Antlaşma", Bahreyn ile güvenlik odaklı bir "Siyasi Niyet Beyanı", Fas ile Batı Sahra tanınması karşılığında bir jeopolitik al-ver, Sudan ile ise terör listesinden çıkarılma karşılığında sembolik düzeyde kalan bir deklarasyon imzalanmıştır (Turkashvand vd., 2024). Bu asimetrik ilişkiler ağı Arap dünyasında derin fay hatları açmış; Orta Doğu'yu muhafazakâr/İhvan karşıtı blok, İran liderliğindeki Direniş Ekseni, Türkiye-Katar destekli İslamcı gruplar ve İsrail ekseni olmak üzere dört ana bloğa ayırmıştır. Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkının göz ardı edilmesi Arap kamuoyunda ciddi bir tepkiye yol açmış (Khan vd., 2025; Turkashvand vd., 2024); nitekim Suudi Arabistan, başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız bir Filistin devleti kurulmadıkça İsrail ile resmi ilişki kurmayacağını ilan ederek bu sınırları netleştirmiştir (Mansour, 2026; The New Arab, 2026).

5. ABD ve İSRAİL'İN ORTA ASYA VE AZERBAYCAN STRATEJİLERİ

Arap dünyasında yaşanan bu dönüşüm Orta Doğu'nun sınırlarında kalmamış, ABD ve İsrail'in Orta Asya ile Güney Kafkasya'ya yönelik politikalarını da doğrudan şekillendirmiştir. Bu politikalar, salt ikili ilişkilerin ötesinde küresel güç rekabetinin ve "dengeleyici güç" (offshore balancing) stratejisinin bir yansımasıdır; nitekim ABD ve İsrail, "Abraham Anlaşmaları 2.0" vizyonuyla Orta Doğu güvenlik kompleksini Güney Kafkasya ve Orta Asya kompleksleriyle birleştirerek Avrasya genelinde geniş bir stratejik ittifak kurmayı hedeflemektedir (BESA, 2025).

Bu vizyonun arkasındaki temel motivasyon, ABD açısından Rusya ve Çin'in etki alanını sınırlamak ve bölgedeki güvenlik boşluğunu kendi lehine doldurmaktır (Al Arabiya, 2025). Bu hedef doğrultusunda Orta Asya'nın uranyum, lityum, bakır ve tungsten kaynakları stratejinin

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

merkezine yerleşmekte; özellikle Kazakistan ve Özbekistan ile kurulacak nükleer ve hammadde entegrasyonu, ABD'nin Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma hedefine hizmet etmektedir (Baskaran & Aubakirov, 2025). Aynı mantığın bir uzantısı olarak Orta Koridor, TRIPP ve IMEC gibi alternatif ticaret koridorları, Orta Asya'yı Rusya ve İran'ı çevreleyerek Batı pazarlarına bağlamayı amaçlayan jeoekonomik araçlar işlevi görmektedir (U.S. Department of State, 2026; Coffey, 2025).

İsrail açısından ise resim biraz farklıdır: strateji, İran'ı kuzeyden kuşatacak bir istihbari nüfuz alanı kurmaya dayanmaktadır. 2023'te İran sınırındaki Türkmenistan'da büyükelçilik açılması ve Azerbaycan ile geliştirilen derin askeri-teknik ortaklık bu hedefin somut yansımalarıdır (Mamedov, 2025). Bu güvenlik odaklı yaklaşıma enerji boyutu da eşlik etmektedir: Kazakistan ve Azerbaycan İsrail'in ham petrol ihtiyacının yaklaşık %70'ini karşılamakta, buna karşılık İsrail de siber güvenlik, su yönetimi ve savunma teknolojisi ihraç ederek bu ülkelerle vazgeçilmez bir ortaklık kurmayı hedeflemektedir (Zhetigenov, 2025).

Bu resmin en kritik kavşağında Zbigniew Brzezinski'nin "şişedeki tıpa" olarak tanımladığı Azerbaycan yer almaktadır: Hazar havzasının zenginliklerini Batı'ya taşıyan jeostratejik bir köprü ve bölgesel güvenlik komplekslerinin eklemlenme noktasında bir bağlantı aktörü olarak konumlanmaktadır (Becker, 2025; Khanin & Kogan, 2025). Ne var ki ABD ve İsrail'in bu stratejik hamlesi Çin ve Rusya tarafından kendi etki alanlarına doğrudan bir müdahale olarak algılanmakta, bu durum bölge devletlerini büyük güçler arasında hassas dengeler kurmaya zorlamaktadır (Modern Diplomacy, 2026).

6. ORTA ASYA ÜLKELERİNİN PERSPEKTİFİ VE KATILIM MOTİVASYONLARI

ABD ve İsrail'in bu genişleme stratejisi karşısında Orta Asya devletlerinin konumu, coğrafi olarak sınırdaş oldukları Rusya, Çin ve İran gibi devasa güçlerin baskılarından doğrudan etkilenen hassas bir alt kompleks olmalarıyla şekillenmektedir (Mamedov, 2025; Avdaliani, 2025). Bu hassas denge içinde atılan en stratejik adım, Kasım 2025'te anlaşmaya katılım niyetini resmen ilan eden Kazakistan'dan gelmiştir; bu karar, hegemonik güçlerin ağırlığını dengelemek ve çok yönlü dış politika araçlarını çeşitlendirmek amacıyla alınmış rasyonel bir adımdır (Coffey, 2025; Green & Meyer, 2025).

Bu kararın arkasındaki pragmatizm aslında yeni değildir: Astana-Tel Aviv ilişkileri 1992'deki tanımaya ve 1996'daki karşılıklı büyükelçilik açılışına dayanmakta, otuz yıllık bu ilişki düşük profilli ve pragmatik bir çizgide ilerlemektedir (The Times of Central Asia, 2026).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Bu uzun soluklu ilişkinin somut göstergeleri de mevcuttur: Kazakistan İsrail'in ham petrol ithalatının çeyreğinden fazlasını karşılarken, İsrail de sulama, tıp, siber güvenlik ve tarım alanlarında teknoloji transferi sağlamaktadır (Green & Meyer, 2025; Epstein, 2026).

Var olan bu ilişkinin Kasım 2025'te resmi katılıma dönüşmesi ise başka bir hesabı da işaret etmektedir: bu adım, Washington'a gönderilen düşük maliyetli, yüksek görünürlüklü bir diplomatik sinyaldir (Green & Meyer, 2026). Nitekim bu sinyal, ABD Kongresi'nde askıda bekleyen Jackson-Vanik Değişikliği'nin kalıcı olarak kaldırılması ve Daimi Normal Ticari İlişkiler (PNTR) statüsü kazanma çabasıyla doğrudan ilişkilidir (Epstein, 2026); dolayısıyla bu strateji, Rusya ve Çin'e olan asimetrik bağımlılığı büyük komşuları kışkırtmadan dengeleme (hedging) çabası olarak okunabilir.

Kazakistan'ın bu adımı komşularında da farklı yansımalar bulmaktadır. Özbekistan, 2021'de ABD-İsrail-BAE ortak yatırım fonuna katılarak benzer bir pragmatik niyeti önceden tescillemiş olup en muhtemel sonraki aday konumundadır (Shershneva, 2026); Kırgızistan da katılımın kendisi için kaybettirecek bir şey olmadığını düşünmektedir. Buna karşılık, güvenlik kompleksinin güney hattında yer alan Tacikistan ve Türkmenistan için tablo çok daha farklıdır: İran'ın insansız hava aracı fabrikasını barındıran ve Farsça konuşan nüfusla kültürel bağlara sahip Tacikistan, Tahran ile ilişkilerini korumak adına mesafeli kalmakta; İran ile kara sınırı paylaşan ve doğalgaz takas projeleri yürüten Türkmenistan ise katı tarafsızlık politikası gereği sürecin tamamen dışında kalmayı tercih etmektedir (Cafiero, 2025).

Bu farklılaşan tablo, Analitik Çerçeve bölümünde kuramsallaştırılan jeopolitik taşınabilirlik modelinin beş Orta Asya cumhuriyetine uygulanmasıyla daha da netleşmektedir; nitekim model, doğrusal olmayan, çok katmanlı sonuçlar üretmektedir. Bu doğrultuda analiz edilen ülkeler, dört olası sonuç tipolojisine göre Tablo 1'de sınıflandırılmıştır:

Tablo 1: Orta Asya Ülkelerinde Abraham Anlaşmaları Çerçevesinin Jeopolitik Taşınabilirlik Matrisi

Ülke	Taşınabilirlik Sonuç Tipolojisi	Analitik Profil (4 Boyut)	Temel Ampirik Kanıtlar
Kazakistan	Kurumsal Genişleme	Stratejik Uyumluluk: Yüksek; İşlevsel Bağlantı: Çok Yüksek; Siyasi Maliyet: Orta; Bölgesel Direnç: Orta	Kasım 2025'te katılım niyetini resmen beyan etmiştir; İsrail'in ham petrol ihtiyacının %25'inden fazlasını karşılar; ABD'den DFC yatırımı çekme ve Jackson-Vanik engelini kaldırma motivasyonu taşır.
Özbekistan	İşlevsel Yayılma / Seçici Angajman	Stratejik Uyumluluk: Orta-Yüksek; İşlevsel Bağlantı:	Kurumsal üyeliğe girmeden, 2021'de ABD-İsrail-BAE ortak yatırım fonuna katılmıştır; riskleri dağıtan

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

		Yüksek; Siyasi Maliyet: Orta; Bölgesel Direnç: Orta	ekonomik/teknolojik odaklı bir hedging stratejisi izler.
Kırgızistan	Seçici Angajmandan Bloke Olmuş Geçiş	Stratejik Uyumluluk: Düşük; İşlevsel Bağlantı: Düşük; Siyasi Maliyet: Yüksek; Bölgesel Direnç: Yüksek	Topraklarında Batı radar/izleme sistemlerinin kurulmasını veto etmiştir; ŞİÖ ilkeleri doğrultusunda İran ile ilişkilerini sürdürdüğü için Batı'nın finansal yaptırım tehditleriyle karşı karşıyadır.
Türkmenistan	Bloke Olmuş Taşınabilirlik	Stratejik Uyumluluk: Çok Düşük; İşlevsel Bağlantı: Düşük; Siyasi Maliyet: Çok Yüksek; Bölgesel Direnç: Çok Yüksek	İran ile doğrudan sınırdaştır; Aşkabat gazının İran üzerinden takas yoluyla satılmasına bağımlıdır; anayasal katı tarafsızlık politikası nedeniyle sürecin dışındadır.
Tacikistan	Bloke Olmuş Taşınabilirlik	Stratejik Uyumluluk: Çok Düşük; İşlevsel Bağlantı: Düşük; Siyasi Maliyet: Çok Yüksek; Bölgesel Direnç: Çok Yüksek	Farsça konuşan nüfusuyla İran ile derin kültürel-tarihsel bağlara sahiptir; topraklarında İran'a ait bir İHA üretim fabrikası barındırması sebebiyle normalleşmeye tamamen kapalıdır.

Tablo 1'de özetlenen bu tablo, Orta Asya ülkelerinin -özellikle de Kazakistan'ın- katılım motivasyonlarının ideolojik bir yakınlaşmadan ziyade; Washington ile ilişkileri düzeltmek, Jackson-Vanik gibi engelleri kaldırmak ve çok kutuplu dünyada stratejik bağımsızlıklarını korumak için atılmış rasyonel bir adım olduğunu doğrulamaktadır (SpecialEurasia, 2025).

7. BÖLGESEL GÜÇLERİN TEPKİLERİ: RUSYA, ÇİN VE TÜRKİYE

Orta Asya devletlerinin bu rasyonel hesapları tek başına yeterli değildir; zira RSCT'ye göre bir bölgedeki güvenlik dinamikleri diğer bölgelerden bağımsız değildir ve küresel güçlerin yerel komplekslere nüfuzu mikro-bölgesel dengeleri makro-küresel rekabetin bir parçası haline getirir (Dajani, 2025; Helmy, 2026). Nitekim anlaşmaların Orta Asya'ya doğru genişlemesi, Rusya, Çin ve Türkiye gibi bölgesel aktörleri de savunmacı politikalara sevk etmiştir (Mamedov, 2025).

Bu üç aktörden Rusya, "yakın çevresi" olarak gördüğü Orta Asya'ya yönelen bu genişlemeyi bir nüfuz ihlali olarak değerlendirmekte; Kazakistan'ın katılımı Moskova'da ciddi bir güvenlik kaygısı yaratmıştır (Mamedov, 2025; Boussel, 2026). Buna rağmen Orta Asya devletleri Rusya'yı tamamen dışlamadan çok yönlü bir dış politika izlemeye çalışmakta; nitekim Tokayev, Washington'daki "5+1" zirvesinin hemen ardından Moskova'yı ziyaret ederek Putin ile stratejik ortaklığı teyit eden bir bildiri imzalamıştır (IAIS, 2026; Qazinform, 2025).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Rusya'nın bu güvenlik odaklı tepkisinin yanında Çin, anlaşmaları ABD'nin kendi yükselişini engellemeye yönelik jeopolitik ve teknolojik bir kuşatma stratejisi olarak okumakta; IMEC'i kendi Kuşak ve Yol Girişimi'ne bir rakip olarak görmektedir (Dajani, 2025; Helmy, 2026). Bu endişe somut biçimde de kendini göstermektedir: ABD'nin Körfez ülkelerini Huawei 5G gibi Çin teknolojilerini dışlamaya yönlendirmesi ve Kazakistan üzerinden kritik mineral tedarikini güvence altına alma çabası, Çin için doğrudan bir meydan okumadır (Ali, 2024; ET Edge Insights, 2026). Buna karşı Çin, 2023 Suudi-İran uzlaşması gibi "alternatif bir diplomasi modeli" sunarak bölgesel istikrarı ve kendi yatırımlarını korumaya çalışmaktadır (Hill, 2025).

Rusya ve Çin'in bu stratejik kaygılarından farklı olarak Türkiye'nin tepkisi ideolojik bir boyut da taşımaktadır: 1949'da İsrail'i tanıyan ilk Müslüman çoğunluklu ülke olan Türkiye, AKP döneminde Filistin davasını destekleyen bir çizgiye kaymış ve anlaşmaları soğuk karşılamıştır (Cafiero & Albayrakoğlu, 2020). Bu soğukluğun somut gerekçeleri de vardır: BAE ve İsrail'in Libya'da Hafter güçlerini desteklemesi ve Sudan'ın bu eksene kayması, Türkiye'nin Afrika Boynuzu ve Doğu Akdeniz'deki nüfuzunu tehdit etmekte; Ankara ayrıca Türk Devletleri Örgütü üyelerinin (örneğin Kazakistan'ın) ABD-İsrail nüfuz alanına girmesinden de rahatsızdır (Mamedov, 2025). Bununla birlikte Azerbaycan'ın Türkiye-İsrail arasında yürüttüğü arabuluculuk, bölgesel dengeyi koruyan pragmatik bir tampon işlevi görmektedir (Becker, 2025).

8. İRAN FAKTÖRÜ VE KARŞI KARŞIYA GELME DİNAMİKLERİ

Rusya, Çin ve Türkiye'nin temkinli tepkilerinin ötesinde, sürece en sert karşılığı veren aktör İran olmuştur. Tahran, normalleşme dalgasını kendi milli güvenliğine yönelik varoluşsal bir tehdit ve çevreleme stratejisi olarak algılamıştır (Khan vd., 2025; Turkashvand vd., 2024). RSCT çerçevesinde okunduğunda bu sıkışma hissi yersiz değildir: Orta Doğu güvenlik alt kompleksinin sınırlarını aşan bu dalga Güney Kafkasya ve Orta Asya'yı da içine almış; İsrail'in Azerbaycan ve Kazakistan ile kurduğu ilişkiler geleneksel coğrafi sınırları bozarak yeni bir güvenlik ekseni yaratmıştır (Stoilov, 2026; Hill, 2025).

Bu algılanan kuşatmaya karşı İran'ın tepkisi hem söylemsel hem operasyonel düzeyde şekillenmiştir. Söylem düzeyinde anlaşmalar Filistin davasına ve İslam dünyasına bir "ihanet" olarak çerçevelenmiş, böylece normalleşen rejimlerin iç meşruiyetinin sarsılması hedeflenmiştir (Khan vd., 2025). Bu söylemsel karşı çıkışın operasyonel karşılığı da bulunmaktadır: İran, Direniş Ekseni'ndeki vekil aktörlere desteğini artırmış, Türkiye ve Katar

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ile pragmatik diyaloglar geliştirmiş, İsrail'i dışarıda bırakan "Mwada" girişimini önermiş ve Rusya ile askeri-teknolojik iş birliğini derinleştirmiştir (FDD, 2024; Khan vd., 2025). Bölgedeki laik elitlerin İran'ın İslamcı modeline duyduğu güvensizlik İsrail için yeni bir nüfuz alanı açarken, Tahran da ulaştırma ve transit güzergâhlarındaki coğrafi kozlarını kullanarak normalleşme süreçlerinin hızını sınırlamaya çalışmaktadır (Mamedov, 2025; Iran International, 2025).

9. ABRAHAM BLOĞU'NUN ÇİFT DOĞASI: ENTEGRASYON VE ÇATIŞMA

İran'ın bu direnç çabalarına karşın, Abraham Bloğu'nun kendisi de tek boyutlu bir yapı değildir. RSCT çerçevesinden bakıldığında, başlangıçta Orta Doğu'ya sıkışmış güvenlik dinamikleri küresel aktörlerin nüfuzuyla Güney Kafkasya ve Orta Asya'ya genişlemiş (Green & Karibayeva Meyer, 2026); ancak realist teori bu bloğun aslında "çift doğalı" bir karakter sergilediğini ortaya koymaktadır: bir yanda kurumsal entegrasyon ve refah vaatleri sunulurken, diğer yanda bloğa eklemlenmeyi reddeden devletleri çevreleyen şantaj ve cezalandırma mekanizmaları işletilmektedir.

Bu ikili yapının entegrasyon ayağı, IMEC, TCTR ve TRIPP gibi koridorlar ile Körfez sermayesi-İsrail teknolojisi entegrasyonunu kapsamakta; CENTCOM çatısı altında radar ve hava savunma sistemlerinin ortaklaştırılması İran'a karşı ortak bir caydırıcılık duvarı örmektedir (U.S. Department of State, 2026; Marx vd., 2025). Buna karşılık madalyonun öbür yüzünde şantaj mekanizması işlemektedir: devletler "sadakat ile finansal/teknolojik izolasyon" arasında bir ikileme zorlanmakta; Sudan'ın katılımı terör listesinden çıkarılma şartına, müttefiklerin F-35 gibi teknolojilere erişimi ise Huawei ile iş birliğinin sınırlandırılmasına bağlanmıştır (Boussel, 2026).

Bu mekanizmanın Orta Asya'yı da doğrudan ilgilendiren en çarpıcı yansıması, Azerbaycan'ın katılımı için Trump yönetiminin Ermenistan ile bir barış anlaşmasını ön koşul olarak dayatmasıdır (Şarku'l Avsat, 2026). Bu şart yalnızca Kafkasya'yı ilgilendiren lokal bir mesele değildir; zira Azerbaycan, Orta Asya'nın enerji kaynaklarını Batı'ya taşıyan Orta Koridor'un kritik bağlantı aktörüdür ve dayatma bu koridorun istikrarını, dolayısıyla Kazakistan ve Özbekistan gibi devletlerin "siyasi maliyet" algısını doğrudan etkilemektedir. Üstelik bu şart kuramsal açıdan da tutarsızdır (Khanin ve Kogan, 2025); zira Hristiyan çoğunluklu Ermenistan'ın Müslüman dünyası-İsrail normalleşmesiyle doğrudan bir ilgisi yoktur ve Fas'ın sürece dahil edilmesinde benzer bir ön şart aranmamıştır (The New Arab,

2026). RSCT bağlamında bu tutarsız ön koşul, İran'a askeri provokasyonlarla barış sürecini sabote etmesi için bir fırsat sunarak bloğu istikrarsızlaştırmaktadır.

Şantaj mekanizmasının bir başka yüzü ise doğrudan cezalandırmadır: bloğa eklemlenmeyi reddeden veya otonom bir dış politika izleyen devletler bir cezalandırma sarmalına itilmektedir. Kırgızistan'ın kendi topraklarında Batı radar/izleme sisteminin kurulmasını veto etmesi ve İran ile yasal diplomatik ilişkilerini sürdürmesi, ülkenin "kaçakçılık transit merkezi" olarak etiketlenip Batı finansal sisteminden koparılma tehdidiyle karşı karşıya bırakılmasına yol açmıştır. Bütün bu örnekler bir arada değerlendirildiğinde, bloğun sunduğu pragmatik entegrasyon vaatlerinin aslında hegemonik bir hizalanma ve küresel çevreleme stratejisinin ambalajı olduğu görülmektedir (Hill, 2025).

10. GAZZE SAVAŞI, FİLİSTİN MESELESİ VE ANLAŞMALARIN GELECEĞİ

Abraham Bloğu'nun şantaj ve cezalandırma mekanizmalarının ötesinde, anlaşmaların geleceğini asıl belirleyen yapısal zayıflık Filistin meselesinin bypass edilmiş olmasıdır (Shalaby, 2026). 7 Ekim 2023 Aksa Tufanı Operasyonu ve ardından patlak veren Gazze Savaşı, bu yapay güvenliğin ne kadar kırılgan olduğunu göstermiştir.

Bu kırılganlık, 2026 İran-ABD-İsrail Çatışması ile daha da somutlaşmış; Abraham Anlaşmaları bir entegrasyon projesi olmaktan çıkıp bir sert güç ve kriz yönetimi mekanizmasına dönüşmüştür. Savaş boyunca BAE, 28 Şubat saldırılarını takip eden haftalarda 537 balistik füze ve 2.200'den fazla İHA ile angajmana girerek KİK'e yönelik İran mühimmatının yarısından fazlasını emmiş; İsrail ise kendi askeri sistemlerini (Demir Kubbe, Demir Işın) ve operatörlerini ilk kez Arap topraklarında konuşlandırmıştır (Mansour, 2026). Bu ağır tırmanma, Türkmenistan ve Tacikistan'ın "Bloke Olmuş Taşınabilirlik" konumunu ve Kazakistan-Özbekistan'ın düşük profilli "seçici angajman" tercihini gayet rasyonel kılmaktadır.

Bu askeri tırmanmayla eş zamanlı olarak diplomatik zeminde de çatlaklar belirmiştir. Eylül 2025'te Doha'da Hamas heyetine yönelik İsrail saldırısı ve ABD'nin buna müdahale etmemesi, Suudi stratejik düşüncesini yönlendiren "çifte revizyonist" çerçeveyi doğurmuştur: İran'ın tehdidi ile İsrail'in denetimsiz askeri genişlemeciliği, Körfez güvensizliğinin ortak kaynağı haline gelmiştir (Mansour, 2026). Riyad bu güvensizliğe karşılık kendi alternatif mimarisini devreye sokmuş; Pakistan ile kapsamlı bir Stratejik Karşılıklı Savunma Anlaşması, Katar ile savunma/yatırım anlaşmaları ve Türkiye ile KAAN ortak üretimi anlaşması imzalayarak Suudi

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Arabistan, Pakistan, Türkiye ve Mısır'ı bir araya getiren "R-4 Dörtlüsü"nü kurmuştur (Mansour, 2026; The Media Line, 2026). Bu blok, Türk Devletleri Teşkilatı üzerinden Türkiye ile bağları olan Orta Asya devletlerine alternatif bir dengeleme alanı sunarak bölgesel direnç kapasitesini de tahkim etmektedir.

Bütün bu gelişmelerin sonucunda, 17 Haziran'da imzalanan İslamabad Mutabakat Zaptı ve 13 Ekim 2025 Şarm El-Şeyh Zirvesi'nde kabul edilen Trump Bildirgesi, Filistin halkının bağımsız devlet kurma hakkını güvenceye almaktan uzak kalarak derin bir belirsizlik barındırmaya devam etmektedir (Carnegie Endowment, 2025; Abadjyan, 2025). Suudi Arabistan bu belirsizlik karşısında tutumunu netleştirmiş, Doğu Kudüs başkentli bağımsız bir Filistin devleti kurulmadıkça normalleşmenin imkansız olduğunu ilan etmiştir (Mansour, 2026). Bu tablo ışığında Kazakistan'ın katılımına dönüldüğünde, 1992'den beri var olan diplomatik ilişkiler ve enerji ortaklığı göz önüne alındığında, bu adımın büyük ölçüde önceden var olan ilişkilerin kurumsallaştırılması niteliğinde olduğu görülmektedir (Coffey, 2025).

11. SONUÇ

Bu çalışma, Abraham Anlaşmaları modelinin Orta Doğu sınırlarını aşarak Orta Asya gibi farklı bir jeopolitik alt-komplekse taşınabilme potansiyelini Realizm ve RSCT çerçevesinde sistematik bir analize tabi tutmuştur. Beş Orta Asya cumhuriyetinin karşılaştırmalı analizi, taşınabilirliğin tek bir siyasi irade sorunu olmadığını; ülkeden ülkeye değişen somut koşullara, yani stratejik uyumluluk, işlevsel bağlantılılık, siyasi maliyet ve bölgesel direnç kapasitesinin dinamik etkileşimine bağlı olduğunu göstermiştir.

Bu dört boyutlu tablonun ortaya koyduğu en temel bulgu, modelin Orta Asya'ya doğrudan kurumsal bir genişleme şeklinde aktarılmasının sınırlı bir olasılığa sahip olduğu, ancak diplomatik ve ekonomik etkileşim biçimlerini dönüştüren dolaylı bir referans çerçevesi olarak işlev gördüğüdür. Nitekim Kazakistan ve katılım potansiyeli taşıyan Özbekistan, bu süreci Rusya ve Çin'in asimetrik ağırlığını dengelemek için bir dış politika çeşitlendirme aracı olarak kullanırken; İran ile sınırdaş veya bağlı olan Türkmenistan ve Tacikistan için siyasi maliyetler ve bölgesel direnç çok daha keskin sınırlar çizmekte ve bu ülkeleri sürecin dışında tutmaktadır.

Bu farklılaşmanın arkasında, küresel ve bölgesel güçlerin tutumu belirleyici bir değişken olarak durmaktadır: ABD ve İsrail'in çevreleme stratejisi, Rusya tarafından "yakın çevrede" bir güvenlik ihlali, Çin tarafından teknolojik ve jeoekonomik bir kuşatma, Türkiye tarafından ise kendi bölgesel hegemonya arayışına bir tehdit olarak okunmakta; İran açısından bu süreç doğrudan bir güvenlik ikilemi yaratarak asimetrik dengeleme mekanizmalarını tetiklemektedir.

Bu karşıt tepkilerin yanı sıra araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer çarpıcı bulgu, Abraham Bloğu'nun çift doğalı karakteridir: blok bir yandan entegrasyon ve refah vaat ederken, öte yandan otonom politika izleyen devletlere -Kırgızistan örneğinde olduğu gibi- yaptırım ve tecrit uygulamakta; Azerbaycan'ın katılımına Ermenistan ile barış şartının dayatılması ise yapay bir çifte standart oluşturarak bölgesel dengeleri riske atmaktadır.

Bütün bu dinamiklerin sınandığı asıl an ise Gazze Savaşı olmuştur: 7 Ekim 2023 sonrası yaşanan çatışma ve onu izleyen 2026 ABD-İsrail-İran savaşı, Filistin meselesini bypass eden "Barış Karşılığında Barış" yaklaşımının ne denli kırılgan olduğunu kanıtlamış; Körfez'de ABD güvenlik şemsiyesine duyulan güveni sarsarak Suudi Arabistan öncülüğündeki "R-4 Dörtlüsü" gibi alternatif savunma bloklarının doğmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Kazakistan'ın katılımı, esasen 1992'den bu yana var olan diplomatik ve enerji ortaklıklarının kurumsallaştırılmasından öte, sembolik bir ivmeden ibaret kalmaktadır.

Sonuç olarak Abraham Anlaşmaları çerçevesi, entegre ettiği aktörlere belirli jeo-ekonomik avantajlar sunsa da, Filistin davasını dışlayan, bölgesel fay hatlarını derinleştiren ve dayatmacı koşullarla hareket eden bir yapının kalıcı bir bölgesel barış üretemeyeceğini göstermektedir. Çalışma 2020-2026 dönemiyle sınırlı kesitsel bir değerlendirme sunduğundan, modelin taşınabilirliğinin zaman içindeki seyrini görmek için boylamsal izleme çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sınırlılığa rağmen çalışma, jeopolitik taşınabilirlik kavramını gelecekteki karşılaştırmalı bölgesel güvenlik araştırmaları için işlevsel bir analitik araç olarak önermektedir.

KAYNAKÇA

Abadjyan, V. (2025, 19 Kasım). *Pax Hebraica: Orta Doğu'da İsrail-Amerikan egemenliğinin yükselişi*. Rusya Uluslararası İlişkiler Konseyi (RIAC).

Al Arabiya. (2025, November 7). *Kazakhstan redefines Central Asian balances by unexpectedly joining Abraham Accords*. https://www.alarabiya.net/arab-and-world/2025/11/07/كازاخستان-تعيد-رسم-توازنات-اسيا-الوسطى-بانضمام-مفاجئ-لاتفاقات-ابراهيم

Ali, M. (2024). China's strategic engagement in the Middle East: Navigating the Belt and Road Initiative and U.S. leverage of the Abraham Accords. *China Quarterly of International Strategic Studies, 10*(2), 213–230. https://doi.org/10.1142/S237774002450009X

Al-Kassir, A., & Sun, D. (2025, April 24). *The Abraham Accords after Gaza: A change of context*. Carnegie Endowment for International Peace. https://carnegieendowment.org/research/2025/04/the-abraham-accords-after-gaza-a-change-of-context

Avdaliani, E. (2025, November 18). *Washington's Eurasian moment: The U.S. has momentum, but Russia and China still limit Central Asia's options*. Center for European Policy Analysis. https://cepa.org/article/washingtons-eurasian-moment/

Baskaran, G., & Aubakirov, K. (2025, November 4). *Ten years of C5+1: U.S.–Central Asia minerals cooperation*. Center for Strategic and International Studies. https://www.csis.org/analysis/ten-years-c51-us-central-asia-minerals-cooperation

Becker, M. (2025, April 15). *İbrahim Anlaşmaları'nda yeni bir dönem başlıyor mu? Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan öne çıkıyor*. Begin-Sadat Center for Strategic Studies.

Bezhan, F., & Standish, R. (2025, November 7). *Why is Kazakhstan joining the Abraham Accords?* Radio Free Europe/Radio Liberty. https://www.rferl.org/a/kazakhstan-abraham-accords-russia-china/33583991.html

Boussel, P. (2026). *Why the Abraham Accords endured despite the Gaza war*. GIS Reports Online. https://www.gisreportsonline.com/r/abraham-accords-endure/

Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge University Press.

Cafiero, G., & Albayrakoğlu, E. (2020). *Geopolitical ramifications of the Abraham Accords* (Report No. 4). Center for Diplomatic Affairs and Political Studies & Gulf State Analytics.

Coffey, L. (2025, November). *Using the C5+1 summit to get U.S.–Central Asian relations on track* (Policy Memo). Hudson Institute. https://www.hudson.org/

Congressional Research Service. (2026, July). *Regional security implications: Iran and its allies, Abraham Accords, and Turkey*. https://www.congress.gov/crs-product/R44245

Çınkara, G., & Coşkun, B. (2023). Mapping the genesis of the Abraham Accords: Elite preferences, rising nationalism, and the quest for political stability. *Insight Turkey, 25*(2), 63–76. https://www.insightturkey.com/commentaries/mapping-the-genesis-of-the-abraham-accords-elite-preferences-rising-nationalism-and-the-quest-for-political-stability

Dajani, H. (2025, November 27). *UAE: Abraham Accords reshape geopolitics in China, Iran, experts say*. *Khaleej Times*. https://www.khaleejtimes.com/uae/uae-abraham-accords-reshape-geopolitics

Epstein, J. (2025, November 7). *Kazakhstan joins the Abraham Accords and redefines the geography of peace*. Atlantic Council. https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/kazakhstan-joins-the-abraham-accords-and-redefines-the-geography-of-peace/

ET Edge Insights. (2025, November 13). *U.S. steps up efforts to secure critical minerals with Central Asia partnership*. https://etedge-insights.com/featured-insights/geopolitics-and-strategy/us-steps-up-efforts-to-secure-critical-minerals-with-central-asia-partnership/

Euronews. (2025, November 8). *Kazakhstan to join Abraham Accords as it signs critical minerals and trade deals with the U.S.* https://www.euronews.com/2025/11/08/kazakhstan-to-join-abraham-accords-as-it-signs-critical-minerals-and-trade-deals-with-the-

Farrell, H., & Newman, A. L. (2019). Weaponized interdependence: How global economic networks shape state coercion. *International Security, 44*(1), 42–79. https://doi.org/10.1162/isec_a_00351

Fomin, A. (2025). *Abraham Accords i Tsentral'naya Aziya: Vozmozhnosti razvitiya ili istochnik ugroz?* [İbrahim Anlaşmaları ve Orta Asya: Kalkınma olanakları mı, tehdit kaynağı mı?]. *Eurasia Today*. https://eurasiatoday.ru/abraham-accords-i-tsentralnaya-aziya-vozmozhnosti-razvitiya-ili-istochnik-ugroz/

Foundation for Defense of Democracies. (2020, December 11). *The Abraham Accords: Will they transform the Middle East?* https://www.fdd.org/analysis/2020/12/11/the-abraham-accords/

Goh, E. (2005). *Meeting the China challenge: The U.S. in Southeast Asian regional security strategies*. East-West Center Washington.

Green, E., & Karibayeva Meyer, A. (2026, January 29). *Kazakhstan joins the Abraham Accords: Strategic opportunities and risks*. Caspian Policy Center. https://www.caspianpolicy.org/research/kazakhstan/kazakhstan-joins-the-abraham-accords-strategic-opportunities-and-risks

Hadar, L. (2026, May 24). *The evolution of the Abraham Accords*. *The National Interest*. https://nationalinterest.org/blog/middle-east-watch/the-abraham-accords-evolution

Helmy, N. (2026, February 17). *Abraham Accords and their impact on Chinese national security*. *Modern Diplomacy*.

https://moderndiplomacy.eu/2026/02/17/abraham-accords-and-their-impact-on-chinese-national-security/

Hill, W. A. (2025, July 1). *China and Trump's Abraham Accords remake Middle Eastern energy*. *Forbes*. https://www.forbes.com/sites/wesleyhill/2025/07/01/china-and-trumps-abraham-accords-remake-middle-eastern-energy/

Husain, A. (2025). *Opinion: Kazakhstan joins Abraham Accords—more than a symbolic gesture*. *The Times of Central Asia*. https://timesca.com/opinion-kazakhstan-joins-abraham-accords-more-than-a-symbolic-gesture/

Institute for Advanced International Studies. (2026). *The transformation of the C5+1 format: From dialogue to strategic partnership*. https://iais.uz/en/outputnew/the-transformation-of-the-c51-format-from-dialogue-to-strategic-partnership

Iran International. (2025, October 23). *Jang-e panhan-e Iran va Esrail dar Asiya-ye Markazi: Jang-e sard dar saye-ye tejarat va tranzit* [Orta Asya'da İran-İsrail gizli çatışması: Ticaret ve geçişin gölgesinde soğuk savaş]. https://www.iranintl.com/202510233510

Jooni, M. (2025, March 26). *Iran's geopolitical footprint: Regional power or global contender?* *Modern Diplomacy*. https://moderndiplomacy.eu/2025/03/26/irans-geopolitical-footprint-regional-power-or-global-contender/

Khan, I., Chitadze, N., & Khan, M. S. (2025). The Abraham Accords and their impact on Iran's foreign policy. *International Journal of Social Sciences Bulletin, 3*(7), 255–268. https://doi.org/10.5281/zenodo.15867627

Khanin, V. Z. (2025, November 21). *Azerbaijan, Kazakhstan and the Abrahamic Accord 2.0* (PSCRP-BESA Reports No. 166). Begin-Sadat Center for Strategic Studies. https://besacenter.org/azerbaijan-kazakhstan-and-the-abrahamic-accord-2-0/

Khanin, V. Z., & Kogan, A. (2025, August 4). *Azerbaijan, Armenia, and the Abraham precondition* (BESA Reports No. 144). Begin-Sadat Center for Strategic Studies. https://besacenter.org/azerbaijan-armenia-and-the-abraham-precondition/

Kuik, C.-C. (2008). The essence of hedging: Malaysia and Singapore's response to a rising China. *Contemporary Southeast Asia, 30*(2), 159–185.

Mamedov, E. (2025, August 15). *Will Central Asia join the Abraham Accords? The National Interest*.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

https://nationalinterest.org/blog/silk-road-rivalries/will-central-asia-join-the-abraham-accords

Mansour, H. A. (2026, July 10). *Saudi Arabia's challenge to the Abraham Accords*. Jewish Institute for National Security of America. https://jinsa.org/jinsa_report/saudi-arabias-challenge-to-the-abraham-accords/

Marx, H., Gold, E., & Alshamlan, H. (2025, November 17). *Abraham Accords* [Backgrounder]. Middle East Institute. https://mei.edu/backgrounder/abraham-accords/

Milliken, E., & Sacks, G. (2025, November 6). *What Kazakhstan's entry into the Abraham Accords means*. *The National Interest*. https://nationalinterest.org/blog/silk-road-rivalries/what-kazakhstans-entry-into-the-abraham-accords-means

Modern Diplomacy. (2026, May 30). *China analyses Trump's push for Gulf and Middle East expansion of Abraham Accords*. https://moderndiplomacy.eu/2026/05/30/china-analyses-trumps-push-for-gulf-and-middle-east-expansion-of-abraham-accords/

Novastan. (2025). *Kazakhstan to become an unusual addition to the Abraham Accords: Will this diplomatic gesture for Washington pay off?* https://novastan.org/en/politics/kazakhstan-to-become-an-unusual-addition-to-the-abraham-accords-will-this-diplomatic-gesture-for-washington-pay-off/

Qazinform. (2025, November 16). *Foreign media on Kazakhstan: Why Kazakhstan's joining Abraham Accords matters; Kazakhstan, Russia ink comprehensive strategic partnership declaration*. https://qazinform.com/news/foreign-media-on-kazakhstan-why-kazakhstans-joining-abraham-accords-matters-kazakhstan-russia-ink-comprehensive-strategic-partnership-declaration-2f6973

Rabbimov, K. (2025, November 13). *Соглашения Авраама и Казахстан: новое направление или дипломатический символ?* [İbrahim Anlaşmaları ve Kazakistan: Yeni yönelim mi, diplomatik sembol mü?]. *Kun.uz*. https://kun.uz/ru/news/2025/11/13/soglasheniya-avraama-i-kazaxstan-novoye-napravleniye-ili-diplomaticheskiy-simvol

Robinson, W. N. (2025, August 29). *The Abraham Accords: Peace without Palestinians is no peace at all*. DAWN. https://dawnmena.org/the-abraham-accords-peace-without-palestinians-is-no-peace-at-all/

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Shalaby, A. (2026, July 15). *The Iran war has shattered the strategic logic of the Abraham Accords*. *Responsible Statecraft*. https://responsiblestatecraft.org/abraham-accords-iran-war/

Shershneva, A. (2026, July 6). *Central Asia, the Abraham Accords British trap and "Greater Turan"*. *Argumenti Nedeli*. https://argumenti.ru/politics/2026/07/1002819

Slattery, G. (2025, August 1). *Trump eyes bringing Azerbaijan, Central Asian nations into Abraham Accords, sources say*. *Al-Monitor*. https://www.al-monitor.com/originals/2025/08/trump-eyes-bringing-azerbaijan-central-asian-nations-abraham-accords-sources-say

Sohail, S. (2025, February 26). *Trump 2.0: Supercharging the Abraham Accords? Modern Diplomacy*. https://moderndiplomacy.eu/2025/02/26/trump-2-0-supercharging-the-abraham-accords/

SpecialEurasia. (2025, November 7). *Kazakhstan and Abraham Accords: Strategic outlook*. https://www.specialeurasia.com/2025/11/07/kazakhstan-abraham-accords/

Stoilov, C. (2026, March 26). *Abraham Accords turn to iron: U.S. forges NATO-lite from Morocco to Kazakhstan*. *The Times of Israel Blogs*. https://blogs.timesofisrael.com/abraham-accords-turn-to-iron-us-forges-nato-lite-from-morocco-to-kazakhstan

The Media Line. (2026, August 13). *Opinion: Islamic NATO or Abraham Accords?* https://themedialine.org/news/opinion/opinion-islamic-nato-or-abraham-accords/

The New Arab. (2026). *Israel and Kazakhstan: Redrawing the map of the Abraham Accords?* https://www.newarab.com/analysis/israel-and-kazakhstan-redrawing-map-abraham-accords

The New Arab. (2026, July 30). *Will Trump's Israel condition derail the U.S.-Saudi nuclear deal?* https://www.newarab.com/analysis/will-trumps-israel-condition-derail-us-saudi-nuclear-deal

The Times of Central Asia. (2025, November 6). *Abraham Accords can help Kazakhstan reshape its energy future*. https://timesca.com/abraham-accords-can-help-kazakhstan-reshape-its-energy-future/

The Times of Central Asia. (2025, November 12). *Kazakh diplomacy: Why Tokayev aligned Kazakhstan with the Abraham Accords*. https://timesca.com/kazakh-diplomacy-why-tokayev-aligned-kazakhstan-with-the-abraham-accords/

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

The Times of Central Asia. (2026, January 28). *Astana-Israel talks span technology, trade, and Holocaust remembrance*. https://timesca.com/astana-israel-talks-span-technology-trade-and-holocaust-remembrance/

Turkashvand, M. J., Mahdiyan, H., Jahani Rad, H., & Kalantar Niya, S. M. (2024). Security consequences of the Abraham Accords on the defense strategies of the I.R. Iran. *Defense Strategy*, *22*(85), 60–80.

United Arab Emirates, & State of Israel. (2020, September 15). *Abraham Accords Peace Agreement: Treaty of peace, diplomatic relations and full normalization between the United Arab Emirates and the State of Israel*. U.S. Department of State.

U.S. Department of State. (2026). *Report to Congress on strategy for expanding the historic Abraham Accords* (Section 7019(e) of Public Law 119-75). U.S. Government Publishing Office.

Vakil, S., & Quilliam, N. (2023). *The Abraham Accords and Israel–UAE normalization: Shaping a new Middle East* (Research Paper). Chatham House. https://www.chathamhouse.org/2023/03/abraham-accords-and-israel-uae-normalization

Zhetigenov, M. (2025, November 13). *Kazakhstan i lovushka soglashenij Avraama [Kazakhstan and the trap of the Abraham Accords]*. *Eurasia24*. https://eurasia24.media/eksklyuziv/kazahstan-i-lovushka-soglashenij-avraama/

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

AB-LAK ULUSLARARASI VAKFI: İKİ BÖLGELİ İLİŞKİLERDE KURUMSAL BİR KÖPRÜ

Doç. Dr. Samet YILMAZ

Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

sametyilmaz@uludag.edu.tr - 0000-0002-5232-5435

ÖZET

Bu çalışma, Avrupa Birliği (AB) ile Latin Amerika ve Karayipler (LAK) arasındaki iki bölgeli ilişkilerin kurumsal işleyişini dikkate alarak, AB-LAK Uluslararası Vakfının (bundan sonra AB-LAK Vakfı) bu ilişkiler içerisindeki konumunu ve iki bölgeden bu ilişkilere katılan aktörler için nasıl bir etkileşim mekanizması sunduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilerin gelişiminde ve işleyişinde, yürütme erkini temsil eden yetkililerin katıldığı etkileşim kanalları belirleyici bir rol oynamaktadır. Bilhassa devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı zirveler, söz konusu ilişkilerin görünürlüğünün tesis edilmesinde, siyasal, ekonomik ve sosyal gündeminin zenginleştirilmesinde ve kurumsal boyutunun güçlendirilmesinde başlıca etkileşim kanalını oluşturmaktadır. Bununla birlikte iki bölgeyi temsil eden özel sektör ve sivil toplum temsilcileri de bu ilişkilere katılmaktadır. Bu bağlamda hükümetler ile toplumsal kesimler arasında bağ kurulması, iki bölgeyi ilgilendiren meselelere dair araştırmaların yapılması ve bilginin üretilmesi, iki bölge arasında karşılıklı anlayışın geliştirilmesi ve AB-LAK stratejik ortaklığının pekiştirilmesi gibi hedeflerle kurulan AB-LAK Vakfı, bahsi geçen hedeflerin yerine getirilmesi için daimi bir örgütsel etkileşim mekanizması sunmaktadır. Başka bir deyişle söz konusu vakıf, AB-LAK iki bölgeli ilişkilerinde hükümetsel ve hükümetsel olmayan kesimler arasında diyalog tesis edilmesini sağlamak ve bu doğrultuda kurumsal bir köprü oluşturmak amacıyla ihdas edilmiş bir uluslararası örgüttür.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Latin Amerika ve Karayipler, İki Bölgeli İlişkiler, AB-LAK Uluslararası Vakfı, Kurumsal Köprü.

EU-LAC INTERNATIONAL FOUNDATION: AN INSTITUTIONAL BRIDGE IN BI-REGIONAL RELATIONS

ABSTRACT

Considering the institutional functioning of bi-regional relations between the European Union (EU) and Latin America and the Caribbean (LAC), this study aims to examine the position of the EU-LAC International Foundation (hereafter, the EU-LAC Foundation) and the ways in which it provides a mechanism for interaction among actors from both regions engaging in this relationship. Interaction channels involving officials representing the executive branch play a considerable role in the evolution and functioning of EU-LAC bi-regional relations. In particular, summits participated by heads of state and government are the principal interaction

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

channel for enhancing the visibility of these relations, broadening their political, economic, and social agenda, and strengthening their institutional dimension. However, private sector and civil society representatives of both regions also attend these relations. EU-LAC Foundation, which is established with the objectives that include promoting links between governments and societal actors, conducting research and generating knowledge on issues of concern to both regions, fostering mutual understanding between these regions, and strengthening the EU-LAC strategic partnership, provides a permanent institutional mechanism for interaction to pursue these objectives. In other words, it is an international organization founded to facilitate dialogue between governmental and non-governmental actors within the EU-LAC bi-regional relations and, in doing so, to serve as an institutional bridge between the two regions.

Keywords: European Union, Latin America and the Caribbean, Bi-Regional Relations, EU-LAC International Foundation, Institutional Bridge.

GİRİŞ

AB ile Latin Amerika arasındaki bölgeler arası ilişkiler 1980'lerin ortalarından itibaren yoğunlaşmaya başlamış ve Soğuk Savaş sonrası dönemde iki bölge arasındaki ilişkilerde iş birliği alanları çeşitlenmiştir. Bu süreç içerisinde 1999'da iki bölgeden devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla düzenlenen Rio de Janeiro Zirvesinde, siyasal, ekonomik ve sosyal/kültürel boyutlar itibarıyla, AB ile LAK arasındaki bağların güçlendirilmesine ilişkin olarak stratejik ortaklık kurulması kararı tesis edilmiştir. Bu zirvede katılımcılar, kamu kaynaklarının kullanıldığı uluslararası iş birliğinin hem hükümetlerin hem de sivil toplumun katılımının sağlandığı bir diyalog sürecini gerektirdiğini belirtmiş ve AB ile LAK'ı temsil eden sivil toplum kuruluşları arasında bilginin ve deneyimlerin paylaşılmasının ve iş birliği yapılmasının teşvik edilmesi üzerinde mutabık kalmıştır. Bu kapsamda AB ve LAK taraflarını temsilen sivil toplum temsilcileri bir araya gelmeye başlamıştır. Bu süreç bağlamında AB ile LAK arasındaki ilişkilerin kurumsal boyutunun geliştirilmesi, çeşitli toplumsal kesimler arasında ve hükümetler ile bu toplumsal kesimler arasında bağlar kurulması amacıyla 2010'da AB-LAK Vakfı ihdas edilmiştir.

Bu çalışma, AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilerin kurumsal işleyişini dikkate alarak, AB-LAK Vakfının bu ilişkiler içerisindeki konumunu ve iki bölgeden bu ilişkilere katılan aktörler için nasıl bir etkileşim mekanizması sunduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilerin gelişiminde ve işleyişinde, devlet ve hükümet başkanları, dış işleri bakanları, diğer ilgili bakanlar ve üst düzey bürokratlar gibi yürütme erkini temsil eden yetkililerin katıldığı etkileşim kanalları belirleyici bir rol oynamaktadır. Bilhassa devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı zirveler, söz konusu ilişkilerin görünürlüğünün tesis edilmesinde, siyasal, ekonomik ve sosyal gündeminin zenginleştirilmesinde ve kurumsal boyutunun güçlendirilmesinde başlıca etkileşim kanalını oluşturmaktadır. Bununla birlikte söz konusu zirve toplantılarında da üzerinde durulan ve katılımı teşvik edilen sivil toplum aktörleri de AB ile LAK arasındaki iki bölgeli etkileşim sürecine katılmaktadır. Bu bağlamda hükümetler ile toplumsal kesimler arasında bağ kurulması, iki bölgeyi ilgilendiren meselelere dair araştırmaların yapılması ve bilginin üretilmesi, iki bölge arasında karşılıklı anlayışın geliştirilmesi ve AB-LAK stratejik ortaklığının pekiştirilmesi gibi hedeflerle kurulan AB-LAK

Vakfı, bahsi geçen hedeflerin yerine getirilmesi için daimi bir örgütsel etkileşim mekanizması sunmaktadır. Başka bir deyişle söz konusu vakıf, AB-LAK iki bölgeli ilişkilerinde hükümetsel ve hükümetsel olmayan kesimler arasında diyalog tesis edilmesini sağlamak ve bu doğrultuda kurumsal bir köprü oluşturmak amacıyla ihdas edilmiş bir uluslararası örgüttür.

Belirtilen kapsamda çerçevesinde bu çalışmanın giriş kısmını takip eden kısımda, AB-LAK Vakfının iki bölgeli ilişkilerdeki konumunun ve rolünün daha iyi anlaşılabilmesi maksadıyla, bu ilişkilerin kurumsal işleyişi detaylandırılmıştır. İkinci kısım, AB-LAK Vakfının hukuki ve örgütsel yapısına ilişkindir. Bu kısımda, AB-LAK Vakfının kuruluş rasyonalitesi ve süreci, söz konusu vakfın kurucu anlaşmasında yer alan düzenlemeler çerçevesinde hukuki statüsü, hedefleri, örgütsel yapısı ve işleyişi ortaya konulmuştur. Üçüncü kısımda, kuruluşundan itibaren AB-LAK Vakfının gündemi ve bu gündem çerçevesinde hangi tematik alanlarda faaliyetlerde bulunduğu belirtilmiştir. Değerlendirme ve sonuç kısmında, AB-LAK Vakfının iki bölgeli ilişkiler içerisindeki konumuna ve iki bölgeden temsilcilerin bu ilişkilere katılımı açısından sağladığı fırsatlara yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1. AB-LAK İKİ BÖLGELİ İLİŞKİLERİNİN KURUMSAL İŞLEYİŞİ

Bilindiği üzere Avrupa ile Latin Amerika arasında ilişkiler, Avrupalıların 15. yüzyılın sonuna doğru Amerika kıtasını keşfetmesiyle kurulmuş ve bu gelişme sonrasında Latin Amerika'nın Avrupalılarca kolonileştirilme süreci başlamıştır (Bu hususta bkz. Restall & Lane, 2011). Avrupa'nın Latin Amerika bölgesi üzerindeki nüfuzu, I. Dünya Savaşı sonrası dönemde seyrelmeye başlamış ve bu seyrelme süreci, II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'nın dünya politikası içerisindeki konumunun zayıflaması ve kendi bölgesel meselelerine ve yeniden imarına odaklanması sebebiyle daha da hızlanmıştır. Genel kapsamda II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden 1980'lerin ortalarına kadar olan dönemde Avrupa ile Latin Amerika arasındaki ilişkiler, etkileşim yoğunluğu ve bu ilişkilere dâhil edilen politika alanları itibarıyla sınırlı bir niteliğe sahip olmuştur (Gardini, 2021: 29-30; Hardacre, 2009: 111-112). 1980'lerde Latin Amerika'da başlayan demokratikleşme ve ekonomik liberalleşme süreci ve bu sürece eşlik eden "açık bölgeselcilik" (Bkz. Banega vd., 2001) ve tarihsel ve kültürel açıdan Latin Amerika bölgesiyle yakın ilişkileri bulunan Portekiz ve İspanya'nın 1986'da AB'ye üyelik sürecinin tamamlanması, AB ile Latin Amerika arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini ve ilerletilmesini sağlayan gelişmeler olarak ön plana çıkmıştır. Öyle ki bu dönemde AB ve Latin Amerika tarafları arasında siyasal diyalog yoğunlaşmaya başlamıştır (Eylemer, 2015: 304; Gardini & Ayuso, 2015: 10). Soğuk Savaş'ın 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin resmen dağılmasıyla sona ermesi ve 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'yla ortak dış ve güvenlik politikasının kurucu antlaşmalar seviyesinde AB bütünleşmesi sürecine dâhil edilmesi, söz konusu ilişkilerin ilerletilmesi ve bu ilişkilerin gündemine giren politika alanlarının çeşitlendirilmesi açısından yeni olanakların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Ermağan, 2018: 442-444; Gardini, 2021: 31). 1990'larda, AB ile Latin Amerika arasındaki siyasal ilişkilerin derinleştirilmesi süreci devam etmiş ve bu süreç dâhilinde, devlet ve hükümet başkanları seviyesinde 1999'da Rio de Janeiro düzenlenen AB-LAK Zirvesinde, iki bölge arasında stratejik ortaklık kurulmuştur (Yılmaz, 2022).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1999'da tesis edilen stratejik ortaklık, AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilerin evrim süreci içerisindeki kritik gelişmelerden biri olmuştur. Bu gelişmeyle birlikte AB-LAK iki bölgeli zirve diplomasisi süreci başlamıştır. Söz konusu stratejik ortaklığın kurulma kararının alındığı 1999'daki iki bölgeli zirve toplantısından 2010'a uzanan dönemde altı zirve toplantısı düzenlenmiştir. 2010'da ise AB ile LAK arasındaki iki bölgeli etkileşim sürecinde, LAK'ın bölgesel düzeyde temsili açısından önemli bir gelişme gerçekleşmiştir. Bu tarihte Rio Grubu ile Latin Amerika ve Karayipler Bütünleşme ve Kalkınma Zirvesinin (*Summit of Latin America and the Caribbean on Integration and Development [Cumbre de América Latina y el Caribe]-CALC*) bir araya geldiği zirve toplantısında katılımcılar, Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğunun (*Community of Latin American and Caribbean States [Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños]-CELAC*) ihdası üzerinde mutabık kalmıştır. Bu zirve sonrasında yayımlanan Cancún Deklarasyonu'nda bahse konu olan devletler topluluğunun, LAK bölgesini diğer bölgeler ve devletlerle olan ilişkilerde temsil eden bir muhatap olduğu belirtilmiştir. Bu gelişme ertesinde Rio Grubu ile CALC'nin halefi olarak CELAC, LAK bölgesi devletlerinin devlet ve hükümet başkanları tarafından 2011'de kabul edilen Caracas Deklarasyonu'yla kurulmuştur. CELAC'ın oluşturulmasıyla birlikte AB ile LAK arasındaki zirveler, AB-CELAC Zirveleri şeklinde düzenlenmeye başlamıştır (Yılmaz, 2022).

AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilerin gelişimi sürecinde, bu ilişkilerin kurumsal boyutunu desteklemeye dair girişimler yapılmış ve iki bölgeli etkileşim kanalları ihdas edilmiştir. Bununla birlikte genel kapsamda bu ilişkilerin yürütülmesinde, AB ve LAK bölgesi devletlerinin devlet ve hükümet başkanları, bakanları (prensip olarak dış işleri bakanları) ve üst seviyedeki bürokratları gibi yürütme erkini temsil eden aktörlerin etkili olduğu ifade edilebilir (Hardacre, 2009: 168). Bu yapı içerisinde devlet ve hükümet başkanları seviyesinde düzenlenen ve güncel olarak AB Konseyi Başkanı ile Avrupa Komisyonu Başkanının da katıldığı AB-LAK/CELAC Zirvelerinin, ayrıcalıklı bir konumda olduğu ifade edilebilir. Söz konusu zirveler, AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilerde katılımcılar için düzenli bir etkileşim kanalı sunmakta ve bu ilişkilere dinamizm ve görünürlük kazandırılması ve hükümetsel olmayan örgütlerin temsilcileri, iş insanları, parlamenterler, akademisyenler, sendikalar, bilim insanları, öğrenciler ve benzeri çeşitli grupların katılımının teşvik edilmesi açısından kritik bir işlev görmektedir (Jarrín, 2018). 1999'dan 2015'e kadar olan dönemde AB ile LAK arasındaki iki bölgeli zirve diplomasisi süreci, dönüşümlü olarak AB ve LAK bölgesindeki devletlerden birinde ve düzenli aralıklarla (yaklaşık iki yılda bir) yürütülürken 2017'de düzenlenmesi gereken AB-CELAC Zirvesi, Venezuela krizine ilişkin olarak AB ve LAK taraflarının farklı tutumları nedeniyle söz konusu tarihte yapılamamıştır (Yılmaz, 2026: 22). 3. AB-CELAC Zirvesi, 2015'te tertip edilen zirve toplantısından sekiz yıl sonra, 2023'te gerçekleştirilirken 4. AB-CELAC Zirvesi, 2025'te düzenlenmiştir (EuroLat, T.Y.).

Zirve toplantılarının yanı sıra bakanlık seviyesindeki toplantılar ile üst seviyedeki resmi yetkililerin katıldığı toplantılar da AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilerin işleyişinde belirleyici olan diğer etkileşim kanallarını oluşturmaktadır. Esasında AB ile Latin Amerika arasındaki ilişkilerde bakanlık seviyesindeki toplantılar, 1980'li yıllara dayanmaktadır. "San

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

José Diyaloğu" kapsamında 1984'te AB üyesi devletler ile Orta Amerika ve Contadora Grubu[1] devletlerinin dış işleri bakanları bir araya gelmiş ve ilerleyen dönemde bu toplantılar düzenli hâle getirilmiştir. 1987'de başlayan ve 1990'da kurumsal nitelik kazanan AB-Rio Diyaloğu bünyesinde 1991'den 2009'a kadar olan dönemde on dört bakanlar toplantısı düzenlenmiştir (Jarrín, 2018: 42). AB-LAK stratejik ortaklığının kurulmasından sonra AB-LAK/CELAC bakanlar toplantısı şeklinde, AB-LAK/CELAC Zirvelerinden önce, bu zirvelerin hazırlanması ve gündeminin belirlenmesine ilişkin olarak dış işleri bakanları ve üst seviyedeki yetkililer bir araya gelmeye başlamıştır (Barrera & Bonilla, 2025: 134). Zirve dönemlerinde gerçekleştirilen dış işleri bakanları toplantılarının yanı sıra AB üyesi devletler ile CELAC üyesi devletlerin dış işleri bakanları, formel ve enformel olarak bir araya gelebilmektedir (EuroLat, T.Y.). Ayrıca AB ile LAK arasındaki ilişkiler kapsamında gündeme alınan özellikli politika alanlarıyla ilgili olarak, AB ve CELAC üyesi devletlerin finans ve ekonomi (CAF, 2013), adalet ve iç işleri (EC, 2025) ve çevre ve iklim değişikliği (UNEP, 2023) bakanları gibi hükümet temsilcileri de bir araya gelebilmekte ve toplantılar düzenleyebilmektedir.

AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilerin yürütülmesindeki etkileşim kanallarından bir diğeri, 2006'da ihdas edilen AB-Latin Amerika Parlamenter Asamblesidir (*Euro-Latin American Parliamentary Assembly-EuroLat*). Esasında AB ile Latin Amerika arasındaki parlamenter diplomasi süreci, 1974'te başlamıştır. 2006'daki AB-LAK Zirvesinde katılımcılar, parlamenterler arası diyalog sürecinin yürütülmesine ilişkin olarak bir asamble kurulması üzerinde mutabık kalmış ve bu mutabakat çerçevesinde bir tarafta Avrupa Parlamentosu (AP) diğer tarafta Latin Amerika Parlamentosu, Andean Parlamentosu, Orta Amerika Parlamentosu, Güney Amerika Ortak Pazarı (*Mercado Común del Sur-MERCOSUR*) Parlamentosu ve Meksika-AB Ortak Komitesi ve Şili-AB Ortak Komitesi olmak üzere, her iki taraftan eşit sayıda üyeden (parlamenterden) oluşan EuroLat ihdas edilmiştir. Söz konusu bölgeler arası parlamenter kurum, AB-LAK iki bölgeli stratejik ortaklığının güçlendirilmesine ilişkin olarak, iki bölgeden parlamenterlerin düzenli bir kurumsallık içerisinde bir araya gelebilmesini ve iki bölgeyi ilgilendiren meselelerle ilgili diyalog kurabilmesini sağlamaktadır (Yılmaz, 2026).

Yukarıda verilen bilgilerden görülebileceği üzere AB ile LAK arasındaki ilişkilerin işleyişinde ve ilerleyişinde katılımcı tarafların yürütme erkini temsil eden yetkilileri belirleyicidir. Ancak bu yetkililerin söz konusu ilişkiler içerisindeki belirleyiciliği, diğer aktörlerin bu ilişkilere dâhil olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu hususta bilhassa AB-LAK/CELAC Zirveleri, diğer aktörlerin de iki bölgeli ilişkilere katılımı açısından bir katalizör işlevi görmektedir. Örnek vermek gerekirse 10-11 Haziran 2015 tarihinde gerçekleştirilen 2. AB-CELAC Zirvesine giden süreçte, 8. AB-LAK Sendikalar Toplantısı (10-11 Mart), 8. AB-LAK Örgütlü Sivil Toplum Toplantısı (11-12 Mart), AB-CELAC Akademisyenler Toplantısı (8-9 Haziran) ve AB-CELAC İş Dünyası Toplantısı (10 Haziran) gibi farklı toplumsal kesimlerin bir araya geldiği etkinlikler gerçekleştirilmiştir (Jarrín, 2018: 45). Bu bağlamda, çalışmanın ilerleyen kısımlarında

[1] Contadora Grubu, 1983'te oluşturulmuş olan bir diplomatik girişimdir. Söz konusu girişim, Orta Amerika'da barışın tesis edilmesi yönelik olarak siyasal müzakerelerin yürütülmesi amacıyla, Venezuela, Panama ve Kolombiya devletlerinin diplomatik temsilcilerinin katılımıyla hayata geçirilmiştir. İlerleyen dönemde Arjantin, Brezilya, Peru ve Uruguay devletleri Contadora Destek Grubunu ihdas etmiş ve 1986'da iki grup birleşerek Sekizler Grubu ismini almıştır. 1990 itibarıyla bu grup, Rio Grubu ismini kullanmaya başlamıştır (Princess of Asturias Foundation, T.Y.).

detaylandırılacağı üzere, hükümetsel olmayan aktörlerinin AB ile LAK arasındaki ilişkilere katılımının sağlanması, söz konusu ilişkilerin gündemi kapsamında yer alan konulardan biri olmuştur.

2. AB-LAK VAKFI: HUKUKİ VE ÖRGÜTSEL YAPI

2.1. Kuruluş Süreci

AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişki sürecine sivil toplum temsilcilerinin katılımı, AB-LAK stratejik ortaklığının ihdas edildiği 1999 Rio de Janeiro Zirvesi süreci kapsamında gündeme gelen konular dâhilinde olmuştur. Öyle ki 28-29 Haziran tarihinde düzenlenen bu zirve öncesinde, Avrupa Sosyal ve Ekonomik Komitesi (*European Economic and Social Committee-EESC*), MERCOSUR Ekonomik ve Sosyal Danışma Forumuyla iş birliği içerisinde, 23-25 Haziran tarihinde AB ve LAK taraflarının sivil toplum temsilcilerinden oluşan bir toplantı tertip etmiştir. Bu toplantıda, gelecekte AB ile LAK arasındaki bağların geliştirilmesi sürecinde sivil toplumun meşru temsilcilerinin daha aktif bir rol oynamasının gerekliliği üzerinde durulmuştur (EESC, 1999: 19). 1999'da düzenlenen Rio de Janeiro Zirvesi sonrasında yayımlanan deklarasyonda, insan haklarının ve demokrasinin gelişmesi ve ekonomik ve sosyal kalkınmanın tesis edilmesi için sivil toplum aktörlerinin iki bölgeli ilişkilere katılımının önemi belirtilmiş ve ilgili aktörlerin bu hususta teşvik edileceği ifade edilmiştir (EU-LAC Foundation, 1999). Bu zirve sonrasında Mayıs 2002'de Madrid'de tertip edilen 2. AB-LAK Zirvesinde de sivil toplumun iki bölgeli ilişkilere katılımının sağlanması gerekliliği teyit edilmiş ve bu zirve öncesinde, EESC'nin organize ettiği ve Avrupa Komisyonunun finansal destek sağladığı AB-LAK Örgütlü Sivil Toplum Toplantısının ikincisi, 15-17 Nisan tarihinde yapılmıştır (EU-LAC Foundation, 2002).

Belirtilen tarihlerde düzenlenen zirve toplantılarının yanı sıra AB içerisinde faaliyette bulunan kurumlar ve birimler bünyesinde de AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilerin yürütülmesi sürecine sivil toplum aktörlerinin dâhil olması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Avrupa Komisyonunun AB-Latin Amerika ilişkilerine yönelik hazırladığı 1995 tarihli bilgilendirme notuyla ilgili olarak AP'nin 1997'de tesis ettiği kararda, iki bölge arasındaki ilişki süreci kapsamında sivil toplumla istişare mekanizmalarının oluşturulması çağrısında bulunulmuştur. 2001'de AP üyesi José Ignacio Salafranca, Avrupa ve Latin Amerika Çalışmaları Merkezinin ihdasını öneren bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda oluşturulacak olan söz konusu merkezin, öncelikle AB, AB üyesi devletler, Latin Amerika devletleri ve diğer olası bağışçılar tarafından finanse edilmesi ancak uzun vadede bu finansmanın özel sektöre bırakılması önerilmiştir. 2006'da AP Dış İlişkiler Komitesinin hazırladığı raporda, Avrupa ve Latin Amerikalı ortaklar arasında kamu ve özel sektör ayrımının ötesinde diyalog kurulmasını teşvik etmek maksadıyla, Asya ve Akdeniz[2] gibi diğer coğrafi bölgelerde hâlihazırda var olan örnekler referans alınarak bir Avrupa-Latin Amerika Vakfı kurulması önerilmiş ve bu fikrin hayata geçirilebilmesi için

[2] Bu raporunda hazırlandığı tarihte, kamu görevlileri ile sivil toplum ve özel sektör gruplarını içerecek şekilde, devlet dışı aktörler arasında iş birliğini teşvik etmek, diyalog kurmak ve bilgi teatisini gerçekleştirmek amacıyla, Asya-Avrupa Diyaloğu bünyesinde 1997'de "Asya-Avrupa Vakfı" ve Avrupa ile Akdeniz ilişkileri kapsamında 2004'te "Anna Lindh Kültürler Arası Diyalog için Avrupa-Akdeniz Vakfı" kuruluşları bulunmaktaydı (Barrera & Bonilla, 2025: 136-137).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Avrupa Komisyonuna bir öneri hazırlama çağrısında bulunulmuştur (Barrera & Bonilla, 2025: 134).

AB-LAK Vakfının oluşturulmasına yönelik süreç içerisindeki en kritik gelişmelerden biri 2008'de gerçekleşmiştir. Mayıs 2008 tarihinde Lima'da düzenlenen 5. AB-LAK Zirvesinde katılımcılar, AB-LAK iki bölgeli stratejik ortaklığını güçlendirmeye ve görünürlüğünü artırmaya ilişkin olarak ortak stratejilerin ve eylemlerin tartışılacağı bir AB-LAK Vakfı kurulması üzerinde uzlaşmıştır. Söz konusu uzlaşı kapsamında, kurulması öngörülen vakfın görev ve yetkilerinin belirlenmesine ilişkin olarak açık katılımlı bir çalışma grubu oluşturulacağı ve bu çalışma grubu tarafından hazırlanacak olan raporun değerlendirilmek üzere 2009'daki ilk Üst Düzey Yetkililer Toplantısına (*Senior Officials' Meeting-SOM*) sunulacağı, zirve sonrasında yayımlanan deklarasyonda belirtilmiştir (EU-LAC Foundation, 2008). Bu zirveyi takip eden Mayıs 2010 tarihli 6. AB-LAK Zirvesinde, görev ve yetki tanımı (*Terms of Reference*) söz konusu zirve toplantısına sunulan AB-LAK Vakfının kurulması kararı alınmış ve Üst Düzey Yetkililerin bahsi geçen vakfın merkezinin neresi olacağını belirleyeceği ifade edilmiştir (EU-LAC Foundation, 2010). Nisan 2011 gerçekleştirilen SOM'da, AB-LAK Vakfının merkezinin Almanya'nın Hamburg kentinde olması kararlaştırılmış ve söz konusu vakıf, Kasım 2011'de resmen faaliyetlerine başlamıştır. Belirlenen geçiş döneminde AB-LAK Vakfı, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin medeni hukukunda düzenlenen "vakıf statüsü" kurallarına göre ihdas edilmiştir (Barrera & Bonilla, 2025: 138).

AB-LAK Vakfının Kasım 2011'de faaliyette bulunmaya başlamasından sonra bu vakfın bir uluslararası örgütün sahip olduğu ayrıcalıklara ve dokunulmazlıklara sahip olmasına yönelik bir gündem belirlenmiştir. Nitekim Mart 2012'de AB Bakanlar Konseyi, AB-LAK Vakfının uluslararası örgüte dönüştürülmesine ilişkin olarak bir uluslararası anlaşma yapılması müzakerelerinin açılması konusunda, Avrupa Komisyonunu yetkilendirilmiş ve bu hususta AB ve LAK tarafları arasındaki müzakereler, Aralık 2012'de başlamıştır (EC & HR, 2016: 3-6). Ocak 2013'te düzenlenen 1. AB-CELAC Zirvesinde katılımcılar, AB-LAK Vakfının uluslararası kamu hukukuna tabi bir uluslararası örgüte dönüştürülmesini sağlayacak kurucu anlaşmaya ilişkin müzakerelerin en kısa sürede sonuçlandırılması çağrısında bulunmuştur (EU-LAC Foundation, 2013). Bu süreç, AB-LAK Uluslararası Vakfını Kuran Anlaşmanın (bundan sonra Kurucu Anlaşma) 25 Ekim 2016'da AB ve CELAC üyesi devletler tarafından imzalanmasıyla neticelenmiş (CEU, 2016) ve söz konusu Kurucu Anlaşma, 17 Mayıs 2019'da yürürlüğe girmiştir (EU-LAC Foundation, T.Y.-a).

2.2. Statüsü ve Hedefleri

Kurucu Anlaşma'nın (EU, 2019) yürürlüğe girmesiyle birlikte geçiş dönemi sona ermiş ve AB-LAK Vakfı, bir uluslararası örgüt olarak faaliyette bulunmaya başlamıştır. Söz konusu anlaşmanın 1'inci maddesinin 1'inci fıkrasında, bahsi geçen vakfın bu anlaşmayla kurulduğu, 2'nci maddesinin 1'inci fıkrasında, uluslararası kamu hukukuna göre oluşturulmuş bir uluslararası örgüt olduğunu düzenlemektedir. Kurucu Anlaşma'da, AB-LAK Vakfının hedeflerine ulaşabilmesi ve faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için, bu vakfın her bir üyesinin ülkesinde, ilgili ülkenin iç hukuk kurallarında belirtilen usullere uygun olacak şekilde, uluslararası tüzel kişiliğinin ve gerekli hukuki ehliyetinin bulunduğu ve ayrıca sözleşme yapma,

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

taşınır ve taşınmaz mal edinme ve bunlar üzerinde tasarrufta bulunma ve hukuki işlemlere taraf olma hukuki kapasitesine sahip olduğu belirtilmektedir (EU, 2019: Madde 4). Kurucu Anlaşma'ya taraf olan LAK bölgesi devletlerinin, AB üyesi devletlerin ve AB'nin, AB-LAK Vakfının üyeleri olduğu ve CELAC'ın da ilgili vakfa üye olabileceği, bahsi geçen anlaşmada düzenlenmektedir (EU, 2019: Madde 3).

Kurucu Anlaşma'nın 16'ncı maddesi itibarıyla AB-LAK Vakfı, üyelerinin mali katkılarıyla finanse edilmektedir. Söz konusu vakfa mali katılım, bu vakıf üyelerinin Guvernörler Kuruluna katılım hakkına halel getirmeksizin, bu üyeler tarafından gönüllülük esasına göre yapılmaktadır. Guvernörler Kurulu, iki bölge arasındaki dengeyi gözetmek kaydıyla, AB-LAK Vakfının faaliyetlerinin finansmanı için diğer yöntemleri değerlendirebilme yetkisine sahiptir. Ayrıca bahsi geçen vakıf, Guvernörler Kuruluna önceden bildirimde bulunmak ve onayının almak üzere bu kurul ile istişarede bulunmak kaydıyla, kamu ve özel kuruluşlardan dış finansman yoluyla ilave kaynak temin edebilmektedir. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin, AB-LAK Vakfına yapacağı mali katkı çerçevesinde ve kendi bütçesinden karşılanmak üzere, bu vakfın kullanımına uygun şekilde donatılmış çalışma mekânını ve bu mekânın bakım ve işletme giderlerini ve güvenliğini sağlayacağı, Kurucu Anlaşma'nın ilgili maddesinde düzenlenmektedir.

Kurucu Anlaşma, AB-LAK Vakfının hedeflerini ortaya koymaktadır. AB-CELAC stratejik ortaklığının güçlendirilmesine katkıda bulunmak, bu stratejik ortaklığın karşılıklı görünürlüğünü artırmak ve söz konusu iki bölge arasında karşılıklı bilginin ve anlayışın geliştirilmesine destek olmak, AB-LAK Vakfının temel hedeflerini oluşturmaktadır. Kurucu Anlaşma itibarıyla bahsi geçen vakıf, özellikli olarak AB-CELAC Zirvelerinde belirlenen önceliklere odaklanarak, iki bölgeli ilişkilerin geliştirilmesine yönelik sonuç odaklı faaliyetlerin gerçekleştirilmesini sağlamak ve bunları koordine etmek, söz konusu önceliklerin hayata geçirilmesine ilişkin ortak stratejiler konusunda tartışma yapılmasını sağlayacak araştırma ve çalışmaların gerçekleştirilmesini desteklemek ve sivil toplum ve diğer toplumsal aktörler arasında bilgi ve deneyimlerin paylaşılmasını ve yeni networkler kurulmasını teşvik etmekle görevlendirilmiştir (EU, 2019: Madde 5).

AB-LAK Vakfı, Kurucu Anlaşma'nın 5'inci maddesinde düzenlenen hedeflere ulaşılması amacıyla seminerler, konferanslar, yayınlar, mesleki eğitimler ve benzeri yollarla iyi uygulamaların paylaşılmasını ve bilgi teatisinin yapılmasını sağlamak, AB-CELAC Zirvelerinde ve SOM'larda belirlenen önceliklerle ilgili olarak etkinlerin yapılmasını teşvik etmek ve söz konusu öncelikleri de kapsayacak şekilde, iki bölgeli farkındalık programları ve girişimleri başlatmak, bilhassa AB-CELAC iki bölgeli stratejik ortaklığı hakkında bilgisi olmayan kişi ve kurumlara odaklanarak, yeni networkler ve iletişim fırsatları hazırlamak ve internet tabanlı bir platform oluşturmak gibi faaliyetlerde bulunacağı, bahsi geçen anlaşmada belirtilmektedir. Ayrıca ilgili vakıf, Kurucu Anlaşma itibarıyla, kamu ve özel kurumlar, AB kurumları, uluslararası ve bölgesel kuruluşlar, LAK bölgesi devletleri ve AB üyesi devletlerle iş birliği içerisinde girişimler de başlatabilmektedir (EU, 2019: Madde 7).

AB-LAK Vakfı, Kurucu Anlaşma'da belirtilen hedeflere ulaşılması için yukarıdaki paragrafta sayılan faaliyetleri gerçekleştirmekle görevlendirilmiştir. Kurucu Anlaşma itibarıyla bahsi

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

geçen vakfın faaliyetleri, AB-CELAC Zirvelerinde üzerinde durulan öncelikler ve politika alanları çerçevesinde iki bölgeli ilişkilerin geliştirilmesine, mümkün olduğu ölçüde sivil toplum ve akademik kuruluşlar gibi diğer toplumsal grupların katılımının kolaylaştırılmasına, mevcut girişimlere katma değer sağlanmasına ve AB-LAK stratejik ortaklığının görünürlüğünün artırılmasına yönelik olacaktır. Kurucu Anlaşma'da yer aldığı üzere AB-LAK Vakfı, faaliyetlerini başlatırken veya bu faaliyetlere katılırken, eyleme dönük, dinamik ve sonuç odaklı bir yaklaşım benimseyecektir (EU, 2019: Madde 6).

2.3. Örgütsel Yapısı ve İşleyişi

Kurucu Anlaşma, AB-LAK Vakfının örgütsel yapısını ve işleyişini düzenlemektedir. Söz konusu anlaşmaya göre vakıf, Guvernörler Kurulu, Başkan ve İcra Direktöründen oluşan bir örgütsel yapıya sahiptir (EU, 2019: Madde 8). Guvernörler Kurulu, Kurucu Anlaşma düzenlemeleri itibarıyla, AB-LAK Vakfının en üst seviyede karar alma organıdır. AB-LAK Vakfı üyelerinden oluşan söz konusu kurul, SOM seviyesinde ve uygun olması halinde AB-CELAC Zirveleri sırasında dış işleri bakanları seviyesinde toplanmaktadır (EU, 2019: Madde 9(1)). Guvernörler Kurulunun, bunlardan biri AB'yi, diğeri ise LAK'ı temsil etmek üzere, iki Eş Başkanı bulunmaktadır (EU, 2019: Madde 10).

Guvernörler Kurulu, yılda iki kez olağan toplantı yapmaktadır. Bu toplantılar, SOM'larla eş zamanlı olarak düzenlenmektedir. Ayrıca söz konusu kurul, Eş Başkanlardan birinin veya İcra Direktörünün girişimiyle ya da üyelerinin en az üçte birinin talebi üzerine olağanüstü olarak da toplanabilmektedir (EU, 2019: Madde 12(1) ve (2)). AB ve LAK bölgelerinin her birinin üyelerinin yarısından fazlasıyla toplanan Guvernörler Kurulunda kararlar, toplantıya katılan üyelerin mutabakatıyla (*consensus*) tesis edilmektedir (EU, 2019: Madde 13).

Kurucu Anlaşma itibarıyla Guvernörler Kurulu, ana hatlarıyla belirtmek gerekirse, AB-LAK Vakfı Başkanı ve İcra Direktörünü atamak veya görevden almak gibi idari, ilgili vakıf çalışmalarına dair genel yönergeleri kabul etmek ve operasyonel öncelikleri ve usul kurallarını belirlemek, Başkan ve İcra Direktörüne rehberlik ve danışmanlık sağlamak, İcra Direktörü tarafından sunulan taslak ve çok yıllı program çerçevesinde, izleyen yıla ilişkin proje ve faaliyetleri de içerecek şekilde yıllık veya çok yıllı çalışma programını kabul etmek ve stratejik ortaklarının kurulmasını onaylamak gibi stratejik, AB-LAK Vakfının yıllık bütçesini ve önceki yıla ilişkin raporunu ve mali tablolarını kabul etmek gibi finansal, bilhassa dış finansmana ilişkin olarak şeffaflık ve hesap verilebilirliğin güvence altına alınmasına yönelik tedbirleri almak ve AB-LAK Vakfının projelerinin izlenmesine ve denetlenmesine ilişkin kriterleri belirlemek gibi denetleyici yetkileri bulunmaktadır. Bunların yanı sıra söz konusu kurul, Kurucu Anlaşma'da değişikler yapılmasına ilişkin önerilerde bulunmak ve bu anlaşmanın ve bu anlaşmada yapılan değişiklerin yorumlanması veya uygulanması hususunda taraflar arasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkları çözmek gibi yetkilerle donatılmıştır (EU, 2019: Madde 11).

AB-LAK Vakfının, bu vakfın üyeleri tarafından sunulan adaylar arasından Guvernörler Kurulunca seçilen bir Başkanı bulunmaktadır. AB-LAK Vakfı Başkanı, dört yıllık bir süre için atanabilmekte ve bu süre yenilenebilmektedir. Gönüllülük esasına göre görev yapan ancak gerekli ve usulüne uygun olarak belgelendirilmiş masraflarının geri ödenmesi hakkına sahip olan Başkan, LAK ve AB taraflarınca tanınan ve büyük saygı gören kişiler arasından

seçilmektedir. Başkanlık görevi, AB üyesi bir devletin vatandaşı ile LAK bölgesini temsil eden bir devletin vatandaşı tarafından, dönüşümlü olarak yürütülmektedir. Şayet atanan Başkan AB üyesi devletin bir vatandaşı ise İcra Direktörü LAK bölgesi devletlerinden birinin vatandaşı olmakta, bu durumun tersi olması hâlinde ise aynı usul uygulanmaktadır. Başkanın, AB-LAK Vakfının dış ilişkilerde temsil edilmesi, söz konusu vakıf bünyesindeki toplantılara raporlar sunulması, çok yıllı ve yıllık çalışma programı taslağının ve bütçe taslağının hazırlanmasında İcra Direktörüne danışmanlık sağlanması ve Guvernörler Kurulu tarafından kararlaştırılan diğer görevlerin yerine getirilmesi gibi işlevleri bulunmaktadır (EU, 2019: Madde 14).

Kurucu Anlaşma'nın 15'inci maddesinde yer alan düzenlemelere göre AB-LAK Vakfı, bu vakıf üyelerince belirlenecek adaylar arasından, Guvernörler Kurulu tarafından dört yıllık bir süre için atanan ve bu görev süresi bir kez yenilenebilecek olan bir İcra Direktörü tarafından idare edilmektedir. İcra Direktörlüğü vazifesi, AB üyesi bir devletin vatandaşı ile LAK bölgesini temsil eden bir devletin vatandaşı tarafından, dönüşümlü olarak yürütülmektedir. AB-LAK Vakfını hukuken temsil eden İcra Direktörünün, ana hatlarıyla belirtmek gerekirse, çalışma programının ve bütçenin Başkanla istişare ederek hazırlanması, personelin atanması ve yönetilmesi, bütçenin uygulanması, faaliyet raporlarının ve mali hesapların kabul edilmek üzere Guvernörler Kuruluna sunulması, toplantıların hazırlanması ve Guvernörler Kuruluna yardımcı olunması, gerekli hallerde ve gündeme getirilen konularla ilgili olarak sivil toplum temsilcilerine ve AB-LAK Vakfı üyeleri tarafından belirlenen kurumlara danışılması ve bu hususta Guvernörler Kurulunun bilgilendirilmesi ve uluslararası örgütler ve kamu veya özel kuruluşlarla uluslararası etkileri olan herhangi bir anlaşmanın veya hukuki belgenin müzakerelerinin yürütülmesi ve bu müzakerelerle alakalı olarak Guvernörler Kuruluyla istişarede bulunulması gibi görevleri bulunmaktadır.

3. AB-LAK VAKFININ GÜNDEMİ VE FAALİYET ALANLARI

AB-LAK Vakfının kuruluşunu izleyen ilk dört yıllık dönemde, bu vakfın bir uluslararası örgüt hâline getirilmesi, sivil toplum aktörlerinin iki bölgeli stratejik ortaklığa katılımının mümkün kılınması ve bunlar arasında tecrübelerin paylaşılmasının kolaylaştırılması ve kamuoyunun iki bölgeli ortaklık hakkında bilgi edinmesinin ve farkındalığa sahip olmasının sağlanmasına yönelik bir gündem benimsenmiş ve bu gündem çerçevesinde faaliyetlerde bulunulmuştur. Bu dönemde ilgili vakfın çalışmaları, AB-LAK iki bölgeli stratejik ortaklık gündemi kapsamındaki sorunların belirlenmesine ve karşılıklı anlayışın güçlendirilmesine ilişkin olarak "keşif" (*explore*), sivil toplum kuruluşlarının sürece katılımını ve tematik networklerin kurulmasını desteklemeye dair "bağlantı" (*connect*), ekonomi ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik faaliyetlerle ilgili olarak "girişim" (*venture*) ve AB-LAK bölgeler arası ortaklığının görünürlüğünü artırmak maksatlı "iletişim" (*communicate*) olmak üzere, dört program çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Barrera & Bonilla, 2025: 144-145).

AB-LAK Vakfının ikinci İcra Direktörünün göreve başladığı Şubat 2016 ve sonrası dönemde, Avrupa'da meydana gelen düzensiz göç krizi ve aşırı sağın siyasal yapı içerisindeki artan görünürlüğü ve etkisi, Venezuela krizi sebebiyle Latin Amerika'da ortaya çıkan siyasal, ekonomik ve insani problemler, Trump'ın 2017'de ABD Başkanı olmasının uluslararası ilişkilerde çok taraflılık ilkesinin ve diplomasinin uygulanması üzerinde sebep olduğu

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

olumsuzluklar, AB ile LAK arasındaki ilişkilerin ilerlemesi ve derinleşmesi açısından elverişsiz bir ortamın şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Nitekim böyle bir ortamda 2017'de düzenlenmesi gereken AB-CELAC Zirvesi de ertelenmiştir. Üzerinde durulan gelişmeler ve bunların yansımaları kaynaklı olarak AB ve LAK taraflarının birbirleri arasındaki ilişkilere yönelik siyasal ilgisinin azaldığı bir dönemde, AB-LAK Vakfı, bu vakfın tüm üyelerinin benimseyebileceği ve itiraz etmeyeceği alanlarla ilgili faaliyetlerde bulunmaya yönelmiştir. Bu dönemde AB-LAK Vakfının faaliyetleri, ana hatlarıyla "yükseköğretim", "bilim, teknoloji ve yenilikçilik", "KOBİ'ler, istihdam ve rekabetçilik", "sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliği", "kültür", "sivil toplum" ve "görünürlük" gibi konularla ilgili olmuştur (Barrera & Bonilla, 2025: 145-146).

AB-LAK Vakfının üçüncü İcra Direktörünün göreve başladığı Haziran 2020 tarihinde uluslararası ilişkilerin ana gündemini, küresel düzeyde ekonomik, siyasal ve toplumsal hayatın büyük bir bölümü üzerinde etkiler ortaya çıkaran COVID-19 küresel salgını oluşturmuştur. LAK, söz konusu küresel salgından en fazla etkilenen bölgelerden biri olmuştur. Bu dönemde, bölgesel bütünleşme ve kurumsallaşma, ekonomik üretkenlik, verimlilik ve büyüklük ve sosyal kalkınma gibi değişkenler bakımından AB'nin LAK bölgesinden daha ileri bir seviyede olması kaynaklı sebeplerle bunlar arasındaki ilişkilerde gözlemlenen asimetriler (Bu hususta bkz. Dominguez, 2015; Gardini & Ayuso, 2015; Jeger vd., 2022) daha da belirginleşmiş ve bazı LAK bölgesi devletleri, Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti'nden (ÇHC) düşük maliyetli aşı tedarik etme yoluna gitmiştir. Bu durum, AB-LAK stratejik ortaklığının temellerinin sorgulanması da beraberinde getirmiştir. Küresel salgın dönemi sonrasında, AB ile LAK arasındaki ekonomik ve yatırım ilişkileri devam etmekle birlikte, bazı LAK bölgesi devletleri, ÇHC, Rusya ve İran gibi devletlerle ekonomik ilişkilerinin kapsamını genişletmeye yönelmiş ve böylece uluslararası ekonomik ilişkilerindeki partnerlerini çeşitlendirmeyi hedeflemiştir (Barrera & Bonilla, 2025: 146-147).

2020-2024 döneminin başlangıcında AB-LAK Vakfı, uluslararası ilişkilerdeki gelişmeleri ve AB-LAK iki bölgeli stratejik ortaklığının durumunu göz önünde tutarak, bu dönemde gerçekleştirilecek olan faaliyetlerin belirlenmesi amacıyla bir değerlendirme çalışması yürütmüş ve bu çalışma, söz konusu faaliyetlere dair stratejik ve sektörel önceliklerin belirlenmesini sağlamıştır. Bu hususta iki ana hedef saptanmıştır. Bunlardan ilki, AB-LAK Vakfının görünürlüğünün desteklenmesi, ikincisi ise söz konusu vakfın faaliyetlerinin faydalarının artırılması olmuştur. Bu şekilde AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilere değer katan AB-LAK Vakfı girişimlerinin geliştirilmesine odaklanılması hedeflenmiştir. Bu hususta söz konusu vakfın faaliyetlerinin hükümetler, uluslararası örgütler ve sivil toplum aktörlerinin istikrarlı iş birliği mekanizmaları oluşturabilmesi için uygun ortamların sağlanması ve projeler vasıtasıyla hükümetler arası gündemlere daha fazla etki, siyasal ağırlık ve programsal işleyiş kazandırılması üzerinden bir değer yaklaşımı benimsenmiştir. Belirlenen bu hedefler çerçevesinde AB-LAK Vakfının faaliyetleri, "bilgi", "adil ve kapsayıcı dönüşümler" *(just transitions*), "kültür", "toplumsal cinsiyet eşitliği" ve "çok taraflılık" tematik alanları etrafında şekillenmiştir. Bu dönemde belirlenen tematik alanlar kapsamında, forumlar, konferanslar, çalıştaylar, çağrılar ve diğer etkinlikler dâhil olmak üzere, toplam yüz yetmiş dört faaliyet gerçekleştirilmiştir. Ayrıca AB-LAK Vakfı bünyesinde, bu vakfın görünürlüğünün ve

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ulaşılabilirliğinin güçlendirilmesine ve iki bölgeli stratejik ortaklıkla ilgisi olan diğer bölgesel ve uluslararası aktörlerle stratejik ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik girişimlerde bulunulmuştur (Bonilla & Pajín, 2024).

Temmuz 2024 tarihinde yeni İcra Direktörünün (EU-LAC Foundation, 2025) göreve atandığı dönemin başlangıcında, AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilerde stratejik ortaklığın yeniden canlandırılmasının bu ilişkilerin ana gündem maddesini oluşturduğu ifade edilebilir. Bu çerçevede 2024-2028 dönemi için AB-LAK Vakfının gündemini, bu vakfın Kurucu Anlaşması'nda yer alan düzenlemelerin yanı sıra, 2023'te gerçekleştirilen 3. AB-CELAC Zirvesinde üzerinde durulan unsurlar belirlemiştir. Söz konusu zirve toplantısında, AB-LAK stratejik ortaklığına yeniden ivme kazandırılması ve siyasal, ekonomik ve toplumsal boyutları itibarıyla bu stratejik ortaklığın güçlendirilmesi temel hedefi doğrultusunda, ana hatlarıyla "toplumlar arası etkileşim", "ticaret ve yatırım", "dijital dönüşüm, bağlantısallık ve teknoloji", "vatandaş güvenliği ve sosyal adalet" ve "uluslararası ilişkilerde çok taraflılık" gibi konularla ilgili olarak ilerlemelerin sağlanması hususları üzerinde durulmuştur (EU-LAC Foundation, 2023). Bu bağlamda Guvernörler Kurulunun onayına sunulan ancak henüz onaylanmayan AB-LAK Vakfı 2024-2028 dönemi planında, AB ile LAK arasındaki ticari ve yatırım ilişkilerinin güçlendirilmesi ve bu kapsamda çok paydaşlı bir etkileşim yapısının oluşturulması ve adil ekonomik yapıların inşa edilmesine katkı sağlanması, insan hakları ve temel özgürlükler, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi AB-LAK iki bölgeli stratejik ortaklığının temel ilkelerinin desteklenmesi kapsamında, çoğulcu, geniş katılımlı ve kapsayıcı etkileşimler ve faaliyetler gerçekleştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesis edilmesi, iklim değişikliği ve çevre konularında iki bölgedeki kamu, özel ve sivil toplum aktörleri arasında uyumun tesis edilmesi ve böylece döngüsel ekonominin oluşturulmasına katkı verilmesi ve sınırları aşan örgütlü suçlarla mücadelede bilgi alışverişinin ve güven inşasının kolaylaştırılması amacına yönelik faaliyetlerin düzenlenmesi ve bu hususta deneyimlerin paylaşılmasının sağlanması gibi hedeflere ulaşılmasına dair bir gündem belirlenmiştir (EU-LAC Foundation, T.Y.-b).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmanın bu aşamasına kadar, AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilerin kurumsal işleyişi dikkate alınarak, AB-LAK Vakfının kuruluş amacı ve süreci, hukuki statüsü ve yetkileri, örgütsel yapısı ve işleyişi ile gündemi ve faaliyet alanları ortaya konulmuştur. Genel kapsamda denilebilir ki AB-LAK Vakfı, yürütme erkini temsil eden aktörlerin belirleyici ve yönlendirici olduğu AB-LAK iki bölgeli ilişkilerinin işleyişinde, başta sivil toplum temsilcileri olmak üzere, iki bölgeden bu ilişkilere katılanlar için daimi bir kurumsal etkileşim mekanizması sunmaktadır ve bu yönüyle de bu ilişkilere istikrar ve devamlılık kazandırılması açısından kritik bir platform oluşturmaktadır. Bu durum, 2017'deki Venezuela krizi sırasında gözlemlendiği üzere, bilhassa AB ve LAK taraflarının farklı siyasal tutumları sebebiyle bunlar arasındaki iki bölgeli ilişkilerin sekteye uğradığı ve zirve diplomasisi sürecinin askıya alındığın dönemlerde, bu ilişkiler bünyesindeki etkileşimlerin farklı kanallar vasıtasıyla sürdürülebilmesine olanak sağlamaktadır.

AB-LAK Vakfının Kurucu Anlaşması'nda yer alan düzenlemeler dikkate alındığında, iki bölgeden özel sektör ve sivil toplum temsilcilerinin AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilere

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

katılımının ve bunlar ile hükümet temsilcileri arasındaki bağların kuvvetlendirilmesinin bahsi geçen vakfın temel hedefleri arasında yer aldığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında ilgili vakfın, söz konusu ilişkilerin çoğulculuğunun güçlendirilmesine destek verdiği söylenebilir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse AB-LAK Vakfının, iki bölgeden resmi temsilcilerin yanı sıra diğer aktörlerin düzenli katılımına açık bir iki bölgeli ilişki biçiminin oluşturulması sürecine destek veren bir uluslararası örgüt olduğu ileri sürülebilir. Bu durum hem iki bölgeden farklı gruplar arasında networkler kurulabilmesi ve böylece karşılıklı bilgi paylaşımının ve en iyi uygulamaların öğrenilmesinin sağlanması hem de iki bölgenin birbirine yakınlaşması açısından AB-LAK Vakfını kritik bir uluslararası örgüt haline getirmektedir.

AB-LAK Vakfı, AB ile LAK arasındaki iki bölgeli ilişkilerde yukarıda belirtilen katkıları sunma potansiyeline sahip olan bir uluslararası örgüt şeklinde değerlendirebilir. Bununla birlikte söz konusu vakfın, genel kapsamdan AB-LAK ilişkilerinde gözlemlenen ve ilgili vakfa özgü problemlerle karşı karşıya olduğu söylenebilir. AB ile LAK arasındaki ilişkilerde siyasal ve ekonomik gelişmişlik ve bölgesel bütünleşme seviyesi konularındaki farklılıklar sebebiyle gözlemlenen asimetriler ve söz konusu vakfa finansal katkının üye devletlerin gönüllüğüne bırakılması gibi faktörler (Barrera & Bonilla, 2025: 149), Kurucu Anlaşma'da yer alan hedeflere ulaşılması bakımından, AB-LAK Vakfının etkinliğini azaltabilecek faktörler şeklinde değerlendirilebilir. Bununla birlikte söz konusu vakıf, iki bölgeyi temsil eden hükümetsel ve hükümetsel olmayan aktörler arasında düzenli etkileşimler ve networkler ihdas edilebilmesine ilişkin olarak, kurucu bir anlaşması ve tüzel kişiliği bulunan bir uluslararası örgüt yapısı sunmaktadır. Bu yönüyle AB-LAK Vakfının kurulmasının, ilgili bölgeler arasında iki bölgeli ilişkilerin geliştirilmesine, ilerletilmesine ve kurumsallığının güçlendirilmesine yönelik olumlu bir gelişme olduğu ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

Banega, C., Hettne, B., & Söderbaum, F. (2001). The New Regionalism in South America. İçinde M. Schulz, F. Soderbaum, & J. Öjendal (Ed.), *Regionalization in a Globalizing World: A Comparative Perspective on Forms, Actors and Processes* (ss. 234-240). Zed Books.

Barrera, A., & Bonilla, A. (2025). The EU-LAC Foundation as an Instrument of the EU-CELAC Strategic Partnership. İçinde J. A. Sanahuja & R. Domínguez (Ed.), *The Palgrave Handbook of EU-Latin American Relations* (ss. 133-155). Palgrave Macmillan.

Bonilla, A., & Pajín, L. (2024). *Wanderer, Your Footsteps Are the Road… Mandate Report 2020-2024: Challenges, Objectives, and Results*. EU-LAC Foundation. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eulacfoundation.org/sites/default/files/2024-06/EU-LAC-Mandat-Report-2020-2024-Challenges-objectives-and-results.pdf adresinden erişildi.

CAF (Banco de Desarrollo de América Latina y el Caribe-Development Bank of Latin America and the Caribbean). (2013). *A Historic Meeting for EU-Latin America and Caribbean Relations*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://www.caf.com/en/currently/news/a-landmark-in-eu-latin-america-and-caribbean-relations/ adresinden erişildi.

CEU (Council of the European Union). (2016). *EU-LAC Foundation: Constitutive Agreement Signed*. Press Release, 613/16. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/10/26/eu-lac-foundation-constitutive-agreement-signed/pdf adresinden erişildi.

Dominguez, R. (2015). *EU Foreign Policy towards Latin America*. Palgrave Macmillan.

EC (European Commission), & HR (High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy). (2016). *Joint proposal for a Council Decision on the signing on behalf of the EU of the Agreement establishing the EU-LAC International Foundation*. (JOIN(2016) 34 final). 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b9b919cf-49b6-11e6-9c64-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF adresinden erişildi.

EC (European Commission). (2025). *Strengthening EU-Latin America security cooperation: EU-CLASI ministerial meeting adopts joint declaration and roadmap*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://international-partnerships.ec.europa.eu/news-and-events/news/strengthening-eu-latin-america-security-cooperation-eu-clasi-ministerial-meeting-adopts-joint-2025-03-17_en adresinden erişildi.

EESC (European Economic and Social Committee). (1999). *Bulletin of the Economic and Social Committee*. (No. 6/1999). 10 Ağustos 2026 tarihinde https://aei.pitt.edu/52061/1/B0606.pdf adresinden erişildi.

Ermağan, İ. (2018). Avrupa Birliği-Latin Amerika İlişkileri. İ. Ermağan (Ed.), *Dünya Siyasetin Latin Amerika-2 (Orta Amerika ve Karayipler)* (ss. 439-457). Nobel.

EU (European Union). (2019). Agreement Establishing the EU-LAC International Foundation. *Official Journal of the European Union,* 62(L 103), 3-20. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2019:103:FULL adresinden erişildi.

EU-LAC Foundation. (1999). *Declaration of Rio de Janeiro*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eulacfoundation.org/system/files/digital_library/2023-07/1999_EN_Rio_Decl.pdf adresinden erişildi.

EU-LAC Foundation. (2002). *Madrid Declaration*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eulacfoundation.org/system/files/digital_library/2023-07/doc_175.pdf adresinden erişildi.

EU-LAC Foundation. (2008). *Lima Declaration*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eulacfoundation.org/system/files/digital_library/2023-07/2008_lima_en.pdf adresinden erişildi.

EU-LAC Foundation. (2010). *Madrid Declaration*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eulacfoundation.org/system/files/digital_library/2023-07/VI%20European%20Union-Latin%20America%20and%20Caribbean%20Summit%2C%20Madrid%20Declaration%2C%20Madrid%2C%2018%20May%202010.pdf adresinden erişildi.

EU-LAC Foundation. (2013). *Santiago Declaration*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eulacfoundation.org/system/files/digital_library/2023-07/eu-celac_santiago_declaration_2013.pdf adresinden erişildi.

EU-LAC Foundation. (2023). *Declaration of the EU-CELAC Summit 2023*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eulacfoundation.org/en/iii-eu-celac-summit-2023 adresinden erişildi.

EU-LAC Foundation. (2025). *Alberto Brunori Appointed Executive Director of the EU-LAC Foundation*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eulacfoundation.org/en/alberto-brunori-appointed-executive-director-eu-lac-foundation adresinden erişildi.

EU-LAC Foundation. (T.Y.-a). *History*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eulacfoundation.org/en/who-are/history adresinden erişildi.

EU-LAC Foundation. (T.Y.-b). *Our work*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eulacfoundation.org/en/who-are/topics adresinden erişildi.

EuroLAT (Euro-Latin American Parliamentary Assembly). (T.Y.) *EU-CELAC Summits*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://www.europarl.europa.eu/eurolat/en/eu-latin-america/celac-eu-summits adresinden erişildi.

Eylemer, S. (2015). Avrupa Birliği'nin Latin Amerika Politikası. İçinde U. B. Yıldız (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler* (ss. 301-336). Nobel.

Gardini, G. L. (2021). The European Union in Latin America A 'neighbour' of Values'. İçinde G. L. Gardini (Ed.), *External powers in Latin America: geopolitics between neo-extractivism and South-South cooperation* (ss. 29-43). Routledge.

Gardini, G. L., & Ayuso, A. (2015). EU-Latin America and Caribbean Inter-Regional Relations: Complexity and Change. *Atlantic Future Scientific Paper*, 24. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://eulacfoundation.org/system/files/digital_library/2023-07/1530-la-eu_5to_incluir_aqui_quede.pdf adresinden erişildi.

Hardacre, A. (2009). *The Rise and Fall of Interregionalism in EU External Relations*. Republic of Letters.

Jarrín, M. T. (2018). EU-CELAC: A Multiplayer Interregionalism: Redefining the Atlantic Area. İçinde G. L. Gardini, S. Koschut, & A. Falke (Ed.), *Interregionalism and the Americas* (ss. 37-54). Lexington Books.

Jeger, E., Cruz, D. D., & Luciano, B. T. (Ed.) (2022). *Multilateralism and Regionalism in Challenging Times: Relations between Europe and Latin America and the Caribbean*. EU-LAC Foundation, Hamburg. Erişim: 25 Temmuz 2022, https://eulacfoundation.org/sites/default/files/2022-04/eu-lac-Multilateralismo-regionalismo-EN-2.pdf adresinden erişildi.

Princess of Asturias Foundation. (T.Y.). *Grupo de Contadora Prince of Asturias Award for International Cooperation 1984.* 10 Ağustos 2026 tarihinde https://www.fpa.es/en/princess-of-asturias-awards/laureates/1984-grupo-de-contadora/?texto=trayectoria adresinden erişildi.

Restall, M., & Lane, K. (2011). *Latin America in Colonial Times*. Cambridge University.

UNEP (United Nations Environment Programme). (2023). *LAC-EU Ministerial Meeting on Environment and Climate Change*. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://www.unep.org/environmentassembly/pt-br/node/29227?%2Fes%2Freunion-ministerial-alc-ue-sobre-medio-ambiente-y-cambio-climatico= adresinden erişildi.

Yılmaz, S. (2022). İki Bölgeli Stratejik Ortaklık: Avrupa Birliği-Latin Amerika Stratejik Ortaklığı Üzerine Bir Değerlendirme. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 83-92. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2562071 adresinden erişildi.

Yılmaz, S. (2026). Bölgeler Arası Parlamenter Diplomasi: EuroLat'ın AB-Latin Amerika İlişkileri İçerisindeki Konumu. *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 1-36. 10 Ağustos 2026 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5871565 adresinden erişildi.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

DİNC CƏMİYYƏT VƏ SAĞLAM FƏRD AMİLİ: SOSİAL-EMOSİONAL ÖYRƏNMƏNİN BƏŞƏRİ ƏHƏMİYYƏTİ

PEACEFUL SOCIETY AND HEALTHY INDIVIDUAL FACTOR: THE HUMAN IMPORTANCE OF SOCIAL-EMOTIONAL LEARNING

Nazile Abdullazade
associate professor
Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi
https://ORCID.org/0000-0002-1829-7178
nazile.s.m.d@mail.ru

ÖZET

Təqdim olunan məqalədə müasir təhsil sisteminin ən aktual istiqamətlərindən biri olan sosial-emosional öyrənmə (SEÖ) konsepsiyasının mahiyyəti, tarixi təkamülü və bəşəri əhəmiyyəti təhlil edilir. Tədqiqatda SEÖ-nün özünüdərk, özünüidarəetmə, sosial şüur, münasibət bacarıqları və məsuliyyətli qərar qəbuletmə kimi fundamental komponentləri araşdırılır, bu bacarıqların dinc cəmiyyətin və sağlam fərdin formalaşmasındakı rolu əsaslandırılır. ABŞ təcrübəsi, CASEL təşkilatının fəaliyyəti və UNESKO-nun qlobal təşəbbüsləri kontekstində SEÖ-nün tarixi inkişaf mərhələləri işıqlandırılır. Həmçinin pandemiya dövrünün yaratdığı psixoloji gərginliklər və müasir əmək bazarında "yumşaq bacarıqlara" (soft skills) artan tələbat fonunda sosial-emosional savadlılığın zərurəti pedaqoji və sosioloji aspektdən dəyərləndirilir. Nəticə olaraq, SEÖ-nün təhsil prosesindən təcrid olunmuş bir fənn deyil, bütöv tədris planına inteqrasiya edilməli olan effektiv bir təhsil texnologiyası olduğu vurğulanır.

Açar sözlər: Sosial-emosional öyrənmə, emosional zəka, dinc cəmiyyət, sağlam fərd, yumşaq bacarıqlar (soft skills), təhsil texnologiyası.

ABSTRACT

This paper analyzes the essence, historical evolution, and humanistic significance of the Social-Emotional Learning (SEL) concept, which is one of the most pressing directions in modern education. The study examines the fundamental components of SEL, such as self-awareness, self-management, social awareness, relationship skills, and responsible decision-making, and substantiates their role in fostering a peaceful society and healthy individuals. The historical developmental stages of SEL are highlighted through the lens of the US experience, the activities of CASEL, and global initiatives by UNESCO. Furthermore, against the backdrop of psychological distress induced by the pandemic era and the increasing demand for soft skills in the contemporary labor market, the necessity of social-emotional literacy is evaluated from pedagogical and sociological perspectives. In conclusion, the paper emphasizes that SEL is not an isolated subject but an effective educational technology that must be integrated across the entire curriculum.

Key words: Social-emotional learning, emotional intelligence, peaceful society, healthy individual, soft skills, educational technology.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Sosial-emosional öyrənmə insanların hissləri anlamaq və idarə etmək, qarşıya müsbət məqsədlər qoymaq və onlara nail olmaq, başqalarına qarşı empatiya hiss etmək və bunu göstərmək, müsbət münasibətlər qurmaq və saxlamaq, məsuliyyətli qərarlar qəbul etmək üçün lazım olan biliklərin, münasibətlərin və bacarıqların əldə edildiyi və tətbiq edildiyi prosesdir. Onun məqsədi dinc cəmiyyət üçün sağlam bir özünəinam, öhdəsindən gəlmək bacarıqları və vahid inkişaf yaratmaqdır.

Sosial-emosional öyrənmənin əsas komponentləri özünüdərk və özünüidarəetmə, sosial şüur, münasibət bacarıqları və məsuliyyətli qərar qəbuletmədir. Bu yanaşmanın aydın və birmənalı tərifi olmasa da, üç əsas məqsədi özündə birləşdirdiyi aydın bilinir:

- şagirdlərin emosional intellektini inkişaf etdirmək;
- şagirdlərin özlərini dəyərli hiss etdikləri və fərd kimi özlərini ifadə edə bildikləri emosional cəhətdən dəstəkləyici bir mühit yaratmaq;
- emosiyalar vasitəsilə öyrənməyə ilham vermək və motivasiya etmək.

Emosional zəka uşaqların ümumi inkişafının ayrılmaz hissəsi olan və emosional nəzarət, empatiya, maraq və əzmkarlıq kimi bacarıqları əhatə edən bir prosesdir. Özü və ətraf mühitlə müsbət münasibətlər qurmaq, emosiyaları tanımaq və idarə etmək, başqalarına qarşı empatiya qurmaq və həssas olmaq, çətin vəziyyətlərin öhdəsindən gəlmək və məsuliyyət daşımaq sosial-emosional öyrənmədə əsas məqsəddir. Başqa sözlə desək, bu bacarıqlar dinc bir ailəyə və sosial quruluşa töhfə verən ağıllı fərdlər yetişdirməyə hədəflənir.

Sosial-emosional öyrənmə bacarıqlarının əsası kiçik yaşlardan − məktəbəqədər dövrdən qoyulur. Sosial mühitə daxil olan uşağın həyatında yeni hisslər, emosiyalar özünü göstərir ki, bu da istər-istəməz artıq onun sosiallaşmış bir fərdə çevrilməsini şərtəndirir. İbtidai siniflərdə artıq özünütəsdiq, özünü sevmək və sevdirmək, başqaları ilə münasibətdə rəqabət və s. tələbatlar şagirdlərdə təzahür edir. Təlim prosesində bu tələbatlar uşağa öz münasibətlərini tənzimləməyə, müəyyən çərçivəyə salıb nizamlamağa, sosial normalarla tənzimləməyə imkan verir. Uşaqlarda özlərinə inam, empatiya formalaşır, yoldaşına qayğı, təəssübkeşlik, qarşılıqlı anlaşma meyili yaranır. *"Yaşıdları ilə ünsiyyət uşağn emosional inkişafının yeni mərhələsini təşkil edir və uşağın ətrafdakılara münasibəti fərqli xarakter daşımağa başlayır"* [1, s.264].

Sosial-emosional bacarıqların mənimsənilməsi akademik bir fənn deyil, tədris texnologiyasıdır. Psixologiya və ya sosial elmlər kimi xüsusi bir bir fənn olaraq təlim prosesindən təcrid edilməməlidir. Sosial-emosional öyrənmə bütün tədris planına inteqrasiya olunur və müəllimlərin bu halda vəzifəsi şagirdlərlə güclü əlaqələr qurmaq və öyrənməni daha fərdi etmək üçün dərs modelləri hazırlamaqdır.

Sosial-emosional bacarıqlar ilk dəfə ABŞ-da 1960-cı illərin sonlarında ortaya çıxmağa başladı. O dövrdə uşaq psixoloqu Ceyms Komer Uşaq Tədqiqat Mərkəzindəki həmkarları ilə birlikdə Nyu-Heyvenin ən əlverişsiz iki məktəbi üçün hazırladığı Komer Məktəb İnkişafı proqramını uğurla sınaqdan keçirdi. Komerin proqramı məktəblərin şagirdlərin qiymətləndirildiyi və sevildiyi, problemlərinin sərt müəllim tonu əvəzinə dialoq və empatiya yolu ilə həll edildiyi dəstəkləyici bir təlim mühiti yaratmasını müdafiə edirdi. Valideynlər, məktəb psixoloqları və səhiyyə işçiləri də prosesdə iştirak edirdilər. 1980-ci illərə qədər məktəblərin akademik göstəriciləri orta səviyyədən yuxarı qalxmış, davranış və dərsdən yayınma problemləri, demək olar ki, yox olmuşdu [5].

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Komerin proqramının uğuru digər mütəxəssislərin diqqətini cəlb etdi. 1980-ci illərdə T.Vilyam Qrant Fondu tərəfindən dəstəklənən "V.T.Grant Konsorsiumu" yarandı. Layihənin mütəxəssisləri sosial-emosional öyrənmənin tətbiqi üçün bir çərçivə hazırladılar. Onlar həmçinin şagirdlərin bu təhsil növü vasitəsilə inkişaf etdirə biləcəkləri əsas bacarıqları müəyyən etdilər. Bu bacarıqlara öz emosiyalarını müəyyən etmək, qiymətləndirmək və idarə etmək bacarığı, empatiya və başqalarına qarşı tolerantlıq daxil idi.

1990-cı illərdə sosial-emosional öyrənmə sürətlə geniş vüsət aldı. 1994-cü ildə bu gün rəsmi olaraq sosial-öyrənmə bacarıqları konsepsiyasını təmsil edən CASEL (Sosial və emosional öyrənməni inkişaf etdirmək üçün əməkdaşlıq) yaradıldı. Elə həmin il Fetser İnstitutu Amerika məktəblərində zorakılıq və narkotik istifadəsi məsələləri ilə fəal şəkildə məşğul olan müəllimləri və tədqiqatçıları bir araya gətirən ilk CASEL konfransını təşkil etdi. Lakin psixologiya və təhsildə emosional zəka əsasən amerikalı psixoloq Daniel Qoulman tərəfindən başladı. 1990-cı illərdə yazdığı kitablarında o, tez-tez orta səviyyəli insanların yüksək akademik nailiyyətlərə malik insanlardan daha çox uğur qazanmasının səbəbini düşünürdü. Məhz bu müzakirə təkcə Qoulmanın işinə deyil, həm də sosial-emosional öyrənmə ideyasına geniş diqqət çəkdi.

Sonrakı onilliklərdə psixoloq emosional zəkanın əhəmiyyətini fəal şəkildə müdafiə etdi və təhsil sahəsindən getdikcə daha çox insanı bu işə cəlb etdi. Bütün şübhə və tənqidlərə baxmayaraq, o, məktəb şagirdlərinin sosial-emosional bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün proqramlarla həvəslə təcrübələr apardı.

Sosial-emosional öyrənmə, ümumiyyətlə, şagirdlərin emosiyaları tanımaq və idarə etmək, başqalarına qarşı empatiya və qayğı inkişaf etdirmək, məsuliyyətli qərarlar qəbul etmək, müsbət münasibətlər qurmaq və çətin həyat vəziyyətlərini effektiv şəkildə həll etmək bacarıqlarına yiyələnməsi kimi başa düşülür. Sosial-emosional öyrənmənin banilərindən biri də İsveçrədəki Tətbiqi Elmlər Universitetinin professoru və məktəb islahatlarının tərəfdarı olan David Antoqnazzadır. O, sosial və emosional bacarıqları qruplaşdıran qarşılıqlı əlaqəli idrak, affektiv və davranış bacarıqlar dəstini müəyyən etmişdir:

– sosial səriştə;
– diqqətlilik (öz emosiyalarını anlamaq);
– münasibət bacarıqları;
– məsuliyyətli qərar qəbuletmə.

Nəticə etibarilə, sosial-emosional öyrənmə təhsil texnologiyası təhlükəsiz və rahat təlim mühiti kontekstində daha təsirli olur, çünki belə bir mühitdə əsas amil müəllim və tələbə arasında etibarlı və müsbət münasibətdir ki, bu da keyfiyyətli təlimi, sosial-emosional inkişafı və davranış bacarıqlarını təşviq edir. Buna görə də emosional savadlılığın öyrədilməsi vacibdir.

D.Qoulmanın qeyd etdiyi kimi, "*düzgün istifadə edilən emosiyalar müdriklik ehtiva edir. Onlar düşüncəmizi istiqamətləndirə, dəyərlərimizi müəyyən edə, çətin vəziyyətlərdən çıxmağımıza kömək edə bilər. Lakin eyni zamanda, onlar bizi yoldan çıxara bilər ki, bu da tez-tez baş verir. Aristotelin inandığı kimi, məsələ emosionallıqda deyil, emosiyaların və onların ifadəsinin uyğunluğundadır. Zəkamızı emosiyalarımıza gətirmək, bunu nəzakət, diqqət və qayğı ilə birləşdirmək vacibdir*" [2, s. 26].

2010-cu illərin sonlarında Rusiyada ümumilikdə emosional zəka və xüsusən də sosial-emosional bacarıqlar ciddi diqqət çəkməyə başladı. 2018-ci ildə Rusiya Təhsil Akademiyasının

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Təhsil İdarəetmə İnstitutu Milli Tədqiqat Universitetinin Ali İqtisadiyyat Məktəbinin Psixologiya kafedrası ilə birlikdə akademiklərin sosial-emosional bacarıqların əhəmiyyətini müzakirə etdiyi və müəllimlərin bu yanaşmanı öz təcrübələrinə uyğunlaşdırarkən üzləşdikləri çətinliklərin təhlili ilə bağlı seminar keçirdi. 2020-ci ildə bir çox beynəlxalq tədqiqatçılar sosial-emosional bacarıqların nəticələrinin meta-analizini dərc etdilər və bu analiz daha inkişaf etmiş, emosional zəkaya malik şagirdlərin daha yüksək akademik nəticələrə malik olduğunu müəyyən etdi [bax: 5].

Bir çox digər problemlər kimi, sosial-emosional öyrənmədə yaranan çətinliklər pandemiya dövründə daha da ağırlaşdı. Həm şagirdlər, həm də müəllimlər karantin zamanı ciddi stress yaşadılar. Bir çox müəllimlər distant təhsili qurmaqda çətinlik çəkirdi: texniki problemlərlə yanaşı, onlar tez-tez uşaqlara onlayn nəzarət etməyin daha çətin olduğundan şikayətlənirdilər, şagirdlər isə distant təhsilin sinir sistemi üçün, mənimsəmə üçün əsl sınaq olduğundan şikayətlənirdilər. Bu hallar sosial-emosional öyrənməni əvvəlkindən daha zəruri edirdi.

Sosial-emosional bacarıqların yüksəlişində digər vacib amil yumşaq bacarıqlara artan tələbatdır. 2020-ci il Dünya İqtisadi Forumunun hesabatında tənqidi düşüncə, yaradıcılıq, emosional zəka, liderlik və tez öyrənmək bacarığı 2025-ci ilə qədər ən çox tələb olunacaq bacarıqlar kimi müəyyən edilmişdir ki, bu da əsasən komanda işinə yeni yanaşmalarla bağlıdır.

Başqa cür desək, sosial-emosional öyrənmə şagirdlərə aşağıdakıları etməyə imkan verən vacib həyat bacarıqlarını öyrədir və inkişaf etdirir:

- güclü hissləri idarə etmək: emosiyaları anlamaq və effektiv şəkildə onları tənzimləmək;
- münasibətlər qurmaq: başqaları ilə sağlam əlaqələr yaratmaq və saxlamaq;
- özünüdərketməni inkişaf etdirmək: öz hisslərinin, güclü, zəif və stress faktorların fərqində olmaq;
- problemi həll etmək: effektiv mübarizə strategiyaları hazırlamaq;
- məsuliyyətli seçimlər etmək: nəticələri nəzərə almaq və düşünülmüş qərarlar qəbul etmək;
- məqsədlər qoymaq: müsbət məqsədlər qoymaq və onlara doğru çalışmaq.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, sosial-emosional bacarıqların açıq ünsiyyət, sosial maarifləndirmə və empatiya kimi öyrənmə bacarıqlarını vurğuladığını qeyd edə bilərik.

Təlim prosesində sosial-emosional öyrənmənin əsas məqsədlərinə:

− emosional zəkanın inkişaf etdirilməsi, özünün və başqalarının hisslərini anlamaq;

− əlverişli və rahat bir mühit – şagirdlərin qayğı və qəbul edildiyini hiss etdikləri bir atmosfer yaratmaq;

− həyat bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi, problemləri effektiv şəkildə həll etmək, seçim etmək və qarşılıqlı əlaqədə olmaq bacarığı;

− psixoloji iqlimi yaxşılaşdırmaqla motivasiyanın və akademik göstəricilərin artırılması.

Pedaqoji ədəbiyyatda sosial-emosional öyrənmənin bir-biri ilə əlaqəli 5 əsas komponenti göstərilir:

1. *Özünüdərk:* insanın emosiyalarını, düşüncələrini, güclü və zəif tərəflərini və özünəinamını anlamaq, öz hisslərini, güclü, zəif və stress faktorlarını tanımaq bacarığı. Buraya “Niyə belə hiss edirəm?” və “Məqsədim nədir?” kimi suallar vermək daxildir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

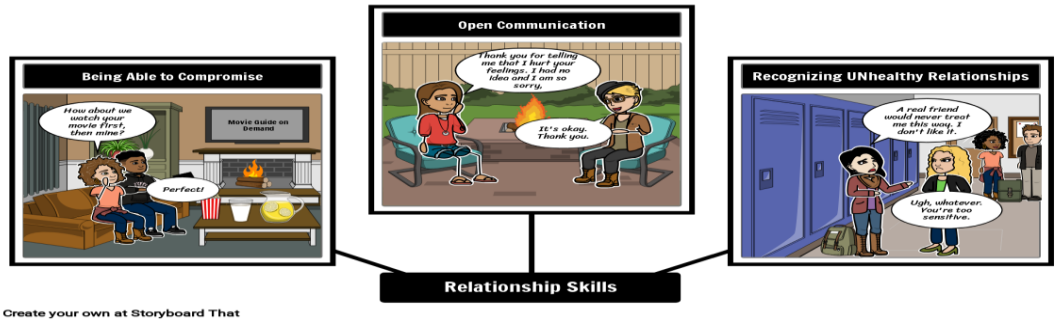
2. *Özünüidarəetmə:* emosiyaları, davranışı idarə etmək, stresslə mübarizə aparmaq və motivasiyanı qorumaq bacarığı altında özünü motivasiya etmək, özünə nəzarət etmək, məqsəd qoymaq, nə vaxt fasilə vermək və ya dərin nəfəs almaq lazım olduğunu anlamaq da daxil olmaqla, hərəkətlərini izləmək bacarığı başa düşülür.

3. *Sosial şüur/sərişt*ə: empatiya, sosial normaları anlamaq və müxtəlif mənşəli insanlarla empatiya qurmaq bacarığı, hadisələri başqalarının baxış bucağından anlamaq, başqalarına qarşı empatiya qurmaq, hörmət göstərmək və müxtəlifliyə dəyər vermək bacarığı.

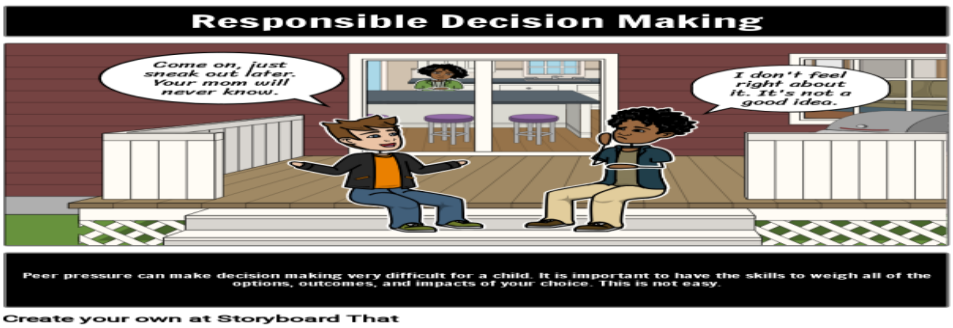

4. *Münasibət bacarıqları*: sağlam münasibətlər qurmaq və saxlamaq, əməkdaşlıq etmək və münaqişələri həll etmək bacarığı, mənalı və sağlam münasibətlər qurmaq və saxlamaq bacarığı. Əsas komponentlərə açıq ünsiyyət, dinləmək, etibar, əməkdaşlıq, güzəştə getmək və problem həll etmək daxildir. Sağlam olmayan münasibətləri anlamaq da vacibdir.

5. *Məsuliyyətli qərar qəbuletmə*: nəticələri nəzərə alan etik və konstruktiv seçimlər, səbəb-nəticə əlaqələrini, potensial nəticələri və başqalarına təsirini nəzərə alaraq öz davranışı və sosial qarşılıqlı əlaqələri barədə konstruktiv və düşünülmüş qərarlar qəbul etmək bacarığı [4].

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Bu komponenetləri özündə ehtiva edən sosial-emosional öyrənmə təhsilalanlara nəinki daha yaxşı öyrənməyə, həm də daha uyğunlaşa bilən, qayğıkeş biri və həyatda uğurlu olmağa kömək edir.

Emosional zəkanın öyrənilməsinə maraq, təhsildə davam edən proseslərdən də qaynaqlanır və bu proseslər artıq cəmiyyəti reproduktiv tədris metodları ilə qane etmir. Emosional cəhətdən ağıllı təhsil mühiti, emosional cəhətdən inklüziv məktəb, sosial-emosional öyrənmə, emosional sərişdə, emosional yaradıcılıq və emosional istedad kimi anlayışlar müasir təhsil prosesinə daxil edilir.

Xaricdə emosional zəka bacarıqlarının öyrədilməsi üçün xüsusi proqramlar hazırlanır və tətbiq olunur. Məsələn, ABŞ-ın İllinoys ştatı uşaq bağçasından orta məktəbin son ilinə qədər hər sinif səviyyəsi üçün xüsusi sosial-emosional öyrənmə tədris standartları müəyyən etmişdir. 2002-ci ildə UNESCO sosial-emosional öyrənməni təşviq etmək üçün qlobal bir təşəbbüs başlatdı və 140 ölkənin təhsil nazirliklərinə sosial-emosional öyrənmənin tətbiqi üçün on əsas prinsipdən ibarət bəyanat göndərdi [bax: 3, s.45].

Dünya üzrə təhsil işçiləri sosial-emosional öyrənməni şagirdlərin hərtərəfli inkişafında əsas amil hesab edirlər ki, bu da daha yüksək akademik nailiyyətlər, əqli sağlamlıq və başqaları ilə effektiv qarşılıqlı əlaqəqurma qabiliyyəti ilə bağlıdır. Mövcud tədqiqatlar müxtəlif təhsil modellərində fərqli şəkildə müəyyən edilən yumşaq bacarıqların inkişafının fərdi aspektlərinə yönəlmişdir ki, burada həm məktəbləri, həm də ailələri əhatə edən vahid çərçivə yoxdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Quliyev, E. (2018). Kiçikyaşlı məktəblilərdə sosial emosiyaların təzahür xüsusiyyətləri // Pedaqoji Universitetin Xəbərləri. – 66, № 2. – Bakı: ADPU-nun nəşriyyatı. – s.263-268.

2. Гоульман, Д.Г. (2018). Эмоциональный интеллект / перевод с английского А.П.Исаевой. – Издательство «Манн, Иванов и Фербер». – 544 с.

3. Наймушина, Л.М. (2019). Социально-эмоциональное обучение как новое направление развития педагогической науки и практики / Педагогика: вчера, сегодня, завтра. Том 2 №3, с.41-48.

4. https://www.google.com/search?q&sourceid=chrome&ie=UTF-8

5. https://skillbox.ru/media/education/chto-takoe-sel/#:~:text=

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

EĞİTİMSEL AYRICALIK VE HABİTUSUN YENİDEN ÜRETİMİ: GAZİANTEP KOLEJ VAKFI (GKV)

Dr. Arş. Gör., Ümran AÇIKGÖZ
Gaziantep Üniversitesi,
acikgozumran94@gmail.com- 0000-0002-8161-8237

ÖZET

Bourdieu'nün "eğitim doğuştandır" şeklindeki kısa fakat özlü anlatımı en basit haliyle, eğitim sisteminin özerk ve bağımsız olduğu yanılsamasını ima eder. Aksine, eğitim sistemi ideolojik meşrulaştırma ve mevcut toplumsal düzenin sürdürülmesi gibi nesnel işlevlerini gizleyerek toplumsal tabakalaşmayı hem onaylar hem de sürdürür. Bu perspektiften bakıldığında, eğitim kurumları mevcut sosyal konumların sürekliliğini ve yeniden üretilmesini sağlayan yapısal bir mekanizma olarak ele alınır. Benzer bir bakış açısıyla, bu çalışma Gaziantep'teki köklü bir özel okul ile Gaziantepli yerel seçkinlerin ilişkisine odaklanır. Nitel bir yaklaşım benimseyen araştırma, Gaziantep'teki 8 farklı saygın aileden 38 kişiyle yapılan derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Çalışmanın bulguları, Gaziantep Kolej Vakfı'nın (GKV) bu bağlamda Gaziantep'teki diğer özel okullardan özellikle ayrışmış olduğunu göstermektedir. Bu okul, örneklemdeki aileler tarafından nesiller boyunca bilinçli olarak tercih edilmektedir. Bu nedenle, GKV bir eğitim kurumundan daha fazlasını ifade eder; belirli bir sınıfın, değerin ve ideolojinin sembolü haline gelir. Bu noktada, iki önemli gerekçe ön plana çıkmaktadır. Öncelikle, GKV, çocukları "Cumhuriyetçi", "Batılı", "modern" bir zihniyetle eğitmek ve bu değerleri her nesilde yeniden üretmek için kendine özgü bir araç olarak işlev görüyor. Bu nedenle, öğrencilerine belirli bir ideoloji sunuyor. İkinci olarak, GKV özel bir eğitim kurumudur ve doğal olarak çocuklarını kaydettirmek isteyen aileler için bir maliyet gerektirir. Yani belirli bir aile grubuna hitap ediyor; başka bir deyişle, ailelerin bir dereceye kadar ekonomik sermayeye sahip olmasını gerekli kılıyor. Bu nedenle, GKV, Gaziantepli yerel seçkinler ve toplumun geri kalanı arasındaki sınıf ayrılıklarının sistematik, programlı ve standartlaştırılmış yollarla korunması ve aktarılması için bir araç olarak işlev görür. Bu durum, eğitim sistemi aracılığıyla hem avantajların hem de dezavantajların birikmesine yol açar. Bu bağlamda, GKV, Gaziantep'te benzeri olmayan benzersiz bir örneği teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sınıfsal yeniden üretim, eğitimsel ayrıcalık, yerel seçkinler, Gaziantep Kolej Vakfı (GKV), Gaziantep.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

EDUCATIONAL PRIVILEGE AND THE REPRODUCTION OF HABITUS: GAZİANTEP KOLEJ VAKFI (GKV)

Dr. Res. Assist., Ümran AÇIKGÖZ
Gaziantep University,
acikgozumran94@gmail.com- 0000-0002-8161-8237

ABSTRACT

Bourdieu's concise statement that “education is innate” implies, in its simplest form, the illusion that the education system is autonomous and independent. On the contrary, the education system both affirms and perpetuates social stratification by concealing its objective functions, such as ideological legitimation and the maintenance of the existing social order. From this perspective, educational institutions are considered a structural mechanism that ensures the continuity and reproduction of existing social positions. With a similar viewpoint, this study focuses on the relationship between a long-established private school in Gaziantep and the local elite in Gaziantep. Adopting a qualitative approach, the research is based on in-depth interviews with 38 individuals from 8 different local notable families in Gaziantep. The study's findings demonstrate that Gaziantep Kolej Vakfı (GKV) stands out from other private schools in Gaziantep in this context. This school has been consciously preferred by the families in the sample for generations. Therefore, GKV represents more than just an educational institution; it has become a symbol of a particular class, value, and ideology. At this point, two important justifications stand out. Firstly, GKV functions as a unique tool for educating children with a "Republican," "Western," and "modern" mindset and reproducing these values in every generation. Therefore, it presents its students with a specific ideology. Secondly, GKV is a private educational institution and naturally requires a cost for families wishing to enroll their children. That is, it caters to a specific family group; in other words, it requires families to possess a certain degree of economic capital. Therefore, GKV functions as a tool for the systematic, programmed, and standardized maintenance and transmission of class divisions between the local elite in Gaziantep and the rest of society. This leads to the accumulation of both advantages and disadvantages through the education system. In this context, GKV constitutes a unique example unparalleled in Gaziantep.

Keywords: Class reproduction, educational privilege, local elites, Gaziantep Kolej Vakfı (GKV), Gaziantep.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE EFFECT OF CANVA, A WEB 2.0 TOOL, ON THE WRITING MOTIVATION OF YEAR 5 PUPILS

Prof. Dr., Oğuzhan SEVİM
Atatürk University
o.sevim@atauni.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-7533-4724

Öğr. Gör. Dr., Ali Uzun
Kahramanmaraş Sütçü İmam University,
uzunali46@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-7921-1534

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the effect of Canva, one of the Web 2.0 tools, on the writing motivation of Year 5 pupils. In this study, which utilised an explanatory sequential design from mixed-methods research and a pre-test–post-test design with control and experimental groups from quasi-experimental designs, qualitative data were also collected to better explain the quantitative data. The study was conducted with Year 5 pupils at a secondary school in Erzurum. The study group comprised a total of 50 pupils. When forming the study group, the 'sequential concurrent mixed-methods sampling' technique, one of the purposeful sampling methods, was used. The quantitative data obtained from the study indicate that Canva, a Web 2.0 tool, has a positive effect on pupils' motivation to write. The qualitative data obtained from the study also support this finding.

Keywords: Web 2.0 tools, Canva, writing skills, blog, motivation, interest

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1. INTRODUCTION

Motivation to write is the state in which a student becomes eager to engage in the process of producing a correct and successful text. It is a psychological force that motivates the student to write (Canıtezer, 2014). Due to the reluctance towards reading and writing observed in students, incorrect or incomplete reading, frequent spelling mistakes and other reasons, the number of studies aimed at developing and improving reading and writing skills in Turkish lessons is increasing.

There is a need for alternative methods rather than the use of traditional teaching methods and textbooks (Aksakal, 2024). Whilst traditional writing instruction generally adopts a teacher-centred, product-focused approach, the contemporary understanding of education emphasises approaches in which the pupil plays an active role, the process is prioritised, and multimedia elements are incorporated into the writing process. Particularly in the digital age, the development of this skill can be made more engaging and functional through the use of digital tools.

In this regard, Web 2.0 technologies can be utilised. Web 2.0 tools offer students an interactive, creative and versatile learning environment. Canva, one of the Web 2.0 tools, is an application that can be used in writing activities. Canva is a web-based design application founded in Australia in 2012. It is also an online graphic design tool that enables users to create professional designs without any prior experience (Koç, 2023).

The benefits of Web 2.0 tools can be listed as follows (Kökçü, 2023):

- It helps to make the lesson more meaningful by boosting pupils' motivation.
- As these tools bring different learning elements into the classroom, they help teachers deliver lessons in a more lively and engaging manner.
- It enables teachers to develop their own digital literacy skills and pass these on to their pupils.
- By increasing interaction with up-to-date information, it contributes to teachers' professional and subject-specific knowledge.
- By fostering an active and participatory classroom environment, it has a positive impact on the motivation of both pupils and teachers.

The aim of this study is to examine the effect of Canva, a Web 2.0 tool, on the writing motivation of Year 5 pupils and, in this context, to contribute to the field at both the practical and theoretical levels. In line with this aim, the effect of Canva, a Web 2.0 tool, on the writing motivation of Year 5 pupils has been identified as the research problem. The research process will seek to answer the following questions:

1. What is the impact of Canva, a Web 2.0 tool, on students' motivation to write?
2. What are the views of the experimental group students, who shared their writing activities on Canva, regarding the process?
3. How do qualitative data explain quantitative data?

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

2. METHOD

2.1. Research Design

This study, which examined the effect of Canva—a Web 2.0-based tool—on the writing motivation of Year 5 pupils, employed an explanatory sequential design, one of the mixed-methods research approaches. In this design, quantitative data is collected and analysed first, followed by the collection of qualitative data. Priority is generally given to quantitative data. Qualitative data is primarily obtained to supplement the quantitative data (Baki & Gökçek, 2012).

2.2. Working Group

The research was conducted with Year 5 pupils at a state secondary school. The study group comprised a total of 50 pupils. The pupils were divided into two groups: an experimental group and a control group. The experimental group consisted of 25 pupils, whilst the control group also comprised 25 pupils. The average age of the pupils was 11, and the pupils in the study group were selected from the pupils making up the entire class. When forming the study group, the 'convenience sample' method was used, which is one of the purposeful sampling methods. A convenience sample is a sample consisting of participants whom the researcher can easily access and who are selected for practical reasons. In other words, it is easy to reach, gather and include the individuals selected for the research in the study. (Büyüköztürk, Ş. (2021).

2.3. The Data Collection Process

A five-week period was planned for data collection.

In line with the scope of the research, the following stages were followed in the control group:

- The selected motivation scale was administered as a pre-test to assess participants' motivation towards writing.
- Writing activities were carried out using traditional methods over the course of five weeks.
- At the end of the 5 weeks, the motivation scale was administered as a post-test, and the process was concluded.

In accordance with the scope of the research, the following stages were followed in the experimental group:

- The selected motivation scale was administered as a pre-test to assess the students' motivation towards writing.
- The students were introduced to the Canva app and told that they would share the texts they wrote there.
- Each week, two selected pupils prepared a piece of writing on a topic of their own choosing and shared it with their classmates and the teacher in class.
- They made the necessary revisions based on the feedback received and submitted the text to the teacher.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

- The teacher shared the pieces on the Canva class blog, showed the pupils the pieces shared each week, and told them that they could also log in to the blog page and comment on each other's work.

In the study, the 'Writing Motivation Scale' developed by Deniz and Demir (2020) was used as the quantitative data collection tool, whilst the 'Writing Process Interview Form', developed by the researchers, was used as the qualitative data collection tool.

2.4. The Data Collection Process

The SPSS programme was used to analyse the quantitative data. In analysing the data obtained from the measurement tool used, descriptive statistics—namely the arithmetic mean, standard deviation, minimum and maximum values—were employed. The conformity of the scale scores to a normal distribution was examined using the Shapiro-Wilk normality test. The results of the normality tests indicated that the scores of some groups followed a normal distribution, whilst those of other groups did not. Consequently, appropriate analytical methods were selected, taking into account the distribution characteristics of the data. To compare groups that met the assumption of a normal distribution, the independent samples t-test—a parametric test—was used; for data that did not follow a normal distribution, the non-parametric Mann-Whitney U test was applied (Büyüköztürk, 2021).

In the qualitative phase of the study, the data obtained from semi-structured interviews with students were analysed using content analysis. During the content analysis process, the data were coded, themes were identified, and the data were grouped under these themes and interpreted (Glesne, 2012).

3. FINDINGS

3.1. Quantitative Findings

The descriptive statistics for the pre-test and post-test scores of the experimental and control groups are presented in Table 1. The control group's pre-test mean was 47.60 (SD = 9.11), with a minimum of 26 and a maximum of 64; whilst the post-test mean was 49.00 (SD = 10.17), with a minimum of 22 and a maximum of 65. The experimental group's pre-test mean was 51.68 (SD = 9.20), with a minimum of 33 and a maximum of 65, whilst the post-test mean was 54.24 (SD = 9.20), with a minimum of 35 and a maximum of 68.

Whilst a slight increase was observed between the pre-test and post-test scores in the control group, a more pronounced rise was seen in the experimental group. This indicates that the digital writing activities implemented in the experimental group were effective in improving the students' achievement levels.

3.2. Qualitative Findings

In the qualitative part of the study, an interview form containing open-ended questions was administered to pupils at the end of the programme in order to determine the impact of digital writing activities on their attitudes towards writing and their motivation. The views of the students who took part in the programme provide important insights that support the quantitative findings. The students' views highlight the positive effects of digital writing

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

activities on them. The responses received from the students demonstrate their emotional experiences regarding the writing process and the changes in their attitudes.

The data obtained were analysed using content analysis, and the students' views were grouped under four main themes:

1. Emotional Experience and Initial Reactions,
2. Contributions to the Writing Process,
3. Writing Motivation and Sharing,
4. General Assessment and Change in Attitude.

When the quantitative and qualitative findings of the study are evaluated together, it is evident that digital writing applications significantly improve pupils' writing performance and help them develop a positive attitude towards writing. Whilst the quantitative data reveal that the experimental group performed better than the control group, the qualitative data support the students' positive feelings regarding this process, the increase in their motivation, and the positive attitudes they have developed towards writing activities. This comprehensive assessment demonstrates the positive effects of digital writing applications on the learning process in terms of both measurable success and individual experience.

4. CONCLUSION

The aim of this study was to examine the effect of Canva, one of the Web 2.0 tools, on the writing motivation of Year 5 pupils. The findings indicate that digital writing activities play a significant role in developing pupils' writing skills and increasing their motivation.

The quantitative data from the study revealed that the final test scores of the experimental group were statistically significantly higher than those of the control group. The final test average for the experimental group was 54.24, whilst that for the control group was 49.00. This supports the view that digital writing activities, particularly the use of Canva, are effective in developing writing skills. Furthermore, it was observed that the activities implemented in the experimental group increased the pupils' motivation to write and had a positive impact on their interest in and participation in the writing process.

Qualitative data includes students' experiences and emotional responses regarding their digital writing activities. Whilst students initially expressed concerns about writing in a digital environment, they noted that these anxieties diminished as a result of the feedback they received from their teacher and peers. This demonstrates the importance of the feedback mechanism in boosting motivation to write. The opportunity for students to share their own writing and comment on others' work contributed to their developing a positive attitude towards the writing process.

The findings of the study emphasise the importance of digital writing applications in education. They reveal that traditional methods of teaching writing are insufficient for overcoming students' reluctance to write and their negative attitudes. Instead, there is a need for interactive and creative environments that encourage students' active participation. In this regard, Web 2.0 tools can be regarded as an important resource for boosting students' motivation.

Consequently, the use of Canva has not only increased pupils' engagement with the writing process but has also encouraged their creativity. If educators were to integrate such digital tools into their curricula, this could make a significant contribution to the development of pupils' writing skills. In future studies, examining the effects of such digital tools across different age groups and various types of writing could help to develop a more comprehensive and in-depth understanding within the field of education.

REFERENCES

Aksakal, B., *Oyunlaştırma Yaklaşımının 5. Sınıf Öğrencilerinin Yazma Becerisi, Yazma Tutumu ve Yazma Motivasyonuna Etkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, 2024.

Baki, A., ve Gökçek, T., Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(42), 1-21, 2012.

Büyüköztürk, Ş., *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (28. Baskı). Ankara: Pegem Akademi, 2021.

Canıtezer, A., *8. Sınıf Öğrencilerinin Yazma Motivasyonu ile Yazılı Anlatım Beceri Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2014.

Deniz, H. ve Demir, S., Yazma Motivasyonu Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Cumhuriyet International Journal of Education, 9*(2), 593-616, 2020. http://dx.doi.org/10.30703/cije.640584

Glesne, C., Nitel Araştırmaya Giriş (Çev. A. Ersoy & P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık, 2012.

Koç, M. (2023). Uzaktan eğitim sürecinde fen bilimleri dersindeki etkinliklere ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2023.

Kökçü, Y., Dil Öğretiminde Kullanılan Dijital Yardımcılar: Web 2.0 Araçları. *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* (36), 48-66, 2023.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE EFFECT OF COPILOT AS AN ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOL ON THE WRITING MOTIVATION OF YEAR 7 PUPILS: EXAMPLES OF DIGITAL STORIES

Öğr. Gör. Dr., Ali Uzun
Kahramanmaraş Sütçü İmam University,
uzunali46@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-7921-1534

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the effect of GitHub Copilot, an artificial intelligence-based writing support tool, on the writing motivation of Year 7 pupils. Writing, one of the four core skills, is an area in which pupils struggle and where there is a low level of motivation in the affective domain. Consequently, this study aims to reveal the effect of Copilot, an artificial intelligence application, on the writing motivation of Year 7 pupils. The research was conducted using a mixed-methods design, combining quantitative and qualitative methods. The participants consisted of Year 7 pupils attending a state school. During the research process, the pupils used Copilot in their writing activities for a specific period; their writing motivation was measured before and after this period using various scales and observation forms. The findings indicate that the use of Copilot increased the pupils' interest in and engagement with the writing process. These results provide important insights into the effective use of artificial intelligence-supported tools in education.

Keywords: Turkish language teaching, artificial intelligence, motivation to write, secondary school pupils

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1. INTRODUCTION

Writing motivation refers to a student's level of interest in writing, their confidence in the writing process, and their desire to continue with this process. Research shows that students with high writing motivation are able to produce more creative, meaningful and well-structured texts (Erdoğan, 2019; Graham & Perin, 2007). Conversely, it is known that students with low motivation experience difficulties in written expression, approach the writing process superficially and develop writing anxiety (Pajares, 2003).

Middle school pupils, in particular, often struggle to generate ideas during the writing process, are unsure how to begin their writing, and require support in developing their writing (Karatay, 2011). In such cases, where traditional teaching methods fall short, it is possible to make the writing process more interactive and motivating with the support of technological tools. Artificial Intelligence-supported tools, which have developed in recent years, are transforming educational technology by offering student-centred, personalised and interactive learning environments (Holmes et al., 2019; Yalçın, 2023).

The use of artificial intelligence tools in education not only facilitates access to information but also enriches the learning process through dynamic feedback systems that support teachers' guidance. Among these tools, text suggestion systems, writing support platforms and natural language processing-based software stand out for their role in facilitating students' writing processes (Chen et al., 2020). Interest in such technologies within the Turkish education system is growing steadily, with teachers and researchers investigating, in particular, the impact of AI-based writing tools on students' affective and cognitive processes (Demir & Güraksın, 2022).

In today's education systems, students are expected to possess not only traditional language skills but also the ability to engage meaningfully and functionally with digital technologies (Selwyn, 2019). In this context, the integration of artificial intelligence tools such as GitHub Copilot—which operates on the basis of natural language processing (NLP) and large language models (LLMs)—into the writing process enables students to participate more actively in the process of written expression, reduces their anxiety about writing, and boosts their confidence in writing (Chen et al., 2020).

One such tool, GitHub Copilot, is an AI tool created using large language models (LLMs) developed by OpenAI, which can generate text in response to users' written input. Although initially introduced as a support tool for software developers, it has also begun to be used effectively in language learning processes thanks to the context-aware text suggestions it offers (GitHub, 2023). Copilot directly contributes to students' writing process through functions such as sentence completion, idea generation, expanding on text, and suggesting alternative phrasing.

The fact that studies on the use of artificial intelligence-based digital writing tools in an educational context in Turkey are still limited highlights the importance of this research and offers an original contribution to the literature. The research has the potential to provide teachers and education policy-makers with concrete data on the pedagogical applications of technology-supported writing instruction (Yalçın, 2023).

The aim of this study is to examine the effect of GitHub Copilot, an artificial intelligence-based writing support tool, on the writing motivation of Year 7 pupils. In line with this aim, the study sought to answer the following research questions:

1. To what extent does Copilot increase pupils' motivation to write?

2. What are the views of the experimental group pupils regarding the activities carried out using Copilot?

3. How have qualitative data shed light on the quantitative data?

2. METHOD

2.1. Research Design

An explanatory sequential design was used to investigate the effect of the artificial intelligence tool Copilot on the writing motivation of Year 7 pupils. During the quantitative data collection process, pre-test–post-test control groups were formed.

Creswell (2009) states that mixed-methods studies involve the collection and analysis of both quantitative and qualitative data, either as a single study or as part of a programme of research comprising multiple studies. As both quantitative and qualitative methods were used in this study, a mixed-methods research design was employed.

2.2. Working Group

The participants in the study were Year 7 pupils attending a state secondary school. This study, which lasted a total of six weeks, involved six pupils in the experimental group and six in the control group.

2.3. Data Collection Tools

In this study, both quantitative and qualitative data collection methods were used to determine the writing motivation of Year 7 pupils and to examine the effect of Copilot on this motivation.

The quantitative data for the study were collected using the Writing Motivation Scale, developed by Deniz and Demir (2020) to measure pupils' motivation to write. The scale, which was developed for secondary school pupils, is a unidimensional, 5-point Likert-type measurement tool comprising 13 items. The semi-structured interview form, developed by the researcher to collect qualitative data, was designed to understand students' experiences of the writing process, their perceptions of using Copilot, and the impact this has on their motivation.

Interview questions:

- How do you feel before you start writing?
- How did writing with Copilot make you feel?
- Did your desire to write increase when you used Copilot?

The interviews were conducted individually, audio-recorded, transcribed and analysed using descriptive analysis methods.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

2.4. Data Analysis

The quantitative and qualitative data used in the study are aimed at analysing students' attitudes towards writing motivation. The data were examined in two parts: quantitative and qualitative data analysis.

Firstly, in the data analysis, the normality of the data was assessed using the Kolmogorov–Smirnov and Shapiro–Wilk tests. It was determined that the data relating to the writing motivation scale followed a normal distribution ($p > .05$).

Subsequently, qualitative data were collected using a semi-structured interview form administered to the students and analysed using a thematic analysis method. The analysis focused on the students' attitudes towards their motivation to write whilst using the Copilot artificial intelligence tool during the writing process. The data obtained from the analysis are presented in the findings section.

3. FINDINGS

3.1. Quantitative Findings

In the experimental group, the average writing motivation score was 3.00 (SD=0.21) prior to using the Copilot app; following its use, this figure rose to 4.25 (SD=0.17). This indicates a significant increase of +1.25 points on average.

In the control group, the pre-test writing motivation score averaged 2.67 (SD=0.29), whilst the post-test score was calculated as 2.92 (SD=0.22). The increase in this group was only +0.25 points.

This difference demonstrates that the use of Copilot increased the students' interest in and engagement with the writing process. The increase in the experimental group was consistent and was observed in a positive direction across all students.

3.2. Qualitative Findings

In semi-structured interviews, students stated that they found the writing process more enjoyable, easier and more meaningful when using Copilot. In particular, they emphasised that the lack of motivation experienced when starting the writing process was alleviated by the guidance and suggestions provided by Copilot. Some of the students said the following:

"I used to lose interest in writing when I didn't know what to write. But when Copilot gives me an idea, my desire to write increases."

"I used to get stuck whilst writing. But now it's as if Copilot is telling me how to carry on. I feel as though I'm not on my own."

These statements, in line with the quantitative findings, demonstrate that Copilot supports students' motivation to write.

The views of the experimental group students regarding Copilot reveal both cognitive and affective developments in the writing process. The students stated that Copilot's idea-generation, guidance and example-providing features facilitated the writing process and

boosted their motivation and confidence in writing. However, some students expressed that Copilot could be overly directive and that they sometimes found it difficult to express their own original ideas. This finding highlights the importance of striking a balance between guidance and student autonomy in the use of AI-supported tools for teaching writing.

In this study, the quantitative data demonstrated that the Copilot application had a measurable positive impact on students' motivation to write. The qualitative data, meanwhile, helped to understand why and how this increase occurred, shedding light on the background and dynamics of the quantitative findings. Interviews with students revealed that the quantitative increase was not limited to scores alone, but that a significant transformation had also taken place in the affective, cognitive and social dimensions.

Qualitative data also revealed that, for some students, artificial intelligence could create a sense of being overly directed; consequently, the increase in motivation did not occur to the same extent in every individual. Thus, the qualitative findings both substantiated the quantitative results and enriched their interpretation.

Consequently, when considered alongside the quantitative data, the qualitative data revealed that the increase in writing motivation was not merely a statistical rise, but also represented a meaningful transformation in students' attitudes, emotions and perceptions of self-efficacy regarding the writing process.

Furthermore, these analyses and findings suggest that artificial intelligence tools such as Copilot could serve as important tools for enhancing students' writing motivation and improving the quality of written content. The wider adoption of such tools in education would represent a significant step towards supporting student achievement.

4. CONCLUSION

This study aimed to examine the effects of AI-powered tools, such as Copilot, on the writing motivation and the quality of written work among Year 7 pupils. The findings of the study reveal that the use of Copilot makes positive contributions to pupils both psychologically and cognitively during the writing process. The observed increase in writing motivation, the reduction in the error rate in written work and the reduction in writing time reflect the potential of these tools in education.

The findings of this study indicate that artificial intelligence tools such as Copilot are effective in boosting 7th-grade pupils' motivation to write, improving the quality of their written work and speeding up the writing process. It has been found that the feedback provided by Copilot increases pupils' engagement with the writing process and significantly improves the quality of their written work.

The fact that pupils have developed a more enthusiastic attitude towards writing tasks, alongside a reduction in spelling and grammatical errors and an acceleration of the writing process, highlights the potential of AI tools in education. However, it has been observed that some students consider Copilot to be overly intrusive, which highlights students' need for independence in the writing process. This indicates that students' need for autonomy must be

taken into account in the design of AI tools. Future research could examine Copilot's impact in greater detail through similar studies involving different types of writing and student profiles.

REFERENCES

Chen, X., Zou, D., Cheng, G., & Xie, H. (2020). Detecting and addressing writing difficulties in real time: An AI-supported approach. *Computers & Education*, 157, 103971. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.103971

Creswell, J (2009) *Research design: Qualitative, quanatitative and mixed methods appoaches* (3rd edition), Los Angeles: Sage.

Demir, K. & Güraksın, G. E. (2022). Determining middle school students' perceptions of the concept of artificial intelligence: A metaphor analysis. *Participatory Educational Research (PER), 9*(2), 297-312. https://doi.org/10.17275/per.22.41.9.2

Deniz, H. ve Demir, S. (2020). Yazma Motivasyonu Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Cumhuriyet International Journal of Education, 9*(2), 593-616. http://dx.doi.org/10.30703/cije.640584

Erdoğan, T. (2019). Ortaokul öğrencilerinin yazma motivasyonları ile yazılı anlatım başarıları arasındaki ilişki. *Turkish Studies - Educational Sciences, 14*(2), 1051–1065. https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.23545

GitHub. (2023). *GitHub Copilot: Your AI pair programmer.* https://github.com/features/copilot

Graham, S., & Harris, K. R. (2005). Improving the writing performance of young struggling writers: Theoretical and programmatic research from the Center on Accelerating Student Learning. *The Journal of Special Education, 39*(1), 19–33. https://doi.org/10.1177/00224669050390010301

Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning.* Center for Curriculum Redesign.

Karatay, H. (2011). 4+1 planlı yazma ve değerlendirme modelinin öğretmen adaylarının yazılı anlatım tutumlarını ve yazma becerilerini geliştirmeye etkisi. *Turkish Studies, 6*(3), 1029–1047. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.2622

Pajares, F. (2003). Self-efficacy beliefs, motivation, and achievement in writing: A review of the literature. *Reading & Writing Quarterly, 19*(2), 139–158. https://doi.org/10.1080/10573560308222

Selwyn, N. (2019). *Should robots replace teachers? AI and the future of education.* Polity Press.

Yalçın, Y. (2023). Learner characteristics and competencies. In: Zawacki-Richter, O., Jung, I. (eds) *Handbook of open, distance and digital education.* Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-2080-6_51

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

DAHA ADİL SOSYAL SİSTEMLERİN İMKANI, BİREYSEL AHLAK ve VICTOR HUGO'NUN JAN VALJEAN KARAKTERİ

*Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI
Herhangi Bir Kuruma Bağlı Değil
ORCİD: 000-0003-1052-6092
sevrafirinci@gmail.com

Özet

Vıctor Hugo'nun Jan Valjean karakteri dünyaca ünlü romanı Sefiller'in baş karakteridir. Jan Valjean romanın başından sonuna kadar verdiği yaşam mücadelesiyle bir sınavdan geçer. Bu sınav onun hayata her karşılaşmasında ne kadar adil davranabildiği ile ilgilidir. Hayatın sınavları onu önce çok çetin bir yoksulluk, ardından adaletsizlik ile karşı karşıya getirir. Yiğenlerine bakabilmek için iş arayan, iş bulamadığı için onların karnını doyurmak üzere bir ekmek çalan Valjean'ın yıllarca kürek mahkumluğu, damgalanarak toplum dışına itilmesi dönemin sosyal sistemlerindeki eşitsizliğe yönelik yazarın eleştirisidir. Ancak aynı zamanda eser, tüm bu çetin şartlar altında bireyin tutumunu da mercek altına alır. Zor şartlar içinde bir ekmek çalan Valjean, sonraki süreçte toplumsal sistem içinde güçlenerek yukarı çıkar ve belediye başkanı olacak kadar yükselir. Valjean'ın hayatla sınavı burada da devam eder. Zira yazar, karakteri toplumsal sistemin en dibinden en yukarı kadar taşırken buradaki tutumunu mercek altına almak istemiştir. Çetin şartlarda yaşayan ve toplumsal sistem içinde adaletsizliğe uğrayan bireyin eline güç geçtiğinde nasıl bir tutum takınacağının önemi üzerinde durur. Aynı zamanda sosyal yapı içinde hangi sınıfta olursa olsun bireyin bireysel ahlakının, iradesinin ve seçimlerinin toplumsal sistemin biçimlenmesindeki önemine vurgu yapar. Jan Valjean'ın tüm yolculuğu yaşamın inişli çıkışlı serüveni içinde adeta bireysel bir ahlak sınavı gibidir. Valjean yaşamı boyunca her yükselişi ve düşüşünde bu sınavı vermek zorunda kalır. Yazarın yarattığı bu karakterle toplumsal adaletin imkânının bireysel tutum ve ahlaktan geçtiğini vurguladığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla romanın ana mesajında adil sosyal sistemleri kurmanın ancak adil bireylerin eylem eylemleriyle gerçekleşeceğinin vurgusu vardır.

Anahtar Sözcükler: Jan Valjean, Victor Hugo, Bireysel Ahlak, Eşitsizlik, Edebiyat Sosyolojisi

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE POSSIBILITY OF MORE JUST SOCIAL SYSTEMS, INDIVIDUAL MORALITY, AND VICTOR HUGO'S CHARACTER OF JAN VALJAN

Abstract

Victor Hugo's Jean Valjean is the central character of his world-famous novel, Les Misérables. Throughout the novel, Valjean's struggle for survival is a constant test, focusing on his ability to act fairly in each encounter with life. Life's trials first confront him with abject poverty, then with injustice. Valjean, who seeks work to support his nephews and, unable to find work, steals a loaf of bread to feed them, is sentenced to years of hard labor and ostracized from society. This is the author's critique of the inequality in the social systems of the time. However, the work also examines the individual's attitude under these harsh conditions. Valjean, who steals a loaf of bread under difficult circumstances, later rises through the ranks of the social system, eventually becoming mayor. Valjean's struggle with life continues here. The author, while guiding the character from the very bottom to the very top of the social system, seeks to examine his attitude. He emphasizes the importance of how an individual, living in harsh conditions and experiencing injustice within the social system, behaves when they gain power. He also highlights the significance of an individual's morality, will, and choices in shaping the social system, regardless of their social class. Jean Valjean's entire journey is like an individual moral test within the tumultuous adventure of life. Valjean is forced to face this test with every rise and fall of his life. It can be said that the author, through this character, emphasizes that the possibility of social justice depends on individual attitudes and morality. Therefore, the main message of the novel is that establishing just social systems can only be achieved through the actions of just individuals.

KeyWords: Jean Valjean, Victor Hugo, Individual Morality, Inequality, Sociology of Literature

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

BEKLEMEK, KALMAK, GİTMEK: TÜRKİYE'DE SURİYELİ, AFGAN VE İRANLI GÖÇMENLERİN GELECEK TASAVVURLARI VE GEÇİCİLİK DENEYİMİ[1]

Dr. Öğr. Üyesi Alper KASIMOĞLU

Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

alper.kasimoglu@yalova.edu.tr - ORCID: 0000-0003-1753-8790

ÖZET

Türkiye'de farklı hukuki konumlarda bulunan göçmenler açısından gelecek, çoğu zaman kesin bir yerleşme kararından ziyade kalma, dönme ve yeniden hareket etme olasılıklarının birlikte değerlendirildiği açık uçlu bir ufuktur. Bu çalışma, Suriyeli, Afgan ve İranlı göçmenlerin Türkiye'de kalma, menşe ülkeye dönme veya üçüncü bir ülkeye yönelme olasılıklarını nasıl anlamlandırdıklarını nitel saha verileri üzerinden incelemektedir. Araştırma, Türkiye'nin farklı bölgelerinden amaçlı olarak seçilen 21 ilde 63 katılımcıyla (22 Suriyeli, 20 Afgan ve 21 İranlı) gerçekleştirilen yüz yüze, yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanmaktadır. Anlatılar aile bağları, çalışma ve geçim imkânları, güvenlik, çocukların eğitimi, hukuki belirsizlik ve katılımcıların yaşadıkları şehirle kurdukları ilişki bakımından çözümlenmiştir. Bulgular, beklemenin kalma ya da gitmeye alternatif bir varış seçeneği değil, farklı yönelimlerin açık tutulduğu ve koşullara göre yeniden değerlendirildiği bir zaman deneyimi olduğunu göstermektedir. Kalma, dönme veya üçüncü bir ülkeye yönelme düşünceleri yalnızca bireysel isteğe değil, bunların hayata geçirilmesini mümkün kılan ya da sınırlayan ailevi, ekonomik, hukuki ve yerel koşullara bağlıdır. Çalışma, üç grubu niceliksel olarak sıralamak yerine benzer belirsizliklerin farklı gelecek tasavvurlarıyla nasıl kesiştiğini ortaya koymakta; göçü tamamlanmış bir yer değiştirme olarak değil, olası gelecekler arasında yön bulmaya yönelik ilişkisel ve zamansal bir süreç olarak ele almaktadır.

Anahtar kelimeler: gelecek tasavvurları, bekleme, göç yönelimleri, geçicilik, Türkiye'deki göçmenler

WAITING, STAYING, AND LEAVING: FUTURE IMAGINARIES AND THE EXPERIENCE OF TEMPORARINESS AMONG SYRIAN, AFGHAN, AND IRANIAN MIGRANTS IN TÜRKİYE

ABSTRACT

For migrants in Türkiye with different legal statuses and forms of residence, the future is often imagined less as a settled decision about where to live than as an open horizon in which staying, returning, and moving onward remain under consideration. Drawing on qualitative fieldwork, this study examines how Syrian, Afghan, and Iranian migrants make sense of staying in Türkiye, returning to their respective countries of origin, or moving to a third country. The

[1] Bu çalışma Yalova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası: 2025/ÖNAP/0005.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

study is based on semi-structured, face-to-face interviews with 63 participants (22 Syrians, 20 Afghans, and 21 Iranians) conducted in 21 purposively selected provinces across different regions of Türkiye. The narratives were analysed across six dimensions: family ties, employment and livelihood opportunities, safety, children's education, legal uncertainty, and participants' relationships with the cities in which they live. The findings show that waiting is not an alternative destination alongside staying or leaving; rather, it is a temporal experience during which different mobility orientations remain open and are reassessed as circumstances change. Orientations towards staying, returning, or moving to a third country depend not only on individual aspirations but also on the familial, economic, legal, and local conditions that enable or constrain action on them. Without quantitatively ranking the three groups, the study shows how similar uncertainties can intersect with distinct future imaginaries. It therefore approaches migration not as a completed act of relocation but as an ongoing relational and temporal process of navigating possible futures.

Keywords: future imaginaries, waiting, migration orientations, temporariness, migrants in Türkiye

1. GİRİŞ

Zorunlu ya da karma göç süreçleri, bir ülkeye veya şehre varışla tamamlanmaz. Göçmenler varıştan sonra gündelik hayatlarını kurarken Türkiye'de kalma, menşe ülkeye dönme ve üçüncü bir ülkeye yönelme olasılıklarını yeniden değerlendirir. Belirli bir anda seçeneklerden birinin öne çıkması, diğerlerinin bütünüyle ortadan kalktığını göstermez. Bu bağlamda bekleme, kalma ve gitmeyle aynı düzeyde mekânsal bir seçenek değil, farklı yönlerin açık tutulabildiği zamansal bir deneyimdir. Göçün zamansal boyutuna odaklanan çalışmalar da hareketliliğin geçmişte olup bitmiş tekil bir olay olarak ele alınamayacağını; beklenti, erteleme, belirsizlik ve gelecek tasarımının göç deneyiminin kurucu parçaları olduğunu göstermektedir (Brun, 2015; Cwerner, 2001; Griffiths, 2014).

Türkiye'de bu gelecek tasavvurları farklı hukuki düzenlemelerle kesişir. Uluslararası koruma başvuruları ve statüleri 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda düzenlenirken, Suriye'deki olaylar nedeniyle 28 Nisan 2011'den itibaren Suriye'den kitlesel veya bireysel olarak gelen ve geçici koruma kapsamına alınan kişiler bakımından temel çerçeve Kanun'un 91. maddesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği'ne dayanmaktadır (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014, geçici md. 1; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, md. 91). Bununla birlikte uyruk, bireyin somut hukuki konumunu tek başına belirlemez. Suriyeli, Afgan ve İranlı katılımcıların kayıt, koruma ve diğer kalış biçimleri farklılaşabileceğinden üç grup aynı statüde varsayılamaz. Bu hukuki çeşitlilik, geleceğe ilişkin düşünceleri kişisel niyetlerin yanı sıra kurumsal imkânlar ve sınırlamalar içinde değerlendirmeyi gerektirir.

Türkiye bağlamındaki çalışmalar, Suriyelilerin dönüş yönelimlerini güvenlik, geçim ve yaşamı yeniden kurma koşulları; Afganların yolculuklarını hareket ile uzun hareketsizlik dönemlerinin iç içeliği; İranlıların Türkiye deneyimlerini ise sosyal ağların destekleyici ve sınırlayıcı yönleri üzerinden ayrı ayrı ele almıştır (Kayaoglu vd., 2022; Kaytaz, 2016; Koser Akcapar, 2010). Bu bildiri, üç grubun anlatılarında geleceğin Türkiye'de kalma, menşe ülkeye dönme ve üçüncü bir ülkeye yönelme olasılıkları ile bu olasılıkların değerlendirildiği bekleme deneyimi içinde

nasıl anlam kazandığı sorusuna odaklanmaktadır. Ayrıca aile bağları, geçim, güvenlik, çocukların eğitimi, hukuki belirsizlik ve şehirle kurulan ilişkinin bu yönelimlerle nasıl bağlantılandığı incelenmektedir. Bildirinin katkısı, farklı mekânsal yönelimleri bekleme deneyiminden analitik olarak ayırması ve bunların koşullara göre yeniden değerlendirilebilir biçimde kurulduğunu üç gruba ait anlatılar üzerinden göstermesidir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR

Göçün zamansallığı, hareketin hızı ve süresiyle sınırlı değildir. Cwerner (2001), göçmenlerin gündelik yaşamlarının farklı zaman düzenleri, beklentiler ve gecikmeler tarafından biçimlendiğini gösterir. Bu yaklaşım, varıştan sonraki dönemin göçün dışında kalan durağan bir evre olarak görülmesini önler. Brun'un (2015) etkin bekleme kavramı da uzun süreli yerinden edilmede bekleyişin bütünüyle edilgen olmadığını vurgular. İnsanlar belirsizlik içinde gündelik hayatlarını sürdürür, sorumluluklarını yerine getirir, umutlarını yeniden kurar ve olası güzergâhları değerlendirir. Dolayısıyla bekleme, karar verememenin psikolojik bir belirtisine indirgenemez; seçeneklerin askıda kalmasının yanı sıra mevcut koşullar içinde sınırlı bir hareket alanı oluşturma çabasını da içerir.

Kurumsal süreçler bu zaman deneyiminin arka planı değil, kurucu unsurlarıdır. Biehl (2015), Türkiye'de sığınma deneyiminde belirsizliğin gündelik hayatı yapılandıran bir yönetim biçimine dönüşebildiğini ortaya koyar. Griffiths (2014) ise hukuki ve idari belirsizliğin zaman deneyimini sürekli ertelemeler ve ani değişim ihtimaliyle biçimlendirebildiğini gösterir. Statüye veya işlemlere ilişkin öngörülemezlik yalnızca gelecekteki hareket kararlarını değil, çalışma, eğitim, aile düzeni ve şehirle bağ kurma pratiklerini de etkileyebilir. Bu çalışmada geçicilik belirli bir hukuki statünün eş anlamlısı değildir; kalma, dönme ve yeniden hareket seçeneklerinin kapanmadığı, gündelik yerleşmenin açık uçlu bir gelecek duygusuyla birlikte sürdüğü zamansal deneyimi ifade eder.

Geleceğe ilişkin yönelimi fiilî hareketten analitik olarak ayırmak gerekir. Carling ve Schewel (2018), göç etme arzusunu bu arzuyu gerçekleştirebilme kapasitesinden ayırır. Schewel (2020) ise göç araştırmalarındaki hareketlilik yanlılığının, insanların neden hareket etmediğini veya edemediğini görünmez kılabildiğini belirtir. Bu çerçevede Türkiye'de kalmak her zaman kesin bir yerleşme isteğine işaret etmediği gibi, üçüncü ülkeye gitme düşüncesi de hareketin yakın zamanda gerçekleşeceği anlamına gelmez. Hukuki belgeler, ekonomik kaynaklar, aile sorumlulukları, bilgiye erişim ve sosyal bağlantılar, arzu edilen yönelimin hayata geçirilebilirliğini farklı biçimlerde sınırlar veya destekler. Hareketsizlik yalnızca isteksizlikle, hareket düşüncesi de yalnızca bireysel tercihle açıklanamaz.

Gelecek tasavvurları, kişilerin ileride nerede ve hangi koşullarda yaşayabileceklerine ilişkin açık uçlu düşüncelerini ifade eder; başka bir yerde yaşama olasılığı bunun yalnızca bir boyutudur (Koikkalainen & Kyle, 2016). Menşe ülkeye dönüş ile üçüncü bir ülkeye yönelme, aynı "gitme" kategorisinin iki görünümü değildir. Dönüş, güvenli ve sürdürülebilir biçimde yeniden yerleşme koşullarının yanı sıra aile, aidiyet ve geçmiş yaşamla ilişkiyi de gündeme getirirken üçüncü ülkeye yönelme farklı hukuki yollar, maddi kaynaklar ve sosyal ağlar gerektirir. Jeffery ve Murison (2011), dönüş ve sonraki hareketliliğin zamansal, toplumsal, mekânsal ve hukuki boyutlarının birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Collyer'ın

(2010) parçalı yolculuk yaklaşımı da başlangıç ile varış arasındaki doğrusal modelin uzun bekleme ve kesintili hareket dönemlerini açıklamakta yetersiz kalabileceğini gösterir.

Türkiye odaklı literatür, bu ayrımların bağlama göre nasıl farklılaştığını göstermektedir. Suriyelilerin dönüş tasavvurları, menşe ülkedeki güvenlik koşulları ile Türkiye'de kurdukları yaşamın sürdürülebilirliğine ilişkin değerlendirmeleri birlikte içerir; dönüşün gönüllülüğü ve sürdürülebilirliği yalnızca dile getirilen istek üzerinden değerlendirilemez (İçduygu & Nimer, 2020; Kayaoglu vd., 2022). Afgan göçlerinde uzun hareketsizlik dönemleri yolculuğun anlamını dönüştürür (Kaytaz, 2016). İranlı göçmenlerin ağları bilgi ve destek üretirken kaynak kıtlığı, güven sorunu veya politika koşulları nedeniyle sınırlayıcı hâle de gelebilir (Koser Akcapar, 2010). Sonraki hareket kararlarında mevcut yaşam koşulları, istihdam, dil ve önceki hareket deneyimleri birlikte önem taşır (Kuschminder & Waidler, 2020). Bu birikim doğrultusunda aile bağları, çalışma ve geçim imkânları, güvenlik, çocukların eğitimi, hukuki belirsizlik ve şehirle kurulan ilişki, gelecek yönelimlerini şekillendiren bağlantılı analitik boyutlar olarak ele alınmıştır.

3. YÖNTEM

Bu nitel araştırmanın verileri, Temmuz–Kasım 2025 arasında Türkiye'nin farklı bölgelerindeki 21 ilde yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. İller, il düzeyinde temsil veya karşılaştırma sağlamak için değil, örneklemin coğrafi ve bağlamsal çeşitliliğini artırmak amacıyla seçilmiştir. Seçimde farklı coğrafi bölgelerin ve kent ölçeklerinin kapsanması, göçmen nüfus yoğunluğu, çalışma ve yaşam koşullarındaki farklılıklar ile sahaya erişim olanakları gözetilmiştir.

Araştırmaya, ölçüt örneklemesi ile maksimum çeşitlilik örneklemesinin birlikte kullanılmasıyla belirlenen 63 katılımcı dâhil edilmiştir: 22 Suriyeli, 20 Afgan ve 21 İranlı. Örneklem oluşturulurken iller ve uyruk grupları arasında mümkün olduğunca dengeli bir dağılım gözetilmiş; ancak bu dağılım nüfus oranlarına dayalı bir temsil hesabına göre yapılmamıştır. Katılımcıların il ve uyruk gruplarına göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur. Her grupta cinsiyet, yaş, Türkiye'de kalış süresi, aile yapısı, çalışma durumu ve hukuki koruma veya kalış biçimi bakımından farklı profillere yer verilmiştir. "Göçmen" sözcüğü hukuki bir statüyü değil, üç grubu birlikte ifade eden sosyolojik bir üst kategoriyi belirtmektedir; farklı koruma ve kalış biçimleri analizde birbirine eşitlenmemiştir.

Tablo 1. Katılımcıların İl ve Uyruk Gruplarına Göre Dağılımı

İl	Suriyeli	Afgan	İranlı	Toplam
Adana	1	1	1	3
Ankara	2	1	2	5
Antalya	1	1	1	3
Bolu	1	0	0	1
Bursa	1	1	1	3
Erzurum	0	1	1	2
Gaziantep	2	1	1	4

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

İl	Suriyeli	Afgan	İranlı	Toplam
İstanbul	2	1	2	5
İzmir	2	1	2	5
Kayseri	1	1	1	3
Kırşehir	1	1	0	2
Kocaeli	1	1	1	3
Konya	0	1	1	2
Mersin	1	1	1	3
Nevşehir	0	1	1	2
Sakarya	1	1	1	3
Sivas	1	1	0	2
Şanlıurfa	2	1	1	4
Tekirdağ	0	1	1	2
Tokat	0	1	1	2
Yalova	2	1	1	4
Toplam	**22**	**20**	**21**	**63**

Not. Katılımcıların illere ve uyruk gruplarına mümkün olduğunca dengeli biçimde dağılması gözetilmiş, ancak nüfus oranlarına dayalı bir temsil hesabı yapılmamıştır. Bu nedenle tablo, iller arası karşılaştırma veya il düzeyinde genelleme için kullanılmamıştır.

Katılımcılara göçmenlerle çalışan sivil toplum kuruluşları, yerel topluluk bağlantıları ve hedefli duyurular yoluyla ulaşılmıştır. Kartopu örneklemesi yalnızca örneklemde eksik kalan profillere ulaşmak amacıyla tamamlayıcı olarak kullanılmıştır. Görüşmeler, yeni verilerin belirlenen temalara katkısının sınırlı kaldığı değerlendirilene kadar sürdürülmüş; veri toplama 63. görüşmenin ardından sonlandırılmıştır.

Görüşmeler yüz yüze yapılmış ve 35–40 dakika sürmüştür. Görüşmelerin 47'si Türkçe yürütülmüştür. Türkçe bilmeyen 16 katılımcıyla yapılan görüşmelerde ise bir tercümanlık ofisi aracılığıyla ulaşılan, ilgili dillerde yetkin tercümanlardan destek alınmıştır. Bu görüşmelerin dördü Arapça, altısı Farsça, altısı ise Peştuca veya Darice yürütülmüştür. Türkçe dışındaki görüşmelerin kayıtları tercümanlar tarafından Türkçeye çevrilerek yazıya aktarılmış; analiz bütün görüşmelerin Türkçe dökümleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara araştırmanın amacı, görüşme süreci ve ses kaydı hakkında bilgi verilmiş; görüşmeye katılım ve kayıt için bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Araştırma için Yalova Üniversitesi Etik Kurullar Koordinatörlüğünden etik onay alınmıştır (Protokol No. 2025/162).

Veriler çerçeve analiziyle incelenmiştir (Gale vd., 2013). Kodlama ve karşılaştırmalı incelemeler MAXQDA kullanılarak yürütülmüştür. Araştırma sorusu, görüşme formu ve ilgili literatür doğrultusunda belirlenen altı analitik eksen başlangıç kodlama çerçevesini oluşturmuştur: aile bağları, çalışma ve geçim imkânları, güvenlik algısı, çocukların eğitimi, hukuki belirsizlik ve şehirle kurulan ilişki. Görüşmelerden türetilen alt kodlar analiz sırasında bu çerçeveye eklenmiştir. Her görüşme MAXQDA'da ayrı bir vaka olarak düzenlenmiş;

katılımcı–kod ve uyruk grubu–kod matrisleri, katılımcılar ve gruplar arasındaki ortaklıklar ile farklılıkları karşılaştırmak amacıyla kullanılmıştır. Analitik eksenler arasındaki bağlantılar ise kod ilişkileri matrisi üzerinden değerlendirilmiştir. Kodlama ve yorumlama tek araştırmacı tarafından yürütülmüştür.

Her analitik eksen, Türkiye'de kalma, menşe ülkeye dönme veya üçüncü bir ülkeye yönelme ihtimalleriyle ilişkisi bakımından değerlendirilmiştir. "Bekleme", bu üç yönelime alternatif dördüncü bir seçenek olarak değil, seçeneklerin açık tutulduğu ve zaman içinde yeniden değerlendirildiği bir süreç olarak ele alınmıştır. Analiz, uyruk gruplarını kalma veya gitme eğilimlerinin sıklığına göre sıralamayı ya da nüfus düzeyinde genelleme yapmayı değil, bu eksenlerin farklı anlatılarda nasıl anlam kazandığını ve hangi yönelimlerle ilişkilendirildiğini karşılaştırmayı amaçlamıştır. Bu karşılaştırmalarda grup içi farklılıklar ile katılımcıların hukuki konumları gözetilmiş; anlatılar ulusal özelliklere indirgenmemiştir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Beklemek: Belirsizlik ve Geçicilik

Görüşmelerde gelecek, sabit bir takvime bağlanmış karar olarak değil, hukuki durum, iş ve gelir, güvenlik, aile düzeni ve eğitimdeki gelişmelere göre yeniden değerlendirilen bir alan olarak anlatılmıştır. Katılımcıların Türkiye'de gündelik bir düzen kurmaları, kalmayı kesin bir tercih olarak gördükleri anlamına gelmiyordu; gitmeyi düşünmeleri de yakın zamanda hareket edeceklerini göstermiyordu. Bekleme, kalma ya da gitmeye alternatif bir yön değil, bu olasılıkları bütünüyle kapatmadan gündelik hayatı sürdürme biçimi olarak ortaya çıkmıştır.

Hukuki belirsizlik statü ve kayıt işlemleriyle sınırlı değildi; çalışma, eğitim ve aile düzeni hakkında ne kadar ileriye dönük plan yapılabildiğiyle de bağlantılıydı. Başka bir deyişle belirsizlik, gündelik kararların ne kadar süre geçerli kalacağına duyulan güveni etkiliyordu. Bu bulgu, hukuki alan ile gündelik hayat arasında kesin bir ayrım kurulamayacağını göstermektedir. Biehl'in (2015) belirsizlik yoluyla yönetim tartışması ve Griffiths'in (2014) zamansal belirsizlik yaklaşımı da kurumsal öngörülemezliğin gündelik kararların zaman ufkunu daraltabildiğini açıklamaktadır.

Görüşmelerde bekleme bütünüyle edilgen bir süreç olarak tanımlanmamıştır. Gündelik geçimi sağlamak, çocukların eğitimini sürdürmek, aile sorumluluklarını düzenlemek ve olası güzergâhları değerlendirmek bu dönemin etkin yönleriydi. Bu faaliyetler geniş bir seçenek alanına sahip olunduğunu değil, sınırlı koşullar içinde geleceğin yönetilebilir kılınmaya çalışıldığını gösterir. Brun'un (2015) yaklaşımıyla uyumlu olarak bekleyiş, kısıtlanmışlık ile seçenekleri bütünüyle kapatmama çabasını bir arada barındırmaktadır.

4.2. Kalmak: Aile, Geçim, Eğitim ve Yerle Kurulan Bağ

Türkiye'de kalma yönelimi, anlatılarda yalnızca aidiyet duygusu ya da ekonomik tercihler üzerinden açıklanmamıştır. Aile bağları tek yönlü işlemiyordu: Mevcut şehirdeki sorumluluklar kalmayı anlamlı kılarken başka bir yerdeki yakınlarla bir araya gelme isteği dönüş veya üçüncü ülkeye yönelme olasılığını açık tutabiliyordu. Dolayısıyla aile, yerleşme eğilimini otomatik olarak güçlendiren değişmez bir etken değil, farklı sorumluluklar ile gelecek beklentilerinin kesiştiği bir ilişki alanıydı.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Çalışma ve geçim koşulları, kalışın ne ölçüde sürdürülebilir görüldüğüyle ilişkiliydi. Gelirin sürekliliği, çalışma koşullarının öngörülebilirliği ve kişinin şehirde yaşamını sürdürebileceğine duyduğu güven mevcut düzeni desteklerken bu düzenin kırılgan görülmesi başka seçenekleri gündemde tutuyordu. Geçim değerlendirmeleri güvenlik, hukuki durum ve aile sorumluluklarından bağımsız kurulmadığı için ekonomik güçlük ile gitme düşüncesi arasında doğrudan ve tek yönlü bir nedensellik saptanmamıştır.

Çocukların eğitimi, gelecek kararlarının zamanlamasında önemli bir yer tutmuştur. Eğitimin devamlılığı kısa vadeli hareketin ertelenmesiyle, daha uzun vadeli eğitim ve yaşam beklentileri ise başka bir ülkeye yönelme düşüncesiyle ilişkilendirilmiştir. Eğitim böylece mevcut düzeni koruma isteği ile daha güvenli ve öngörülebilir bir gelecek arayışı arasındaki gerilimi görünür kılmıştır.

Katılımcıların yaşadıkları şehirle kurdukları ilişki, kalışın yalnızca ulusal düzeydeki göç politikalarıyla açıklanamayacağını göstermiştir. Yerel yaşam koşulları, sosyal çevre ve gündelik güvenlik hissi, şehirde kalmayı kolaylaştıran veya zorlaştıran unsurlar olarak anlatılmıştır. Şehirle kurulan bağ kesin bir kalış kararı olarak sunulmamış; hukuki veya ekonomik belirsizliğin sürmesi geleceğin açık uçlu görülmesiyle ilişkilendirilmiştir. Böylece şehirde gündelik bir hayat kurma ile geçicilik duygusunun aynı yaşam içinde bir arada bulunabildiği görülmüştür.

4.3. Gitmek: Geri Dönüş ve Üçüncü Ülkeye Yönelme

Menşe ülkeye dönmek ile üçüncü bir ülkeye yönelmek, aynı hareketlilik başlığı altında farklı gelecek projeleridir. Geri dönüş düşüncesi menşe ülkedeki güvenlik, yaşamı yeniden kurabilme, aile ilişkileri, geçim olanakları ve çocukların eğitimiyle bağlantılı olarak anlam kazanıyordu. Dönüş arzusunun dile getirilmesi, dönüşün bugün mümkün, güvenli veya sürdürülebilir görüldüğü anlamına gelmiyordu. Suriyelilerin dönüş yönelimlerine ilişkin çalışmalar da menşe ülkedeki koşullar ile Türkiye'de kurulan hayatın birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ve dönüşün gönüllülük, güvenlik ve sürdürülebilirlik boyutlarından ayrı ele alınamayacağını göstermektedir (İçduygu & Nimer, 2020; Kayaoglu vd., 2022). Mevcut bulgular da geri dönüşün tek bir nedene veya yalnızca aidiyet duygusuna indirgenemeyeceğine işaret etmektedir.

Üçüncü ülkeye yönelme, başka bir yerde daha güvenli, öngörülebilir veya sürdürülebilir bir yaşam kurulabileceği tasavvuruyla bağlantılıydı. Ancak bu yönelim fiilî hareketle aynı değildir. Arzu ile hareket kapasitesi arasındaki ayrım, hukuki erişim, mali kaynak, bilgi, dil, sosyal ağlar ve aile sorumluluklarının birlikte değerlendirilmesini gerektirir (Carling & Schewel, 2018; Schewel, 2020). Üçüncü bir ülkenin gelecekte yaşanacak yer olarak düşünülmesi, güzergâhın açık veya hareketin zamanlamasının belli olduğu anlamına gelmiyordu. Bekleme ile gitme karşıt kategoriler değildi; bekleme, gitme tasavvurunun uzun bir hareketsizlik dönemi boyunca korunabildiği zamansal zemini oluşturabiliyordu.

Bu örüntü, Afgan göçlerindeki uzun bekleme dönemlerinin doğrusal başlangıç-varış modelinin açıklayıcılığını sınırladığını gösteren çalışmalarla uyumludur (Collyer, 2010; Kaytaz, 2016). Türkiye ve Yunanistan'daki yaşam koşulları ile önceki hareket deneyimlerinin sonraki yönelimlerle ilişkili olduğu (Kuschminder & Waidler, 2020) ve İranlı göçmenlerin sosyal

bağlantılarının her zaman destekleyici bir kaynağa dönüşmediği de belirtilmektedir (Koser Akcapar, 2010). Bu literatür, saha anlatılarını sabit ulusal özellikler yerine değişen imkânlar ve kısıtlar içinde yorumlamaya yardımcı olmaktadır.

4.4. Ortak Belirsizlikler, Farklı Gelecek Tasavvurları

Üç grubun anlatıları aynı analitik çerçevede incelendiğinde, ortak etkenlerin tek tip sonuçlar üretmediği görülmüştür. Örneklem, grupları yönelimlerin sıklığı bakımından sıralamaya elverişli değildir; ayrıca her uyruk kategorisi kendi içinde farklı hukuki, sınıfsal ve ailevi konumlar barındırmaktadır. Bu nedenle karşılaştırma, değişmez kültürel özellikler aramak yerine benzer karar etkenlerinin farklı toplumsal ve kurumsal koşullarda nasıl anlam kazandığına odaklanmıştır.

Aynı etken farklı yönelimlerle ilişkilendirilebiliyordu. Aile sorumlulukları ve çocukların eğitimi mevcut düzeni koruma eğilimini güçlendirirken, başka bir yerdeki yakınlara ulaşma ve uzun vadeli eğitim beklentileri yeniden hareket fikrini açık tutuyordu. Çalışma ve şehirde kurulan ilişkiler kalışı desteklese de kırılgan iş koşulları, güvenlik kaygıları ve hukuki öngörülemezlik bu yönelimi kesinleştirmiyordu. Ortak etkenlerin anlamı, birbirleriyle ve katılımcıların içinde bulunduğu koşullarla kurdukları ilişkiye göre değişiyordu.

Bu çerçevede bekleme ile kalma, dönme ve üçüncü ülkeye yönelme aynı tür seçenekler değildir. Kalma, dönüş ve üçüncü ülkeye hareket mekânsal yönelimlerken bekleme, bu yönelimlerin açık tutulduğu ve yeniden değerlendirildiği zamansal bir deneyimdir. Bir kişi gündelik hayatını Türkiye'de sürdürmeye çalışırken dönüş olasılığını koruyabilir veya üçüncü bir ülkeyi düşünürken yaşadığı şehirde sosyal bağlar geliştirebilir. Bu görünürdeki çelişki, tutarsızlıktan çok belirsiz koşullar altında birden fazla gelecek seçeneğini açık tutmanın bir biçimidir. Kesitsel görüşmeler yönelimlerin zaman içindeki fiilî değişimini izlemeye izin vermese de katılımcıların bu yönelimleri koşullara göre yeniden değerlendirilebilir biçimde anlattığını göstermektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırmanın temel sonucu, katılımcıların gelecek yönelimlerini tek ve nihai bir kararla sabitlememesidir. Türkiye'de kalma, menşe ülkeye dönme ve üçüncü bir ülkeye yönelme alternatif mekânsal yönler olarak varlığını korurken bekleme, bu seçeneklerin değerlendirildiği zamansal deneyimi tanımlamaktadır. Aile ilişkileri, geçimin sürdürülebilirliği, güvenlik, çocukların eğitimi, hukuki öngörülebilirlik ve şehirle kurulan bağ, belirli yönelimlerin öne çıkması, geri plana düşmesi veya ertelenmesiyle ilişkilidir. Bir yönelimin hayata geçirilmesi ise hareket arzusu kadar bunu mümkün kılan hukuki, ekonomik ve toplumsal kapasitelere bağlıdır.

Çalışmanın katkısı, bekleme deneyimini hareket yönelimlerinden analitik olarak ayırması ve üç gruba ait anlatıları aynı çapraz-vaka çerçevesinde okuyarak ortak belirsizliklerin tek tip bir gelecek tasavvuru üretmediğini göstermesidir. Bekleme deneyimi, gündelik yerleşme pratiği ve yeniden hareket etme tasavvuru aynı yaşam içinde bir arada bulunabilmektedir. Bu sonuç, milliyeti tek başına açıklayıcı bir kategori olarak kullanmak yerine hukuki konum, aile düzeni, ekonomik imkânlar ve şehirle kurulan ilişki arasındaki etkileşime odaklanmanın önemini ortaya koymaktadır.

Bulgular ve ilgili literatür birlikte değerlendirildiğinde, statü ve işlemlere ilişkin açık, erişilebilir ve tutarlı bilginin kişilerin uzun vadeli seçeneklerini daha gerçekçi biçimde değerlendirebilmelerine katkı sağlayabileceği söylenebilir. Geri dönüşe ilişkin değerlendirmeler güvenlik, gönüllülük ve sürdürülebilirlik boyutlarını birlikte gözetmeli; Türkiye'de kalma ve üçüncü ülkeye yönelme olasılıkları da yalnızca bireysel isteğe indirgenmemelidir (İçduygu & Nimer, 2020).

Çalışmanın nitel ve kesitsel tasarımı, sonuçların istatistiksel olarak genellenmesine veya yönelimlerin zaman içindeki fiilî değişiminin izlenmesine izin vermemektedir. Amaçlı örneklem ile sivil toplum ve topluluk bağlantılarına dayalı erişim, bu ağların dışında kalan kişilerin deneyimlerini daha sınırlı yansıtmış olabilir; tercüman kullanılan görüşmelerde dilsel aktarım da ek bir yorum katmanı oluşturmuş olabilir. Geniş uyruk kategorileri grup içi çeşitliliği bütünüyle kapsamadığı gibi, 21 ili kapsayan örneklem de il düzeyinde temsile elverişli değildir. Bulgular Temmuz-Kasım 2025 dönemindeki koşullar bağlamında değerlendirilmelidir. Görüşmelerden doğrudan alıntı kullanılmaması, okurun tekil anlatılar ile analitik yorum arasındaki bağı ayrıntılı biçimde izleyebilmesini ayrıca sınırlandırmaktadır. Bu sınırlar içinde çalışma, katılımcıların gelecek yönelimlerini sabit tercihlerden çok, koşullara göre yeniden değerlendirilebilir seçenekler olarak anlattığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Biehl, K. S. (2015). Governing through uncertainty: Experiences of being a refugee in Turkey as a country for temporary asylum. *Social Analysis, 59*(1), 57–75. https://doi.org/10.3167/sa.2015.590104

Brun, C. (2015). Active waiting and changing hopes: Toward a time perspective on protracted displacement. *Social Analysis, 59*(1), 19–37. https://doi.org/10.3167/sa.2015.590102

Carling, J., & Schewel, K. (2018). Revisiting aspiration and ability in international migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 44*(6), 945–963. https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384146

Collyer, M. (2010). Stranded migrants and the fragmented journey. *Journal of Refugee Studies, 23*(3), 273–293. https://doi.org/10.1093/jrs/feq026

Cwerner, S. B. (2001). The times of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 27*(1), 7–36. https://doi.org/10.1080/13691830125283

Gale, N. K., Heath, G., Cameron, E., Rashid, S., & Redwood, S. (2013). Using the framework method for the analysis of qualitative data in multi-disciplinary health research. *BMC Medical Research Methodology, 13*, Article 117. https://doi.org/10.1186/1471-2288-13-117

Geçici Koruma Yönetmeliği (Karar Sayısı: 2014/6883). (2014, 22 Ekim). Resmî Gazete (Sayı: 29153). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf

Griffiths, M. B. E. (2014). Out of time: The temporal uncertainties of refused asylum seekers and immigration detainees. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 40*(12), 1991–2009. https://doi.org/10.1080/1369183X.2014.907737

İçduygu, A., & Nimer, M. (2020). The politics of return: Exploring the future of Syrian refugees in Jordan, Lebanon and Turkey. *Third World Quarterly, 41*(3), 415–433. https://doi.org/10.1080/01436597.2019.1675503

Jeffery, L., & Murison, J. (2011). The temporal, social, spatial, and legal dimensions of return and onward migration. *Population, Space and Place, 17*(2), 131–139. https://doi.org/10.1002/psp.606

Kayaoglu, A., Şahin-Mencütek, Z., & Erdoğan, M. M. (2022). Return aspirations of Syrian refugees in Turkey. *Journal of Immigrant & Refugee Studies, 20*(4), 561–583. https://doi.org/10.1080/15562948.2021.1955172

Kaytaz, E. S. (2016). Afghan journeys to Turkey: Narratives of immobility, travel and transformation. *Geopolitics, 21*(2), 284–302. https://doi.org/10.1080/14650045.2016.1151874

Koikkalainen, S., & Kyle, D. (2016). Imagining mobility: The prospective cognition question in migration research. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 42*(5), 759–776. https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1111133

Koser Akcapar, S. (2010). Re-thinking migrants' networks and social capital: A case study of Iranians in Turkey. *International Migration, 48*(2), 161–196. https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2009.00557.x

Kuschminder, K., & Waidler, J. (2020). At Europe's frontline: Factors determining migrants decision making for onwards migration from Greece and Turkey. *Migration and Development, 9*(2), 188–208. https://doi.org/10.1080/21632324.2019.1601829

Schewel, K. (2020). Understanding immobility: Moving beyond the mobility bias in migration studies. *International Migration Review, 54*(2), 328–355. https://doi.org/10.1177/0197918319831952

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Kanun No. 6458). (2013, 11 Nisan). Resmî Gazete (Sayı: 28615). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ZİYA GÖKALP: DURKHEİM'DAN TÜRK SOSYOLOJİSİNE *Bir Etki, Adaptasyon ve Kurumsallaşma İncelemesi*

Doç. Dr., Günce Demir
Kırıkkale Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü,
gunceyilmaz@gmail.com - 0000-0001-7747-6769

ÖZET
Ziya Gökalp (1876-1924), Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına uzanan kritik bir dönemde hem fikir hayatının hem de siyasetin merkezinde yer almış bir düşünürdür. Alanyazında büyük ölçüde "Türk sosyolojisinin kurucusu" olarak anılması, onun yalnızca özgün bir düşünce sistemi geliştirmiş olmasından değil, aynı zamanda sosyolojiyi Osmanlı-Türk toplumuna tanıtan, bir akademik disiplin olarak kurumsallaştıran ve dönemin siyasal projelerine dönüştürülebilir bir bilgi biçimine çeviren kişi olmasından kaynaklanmaktadır. Bu metin, Gökalp'in düşünce dünyasının biçimlenmesinde belirleyici bir yeri olan Emile Durkheim sosyolojisiyle kurduğu ilişkiyi, Türkçe ve erişime açık akademik alanyazın temelinde ele almakta; bu ilişkinin bir taklitten mi yoksa yaratıcı bir uyarlamadan mı ibaret olduğu tartışmasını özetlemekte ve Gökalp'in Türk sosyolojisinin kurumsallaşmasına yaptığı katkıları değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Durkheim, Türk Sosyolojisi, Hars-Medeniyet, Millî Sosyoloji

1. GİRİŞ
Türkiye'de sosyolojinin bir düşünce geleneği ve akademik disiplin olarak billurlaşma sürecini anlamak, Ziya Gökalp'in (1876-1924) entelektüel mirasına eğilmeden mümkün değildir. Jön Türk hareketinin ideolojik kırılma noktalarından Cumhuriyet'in kuruluş sürecine kadar uzanan bu geçiş döneminde Gökalp, yalnızca bir fikir adamı olarak değil, aynı zamanda dönemin siyasal iktidarlarıyla doğrudan temas halinde bir aydın olarak öne çıkmıştır (Bolay ve Anar, 1996). Onun "Türk sosyolojisinin kurucusu" sıfatıyla anılması tesadüfi değildir; bu konum, kendine özgü bir kavramsal çerçeve inşa etmesinin yanı sıra, Batı kökenli bir bilim dalını Osmanlı-Türk fikriyatına taşıyan, ona kurumsal bir zemin kazandıran ve nihayetinde onu döneminin siyasal-toplumsal projelerine eklemlenebilir bir bilgi pratiğine dönüştüren kişi olmasından kaynaklanır (Atasoy, 2017).

Gökalp'in düşünsel oluşumunda Emile Durkheim sosyolojisinin merkezi bir yere sahip olduğu, Türkçe alanyazında da genel kabul gören bir tespittir (Ergun, 2011; Tuna, 1986). Ancak bu etkileşimin niteliği üzerine süregelen tartışma, meselenin salt bir "kim kimden ne aldı" sorunsalına indirgenemeyeceğini göstermektedir. Bir uçta Gökalp'in Durkheim'ı büyük ölçüde aktardığı, kavramlarını neredeyse birebir Türk bağlamına taşıdığı yönünde bir okuma varken; diğer uçta bu ilişkinin, dayanışma, kolektif bilinç ve meslek grupları gibi Durkheimcı kavramların millet, milliyetçilik ve medeniyet-kültür ayrımı temelinde yeniden işlenerek özgün bir sentez üretilmesi olarak değerlendirildiği bir yorum bulunmaktadır (Ergun, 2011; Başaran ve Demir, 2021). Bu ikinci okumaya göre Gökalp, Durkheim'ın metodolojik ve kavramsal

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

aygıtını benimserken, onu Osmanlı-Türk toplumunun tarihsel ve siyasal koşullarına uyarlayarak dönüştürmüş, bu anlamda taklit ile özgün üretim arasındaki sınırı bulanıklaştıran melez bir düşünce inşa etmiştir.

Gökalp'in kurumsallaşmaya katkısı ise bu kavramsal tartışmanın ötesinde, somut bir akademik-idari faaliyet düzeyinde okunmalıdır: sosyolojinin üniversite müfredatına girmesi, ilk kürsülerin oluşturulması, terminolojinin Türkçeleştirilmesi ve disiplinin kamusal-siyasal alanla ilişkilendirilerek meşrulaştırılması, onun bu alandaki asıl kalıcı mirasını oluşturur (Bolay ve Anar, 1996; Arık, 2014). Bu metin, söz konusu tartışmayı -taklit mi, yaratıcı uyarlama mı- ekseninde özetlemekte ve Gökalp'in Türk sosyolojisinin kurumsal temellerinin atılmasındaki rolünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

2. DURKHEİM SOSYOLOJİSİNİN TEMEL KAVRAMLARI VE GÖKALP'İN UYARLAMASI

Gökalp'in düşünce sisteminin omurgasını oluşturan hars-medeniyet (kültür-uygarlık) ayrımı, sosyal birliğin Türkiye bağlamında nasıl sağlanabileceği sorusuna verdiği yanıtın temelini oluşturur (Gökalp, 2007). Korkut Tuna'nın (1986) Gökalp sosyolojisi üzerine yaptığı kavramsal çözümlemeye göre bu ayrımın gerisinde örf ve anane arasındaki ilişki yatar: bireylere mensup oldukları toplum zümresince telkin edilen idrak ve davranış biçimleri "anane" olarak adlandırılırken, bir milletin tamamıyla kendine özgü toplumsal vicdanı "örf" adını alır; anane ile örfün uyuştuğu alan ise "müessese"yi doğurur. Bir milletteki bütün müesseselerin toplamı hars, ananelerin bütünü ise medeniyet olarak tanımlanır (Tuna, 1986). Bu kavramsal şema, Gökalp'in millî olan ile milletlerarası olan arasında kurduğu ayrımın teorik iskeletini oluşturur.

Gökalp, Durkheim'ın kolektif bilinç kavramını Türk toplumsal yapısına uygulamış; parçalanmakta olan imparatorluğun yerine geçecek millî bir birlik zemini olarak bu kavramdan yararlanmıştır. Ne var ki Doğan Ergun'un (2011) işaret ettiği gibi, Gökalp sosyolojisi Durkheim'ın etkisi altında oluşup gelişmiş olsa da, Gökalp'teki "toplumsal bilinç" kavramı Durkheim'daki gibi metafizik/tinsel bir varlık değildir; Gökalp'in sosyolojik aklı, toplumun bireylerden değil bireylerin toplumdan doğduğunu öngörür ve önceliği toplumsal yapılara, işleyişlere ve biçimlere verir. Bu incelik, Gökalp'in aktarımının mekanik bir tekrardan ibaret olmadığını, kavramın ontolojik temelinde belirgin bir yeniden konumlandırma yaptığını göstermektedir.

Bu yeniden konumlandırma, Gökalp'in genel bilim anlayışında da izlenebilir. Vural Başaran ve Remzi Demir'in (2021) Gökalp'in 1918'de Yeni Mecmua'da yayımladığı "Muhtelif İlim Telakkileri" başlıklı yazısı üzerinden yaptığı incelemeye göre Gökalp, sosyoloji metodunu Durkheim'dan ödünç almakla birlikte, genel bilim algısı bakımından hem pozitivizmden hem de monist materyalizmden belirgin biçimde uzaklaşan, hem metodolojik hem ontolojik bakımdan plüralist bir felsefe ortaya koymaktadır; bu plüralist kavrayışın oluşmasında Fransız filozof Émile Boutroux'nun etkisi belirleyici olmuştur (Başaran ve Demir, 2021). Bu bulgu, Türk düşüncesini biçimlendiren tek çerçevenin pozitivizm olduğu yönündeki genellemelere de temkinli yaklaşılması gerektiğini göstermektedir.

3. TÜRK SOSYOLOJİSİNİN KURUMSALLAŞMASINDA GÖKALP'İN ROLÜ

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Gökalp'in katkısı yalnızca kuramsal düzeyde kalmamış, sosyolojinin Osmanlı-Türk eğitim sisteminde ve kamusal alanda yerleşmesini sağlayan kurumsal bir sürece dönüşmüştür. Selanik'teki ilk yazı ve ders faaliyetlerinin ardından Darülfünun'da sürdürdüğü sosyoloji dersleri, Türk Yurdu ve özellikle 1917'den itibaren yayımladığı Yeni Mecmua gibi dergilerdeki yazıları aracılığıyla, sosyolojik düşünceyi din, ahlâk, siyaset, sanat ve iktisat gibi geniş bir alanda okur kitlesine ulaştırmıştır (Arık, 2014; Bolay ve Anar, 1996). Efe Arık'ın (2014) ayrıntılı incelemesinin gösterdiği üzere, Gökalp'in Darülfünun'daki dersleri, Türk Ocağı'ndaki konferansları ve Darülfünun'un yeniden yapılandırılması sürecinde farklı siyasî kamplardan isimleri akademik kadroya dahil etmesi, onun etrafında Türkçü yazarların bir araya gelmesini sağlayan kurumsal bir çekim merkezi oluşturmuştur.

Sosyolojinin Türkiye'de "millî bir ilim" hâline gelmesinde, Gökalp'in Türkçe ve Arapça kökenli içtimaiyat, hars, örf, anane, teşrik-i mesai gibi kavramlar türeterek bu disiplini yerlileştirmesinin de payı büyüktür (Tuna, 1986). Muhammed Fazıl Baş ve Mehmet Ali Akyurt'un (2022) Gökalp'in düşünce hayatını dönemler hâlinde izleyen çalışması, hars-medeniyet ikilisi başta olmak üzere temel kavramlarının onun entelektüel yaşamı boyunca tek ve sabit bir biçimde kalmadığını, ihtiyaçlara göre yeniden yorumlanıp ikili veya üçlü gruplar hâlinde yeniden düzenlendiğini göstermektedir. Bu bulgu, sosyolojinin Türkiye'ye aktarılmasının durağan bir çeviri işlemi değil, sürekli işlenen ve güncellenen bir kavramsallaştırma çabası olduğuna işaret eder.

4. ÖZGÜNLÜK TARTIŞMASI: UYARLAMA MI, TAKLİT Mİ?

Gökalp'in Durkheim'la kurduğu ilişkinin niteliği, Türkçe alanyazında da süregelen bir tartışma konusudur. Yasin Bulut'un (2015) hars-medeniyet kuramına yönelttiği eleştirel okuma, bu kuramın Batılılaşma konusunda yaşanan zihniyet problemlerini çözme iddiası taşırken, aynı zamanda düşünce ve uygulama düzeyinde pek çok potansiyel sorunu da beraberinde getirdiğini savunur; söz konusu sorunlar, kültür ve medeniyet kavramlarının birbirine karşıt anlamlarla yüklenmesinden ve özellikle "Türklük" kavramının içerdiği çelişik kavramlaştırmadan kaynaklanmaktadır (Bulut, 2015). Benzer bir eleştirel çizgi, Millî Mücadele döneminde bizzat Gökalp'in çağdaşları tarafından da dile getirilmiştir: Arık'ın (2014) gösterdiği üzere, Dergâh dergisi (1921-1923) etrafında toplanan Mustafa Şekip Tunç ve Mehmet Emin Erişirgil gibi yazarlar, Bergson felsefesinden hareketle Gökalp'in Durkheim sosyolojisini pozitif bir bilim değil "bilimcilik" olarak nitelendirmiş, onun görüşlerini dogmatik bir biçimde telkin ettiğini ve toplumsal vicdan kavramını öne çıkarırken bireyi ve psikolojiyi göz ardı ettiğini ileri sürmüşlerdir.

Öte yandan başka araştırmacılar, Gökalp'in Durkheimcı kavramları tanıyıp bunları Türk milletinin kendine özgü koşullarına uygulayabilmiş olmasının, onun düşüncesini yalnızca bir aktarım olarak görmeyi yetersiz kıldığını savunmaktadır. Ergun'un (2011) yukarıda aktarılan tespiti -Gökalp'teki toplumsal bilinç kavramının Durkheim'daki gibi metafizik olmaması- bu ikinci okumanın en somut kanıtlarından birini oluşturur. Başaran ve Demir'in (2021) çalışması da benzer bir sonuca varır: Gökalp'in bilim anlayışı, Durkheim'dan devraldığı sosyolojik

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

yöntemin ötesinde, Boutroux çizgisinde plüralist bir felsefi temele oturur ve bu bakımdan saf bir pozitivist aktarımla açıklanamaz. Tuna'nın (1986) ortaya koyduğu bulgu ise daha da somuttur: Gökalp, "millî sosyoloji"yi "mukayeseli sosyoloji"den ayırmakla kalmamış, tearüf, tenakür, ihsaiyat, telif, istişhad ve milletin enmuzecini tayin gibi kendine özgü yöntem kuralları geliştirmiştir; bu kurallar, Durkheim sosyolojisinin genel çerçevesinin Türk toplumuna uygulanmasının ötesinde, bağımsız bir metodolojik girişimi temsil eder.

Bu tartışma, Gökalp'i yalnızca Durkheim'ın bir "yerel yorumcusu" olarak görmek ile Türk toplumunun kendi tarihsel ve kurumsal malzemesini işleyen özgün bir kuramcı olarak görmek arasındaki gerilimi yansıtmaktadır. Baş ve Akyurt'un (2022) gösterdiği kavramsal dönüşümlülük de bu gerilimi besler: Gökalp'in temel kavramları zaman içinde yeniden biçimlendiği için, düşüncesini tek bir sabit "aktarım anı"na indirgemek güçleşmektedir. Bütün bu çalışmalar bir arada değerlendirildiğinde, Gökalp-Durkheim ilişkisinin ne salt bir taklit ne de tamamen bağımsız bir icat olarak nitelendirilemeyeceği, bunun yerine iki uç arasında konumlanan melez bir entelektüel üretim süreci olarak okunması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

5. SONUÇ

Ziya Gökalp'in Türk sosyolojisindeki yeri, Durkheim sosyolojisini Osmanlı-Türk toplumuna taşıyan, bu kuramsal çerçeveyi hars-medeniyet ayrımı üzerinden yeniden biçimlendiren ve bu bilgiyi hem akademik hem de siyasal bir projeye dönüştüren bir aracılık faaliyetiyle tanımlanabilir. Bu aracılık, yalnızca bir kavram aktarımından ibaret değildir; Gökalp, Durkheim'ın kolektif bilinç ve dayanışma gibi temel kavramlarını, millet ile toplum, kültür ile medeniyet arasındaki ayrım ekseninde yeniden işleyerek, Batı kökenli bir sosyolojik dağarcığı milliyetçi bir toplum projesinin kuramsal altyapısına dönüştürmüştür. Ergun'un (2011) ve Başaran ile Demir'in (2021) gösterdiği gibi, bu dönüştürme edilgen bir aktarımdan çok, kavramların ontolojik ve felsefi temellerinde yapılan gözle görülür bir yeniden konumlandırmadır.

Onun mirası, bir yandan özgünlük tartışmalarına konu olmuş; öte yandan sosyolojinin Türkiye'de bir disiplin olarak kurumsallaşmasını, millî bir kavram dağarcığı kazanmasını ve erken Cumhuriyet ideolojisinin kuramsal zeminini oluşturmasını sağlamıştır. Özgünlük tartışmasının bir kutbunda, Gökalp'in düşüncesini büyük ölçüde Durkheim sosyolojisinin bir uzantısı olarak okuyan ve iç tutarsızlıklarına dikkat çeken eleştirel yaklaşımlar (Bulut, 2015; Arık, 2014) yer alırken; diğer kutupta, onun Durkheimcı çerçeveyi Türk toplumunun tarihsel-kurumsal koşullarına -örf ve anane kavramlarına, hars-medeniyet ayrımına- uyarlayarak özgün bir kuramsal model ve özgün bir yöntem ürettiğini gösteren okumalar bulunmaktadır (Ergun, 2011; Tuna, 1986; Başaran ve Demir, 2021). Bu iki kutup arasındaki gerilim, sosyoloji tarihinde disiplinin "ithal" edildiği toplumlarda sıkça karşılaşılan daha genel bir metodolojik soruna işaret etmektedir: bir kuramsal çerçevenin çevre toplumlara aktarılması sürecinde, o çerçevenin ne ölçüde korunduğu ve ne ölçüde yerel bağlamın baskısıyla dönüştüğü sorunu.

Kurumsallaşma boyutuna gelindiğinde, Gökalp'in katkısı daha somut ve tartışmaya daha az açık bir düzlemde konumlanır. Sosyolojinin Darülfünun bünyesinde bağımsız bir alan olarak yerleşmesi, disipline özgü bir Türkçe terminolojinin geliştirilmesi ve bu bilginin erken

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Cumhuriyet'in millet inşası projesine eklemlenmesi, Gökalp'in Türk sosyoloji tarihindeki kalıcı mirasını oluşturur (Bolay ve Anar, 1996; Arık, 2014). Bu çift yönlü miras -bir yanda süregelen özgünlük tartışması, öte yanda tartışmasız kurumsal kalıcılık- Gökalp'i Türk düşünce tarihinin hem en çok atıf yapılan hem de en çok tartışılan figürlerinden biri hâline getirmektedir.

KAYNAKÇA

Atasoy, F. (2017). Türkiye'de Sosyolojinin Kurucusu Ziya Gökalp. Academia.edu. https://www.academia.edu/34969165/

Arık, E. (2014). "Birtakım muğlak ziya oyunları": Millî Mücadele'de Ziya Gökalp ve Durkheim sosyolojisine yönelik eleştiriler ve Dergâh dergisi. Sosyoloji Dergisi, 3(28), 139-165.

Baş, M. F. ve Akyurt, M. A. (2022). Kavramlarla oynamak: Ziya Gökalp düşüncesinde ulusötesi kategoriler ve "beynelmileliyet" kavramı. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 42(2), 461-491. https://doi.org/10.26650/sj.2022.42.2.0070

Başaran, V. ve Demir, R. (2021). Ziya Gökalp'in bilim anlayışı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 61(2), 612-628. https://doi.org/10.33171/dtcfjournal.2021.61.2.1

Bolay, S. H. ve Anar, S. (1996). Gökalp, Ziya. TDV İslâm Ansiklopedisi (C. 14, s. 124-137). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/gokalp-ziya

Bulut, Y. (2015). Sosyal ve siyasal arasına sıkışmış bir düşünür: Ziya Gökalp ve hars-medeniyet kuramı. İstanbul Journal of Sociological Studies, (52), 79-110.

Ergun, D. (2011). Sosyolojik aklın sosyolojik eleştirisi ya da Ziya Gökalp'in yeğlediği. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 3(21), 41-60.

Gökalp, Z. (2007). Hars ve medeniyet. Ankara: Elips Kitap.

Tuna, K. (1986). Ziya Gökalp'in millî sosyoloji anlayışı. Yeniden sosyoloji içinde (2002, s. 119-139). İstanbul: Karakutu Yayınları.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

BİR İMPARATORLUK ÇÖKERKEN SOSYOLOJİ NEDEN DOĞAR? *Osmanlı'nın Son Yüzyılında "Toplumu Kurtarma" Arayışı ve Sosyolojinin Doğuşu*

Doç. Dr., Günce Demir
Kırıkkale Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü,
gunceyilmaz@gmail.com - 0000-0001-7747-6769

ÖZET

Sosyolojinin dünya tarihindeki doğuş sahneleri, neredeyse hiçbir zaman istikrarlı bir düzenin ürünü olmamıştır. Auguste Comte'un "toplumsal fizik" tasavvuru Fransız Devrimi'nin yarattığı düzensizliğe bir yanıt olarak şekillenmişse, Osmanlı İmparatorluğu'nda da benzer bir örüntü izlenebilir. Sosyoloji, imparatorluğun art arda gelen toprak kayıplarının, askerî yenilgilerinin ve nihayet çözülüşünün içinden, doğrudan bir "kurtuluş bilimi" arayışı olarak doğmuştur. Nitekim Prens Sabahaddin'in 1918'de kaleme aldığı ve doğrudan sosyolojik bir programı siyasi bir çağrıya dönüştürdüğü "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?" metninin başlığı bile bu ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Faruk Turğut'un da "Türkiye'de Sosyolojinin İnşasında Siyasetin Belirleyiciliği" başlıklı eserinde vurguladığı gibi, Türkiye'de sosyolojinin bir bilim olarak inşası, büyük ölçüde döneminin iç ve dış siyasal ortamı tarafından koşullanmış; Batılılaşma reformların yönünü, pozitivizm ise bu reform programının bilimsel zeminini belirlemiştir Bu metin, Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla başlayan reform sürecinin Osmanlı aydınında nasıl "toplumu bilimsel olarak kurtarma" düşüncesine dönüştüğünü; bu arayışın Jön Türk kuşağı eliyle "ilm-i içtima" adı altında bir disipline nasıl büründüğünü ve bu mirasın Cumhuriyet'e nasıl aktarıldığını ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye'de Sosyoloji

1. GİRİŞ: KRİZİN ÜRÜNÜ OLARAK SOSYAL BİLİM

Dünya tarihinde sosyolojinin ortaya çıkışı, genellikle toplumsal düzenin sarsıldığı, mevcut yapıların çözülmeye yüz tuttuğu kriz anlarıyla iç içe gelişmiştir; bu disiplin, istikrarlı ve kendinden emin toplumların değil, daha çok bunalım ve dönüşüm yaşayan toplumların ürünü olarak vücut bulmuştur. Auguste Comte'un "toplumsal fizik" olarak tasarladığı pozitivist proje, Fransız Devrimi'nin yol açtığı köklü toplumsal ve siyasal kargaşaya bir cevap niteliği taşırken, benzer bir oluşum dinamiğinin Osmanlı İmparatorluğu bağlamında da gözlemlenebildiği söylenebilir. Öte yandan Osmanlı'da sosyoloji, imparatorluğun 19. yüzyıldan itibaren yaşadığı düzenli toprak kayıpları, ardı ardına gelen askerî bozgunlar ve nihayetinde kaçınılmaz hale gelen çözülüş sürecinin doğurduğu bir ihtiyaçtan, adeta bir "kurtuluş bilimi" arayışının uzantısı olarak filizlenmiştir. Bu ilişkinin en açık göstergelerinden biri, Prens Sabahaddin'in 1918 tarihli, sosyolojik bir analizi doğrudan siyasi bir eyleme çağrıya dönüştürdüğü eserinin adında somutlaşır: Türkiye Nasıl Kurtarılabilir? (Sabahaddin, 2013). Bu başlık, döneminin aydınlarının sosyal bilimi bir bilgi üretim aracından öte, devletin ve toplumun bekasını sağlayacak pratik bir müdahale zemini olarak gördüklerini açıkça yansıtmaktadır.

Faruk Turğut'un da ortaya koyduğu üzere, Türkiye'de sosyolojinin bir bilim dalı olarak kurumsallaşması süreci, büyük ölçüde dönemin hem iç hem de dış siyasal koşulları tarafından

biçimlendirilmiştir; bu çerçevede Batılılaşma hareketi reform girişimlerinin genel istikametini belirlerken, pozitivist düşünce bu girişimlere zemin oluşturacak bilimsel meşruiyeti sağlamıştır (Turğut, 2023: 255-256). Bu çalışma, Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla başlatılan reform sürecinin, Osmanlı aydını nezdinde zamanla "toplumu bilimsel yöntemlerle kurtarma" düşüncesine nasıl evrildiğini; bu arayışın Jön Türk kuşağı eliyle "ilm-i içtima" adı altında müstakil bir disipline nasıl dönüştüğünü ve bu birikimin Cumhuriyet dönemine hangi kanallardan aktarıldığını incelemeyi amaçlamaktadır.

2. TANZİMAT VE ISLAHAT FERMANLARI: "DEVLETİ KURTARMA" SÖYLEMİNİN DOĞUŞU

1839 Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) ve 1856 Islahat Fermanı, Osmanlı Devleti'nin arka arkaya aldığı askerî yenilgiler ve toprak kayıpları karşısında geliştirdiği ilk sistematik "kurtarma" programlarıdır. Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma adlı klasik çalışmasında Tanzimat Fermanı'nın esasen bir "yazılı senet" niteliği taşıdığını ve temel amacının hükümdarın mutlak yetkisini "hükümet" karşısında sınırlandırmak olduğunu göstermiştir (Berkes, 2012). Berkes'e göre çağdaşlaşma sürecinin özü bir kanunlaştırma sürecidir; bu süreç II. Mahmut reformlarından Sened-i İttifak'a, Tanzimat'tan Islahat Fermanı'na, 1876 Kanun-i Esasi'den 1908 Meşrutiyeti'ne uzanan bir çizgi izler (Berkes, 2012). Bu reform hamlesi, kendi başına bir "toplum bilimi" üretmese de devletin bekasını sağlamak amacıyla toplumsal düzeni yeniden tasarlama girişimi olarak, sonraki sosyolojik düşüncenin zeminini hazırlamıştır.

Bu bakımdan Islahat Fermanı'ndan sonra gelişen fikir hareketleri, doğrudan bir "toplumsal ve kültürel dualiteyi" fark etmeye ve bu ikiliği çözümlemeye yönelmiştir. Şerif Mardin'in Yeni Osmanlılar üzerine yaptığı çalışmalar, değişen ile direnen arasındaki bu gerilimi ilk fark eden aydının Namık Kemal olduğunu göstermektedir; Genç Osmanlılar hareketi de bu ikili yapıyı bir anayasa (Kanun-i Esasi) etrafında çözmeye çalışarak, toplumu bütünsel biçimde yeniden kurma girişiminin ilk siyasi biçimini oluşturmuştur (Mardin, 2013). Islahatnameler, Yeni Osmanlılar'ın gazete yazıları ve Tanzimat dönemi romanları, Osmanlı'da toplum üzerine düşünmenin, henüz akademik bir disiplin biçimini almadan önceki, sosyoloji öncesi üç görünümünü oluşturur.

3. JÖN TÜRKLER VE POZİTİVİZMİN OSMANLI'YA GİRİŞİ

1878'de I. Meşrutiyet'in askıya alınmasının ardından II. Abdülhamid'in otoriter yönetim anlayışına karşı muhalefet geliştiren ve bir kısmı bu dönemde yurt dışına çıkmak zorunda kalan Jön Türk aydınları, başta Paris olmak üzere bulundukları Avrupa şehirlerinde, dönemin Batılı toplumsal düşünce akımlarıyla doğrudan ve yakın bir temas kurma imkânı elde etmiştir. Bu temas, yalnızca pasif bir bilgi aktarımı biçiminde değil, aydınların kendi siyasal ve toplumsal krizlerine çözüm arayışıyla harmanlanmış seçici bir kavrayış biçiminde gerçekleşmiştir; nitekim her bir aydın, Batı sosyolojisinin farklı bir koluna yönelerek kendi ıslahat vizyonuyla

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

örtüşen bir kuramsal zemin inşa etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Ahmed Rıza, toplumsal düzeni "düzen ve ilerleme" ilkeleri etrafında kavramsallaştıran Auguste Comte'un pozitivizmini benimseyerek, toplumsal bunalımın ancak bilimsel ve rasyonel bir yöntemle aşılabileceği fikrini savunurken; Ahmed Şuayb ise toplumları biyolojik organizmalara benzeten ve toplumsal değişimi evrimsel bir süreç olarak açıklayan Herbert Spencer'ın sosyolojisine yönelmiştir. Bu tercih farklılığı tesadüfi olmaktan öte, her iki aydının da imparatorluğun içinde bulunduğu krizi teşhis etme ve bu krize çözüm üretme biçimlerindeki farklılığı yansıtır niteliktedir; Osmanlı aydını, Batı sosyolojisinin hazır kalıplarını olduğu gibi aktarmak yerine, kendi tarihsel ve siyasal konumundan hareketle bu ekoller arasında bir seçim yapmış ve bu seçim üzerinden özgün bir "ilm-i içtima" anlayışı inşa etmeye girişmiştir.

Turğut'un vurguladığı üzere, dönemin hem iktidar çevreleri hem de muhalif aydınları tarafından farklı gerekçelerle de olsa ortaklaşa benimsenen Batılılaşma, reform sürecinin genel istikametini ve hedeflerini belirlerken; pozitivizm bu programın izleyeceği bilimsel yöntemi ve meşruiyet zeminini sağlamıştır (Turğut, 2023). Bu iki paradigmanın “Batılılaşma ve pozitivizm” iç içe geçmiş biçimde işlemesi, yalnızca sosyolojinin değil, dönemin hukuk, eğitim ve idare gibi hemen her toplumsal alanının yeniden yapılandırılmasında temel bir karakteristik hâline gelmiştir; bu anlamda sosyolojinin Osmanlı'daki doğuşu, izole bir akademik gelişme değil, daha geniş bir modernleşme paradigmasının kurucu unsurlarından biri olarak okunmalıdır.

Türk sosyoloji tarihi literatüründe bu evre genellikle "Osmanlı'da sosyolojinin kuluçka dönemi" olarak adlandırılır; zira bu dönemde henüz kurumsallaşmış bir disiplin ya da sistematik bir öğretim programından söz etmek mümkün değildir, ancak toplumsal olguyu kavrama biçiminde köklü bir zihniyet dönüşümü yaşanmaktadır. Bu dönüşümün en belirgin göstergesi, aydınların gündemindeki sorunun artık yalnızca "hangi kurumun ıslah edileceği" ya da "hangi kanunun değiştirileceği" olmaktan çıkıp, "toplumun bir bütün olarak bilimsel yöntemlerle nasıl anlaşılacağı ve yönetileceği" sorusuna dönüşmesidir. Bu kaymayla birlikte toplum, artık yalnızca padişahın ya da bürokrasinin keyfi müdahalesine açık bir yönetim nesnesi olarak değil, kendi işleyiş yasaları bulunan, incelenmesi ve bu yasalara uygun biçimde yönlendirilmesi gereken bilimsel bir araştırma nesnesi olarak kavranmaya başlamıştır.

4. İKİ EKOL: ZİYA GÖKALP VE PRENS SABAHADDİN

Osmanlı'nın çöküş sürecine denk düşen son on yıllık evresinde Türk sosyolojisi, birbirine büyük ölçüde karşıt iki isim etrafında şekillenmiştir: Ziya Gökalp ve Prens Sabahaddin. Bu iki düşünür, dönemin ortak derdi olan “toplum nasıl kurtarılır?” sorusuna taban tabana zıt yanıtlar üretmiştir; ancak bu karşıtlık, yalnızca birbirinden bağımsız iki kişisel tercihin sonucu değil, aynı zamanda Fransız sosyoloji geleneği içindeki iki rakip ekolün Durkheimcı bütüncülük ile Le Playcı sosyal bilim geleneği Osmanlı-Türk düşünce dünyasına aktarılma biçimlerinin bir yansımasıdır.

Ziya Gökalp, Émile Durkheim'ın toplumsal bütüncüllük anlayışından derinden etkilenerek Türk sosyolojisinde "Sosyolojizm" ekolünün kurucusu olmuştur. Bu yaklaşıma göre toplum, bireylerin basit bir toplamı değil, kendine özgü işleyiş yasaları bulunan, bireyin üzerinde ve ondan bağımsız bir gerçekliktir; dolayısıyla toplumsal kurtuluş, bireysel girişimden değil,

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

milletin/toplumun bütün olarak yeniden örgütlenmesinden geçmektedir. Gökalp'in bu konudaki görüşü, kendi kaleminden şu ifadede açıkça görülür: "Maddi üstünlüklerimiz ırklarımızdan geliyorsa, manevi meziyetlerimiz de terbiyesini aldığımız cemiyetten gelir" (Gökalp, 2009: 73-79; akt. Özalp, 2021). Benzer bir bütüncül vurgu, Türkçülüğün Esasları'nda bireyin ancak içinde yetiştiği toplumla bütünleştiği ölçüde anlam kazanabileceğini ima eden şu satırlarda da izlenebilir: bir fert "ancak bu toplumun içinde yaşarsa mutlu olabilir" (Gökalp, [1923] 2021). Bu iki pasaj, Gökalp'in toplumu bireyin önüne ve üzerine yerleştiren Durkheimcı çerçeveyi ne denli içselleştirdiğini somut biçimde ortaya koymaktadır.

Nitekim Taha Parla'nın klasikleşmiş çalışmasında da vurgulandığı üzere, Gökalp'in sosyolojik projesi, Durkheim'in *toplumsal bilinç, kolektif temsiller, organik dayanışma* gibi kavramsal repertuarını doğrudan devralıp bunları Türk milleti bağlamına uyarlamaktan ibaret kalmamış, aynı zamanda bu kavramları döneminin siyasi ihtiyaçlarına -özellikle çözülmekte olan imparatorluğun yerine geçecek yeni bir kolektif kimlik inşasına- hizmet edecek biçimde dönüştürmüştür (Parla, 1985). Serdar Sağlam'ın da belirttiği gibi, Gökalp'in fikirlerinin doğduğu siyasi, toplumsal ve kültürel ortam -imparatorluğun savaşlar, toprak kayıpları ve iç kargaşayla geçen çöküş yılları- onun sosyolojik yaklaşımlarının şekillenmesinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur (Sağlam, 2004.). Bu çerçevede Gökalp'in Darülfünun'da verdiği "İlm-i İçtima" dersleri, yalnızca akademik bir müfredat unsuru değil, aynı zamanda söz konusu kuramsal-siyasi projenin doğrudan kurumsal karşılığı olarak okunmalıdır (Mermutlu, 1995'ten akt. Turğut, 2023).

Prens Sabahaddin ise bu bütüncül-milliyetçi çizginin tam karşısında, Fransız sosyolog Frédéric Le Play'in "Science Sociale" geleneğinden beslenmiş ve bu gelenek üzerinden "teşebbüs-i şahsi ve adem-i merkeziyet" formülünü geliştirmiştir. Ona göre toplumsal çözümlemenin temel birimi millet ya da devlet değil, ailedir. Ayrıca Osmanlı toplumunun içine düştüğü krizin kaynağı, merkeziyetçi devlet aygıtının bireysel/yerel girişimi boğan yapısında aranmalıdır. Bu doğrultuda kurtuluşun yolu, merkeziyetçi yapının gevşetilmesinden ve yerel/bireysel inisiyatifin serbestleştirilmesinden geçmektedir. Nitekim İttihat ve Terakki'ye açık mektuplar biçiminde kaleme aldığı programının başlığı da bu kurtuluş vurgusunu doğrudan taşır: Türkiye Nasıl Kurtarılabilir? (Sabahaddin, 2013).

Bu iki ekol arasındaki karşıtlık, dolayısıyla yalnızca akademik bir yöntem tartışması değil, aynı zamanda doğrudan bir siyasi kavgaydı: Gökalp İttihat ve Terakki'nin merkeziyetçi-milliyetçi çizgisinin sosyolojik meşruiyetini üretirken, Sabahaddin liberal ve adem-i merkeziyetçi muhalefetin kuramsal zeminini oluşturmaktaydı (Turğut, 2023: 260-265). Bu bakımdan Türk sosyolojisinin kuruluş evresi, soyut bir kuramsal çeşitlilikten ziyade, imparatorluğun geleceğine dair rakip siyasi projelerin sosyolojik dile tercüme edilme biçimleri olarak değerlendirilmelidir.

5. KURUMSALLAŞMA: DARÜLFÜNUN'DA SOSYOLOJİ KÜRSÜSÜ VE İÇTİMAİYAT MECMUASI

Osmanlı'da sosyolojinin bir “toplumu kurtarma” arayışından akademik bir disipline dönüşmesinin en somut anı, 1914'te Darülfünun'da (bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin öncülü) Ziya Gökalp öncülüğünde bağımsız bir sosyoloji kürsüsünün kurulmasıdır (Siler, 1992). Bu kürsü, dünyadaki ilk müstakil sosyoloji kürsülerinden biri olan Sorbonne'daki kürsünün

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

kuruluşundan yalnızca birkaç yıl sonra hayata geçirilmiş olması bakımından dikkat çekicidir. 1917'de yayımlanmaya başlayan İçtimaiyat Mecmuası da bu kurumsallaşmanın yayın organı işlevini görmüş, Osmanlı aydınının toplumsal krizi bilimsel bir dille tartışabildiği ilk sürekli mecralardan biri olmuştur.

Bu kurumsallaşma sürecinin en çarpıcı yönü, tam da savaş ve çöküş koşullarında gerçekleşmiş olmasıdır: Birinci Dünya Savaşı sürerken ve imparatorluk art arda cepheler kaybederken, Osmanlı aydını enerjisinin bir kısmını "toplumu bilimsel olarak anlama ve kurtarma" projesine ayırmıştır. Necmeddin Sadak'ın 1937'de yayımladığı Sosyoloji adlı ders kitabı da bu kurumsal geleneğin Cumhuriyet'e taşınan doğrudan bir ürünüdür (Sadak, 1937'den akt. Turğut, 2023). Riza Yelken'in isabetle vurguladığı gibi, Türkiye'de sosyoloji baştan itibaren hem "kurtarıcı" hem de "kurucu" bir bilim olarak konumlanmıştır (Yelken, 2014).

6. CUMHURİYET'E BIRAKILAN MİRAS

Osmanlı'nın son yüzyılında biçimlenen bu sosyoloji geleneği, 1923 sonrası Cumhuriyet'e doğrudan aktarılmıştır. Şerif Mardin'e göre Kemalist devrimi Jön Türk hareketinden ayıran temel unsur, Cumhuriyet'in Osmanlı toplum düzenini kökten değiştirecek yeni bir toplumsal düzen kurma iddiasıdır; ancak bu iddianın gerçekleştirilme biçimi -devletin güçlendirilmesinin ilk amaç olarak benimsenmesi- doğrudan Tanzimat'tan beri süregelen "devleti/toplumu kurtarma" mantığının bir devamıdır (Mardin, 2003).

Ziya Gökalp'in kültür (hars) ve medeniyet ayrımı, milliyetçilik kuramı ve toplum mühendisliği anlayışı, Cumhuriyet'in ulus-devlet inşa sürecinde doğrudan işlevsel hâle gelmiş; Gökalp bizzat Kemalist kadroların kuramsal referans noktalarından biri olmuştur (Yıldız, 2012). Öte yandan Prens Sabahaddin'in bireyci ve adem-i merkeziyetçi çizgisi, Cumhuriyet'in merkeziyetçi ve devletçi karakteri karşısında büyük ölçüde marjinalleşmiş; ancak sonraki dönemlerde -özellikle çok partili siyasi hayata geçişle birlikte- yeniden keşfedilecek bir düşünce mirası olarak varlığını sürdürmüştür.

Sonuç olarak, Türk sosyolojisinin kurumsal hafızası bugün de bu çifte mirası taşımaktadır: bir yanda Gökalp çizgisinde toplumu bütüncül ve kolektif bir varlık olarak gören, devletle iç içe geçmiş bir sosyoloji anlayışı; öte yanda Sabahaddin çizgisinde bireyi ve yerel/sivil girişimi önceleyen, devlete karşı daha eleştirel bir gelenek. Baykan Sezer'in de işaret ettiği gibi, Türk sosyolojisinin önündeki sorunların önemli bir kısmı, tam da bu kuruluş döneminden miras kalan "toplumu bir bilim aracılığıyla kurtarma" refleksinin, sosyolojiyi zaman zaman nötr bir analiz aracı olmaktan çıkarıp doğrudan bir siyasi/ideolojik proje hâline getirmiş olmasıyla ilgilidir (Sezer, 1991).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

3. SONUÇ

Osmanlı'da sosyolojinin doğuşu, soyut bir merakın veya akademik bir ithalat hareketinin ürünü değil, doğrudan bir kriz yönetimi pratiğidir. Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla başlayan "devleti kurtarma" söylemi, Jön Türk kuşağı eliyle "toplumu bilimsel olarak anlama ve kurtarma" projesine dönüşmüş; bu proje 1914'te Darülfünun'da kurumsal bir kürsüye, 1917'de ise süreli bir yayın organına kavuşmuştur. Bu kökenler, Türk sosyolojisinin bugün de tartışılan iki temel özelliğini açıklar: birincisi, disiplinin devletle ve siyasi projelerle kurduğu sıkı bağ; ikincisi, "toplum" kavramının neredeyse hiçbir zaman nötr bir analiz nesnesi olarak değil, daima bir "kurtarma", "ıslah" veya "inşa" nesnesi olarak ele alınmasıdır. Bu bakımdan başlıktaki soru tersine de çevrilebilir: bir imparatorluk çökerken sosyoloji doğar, çünkü sosyoloji -en azından Osmanlı-Türk bağlamında- bir çöküşü durdurma girişiminin bilim biçimine bürünmüş hâlidir.

KAYNAKÇA

Berkes, N. (2012). Türkiye'de Çağdaşlaşma (18. Baskı). Ahmet Kuyaş (Haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Mardin, Ş. (2003). Türkiye'de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (2013). Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu (11. Baskı). Mümtaz'er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mermutlu, B. (1995). Ziya Gökalp'in Üniversitede Okutmuş Olduğu "İlm-i İçtima" Dersleri. Türk Sosyoloji Dergisi, 1, 119-167.

Sabahaddin, P. (2013 [1918]). İttihat ve Terakki'ye Açık Mektuplar: Türkiye Nasıl Kurtarılabilir? ve İzahlar. Ahmet Zeki İzgöer (Haz.). İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

Sadak, N. (1937). Sosyoloji. İstanbul: Devlet Basımevi.

Sağlam, S. (2004). Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), 1,* 67-84. https://izlik.org/JA59ZF59CF

Sezer, B. (1991). Türk Sosyolojisinin Önündeki Sorunlar. İçinde İ. Coşkun (Der.), 75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji (s. 7-12). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Siler, A. (1992). Türk Yüksek Öğretiminde Darülfünun (1863-1933) (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Turğut, F. (2023). Türkiye'de Sosyolojinin İnşasında Siyasetin Belirleyiciliği: Kuruluş Dönemi Üzerine Bir Değerlendirme. İçtimaiyat, 7(1), 255-277. https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1101068

Yelken, R. (2014). Kurtarıcı ve Kurucu Bir Bilim Olarak Sosyoloji. Sosyoloji Divanı, 4 (Asırlık Sosyoloji Özel Sayısı), 39-51.

Yıldız, A. (2012). Niyazi Berkes ve Türkiye'de Çağdaşlaşma'nın Gelişimi. Sosyoloji Konferansları, no:46, (2012-2)/1-33

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

PARANORMAL İNANÇLARIN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE BELİRSİZLİĞE TAHAMMÜLSÜZLÜĞÜN ARACI ROLÜ: YETİŞKİN BİREYLER ÜZERİNE KESİTSEL BİR ARAŞTIRMA

Dr. Hasan Suat AKSU
Selçuk Üniversitesi
hasansuat.aksu@selcuk.edu.tr - 0000-0001-8196-129X

Doç. Dr. Zührem YAMAN
Selçuk Üniversitesi
zyaman@selcuk.edu.tr - 0000-0001-9796-7063

ÖZET

Paranormal inançların psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisinde belirsizliğe tahammülsüzlüğün aracı rolünü inceleyen bu araştırma, psikodinamik işlevler hipotezi ve belirsizliğe tahammülsüzlük modeli temelinde tasarlanmıştır. Kesitsel nicel desende yürütülen çalışmada, Ankara ilinde yaşayan 18 yaş ve üzeri 639 yetişkin bireyden yüz yüze anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Gözden Geçirilmiş Paranormal İnanç Ölçeği, Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği Kısa Formu ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi ve bootstrap aracılık testi sonuçlarına göre paranormal inançlar belirsizliğe tahammülsüzlüğü anlamlı düzeyde artırmakta ($\beta = .403$, $p < .001$), belirsizliğe tahammülsüzlük ise psikolojik iyi oluşu azaltmaktadır ($\beta = -.355$, $p < .001$). Doğrudan etki anlamsız bulunmuş, dolaylı etki anlamlı çıkmış ve tam aracılık tespit edilmiştir ($\beta = -.143$, $p < .001$). Bulgular, paranormal inançların psikolojik iyi oluşu belirsizliğe tahammülsüzlük aracılığıyla dolaylı olarak azalttığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Paranormal inançlar, belirsizliğe tahammülsüzlük, psikolojik iyi oluş, aracılık etkisi, psikodinamik işlevler hipotezi.

1. GİRİŞ

Paranormal inançlar, farklı kültürlerde ve toplumsal yapılarda şaşırtıcı bir yaygınlık sergilemektedir. Gallup'un 2025 yılında ABD genelinde gerçekleştirdiği ulusal ankete göre yetişkinlerin %34'ü en az üç paranormal fenomene inanmakta, %48'i ise psişik veya spiritüel iyileştirmenin gerçekliğini kabul etmektedir (Gallup, 2025). Hollanda gibi nispeten seküler bir toplumda dahi ulusal temsili bir örneklemle (N = 2.534) yürütülen çalışmada, en az bir paranormal olguya belirgin düzeyde inanan bireylerin oranı %55,6 olarak raporlanmıştır (Hoogeveen vd., 2024). Türkiye özeline bakıldığında bu oranların daha da yüksek olduğu görülmektedir. Pew Araştırma Merkezi'nin 39 ülkede 38.000'den fazla yetişkinle yürüttüğü kapsamlı araştırmada Türkiye'deki katılımcıların %63'ünün cinlerin varlığına, %69'unun nazarın gerçekliğine ve %49'unun büyünün varlığına inandığı tespit edilmiştir (Pew Research

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Center, 2012). Bu oranlar, Türkiye'yi Orta Asya bölgesinde büyüye en yüksek düzeyde inanılan ülke konumuna taşımakta ve nazar inancı bakımından da küresel ölçekte en yüksek oranlar arasında yer almaktadır. Bu yaygınlık, paranormal inançları marjinal bir olgu olmaktan çıkarmakta ve gerek bireysel psikoloji gerekse halk sağlığı perspektifinden sistematik biçimde ele alınması gereken bir araştırma alanına dönüştürmektedir. Son yıllarda yayımlanan geniş örneklemli çalışmalar, paranormal inançların bireylerin stres tepkileri, başa çıkma stratejileri ve genel psikolojik işlevselliğiyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Drinkwater vd., 2024). Paranormal inançların toplumsal yaygınlığının yanında bireysel düzeydeki psikolojik sonuçları da giderek artan bir ilgiyle incelenmektedir. Bu inançların bireylerin ruh sağlığı, kaygı düzeyleri ve genel iyi oluş halleri üzerindeki etkilerinin aydınlatılması, hem koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin planlanması hem de toplum temelli müdahale programlarının tasarımı açısından işlevsel bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir.

Paranormal inançlar, bilinen fiziksel ve biyolojik yasalarla açıklanamayan olgulara yönelik kabuller olarak tanımlanmaktadır (Tobacyk, 2004). Tobacyk'in geliştirdiği sınıflandırma sisteminde bu inançlar geleneksel dini inanç, psi (beş duyunun dışında algılama durumu), büyücülük, batıl inanç, ruhçuluk, olağandışı yaşam formları ve önceden bilme olmak üzere yedi alt boyutta ele alınmaktadır. Söz konusu sınıflandırma, paranormal inançların homojen bir yapı oluşturmadığını, farklı bilişsel ve kültürel kökenlerden beslenen çeşitli inanç türlerini barındırdığını ortaya koymaktadır. Bu yedi alt boyutu ölçmek üzere geliştirilen Gözden Geçirilmiş Paranormal İnanç Ölçeği (Revised Paranormal Belief Scale [RPBS]; Tobacyk, 2004), alanyazında en yaygın kullanılan araçlardan biri olmaya devam etmekte ve farklı kültür ve inanç sistemlerindeki doğaüstü kabulleri birlikte değerlendirme imkânı sunmaktadır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Arslan (2010) tarafından gerçekleştirilmiş olup çalışmada yedi faktörlü yapının Türk kültürü bağlamında geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu doğrulanmıştır. Türkiye özeline bakıldığında, özellikle nazar, cin ve büyü inançlarının toplumsal yaşamın gündelik pratiklerine derinlemesine nüfuz ettiği görülmektedir. Bu inançların yalnızca bireysel bir tercih olarak değil, kültürel bir norm olarak işlevselleştirilmesi, Tobacyk'in sınıflandırmasındaki büyücülük ve batıl inanç boyutlarının Türkiye bağlamında özel bir ağırlık taşıdığına işaret etmektedir. Ne var ki paranormal inançların psikolojik sonuçlarının anlaşılabilmesi için bu inançların hangi mekanizmalar aracılığıyla bireylerin iyi oluş düzeylerini etkilediğinin kuramsal olarak çerçevelenmesi gerekmektedir.

Psikolojik iyi oluş, bireyin yaşamından memnuniyet duyması, olumlu ilişkiler kurması, yaşama anlam atfetmesi ve yetkinlik algılaması gibi birçok boyutu kapsayan geniş bir kavram olarak kavramsallaştırılmaktadır (Diener vd., 2010). Bu çerçevede psikolojik iyi oluş, yalnızca olumsuz duyguların yokluğu olarak değil, bireyin sosyal, duygusal ve işlevsel açılardan gelişkinliği olarak ele alınmaktadır. Paranormal inançlar ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki, son on yılda artan bir ilgiyle incelenmekte olup elde edilen bulgular, bu ilişkinin tek yönlü ve basit bir yapıdan ziyade koşullu ve çok katmanlı bir örüntü sergilediğine işaret etmektedir. Dagnall vd. (2022), 3.084 katılımcıyla yürüttükleri çalışmada paranormal inançlar ile psikolojik iyi oluş arasındaki negatif yönlü ilişkinin transliminalite (bilinç eşiğini aşan deneyimlere açıklık) ve psikopatoloji (ruhsal bozukluk belirtileri) ile ilişkili kişilik özellikleri tarafından açıklandığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, paranormal inançların iyi oluş üzerindeki etkisinin

doğrudan değil, bilişsel ve algısal süreçlerin moderasyonuna bağlı olduğunu düşündürmektedir. Aynı araştırma grubunun boylamsal bir çalışmasında ise paranormal inançların zaman içinde yaşam anlamı ve sosyal kimlik gibi pozitif iyi oluş göstergelerini öngördüğü, bu ilişkinin aktif başa çıkma ve olumlu bakış açısı aracılığıyla gerçekleştiği raporlanmıştır (Dagnall vd., 2025). Bu bulgu, paranormal inançların belirli koşullar altında adaptif bir işlev görebileceğine işaret etmekte ve tüm paranormal inançların eşit derecede olumsuz psikolojik sonuçlarla ilişkilendirilmesi varsayımını sorgulamaktadır. Öte yandan Drinkwater ve arkadaşları (2024), 3.084 katılımcıyla gerçekleştirdikleri araştırmada Rasch düzeltilmiş RPBS kullanarak geleneksel paranormal inançların (traditional paranormal belief) yüksek algılanan stres ile, yeni çağ felsefesinin (new age philosophy) ise stresle anlamlı bir ilişki sergilemediğini saptamışlardır. Söz konusu çalışmada istatistiksel modelleme aracılığıyla paranormal inançların stresle başa çıkma süreçleri üzerindeki etkisinin çeşitli aracı değişkenler tarafından şekillendirildiği belirlenmiştir. Bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde, paranormal inançların psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisinin inanç türüne, bireyin bilişsel-algısal özelliklerine ve psikopatoloji düzeyine bağlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Ancak bu ilişkide rol oynayabilecek spesifik bilişsel aracı değişkenler henüz sistematik biçimde test edilmemiştir ve bu ilişkinin hangi mekanizma üzerinden işlediği büyük ölçüde yanıtlanmamış bir soru olarak kalmaktadır.

Belirsizliğe tahammülsüzlük, belirsiz durumları tehdit edici, stresli ve kaygı verici olarak algılama eğilimi şeklinde tanımlanmaktadır (Dugas vd., 1998). Dugas ve arkadaşlarının geliştirdiği modelde bu yapı, endişe sürecinin temel bilişsel tetikleyicisi olarak konumlandırılmış olup bireyin belirsizlik karşısındaki bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkilerini kapsamaktadır. Carleton ve arkadaşları (2007) bu yapıyı ileriye yönelik kaygı (gelecekteki belirsizlikler konusunda kronik endişe) ve engelleyici kaygı (belirsizlik karşısında donma ve karar verememe) olmak üzere iki alt boyutta kavramsallaştırmış, belirsizliğe tahammülsüzlüğün bilinmeyen korkusu ile özdeşleştiğini ve anksiyete bozukluklarının transdiagnostik (tanı kategorileri arasında ortak işleyen) bir önyordayıcısı olduğunu ileri sürmüştür. Alanyazında belirsizliğe tahammülsüzlüğün yaygın anksiyete bozukluğu, depresyon, obsesif kompulsif belirtiler ve genel psikolojik sıkıntı ile güçlü ilişkiler taşıdığı tutarlı biçimde raporlanmaktadır (Carleton vd., 2007; Dugas vd., 1998). Psikolojik iyi oluş bağlamında ise belirsizliğe tahammülsüzlüğü yüksek bireylerin yaşam doyumu, olumlu duygulanım ve genel iyi oluş düzeylerinin anlamlı ölçüde düşük bulunması, bu yapının psikolojik iyi oluşu aşındıran merkezi bir bilişsel süreç olduğunu desteklemektedir. Dugas ve arkadaşlarının (1998) modelinde belirsizliğe tahammülsüzlük tarafından tetiklenen endişe süreci zaman içinde kronikleşerek bireyin genel işlevselliğini ve psikolojik sağlığını önemli ölçüde bozmaktadır. Belirsizliğe tahammülsüzlüğün yalnızca klinik örneklemlerde değil genel popülasyonda da psikolojik iyi oluş ile tutarlı biçimde negatif ilişki göstermesi, bu değişkenin paranormal inançlar ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkide potansiyel bir aracı mekanizma olarak incelenmesinin kuramsal temelini oluşturmaktadır.

Paranormal inançlar ile belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki kuramsal bağ, Irwin'in (2009) psikodinamik işlevler hipoteziyle açıklanabilmektedir. Bu hipoteze göre paranormal inançlar, bireylerin belirsizlik ve kontrol eksikliği karşısında geliştirdikleri ihtiyaç temelli bir

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

anlam verme stratejisidir. Doğaüstü güçlere inanmak, bireye kısa vadede yanılsamalı bir kontrol ve açıklama sunmaktadır. Örneğin bir olumsuz yaşam olayını nazarla veya büyüyle açıklamak, anlaşılmaz bir durumu kavranabilir kılmakta ve geçici bir rahatlama sağlamaktadır. Ancak bu strateji uzun vadede uyumsuz bir başa çıkma mekanizması olarak işlemektedir. Sorunların kaynağını dışsal ve kontrol edilemez güçlere atfetmek, bireyin dışsal kontrol odağını güçlendirmekte ve belirsizliğe karşı hassasiyetini artırmaktadır (Irwin, 2009). Bu kuramsal çerçeve, Dugas vd.'nin (1998) belirsizliğe tahammülsüzlük modeliyle bütünleştirildiğinde şu mekanizma ortaya çıkmaktadır: Paranormal inançları yüksek bireyler, dünyayı kontrol edilemez doğaüstü güçlerin etkisi altında algılama eğilimindedir ve bu algı sürekli bir tehdit beklentisi yaratmaktadır. Söz konusu tehdit beklentisi belirsizliğe tahammülsüzlüğü beslemekte, artan belirsizliğe tahammülsüzlük ise kronik endişe, kaygı ve olumsuz duygulanım aracılığıyla psikolojik iyi oluşu düşürmektedir. Nitekim Drinkwater vd.'nin (2024) bulguları bu kuramsal önermeyle tutarlıdır. Geleneksel paranormal inançlar, yüksek algılanan stres ve uyumsuz başa çıkma ile ilişkili bulunmuştur. Benzer biçimde Dagnall vd.'nin (2022) çalışmasında paranormal inançların iyi oluş üzerindeki olumsuz etkisinin yalnızca transliminalite ve psikopatoloji düzeyi yüksek bireylerde belirginleştiği gösterilmiştir. Bu bulgular, paranormal inançların psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisinin doğrudan değil, belirsizliğe tahammülsüzlük gibi bilişsel aracı değişkenler üzerinden dolaylanan bir yol izlediği kuramsal önermeyi desteklemektedir.

Alanyazın incelendiğinde, paranormal inançlar ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkide belirsizliğe tahammülsüzlüğün aracı rolünü doğrudan test eden herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Mevcut çalışmalar büyük ölçüde iki değişkenli korelasyonel desenlerde kalmış ya da moderasyon etkilerine odaklanmış, aracılık mekanizmaları sistematik biçimde sınanmamıştır. Drinkwater vd. (2024) istatistiksel modelleme kullanmış olmakla birlikte çalışmalarında belirsizliğe tahammülsüzlük değişkeni yer almamıştır. Dagnall vd. (2022) ise transliminalite ve psikopatolojinin moderatör rolünü incelemiş ancak aracılık mekanizmalarına odaklanmamıştır. Bu boşluk hem kuramsal hem de uygulamalı açıdan önemlidir. Kuramsal açıdan, psikodinamik işlevler hipotezi (Irwin, 2009) ile belirsizliğe tahammülsüzlük modelinin (Dugas vd., 1998) bütünleşik bir çerçevede sınanması gerekmektedir. Uygulamalı açıdan ise paranormal inançların psikolojik iyi oluşu hangi yollarla etkilediğinin bilinmesi, halk sağlığı müdahalelerinin hedef değişkenlerinin belirlenmesinde kritik bir öneme sahiptir. Eğer bu etki belirsizliğe tahammülsüzlük aracılığıyla gerçekleşiyorsa, müdahale programlarının doğrudan paranormal inançlarla değil belirsizliğe tahammülsüzlükle mücadeleye odaklanması daha etkili bir strateji olacaktır.

Bu doğrultuda araştırmanın temel amacı, paranormal inançların psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisinde belirsizliğe tahammülsüzlüğün aracı rolünü yapısal eşitlik modellemesi ve bootstrap aracılık analizi ile test etmektir. Araştırmada dört hipotez sınanmıştır:

H1: Paranormal inançlar, psikolojik iyi oluş üzerinde negatif ve anlamlı bir doğrudan etkiye sahiptir.

H2: Paranormal inançlar, belirsizliğe tahammülsüzlük üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

H3: Belirsizliğe tahammülsüzlük, psikolojik iyi oluş üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

H4: Belirsizliğe tahammülsüzlük, paranormal inançlar ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkide aracı rol üstlenmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma, değişkenler arasındaki ilişkilerin belirli bir zaman diliminde incelenmesini amaçlayan kesitsel nicel araştırma deseninde tasarlanmıştır. Bağımsız değişken olarak paranormal inançlar, aracı değişken olarak belirsizliğe tahammülsüzlük ve bağımlı değişken olarak psikolojik iyi oluş ele alınmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler ve önerilen aracılık mekanizması yapısal eşitlik modellemesi çerçevesinde test edilmiştir. Önerilen model, paranormal inançların (Pİ) belirsizliğe tahammülsüzlük (BT) üzerinden psikolojik iyi oluşu (PİO) dolaylı olarak etkilediğini (Pİ → BT → PİO) öne sürmektedir.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Ankara ilinde yaşayan 18 yaş ve üzeri yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Örneklem kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Veri toplama süreci Eylül–Kasım 2026 tarihleri arasında yüz yüze anket uygulaması ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara araştırmanın amacı ve gönüllülük ilkesi hakkında bilgi verilmiş, onay veren bireylere anket formu uygulanmıştır. Anket formu demografik bilgi formu ile üç ölçekten oluşmakta olup yaklaşık 15–20 dakikada tamamlanmaktadır.

Toplam 654 form toplanmış, eksik veri ve çok değişkenli uç değer temizliği sonrasında 639 katılımcıdan elde edilen veriler analize dahil edilmiştir. Katılımcıların %53,1'i (n = 339) kadın, %46,9'u (n = 300) erkektir. Yaş ortalaması 45.9 (SS = 10.3) olarak hesaplanmıştır. Eğitim düzeyi incelendiğinde katılımcıların %45,1'inin lisans mezunu olduğu görülmektedir. Medeni durum dağılımında katılımcıların %51,0'inin evli, %43,2'sinin bekâr olduğu tespit edilmiştir. Gelir düzeyi açısından en büyük grup orta gelir düzeyindeki bireylerden (%39,0) oluşmaktadır. Ayrıntılı demografik bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

Degişken	**N**	**%**
Cinsiyet		
Kadın	339	53.1
Erkek	300	46.9
Yas (Ort. ± SS)	45.9 ± 10.3	
Eğitim Düzeyi		
İlkokul	18	2.8

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Ortaokul	39	6.1
Lise	132	20.7
Ön lisans	78	12.2
Lisans	288	45.1
Lisansüstü	84	13.1
Medeni Durum		
Bekar	276	43.2
Evli	326	51.0
Boşanmış/Dul	37	5.8
Gelir Düzeyi		
Düşük	62	9.7
Orta altı	118	18.5
Orta	249	39.0
Orta ustu	155	24.3
Yüksek	55	8.6

Yapısal eşitlik modellemesinde örneklem yeterliliği için 10:1 gözlem/parametre oranı ölçütü referans alınmıştır (Kline, 2016). Yapısal modelde tahmin edilen toplam parametre sayısı 23 olup (10 faktör yükü, 10 hata varyansı, 3 yol katsayısı) 639 gözlem bu ölçütü karşılamaktadır (639/23 = 27.8:1).

Veri toplama süreci hafta içi ve hafta sonu günlerini kapsayacak şekilde planlanmış, farklı zaman dilimlerinde ve farklı mekânlarda (toplum merkezleri, parklar, alışveriş merkezleri) gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşım ile örneklemin demografik çeşitliliğinin artırılması hedeflenmiştir. Anket uygulaması sırasında katılımcılar bireysel olarak sessiz bir ortamda formu doldurmuştur.

2.3. Veri Toplama Araçları

Paranormal İnanç Ölçeği (Revised Paranormal Belief Scale [RPBS]). Tobacyk (2004) tarafından geliştirilen ve Arslan (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek, 26 maddeden oluşmaktadır. Yedili Likert tipinde (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 7 = Kesinlikle katılıyorum) yanıtlanan ölçek yedi alt boyut içermektedir: Geleneksel Dini İnanç (4 madde), Psi (4 madde), Büyücülük (4 madde), Batıl İnanç (4 madde), Ruhçuluk (4 madde), Olağandışı Yaşam Formları (3 madde) ve Önceden Bilme (3 madde). Yüksek puanlar yüksek paranormal inanç düzeyini göstermektedir. Arslan (2010) uyarlama çalışmasında ölçeğin Türk kültürü bağlamında yeterli psikometrik özellikler sergilediğini raporlamıştır. Bu araştırmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .929 olarak hesaplanmıştır.

Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği Kısa Form (Intolerance of Uncertainty Scale–12 [IUS-12]). Carleton vd. (2007) tarafından geliştirilen ve Sarıçam vd. (2014) tarafından

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Türkçeye uyarlanan ölçek, 12 maddeden oluşmaktadır. Beşli Likert tipinde yanıtlanan ölçek İleriye Yönelik Kaygı (7 madde) ve Engelleyici Kaygı (5 madde) olmak üzere iki alt boyut içermektedir. İleriye yönelik kaygı alt boyutu gelecekte yaşanabilecek belirsizliklere ilişkin kronik endişeyi, engelleyici kaygı alt boyutu ise belirsizlik karşısında karar verme ve eyleme geçme güçlüğünü ölçmektedir. Sarıçam vd. (2014) Türkçe formun Cronbach alfa katsayısını toplam puan için .88, ileriye yönelik kaygı için .84 ve engelleyici kaygı için .77 olarak raporlamıştır. Bu araştırmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .886 olarak hesaplanmıştır.

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (Flourishing Scale). Diener vd. (2010) tarafından geliştirilen ve Telef (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek, 8 maddeden oluşmaktadır. Yedili Likert tipinde (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 7 = Kesinlikle katılıyorum) yanıtlanan ölçek tek boyutlu bir yapı göstermektedir. Yüksek puanlar yüksek psikolojik iyi oluş düzeyine işaret etmektedir. Telef (2013) uyarlama çalışmasında Cronbach alfa katsayısını .80 olarak raporlamış, doğrulayıcı faktör analizi sonuçları tek faktörlü yapının kabul edilebilir uyum indeksleri ürettiğini göstermiştir. Bu araştırmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .808 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde R 4.4.1 yazılımı kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi ve doğrulayıcı faktör analizi lavaan paketi (Rosseel, 2012) ile yürütülmüş, birleşik güvenirlik ve ortalama açıklanan varyans hesaplamaları semTools paketi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Ön işlem aşamasında eksik veriler listwise deletion yöntemiyle çıkarılmıştır. Çok değişkenli uç değerler Mahalanobis uzaklığı ile belirlenmiş olup $p < .001$ düzeyinde anlamlı bulunan gözlemler ($\chi^2_{(3)}$ kritik değer = 16.27) veri setinden uzaklaştırılmıştır. Normallik varsayımı çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenerek değerlendirilmiş, tüm değişkenlerin çarpıklık <2 ve basıklık < 7 sınırları içinde yer aldığı görülmüştür. Olası normal dağılımdan sapmalara karşı tüm analizlerde MLR (Maximum Likelihood Robust) tahmin edicisi kullanılmıştır; MLR, standart hataları Huber-White düzeltmesiyle hesaplamakta ve normal olmayan dağılımlara karşı dayanıklı sonuçlar üretmektedir. Ortak yöntem yanlılığının kontrolü için Harman'ın tek faktör testi uygulanmış, tek faktörün açıklanan varyansının %50'nin altında kaldığı doğrulanmıştır.

Ölçeklerin yapı geçerliliği doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile sınanmıştır. Üç ölçeğin birlikte yer aldığı ölçüm modeli de test edilmiştir. Yapısal ilişkiler yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ile incelenmiş, aracılık etkisi 1.000 iterasyonlu bootstrap yöntemiyle test edilmiştir. Dolaylı etkinin anlamlılığı bootstrap güven aralıkları üzerinden değerlendirilmiştir.

Model uyumunun değerlendirilmesinde CFI, TLI, RMSEA ve SRMR indeksleri kullanılmıştır. Kabul edilebilir uyum için CFI ve TLI ≥ .95, RMSEA ≤ .06 ve SRMR ≤ .08 eşik değerleri benimsenmiş; yakın uyum için CFI ve TLI > .97 ve RMSEA < .03 değerleri referans alınmıştır (Hu ve Bentler, 1999). Yapı güvenilirliğinin değerlendirilmesinde birleşik güvenirlik (CR) için .70 ve üzeri, ortalama açıklanan varyans (AVE) için .50 ve üzeri eşik değerleri kullanılmıştır. Ayırt edici geçerlik Fornell ve Larcker (1981) ölçütüyle değerlendirilmiştir; bu

ölçüte göre her bir gizil değişkenin AVE karekökü, diğer gizil değişkenlerle olan korelasyonlardan büyük olmalıdır.

3. BULGULAR

Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de özetlenmiştir. Örneklem cinsiyet açısından nispeten dengeli bir dağılım sergilemiş (%53,1 kadın), yaş ortalaması 45.9 (SS = 10.3) olarak hesaplanmıştır. Eğitim düzeyinde lisans mezunları (%45,1) en büyük grubu oluşturmaktadır.

Ölçeklere ilişkin betimleyici istatistikler ve güvenirlik değerleri Tablo 2'de sunulmuştur. RPBS toplam puanı ortalaması 4.753 (SS = 0.965) olup bu değer ölçeğin orta noktasının (4.00) üzerindedir; katılımcıların genel olarak orta düzeyinin üzerinde paranormal inanç rapor ettiğini göstermektedir. BTÖ toplam puanı ortalaması 2.992 (SS = 0.766) olarak hesaplanmış, bu değer beş dereceli ölçeğin orta noktasına (3.00) yakın bir düzeye işaret etmektedir. PİO toplam puanı ortalaması 4.813 (SS = 1.022) olup katılımcıların genel olarak orta düzeyinin üzerinde psikolojik iyi oluş rapor ettiğini göstermektedir. Cronbach alfa katsayıları incelendiğinde RPBS için .929, BTÖ için .886 ve PİO için .808 değerleri elde edilmiş olup tüm ölçeklerin toplam puan düzeyinde kabul edilebilir iç tutarlılığa sahip olduğu görülmüştür. Alt boyut düzeyinde bazı Cronbach alfa katsayılarının .70 eşiğinin altında kaldığı dikkat çekmektedir; özellikle Olağandışı Yaşam Formları (α = .555) ve Önceden Bilme (α = .604) alt boyutları düşük değerler sergilemiştir. Bu durum, söz konusu alt boyutların üçer maddeden oluşmasıyla ilişkilendirilmektedir. Madde sayısının azlığının Cronbach alfa katsayısını mekanik olarak düşürdüğü bilinmektedir. Yapısal modelde alt boyut puanları yerine ölçek toplam puanının kullanılması bu sınırlılığı kısmen telafi etmektedir; bununla birlikte alt boyut düzeyindeki güvenirlik sınırlılıkları sonuçların yorumlanmasında göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 2. Ölçeklere İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Güvenirlik Değerleri

Ölçek/Alt Boyut	**k**	**Ort.**	**SS**	**α**
RPBS Toplam	26	4.753	0.965	.929
Geleneksel Dini İnanç	4	4.761	1.131	.667
Psi	4	4.771	1.109	.624
Büyücülük	4	4.761	1.212	.744
Batıl İnanç	4	4.711	1.132	.640
Ruhçuluk	4	4.773	1.172	.693
Olağandışı Yasam	3	4.764	1.158	.555
Önceden Bilme	3	4.725	1.170	.604
BTO Toplam	12	2.992	0.766	.886

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

İleriye Yönelik Kaygı	7	2.991	0.785	.811
Engelleyici Kaygı	5	2.993	0.841	.777
PIO Toplam	8	4.813	1.022	.808

Not. k = madde sayısı; Ort. = ortalama; SS = standart sapma; α = Cronbach alfa.

Değişkenler arası korelasyon değerleri Tablo 3'te sunulmuştur. Paranormal inançlar ile belirsizliğe tahammülsüzlük arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (r = .367, p <.01). Bu bulgu, paranormal inançları yüksek bireylerin aynı zamanda daha yüksek belirsizliğe tahammülsüzlük rapor ettiğini göstermektedir. Paranormal inançlar ile psikolojik iyi oluş arasında negatif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r = −.178, p < .01). Bu korelasyonun görece düşük olması dikkat çekicidir ve iki değişken arasındaki ilişkinin doğrudan olmaktan ziyade dolaylı bir mekanizma üzerinden işleyebileceğine işaret etmektedir. Gerçekten de ilerleyen analizlerde doğrudan etkinin anlamsız bulunması bu ön gözlemi desteklemiştir. Belirsizliğe tahammülsüzlük ile psikolojik iyi oluş arasında ise negatif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir (r = −.321, p <.01). Bu korelasyonun diğer ikisinden yüksek olması, belirsizliğe tahammülsüzlüğün psikolojik iyi oluş ile olan ilişkisinin gücüne işaret etmektedir. Korelasyon örüntüleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, önerilen aracılık modeliyle tutarlı bir görüntü sergilediği tespit edilmiştir: paranormal inançlar belirsizliğe tahammülsüzlükle orta düzeyde, psikolojik iyi oluşla ise düşük düzeyde ilişkiliyken, belirsizliğe tahammülsüzlük psikolojik iyi oluşla daha güçlü bir ilişki göstermektedir.

Tablo 3. Degişkenler Arası Korelasyon Matrisi

Degişken	**1**	**2**	**3**
1. Paranormal İnançlar	1		
2. Belirsizliğe Tahammülsüzlük	.367**	1	
3. Psikolojik İyi Oluş	−.178**	−.321**	1

Not. *p < .05. **p < .01

Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur. RPBS için yedi faktörlü yapı (χ^2 = 289.98, sd = 278, CFI = .998, TLI = .997, RMSEA = .008, SRMR = .024) mükemmel uyum indeksleri sergilemiştir. BTÖ için iki faktörlü yapı (χ^2 = 48.69, sd = 53, CFI = 1.000, TLI = 1.002, RMSEA = .000, SRMR = .019) benzer şekilde mükemmel uyum göstermiştir. PİO için tek faktörlü yapı (χ^2 = 27.00, sd = 20, CFI = .994, TLI = .991, RMSEA = .023, SRMR = .024) kabul edilebilir düzeyin üzerinde uyum değerleri üretmiştir. Üç ölçeğin birlikte yer aldığı ölçüm modeli de test edilmiş, elde edilen uyum indeksleri (χ^2 = 129.57, sd = 116, CFI = .997, TLI = .997, RMSEA = .014, SRMR = .024) mükemmel uyuma işaret etmiştir. Bu sonuçlar, ölçüm araçlarının yapı geçerliliğinin sağlandığını ve yapısal model testine geçilebileceğini doğrulamıştır.

Tablo 4. Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri

Model	**χ^2**	**sd**	**CFI**	**TLI**	**RMSEA**	**SRMR**

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

RPBS-26 (7 faktor)	289.98	278	.998	.997	.008	.024
BTO-12 (2 faktor)	48.69	53	1.000	1.002	.000	.019
PIO-8 (tek faktor)	27.00	20	.994	.991	.023	.024
Olcum Modeli	129.57	116	.997	.997	.014	.024

Not. MLR estimator kullanılmıştır.

Birleşik güvenirlik, ortalama açıklanan varyans ve Fornell-Larcker değerleri Tablo 5'te raporlanmıştır. Paranormal inançlar için CR = .927 ve AVE = .646 olarak hesaplanmış, bu değerler kabul eşiklerinin üzerindedir. Belirsizliğe tahammülsüzlük için CR = .886 ve AVE = .795 olarak elde edilmiş, yakın uyum değerleri sergilemiştir. Psikolojik iyi oluş için CR = .809 ve AVE = .351 olarak hesaplanmıştır. PİO'nun AVE değerinin .50 eşiğinin altında kalması (.351), yakınsak geçerliliğin tam olarak sağlanamadığını göstermektedir. Bununla birlikte CR değerinin yeterli düzeyde olması (.809) ve tüm madde faktör yüklerinin anlamlı bulunması, yapısal analizlerin yürütülmesi için yeterli koşulları sağlamıştır. Fornell-Larcker ölçütü incelendiğinde PİO'nun AVE karekökü (.592) ilgili korelasyonlardan büyük olup ayırt edici geçerlik koşulu karşılanmıştır; ancak yakınsak geçerlilikteki bu sınırlılık, yapısal ilişkilerin yorumlanmasında dikkatli olunmasını gerektirmektedir. Söz konusu sınırlılık tartışma bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Fornell-Larcker ölçütü incelendiğinde, paranormal inançların AVE karekökü (.804), belirsizliğe tahammülsüzlük ile olan korelasyonundan (.403) ve psikolojik iyi oluş ile olan korelasyonundan (.214) büyüktür. Belirsizliğe tahammülsüzlüğün AVE karekökü (.892), diğer değişkenlerle olan korelasyonlardan büyüktür. Psikolojik iyi oluşun AVE karekökü (.592) ise ilgili korelasyonlardan büyük olup ayırt edici geçerlik sağlanmıştır.

Tablo 5. Birleşik Güvenirlik, Ortalama Açıklanan Varyans ve Fornell-Larcker Değerleri

Faktor	**BG**	**OAV**	**1**	**2**	**3**
1. Paranormal Inanclar	.927	.646	.804		
2. Belirsizlige Tahammulsuzluk	.886	.795	.403	.892	
3. Psikolojik Iyi Olus	.809	.351	−.214	−.383	.592

Not. BG = birleşik güvenirlik; OAV = ortalama açıklanan varyans. Köşegen değerleri √OAV.

Yapısal model ve aracılık analizi sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur. Tabloda hem standartlaştırılmamış (B) hem standartlaştırılmış (β) katsayılar raporlanmış olup güven aralıkları standartlaştırılmamış katsayılara aittir. a yolu incelendiğinde, paranormal inançların belirsizliğe tahammülsüzlük üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı bulunmuştur ($\beta = .403$, $p < .001$). b yolu incelendiğinde, belirsizliğe tahammülsüzlüğün psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi negatif ve anlamlı bulunmuştur ($\beta = -.355$, $p < .001$). c' yolu (doğrudan etki) incelendiğinde ise paranormal inançların psikolojik iyi oluş üzerindeki doğrudan etkisi anlamsız bulunmuştur ($\beta = -.071$, $p = .143$); doğrudan etkiye ilişkin %95 güven aralığının sıfırı kapsaması bu bulguyu desteklemektedir.

Tablo 6. Yapisal Model ve Aracilik Analizi Sonuclari

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Yol	β	SH	p	GA Alt	GA Ust	Sonuc
PI → BT (a)	.403	0.033	<.001	.2477	.3788	Anlamli
BT → PIO (b)	−.355	0.077	<.001	−.7154	−.4084	Anlamli
PI → PIO (c')	−.071	0.059	.143	−.2018	.0297	Anlamsiz
Dolayli etki (a x b)	−.143	0.030	<.001	−.2409	−.1214	Anlamli
Toplam etki	−.214	0.057	<.001	−.3763	−.1514	Anlamli

Not. Bootstrap = 5000. β = standardize katsayi; SH = standart hata; GA = %95 guven araligi.

Dolaylı etki (a × b) incelendiğinde, belirsizliğe tahammülsüzlüğün paranormal inançlar ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkide aracı rol üstlendiği tespit edilmiştir (β = −.143, p < .001, %95 GA [−.2409, −.1214]). Toplam etki β = −.214 (p < .001) olarak hesaplanmıştır. Doğrudan etkinin anlamsız (β = −.071, p = .143), dolaylı etkinin ise anlamlı bulunması, belirsizliğe tahammülsüzlüğün tam aracılık (full mediation) rolü üstlendiğini göstermektedir; paranormal inançların psikolojik iyi oluş üzerindeki toplam etkisinin tamamı belirsizliğe tahammülsüzlük üzerinden gerçekleşmektedir. Hipotez test sonuçları Tablo 7'de özetlenmiştir: H1 desteklenmemiş; H2, H3 ve H4 desteklenmiştir.

Tablo 7. Hipotez Test Sonuçları

Hipotez	İfade	Sonuç
H1	Paranormal inançlar, psikolojik iyi oluş üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.	Desteklenmedi
H2	Paranormal inançlar, belirsizliğe tahammülsüzlük üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.	Desteklendi
H3	Belirsizliğe tahammülsüzlük, psikolojik iyi oluş üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.	Desteklendi
H4	Belirsizliğe tahammülsüzlük, paranormal inançlar ile psikolojik iyi oluş arasında aracı rol üstlenmektedir.	Desteklendi (Tam aracılık)

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, paranormal inançların psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisinde belirsizliğe tahammülsüzlüğün aracı rolü yapısal eşitlik modellemesi ve bootstrap aracılık analiziyle sınanmıştır. Elde edilen bulgular dört hipotez çerçevesinde aşağıda tartışılmaktadır.

H1 kapsamında paranormal inançların psikolojik iyi oluş üzerindeki doğrudan etkisi incelenmiş, bu etki anlamsız bulunmuştur (β = −.071, p = .143). Korelasyon düzeyinde iki değişken arasında düşük ancak anlamlı bir ilişki gözlemlenmiş olmasına karşın (r = −.178, p < .01), yapısal modelde aracılık mekanizması dahil edildiğinde bu ilişki anlamsız hale gelmiştir. Bu bulgu, Dagnall vd. (2022) tarafından raporlanan negatif ilişkiyle kısmen tutarlı olmakla birlikte önemli bir farklılığı barındırmaktadır: söz konusu çalışma iki değişkenli korelasyonel desende yürütülmüş olup aracılık mekanizmasını test etmemiştir. Öte yandan Dagnall vd. (2025), paranormal inançların belirli koşullar altında yaşam anlamı ve sosyal kimlik gibi pozitif iyi oluş göstergeleriyle ilişkili olduğunu raporlamıştır. H1'in desteklenmemesi, bu heterojen bulgu örüntüsüyle uyumludur ve paranormal inançlar ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin basit bir doğrudan etkiden ziyade aracı mekanizmalar üzerinden işlediğini düşündürmektedir. Korelasyonel düzeyden yapısal modele geçildiğinde doğrudan etkinin anlamsızlaşması, iki

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

değişkenli çalışmaların mekanistik sonuçları yeterince ortaya koyamayabileceğine işaret eden metodolojik bir uyarı niteliğindedir.

H2 kapsamında paranormal inançların belirsizliğe tahammülsüzlük üzerindeki etkisi incelenmiş, bu etki pozitif ve anlamlı bulunmuştur ($\beta = .403$, $p < .001$). Paranormal inançları yüksek bireyler, daha yüksek belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri rapor etmiştir. Bu bulgu, Irwin'in (2009) psikodinamik işlevler hipoteziyle doğrudan tutarlıdır. Irwin'e göre paranormal inançlar, bireylerin belirsizlik ve kontrol eksikliği karşısında geliştirdikleri uyumsuz bir başa çıkma mekanizmasıdır; doğaüstü güçlere atıf yapmak kısa vadede yanılsamalı bir açıklama sağlarken uzun vadede belirsizliğe karşı hassasiyeti artırmaktadır. Bu mekanizmanın Türkiye bağlamındaki işleyişi, nazar, cin ve büyü gibi inançların doğası gereği öngörülemez ve kontrol edilemez olgulara referans vermesiyle açıklanabilir; bu tür inançlar bireyi sürekli bir tehdit beklentisi içinde tutma potansiyeli taşımaktadır. Drinkwater vd. (2024) de benzer bir örüntü raporlamış, geleneksel paranormal inançların uyumsuz başa çıkma stratejileri ve yüksek algılanan stres ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Elde edilen $\beta = .403$ değerinin orta düzeyde bir etki büyüklüğüne işaret etmesi, paranormal inançların belirsizliğe tahammülsüzlükteki varyansın önemli bir bölümünü açıklayabildiğini göstermektedir.

H3 kapsamında belirsizliğe tahammülsüzlüğün psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi incelenmiş, bu etki negatif ve anlamlı bulunmuştur ($\beta = -.355$, $p < .001$). Bu bulgu, Dugas vd. (1998) tarafından geliştirilen belirsizliğe tahammülsüzlük modeliyle tutarlıdır. Modele göre belirsizliği tehdit edici olarak değerlendiren bireyler kronik bir endişe durumunda yaşamakta, bu durum psikolojik iyi oluşu doğrudan aşındırmaktadır. Carleton vd. (2007) belirsizliğe tahammülsüzlüğün anksiyete bozukluklarının transdiagnostik bir önyordayıcısı olduğunu ileri sürmüş olup mevcut bulgu bu kuramsal konumlandırmayı desteklemektedir. Bu araştırmanın bulguları, söz konusu ilişkinin Türk yetişkin örnekleminde de geçerli olduğunu doğrulamakta ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün kültürel bağlamdan bağımsız olarak psikolojik iyi oluşu olumsuz etkilediğine işaret etmektedir.

H4 kapsamında belirsizliğe tahammülsüzlüğün aracı rolüne ilişkin dolaylı etki anlamlı bulunmuş ($\beta = -.143$, $p < .001$), doğrudan etki ise anlamsız olarak elde edilmiştir ($\beta = -.071$, $p = .143$). Bu sonuç, belirsizliğe tahammülsüzlüğün tam aracılık rolü üstlendiğini göstermektedir. Alanyazında paranormal inançlar ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkide belirsizliğe tahammülsüzlüğün aracı rolünü test eden başka bir çalışma bulunmamaktadır; bu bakımdan söz konusu bulgu araştırmanın en özgün katkısını oluşturmaktadır. Tam aracılık bulgusu, önceki çalışmalarda raporlanan paranormal inançlar ile psikolojik iyi oluş arasındaki doğrudan korelasyonların aslında belirsizliğe tahammülsüzlük üzerinden işleyen dolaylı bir ilişkinin yansıması olduğunu ortaya koymakta ve alanyazındaki bulgu dağarcığının yeniden yorumlanmasını gerektirmektedir. Pratik açıdan ise paranormal inançların psikolojik iyi oluş üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak için doğrudan inançları değiştirmeye çalışmak yerine belirsizliğe tahammülsüzlüğü hedeflemek daha etkili bir müdahale stratejisi olacaktır.

Araştırmanın kuramsal katkıları üç noktada özetlenebilir. Birincisi, paranormal inançlar ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin doğrudan değil dolaylı bir mekanizma üzerinden işlediği ortaya konmuştur. İki değişkenli korelasyonel çalışmaların raporladığı negatif ilişkinin, belirsizliğe tahammülsüzlük kontrol edildiğinde anlamsızlaştığının gösterilmesi, alanyazındaki önceki bulguların yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. İkincisi, Irwin'in (2009) psikodinamik işlevler hipotezi ile Dugas vd. (1998) belirsizliğe tahammülsüzlük modeli ilk kez bütünleşik bir kuramsal çerçevede test edilmiştir. Paranormal inançlar ile belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki orta düzeyde pozitif ilişkinin ($\beta = .403$) doğrulanması, psikodinamik işlevler hipotezinin temel önermesini ampirik olarak desteklemektedir. Üçüncüsü, bu çalışma Türkiye bağlamında paranormal inançlar, belirsizliğe tahammülsüzlük

ve psikolojik iyi oluş değişkenlerini birlikte inceleyen ilk araştırma olma özelliğini taşımaktadır. Türkiye'de paranormal inançların kültürel yaygınlığı göz önüne alındığında, bu bulgu ulusal düzeyde halk sağlığı politikalarının şekillendirilmesine katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Bulgular halk sağlığı müdahaleleri için önemli çıkarımlara sahiptir. Paranormal inançların psikolojik iyi oluşu doğrudan değil belirsizliğe tahammülsüzlük aracılığıyla azalttığı bulgusuna dayanılarak, müdahale programlarının öncelikli olarak belirsizliğe tahammülsüzlüğü hedeflemesi önerilmektedir. Bilişsel davranışçı terapide belirsizliğe tahammülsüzlük protokolleri bu bağlamda uyarlanabilir. Paranormal inançlarla doğrudan mücadele etmek kültürel dirençle karşılaşabilirken, belirsizliğe tahammülsüzlüğü azaltmaya yönelik psikoeğitim programları bireylerin inançlarını hedef almadan psikolojik iyi oluşlarını iyileştirme imkânı sunmaktadır. Bu tür programlar belirsizlikle başa çıkma becerilerini güçlendirmeye ve felaketleştirme eğilimini azaltmaya odaklanabilir. Toplum ruh sağlığı merkezleri ve birinci basamak sağlık hizmetleri bu programların uygulanabileceği öncelikli alanlar arasında sayılabilir.

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Birincisi, kesitsel desen nedeniyle değişkenler arasında nedensellik çıkarımı yapılamamaktadır. Önerilen modeldeki yollar kuramsal gerekçelere dayalı olarak belirlenmiş olmakla birlikte ters nedensellik ya da karşılıklı etkileşim olasılıklarını dışlamak mümkün değildir. İkincisi, tüm veriler öz bildirim ölçekleriyle toplanmış olup ortak yöntem yanlılığı riski taşımaktadır. Harman tek faktör testi sonuçları bu riski kısmen kontrol etmiş olsa da tamamen ortadan kaldırıldığı söylenemez. Üçüncüsü, örneklem yalnızca Ankara ilinden kolayda örnekleme yöntemiyle oluşturulmuş olup sonuçların Türkiye geneline doğrudan genellenmesi mümkün değildir. Dördüncüsü, psikolojik iyi oluş ölçeğinin AVE değeri (.351) kabul edilen .50 eşiğinin altında kalmış olup yakınsak geçerliliğin tam olarak sağlanamadığına işaret etmektedir. CR değerinin yeterli düzeyde olması (.809) yapısal analizlerin yürütülmesine olanak tanımış olmakla birlikte, bu sınırlılık yapısal ilişkilerin yorumlanmasında dikkatli olunmasını gerektirmektedir. Beşincisi, RPBS'nin bazı alt boyutlarında (Olağandışı Yaşam Formları $\alpha = .555$; Önceden Bilme $\alpha = .604$) düşük güvenirlik katsayıları elde edilmiştir. Bu durum söz konusu alt boyutların üçer maddeden oluşmasıyla ilişkili olmakla birlikte ölçüm hassasiyetini sınırlandırmaktadır. Gelecek araştırmalarda psikolojik iyi oluş için daha kapsamlı ölçüm araçları (örneğin Ryff'in çok boyutlu psikolojik iyi oluş ölçeği) tercih edilebilir ve RPBS'nin düşük güvenirlikli alt boyutları için ek maddeler geliştirilmesi değerlendirilebilir.

Gelecek araştırmalar için bazı öneriler sunulabilir. Boylamsal çalışmalarla paranormal inançların belirsizliğe tahammülsüzlük ve psikolojik iyi oluş üzerindeki etkilerinin zamansal sıralılığı test edilmelidir. Farklı kültürel bağlamlarda modelin tekrarlanabilirliğinin incelenmesi bulguların dış geçerliliğini güçlendirecektir. Paranormal inançların alt boyutlarının ayrı ayrı incelenmesi, mekanizmanın hangi inanç türleri için daha güçlü işlediğinin belirlenmesine katkıda bulunabilir. Son olarak, belirsizliğe tahammülsüzlüğü azaltmaya yönelik müdahale programlarının paranormal inançları yüksek bireylerdeki etkinliğinin deneysel çalışmalarla test edilmesi uygulamalı alana önemli katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Arslan, M. (2010). Paranormal inanç ölçeğinin Türkçe versiyonunun geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1*(2), 23–40. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ifd/issue/7917/104176

Carleton, R. N., Norton, M. A. P. J., & Asmundson, G. J. G. (2007). Fearing the unknown: A short version of the Intolerance of Uncertainty Scale. *Journal of Anxiety Disorders, 21*(1), 105–117. https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2006.03.014

Dagnall, N., Denovan, A., Drinkwater, K. G., & Escolà-Gascón, Á. (2022). Paranormal belief and well-being: The moderating roles of transliminality and psychopathology-related facets. *Frontiers in Psychology, 13*, Article 915860. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.915860

Dagnall, N., Denovan, A., Drinkwater, K. G., & Escolà-Gascón, Á. (2025). Paranormal belief and conspiracy theory endorsement: Variations in adaptive function and positive wellbeing. *Frontiers in Psychology, 16*, Article 1519223. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1519223

Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S., & Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social Indicators Research, 97*(2), 143–156. https://doi.org/10.1007/s11205-009-9493-y

Drinkwater, K. G., Denovan, A., & Dagnall, N. (2024). Re-evaluation of the relationship between paranormal belief and perceived stress using statistical modelling. *PLOS ONE, 19*(11), Article e0312511. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0312511

Dugas, M. J., Gagnon, F., Ladouceur, R., & Freeston, M. H. (1998). Generalized anxiety disorder: A preliminary test of a conceptual model. *Behaviour Research and Therapy, 36*(2), 215–226. https://doi.org/10.1016/S0005-7967(97)00070-3

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research, 18*(1), 39–50. https://doi.org/10.1177/002224378101800104

Gallup. (2025, July 23). *Paranormal phenomena met with skepticism in U.S.* https://news.gallup.com/poll/692738/paranormal-phenomena-met-skepticism.aspx

Hoogeveen, S., Borsboom, D., Kucharský, Š., Marsman, M., Molenaar, D., de Ron, J., Sekulovski, N., Visser, I., van Elk, M., & Wagenmakers, E.-J. (2024). Prevalence, patterns and predictors of paranormal beliefs in The Netherlands: A several-analysts approach. *Royal Society Open Science, 11*(9), Article 240049. https://doi.org/10.1098/rsos.240049

Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 6*(1), 1–55. https://doi.org/10.1080/10705519909540118

Irwin, H. J. (2009). *The psychology of paranormal belief: A researcher's handbook*. University of Hertfordshire Press.

Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). Guilford Press.

Pew Research Center. (2012, August 9). *The world's Muslims: Unity and diversity*. https://www.pewresearch.org/religion/2012/08/09/the-worlds-muslims-unity-and-diversity-4-other-beliefs-and-practices/

Rosseel, Y. (2012). lavaan: An R package for structural equation modeling. *Journal of Statistical Software, 48*(2), 1–36. https://doi.org/10.18637/jss.v048.i02

Sarıçam, H., Erguvan, F. M., Akın, A., & Akça, M. Ş. (2014). Belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeği (BTÖ-12) Türkçe formu: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Route Educational and Social Science Journal, 1*(3), 148–157. https://doi.org/10.17121/ressjournal.109

Telef, B. B. (2013). Psikolojik iyi oluş ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe University Journal of Education, 28*(28-3), 374–384. https://dergipark.org.tr/tr/pub/hunefd/article/101929

Tobacyk, J. J. (2004). A revised paranormal belief scale. *International Journal of Transpersonal Studies, 23*(1), 94–98. https://doi.org/10.24972/ijts.2004.23.1.94

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

SİGARA VE ALKOL KULLANIM ÖRÜNTÜLERİNİN ÖZ KONTROL VE SALDIRGANLIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ÖZ KONTROLÜN ARACI VE SİGARA KULLANIMININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ

Doç. Dr. Zührem YAMAN

Selçuk Üniversitesi

zyaman@selcuk.edu.tr - 0000-0001-9796-7063

Dr. Hasan Suat AKSU

Selçuk Üniversitesi

hasansuat.aksu@selcuk.edu.tr - 0000-0001-8196-129X

ÖZET

Bu araştırma, genç yetişkinlerde sigara ve alkol kullanım örüntülerine göre öz kontrol ve saldırganlık düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını, riskli alkol kullanımının saldırganlık üzerindeki etkisinde öz kontrolün aracı rolünü ve sigara kullanımının bu ilişkideki düzenleyici etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma, Öz Düzenleme Gücü Modeli (Baumeister vd., 1998), Genel Saldırganlık Modeli (Anderson ve Bushman, 2002) ve Çoklu Sağlık Davranışı Değişimi yaklaşımı (Prochaska vd., 2008) çerçevesinde tasarlanmıştır. Kesitsel nicel araştırma deseni benimsenmiş, veriler 450 yetişkinden (Ortyaş = 25.4, SS = 4.6) yüz yüze anket yöntemiyle toplanmıştır. Katılımcılar Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi ve Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi kesme puanlarına göre dört gruba (hiç kullanmayan, yalnızca sigara, yalnızca alkol, birlikte kullanan) ayrılmıştır. Öz kontrol Kısa Öz Kontrol Ölçeği, saldırganlık ise Buss Perry Saldırganlık Ölçeği ile değerlendirilmiştir. MANOVA sonucunda gruplar arasında öz kontrol ($F(3, 446) = 5.441$, $p = .001$, $\eta_p^2 = .035$) ve saldırganlık ($F(3, 446) = 8.552$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .054$) düzeyleri açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Birlikte kullanan grup en yüksek saldırganlık ve en düşük öz kontrol puanlarına sahiptir; ancak bu grubun yalnızca alkol kullanan gruptan farkı anlamsızdır. PROCESS Model 4 ile gerçekleştirilen aracılık analizinde öz kontrolün kısmi aracı rolü desteklenmiştir (dolaylı etki = 0.203, %95 GA [0.117, 0.300]). Sigara kullanımının düzenleyici etkisi anlamlı bulunmamıştır (B = 0.166, p = .169). Bulgular, riskli alkol kullanımının saldırganlığa dönüşme sürecinde öz kontrol kapasitesinin kritik bir mekanizma olduğunu ve alkol kullanımına yönelik önleme programlarında öz kontrol güçlendirme müdahalelerinin tamamlayıcı bir bileşen olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sigara ve alkol kullanımı, öz kontrol, saldırganlık, aracılık analizi, düzenleyici etki, halk sağlığı.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1. GİRİŞ

Alkol kullanımı dünya genelinde yılda yaklaşık 2,6 milyon ölüme neden olurken, tütün kullanımı her yıl sekiz milyondan fazla insanın yaşamını yitirmesine yol açmaktadır (World Health Organization [WHO], 2024a, 2024b). Her iki madde de küresel ölçekte önemli ve önlenebilir halk sağlığı sorunları arasında yer almaktadır. WHO (2024a), alkol kullanımının 200'den fazla hastalık, yaralanma ve sağlık sorunuyla ilişkili olduğunu ve alkole atfedilebilir ölümlerin genç yetişkinler üzerinde önemli bir yük oluşturduğunu bildirmektedir. Türkiye'de ise TÜİK (2022) verilerine göre 15 yaş ve üzerindeki bireylerin %28,3'ü her gün tütün mamulü kullanmaktadır. Alkol ve tütün kullanımının yol açtığı sağlık yükü yalnızca fiziksel sağlıkla sınırlı olmayıp psikolojik işlevsellik ve kişilerarası ilişkiler açısından da önemli sonuçlar doğurabilmektedir.

Sigara ve alkolün ayrı birer risk faktörü olarak incelenmesi uzun yıllar alan yazına egemen olan yaklaşım olmuştur. Ancak Prochaska vd. (2008) bireylerin sağlık risk davranışlarının birbirinden izole değil, etkileşimli bir örüntü içinde ele alınması gerektiğini öne sürdükleri çoklu sağlık davranışı değişimi yaklaşımıyla bu geleneksel bakışı sorgulamışlardır. Nitekim son dönem araştırmalar bu perspektifi destekler niteliktedir. Pratima vd. (2026), geniş bir yetişkin örnekleminde sigara kullanımının daha yüksek alkol tüketimi ve riskli içicilik olasılığıyla ilişkili olduğunu bildirmiştir. Walton vd. (2025), 14–20 yaş arası gençlerde riskli alkol kullanımı ve şiddet davranışlarını birlikte hedefleyen bir müdahale çalışmasında, ilgili sonuçların izlem sürecinde iyileştiğini bildirmiştir. Bu bulgular, birlikte kullanım örüntüsünün tek madde kullanımından niteliksel olarak farklı bir risk kategorisi oluşturduğunu ve müdahale tasarımlarının da bu çok boyutluluğu yansıtması gerektiğini göstermektedir.

Birlikte kullanımın yarattığı bu yüksek risk profilinin altında yatan mekanizmalardan biri öz kontrol kapasitesindeki zayıflamadır. Baumeister vd. (1998) tarafından geliştirilen öz düzenleme gücü modeline göre öz kontrol, sınırlı bir kaynak gibi işlev görmekte olup bu kaynağın yoğun kullanımı dürtüsel davranışlara yatkınlığı artırmaktadır. Hagger vd. (2010) tarafından gerçekleştirilen ve 83 çalışmayı kapsayan meta analiz, ego tükenmesi etkisinin orta ile büyük düzeyde olduğunu ($d = 0.62$) göstererek bu kuramsal önermeyi ampirik olarak desteklemiştir. Öz kontrolün madde kullanımı ve saldırganlıkla ilişkisi yalnızca kuramsal bir varsayım değildir. Tangney vd. (2004) düşük öz kontrolün gerek madde kullanımı gerekse saldırgan davranışlarla güçlü bir ilişki sergilediğini ortaya koymuşlardır. De Ridder vd. (2012) tarafından yürütülen ve 100'den fazla çalışmayı kapsayan meta analiz, yüksek öz kontrolün istenmeyen davranışlarda azalma ile tutarlı biçimde ilişkili olduğunu, bu ilişkinin madde kullanımı ve saldırganlık boyutlarında özellikle belirgin olduğunu tespit etmiştir. Denson vd. (2012), öz kontrol başarısızlıklarının saldırganlıkla ilişkili olduğunu ve öz kontrolün güçlendirilmesinin saldırganlığı azaltabildiğini gösteren deneysel bulguları derlemişlerdir.

Öz kontrolün saldırganlıkla olan bu doğrudan ilişkisinin ötesinde, madde kullanımının saldırganlığa nasıl dönüştüğünü açıklayan kuramsal çerçevelerden biri Anderson ve Bushman (2002) tarafından önerilen Genel Saldırganlık Modelidir. Modele göre kişisel faktörler (öz kontrol düzeyi, düşmanca atıf yanlılığı) ve durumsal faktörler (madde kullanımı, provokasyon) bireyin bilişsel, duyuşsal ve uyarılma durumunu etkilemekte, bu içsel durum değişiklikleri saldırgan çıktılar üretme olasılığını yükseltmektedir. Allen vd. (2018) modelin 16 yıllık ampirik

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

kanıt tabanını değerlendirdikleri kapsamlı derlemede, madde kullanımının modeldeki girdi değişkenleri arasında tutarlı biçimde yer aldığını ortaya koymuşlardır. Bu kuramsal çerçevenin madde kullanımı özelindeki somut mekanizması ise bilişsel denetim süreçlerinin bozulmasıdır. Giancola (2000), alkolün yürütücü bilişsel işlevleri bozarak saldırganlık olasılığını artırabileceğini öne süren kavramsal bir çerçeve geliştirmiştir. Bushman ve Cooper (1990) 30 deneysel çalışmayı kapsayan meta analizlerinde alkol tüketiminin saldırgan davranışı anlamlı biçimde artırdığını raporlamış, Giancola (2002) ise bu ilişkinin yalnızca alkolün farmakolojik etkisiyle değil bireyin bilişsel denetim kapasitesiyle de şekillendiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla öz düzenleme gücü modeli bireyin öz kontrol kaynağının nasıl tükendiğini, Genel Saldırganlık Modeli ise bu tükenmenin saldırganlığa nasıl dönüştüğünü açıklamakta olup iki kuram birlikte ele alındığında madde kullanımından saldırganlığa uzanan süreç bütüncül biçimde kavramsallaştırılabilmektedir.

Mevcut literatür bu kuramsal mekanizmaları büyük ölçüde desteklemekle birlikte, önemli boşluklar barındırmaktadır. Araştırmaların büyük çoğunluğu alkol ya da sigaranın saldırganlıkla ilişkisini ayrı ayrı ele almış, bu iki maddenin birlikte kullanım koşullarında öz kontrol ve saldırganlık üzerindeki etkileşimli etkilerini inceleyen çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Loher vd. (2025), 1056 kişilik etnik açıdan çeşitlilik gösteren bir örneklemle 11 ile 20 yaş arasını kapsayan boylamsal çalışmalarında öz kontrolün hem tütün kullanımı hem de fiziksel şiddet davranışı için ortak bir öncül olduğunu ve düşük öz kontrolün ergenlikte her iki davranışı da yordadığını tespit etmişlerdir. Ancak bu çalışmada sigara ve alkol birlikte kullanım örüntüsü doğrudan değerlendirilmemiştir. Özellikle Türkiye bağlamında sigara ve alkol birlikte kullanımının öz kontrol ve saldırganlık ile ilişkisini bütüncül bir çerçevede ele alan herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır. Bu durum, gerek kuramsal modellerin birlikte kullanım koşullarında sınanması gerekse uygulamaya yönelik önleme programlarının kanıta dayalı biçimde tasarlanması açısından belirgin bir boşluk oluşturmaktadır.

Bu araştırma, genç yetişkinlerde sigara ve alkol kullanım örüntülerine (hiç kullanmayan, yalnızca sigara, yalnızca alkol, birlikte kullanan) göre öz kontrol ve saldırganlık düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını, riskli alkol kullanımının saldırganlık üzerindeki etkisinde öz kontrolün aracı rolünü ve sigara kullanımının bu ilişkideki düzenleyici etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Baumeister vd. (1998) tarafından önerilen Öz Düzenleme Gücü Modeli, Anderson ve Bushman (2002) tarafından geliştirilen Genel Saldırganlık Modeli ve Prochaska vd. (2008) tarafından ortaya konan Çoklu Sağlık Davranışı Değişimi yaklaşımı olmak üzere üç kuramsal çerçevenin bütünleştirilmesiyle tasarlanmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki hipotezler sınanmak üzere oluşturulmuştur:

H_1: Sigara ve alkol kullanım grupları (hiç kullanmayan, yalnızca sigara, yalnızca alkol, birlikte kullanan) arasında öz kontrol ve saldırganlık düzeyleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.

H_2: Birlikte kullanan grup, diğer tüm gruplara kıyasla en yüksek saldırganlık ve en düşük öz kontrol puanlarına sahiptir.

H_3: Riskli alkol kullanımının saldırganlık üzerindeki etkisinde öz kontrolün aracı rolü vardır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

H$_4$: Sigara kullanımı, riskli alkol kullanımı ile öz kontrol arasındaki ilişkide düzenleyici (moderatör) bir role sahiptir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmada ilişkisel tarama modeli benimsenmiştir. Kesitsel nicel araştırma deseni çerçevesinde sigara ve alkol kullanım örüntüleri (bağımsız değişken), öz kontrol (aracı değişken) ve saldırganlık (bağımlı değişken) arasındaki ilişkiler incelenmiş, sigara kullanımının düzenleyici rolü test edilmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye'de yaşayan 18 yaş ve üzeri yetişkinler oluşturmaktadır. Örneklem kolayda örnekleme yöntemiyle oluşturulmuştur. Araştırmaya dahil edilme ölçütleri şu şekilde belirlenmiştir: 18 yaş ve üzerinde olmak, Türkçe okur yazar olmak ve gönüllü katılımı kabul etmek. Bu ölçütleri karşılamayan bireyler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Veri toplama süreci sonunda 450 geçerli anket elde edilmiştir. Katılımcıların %49,1'i kadın (n = 221), %48,2'si erkek (n = 217), %2,7'si ise cinsiyetini belirtmek istememiştir (n = 12). Yaş ortalaması 25,4'tür (SS = 4.6). Katılımcıların %54,4'ü çalışmakta olup algılanan gelir düzeyi açısından %48'i orta gelir grubunda yer almıştır.

Katılımcılar sigara ve alkol kullanım durumlarına göre dört gruba ayrılmıştır. Grup atamasında Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi (FNBT) toplam puanının sıfırdan büyük olması sigara kullanıcısı, Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi (AUDIT) toplam puanının 8 ve üzerinde olması riskli alkol kullanıcısı olarak değerlendirilmiştir. Bu ölçütlere göre hiç kullanmayan grup 162 kişiden (%36), yalnızca sigara kullanan grup 71 kişiden (%15,8), yalnızca alkol kullanan grup 142 kişiden (%31,6) ve birlikte kullanan grup 75 kişiden (%16,7) oluşmuştur.

MANOVA analizi için örneklem büyüklüğünün yeterliliği dört grup ve iki bağımlı değişken koşulunda değerlendirilmiştir. Cohen (1992), dört gruplu tek yönlü ANOVA için orta düzey etki büyüklüğünde ($f = .25$), $\alpha = .05$ koşulunda grup başına yaklaşık 45 katılımcı gerektiğini belirtmektedir. Fritz ve MacKinnon (2007), basit aracılık modellerinde küçük-orta büyüklükteki a ve b yollarının bias-corrected bootstrap yöntemiyle saptanması için yaklaşık 148 katılımcının yeterli olabileceğini göstermiştir. Mevcut araştırmanın 450 kişilik örneklemi ve en küçük grubun 71 kişiden oluşması bu gereksinimleri karşılamaktadır.

Tablo 1

Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Değişken	Kategori	n	%
Yaş	Ort = 25.4; SS = 4.6	450	
Cinsiyet	Kadın	221	49.1
	Erkek	217	48.2

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

	Belirtmek istemiyor	12	2.7
Çalışma Durumu	Çalışıyor	245	54.4
	Çalışmıyor	205	45.6
Algılanan Gelir	Düşük	129	28.7
	Orta	216	48.0
	Yüksek	105	23.3
Grup Dağılımı	Hiç kullanmayan (Grup 1)	162	36.0
	Yalnızca sigara (Grup 2)	71	15.8
	Yalnızca alkol (Grup 3)	142	31.6
	Birlikte kullanan (Grup 4)	75	16.7

Not. N = 450. Grup ataması: FNBT > 0 = sigara kullanıyor, AUDIT ≥ 8 = riskli alkol kullanımı.

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların sosyodemografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan form kullanılmıştır. Formda yaş, cinsiyet, çalışma durumu ve algılanan gelir düzeyi sorgulanmıştır.

2.3.2. Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi (FNBT)

Heatherton vd. (1991) tarafından geliştirilen ve Uysal vd. (2004) tarafından Türkçeye uyarlanan test kullanılmıştır. FNBT, 6 maddeden oluşan kısa bir tarama aracıdır. Puan aralığı 0 ile 10 arasında değişmekte olup yüksek puan yüksek nikotin bağımlılığına işaret etmektedir. Uyarlama çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .56 olarak raporlanmıştır. Bu araştırmada Cronbach alfa değeri .59 olarak hesaplanmıştır. FNBT bir tarama aracı olarak kullanıldığından düşük iç tutarlılık değeri ölçeğin amacıyla tutarlıdır; test maddeleri homojen bir yapıyı değil farklı bağımlılık göstergelerini (günlük sigara sayısı, ilk sigara zamanı vb.) ölçmektedir.

2.3.3. Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi (AUDIT)

Saunders vd. (1993) tarafından geliştirilen ve Saatçioğlu vd. (2002) tarafından Türkçeye uyarlanan test kullanılmıştır. Güleç vd. (2009) AUDIT değil, Toronto Aleksitimi Ölçeği çalışmasıdır. AUDIT, 10 maddeden oluşan bir tarama aracıdır. İlk üç madde alkol tüketim miktarını, 4 ile 6. maddeler bağımlılık belirtilerini, 7 ile 10. maddeler ise alkole bağlı zararlı sonuçları değerlendirmektedir. Puan aralığı 0 ile 40 arasında değişmekte olup 8 ve üzeri puan riskli alkol kullanımının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu araştırmada Cronbach alfa değeri .87 olarak hesaplanmıştır.

2.3.4. Kısa Öz Kontrol Ölçeği (KÖKÖ)

Tangney vd. (2004) tarafından geliştirilen ve Nebioglu vd. (2012) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek kullanılmıştır. KÖKÖ, 13 madde ve iki alt boyuttan oluşmaktadır: Dürtüsellik (8 madde) ve Öz Disiplin (5 madde). Ölçek 5'li Likert tipinde (1 = Hiç bana uygun değil, 5 = Tamamen bana uygun) yanıtlanmaktadır. Ters kodlama uygulanmış olup yüksek toplam puan

düşük öz kontrole işaret etmektedir. Uyarlama çalışmasında Cronbach alfa katsayısı .83 olarak raporlanmıştır. Bu araştırmada toplam ölçek için Cronbach alfa .901, McDonald omega .902 olarak hesaplanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda iki faktörlü yapı iyi uyum göstermiştir (χ^2/sd = 0.81, CFI = 1.000, TLI = 1.008, RMSEA = .000, SRMR = .022).

2.3.5. Buss Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ)

Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilen ve Demirtaş Madran (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek kullanılmıştır. BPSÖ, 29 madde ve dört alt boyuttan oluşmaktadır: Fiziksel Saldırganlık (9 madde), Öfke (7 madde), Düşmanca Tutum (8 madde) ve Sözel Saldırganlık (5 madde). Ölçek 5'li Likert tipinde (1 = Bana hiç uygun değil, 5 = Bana tamamen uygun) yanıtlanmakta olup puan aralığı 29 ile 145 arasında değişmektedir. Yüksek puan yüksek saldırganlık düzeyine işaret etmektedir. Uyarlama çalışmasında Cronbach alfa katsayısı .85 olarak saptanmıştır. Bu araştırmada toplam ölçek için Cronbach alfa .947, McDonald omega .946 olarak hesaplanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi dört faktörlü yapının kabul edilebilir uyum gösterdiğini ortaya koymuştur (χ^2/sd = 1.08, CFI = .993, TLI = .993, RMSEA = .014, SRMR = .029).

2.4. Veri Toplama Süreci

Veriler yüz yüze anket yöntemiyle toplanmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı, gönüllülük ilkesi ve veri gizliliği hakkında bilgi içeren bilgilendirilmiş onam formu sunulmuştur. Yalnızca onam formunu onaylayan bireyler araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma için gerekli etik kurul onayı alınmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Tüm analizler R programında gerçekleştirilmiştir. Analiz süreci altı aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada katılımcıların sosyodemografik özellikleri ve ölçek puanlarına ilişkin betimsel istatistikler (ortalama, standart sapma, çarpıklık, basıklık) hesaplanmıştır (psych ve dplyr paketleri). İkinci aşamada KÖKÖ ve BPSÖ'nün yapı geçerliliği doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile sınanmış, güvenirlik için Cronbach alfa, McDonald omega, bileşik güvenirlik (CR) ve açıklanan ortalama varyans (AVE) değerleri hesaplanmıştır. DFA analizlerinde MLR tahmincisi kullanılmıştır (lavaan ve semTools paketleri). FNBT ve AUDIT tarama araçları olduğundan DFA uygulanmamış, yalnızca Cronbach alfa değerleri raporlanmıştır.

Üçüncü aşamada değişkenler arası ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir (Hmisc paketi). Dördüncü aşamada sigara ve alkol kullanım gruplarının öz kontrol ve saldırganlık düzeyleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) ile test edilmiştir. Bağımlı değişkenler KÖKÖ toplam ve BPSÖ toplam puanları, bağımsız değişken ise dört düzeyli grup değişkenidir. Anlamlı çok değişkenli etki tespit edilmesi durumunda tek değişkenli F testleri ve Bonferroni düzeltmeli post hoc karşılaştırmalar uygulanmıştır.

Beşinci aşamada riskli alkol kullanımının (AUDIT toplam) saldırganlık (BPSÖ toplam) üzerindeki etkisinde öz kontrolün (KÖKÖ toplam) aracı rolü PROCESS makro Model 4 ile test

edilmiştir (Hayes, 2022). Dolaylı etki 5000 bootstrap örneklemiyle %95 güven aralığı (percentile yöntemi) kullanılarak değerlendirilmiştir. Güven aralığının sıfırı kapsamaması dolaylı etkinin anlamlılığına ilişkin kanıt olarak yorumlanmıştır.

Altıncı ve son aşamada sigara kullanımının (FNBT > 0 = 1, diğer = 0) riskli alkol kullanımı ile öz kontrol arasındaki ilişkideki düzenleyici rolü hiyerarşik regresyon yöntemiyle test edilmiştir. AUDIT değişkeni modele girilmeden önce ortalamadan merkezlenmiştir. Etkileşim teriminin anlamlılığı ΔR^2, B, SE, t, p değerleri ile raporlanmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Betimsel İstatistikler

Ölçek puanlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2'de sunulmuştur. FNBT toplam puan ortalaması 1.54 (SS = 2.65), AUDIT toplam ortalaması 9.92 (SS = 10.57), KÖKÖ toplam ortalaması 38.84 (SS = 12.43) ve BPSÖ toplam ortalaması 86.22'dir (SS = 26.16). Çarpıklık değerleri 0.076 ile 1.641, basıklık değerleri ise −0.860 ile 1.552 aralığında yer almıştır. FNBT'nin çarpıklık değerinin 1'in üzerinde olması sigara kullanmayanların örneklemdeki ağırlığını yansıtmaktadır. Diğer tüm değerler ±2 sınırları içinde olup normal dağılım varsayımı karşılanmıştır (George ve Mallery, 2010). Bağımlı değişkenlerin dağılım histogramları ve Q-Q grafikleri Şekil 1'de sunulmuştur.

Tablo 2

Ölçek Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişken	N	Ort	SS	Min	Maks	Çarpıklık	Basıklık
FNBT Toplam	450	1.54	2.65	0	10	1.641	1.552
AUDIT Toplam	450	9.92	10.57	0	39	0.776	−0.486
KÖKÖ Toplam	450	38.84	12.43	13	65	0.076	−0.860
BPSÖ Toplam	450	86.22	26.16	31	144	0.183	−0.850

Not. N = 450. Ort = ortalama; SS = standart sapma. KÖKÖ Toplam = ters kodlama uygulanmış toplam (yüksek puan = düşük öz kontrol).

Şekil 1

Bağımlı Değişkenlerin Dağılım ve Q-Q Grafikleri

[Şekil buraya eklenecektir]

Gruplara göre ölçek puanlarının betimsel dağılımları Tablo 3'te verilmiştir. Birlikte kullanan grubun KÖKÖ toplam ortalaması 41.60 (SS = 11.65) olup dört grup arasındaki en yüksek değeri oluşturmaktadır. Aynı grubun BPSÖ toplam ortalaması 97.19 (SS = 22.86) ile diğer tüm grupların üzerindedir. Hiç kullanmayan grubun KÖKÖ ortalaması 36.98 (SS = 13.14), BPSÖ ortalaması ise 80.27 (SS = 25.10) olarak belirlenmiştir. Yalnızca sigara kullanan grubun KÖKÖ ortalaması 35.83 ile en düşük değeri oluştururken BPSÖ ortalaması 82.68 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Gruplara Göre Ölçek Puanlarının Betimsel Dağılımları

Grup	n	FNBT Ort	FNBT SS	AUDIT Ort	AUDIT SS	KÖKÖ Ort	KÖKÖ SS	BPSÖ Ort	BPSÖ SS
Hiç kullanmayan	162	0.00	0.00	1.31	2.28	36.98	13.14	80.27	25.10
Yalnızca sigara	71	4.73	2.53	1.24	2.20	35.83	11.43	82.68	26.83
Yalnızca alkol	142	0.00	0.00	19.92	7.95	41.02	11.89	88.97	26.65
Birlikte kullanan	75	4.75	2.59	17.83	7.15	41.60	11.65	97.19	22.86

Not. Ort = ortalama; SS = standart sapma.

3.2. Geçerlik ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

KÖKÖ ve BPSÖ'nün yapı geçerliliği doğrulayıcı faktör analizi ile sınanmıştır. KÖKÖ'nün iki faktörlü yapısı iyi uyum göstermiştir ($\chi^2(64) = 52.15$, $\chi^2/sd = 0.81$, CFI = 1.000, TLI = 1.008, RMSEA = .000, SRMR = .022). BPSÖ'nün dört faktörlü yapısı da kabul edilebilir uyum sınırlarının üzerinde yer almıştır ($\chi^2(371) = 401.62$, $\chi^2/sd = 1.08$, CFI = .993, TLI = .993, RMSEA = .014, SRMR = .029). Her iki ölçeğin uyum değerleri Hu ve Bentler (1999) tarafından önerilen ölçütleri karşılamaktadır.

Güvenirlik analizleri noktasında KÖKÖ toplam için Cronbach alfa .901, McDonald omega .902 olarak hesaplanmıştır. Alt boyutlar incelendiğinde Dürtüsellik alt boyutunun alfa değeri .855, Öz Disiplin alt boyutunun ise .764 olarak belirlenmiştir. BPSÖ toplam için Cronbach alfa .947, McDonald omega .946 olarak hesaplanmıştır. BPSÖ alt boyutlarına ilişkin alfa değerleri .738 (Sözel) ile .864 (Fiziksel) aralığında yer almıştır. Bileşik güvenirlik (CR) değerleri tüm alt boyutlarda .70'in üzerinde tespit edilmiştir. FNBT ($\alpha = .59$) ve AUDIT ($\alpha = .87$) tarama araçları olduğundan DFA uygulanmamış, yalnızca Cronbach alfa değerleri raporlanmıştır.

3.3. Korelasyon Analizi

Değişkenler arası ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. AUDIT toplam puanı ile KÖKÖ toplam arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki belirlenmiştir ($r = .232$, $p < .001$). AUDIT toplam ile BPSÖ toplam arasında da pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r = .201$, $p < .001$). KÖKÖ toplam ile BPSÖ toplam arasındaki korelasyon örneklemdeki en güçlü ilişkiyi oluşturmuştur ($r = .382$, $p < .001$). FNBT toplam ile BPSÖ toplam arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişki belirlenmiştir ($r = .104$, $p < .05$). FNBT ile AUDIT ($r = .018$, $p > .05$) ve FNBT ile KÖKÖ ($r = .069$, $p > .05$) arasındaki korelasyonlar istatistiksel olarak anlamsızdır.

3.4. MANOVA Sonuçları

Sigara ve alkol kullanım gruplarının öz kontrol ve saldırganlık düzeyleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı MANOVA ile test edilmiştir. Sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur. Çok değişkenli test sonuçlarına göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (Pillai's Trace = 0.070, $F(6, 892) = 5.415$, $p < .001$). Tek değişkenli düzeyde KÖKÖ toplam puanları açısından gruplar arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir ($F(3, 446) = 5.441$, $p = .001$, $\eta_p^2 = .035$). BPSÖ toplam puanları açısından da anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($F(3, 446) = 8.552$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .054$).

Tablo 4

MANOVA Sonuçları

Etki	Değer	F	df1	df2	p	η_p^2
Çok değişkenli (Pillai)	0.070	5.415	6	892	< .001	
Çok değişkenli (Wilks)	0.930	5.465	6	890	< .001	
Tek değişkenli: KÖKÖ		5.441	3	446	.001	.035
Tek değişkenli: BPSÖ		8.552	3	446	< .001	.054

Not. Bağımlı değişkenler: KÖKÖ Toplam ve BPSÖ Toplam. Bağımsız değişken: Grup (4 düzey). η_p^2 = parsiyel eta kare.

3.5. Post Hoc Karşılaştırmalar

Bonferroni düzeltmeli ikili karşılaştırma sonuçları Tablo 5'te verilmiştir. KÖKÖ toplam açısından hiç kullanmayan grup ile yalnızca alkol kullanan grup (fark = −4.04, p = .026) ve hiç kullanmayan grup ile birlikte kullanan grup (fark = −4.62, p = .043) arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Yalnızca sigara kullanan grup ile yalnızca alkol kullanan grup (fark = −5.19, p = .022) ve yalnızca sigara kullanan grup ile birlikte kullanan grup (fark = −5.77, p = .028) arasında da anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Yalnızca alkol kullanan grup ile birlikte kullanan grup arasındaki fark anlamsızdır (fark = −0.58, p = 1.000).

BPSÖ toplam açısından hiç kullanmayan grup ile yalnızca alkol kullanan grup (fark = −8.70, p = .019), hiç kullanmayan grup ile birlikte kullanan grup (fark = −16.92, p < .001) ve yalnızca sigara kullanan grup ile birlikte kullanan grup (fark = −14.51, p = .004) arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Hiç kullanmayan grup ile yalnızca sigara kullanan grup arasındaki fark her iki değişkende de anlamsızdır.

Tablo 5

Post Hoc Karşılaştırmalar (Bonferroni)

Karşılaştırma	KÖKÖ Fark	KÖKÖ p	BPSÖ Fark	BPSÖ p
G1 − G2	1.15	1.000	−2.41	1.000
G1 − G3	−4.04	.026	−8.70	.019
G1 − G4	−4.62	.043	−16.92	< .001
G2 − G3	−5.19	.022	−6.29	.543
G2 − G4	−5.77	.028	−14.51	.004
G3 − G4	−0.58	1.000	−8.22	.148

Not. Bonferroni düzeltmeli ikili karşılaştırmalar. Fark = Grup A ortalaması − Grup B ortalaması. G1 = Hiç kullanmayan, G2 = Yalnızca sigara, G3 = Yalnızca alkol, G4 = Birlikte kullanan.

3.6. Aracılık (Mediation) Analizi Sonuçları

Riskli alkol kullanımının (AUDIT) saldırganlık (BPSÖ) üzerindeki etkisinde öz kontrolün (KÖKÖ) aracı rolü PROCESS Model 4 ile test edilmiştir. Sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur. AUDIT toplam puanının KÖKÖ toplam puanını pozitif yönde yordadığı belirlenmiştir (a yolu: B = 0.273, SE = 0.052, β = .232, %95 GA [0.169, 0.376]). KÖKÖ toplam puanının BPSÖ toplam puanını pozitif yönde yordadığı tespit edilmiştir (b yolu: B = 0.746, SE = 0.091, β = .354, %95 GA [0.564, 0.919]). Doğrudan etki anlamlıdır (c' yolu: B = 0.295, SE = 0.116, β = .119, %95 GA [0.072, 0.530]). Dolaylı etki anlamlı bulunmuştur (a × b = 0.203, SE = 0.046, %95 GA [0.117, 0.300]). Güven aralığı sıfırı kapsamamakta olup öz kontrolün kısmi

aracı rolü desteklenmiştir. Toplam etki B = 0.498 (SE = 0.117, %95 GA [0.270, 0.730]) olarak hesaplanmıştır.

Tablo 6

Aracılık Analizi Sonuçları (PROCESS Model 4)

Yol	B	SE	β	GA Alt	GA Üst
a (X → M)	0.273	0.052	.232	0.169	0.376
b (M → Y)	0.746	0.091	.354	0.564	0.919
c' (X → Y, doğrudan)	0.295	0.116	.119	0.072	0.530
a × b (dolaylı)	0.203	0.046		0.117	0.300
c (toplam)	0.498	0.117		0.270	0.730

Not. Bootstrap = 5000, %95 güven aralığı (percentile). X = AUDIT Toplam, M = KÖKÖ Toplam, Y = BPSÖ Toplam. GA = güven aralığı.

3.7. Düzenleyici (Moderasyon) Etki Analizi

Sigara kullanımının riskli alkol kullanımı ile öz kontrol arasındaki ilişkideki düzenleyici rolü hiyerarşik regresyon ile test edilmiştir. AUDIT toplam puanı KÖKÖ toplam puanını pozitif yönde anlamlı biçimde yordamıştır (B = 0.280, SE = 0.054, t = 5.146, p < .001). Sigara kullanımının ana etkisi anlamsızdır (B = 0.008, SE = 1.219, t = 0.007, p = .995). Etkileşim terimi (AUDIT × Sigara) anlamlı bulunmamıştır (B = 0.166, SE = 0.120, t = 1.379, p = .169). Modelin toplam açıklanan varyansı R^2 = .058 olarak hesaplanmıştır. Sigara kullanımının riskli alkol kullanımı ile öz kontrol arasındaki ilişkide düzenleyici bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir.

3.8. Hipotez Testi Sonuçları

H_1 desteklenmiştir. Sigara ve alkol kullanım grupları arasında öz kontrol (F(3, 446) = 5.441, p = .001) ve saldırganlık (F(3, 446) = 8.552, p < .001) düzeyleri açısından anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

H_2 kısmen desteklenmiştir. Birlikte kullanan grup en yüksek saldırganlık puanına (97.19) ve en yüksek KÖKÖ puanına (41.60; düşük öz kontrol) sahiptir. Ancak birlikte kullanan grup ile yalnızca alkol kullanan grup arasındaki fark her iki değişkende de anlamsızdır.

H_3 desteklenmiştir. Riskli alkol kullanımının saldırganlık üzerindeki etkisinde öz kontrolün kısmi aracı rolü tespit edilmiştir (dolaylı etki = 0.203, %95 GA [0.117, 0.300]).

H_4 desteklenmemiştir. Sigara kullanımının riskli alkol kullanımı ile öz kontrol arasındaki ilişkide düzenleyici etkisi anlamsızdır (B = 0.166, p = .169).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma, genç yetişkinlerde sigara ve alkol kullanım örüntülerine göre öz kontrol ve saldırganlık düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını, riskli alkol kullanımının saldırganlık üzerindeki etkisinde öz kontrolün aracı rolünü ve sigara kullanımının bu ilişkideki olası düzenleyici etkisini incelemiştir. Elde edilen bulgular dört hipotezin üçünü destekler niteliktedir. Sigara ve alkol kullanım grupları arasında hem öz kontrol hem de saldırganlık

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmiş, birlikte kullanan grubun en olumsuz profile sahip olduğu belirlenmiştir. Riskli alkol kullanımının saldırganlık üzerindeki etkisinde öz kontrolün kısmi aracı rolü desteklenmiştir. Sigara kullanımının düzenleyici etkisi ise anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgular aşağıda ilgili literatür ve kuramsal çerçeveler ışığında tartışılmıştır.

MANOVA sonuçları sigara ve alkol kullanım grupları arasında hem öz kontrol hem de saldırganlık düzeyleri açısından anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir (Pillai's Trace = 0.070, $p < .001$). Tek değişkenli düzeyde etki büyüklükleri KÖKÖ için $\eta_p^2 = .035$, BPSÖ için $\eta_p^2 = .054$ olarak hesaplanmıştır. Bu bulgu, madde kullanımının türüne ve kombinasyonuna göre bireylerin dürtü kontrol kapasitelerinin ve saldırganlık düzeylerinin sistematik biçimde farklılaştığını göstermektedir. Bushman ve Cooper (1990) 30 deneysel çalışmayı kapsayan meta analizlerinde alkol tüketiminin saldırgan davranışı anlamlı biçimde artırdığını raporlamışlardı. Mevcut araştırmanın bulgusu bu kanıt tabanıyla tutarlılık göstermekle birlikte önemli bir fark barındırmaktadır: alkol kullanan bireyler yalnızca saldırganlık değil, öz kontrol açısından da hiç kullanmayan ve yalnızca sigara kullanan bireylerden ayrışmaktadır. Jackson vd. (2025) de sigara ve alkolün birlikte kullanımının her iki maddenin ayrı ayrı kullanımına kıyasla daha yüksek psikolojik risk profili oluşturduğunu göstermişlerdi. Mevcut çalışmadaki grup farklılıkları bu bulguyla örtüşmektedir. Anderson ve Bushman (2002) tarafından önerilen Genel Saldırganlık Modelinde madde kullanımı bireyin bilişsel, duyuşsal ve uyarılma durumunu etkileyen bir girdi değişkeni olarak konumlandırılmıştır. Mevcut bulgular bu kuramsal çerçeveyle tutarlı olup alkolün saldırganlık üzerindeki etkisinin yalnızca farmakolojik bir mekanizma değil, öz kontrol kapasitesinin zayıflamasını da kapsayan çok boyutlu bir süreç olduğuna işaret etmektedir. İlk hipotez desteklenmiştir.

Post hoc karşılaştırmalar, birlikte kullanan grubun hem öz kontrol hem de saldırganlık açısından en olumsuz profile sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu grubun BPSÖ ortalaması 97.19 ile diğer tüm grupların üzerinde yer almış, KÖKÖ ortalaması 41.60 ile en yüksek değeri oluşturmuştur. Ancak birlikte kullanan grup ile yalnızca alkol kullanan grup arasındaki fark ne KÖKÖ (fark = −0.58, $p = 1.000$) ne de BPSÖ (fark = −8.22, $p = .148$) açısından anlamlıdır. Bu bulgu dikkat çekicidir. Zira birlikte kullanımın tek madde kullanımından belirgin biçimde daha riskli olduğunu varsayan çoklu sağlık davranışı değişimi yaklaşımı (Prochaska vd., 2008) bu spesifik karşılaştırmada tam olarak desteklenmemektedir. Anlamlı farklılıkların örüntüsü incelendiğinde, alkol içeren grupların (G3 ve G4) alkol içermeyen gruplardan (G1 ve G2) sistematik biçimde ayrıştığı görülmektedir. Hiç kullanmayan ile yalnızca sigara kullanan grup arasındaki fark her iki değişkende de anlamsızdır. Bu örüntü, alkolün öz kontrol ve saldırganlık üzerindeki etkisinin sigaranınkine kıyasla çok daha belirleyici olduğunu düşündürmektedir. Giancola (2000) alkolün yürütücü bilişsel işlevleri doğrudan zayıflatarak saldırganlık eşiğini düşürdüğünü ileri sürmüş, Giancola (2002) ise bu etkinin bireyin bilişsel denetim kapasitesiyle şekillendiğini vurgulamıştır. Mevcut bulgular bu görüşle tutarlıdır; sigara kullanımı tek başına bu bilişsel denetim süreçlerini aynı düzeyde etkilememektedir. Dolayısıyla ikinci hipotez kısmen desteklenmiştir: birlikte kullanan grup en olumsuz profile sahip olmakla birlikte, bu fark büyük ölçüde alkol kullanımının baskın rolünden kaynaklanmakta ve sigaranın ek bir katkısı istatistiksel olarak doğrulanamamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Mediation analizi, riskli alkol kullanımının saldırganlık üzerindeki etkisinde öz kontrolün kısmi aracı rolünü desteklemiştir. Dolaylı etki anlamlıdır (a × b = 0.203, %95 GA [0.117, 0.300]). AUDIT toplam puanı KÖKÖ'yü pozitif yönde yordamış (β = .232), KÖKÖ ise BPSÖ'yü pozitif yönde yordamıştır (β = .354). Doğrudan etki de anlamlı kaldığından (c' = 0.295, p < .05) kısmi aracılık söz konusudur. Bu bulgu, riskli alkol kullanımının saldırganlığa dönüşme sürecinde öz kontrol kapasitesinin zayıflamasının önemli ama tek olmayan bir mekanizma olduğunu göstermektedir. Loher vd. (2025) 1056 kişilik boylamsal çalışmalarında öz kontrolün tütün kullanımı ve fiziksel şiddet davranışı için ortak bir öncül olduğunu tespit etmişlerdi. Mevcut araştırma bu bulguyu genişleterek öz kontrolün yalnızca bir öncül değil, alkol kullanımı ile saldırganlık arasında aracı bir mekanizma olarak da işlev gördüğünü ortaya koymuştur. De Ridder vd. (2012) ve Denson vd. (2012) tarafından yürütülen meta analizler öz kontrol ile saldırganlık arasındaki doğrudan ilişkiyi belgelemişlerdi; ancak alkol kullanımının bu ilişkideki tetikleyici rolünü bir aracılık modeli içinde test etmemişlerdir. Mevcut çalışma bu eksikliğe ampirik bir yanıt sunmuştur. Baumeister vd. (1998) tarafından önerilen öz düzenleme gücü modeli perspektifinden bakıldığında, riskli alkol kullanımı bireyin sınırlı öz kontrol kaynağını tüketen bir faktör olarak işlev görmekte, bu tükenme ise saldırgan davranışa zemin hazırlamaktadır. Doğrudan etkinin de anlamlı kalması, alkolün saldırganlığı yalnızca öz kontrol üzerinden değil, Genel Saldırganlık Modelindeki diğer içsel durum mekanizmaları (duyuşsal uyarılma, düşmanca atıf yanlılığı) aracılığıyla da etkileyebildiğine işaret etmektedir. Üçüncü hipotez desteklenmiştir.

Moderasyon analizi, sigara kullanımının riskli alkol kullanımı ile öz kontrol arasındaki ilişkide düzenleyici bir etkiye sahip olmadığını göstermiştir (B = 0.166, p = .169). Bu sonucu birkaç açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Sigara kullanımı dikotomik olarak kodlanmış olup bu kodlama nikotin bağımlılık şiddetindeki bireysel farklılıkları yansıtamamaktadır. FNBT toplam puanının sürekli değişken olarak modele dahil edilmesi farklı sonuçlar üretebilir. Post hoc karşılaştırmalarında da görüldüğü üzere sigara tek başına öz kontrol ve saldırganlık üzerinde anlamlı bir farklılaşma yaratmamakta, alkol içermeyen gruplar (G1 ve G2) arasındaki fark anlamsız kalmaktadır. Bu durum, sigaranın öz kontrol üzerindeki etkisinin alkolünkiyle karşılaştırılamayacak düzeyde zayıf olduğunu düşündürmektedir. Bir diğer olasılık ise sigaranın öz kontrol üzerindeki etkisinin anlık bilişsel bozulma yerine uzun vadeli nörotoksik süreçlerle gerçekleşiyor olmasıdır. Nitekim Loher vd. (2025) tütün kullanımının fiziksel şiddetle ilişkisinin gelişimsel bir süreç içinde ortaya çıktığını raporlamışlardır. Kesitsel bir desende bu tür kümülatif etkilerin yakalanması güçtür. FNBT'nin düşük iç tutarlılık değeri (α = .59) de etkileşim teriminin gücünü olumsuz etkilemiş olabilir. Dördüncü hipotez desteklenmemiştir.

4.1. Kuramsal Çıkarımlar

Mevcut çalışma üç kuramsal çerçeveye katkı sunmaktadır. Baumeister vd. (1998) tarafından önerilen öz düzenleme gücü modeli, öz kontrol kaynağının tükenmesinin dürtüsel davranışlara yol açtığını ileri sürmektedir. Mediation analizi sonuçları bu kuramsal önermeyi alkol ve saldırganlık ilişkisi bağlamında ampirik olarak desteklemiştir. Riskli alkol kullanımının öz kontrol kapasitesini zayıflattığı ve bu zayıflamanın saldırganlığa aracılık ettiği gösterilerek ego tükenmesi mekanizmasının madde kullanımı özelindeki işleyişi

somutlaştırılmıştır. Anderson ve Bushman (2002) tarafından geliştirilen Genel Saldırganlık Modeli açısından ise doğrudan etkinin de anlamlı kalması, alkolün saldırganlığı yalnızca öz kontrol üzerinden değil, modeldeki diğer içsel durum mekanizmaları aracılığıyla da etkilediğini göstermektedir. Bu bulgu, modelin çok yollu yapısını destekler niteliktedir. Prochaska vd. (2008) tarafından önerilen çoklu sağlık davranışı değişimi yaklaşımı ise grup karşılaştırmalarında kısmen desteklenmiştir. Birlikte kullanan grubun en olumsuz profile sahip olması bu yaklaşımla tutarlı olmakla birlikte, farkın yalnızca alkol kullanan gruptan istatistiksel olarak ayrışmaması, tüm maddelerin eşit ağırlıkta risk oluşturmadığını ve madde türüne göre farklılaşan risk mekanizmalarının dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

4.2. Pratik Çıkarımlar

Bulgular, madde kullanımı ve saldırganlık arasındaki ilişkide öz kontrolün aracı rolünün ihmal edilmemesi gerektiğine işaret etmektedir. WHO (2024) verilerine göre alkol-atfedilebilir ölümlerin en yüksek oranı (%13) 20–39 yaş grubunda görülmektedir. Dünya genelinde alkol-atfedilebilir ölümlerin yaklaşık 724.000'i yaralanmalardan kaynaklanmıştır. Bu veriler, alkol ve saldırganlık ilişkisinin yalnızca bireysel bir sorun değil, halk sağlığı düzeyinde ele alınması gereken bir tehdit olduğunu göstermektedir. Mevcut araştırmanın bulguları, riskli alkol kullanımının saldırganlığa dönüşme sürecinde öz kontrol kapasitesinin güçlendirilmesinin önleme programlarının tamamlayıcı bir bileşeni olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Walton vd. (2025) riskli alkol kullanımı ve saldırganlığı birlikte hedef alan müdahale programlarında her iki davranışın paralel biçimde iyileştiğini tespit etmişlerdir. Mevcut çalışma bu bütüncül yaklaşıma öz kontrol boyutunu eklemektedir. Alkol kullanımı tarama programlarında AUDIT kesme puanının üzerinde yer alan bireylere yönelik öz kontrol güçlendirme müdahalelerinin (dürtü kontrol eğitimi, bilişsel davranışçı stratejiler) saldırganlık riskini azaltma potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir. Grup karşılaştırmalarında sigaranın tek başına anlamlı bir farklılaşma yaratmaması, önleme programlarının önceliğini alkol kullanımına vermesi gerektiğini de ayrıca vurgulamaktadır.

4.3. Sınırlılıklar ve Öneriler

Araştırmanın bulguları değerlendirilirken bazı sınırlılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Kesitsel desen kullanılması nedeniyle değişkenler arasında nedensellik çıkarımı yapılamamaktadır. Riskli alkol kullanımının öz kontrolü mü zayıflattığı, yoksa düşük öz kontrolün riskli alkol kullanımına yönelimi mi artırdığı sorusu boylamsal desenlerle yanıtlanmalıdır. Verilerin öz bildirime dayalı olarak toplanması bir diğer sınırlılıktır. Saldırganlık ve madde kullanımı sosyal arzulanabilirlik yanlılığına özellikle açık konulardır; katılımcıların bu davranışları olduğundan düşük raporlamış olmaları olasıdır. Kolayda örnekleme kullanılmış olup bulgular Türkiye genelindeki tüm yetişkinlere genellenemez. FNBT'nin düşük iç tutarlılık değeri ($\alpha = .59$) sigara kullanımının ölçümüne ilişkin bir sınırlılık oluşturmakta, bu durum moderasyon analizinin gücünü olumsuz etkilemiş olabilir. Sigara kullanımının dikotomik kodlanması nikotin bağımlılık şiddetindeki bireysel farklılıkları yansıtamamaktadır. Son olarak, öz kontrol ve saldırganlık toplam puanlar üzerinden değerlendirilmiştir. Alt boyut düzeyinde analizler farklı sonuçlar ortaya koyabilir; örneğin

fiziksel saldırganlık ile sözel saldırganlığın alkol kullanımıyla ilişkisi farklı örüntüler sergileyebilir.

Gelecek araştırmalarda bu sınırlılıkların aşılması için boylamsal desen kullanılması, alkol ve sigara kullanımının sürekli değişkenler olarak modellenmesi, öz kontrol ve saldırganlığın alt boyut düzeyinde incelenmesi önerilmektedir. Birlikte kullanım örüntüsünün öz kontrol üzerindeki etkisinin boylamsal süreçte nasıl şekillendiğini inceleyen çalışmalar alan yazına önemli katkılar sunacaktır. Ayrıca öz kontrol güçlendirme müdahalelerinin riskli alkol kullanıcılarında saldırganlık düzeyini azaltıp azaltmadığını sınayan deneysel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

4.4. Sonuç

Bu araştırma, genç yetişkinlerde sigara ve alkol kullanım örüntülerinin öz kontrol ve saldırganlık düzeylerini farklılaştırdığını, birlikte kullanan grubun en olumsuz profile sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ancak araştırmanın asıl katkısı bu grup farklılıklarının ötesindedir. Riskli alkol kullanımının saldırganlığa dönüşme sürecinde öz kontrolün kısmi aracı rolü tespit edilmiş olup bu bulgu, alkolün saldırganlığı yalnızca doğrudan değil, bireyin dürtü kontrol kapasitesini zayıflatarak da etkilediğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle, aynı düzeyde riskli alkol kullanan bireyler arasında dahi öz kontrol kapasitesi düşük olanların saldırganlık düzeyi daha yüksektir. Sigaranın bu ilişkide düzenleyici bir etkisinin bulunmaması, alkolün belirleyici rolünü daha da belirginleştirmiştir. Alkol kullanımına yönelik önleme politikalarının yalnızca tüketimi kısıtlamaya odaklanması yeterli olmayabilir; bireylerin öz kontrol kapasitelerinin güçlendirilmesi bu politikaların tamamlayıcı bir bileşeni olarak ele alınmalıdır.

Kaynakça

Allen, J. J., Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2018). The general aggression model. *Current Opinion in Psychology*, *19*, 75–80. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.03.034

Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, *53*(1), 27–51. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231

Baumeister, R. F., Bratslavsky, E., Muraven, M., & Tice, D. M. (1998). Ego depletion: Is the active self a limited resource? *Journal of Personality and Social Psychology*, *74*(5), 1252–1265. https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.5.1252

Bushman, B. J., & Cooper, H. M. (1990). Effects of alcohol on human aggression: An integrative research review. *Psychological Bulletin*, *107*(3), 341–354. https://doi.org/10.1037/0033-2909.107.3.341

Buss, A. H., & Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, *63*(3), 452–459. https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.3.452

Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, *112*(1), 155–159. https://doi.org/10.1037/0033-2909.112.1.155

De Ridder, D. T. D., Lensvelt-Mulders, G., Finkenauer, C., Stok, F. M., & Baumeister, R. F. (2012). Taking stock of self-control: A meta-analysis of how trait self-control relates to

a wide range of behaviors. *Personality and Social Psychology Review, 16*(1), 76–99. https://doi.org/10.1177/1088868311418749

Demirtaş Madran, H. A. (2013). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi, 24*(2), 124–129.

Denson, T. F., DeWall, C. N., & Finkel, E. J. (2012). Self-control and aggression. *Current Directions in Psychological Science, 21*(1), 20–25. https://doi.org/10.1177/0963721411429451

Fritz, M. S., & MacKinnon, D. P. (2007). Required sample size to detect the mediated effect. *Psychological Science, 18*(3), 233–239. https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01882.x

George, D., & Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update* (10th ed.). Allyn & Bacon.

Giancola, P. R. (2000). Executive functioning: A conceptual framework for alcohol-related aggression. *Experimental and Clinical Psychopharmacology, 8*(4), 576–597. https://doi.org/10.1037/1064-1297.8.4.576

Giancola, P. R. (2002). Alcohol-related aggression during the college years: Theories, risk factors and policy implications. *Journal of Studies on Alcohol, Supplement, 14*, 129–139. https://doi.org/10.15288/jsas.2002.s14.129

Hagger, M. S., Wood, C., Stiff, C., & Chatzisarantis, N. L. D. (2010). Ego depletion and the strength model of self-control: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 136*(4), 495–525. https://doi.org/10.1037/a0019486

Hayes, A. F. (2022). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (3rd ed.). Guilford Press.

Heatherton, T. F., Kozlowski, L. T., Frecker, R. C., & Fagerström, K. O. (1991). The Fagerström test for nicotine dependence: A revision of the Fagerström Tolerance Questionnaire. *British Journal of Addiction, 86*(9), 1119–1127. https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.1991.tb01879.x

Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling, 6*(1), 1–55. https://doi.org/10.1080/10705519909540118

Loher, M., Steinhoff, A., Bechtiger, L., Ribeaud, D., Eisner, M., Shanahan, L., & Quednow, B. B. (2025). Disentangling the effects of self-control and the use of tobacco and cannabis on violence perpetration from childhood to early adulthood. *European Child & Adolescent Psychiatry, 34*(3), 1063–1074. https://doi.org/10.1007/s00787-024-02536-1

Nebioglu, M., Konuk, N., Akbaba, S., & Eroglu, Y. (2012). The investigation of validity and reliability of the Turkish version of the Brief Self-Control Scale. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology, 22*(4), 340–351. https://doi.org/10.5455/bcp.20120911042732

Pandey, P., Sinha, A. K., & Tiwari, P. (2026). Relationship between electronic cigarettes and alcohol use behaviors: A systematic review and meta-analysis. *Substance Use & Misuse*, *61*(10), 1680–1692. https://doi.org/10.1080/10826084.2026.2619020

Prochaska, J. J., Spring, B., & Nigg, C. R. (2008). Multiple health behavior change research: An introduction and overview. *Preventive Medicine*, *46*(3), 181–188. https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2008.02.001

Saatçioğlu, Ö., Evren, C., & Çakmak, D. (2002). Alkol kullanım bozuklukları tanıma testinin geçerliği ve güvenirliği. *Türkiye'de Psikiyatri*, *4*(2–3), 107–113.

Saunders, J. B., Aasland, O. G., Babor, T. F., de la Fuente, J. R., & Grant, M. (1993). Development of the Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT): WHO collaborative project on early detection of persons with harmful alcohol consumption-II. *Addiction*, *88*(6), 791–804. https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.1993.tb02093.x

Tangney, J. P., Baumeister, R. F., & Boone, A. L. (2004). High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades, and interpersonal success. *Journal of Personality*, *72*(2), 271–324. https://doi.org/10.1111/j.0022-3506.2004.00263.x

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Türkiye sağlık araştırması, 2022*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747

Uysal, M. A., Kadakal, F., Karşıdağ, Ç., Bayram, N. G., Uysal, Ö., & Yılmaz, V. (2004). Fagerstrom test for nicotine dependence: Reliability in a Turkish sample and factor analysis. *Tüberküloz ve Toraks*, *52*(2), 115–121.

Walton, M. A., Seewald, L., Carter, P. M., Ngo, Q., Blow, F. C., Bourque, C., Pearson, C., Battisti, K. A., An, L., Wank, M., Zhu, Y., & Kidwell, K. M. (2025). Adaptive interventions for alcohol misuse and violent behaviors among adolescents and emerging adults in the emergency department: Outcomes from a sequential multiple assignment randomized controlled trial. *Drug and Alcohol Dependence*, *270*, 112615. https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2025.112615

World Health Organization. (2024a). *Global status report on alcohol and health and treatment of substance use disorders*. https://www.who.int/publications/i/item/9789240096745

World Health Organization. (2024b). *WHO global report on trends in prevalence of tobacco use 2000–2030*. https://www.who.int/publications/i/item/9789240088283

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ROMANTİK İLİŞKİ İNANÇLARI: BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen SOYER

Mersin Üniversitesi/ Orcid No: 0000-0002-4596-4116

mkarslan@mersin.edu.tr

Tolgahan ÜNLÜ

Orcid No: 0000-0003-0378-6734

tlghnnl@gmail.com

Özet

Bu araştırma, romantik ilişki inançlarına yönelik akademik çalışmaları bibliyometrik yöntemlerle incelemeyi amaçlamaktadır. Bütüncül bir bakış açısıyla ele alınan "romantik ilişki inançları" kavramını inceleyen literatür çalışmasında R studio 4.4.3 programı içinde yer alan Biblioshniy ara yüzü aracılığıyla erişilen Bibliometrix haritalama yazılımı kullanılarak bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Web of Science veri tabanında belirlenen makaleler doğrultusunda 230 makale belirli kriterler göz önüne alınarak belirlenerek analiz edilmiştir. İlgili çalışmalarda yıllara göre kavramın yayın eğilimi, anahtar kelime ağı, tematik harita, en ilgili kaynaklar, en ilgili yazarlar, en çok atıf alan makaleler ve ülkelerin bilimsel üretim haritası analiz edilmiştir. Bulguların ilgili alanda çalışma yapacak bilim insanlarına rehberlik edecek bir veri olacağı ve ileride yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik analiz, romantik ilişki inançları, R studio

ROMANTIC RELATIONSHIP BELIEFS: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS

Abstract

This study aims to examine academic research on romantic relationship beliefs using bibliometric methods. In the literature review examining the concept of "romantic relationship beliefs" from a holistic perspective, a bibliometric analysis was conducted using the Bibliometrix mapping software accessed through the Biblioshiny interface in RStudio 4.4.3. Based on the articles identified in the Web of Science database, 230 articles were selected and analyzed according to predetermined criteria. The relevant studies were analyzed in terms of the publication trends of the concept over the years, keyword networks, thematic maps, the most relevant sources, the most relevant authors, the most highly cited articles, and the scientific production map of countries. The findings are expected to provide valuable data to guide researchers working in this field and contribute to future research.

Keywords: Bibliometric analysis, romantic relationship beliefs, R Studio

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1. GİRİŞ

Romantik ilişki, iki kişi arasında karşılıklı olarak tanınan ve iki tarafın da gönüllü olarak sürdürdüğü, arkadaşlık ilişkisinden daha yoğun bir duygusal nitelik taşıyan yakın ilişki biçimi olarak tanımlanmaktadır (Collins, 2003). Özellikle romantik bir partner tarafından sevilmek, bireyin kendisini değerli ve hayranlık uyandırmayı hak eden biri olarak algılamasına katkıda bulunmaktadır (Contu vd., 2025). Romantik ilişki gelişimi, bireylerin romantik deneyim kazanması, partner ve ilişki tercihlerini belirlemesi ve farklı romantik ile cinsel ilişkiler aracılığıyla sağlıklı ilişki sınırlarını korumayı öğrenmeyi kapsamaktadır (Jamison & Sanner, 2021). Modern romantik ilişkiler, hızla değişen teknoloji, sosyal normlar ve kültürel çeşitlilikten etkilenmektedir (Shandliya, 2026).

Otomatik düşünceler, bireylerin belirli durumlar karşısında zihninde ortaya çıkan, herhangi bir eleştirel değerlendirme yapmadan doğru olduğunu düşündüğü bilişsel içerikler olarak ifade edilmektedir (Beck, 2001). Çoğunlukla negatif içerik barındıran bu bilişler; seçici soyutlama, aşırı genelleme veya keyfi çıkarımlar gibi sistematik bilişsel çarpıtmaları ya da mantıksal hataları bünyesinde barındırabilmektedir. Bireylerin kendilerine, dış çevrelerine ve geleceğe yönelik benimsedikleri bu olumsuz bilişsel örüntülerin, çeşitli psikolojik patolojilerde temel bir rol oynadığı varsayılmaktadır (Beck, 1976).

Romantik ilişki inançları, belirli ilişki ideallerini yapılandıran bilişsel algılar ve beklentiler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Eidelson & Epstein, 1982). Romantik ilişki inançları (örneğin; ilk görüşte aşk ve aşk bir yol bulur gibi) genç yetişkinler arasında yaygınlık göstermekle birlikte, bu bilişsel kalıpların romantik ilişkiler bağlamında gerçekçi olmayan beklentiler ürettiği ve işlevsel olmayan varsayımlar yarattığı değerlendirilmektedir (Vannier & O'Sullivan, 2017).

Romantik ilişkiler bireylerin yaşamlarını pozitif ya da negatif yönde etkileyebilir (Dost & Aras, 2021). Romantik ilişkiye dair inançlar da oluşacak etkinin şekillenmesinde rol oynayabilir. Bu konu araştırmacılar tarafından çalışmakta ve değerlendirilmektedir. Nitekim araştırmalar ilişkisinden memnun olan bireylerin fiziksel sağlıklarının, psikolojik iyi oluşlarının ve sosyal yaşamlarının daha iyi olduğunu, ayrıca bu durumun stresli dönemlerde bireylerin yaşamlarında koruyucu bir kalkan görevi gördüğünü göstermektedir (Nar vd., 2022). Yaşam doyumunun yükselmesine katkı sağlayan, aynı zamanda bireyin mutluluk ve aidiyet gibi ihtiyaçlarını karşılayan temel dinamiklerden biri, bireyin sosyal çevresiyle tesis ettiği nitelikli ilişkiler olarak değerlendirilmektedir (Gizir, 2012). Bu nedenle araştırmada, romantik ilişki inançları olgusunun genel olarak incelenmesi ve araştırmacıların bu alandaki akademik incelemeleri ile tartışmalarının haritalandırılması amaçlanmaktadır. Bir başka deyişle, romantik ilişki inançları üzerine gerçekleştirilen akademik yayınlarla ortaya çıkan ilişkiler, en ilgli araştırmacılar, temel yayınlar ve literatürdeki kavramsal ağların dinamik gelişimi açıklanmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda ortaya çıkan araştırma soruları şu şekildedir:

1. Romantik ilişki inançları ile ilgili akademik yayınların tarihsel eğilimi ve literatürdeki nicel gelişimi nedir?
2. Romantik ilişki inançları araştırmalarının yaygınlaştırılmasında en çok işbirliği yapılan araştırmacılar, h indeksine göre en çok etki gösteren araştırmacılar, kaynaklar ve ülkeler hangileridir?

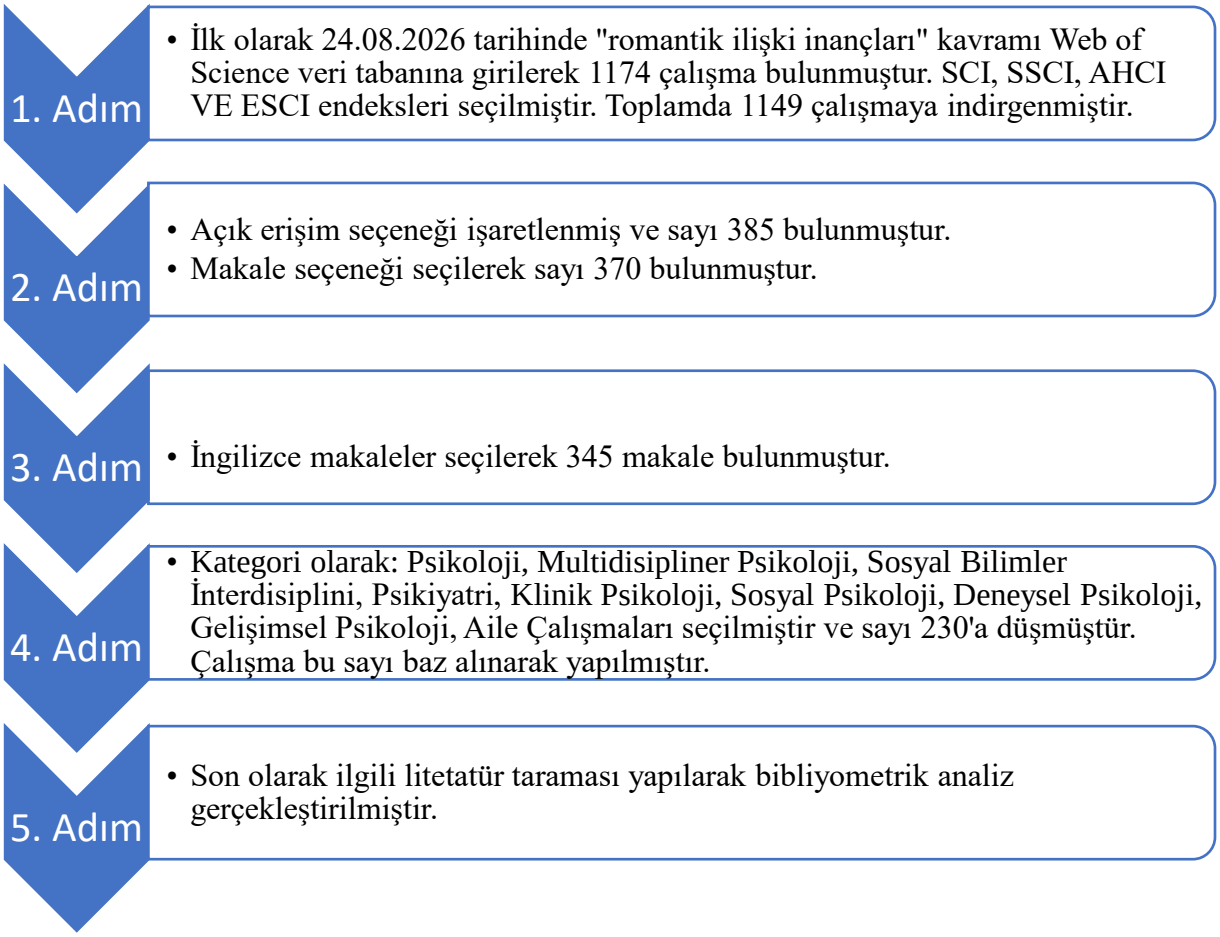
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

3. Romantik ilişki inançları ile ilgili çalışmaların kuramsal yapısı, en sık kullanılan anahtar kelimeler ve bu alandaki tematik kümelenmeler nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada "romantik ilişki inançları" kavramı ile ilgili yapılan araştırmaları incelemek amacıyla bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometrik araştırmalarda akademik belgeler, anahtar kelimeler, yazarlar veya dergiler gibi ağların analizine dikkat edilir. Haritalama ve kümeleme teknikleri, bu tür ağları incelemek için sıklıkla kullanılır. Bu yöntemle birlikte bir ağ yapısı hakkında bilgi edinilebilir. Teknikler, şu konuları incelemek için kullanılmaktadır: Belirli bir bilimsel alandaki ana konular veya ana araştırma alanları nelerdir? Bu konular veya bu alanlar birbiriyle nasıl ilişkilidir? Belirli bir bilimsel alan zaman içinde nasıl gelişmiştir? (Waltman vd., 2010). Verilerin analizinde R Studio 4.4.3 programı kullanılmıştır.

Görsel 1: Araştırma Yöntemi Sırası

2.3. İstatistik

Verilerin analizinde R Studio 4.4.3 programı kullanılmıştır. Bu konuda atıf (dergi, yazar, kurum ve belge), ortak yazar (kurum), ortak atıf (yazar) analizlerinden yararlanılmıştır. R studio programında kümeleme, yoğunluk ve haritalama analizleri yapılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

2.4. Etik

Bu çalışmada kullanılan veriler daha önce yayınlanmış olan çalışmalara ait olduğu için etik kurul onayı gerektirmemektedir. Araştırma süresince etik ilkelere uygun olarak literatür taraması yapılarak çalışma yapılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Genel Bilgiler

24. 08. 2026 tarihinde Web of Science veri tabanında "başlık, anahtar kelime ve özet" içinde "romantik ilişki inançları" kelimesi geçen çalışmalar tarandığında yayımlanan ilk çalışmanın 1984 yılında yayınlandığı belirlenmiştir. 121 kaynakta, 230 belge bulunmaktadır. Yıllık büyüme oranı 8,44 ve yazarların kullandıkları anahtar sözcükler ise 798 tanedir.

Çizelge 1. Genel Bilgiler

Kaynaklar	121
Belgeler	230
Yıllık Büyüme Oranı %	8,44
Yazarların Kullandıkları Anahtar Sözcükler	798

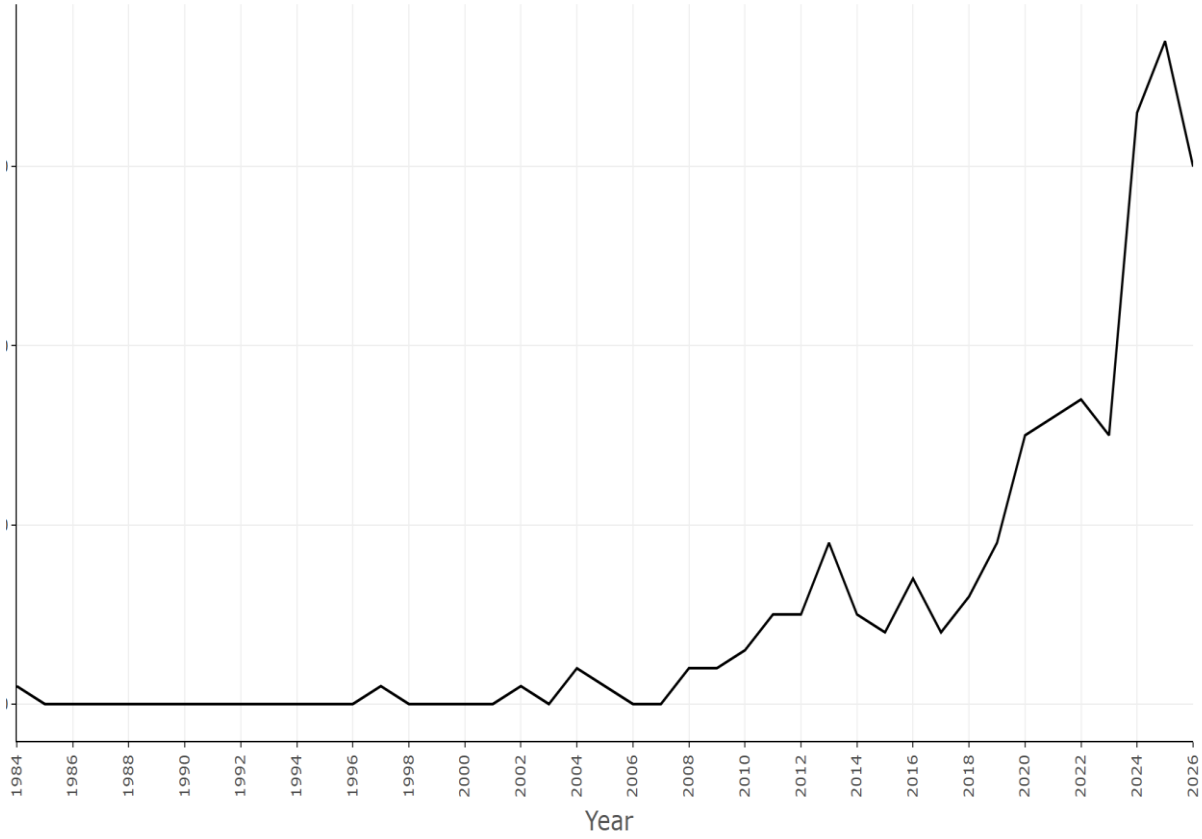
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Bakıldığında çalışmalarda (Görsel 2) özellikle 2008 yılından başlayarak ivmelenen bir grafik meydana gelmiştir. Çeşitli dalgalanmalar olmakla birlikte genel olarak artışın devam ettiği görülmektedir. Konuya olan ilginin yıllar içeresinde giderek arttığını söylenebilir. 2026 yılında ise grafikte azalma görünmektedir. Ancak bu düşüş yılın henüz tamamlanmamış olmasından kaynaklanan bir durum olabilir.

Görsel 2. Yıllık Çalışma Üretim Grafiği

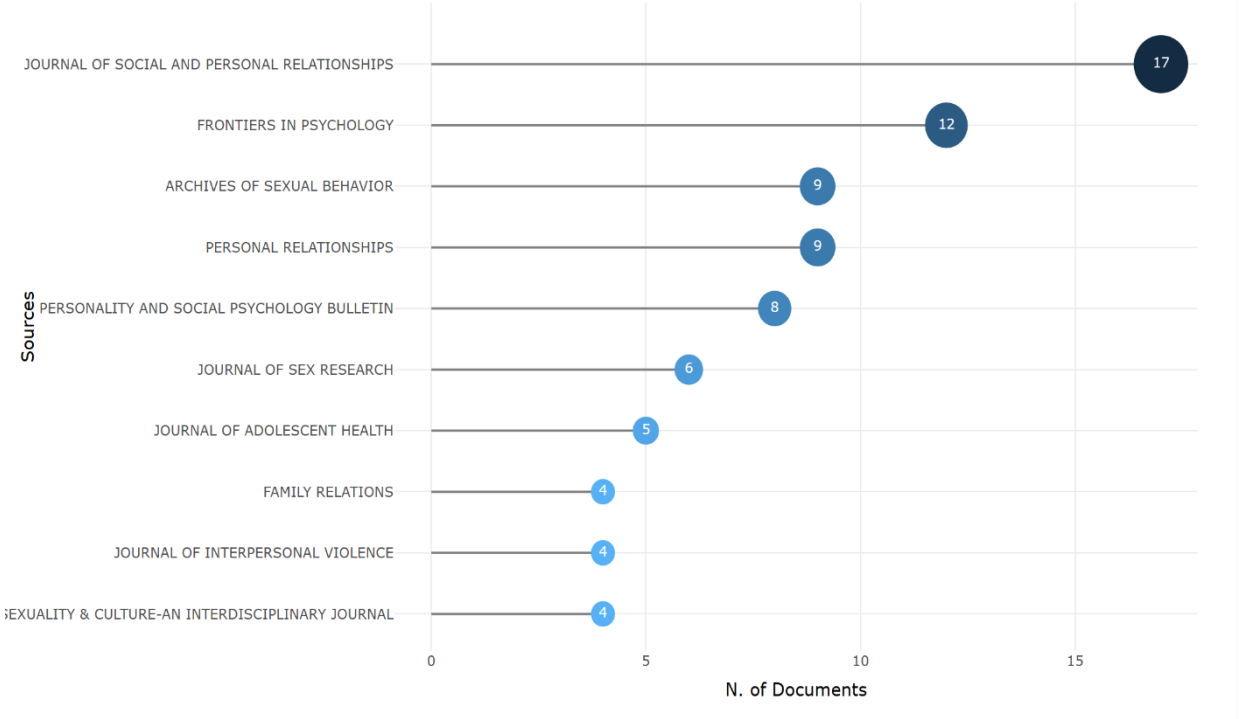
3.2. En İlgili Kaynaklar

İlgili konuda en fazla yayın yapılan dergiler incelendiğinde; Journal of Social and Personal Relationships (n=17) konuyla ilgili en fazla yayın yapılan dergi konumundadır. Onu sırasıyla Frontiers in Psychology (n=12), Archives of Sexual Behavior (n=9), Personal Relationships (n=9), Personality and Social Psychology Bulletin (n=8), Journal of Sex Research (n=6), Journal of Adolescent Health (n=5), Family Relations (n=4), Journal of Interpersonal

Violence (n=4) ve Sexuality & Culture-An Interdisciplinary Journal (n=4) izlemektedir (Görsel 3). İlgili konuda en çok yayın üreten bu dergilerin bilinmesi, yayın için dergi arayan araştırmacılar için stratejik bir kaynak rehberi niteliği taşıyabilir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

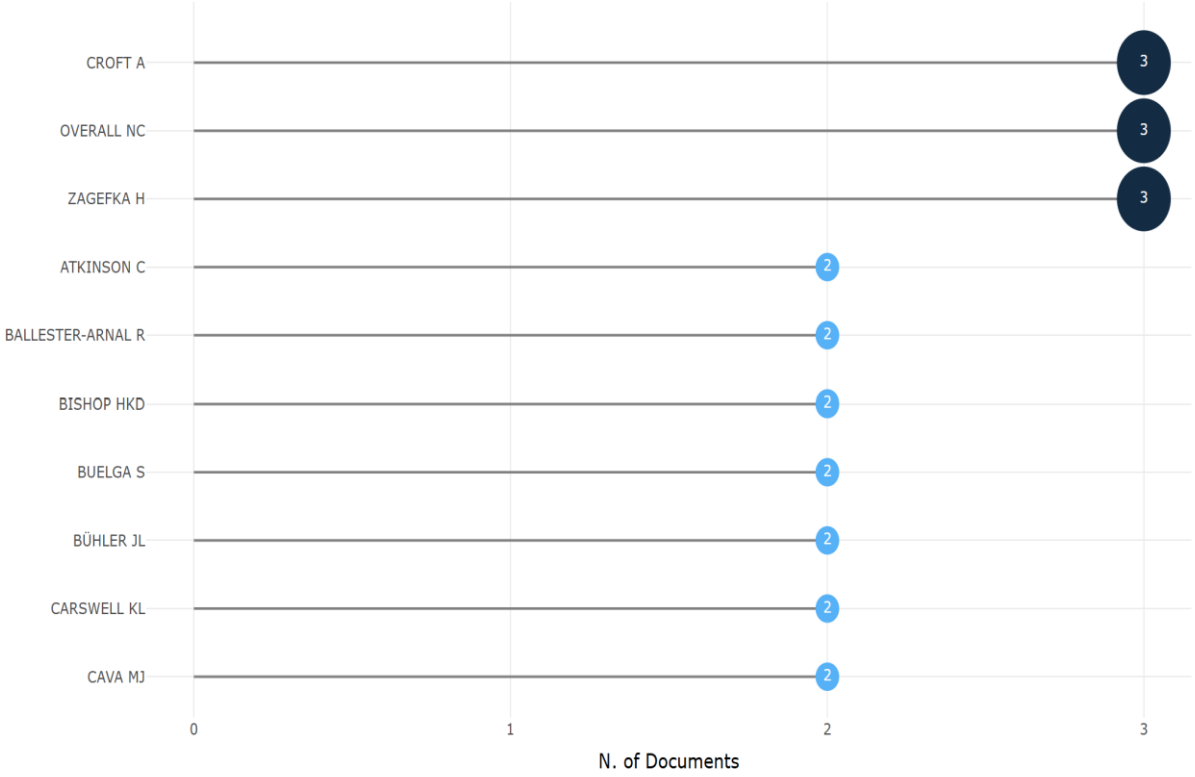

Görsel 3. En İlgili Kaynaklar

3.3. En İlgili Yazarlar

İlgili konudaki en ilgili yazarlara bakıldığında; Croft A. (n=3), Overall N. C. (n=3) ve Zagefka H. (n=3) isimlerinin en yüksek yayın sayısına sahip olduğu görülmektedir. Onları Atkinson C. (n=2), Ballester-Arnal R. (n=2), Bishop H. K. D. (n=2), Buelga S. (n=2), Bühler J. L. (n=2), Carswell K. L. (n=2) ve Cava M. J. (n=2) takip etmektedir (Görsel 4). Bu tablo bu konuda çalışma yapan araştırmacılar için çalışmalarını zenginleştirme fırsatı sağlayabilir. Ayrıca bu alanda yapılacak yeni araştırmalarda temel alınacak referans çalışmaları belirlemek ve gelecekteki olası akademik iş birlikleri için stratejik bir harita sunması açısından faydalı olabilir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

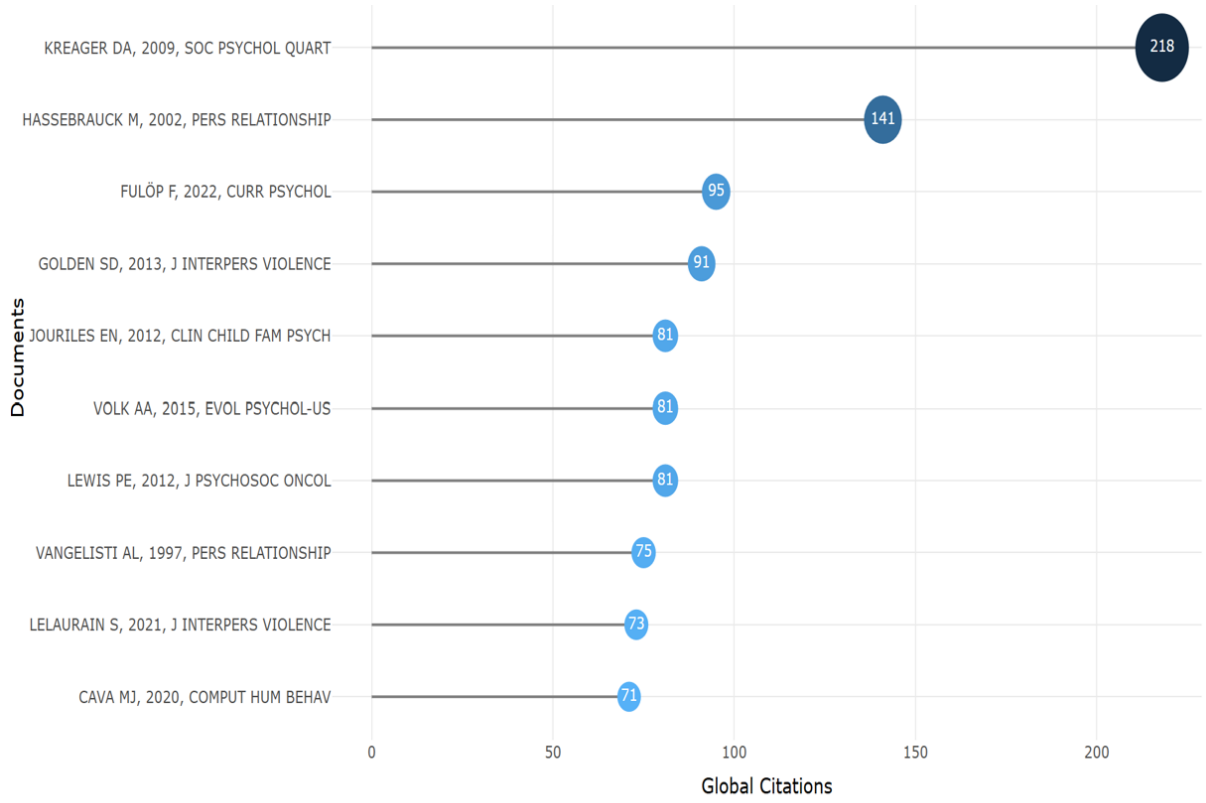

Görsel 4. En İlgili Yazarlar

3.4. En Çok Küresel Atıf Alan Çalışmalar

Romantik ilişki inançları terimine ilişkin en fazla atıf alan çalışmalar ve bu yayınların yer aldığı dergiler incelendiğinde; Kreager (2009) tarafından Social Psychology Quarterly adlı dergide yayımlanan çalışmanın toplamda (n=218) atıf aldığı belirlenmiştir. Onu sırasıyla Hassebrauck (2002) tarafından Personal Relationships adlı dergide yayımlanan çalışmanın (n=141) atıf aldığı, Fülöp (2022) tarafından Current Psychology adlı dergide yayımlanan makalenin ise (n=95) atıf aldığı saptanmıştır (Görsel 5). İlgili alanda en yüksek atıf sayısına sahip bu yayınların bilinmesi, konunun temel literatürünü ve akademik gelişimini anlamak isteyen araştırmacılar için yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Görsel 5. En Çok Küresel Atıf Alan Çalışmalar

3.5. Kelime Bulutu

Kelime bulutu bir metinde en çok kullanılan kelimeleri göstermektedir. Merkeze yakın ve görselde büyük şekilde yer alan kelimeler en sık kullanılan kelimelerdir. Merkezden uzaklaştıkça ve boyut küçüldükçe kelime kullanım sıklığı da azalmaktadır (Omotehinwa, 2022) İlgili çalışmada en sık "cinsiyet", "doyum/memnuniyet", "inançlar", "bağlanma", "tutumlar", "yakın ilişkiler", "algılar" ve "romantik ilişkiler" kelimeleri kullanılmıştır. Merkeze uzaklık ve kelimelerin boyutunun küçülmesi ise o kelimelerin daha az tercih edildiğini göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

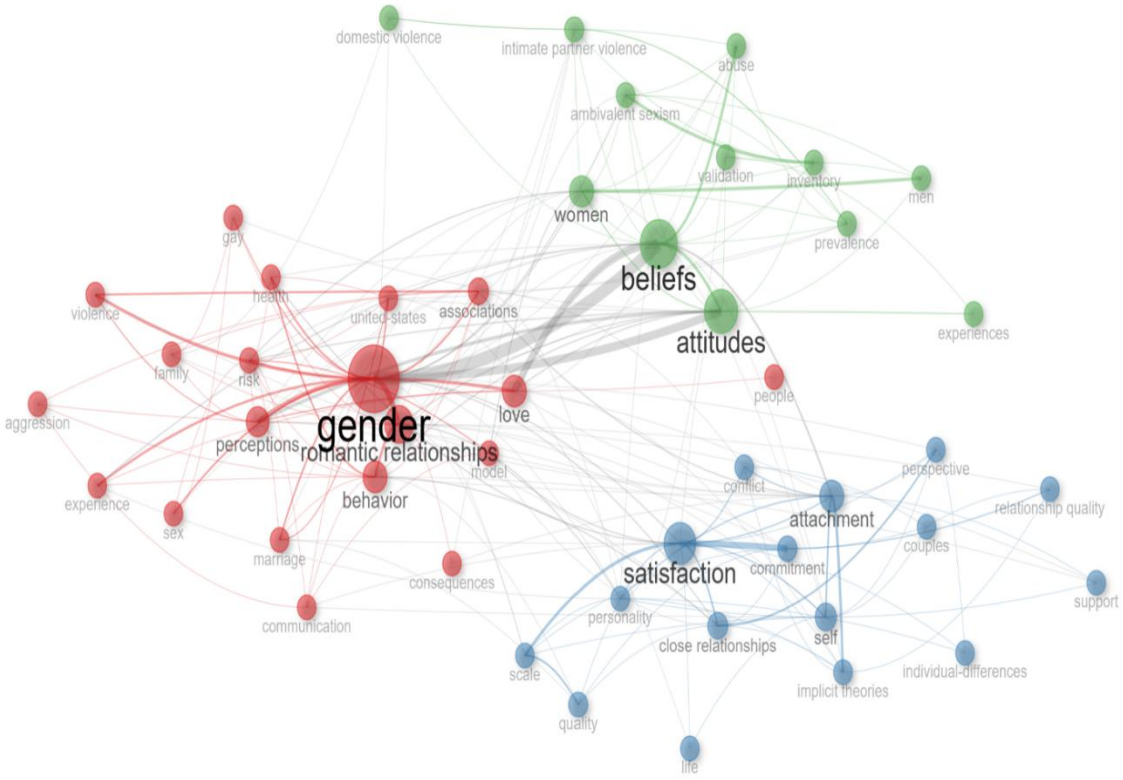

Görsel 6. Kelime Bulutu

3.6. Anahtar Kelime Ağı

İlgili görselde anahtar kelimesini bir ağ haritası üzerinde göstermek için "eş zamanlılık analizi" yapılmıştır ve "anahtar sözcükler" seçilmiştir. Oluşturulan harita Görsel 7'de görülmektedir. Yazarların kullanmış oldukları anahtar kelimeler arasında yer alan çizgilerin kalınlığı ve dairelerin boyutu, kavramların beraber kullanılma gücünü göstermektedir (Van vd., 2018). Üç küme ayrı ayrı incelendiğinde yazarların en fazla kullandıkları anahtar kelimelerin "Cinsiyet" ve "İnançlar" kavramları olduğu belirlenmiştir. Kırmızı kümede "Cinsiyet" kavramıyla ilişkili "Romantik İlişkiler" , "Davranış", "Algılar" , "Aile" , "Şiddet", "Saldırganlık" ve "Risk" terimleri yer alırken yeşil kümede ise "İnançlar", "Tutumlar", "Kadınlar" , "Erkekler", "İstismar" ve "Ev İçi Şiddet" terimleri yer almaktadır. Mavi kümede ise "Doyum", "Bağlanma", "Yakın ilişkiler" , "Kişilik" , "Bağlılık" ve "Destek" gibi bireysel ve ilişki odaklı değişkenler bulunmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

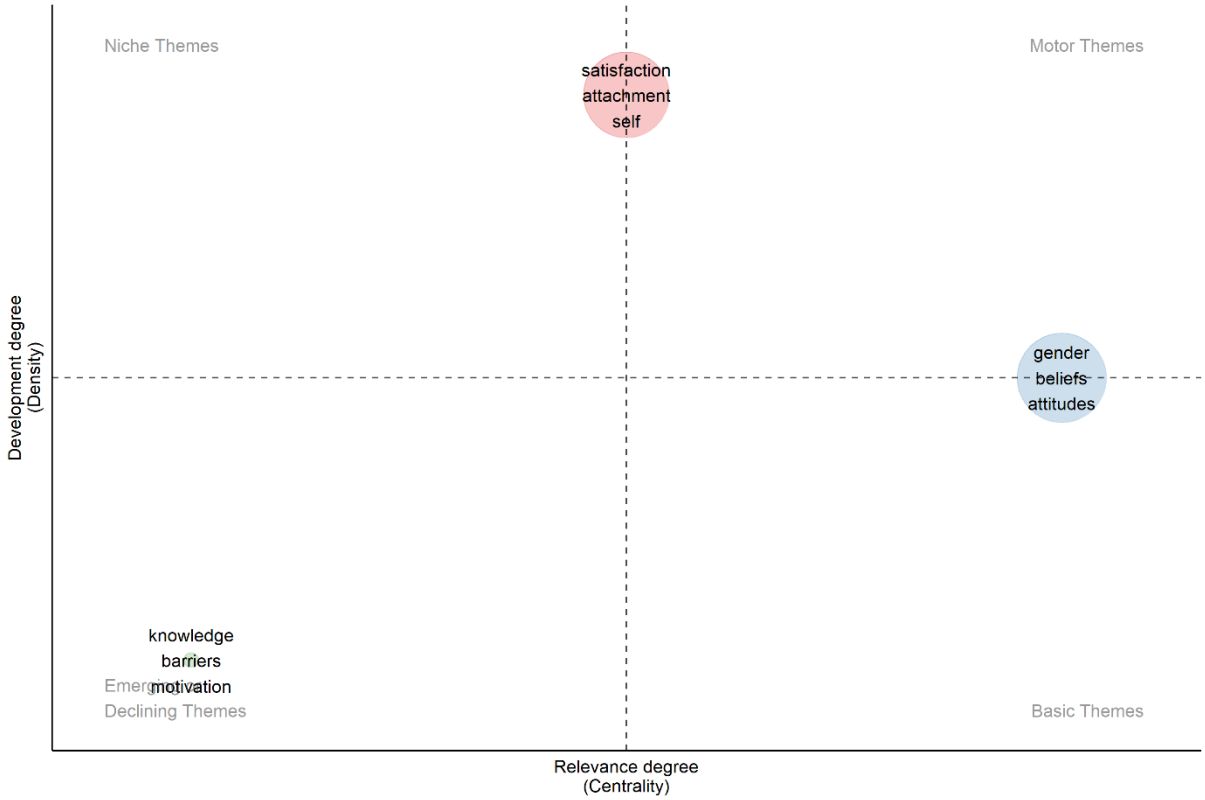

Görsel 7. Anahtar Kelime Ağı

3.7. Tematik Ağ

Harita ayrı ayrı incelendiğinde; sağ alt çeyrekte yer alan **"**Cinsiyet, inançlar, tutumlar" kümesinin yüksek merkeziliğe sahip Temel Temalar kategorisinde olduğu, yani alanın temel yapı taşlarını ve genel çerçevesini oluşturduğu görülmektedir. Üst çeyrekte yer alan **"**Doyum, bağlanma, benlik" kümesi yüksek gelişmişlik derecesiyle Motor Temalar veya Niş Temalar bölgesinde konumlanarak alanda ileri düzeyde gelişmiş odakları temsil etmektedir. Sol alt köşede yer alan ve ayrıntılı listesi görünen yeşil küme ise**,** "bilgi, engeller, motivasyon / güdülenme" gibi kavramlarla Gelişmekte Olan veya Düşüşteki Temalar arasında yer almakta olup, literatürde henüz gelişim aşamasında olan yeni veya periferik eğilimleri yansıtmaktadır. Bu stratejik diyagram, alanın temel eksenlerini, olgunlaşan alanlarını ve geleceğe yönelik potansiyel çalışma yönelimlerini haritalandırması açısından stratejik bir bakış açısı sunmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

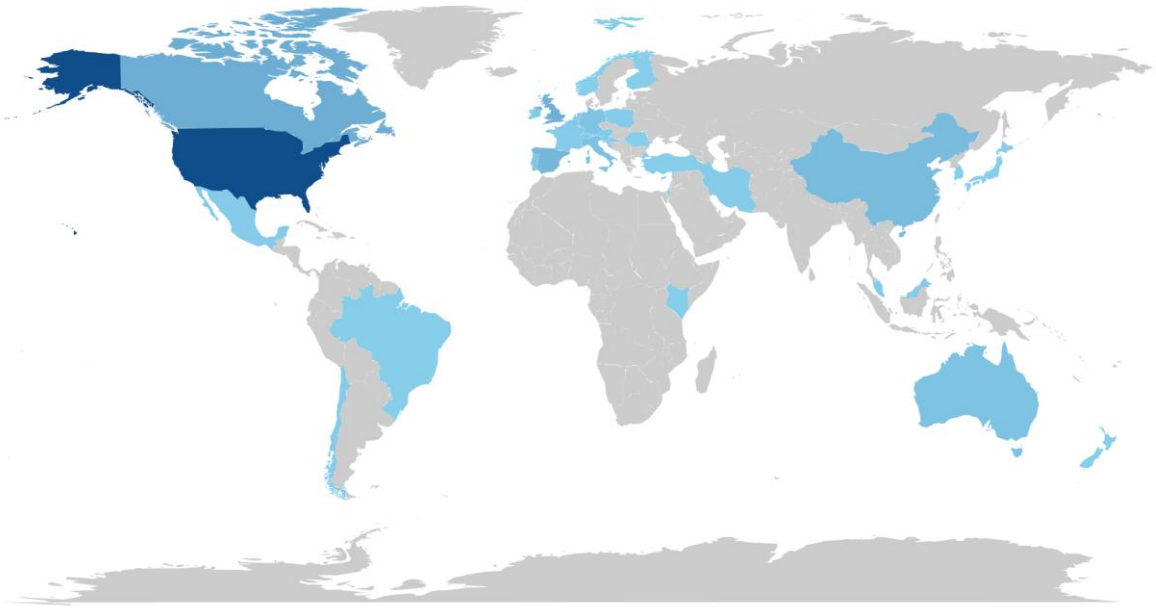
Görsel 8.Tematik Haritalama

3.8. Ülkelerin Bilimsel Üretimi

İlgili görselde, çalışmaya katkı sağlayan ülkelerin bilimsel üretim/yayın dağılımını gösteren bir dünya haritası ve frekans tablosu yer almaktadır. Oluşturulan harita Görsel 9'da görülmektedir.

Harita incelendiğinde; Amerika, 86 yayınlık frekansla alanda en yüksek bilimsel üretime sahip ülke konumundadır. Onu sırasıyla Kanada (n=21), Birleşik Krallık (n=19), İspanya (n=15), Çin (n=12), Avustralya (n=8), İtalya (n=8), Almanya (n=7), Belçika (n=6) ve Portekiz (n=5) takip etmektedir. Bu coğrafi dağılım, ilgili konudaki akademik üretimin ve uluslararası iş birliklerinin ağırlıklı olarak Kuzey Amerika ve Avrupa ekseninde yoğunlaştığını göstermesi açısından stratejik bir nitelik taşımaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Görsel 9. Ülkelerin Bilimsel Üretim Haritası

Sonuç

Bibliyometrik analizler, ilgili alandaki mevcut literatürü bütüncül bir yaklaşımla incelemeye ve sahanın genel çerçevesini nesnel bir biçimde ortaya koymaya olanak tanımaktadır (Zupic ve Čater 2014). Bu çalışmada Web of Science veri tabanından 1984-2026 yılları arasında yapılan araştırmalara yer verilmektedir. Bu doğrultuda Web of Science veri tabanında "Romantik İlişki İnançları" başlığı altında 24.08.2026 tarihinde 230 adet makale baz alınarak çalışma yapılmıştır. Çalışma kapsamında kavrama ilişkin genel bilgiler, yıllık üretim grafiği, en ilgili kaynaklar, en çok atıf alan çalışmalar, birlikte en çok çalışılan değişkenler, tematik ağ, ülkelerin bilimsel üretim haritası gibi verilere yer verilmiştir. Bu çalışmada sadece Web of Science veri tabanından yararlanılması, indeksler, kategoriler ve açık erişimli makalelerin incelenmesi çalışmanın kısıtlarındandır. İlgili konuda ileride çalışma yapmak isteyen araştırmacıların farklı veri tabanından yararlanması, diğer bilim dalları ile farklı diller kullanılarak daha geniş bir araştırma gerçekleştirmelerinin literatüre katkı sağlayabilir.

Gerçekleştirilen çalışmada "romantik ilişki inançları" kavramına ilişkin literatür çalışmasına yer verilmiş ve görsel haritalama tekniğinden yararlanılarak sunulmuştur. "Romantik ilişki inançları" kavramına olan ilginin artması dolayısıyla bu çalışmanın gelecek araştırmalar için bir rehber olma özelliği göstermesi umulmaktadır.

KAYNAKÇA

[1]- Beck, A. T. (1976). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. (A. Türkcan & V. Öztürk, Çev.). Litera Yayıncılık, 2008.

[2]- Beck, J. S. (2001). *Bilişsel terapi: Temel ilkeler ve ötesi* (N. Hisli Şahin, Çev.; F. Balkaya & A. İlden Koçkar, Çev. Ed.). Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2006.

[3]- Collins, W. A. (2003). More than Myth: The Developmental Significance of Romantic Relationships During Adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, *13*(1), 1–24. https://doi.org/10.1111/1532-7795.1301001

[4]- Contu, F., Kruglanski, A.W., Ellenberg, M., Yu, H., Lemay, E.P., Jr. and Pierro, A. (2025), Romantic Relationships as a Source of Significance. *Eur J Soc Psychol.*, *55*: 17-36. https://doi.org/10.1002/ejsp.3112

[5]- Eidelson, R. J., & Epstein, N. (1982). Cognition and relationship maladjustment development of a measure of dysfunctional relationship beliefs. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *50*(5), 715–720. https://doi.org/10.1037//0022-006x.50.5.715

[6]- Hassebrauck, M. and Fehr, B. (2002), Dimensions of Relationship Quality. Personal Relationships, 9: 253-270. https://doi.org/10.1111/1475-6811.00017

[7]- Fülöp, F., Bőthe, B., Gál, É., Cachia, J. Y. A., Demetrovics, Z., & Orosz, G. (2022). A two-study validation of a single-item measure of relationship satisfaction: RAS-1. *Current Psychology*, *41*(4), 2109-2121. https://doi.org/10.1007/s12144-020-00727-y

[8]- Gizir, C. (2012). İlişki İnançları Ölçeği'nin Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(2), 37-45. https://doi.org/10.17860/efd.90506

[9]- Jamison, T. B., & Sanner, C. M. (2021). Relationship form and function: Exploring meaning-making in young adults' romantic histories. *Personal Relationships*, *28*(4), 840–859. https://doi.org/10.1111/pere.12400

[10]- Kreager, D. A., & Staff, J. (2009). THE SEXUAL DOUBLE STANDARD AND ADOLESCENT PEER ACCEPTANCE. *Social psychology quarterly*, *72*(2), 143–164. https://doi.org/10.1177/019027250907200205

[11]- Nar, Ö. H., Topkaya, N., & Şahin, E. (2022). Romantik İlişki Yaşayan Bireylerde İlişki Doyumunun Yordayıcıları: İlişkiye Özgü Akılcı Olmayan İnançlar ve Bilişsel Esneklik. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 5*(1), 1-28. https://izlik.org/JA36JE73JS

[12]- Omotehinwa T. O. (2022). Examining the developments in scheduling algorithms research: A bibliometric approach. *Heliyon*, *8*(5), e09510. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e09510

[13]- Shandliya, D. (2026). Nature of love and romantic relationships in modern times. *International Journal For Multidisciplinary Research (IJFMR)*, *8*(1), 1-6. https://doi.org/10.36948/ijfmr.2026.v08i01.69942

[14]- Van Nunen, K., Li, J., Reniers, G., & Ponnet, K. (2018). Bibliometric analysis of safety culture research. *Safety Science, 108*, 248-258. https://doi.org/10.1016/j.ssci.2017.08.011

[15]- Vannier, S. A., & O'Sullivan, L. F. (2017). Passion, connection, and destiny: How romantic expectations help predict satisfaction and commitment in young adults' dating

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

relationships: How romantic expectations help predict satisfaction and commitment in young adults' dating relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, *34*(2), 235-257. https://doi.org/10.1177/0265407516631156

[16]- Waltman, L., Van Eck, N. J., & Noyons, E. C. M. (2010). A unified approach to mapping and clustering of bibliometric networks. *Journal of Informetrics, 4*(4), 629–635. https://doi.org/10.1016/j.joi.2010.07.002

[17]- Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, *18*(3), 429–472. https://doi.org/10.1177/1094428114562629

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TIP ALANINDA YAYIMLANAN MAKALELERİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Yusuf ÖCEL
Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi,
yusufocel@duzce.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-4555-7035

ÖZET

Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp (GETAT), son yıllarda sağlık alanında ilgi gören ve bilimsel araştırmaların giderek arttığı çalışma alanlarından biri haline gelmiştir. Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de DergiPark veri tabanında kayıtlı GETAT konularını kapsayan çalışmaların yıllara göre dağılımı, konu alanları, kullanılan araştırma yöntemleri, analiz türleri, anahtar kelimeleri ve yayımlandıkları dergiler dikkate alınarak tasnif edilmesidir. Araştırma, mevcut bilimsel yayınların belirli ölçütler doğrultusunda sistematik biçimde sınıflandırılmasına dayanan betimsel bibliyometrik inceleme niteliğindedir. Araştırmanın verilerini, 2010-2025 yılları arasında yayımlanan toplam 63 bilimsel makale oluşturmaktadır. Makaleler Microsoft Excel programı kullanılarak sınıflandırılmış ve betimsel olarak değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp alanındaki yayın sayısının yıllar içerisinde artış gösterdiği ve en fazla yayının 2023 yılında gerçekleştirildiği belirlenmiştir. İncelenen çalışmaların büyük çoğunluğunun nicel araştırma yöntemleriyle yürütüldüğü, nitel araştırmaların ise sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Konu bakımından çalışmaların; sağlık çalışanları, hasta ve öğrencilerin bilgi, tutum ve farkındalıkları, GETAT uygulamalarının kullanım düzeyi, eğitim, COVID-19 süreci ve farklı geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına ilişkin değerlendirmeler üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu çalışma gelecekte GETAT alanında yapılacak çalışmalara ışık tutması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel ve tamamlayıcı tıp, GETAT, DergiPark, Türkiye.

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ) göre geleneksel tıp, farklı tarihsel ve kültürel bağlamlardan kaynaklanan, biyotıptan farklı ve daha eski olan, deneyime dayalı bir kökenden günümüzdeki kullanıma uygun olarak bilimle birlikte evrimleşen, kodlanmış veya kodlanmamış sağlık ve esenlik sistemlerini ifade eder. Tamamlayıcı tıp ise, ilave yarar sağladığına inanılan sağlık uygulamalarının kanıta dayalı tıpla birlikte kullanılması sonucu kazandığı anlamdır (DSÖ, 2025). Türkiye'de Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları kapsamında akupunktur, apiterapi, fitoterapi, hipnoz, sülük, homeopati, kayropraktik, kupa uygulaması, larva uygulaması, mezoterapi, proloterapi, osteopati, ozon uygulaması, refleksoloji, müzikterapi olmak üzere 15 uygulama alanı bulunmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2026). Sağlık Bakanlığının 2025 yılında yaptığı açıklamaya göre Türkiye'de 84 GETAT

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

uygulama merkezi, 2.160 uygulama ünitesi, 26.000 civarında sertifikalı çalışan ve Bakanlık tarafından tanınan 15 tür uygulama bulunmaktadır (Memişoğlu, 2025).

Alanyazında, GETAT konulu çalışmaların bibliyometrik analizine yönelik araştırmalar mevcuttur. Yapılan bir çalışmada Scopus veri tabanında 1938-2021 yılı nisan ayı dahil 143 dergi, 172.466 yayın incelenmiştir. Çalışma sonucuna göre GETAT alanında en fazla yayın yapan ülkeler sırasıyla Çin (45 bin), ABD (29.523) ve Almanya (10.120) olduğu ortaya çıkmıştır (Ng, 2021).

Karahançer ve Güzel (2025), Web of Science veri tabanında "geleneksel tıp" ve "koruyucu sağlık" anahtar kelimeleriyle tarama yapılmış ve elde edilen 694 doküman bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir. ABD, Çin, Avustralya ve Hindistan bu alanda öncü ülkeler olarak belirlenmiştir. Araştırma sonucunda, pandemi sürecinde koruyucu sağlık konularına olan ilgiyi arttırdığı ve geleneksel tıbbın koruyucu sağlıkta halk sağlığını destekleyici bir rol oynadığını ortaya çıkarmıştır.

Uysal (2025) çalışmasında, Scopus veri tabanında Türkiye'de tamamlayıcı ve alternatif tıp (TAT) ile ilgili bilimsel araştırmalar incelenmiştir. Türkiye'de yapılan incelemede çalışma 771 makale, 120 derleme makalesi, 13 konferans bildirisi, 19 kitap bölümü ve bir kitap değerlendirmeye alınmıştır. Analiz sonucunda, Türkiye'nin küresel trendlerle uyumlu olarak TAT araştırmalarında ilerleme kaydettiğini göstermektedir.

Türkiye'de 536 birey üzerinden yapılan bir çalışmada vücutta bir yara oluştuğunda katılımcıların %31'i ilk olarak geleneksel ve tamamlayıcı tedavi yöntemlerini uyguladıklarını bildirmiştir. Katılımcıların en çok cerrahi yaralar (%55,7) ve yanık yaraları (%46,1) yaşadığı belirlenmiştir. Bireylerin yara bakımında kullandığı ilk üç biyolojik yaklaşım sırasıyla Hypericum perforatum (sarı kantaron) (%60,8), aloe vera (%39,6) ve bal (%36,8) olduğu belirlenmiştir. Bireylerin yara bakımında kullandığı diğer yaklaşımlarda ise ilk üç yöntem sırasıyla dua (%54,1), vazelin uygulaması (%47,1) ve masaj (%37,8) olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bireylerin %64,7'si bu yöntemlerin yara bakımında faydalı olduğunu, %60,1'i iyileşmeyi hızlandırdığını ve %46,8'i yara izi oluşumunu önlediğini bildirmiştir (Aydınlı & Doğan, 2024).

Başka bir çalışmada fiziksel tıp ve rehabilitasyon polikliniğine başvuran hastaların %17,8'inin en az bir GETAT uygulaması yaptırdığı bulunmuştur. Bu grupta en fazla kullanılan GETAT uygulamalarının sırasıyla kupa terapisi (%71,4), hirudoterapi (sülük). (%23,8), fitoterapi (%19,0) olduğu belirlenmiştir (Samancı vd., 2023).

Mevcut çalışmalar incelendiğinde GETAT alanındaki yayınların çoğunlukla Web of Science ve Scopus gibi uluslararası veri tabanları üzerinden, geniş zaman aralıklarında ve atıf, ortak yazarlık, ülke iş birlikleri ve anahtar kelime ağları gibi bibliyometrik göstergeler doğrultusunda ele alındığı görülmektedir. Türkiye bağlamında gerçekleştirilen çalışmalar da ağırlıklı olarak uluslararası veri tabanlarında indekslenen yayınların genel eğilimlerini ortaya koymaya odaklanmaktadır. Bu durum, Türkiye'de akademik yayıncılığın önemli bir bölümünü oluşturan DergiPark'ta yayımlanan GETAT çalışmalarının konu, yayın yılı, araştırma yöntemi, anahtar kelime ve dergi özellikleri açısından bütüncül olarak değerlendirilmesine yönelik bir boşluk bulunduğunu düşündürmektedir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen çalışmanın amacı, DergiPark veri tabanında "geleneksel tıp", "alternatif tıp" ve "tamamlayıcı tıp" anahtar kelimeleri kullanılarak ulaşılan GETAT konulu çalışmaların bibliyografik ve metodolojik özelliklerini betimsel olarak ortaya koymaktır. Çalışmanın, Türkiye'de GETAT alanındaki akademik üretimin hangi konulara yoğunlaştığını, yıllar içerisindeki yayın eğilimlerini, araştırmalarda kullanılan yöntem analiz türü ve yayınların hangi dergilerde yayımlandığını ortaya koyarak alanın mevcut araştırma profilinin belirlenmesine ve gelecekte

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

gerçekleştirilecek araştırmalar için yol gösterici bir çerçeve sunulmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı, DergiPark veri tabanında yayımlanan geleneksel ve tamamlayıcı tıp (GETAT) konulu bilimsel çalışmaların belirli bibliyografik ve metodolojik özellikler açısından incelenmesidir. Sağlık alanında bu tür bibliyometrik çalışmalar oldukça fazla olmakla birlikte (Saçar & Armağan, 2026; Pamuk, 2025; Karadağ & Güven, 2025; Çelik, 2024) GETAT alanında sınırlıdır. Bu doğrultuda araştırmada, GETAT alanında yayımlanan çalışmaların yıllara göre dağılımı, konu alanları, kullanılan araştırma yöntemleri, analiz türleri, anahtar kelimeleri ve yayımlandıkları dergiler değerlendirilmiştir. Araştırma, mevcut bilimsel yayınların belirli ölçütler doğrultusunda sistematik biçimde sınıflandırılmasına dayanan betimsel bibliyometrik inceleme niteliğindedir. Veri tabanında gerçekleştirilen tarama Aralık 2025 tarihinde yapılmıştır. Tarama sürecinde konuya ilişkin çalışmalara ulaşabilmek amacıyla "geleneksel tıp", "alternatif tıp" ve "tamamlayıcı tıp" anahtar kelimeleri kullanılmıştır. DergiPark'ın farklı dergi ve disiplinlerden bilimsel yayınları bünyesinde barındırması, Türkiye'de GETAT alanındaki akademik üretimin incelenmesi açısından uygun bir veri kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Belirlenen anahtar kelimeler kullanılarak gerçekleştirilen tarama sonucunda araştırmanın kapsamına uygun 63 makaleye ulaşılmıştır. Verilerin düzenlenmesi ve analiz için hazır hâle getirilmesi sürecinde Microsoft Excel programından yararlanılmıştır. Sınıflandırılan veriler üzerinden değişkenlerin frekans (n) ve yüzde (%) dağılımları hesaplanmıştır.

Araştırma Soruları:

AS1: DergiPark veri tabanında yayımlanan GETAT konulu makalelerin **konu alanlarına** göre dağılımı nasıldır?

AS2: DergiPark veri tabanında yayımlanan GETAT konulu makalelerin **yıllara göre** dağılımı nasıldır?

AS3: DergiPark veri tabanında yayımlanan GETAT konulu makalelerin **dergilere göre dağılımı** nasıldır?

AS4: DergiPark veri tabanında yayımlanan GETAT konulu makalelerde kullanılan **araştırma yöntemlerinin dağılımı** nasıldır?

AS5: DergiPark veri tabanında yayımlanan GETAT konulu makalelerde kullanılan **analiz türlerinin dağılımı** nasıldır?

AS6: DergiPark veri tabanında yayımlanan GETAT konulu makalelerde kullanılan **anahtar kelimeler ve bunların kullanım sıklıkları** nasıldır?

3. BULGULAR

DergiPark veri tabanında yer alan GETAT konulu çalışmaların konularına göre dağılımı Çizelge 1'de gösterilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Çizelge 1. Yayınların konularına göre dağılımı

Ana konu	(n)	(%)
Belirli hastalık/klinik gruplarda GETAT kullanımı	21	33,3
Öğrencilerde GETAT bilgi, tutum ve davranışları	10	15,9
Kadın sağlığı, gebelik ve jinekolojik sorunlarda GETAT	9	14,3
Sağlık profesyonellerinin GETAT bilgi, tutum ve uygulamaları	8	12,7
COVID-19 sürecinde GETAT	7	11,1
Genel toplum ve özel gruplarda GETAT tutum/kullanımı	4	6,3
GETAT'ta etik, enfeksiyon kontrolü ve güvenlik	3	4,8
Sağlık turizmi kapsamında GETAT	1	1,6
Toplam	63	100

Çizelge 1'de DergiPark veri tabanında yer alan 63 GETAT konulu çalışmanın konu dağılımı sunulmaktadır. İncelenen çalışmaların %50,8 (n=32) GETAT kullanımına odaklandığı belirlenmiştir. Bu kapsamda farklı tüketici gruplarında ve farklı hasta gruplarında GETAT kullanım durumlarının değerlendirildiği görülmektedir. Çalışmaların %41,3'ünün (n=26) ise bireylerin GETAT'a ilişkin bilgi, tutum, görüş ve davranışlarını incelemeye yönelik olduğu belirlenmiştir. Bu grupta özellikle tıp ve hemşirelik öğrencileri ile hekimler ve diğer sağlık çalışanlarının GETAT konusundaki bilgi ve tutumlarının değerlendirilmesine yönelik araştırmaların öne çıktığı görülmektedir. Çalışmaların %7,9'u (n=5) ise GETAT'ın etik boyutu, enfeksiyon kontrolü, çalışan/hasta güvenliği, sağlık turizmi ve COVID-19 sürecindeki uygulamalar gibi daha özel ve genel nitelikli konulara odaklanmaktadır.

DergiPark veri tabanında yer alan GETAT konulu çalışmaların yayın yıllarına göre dağılımı Çizelge 2'de gösterilmektedir.

Çizelge 2. Yayınların yıllara göre dağılımı

Yayın yılı	(n)	(%)
2010	1	1,6
2017	2	3,2
2018	2	3,2
2019	8	12,7
2020	8	12,7
2021	8	12,7
2022	8	12,7
2023	13	20,6
2024	4	6,3
2025	9	14,3
Toplam	63	100,0*

Çizelge 2 incelendiğinde, DergiPark veri tabanında yer alan GETAT konulu çalışmaların yayın yıllarına göre dağılımının 2010–2025 yılları arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. İncelenen 63 çalışmanın en fazla 2023 yılında (n=13; %20,6) yayımlandığı belirlenmiştir. 2025 yılında yayımlanan çalışmalar 9 (%14,3) ile ikinci sırada yer alırken, 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarının her birinde 8'er çalışma (%12,7) yayımlandığı görülmektedir. 2024 yılında ise 4 çalışma (%6,3) yayımlanmıştır. Daha önceki yıllarda yayın sayısının görece düşük olduğu; 2017 ve 2018 yıllarında ikişer çalışma (%3,2), 2010 yılında ise yalnızca bir çalışma (%1,6) bulunduğu belirlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, GETAT konusundaki yayınların özellikle 2019 yılı sonrasında belirgin biçimde yoğunlaştığı ve en yüksek yayın üretiminin 2023 yılında gerçekleştiği görülmektedir.

DergiPark veri tabanında yer alan GETAT konulu çalışmaların dergilere göre dağılımı Çizelge 3'de gösterilmektedir.

Çizelge 3. Yayınların dergilere göre dağılımı

Dergi adı	(n)	(%)
Mersin University School of Medicine Lokman Hekim Journal of Medical History and Folk Medicine	8	12,7
Konuralp Medical Journal	4	6,3
Ahi Evran Medical Journal	3	4,8
Sağlık Akademisyenleri Dergisi	3	4,8
Cukurova Medical Journal	2	3,2
Journal of Biotechnology and Strategic Health Research	2	3,2
Sakarya Tıp Dergisi	2	3,2
Value in Health Sciences	2	3,2
Van Sağlık Bilimleri Dergisi	2	3,2
Diğer dergiler (her farklı dergide 1 adet)	35	55,5

Çizelge 3 incelendiğinde, araştırma kapsamında değerlendirilen 63 çalışmanın 44 farklı dergide yayımlandığı görülmektedir. Çalışmaların dergilere göre dağılımında belirgin bir yoğunlaşma olmakla birlikte, yayınların genel olarak çok sayıda farklı dergiye yayıldığı dikkat çekmektedir. En fazla çalışmanın yayımlandığı dergi, 8 çalışma (%12,7) ile *Mersin University School of Medicine Lokman Hekim Journal of Medical History and Folk Medicine* olurken, bunu 4 çalışma (%6,3) ile *Konuralp Medical Journal*, 3'er çalışma (%4,8) ile *Ahi Evran Medical Journal* ve *Sağlık Akademisyenleri Dergisi* izlemektedir. Cukurova Medical Journal, Journal of Biotechnology and Strategic Health Research, Sakarya Tıp Dergisi, Value in Health Sciences ve Van Sağlık Bilimleri Dergisi'nde ise ikişer çalışma (%3,2) yayımlanmıştır. Diğer 35 derginin her birinde yalnızca bir çalışmanın (%1,6) yer aldığı görülmektedir. Bu dağılım, GETAT alanındaki çalışmaların belirli dergilerde kısmi bir yoğunlaşma göstermesine rağmen, genel olarak yüksek düzeyde dergi çeşitliliğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

DergiPark veri tabanında yer alan GETAT konulu çalışmaların araştırma yöntemlerine göre dağılımı Çizelge 4'de gösterilmektedir.

Çizelge 4. Yayınların araştırma yöntemlerine göre dağılımı

Araştırma yöntemi	(n)	(%)
Nicel (Quantitative)	58	92,06
Nitel (Qualitative)	5	7,94
Toplam	63	100

Çizelge 4 incelendiğinde, ele alınan çalışmalarda en sık kullanılan araştırma yönteminin nicel araştırmalar olduğu görülmektedir (%92,06). Nitel araştırmaların sınırlı olduğu anlaşılmaktadır (%7,94). Elde edilen bulgular, incelenen çalışmaların büyük çoğunluğunun nicel araştırma desenine sahip olduğunu, nitel araştırmaların ise oldukça sınırlı bir düzeyde kaldığını göstermektedir. Bu durum, araştırma alanında nicel yaklaşımların ağırlıklı olarak tercih edildiğini ortaya koymakta; nitel çalışmaların sayıca az olması ise alanyazındaki bu boşluğu göz önüne sermektedir.

DergiPark veri tabanında yer alan GETAT konulu çalışmaların analiz türüne göre dağılımı Çizelge 5'de gösterilmektedir.

Çizelge 5. Yayınların analiz türüne göre dağılımı

Analiz Türü	(n)	(%)
Frekans Analizi	25	35,7
Ki-Kare Analizi	18	25,7
t-Testi	12	17,1
ANOVA	8	11,4
Korelasyon	7	10

Çizelge 5 incelendiğinde, ele alınan çalışmalarda en sık kullanılan analiz türünün frekans analizi olduğu görülmektedir (%35,7). Bunu ki-kare analizi (%25,7) ve t-testi (%17,1) izlemektedir. ANOVA (%11,4) ve korelasyon analizi (%10,0) ise daha düşük oranlarda kullanılmıştır. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, incelenen araştırmalarda katılımcıların ve değişkenlerin özelliklerini ortaya koymaya yönelik betimsel analizlerin yanı sıra, gruplar arası farklılıkları ve değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik istatistiksel analizlerin de yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu dağılım, araştırmaların ağırlıklı olarak betimleme, gruplar arası karşılaştırma ve değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesine odaklandığını göstermektedir.

DergiPark veri tabanında yer alan GETAT konulu çalışmaların anahtar kelimelerine göre dağılımı Çizelge 6'da gösterilmektedir.

Çizelge 6. Yayınlarda yer alan anahtar kelimelerin dağılımı

Anahtar kelime	n
Traditional and Complementary Medicine (Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp)	20
Traditional Medicine (Geleneksel Tıp)	18
Complementary Therapy / Therapies (Tamamlayıcı Tedavi/Terapiler)	14
Complementary Medicine (Tamamlayıcı Tıp)	9
Attitude / Attitudes (Tutum)	9
Student / Students (Öğrenci)	9
Alternative Medicine (Alternatif Tıp)	7
Knowledge / Knowledge Level (Bilgi/Bilgi Düzeyi)	6
COVID-19	5
Nursing (Hemşirelik)	5
Cupping (Kupa/Hacamat Tedavisi)	4
Family Physician / Family Physicians (Aile Hekimi)	3
Behavior (Davranış)	3
Medicine	3
Complementary and Alternative Medicine (CAM)	3
Pain (Ağrı)	3
Health Literacy (Sağlık Okuryazarlığı)	2
Premenstrual Syndrome (Premenstrüel Sendrom)	2
TCM	2
Nursing Student (Hemşirelik Öğrencisi)	2
Pregnancy (Gebelik)	2
Menstrual Cycle (Menstrüel Döngü)	2
Medical Education (Tıp Eğitimi)	2
Cancer (Kanser)	2
Traditional and Complementary Treatment	2
Patient (Hasta)	2
Complementary	2
Complementary and Alternative Treatment	2
Diğer (her anahtar kelime 1 defa kullanılmıştır)	87

Leech Therapy, Kayseri, Phytotherapy, Oncology, Health Perception, Radiotherapy, Questionnaire, Awareness, Prenatal Diagnosis, Orthopedic Patients, Musculoskeletal Pain, Type 2 Diabetes Mellitus, Health, Postpartum, Traditional Practice, Menstruation Disturbances, Universities, Attitude Scale, Diabetes, Diabetic Foot Ulcer, Wound Healing, Cross-Sectional Study, T&CM, Hygiene, Hepatitis, HIV, Postgraduate Nursing Education, Psychology of Religion, Religion, Holistic Medicine, Spiritual Counselling and Care, Premenstrual Symptom, PMS, Protective Measures, Coronavirus, Holistic Approach, Pandemic, Aged, Primary Dysmenorrhea, Anxiety, Child, Parents, Gastrointestinal Bleeding, Rational Drug Use, Palliative Care, Multiple Sclerosis, Midwifery, Antivaccination, Pediatric Nursing, Traditional Complementary Medicine Practices, Low Back Pain, Pain Measurement, Immigrant, Public Health Nursing, Liver Transplantation, Doctor/Nurse Attitude, Schizophrenia, Caregivers, Psychiatric Nursing, Locomotor System Disease, Children, Pediatric Emergency, Respiratory System Illness.

Çizelge 6 incelendiğinde, araştırmalarda kullanılan anahtar kelimelerin ağırlıklı olarak geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları, bu uygulamalara yönelik tutum ve bilgi düzeyi ile farklı hasta ve sağlık profesyoneli grupları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. En sık kullanılan anahtar kelimeler arasında Traditional and Complementary Medicine, Traditional Medicine, Complementary Therapy/Therapies, Complementary Medicine, Attitude, Student, Alternative Medicine ve Knowledge/Knowledge Level öne çıkmaktadır. Bu durum, literatürde GETAT'ın yalnızca belirli bir tedavi yaklaşımı olarak değil, aynı zamanda bireylerin bilgi düzeyleri, tutumları ve kullanım eğilimleri bağlamında ele alındığını göstermektedir. Anahtar kelimelerde öğrenci, hemşirelik, aile hekimliği, hekim, kadın sağlığı, gebelik, ağrı, kanser, diyabet ve psikiyatrik hastalıklar gibi farklı konu ve örneklem gruplarının yer alması, GETAT araştırmalarının geniş bir sağlık alanına yayıldığını göstermektedir. Bununla birlikte, cupping, phytotherapy, herbal therapy, leech therapy ve holistic medicine gibi uygulamaya özgü kavramların da kullanılması, çalışmaların yalnızca GETAT'a ilişkin genel tutum ve bilgi düzeyini değil, belirli tamamlayıcı ve geleneksel uygulamaları da araştırma konusu yaptığını ortaya koymaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, anahtar kelime dağılımı GETAT literatürünün bilgi, tutum ve davranışı, sağlık profesyonelleri ve öğrenciler, belirli hastalık grupları ve spesifik GETAT uygulamaları olmak üzere birbirini tamamlayan temalar etrafında şekillendiğine işaret etmektedir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada DergiPark veri tabanında GETAT alanında yayımlanan bilimsel çalışmaların profili incelenmiştir. Toplamda 63 çalışma incelenmiştir. Alanın Türkiye'de gelişime açık olması açısından bu çalışma önem arz etmektedir. Belirlenen kriterlere uygun toplam 63 çalışma konu, yayın yılı, dergi, araştırma yöntemi, analiz türü ve anahtar kelime boyutlarıyla betimsel olarak incelenmiştir.

İncelenen çalışmaların %50,8 (n=32) çeşitli hasta/klinik gruplarında, kadın sağlığı gibi özel gruplarda ve genel toplumda GETAT kullanımına odaklandığı; %41,3'ünün (n=26) ise başta tıp ve hemşirelik öğrencileri ile sağlık profesyonelleri olmak üzere bireylerin GETAT'a ilişkin bilgi, tutum ve davranışlarını incelediği belirlenmiştir. GETAT'ta etik, enfeksiyon kontrolü, çalışan/hasta güvenliği, sağlık turizmi ve COVID-19 sürecindeki uygulamalar gibi özel nitelikli konuların ise oldukça sınırlı düzeyde (%7,9; n=5) ele alındığı görülmüştür. Bu dağılım, GETAT literatürünün ağırlıklı olarak kullanım yaygınlığını ve bilgi-tutum-davranış düzeyini betimlemeye odaklandığını ortaya koymuştur. Araştırma konuları GETAT konularının farkındalığı, tutum, bilgi, davranış vb. konularında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. GETAT'a yönelik deneysel çalışmaların varlığı sınırlıdır.

Çalışmaların yayın sayısının en yüksek olduğu yılın 2023 yılında (n=13; %20,6) olduğu belirlenmiştir. Bunu 2025 (n=9; %14,3) izlemektedir. 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarının her birinde sekizer çalışma (%12,7), 2024'te ise dört çalışma (%6,3) yayımlanmıştır. Buna karşılık, 2010–2018 döneminde toplam yayın sayısının yalnızca 5 ile sınırlı kalması, GETAT konulu araştırmaların özellikle 2019 yılı sonrasında belirgin bir ivme kazandığını göstermektedir. COVID-19 sürecine ilişkin çalışmaların ayrı bir konu başlığı altında toplanması (%11,1; n=7) ve bu dönemdeki yayın artışı, pandemi sürecinin GETAT'a yönelik bilimsel ilgiyi belirgin biçimde artırdığına işaret etmektedir.

Söz konusu 63 çalışmanın 44 farklı dergiye dağıldığı; en fazla çalışmanın 8 yayın (%12,7) ile *Mersin University School of Medicine Lokman Hekim Journal of Medical History and Folk Medicine*'de yer aldığı belirlenmiştir. Diğer dergilerin 35'inde yalnızca birer çalışmanın (%1,6) yayımlanmış olması, GETAT araştırmalarının belirli dergilerde kısmi bir yoğunlaşma göstermekle birlikte genel olarak yüksek dergi çeşitliliğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmaların büyük çoğunluğunun nicel araştırma deseniyle (%92,06; n=58), yalnızca %7,94'ünün (n=5) nitel desenle gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Analiz türleri açısından frekans analizinin (%35,7) en sık kullanılan yöntem olduğu, bunu ki-kare (%25,7) ve t-testinin (%17,1) izlediği; ANOVA (%11,4) ve korelasyon analizinin (%10,0) ise daha düşük oranlarda kullanıldığı görülmüştür. Bu bulgular, alandaki araştırmaların betimleyici niteliğinin yanı sıra gruplar arası karşılaştırma ve değişkenler arası ilişki analizlerine de ağırlık verdiğini; ancak bireylerin GETAT deneyimlerini derinlemesine anlamaya olanak tanıyan nitel yaklaşımların ve ileri düzey nicel çalışmaların oldukça sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu kapsamda, ölçek geliştirme ve geliştirilen ölçeklerin uyarlanmasına yönelik çalışmalar ile ilişkisel araştırmaların daha fazla gerçekleştirilmesi önerilebilir.

Anahtar kelime dağılımı, GETAT literatürünün bilgi-tutum-davranış, öğrenci ve sağlık profesyoneli örneklemleri, belirli hastalık grupları ve spesifik GETAT uygulamaları (hacamat, fitoterapi, sülük vb.) olmak üzere birbirini tamamlayan temalar etrafında şekillendiğini ortaya koymaktadır.

DeriPark'ta yayımlanan makale sayısında artış eğilimi gözlenmektedir. Hastalar arasında GETAT kullanımının yaygınlığı, GETAT'ın artan kabulü ve GETAT araştırmalarına yönelik ilginin artması göz önüne alındığında, gelecekteki ortaya çıkacak araştırmaların yayın özelliklerindeki değişiklikleri incelemeye ve izlemeye devam edilmelidir. İlişkisel araştırmaların (korelasyon, regresyon vb.) yapılması ile alanyazına katkı sağlanabilir.

Elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de GETAT konulu araştırmaların özellikle son beş yılda belirgin bir gelişim gösterdiği söylenebilir. Bu durum, dünya genelinde geleneksel, tamamlayıcı ve entegratif tıbba yönelik süregelen talep ve ilgiyle (Hoenders vd., 2024; Zhang, 2018) ve Türkiye'de GETAT'ın yasal düzenlemelerle sisteme dâhil edildiği 2014 sonrası dönemle uyumludur. Nitekim Türkiye'deki tamamlayıcı ve alternatif tıp araştırmalarının küresel eğilimlere paralel biçimde ilerlediği (Uysal, 2025), toplumda GETAT kullanım eğilimlerinin ise belirgin biçimde değiştiği belirtilmektedir (Okka vd., 2022). Bununla birlikte, incelenen çalışmaların ağırlıklı olarak kullanım yaygınlığı ile bilgi ve tutum düzeyini betimlemeye yönelik olması ve etik, güvenlik, sağlık turizmi gibi konular ile nitel araştırmaların

ihmal edilmesi, alanyazında önemli bir boşluğa işaret etmektedir. Dünya genelinde bu alandaki araştırmaların artmakla birlikte uygulama yaygınlığıyla orantılı olmadığı ve ulusal araştırma politikalarında önceliklendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Schoen-Angerer vd., 2023). Bu doğrultuda çalışmanın en önemli çıkarımlarından biri, GETAT kullanımına ilişkin bilimsel bilgi birikiminin güçlendirilmesinin gerekliliğidir.

Bu çalışmanın bulguları, yalnızca DergiPark veri tabanında dizinlenen ve belirlenen tarama kriterlerine uyan çalışmalarla sınırlıdır; ulusal ve uluslararası diğer veri tabanlarında yer alan GETAT yayınları kapsam dışında kalmıştır. Çalışma, 2025 Aralık ayına kadar olan çalışmalarla sınırlıdır. Ayrıca değerlendirmeye alınan çalışmaların bilimsel kalitesi ve metodolojik özellikleri derinlemesine incelenmemiştir.

Araştırma bulguları ve alanyazındaki boşluklar doğrultusunda şu öneriler geliştirilebilir:

- Nitel araştırma desenine sahip, bireylerin GETAT deneyimlerini, beklentilerini ve karar süreçlerini derinlemesine ele alan çalışmalar yapılabilir. Ölçek geliştirme ve ölçek uyarlama çalışmaları yapılabilir.
- GETAT uygulamalarının etik boyutu, enfeksiyon kontrolü, hasta/çalışan güvenliği ve sağlık turizmi gibi sınırlı çalışılan konularda araştırmalar yapılabilir.
- GETAT konusunda yayın yapan dergiler detaylı incelenebilir.

KAYNAKÇA

Aydinli, A., & Doğan, S. D. (2024). Traditional and complementary treatment use in wound care: a descriptive study in Turkey. *Journal of Tissue Viability, 33*(4), 864-870. https://doi.org/10.1016/j.jtv.2024.07.017

Çelik, N. (2024). Sağlık Sektöründe Kadın Girişimciliği: Sistematik Literatür Taraması. *InHealth Theory, 1*(1), 10–20. https://doi.org/10.5281/zenodo.14611951

Dünya Sağlık Örgütü. (2025). *Traditional medicine*. https://www.who.int/health-topics/traditional-complementary-and-integrative-medicine#tab=tab_1

Hoenders, R., Ghelman, R., Portella, C., Simmons, S., Locke, A., Cramer, H., Gallego-Perez, D., & Jong, M. (2024). A review of the WHO strategy on traditional, complementary, and integrative medicine from the perspective of academic consortia for integrative medicine and health. *Frontiers in Medicine, 11***,** 1395698. https://doi.org/10.3389/fmed.2024.1395698

Karadağ, T., & Güven, A. (2025). Sağlık Turizmi Alanyazının Bibliyometrik Analizi: 2019-2024 Yılları DergiPark Örneği. *InHealth Theory, 2*(1), 31–42. https://doi.org/10.5281/zenodo.15677799

Karahançer, D., & Güzel, Ş. (2025). Geleneksel Tıbbın Koruyucu Sağlık Hizmetlerindeki Rolü: Bibliyometrik Analiz. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (57), 124-141. https://doi.org/10.52642/susbed.1618851

Memişoğlu, K. (2025, 3 Ekim). *3. Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Kongresi'nde konuşma*. T.C. Sağlık Bakanlığı. https://www.saglik.gov.tr/TR-111265/saglik-bakani-memisoglu-3-getat-kongresinde-konusma-yapti.html

Ng, J. Y. (2021). Insight into the characteristics of research published in traditional, complementary, alternative, and integrative medicine journals: a bibliometric analysis. *BMC complementary medicine and therapies, 21*(1), 185. https://doi.org/10.1186/s12906-021-03354-7

Okka, B., Durduran, Y., Duman, İ., & Eryılmaz, A. (2022). Trends in traditional and complementary medicine practices in Turkey: Results of two consecutive surveys 2012–2018. *Journal of Pakistan Medical Association, 72*(4), 691–695.

Pamuk, M. (2025). Sağlıkta Chatbot Uygulamaları ile Yapılan Çalışmaların İncelenmesi: WOS Veri Tabanının Bibliyometrik Analizi. *InHealth Theory, 2*(1), 1–12. https://doi.org/10.5281/zenodo.15790324

Saçar, H. B., & Armağan, M. (2026). Türkiye'de Telerehabilitasyon Kavramına İlişkin Lisansüstü Araştırmaların Bibliyometrik Analizi. *InHealth Theory, 3*(1), 1–13. https://doi.org/10.5281/zenodo.19405373

Samancı, R., Sultanoğlu, T. E., Kaya, A., & Ataoğlu, S. (2023). Fiziksel tıp ve rehabilitasyon polikliniğine başvuran hastaların geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerini kullanma durumları: Kesitsel bir araştırma. *Sağlık Bilimlerinde Değer, 13*(1), 29–34. https://doi.org/10.33631/sabd.1095050

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2026). *Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları*. Geleneksel Tamamlayıcı ve Fonksiyonel Tıp Uygulamaları Dairesi Başkanlığı. https://getathekimim.saglik.gov.tr/TR-109457/geleneksel-ve-tamamlayici-tip-uygulamalari.html

Uysal, B. (2025). Patterns and dynamics of complementary and alternative medicine research in Türkiye: A bibliometric perspective. *Journal of Clinical and Experimental Investigations, 16*(3), em00844. https://doi.org/10.29333/jcei/16639

von Schoen-Angerer, T., Manchanda, R. K., Lloyd, I., Wardle, J., Szőke, J., Benevides, I., Aldana Martinez, N. S., Tolo, F., Nicolai, T., Skaling-Klopstock, C., Parker, T., Suswardany, D. L., van Haselen, R., & Liu, J. (2023). Traditional, complementary and integrative healthcare: Global stakeholder perspective on WHO's current and future strategy. *BMJ Global Health, 8*(12), e013150. https://doi.org/10.1136/bmjgh-2023-013150

Zhang, Q. (2018). Global situation and WHO strategy on traditional medicine. *Traditional Medicine and Modern Medicine, 1*(1), 11–13. https://doi.org/10.1142/S257590001820001X

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

SAĞLIK TURİZMİ ALANINDA PAZARLAMA KONULU TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: ULUSAL TEZ MERKEZİ VERİ TABANIN İNCELENMESİ

Prof. Dr. Yusuf ÖCEL

Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü Pazarlama ABD.,

yusufocel@duzce.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-4555-7035

Yüksek Lisans Öğrencisi, Nilüfer KOCAMAN

Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sağlık Turizmi ABD.,

niluferkcmnnn@gmail.com - Orcid No: 0009-0001-5644-0756

ÖZET

Son yıllarda giderek önem kazanan sağlık turizmi sektörü, bu alanda gerçekleştirilen akademik çalışmaların sayısının artmasına ve önemli ölçüde veri birikiminin oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu çalışmanın temel amacı Türkiye Ulusal Tez Merkezi veri tabanında sağlık turizmi alanında pazarlama eğiliminin bibliyometrik incelenmesidir. Araştırma, mevcut bilimsel yayınların belirli ölçütler doğrultusunda sistematik biçimde sınıflandırılmasına dayanan betimsel bibliyometrik inceleme niteliğindedir. Türkiye Ulusal Tez Merkezi veri tabanı dikkate alınarak 2000-2025 yılları arasında kayıtlı yüksek lisans ve doktora tezleri incelemeye tabi tutulmuştur. Tezler, yayım yıllarına, üniversitelere, tezin türüne, anahtar kelimelerine, pazarlama konularına, araştırma yöntemine ve analiz türüne göre sınıflandırılmıştır. Makaleler Microsoft Excel programı kullanılarak sınıflandırılmış ve betimsel olarak değerlendirilmiştir. Sağlık turizmi ile ilgili en fazla yayının 2024 yılında yapıldığı, çalışmaların büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde yoğunlaştığı, en sık kullanılan analiz türünün SWOT analizi olduğu ve nicel araştırma yöntemlerinin daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Ayrıca tezlerin en yoğun olarak Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nde hazırlandığı tespit edilmiştir. Sağlık turizmi alanında pazarlama konusu bakımından en fazla çalışmanın destinasyon pazarlaması, stratejik pazarlama ve tüketici davranışlarında yapıldığı anlaşılmıştır. Bu araştırma, sağlık turizmi alanında gerçekleştirilen tez çalışmalarının genel eğilimlerini ortaya koyarak literatürün mevcut durumuna ilişkin bütüncül bir değerlendirme sunmuştur. Elde edilen bulgular, alanda özellikle son yıllarda artan bir akademik yoğunluk olduğunu, çalışmaların büyük oranda yüksek lisans düzeyinde gerçekleştirildiğini ve analiz türleri bakımından yöntemsel çeşitliliğin bulunduğunu göstermiştir. Sağlık turizminin küresel ölçekte gelişen ve stratejik öneme sahip bir sektör olması nedeniyle, ilerleyen dönemlerde bu alandaki akademik çalışmaların çeşitliliğinde artış yaşanacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda elde edilen sonuçların, gelecekte yapılacak araştırmalara yol gösterici nitelik taşıdığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık turizmi pazarlaması, Ulusal Tez Merkezi, Bibliyometrik analiz.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca toplumsal ve ekonomik yapıların sürekli bir değişim içerisinde olduğu görülmektedir. Dönemin gerektirdiği çalışma ve yaşam koşullarındaki dönüşümler, seyahat faaliyetlerinin artmasına ve bireylerin günlük yaşamlarını sürdürdükleri yerlerden geçici sürelerle ayrılmalarına yol açmıştır. Bu süreçte bireyler, ulaşım olanaklarının yanı sıra destinasyonlarda sunulan konaklama, yeme-içme, eğlence ve dinlenme imkânlarından yararlanmaktadır. Söz konusu mekânsal hareketlilik farklı nedenlerle ortaya çıkabilmekle birlikte, bu faaliyetlerin bütünü turizm kavramını anlamlı ve önemli hâle getirmektedir. (Kekeçoğlu, 2025). Sağlık turizmi; kıtalar, ülkeler, bölgeler, destinasyonlar ve çok sayıda hizmet sağlayıcının rekabet içinde yer aldığı, hızla büyüyen uluslararası bir ticaret alanı olarak öne çıkmaktadır (Zsarnoczky, 2018). Sağlık turizmi, günümüzde birçok ülkenin önemli yatırımlar gerçekleştirdiği ve bu alana yönelik özel politikalar geliştirdiği stratejik bir sektör hâline gelmiştir. (Tengilimoğlu, 2021).

Dünya nüfusunun, özellikle Avrupa nüfusunun, giderek yaşlanması ve teknolojideki hızlı değişim ve gelişmelerin beraberinde getirdiği çeşitli olumsuzluklar, sağlık turizmini giderek önem kazanan bir pazar hâline getirmiştir (Sandıkçı, 2008). Küresel medikal turizm pazarı, her yıl yaklaşık 14 milyon kişinin sağlık amacıyla uluslararası seyahat gerçekleştirdiği ve 2023 yılı itibarıyla 24,14 milyar ABD doları gelir yaratan önemli bir ekonomik alan niteliği kazanmıştır. Pazarın büyüklüğünün 2028 yılına kadar 53,51 milyar ABD dolarına, 2032 yılına kadar ise 137,71 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir (Fortune Business Insights, 2024). Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, USHAŞ (Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. 2023) verilerine göre 2023 yılında sağlık hizmeti almak amacıyla ülkemizi ziyaret eden yabancı hasta sayısı 1.538.643 olarak kaydedilmiş, sağlık turizminden elde edilen gelir ise 3.006.092 ABD doları düzeyinde gerçekleşmiştir. 2024 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla ise Türkiye'ye gelen sağlık turisti sayısının 1.154.575'e, bu alandan elde edilen gelirin ise 2.314.717 ABD dolarına ulaştığı görülmektedir. Sağlık turizmi, sunduğu yüksek katma değer potansiyeli nedeniyle önümüzdeki yüzyılda stratejik öneme sahip sektörlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Türkiye, sahip olduğu politik istikrar, jeo-stratejik konum ve gelişmiş sağlık altyapısı sayesinde sağlık turizmi açısından önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Ülkenin coğrafi konumu, zengin tarihi ve kültürel mirası ile turizm sektöründeki deneyimi, Türkiye'yi uluslararası sağlık turizmi pazarında rekabetçi ve cazip bir destinasyon hâline getirmektedir (Kantar Işık, 2014; Tontuş, 2017).

Sağlık turizmi sektöründe gelişmeler olumlu yönde ilerlerken akademik çalışmalarda gittikçe artmaktadır. Sektör-akademi gelişimini takip ederek uygulayıcılara ve araştırmacılara yol göstermek önem arz etmektedir. Bu doğrultuda akademik çalışmaların gelişimini izlemek gerekmektedir. Sağlık turizmi alanında bibliyometrik analizler mevcuttur. Fakat sağlık turizmi pazarlaması alanında bibliyometrik analizler sınırlıdır. Literatürde sağlık turizmi alanında yapılan bibliyometrik analizler bazılarının bulguları aşağıdadır.

Türk (2025) "Sağlık Turizmi ve Ekonomisi Üzerine Denemeler "başlıklı çalışmasında Web of Science Core Collection (WoS), Scopus ve PubMed veri tabanlarından 1990-2023 yılları arasında yayımlanmış 3.433 yayın incelemiştir. Sağlık turizmi alanında yapılan

yayınların ilişkilendirilen konular ve anahtar kelimeler bakımından çeşitlilik gösterdiği ve disiplinlerarası işbirliğinin tercih edildiğini tespit etmişlerdir.

Karatağ (2024) "Sağlık Turizmi ile İlgili Akademik Yayınların Bibliyometrik Analizi" başlıklı çalışmasında Web of Science Core Collection (WoS) veri tabanında 1994-2024 yılları arasında yayımlanmış 792 makaleyi incelemiştir. En sık tekrarlanan ve korelasyon gücü en yüksek anahtar kelimeler "HealthTourism" (250), "MedicalTourism" (104) ve "Tourism" (44) olduğunu, makalelerin yayımcılarına bakıldığında birinci sırada Taylor & Francis (64), ikinci sırada MDPI (50) yayımcısı ve daha sonrasında Elsevier (47) yayımcısının olduğunu tespit etmiştir.

Canik ve Özdemir (2019) tarafından gerçekleştirilen **"**Sağlık Turizmini Konu Alan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Değerlendirmesi" başlıklı çalışmada, 1988-2017 yılları arasında toplam 139 yüksek lisans ve 29 doktora tezi incelenmiştir. Araştırma sonucunda en fazla lisansüstü tezin 13 tez ile Dokuz Eylül Üniversitesi'nde hazırlandığı belirlenmiştir. Ayrıca lisansüstü tezlerde en çok ele alınan sağlık turizmi konusunun 68 yüksek lisans ve 13 doktora tezi ile termal turizm olduğu tespit edilmiştir. Anabilim dalları açısından değerlendirildiğinde ise 52 tez ile işletme anabilim dalının ilk sırada yer aldığı, bunu 50 tez ile turizm işletmeciliği anabilim dalının takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yaprak (2024) "Türkiye'de Sağlık Turizminin Yeri, Önemi ve Sağlık Turizminde Yapılan Araştırmaların Bibliyometrik Analizi" başlıklı çalışmasında Google Akademik veri tabanında 2009-2023 yılları arasında 8 Yüksek Lisans Tezi, 1 Doktora Tezi, 71 Makale, 2 Kitap ve 3 diğer (kongre ya da konferans yazısı) olacak şekilde toplamda 95 çalışma incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda Türkiye'de 2009 yılından bu yana sağlık turizmi alanı adına yapılan araştırmaların sayısında kayda değer nitelikte artış olduğunu tespit etmiştir. Türkiye'de sağlık turizminin mevcut durumu ve tanıtımı başlığına uygun olarak yapılan çalışma sayısının en fazla olduğu, medikal turizm üzerine yapılan çalışmaların da en çok araştırılan konular arasında yer aldığı ve SWOT analizi ile bibliyometrik profil araştırmalarının bunları takip ettiği saptanmıştır. Sağlık turizmi pazarlaması alanında yayımlanan çalışmaların dağılımının incelenmesi, alandaki araştırma eğilimlerinin belirlenmesi ve gelecekte yapılacak çalışmalara yol gösterici olması açısından önem taşımaktadır.

2. YÖNTEM

Sağlık turizmi pazarlaması alanında gerçekleştirilen bibliyometrik çalışmaların büyük bir bölümünün 2020 yılı ve öncesine odaklandığı görülmektedir. Bu durum, alandaki güncel gelişmelerin ve araştırma eğilimlerinin ortaya konulmasına yönelik yeni çalışmalara duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu çalışmanın amacı, sağlık turizmi alanında pazarlama eğiliminin bibliyometrik analiz yöntemiyle, belirlenen araştırma soruları çerçevesinde incelemek ve 2000–2025 yılları arasında yayımlanan literatürü güncel bir perspektifle değerlendirmektir. Araştırma kapsamında, YÖK Tez Veri Tabanında yer alan yayımlanmış tezler analiz edilmiştir. Veri toplama sürecinde, YÖK Tez'in gelişmiş arama bölümünde "sağlık turizmi", "medikal turizm", "termal turizm", "yaşlı ve engelli turizmi" ve "sağlık turizminde pazarlama" anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Yayımlanma yılı bakımından 2000–2025 yılları esas alınmış ve belirlenen kriterler doğrultusunda toplam

285 tez araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Veriler betimsel bibliyometrik inceleme yöntemiyle analiz edilmiştir. Bibliyometrik analiz, büyük hacimli yapılandırılmamış verilerin sistematik ve titiz biçimde incelenmesi yoluyla, yerleşik araştırma alanlarının kümülatif bilimsel birikimini ve zaman içerisindeki evrimsel gelişimini ortaya koymak ve haritalamak amacıyla kullanılmaktadır (Donthu vd., 2021). Temel amacı ise belirli bir araştırma alanında geçmişte gerçekleştirilen çalışmaları sistematik bir biçimde inceleyerek alana ilişkin genel bir bakış açısı geliştirmek, mevcut bilgi birikimini ortaya koymak ve gelecekte yapılacak araştırmalara yol gösterici nitelikte öneriler sunmaktır (Johnson & Samakovlis, 2019). Araştırma kapsamında cevaplanmaya çalışılan sorular şu şekildedir:

Soru 1: Sağlık turizminde pazarlama alanında yazılan **tezlerin yayım yılına göre dağılımı** nasıldır?

Soru 2: Sağlık turizminde pazarlama alanında yazılan **tezlerin üniversitelere göre dağılımı** nasıldır?

Soru 3: Sağlık turizminde pazarlama alanında yazılan **tezlerin türlerine göre dağılımı** (yüksek lisans/doktora) nasıldır?

Soru 4: Sağlık turizminde pazarlama alanında yazılan tezlerde en çok hangi **anahtar kelimeler** kullanılmaktadır?

Soru 5: Sağlık turizminde pazarlama alanında yazılan **tezlerin pazarlama konularına göre dağılımı** nasıldır?

Soru 6: Sağlık turizmi pazarlaması konulu tezlerde kullanılan **araştırma yöntemleri** (nitel, nicel, karma) nelerdir?

Soru 7: Sağlık turizmi pazarlaması konulu **tezlerde kullanılan analiz türlerinin dağılımı** (regresyon analizi, faktör analizi vb.) nasıldır?

3. BULGULAR

Aşağıdaki tablolarda sağlık turizmi alanında yazılmış tezlerin yayım yıllarına, üniversitelere, tezin türüne, anahtar kelimelerine, pazarlama konularına, araştırma yöntemine ve analiz türüne göre frekansları ve yüzdeleri verilmiştir. Çizelge 1'de konuyla ilgili yazılan tezlerin yıllara göre dağılımları incelenmektedir.

Çizelge 1. Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	f	%
2025	23	8,07
2024	39	13,68
2023	35	12,28
2022	33	11,58
2021	21	7,37
2020	15	5,26
2019	9	3,16
2018	18	6,32
2017	5	1,75
2016	13	4,56
2015-2000	74	25,97

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Toplam	285	100

Çizelge 1'de sunulan veriler doğrultusunda, Soru-1 "Sağlık turizminde pazarlama alanında yazılan tezlerin yayım yılına göre dağılımı nasıldır?" yanıtlanmaktadır. Tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde, çalışmaların özellikle son yıllarda yoğunlaştığı görülmektedir. En yüksek tez sayısının 2024 (f=39, %13,68) ve 2023 (f=35, %12,28) yıllarında olduğu dikkat çekmektedir. Bunu 2022 (%11,58) ve 2025 (%8,07) yılları takip etmektedir. Bu durum, konuya yönelik akademik ilginin özellikle son beş yılda belirgin biçimde arttığını göstermektedir. 2017 ve 2019 yıllarında ise tez sayılarının daha düşük olduğu (sırasıyla %1,75 ve %3,16) görülmektedir. Bununla birlikte, 2015 ve öncesini kapsayan 2000–2015 aralığında toplam tez oranının %25,97 olması, konunun geçmiş yıllarda da ele alındığını; ancak çalışmaların daha çok son dönemlerde yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Genel dağılım değerlendirildiğinde, tez üretiminin zaman içerisinde artış eğilimi gösterdiği ve özellikle 2020 sonrası dönemde belirgin bir ivme kazandığı söylenebilir. Bu bulgular, ilgili alanın akademik literatürde giderek daha fazla önem kazandığını ve araştırma odağının son yıllarda güçlendiğini göstermektedir.

Çizelge 2'de konuyla ilgili yazılan tezlerin üniversitelere göre dağılımları incelenmektedir.

Çizelge 2.Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite Adı	**f**	**%**
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi	24	8,42
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	19	6,67
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	13	4,56
Balıkesir Üniversitesi	12	4,21
Beykent Üniversitesi	9	3,16
Düzce Üniversitesi	8	2,81
İstanbul Üniversitesi	8	2,81
Trakya Üniversitesi	7	2,46
Akdeniz Üniversitesi	7	2,46
Afyon Kocatepe Üniversitesi	7	2,46
İstanbul Medipol Üniversitesi	6	2,11
İstanbul Gelişim Üniversitesi	6	2,11
Marmara Üniversitesi	6	2,11
Gazi Üniversitesi	6	2,11
Dokuz Eylül Üniversitesi	5	1,75
Atılım Üniversitesi	5	1,75
Üsküdar Üniversitesi	5	1,75
İstanbul Ticaret Üniversitesi	5	1,75
Süleyman Demirel Üniversitesi	5	1,75
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	4	1,40
Diğerleri	118	41,4
Toplam	285	100

Çizelge 2'de sunulan veriler doğrultusunda, Soru-2 "Sağlık turizminde pazarlama alanında yazılan tezlerin üniversitelere göre dağılımı nasıldır?" yanıtlanmaktadır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, tezlerin en yoğun olarak Alanya Alaaddin Keykubat

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Üniversitesi'nde hazırlandığı ve bu üniversitenin 24 tez (%8,42) ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu üniversiteyi Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (19 tez, %6,67) ve Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (13 tez, %4,56) takip etmektedir. Bununla birlikte, "Diğerleri" kategorisinde yer alan üniversitelerin toplamda 118 tez (%41,4) ile önemli bir paya sahip olması, sağlık turizmi pazarlama alanında gerçekleştirilen tez çalışmalarının yalnızca belirli üniversitelerde yoğunlaşmadığını, aynı zamanda farklı üniversitelere de yayıldığını göstermektedir. Bu çerçevede elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde**,** sağlık turizmi pazarlama alanında yapılan tez çalışmalarının belirli üniversitelerde kısmi bir yoğunlaşma gösterse de genel olarak Türkiye'de geniş bir üniversite ağına yayıldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, alanın giderek daha fazla akademik ilgi gördüğünü ve farklı üniversitelerde çalışılan yaygın bir araştırma konusu haline geldiğini göstermektedir.

Çizelge 3'de konuyla ilgili yazılan tezlerin türlerine göre dağılımları incelenmektedir.

Çizelge 3. Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tez Türleri	**f**	**%**
Yüksek lisans	240	%84,21
Doktora	45	%15,79
Toplam	285	100

Çizelge 3'de sunulan veriler doğrultusunda, Soru-3 "Sağlık turizminde pazarlama alanında yazılan tezlerin türlerine göre dağılımı nasıldır?" yanıtlanmaktadır. Elde edilen bulgular incelendiğinde, çalışmaların büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde yoğunlaştığı görülmektedir. Toplam 285 tezin 240'ı (%84,21) yüksek lisans tezi iken, 45'i (%15,79) doktora tezidir. Bu bulgu, sağlık turizmi pazarlama alanındaki akademik üretimin ağırlıklı olarak yüksek lisans düzeyinde gerçekleştiğini göstermektedir.

Çizelge 4'te konuyla ilgili yazılan tezlerde yer alan anahtar kelimelerin dağılımları incelenmektedir.

Çizelge 4. Tezlerde Yer Alan Anahtar Kelimelerin Dağılımı

Anahtar Kelime	**f**	**%**
Sağlık Turizmi	178	%14,77
Medikal Turizm	87	%7,22
Termal Turizm	56	%4,65
Turizm	51	%4,23
Sağlık	24	%1,99
Hizmet Kalitesi	12	%1,00
Müşteri Memnuniyeti	9	%0,75
Sosyal Medya	8	%0,66
Antalya	8	%0,66
Medikal Turist	8	%0,66
Destinasyon	7	%0,58
Pazarlama	6	%0,50
Kalite	6	%0,50
Diğerleri	745	%61,83
Toplam	1205	100

Çizelge 4'te elde edilen bulgular incelendiğinde, Soru-4 kapsamında "Sağlık turizminde pazarlama alanında yazılan tezlerde en çok hangi anahtar kelimeler kullanılmaktadır?" yanıtlanmaktadır. Bulgulara göre tezlerde en sık kullanılan anahtar kelimelerin başında "Sağlık Turizmi" olduğu görülmektedir (f=178, %14,77). Bunu sırasıyla "Medikal Turizm" (%7,22), "Termal Turizm" (%4,65) ve genel çerçevede "Turizm" (%4,23) anahtar kelimeleri takip etmektedir. Bu durum, çalışmaların temel odağının doğrudan sağlık turizmi kavramı üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Bununla birlikte, "Hizmet Kalitesi", "Müşteri Memnuniyeti", "Sosyal Medya", "Pazarlama" ve **"**Kalite" gibi pazarlama ve yönetim odaklı anahtar kelimelerin görece daha düşük oranlarda yer aldığı görülmektedir. Bu bulgu, tezlerde kavramsal olarak sağlık turizminin ön planda olduğunu; ancak pazarlama boyutuna ilişkin alt temaların daha sınırlı düzeyde temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, "Diğerleri" kategorisinin %61,83 gibi yüksek bir orana sahip olması, anahtar kelimelerin oldukça çeşitlilik gösterdiğini ve belirli bir yoğunlaşmanın yalnızca sınırlı sayıda kavramda toplandığını göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, literatürde sağlık turizmi kavramının merkezî bir konumda olduğu, ancak alanın çok yönlü bir yapıya sahip bulunduğu ve farklı temalarla birlikte ele alındığı söylenebilir.

Çizelge 5'de yazılan tezlerin pazarlama konularına göre dağılımı incelenmektedir.

Çizelge 5. Pazarlama Konularına Göre Dağılımı

Pazarlama Konusu	**f**	**%**
Destinasyon pazarlaması	50	15,9
Stratejik pazarlama	46	14,6
Tüketici davranışları	28	8,9
Farkındalık	24	7,6
Müşteri memnuniyeti	23	7,3
Dijital pazarlama	18	5,7
Hizmet kalitesi	15	4,8
İçsel pazarlama	17	5,4
Hizmet pazarlaması	8	2,5
Sosyal medya pazarlaması	8	2,5
Müşteri sadakati	7	2,2
Müşteri ilişkileri yönetimi	7	2,2
Destinasyon imajı	5	1,6
Pazarlama iletişimi	5	1,6
Satın alma davranışı	5	1,6
Pazar bölümleme ve hedef pazar seçme	5	1,6
Ürün politikaları	4	1,3
Girişimcilik	3	1
Tekrar satın alma	3	1
Yeşil pazarlama	3	1
Halkla ilişkiler	2	0,6
İç müşteri ilişkileri	2	0,6
İşbirlikçi pazarlama	2	0,6
Marka yönetimi	4	1,3
Pazarlama yönetimi (yenilikçilik, performans değerlendirme)	5	1,6

Diğer (her bir konudan 1 adet); Ağızdan ağıza pazarlama, Dağıtım, Değer, Deneyimsel pazarlama, Etik, Hizmet deneyimi, Influencer pazarlama, Kurumsal itibar, Marka farkındalığı, Medikal turizm pazarlaması, Müşteri deneyimi, Müşteri ilişkileri, Nöropazarlama, Örgütsel pazarlama, Pazarlama karması, Sağlık okuryazarlığı, Yaşam kalitesi	18	5,4
Toplam	**315**	**100**

Çizelge 5'de elde edilen bulgular incelendiğinde Soru-5 "Sağlık turizminde pazarlama alanında yazılan tezlerin pazarlama konularına göre dağılımı nasıldır?" yanıtlanmaktadır. Pazarlama konularının dağılımı incelendiğinde, sağlık turizmi alanındaki çalışmaların ağırlıklı olarak destinasyon pazarlaması ve stratejik pazarlama konularında yoğunlaştığı görülmektedir. Destinasyon pazarlaması 50 çalışma ile (%15,9) ilk sırada yer alırken, stratejik pazarlama 46 çalışma ile (%14,6) ikinci sıradadır. Bu iki konu birlikte değerlendirildiğinde, incelenen çalışmaların yaklaşık üçte birinin (%30,5) sağlık turizmi destinasyonlarının geliştirilmesi, rekabet gücünün artırılması ve pazarlama stratejilerinin oluşturulmasına odaklandığı görülmektedir. Tüketici davranışlarının 28 çalışma ile (%8,9) üçüncü sırada yer alması, sağlık turizmi araştırmalarında tüketicilerin tercihleri, karar süreçleri ve satın alma davranışlarının da önemli bir araştırma alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Farkındalık (%7,6) ve memnuniyet (%7,3) konularının da yüksek oranlara sahip olması, araştırmaların önemli bir bölümünde sağlık turizmine yönelik bilgi ve farkındalık düzeyi ile tüketicilerin hizmet deneyimlerinin değerlendirilmesine odaklanıldığını göstermektedir. Bunun yanında dijital pazarlama (%5,7), içsel pazarlama (%5,4) ve hizmet kalitesi (%4,8) konularının belirli bir ağırlığa sahip olması, sağlık turizmi pazarlamasında dijital iletişim, çalışanların pazarlama sürecindeki rolü ve hizmet sunumunun niteliği gibi unsurların da dikkate alındığını göstermektedir.

Çizelge 6'de incelenen tezlerde kullanılan araştırma yöntemleri açısından değerlendirilmiştir.

Çizelge 6. Kullanılan Araştırma Yöntemi

Araştırma Yöntemi	**f**	**%**
Nitel Araştırma	114	%40
Nicel Araştırma	137	%48,07
Karma Araştırma	34	%11,93
Toplam	285	100

Çizelge 6'de elde edilen bulgular doğrultusunda, Soru-6"Sağlık turizmi pazarlaması konulu tezlerde kullanılan araştırma yöntemleri (nitel, nicel, karma) nelerdir?" sorusuna yanıt aranmıştır. Yapılan inceleme sonucunda, araştırmalarda en fazla nicel yöntemin kullanıldığı ve bu yöntemin 137 adet (%48,07) ile ilk sırada yer aldığı belirlenmiştir. Buna karşılık, nitel araştırma yöntemi ile hazırlanan çalışmaların sayısının 114 adet (%40) olduğu, karma araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmaların ise 34 adet (%11,93) olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 7'de konuyla ilgili yazılan tezlerin analiz türlerinin dağılımları incelenmektedir.

Çizelge 7. Tezlerde Kullanılan Analiz Türlerinin Dağılımı

Analiz Türü	**f**	**%**
SWOT Analizi	51	%17,89
Varyans Analizi	46	%16,14

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Faktör Analizi	40	%14,04
İçerik Analizi	37	%12,98
Korelasyon Analizi	36	%12,63
Regresyon Analizi	33	%11,58
Frekans Analizi	14	%4,91
Betimsel Analiz	8	%2,81
Diğerleri	20	%7,02
Toplam	285	100

Çizelge 7'de elde edilen bulgular incelendiğinde Soru-7 "Sağlık turizmi pazarlaması konulu yazılan tezlerde kullanılan analiz türlerinin dağılımı nasıldır?" yanıtlanmaktadır. Bulgulara göre sağlık turizmi pazarlama alanında yazılan tezlerde en sık kullanılan analiz türünün SWOT analizi olduğu görülmektedir (f=51, %17,89). Bunu sırasıyla Varyans Analizi (%16,14), Faktör Analizi (%14,04) ve İçerik Analizi (%12,98) takip etmektedir. Ayrıca Korelasyon Analizi (%12,63) ve Regresyon Analizi (%11,58) gibi analiz türlerinin de önemli bir paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu dağılım, tezlerde hem nitel hem de nicel analiz yöntemlerinin kullanıldığını göstermektedir. Özellikle SWOT ve içerik analizi gibi yöntemlerin yüksek oranlarda yer alması, çalışmaların stratejik değerlendirme ve literatür temelli incelemelere ağırlık verdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, varyans, faktör, korelasyon ve regresyon analizlerinin toplamda önemli bir yer tutması, alanın istatistiksel yöntemlerle desteklenen akademik çalışmalara da dayandığını göstermektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye Ulusal Tez Merkezi (YÖK Tez) veri tabanında yer alan ve 2000–2025 yılları arasında "sağlık turizmi" alanında yayımlanan 285 lisansüstü tezin "pazarlama eğilimi" bibliyometrik analizini yaparak alanın genel eğilimlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, sağlık turizmi pazarlaması alanında akademik üretimin son yıllarda belirgin bir artış gösterdiğini ve araştırmaların belirli temalar etrafında yoğunlaştığını göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre tezlerin büyük çoğunluğu nicel araştırma yöntemleriyle (%48,07) gerçekleştirilmiş, bunu nitel (%40) ve karma araştırma yöntemleri (%11,93) izlemiştir. Bu durum, alanda ampirik veri temelli çalışmaların daha yaygın olduğunu, ancak nitel ve karma yöntemlerin de ihmal edilmeyecek düzeyde kullanıldığını göstermektedir. Özellikle sağlık turizmi gibi hizmet odaklı bir sektörde, nicel yöntemlerin baskınlığı, ölçülebilir veriler üzerinden değerlendirme yapma eğiliminin güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

Üniversitelere göre dağılım incelendiğinde, tez üretiminin belirli üniversitelerde yoğunlaştığı ancak genel olarak Türkiye'de geniş bir akademik dağılım gösterdiği görülmektedir. En fazla tez üretiminin Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte "diğer üniversiteler" kategorisinin yüksek oranı, sağlık turizmi alanının ülke genelinde farklı üniversitelerde araştırma konusu olarak ele alındığını göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Yıllara göre dağılım incelendiğinde, özellikle 2020 sonrası dönemde belirgin bir artış yaşandığı görülmektedir. En yüksek tez üretiminin 2024 ve 2023 yıllarında gerçekleşmesi, sağlık turizmi alanına yönelik akademik ilginin son yıllarda önemli ölçüde arttığını ortaya koymaktadır. Bu durum, Türkiye'nin sağlık turizmi alanındaki stratejik konumu ve küresel sağlık turizmi pazarındaki büyüme eğilimleri ile de uyumludur.

Tez türleri açısından değerlendirildiğinde, çalışmaların büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde (%84,21) yoğunlaştığı, doktora tezlerinin ise oldukça sınırlı kaldığı (%15,79) görülmüştür. Türkiye'de yeterli düzeyde Sağlık Turizmi Doktora Programının olmaması bu duruma neden olmaktadır.

Anahtar kelime analizleri, çalışmaların temel odağının büyük ölçüde "sağlık turizmi" kavramı üzerinde yoğunlaştığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte medikal turizm, termal turizm ve genel turizm kavramlarının da sıklıkla kullanıldığı; ancak pazarlama odaklı kavramların (hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti, sosyal medya, pazarlama vb.) daha sınırlı düzeyde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu durum, alanın kavramsal olarak güçlü bir çekirdek yapıya sahip olduğunu ancak pazarlama alt boyutlarının daha az derinlemesine ele alındığını göstermektedir.

Analiz türleri açısından değerlendirildiğinde, SWOT analizi, varyans analizi, faktör analizi, içerik analizi, korelasyon ve regresyon analizlerinin ön plana çıktığı görülmüştür. Bu dağılım, sağlık turizmi alanında hem stratejik değerlendirme yöntemlerinin hem de ileri düzey istatistiksel tekniklerin birlikte kullanıldığını göstermektedir. Özellikle SWOT ve içerik analizlerinin yüksek oranı, çalışmaların önemli bir kısmının stratejik değerlendirme ve literatür temelli analizlere dayandığını ortaya koymaktadır.

Diğer yandan pazarlama boyutuna ilişkin çalışmaların artırılması gerekmektedir. Elde edilen bulgular, anahtar kelimelerde pazarlama odaklı temaların sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle dijital pazarlama, sosyal medya yönetimi, marka konumlandırma, hasta deneyimi yönetimi ve uluslararası pazarlama stratejileri gibi konuların daha fazla araştırılması önerilmektedir.

Pazarlama konuları incelendiğinde en fazla incelenen pazarlama konusunun destinasyon pazarlaması olduğu anlaşılmıştır. Bunu stratejik pazarlama ve tüketici davranışları konularının izlediği görülmüştür. Bu doğrultuda sağlık turizmi alanındaki pazarlama çalışmalarının belirli pazarlama alt konularında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu durum, sağlık turizmi araştırmalarında destinasyonların çekiciliğinin artırılması, rekabet avantajının geliştirilmesi, hedef pazarlara ulaşılması ve pazarlama stratejilerinin oluşturulmasına yönelik konuların öncelikli olduğunu göstermektedir. Sağlık turizminin yalnızca bireysel tüketici tercihlerinden oluşan bir pazar olarak değil, aynı zamanda destinasyonların rekabetçi konumlandırılması ve stratejik olarak yönetilmesi gereken bir alan olarak ele alındığını göstermektedir.

Araştırmanın veri seti yalnızca Türkiye Ulusal Tez Merkezi (YÖK Tez) veri tabanı ile sınırlandırılmış olup, bu kapsamda sadece Türkiye'de yayımlanmış lisansüstü tezler analize dâhil edilmiştir. Bu nedenle uluslararası makaleler, bildiriler ve diğer akademik yayın türleri araştırma kapsamı dışında bırakılmış, elde edilen bulgular ulusal tez üretimi ile sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte çalışma 2000–2025 yılları arasında yayımlanan 285 tez ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen bu sınırlılıklar, gelecekte yapılacak çalışmalar için önemli araştırma alanları sunmaktadır. Öncelikle ilerleyen çalışmalarda yalnızca ulusal veri tabanlarının değil, Web of Science, Scopus vb. uluslararası veri tabanlarının da araştırmaya dahil edilmesi, sağlık turizmi pazarlaması literatürünün küresel ölçekte karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesine imkân sağlayacaktır. Buna paralel olarak, veri setinin genişletilmesiyle birlikte yalnızca tez çalışmalarının değil, makale, konferans bildirisi ve kitap bölümlerinin de analize dahil edilmesi, alanın akademik gelişiminin daha bütüncül bir perspektifle ele alınmasına katkı sunacaktır.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda yalnızca betimsel yöntemlerle sınırlı kalınmaması, bunun yerine ağ analizi, atıf analizi ve ortak yazar/anahtar kelime analizleri gibi ileri bibliyometrik tekniklerin kullanılması önerilmektedir. Bu sayede alanın bilimsel yapısı, araştırma eğilimleri ve akademik etkileşim ağları daha ayrıntılı biçimde ortaya konulabilecektir.

KAYNAKÇA

Canik, S., & Özdemir, E. G. (2019). Sağlık turizmini konu alan lisansüstü tezlerin bibliyometrik değerlendirmesi (1988-2017). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *30*(2), 125-134. https://10.17123/atad.636870

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of business research, 133,* 285-296. https://10.1016/j.jbusres.2021.04.070

Fortune Business Insights (2024). *Market research report.* https://www.fortunebusinessinsights.com/industry-reports/medical-tourism-market-100681

Johnson, A.-G., & Samakovlis, I. A. (2019). A bibliometric analysis of knowledge development in smart tourism research. *Journal of Hospitality and Tourism Technology, 10*(4), 600–623. https://doi.org/10.1108/JHTT-07-2018-0065

Kantar, G., & Işık, E. (2014). Türkiye'de sağlık turizmi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 1*(1), 15-20.

Karatağ, N. (2024). *Sağlık turizmi ile ilgili akademik yayınların bibliyometrik analizi* [Yüksek lisans tezi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi].

Kekeçoğlu, Ç. (2025). *Termal turizm sektöründe iş sağlığı ve güvenliği ile personel memnuniyet ilişkisinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi].

Sandıkçı, M. (2008). *Termal turizm işletmelerinde sağlık beklentileri ve müşteri memnuniyeti.* [Doktora tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Tengilimoğlu, D. (2021). Sağlık turizmi ve devlet teşvikleri. *Journal of Life Economics, 8*(1), 1-10. https://doi.org/10.15637/jlecon.8.1.01

Türk, E. (2025). *Sağlık turizmi ve ekonomisi üzerine denemeler* [Doktora tezi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi]. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Açık Erişim Sistemi.

Tontuş, H. Ö. (2017). *Sağlık turizmi nedir?* Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı, SATURK.

Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. (2023). *Sağlık turizmi verileri.* https://www.ushas.gov.tr/saglik-turizmi-verileri/?utm_source

Yaprak, G. H. (2024). *Türkiye'de sağlık turizminin yeri, önemi ve sağlık turizminde yapılan araştırmaların bibliyometrik analizi* [Yüksek lisans tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi].

Zsarnoczky, M. (2018). Novel concepts in the health tourism industry. *Vadyba Journal of Management, 1*(32), 67-73.

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PAZARLAMASINDA DAVRANIŞ-NİYET BOŞLUĞU (GREEN GAP): AHLAKİ LİSANSLAMA, ZAMANSAL İNDİRGEME VE DÜRTME STRATEJİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Dr. Kader EROL

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksekokulu,

kkizilerol@nku.edu.tr, 0000-0002-9143-2946

Doç. Dr. Sezen GÜNGÖR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Saray Meslek Yüksekokulu,

sezengungor@nku.edu.tr, 0000-0001-8388-6350

ÖZET

Bu bildiri, tüketicilerin sürdürülebilirlik konusunda ifade ettikleri olumlu tutumlar ile fiili satın alma davranışları arasındaki kalıcı boşluğu —değer-eylem boşluğu (value-action gap) ya da "green gap"— davranışsal pazarlama, davranışsal finans ve kamu politikası perspektiflerinin kesişiminden incelemektedir. Özellikle Gen Z kuşağının yüksek iklim kaygısı (climate anxiety) ve sürdürülebilirlik beklentilerine rağmen sergilediği tutarsız satın alma örüntüleri ele alınmakta; bu paradoksun açıklanmasında dört davranışsal mekanizma —ahlaki lisanslama (Merritt vd., 2010), zamansal indirgeme, sosyal normlar ile bireysel maliyet arasındaki ödünleşim ve greenwashing kaynaklı güven erozyonu— bütünleşik biçimde sentezlenmektedir. Bildiri ayrıca Avrupa Birliği'nin Empowering Consumers for the Green Transition (EmpCo) Direktifi ve askıya alınan Green Claims Directive teklifi ile AB Taksonomi Düzenlemesi'nin, greenwashing kaynaklı güvensizliği azaltmaya yönelik düzenleyici müdahaleler olarak rolünü tartışmakta; varsayılan seçenekler ve sosyal karşılaştırma temelli dürtme (nudge) stratejilerinin bu boşluğu daraltma potansiyelini değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler : En az 3 anahtar kelime olmalıdır. Anahtar kelime konmayan çalışmalar değerlendirilmeye alınmayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Değer-eylem boşluğu, green gap, ahlaki lisanslama, zamansal indirgeme, Gen Z, greenwashing, dürtme, Green Claims Directive, AB Taksonomisi

ABSTRACT

This paper examines the persistent gap—the value-action gap or "green gap"—between consumers' expressed positive attitudes toward sustainability and their actual purchasing behavior, from the intersection of behavioral marketing, behavioral finance, and public policy perspectives. It specifically addresses the inconsistent purchasing patterns exhibited by Generation Z despite their high climate anxiety and sustainability expectations; four behavioral mechanisms—moral licensing (Merritt et al., 2010), temporal reduction, the trade-off between social norms and individual cost, and trust erosion due to greenwashing—are synthesized in an

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

integrated manner to explain this paradox. The paper also discusses the role of the European Union's Empowering Consumers for the Green Transition (EmpCo) Directive and the suspended Green Claims Directive proposal, as well as the EU Taxonomy Regulation, as regulatory interventions aimed at reducing greenwashing-related mistrust; This study evaluates the potential of default options and social comparison-based nudge strategies to narrow this gap.

Keywords: Value-action gap, green gap, moral licensing, temporal reduction, Gen Z, greenwashing, nudge, Green Claims Directive, EU Taxonomy

1. GİRİŞ VEYA BAŞLIK

Sürdürülebilirlik pazarlaması araştırmalarının en sağlam ve en kalıcı bulgularından biri, tüketicilerin çevresel konularda ifade ettikleri olumlu tutum ile gerçek satın alma davranışları arasındaki tutarsızlıktır. Bu olgu literatürde değer-eylem boşluğu (value-action gap), tutum-davranış boşluğu (attitude-behavior gap) ya da popüler kullanımda "green gap" olarak adlandırılmaktadır. Sorun özellikle Gen Z kuşağı bağlamında paradoksal bir nitelik kazanmaktadır: bu kuşak, iklim değişikliğine yönelik en yüksek farkındalık ve kaygı düzeyini sergileyen, etik tüketime en güçlü destek beyan eden kuşak olarak tanımlanırken; karşılaştırmalı araştırmalar Gen Z'nin fiili sürdürülebilir satın alma davranışlarının diğer kuşaklara kıyasla daha düşük olabileceğini göstermektedir.

Bu bildirinin amacı, sürdürülebilirlik pazarlamasındaki davranış-niyet boşluğunu açıklayan dört temel davranışsal mekanizmayı —ahlaki lisanslama, zamansal indirgeme, sosyal normlar ile bireysel maliyet arasındaki ödünleşim ve greenwashing kaynaklı güven erozyonu— sistematik bir çerçevede sentezlemek; bu mekanizmaların AB'nin greenwashing karşıtı düzenleyici girişimleriyle (EmpCo Direktifi, Green Claims Directive teklifi, AB Taksonomisi) ilişkisini değerlendirmek; ve boşluğu daraltmaya yönelik dürtme temelli politika araçlarını tartışmaktır. Çalışma, mevcut literatürün kavramsal sentezine dayanmakta olup orijinal anket verisi içermemektedir.

2. GEN Z VE DEĞER-EYLEM BOŞLUĞU PARADOKSU

2.1. Yüksek Farkındalık, Düşük Dönüşüm

Gen Z kuşağı, iklim değişikliğine ilişkin yüksek düzeyde farkındalık ve kaygı sergileyen, dijital yerli bir kuşak olarak tanımlanmaktadır. Bu kuşağın çevresel sorunlara erken yaşta maruz kalması ve dijital medya aracılığıyla iklim krizine sürekli tanıklık etmesi, sürdürülebilirliği yaşam tarzı tercihlerinde önceliklendirme eğilimini güçlendirmektedir. McKinsey araştırmasına göre Gen Z tüketicilerinin yaklaşık %70'i etik bulduğu şirketlerden satın alma yapmaya çalışmaktadır.

Bununla birlikte yakın tarihli karşılaştırmalı araştırmalar bu beklenen örüntüyü doğrulamamaktadır. Forrester'ın Avrupa tüketici segmentasyonu, Avrupalı Gen Z tüketicilerin Avrupa ortalamasına kıyasla "aktif yeşil" (active green) segmentinde daha az; fiyat ve kolaylığı sürdürülebilirliğin önüne koyan "kolaylıkçı yeşil" (convenient green) segmentinde ise daha fazla temsil edildiğini göstermektedir. Benzer biçimde Casalegno vd.'nin (2022) bulguları,

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

yaşın yeşil satın alma davranışıyla pozitif ilişkili olduğunu; yani daha yaşlı tüketicilerin Gen Z'ye kıyasla daha yüksek oranda sürdürülebilir satın alma sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Gen Z'nin çevresel duyarlılığının tutum düzeyinde güçlü, davranış düzeyinde ise beklenenin altında kaldığı bir paradoksu somutlaştırmaktadır.

2.2. İklim Kaygısının İkili Etkisi

İklim kaygısı (climate anxiety/eco-anxiety), Gen Z literatüründe hem motive edici hem de felç edici bir psikolojik durum olarak tanımlanmaktadır. Bir yandan yüksek kaygı düzeyi, davranış değişikliğine yönelik güçlü bir niyet oluşturmaktadır; öte yandan aşırı kaygı, bireyin krizin ölçeğini kişisel eylemle telafi edilemez bulması nedeniyle davranışsal bir eylemsizliğe (avoidance coping) yol açabilmektedir. Bu ikili etki, davranış-niyet boşluğunun psikolojik kökenlerinden birini oluşturmaktadır: güçlü duygusal tepki, her zaman orantılı bir davranışsal karşılığa dönüşmemektedir.

3. AHLAKİ LİSANSLAMA MEKANİZMASI

3.1. Kavramsal Çerçeve

Merritt, Effron ve Monin (2010), ahlaki lisanslama (moral licensing) kavramını, geçmişteki iyi eylemlerin bireyleri sonradan ahlaki açıdan sorunlu davranışlara yönelmekten özgürleştirmesi olgusu olarak tanımlamıştır. Bu mekanizma iki ayrı süreçle açıklanmaktadır: ahlaki kredi (moral credits) modeli, geçmiş iyi davranışların bir tür birikmiş "kredi" oluşturduğunu ve bireyin sonraki davranışlarını bu kredinin dengelenmesi mantığıyla değerlendirdiğini öne sürmektedir; ahlaki kimlik belgesi (moral credentials) modeli ise geçmiş iyi davranışın, sonraki sorunlu davranışın ahlaki yeniden çerçevelenmesine (reframing) hizmet ettiğini ileri sürmektedir.

Sürdürülebilirlik bağlamında bu mekanizma sıklıkla "çantamı geri dönüştürdüm, şimdi uçak biletimi rahatlıkla alabilirim" türü bir zihinsel hesaplaşmayla özetlenmektedir: küçük, görünür bir çevresel erdem eylemi, çok daha büyük çevresel etkiye sahip bir sonraki kararı meşrulaştırmaktadır. Bu örüntü, moral öz-düzenleme teorisiyle (moral self-regulation) uyumludur: bireyler ahlaki tutarlılıktan çok, ahlaki öz kavramlarında belirli bir dengeyi korumaya çalışmaktadır.

3.2. Ampirik Kanıtların Karmaşıklığı

Ahlaki lisanslamaya ilişkin ampirik literatür, etkinin varlığı konusunda tam bir fikir birliği sergilememektedir. Mazar ve Zhong'un (2010) öncü çalışması, yeşil ürün satın alan katılımcıların sonraki bağlamlarda daha az dürüst ve daha az yardımsever davrandığını göstermiştir. Ancak takip eden replikasyon çalışmaları karışık sonuçlar üretmiştir: Urban, Bahník ve Kohlová'nın (2019) hem kavramsal hem de yakın replikasyonları, yeşil ürün tüketiminin ardından katılımcıların daha fazla hile yapma eğilimi göstermediğini bulmuştur.

Yakın tarihli bir çalışma, bu karmaşıklığa farklı bir açıklama getirmektedir: yeşil tüketiciler, kendi geçmiş yeşil tüketimlerini kendiliğinden sonraki aşırı tüketimle ilişkilendirmemekte, yani ahlaki lisanslama mekanizmasının bilinçli farkındalığı düşük kalmaktadır. Bu bulgu önemli bir ayrımı ortaya koymaktadır: ahlaki lisanslama etkisi var olsa bile, bu etki çoğunlukla bilinçaltı düzeyde işlemekte ve bireyler kendi davranışsal tutarsızlıklarını "dürtü", "ayartılma" ya da "iyi

bir fırsat" gibi alakasız gerekçelerle açıklamaktadır. Bu durum, ahlaki lisanslamanın sürdürülebilirlik pazarlamasındaki rolünün bağlama, ürün kategorisine ve ölçüm yöntemine duyarlı olduğunu; evrensel ve otomatik bir mekanizma olmadığını düşündürmektedir.

4. ZAMANSAL İNDİRGEME VE SOSYAL NORM-BİREYSEL MALİYET ÖDÜNLEŞİMİ

4.1. Gelecek Faydaların Düşük Değerlenmesi

Sürdürülebilir tüketim kararları, doğası itibarıyla zamanlararası bir ödünleşim içermektedir: sürdürülebilir ürünün anlık fiyat primi şimdi ödenirken, çevresel fayda uzak ve dağınık bir gelecekte gerçekleşmektedir. Hiperbolik indirgeme yapısı altında bireyler, bu uzak ve soyut faydayı şimdiki somut maliyete kıyasla sistematik biçimde düşük değerlendirmektedir. Bu mekanizma, niyet düzeyinde güçlü olan çevresel kaygının, satın alma anında neden zayıfladığını açıklayan temel bir davranışsal köprü işlevi görmektedir: niyet, geleceğe yönelik soyut bir taahhüt olarak ifade edilirken; satın alma kararı, anlık ve somut bir maliyet karşısında verilmektedir.

4.2. Sosyal Normlar ile Bireysel Maliyet Arasındaki Ödünleşim

Sosyal normların sürdürülebilir davranış üzerindeki etkisi, Schultz, Nolan, Cialdini, Goldstein ve Griskevicius'un (2007) öncü saha çalışmasında ayrıntılı biçimde belgelenmiştir. Bu çalışma, betimleyici normların (descriptive norms — "çoğu insan ne yapıyor") tek başına kullanıldığında beklenmedik bir "bumerang etkisi" yarattığını göstermiştir: ortalamanın altında tüketim yapan haneler, komşularının ortalama tüketimini öğrendiklerinde tüketimlerini artırma eğilimi sergilemiştir. Bu istenmeyen etki, yalnızca emredici normların (injunctive norms — toplumsal onay ya da onaylamama mesajı) eklenmesiyle ortadan kalkmıştır.

Bu bulgu, sürdürülebilirlik pazarlaması açısından kritik bir nüans taşımaktadır: sosyal norm bilgisi, davranışı doğru yönde değiştirmek için tek başına yeterli değildir; norm bilgisinin yönü ve emredici bir onay/kınama bileşeniyle desteklenip desteklenmediği belirleyicidir. Sosyal norm ile bireysel maliyet arasındaki ödünleşim ise şu şekilde işlemektedir: birey, sürdürülebilir davranışın toplumsal olarak onaylandığını bilse dahi, bu davranışın bireysel maliyeti (fiyat primi, kolaylık kaybı, alışkanlık değişimi) yeterince yüksekse, sosyal onay motivasyonu bu maliyeti dengelemeye yetmemektedir. Betimleyici normlar genellikle bu noktada baskın çıkmaktadır: tüketiciler, çevresel olarak daha sürdürülebilir alternatiflerin toplumsal olarak onaylandığını bilseler dahi, çevrelerindeki çoğu insanın daha ucuz ya da daha az sürdürülebilir seçenekleri tercih ettiğini gözlemlediklerinde, betimleyici norm genellikle davranışı domine etmektedir.

5. GREENWASHING VE TÜKETİCİ GÜVENİ EROZYONU

Davranış-niyet boşluğunun bir diğer önemli bileşeni, greenwashing skandallarının yarattığı kümülatif güven erozyonudur. Avrupa Komisyonu'nun 2020 tüketici çalışması, incelenen çevresel iddiaların %53,3'ünün belirsiz, yanıltıcı ya da temelsiz olduğunu; %40'ının ise tamamen kanıtlanamaz nitelikte olduğunu tespit etmiştir. Bu yaygın güvenilmezlik, tüketicilerin sürdürülebilirlik iddialarına genel bir şüphecilikle yaklaşmasına yol açmakta; bu da niyet düzeyinde sürdürülebilirliğe değer veren tüketicilerin bile, hangi ürünün gerçekten sürdürülebilir olduğunu ayırt edememesi nedeniyle satın alma kararını erteleme ya da

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

varsayılan (genellikle daha az sürdürülebilir) seçeneğe yönelme eğilimi göstermesine neden olabilmektedir.

Forrester'ın Avrupa tüketici araştırması, Gen Z ve Millennial tüketicilerin şirketlerin iklim taahhütlerine diğer kuşaklara kıyasla daha fazla güvenme eğiliminde olduğunu; ancak bu grubun yalnızca %38'inin fiilen bu güveni paylaştığını göstermektedir. Bu düşük güven oranı, greenwashing skandallarının özellikle yüksek beklentiye sahip genç tüketici segmentinde derin bir hayal kırıklığı ve şüphecilik yarattığına işaret etmektedir.

6. AB DÜZENLEYİCİ ÇERÇEVESİ: GREENWASHİNG KARŞITI MÜDAHALELER

6.1. Empowering Consumers for the Green Transition (EmpCo) Direktifi

Avrupa Birliği'nin 2024/825 sayılı Direktifi (EmpCo Direktifi), 27 Mart 2024 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 2005/29/EC sayılı Haksız Ticari Uygulamalar Direktifi'ni değiştirerek sürdürülebilirlik iddialarına ilişkin özel kurallar getirmiştir. Direktif, "çevre dostu", "yeşil", "iklim dostu" gibi genel ve kanıtlanmamış çevresel iddiaları yasaklamakta; şirketlerin kendi oluşturduğu, üçüncü taraf doğrulaması bulunmayan sürdürülebilirlik etiketlerini yasaklamaktadır. Direktif, üye devletler tarafından 27 Mart 2026 tarihine kadar ulusal mevzuata aktarılacak ve 27 Eylül 2026 tarihinden itibaren bağlayıcı hale gelecektir.

6.2. Green Claims Directive: Askıya Alınan Düzenleme

EmpCo Direktifi'ni tamamlaması öngörülen Green Claims Directive teklifi, açık çevresel iddiaların (explicit environmental claims) bağımsız üçüncü taraf doğrulaması gerektirmesini ve sürdürülebilirlik etiketlerinin uyumlu hale getirilmesini öngörmekteydi. Ancak Haziran 2025'te Avrupa Komisyonu, teklifin 30 milyon mikro işletmeyi kapsam içine alacak bir değişiklik nedeniyle aşırı bürokratik yük yarattığı gerekçesiyle geri çekilmesi yönünde niyetini açıklamış; Avrupa Halk Partisi'nin (EPP) itirazları sürecin askıya alınmasında belirleyici olmuştur. Direktifin nihai akıbeti belirsizliğini korumakla birlikte, EmpCo Direktifi'nin yürürlükte kalması, greenwashing karşıtı temel hukuki çerçevenin varlığını sürdürdüğü anlamına gelmektedir.

6.3. AB Taksonomisi ve Finansal Sürdürülebilirlik Çerçevesi

AB Taksonomi Düzenlemesi, finansal ürünler ve kurumsal faaliyetler için çevresel olarak sürdürülebilir ekonomik faaliyetleri sınıflandıran teknik bir çerçeve sunmaktadır. Bu düzenleme, Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi (CSRD) ve Sürdürülebilir Finans Açıklama Tüzüğü (SFDR) ile birlikte, kurumsal düzeyde şeffaflık standartlarını güçlendirmektedir. Davranışsal pazarlama perspektifinden değerlendirildiğinde, Taksonomi'nin temel katkısı, tüketici düzeyindeki greenwashing belirsizliğini kurumsal düzeyde standartlaştırılmış bir sınıflandırma sistemiyle azaltma potansiyelidir: tutarlı ve doğrulanabilir bir sınıflandırma sistemi, tüketicinin "hangi iddianın gerçek olduğunu" belirleme yükünü azaltarak güven erozyonunu kısmen telafi edebilir.

6.4. Düzenleyici Müdahalenin Davranışsal Sınırları

Bununla birlikte düzenleyici çerçevenin tek başına davranış-niyet boşluğunu kapatması beklenemez. EmpCo ve Green Claims Directive türü düzenlemeler, yanıltıcı iddiaları azaltarak

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

güven erozyonu kanalını hedef almakta; ancak ahlaki lisanslama ve zamansal indirgeme gibi bireysel psikolojik mekanizmaları doğrudan etkilememektedir. Bu nedenle düzenleyici müdahale, davranışsal pazarlama araçlarıyla —seçim mimarisi tasarımı, sosyal norm iletişimi— tamamlanmadığı sürece sınırlı bir etki yaratma riski taşımaktadır.

7. BOŞLUĞU DARALTMAYA YÖNELİK DÜRTME STRATEJİLERİ

7.1. Varsayılan Seçeneklerin Rolü

Sürdürülebilir seçeneklerin varsayılan (default) olarak sunulması, davranış-niyet boşluğunu kapatmaya yönelik en güçlü dürtme araçlarından biridir. Bu strateji, bireyin aktif bir tercih yapma yükünü ortadan kaldırarak niyet ile davranış arasındaki sürtünmeyi azaltmaktadır: tüketici sürdürülebilir seçeneği reddetmek için bilinçli bir çaba göstermek zorunda kalmadığında, niyetiyle tutarlı bir sonuç otomatik biçimde gerçekleşmektedir. Bu mekanizma, ahlaki lisanslama ve zamansal indirgemenin yarattığı sapmaları aşan, seçim anındaki sürtünmeyi doğrudan hedef alan bir müdahale niteliği taşımaktadır.

7.2. Sosyal Karşılaştırma Tasarımının İncelikleri

Schultz vd.'nin (2007) bulguları, sosyal karşılaştırma temelli dürtmelerin etkili olabilmesi için dikkatli bir tasarım gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Salt betimleyici norm bilgisi ("komşularınızın ortalama tüketimi X"), ortalamanın altında performans gösteren bireylerde istenmeyen bir bumerang etkisi yaratabilmektedir. Bu nedenle etkili bir sosyal karşılaştırma tasarımı, emredici bir onay/kınama bileşenini (örneğin görsel geri bildirim, sosyal teşvik) betimleyici norm bilgisiyle birlikte sunmalıdır. Bu ilke, sürdürülebilirlik pazarlamasına doğrudan uygulanabilir: bir markanın "müşterilerimizin %70'i sürdürülebilir ambalajı tercih ediyor" mesajı, yalnızca düşük sürdürülebilirlik tercihine sahip tüketicide tersine bir etki yaratma riski taşırken; bu mesaja toplumsal onay sinyali eklenmesi ("ve bu tercihi takdir ediyoruz") bumerang etkisini azaltabilir.

7.3. Zamansal Çerçeveleme ve Ahlaki Lisanslama Karşıtı Tasarım

Zamansal indirgemenin etkisini azaltmaya yönelik dürtme stratejileri, sürdürülebilir ürünün faydasını zamansal olarak yakınlaştırmayı (örneğin enerji tasarrufu gibi anlık faydaları öne çıkarma) hedeflemektedir. Ahlaki lisanslama etkisini azaltmaya yönelik tasarım ise daha incelikli bir yaklaşım gerektirmektedir: araştırmalar, tüketicilerin kendi geçmiş yeşil davranışlarını sonraki tutarsız davranışlarıyla bilinçli biçimde ilişkilendirmediğini göstermektedir; bu nedenle markaların "bir iyilik yaptınız, şimdi rahat alışveriş yapabilirsiniz" türü çerçevelemelerden kaçınması ve sürdürülebilir davranışı tek seferlik bir "kredi" olarak değil, sürekli bir kimlik bileşeni olarak konumlandırması, lisanslama riskini azaltabilir.

8. SINIRLILIKLAR VE ARAŞTIRMA GÜNDEMİ

Bu kavramsal sentezin birkaç sınırlılığı bulunmaktadır. Birincisi, ahlaki lisanslama etkisine ilişkin ampirik kanıtlar tutarsızdır; replikasyon çalışmalarının karışık sonuçları, bu mekanizmanın sürdürülebilirlik pazarlamasındaki ağırlığını kesin biçimde belirlemeyi güçleştirmektedir. İkincisi, Gen Z'nin değer-eylem boşluğuna ilişkin bulgular büyük ölçüde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika bağlamlarından türetilmiştir; kültürel ve ekonomik farklılıkların bu boşluğun büyüklüğünü nasıl etkilediği yeterince araştırılmamıştır. Üçüncüsü,

Green Claims Directive'in askıya alınmasının uzun vadeli sonuçları ve EmpCo Direktifi'nin 2026 yılı uygulamasının fiili davranışsal etkileri, henüz ampirik olarak gözlemlenmemiştir; bu konudaki saha verileri gelecek araştırmaların öncelikli gündemini oluşturmalıdır.

9. SONUÇ

Bu bildiri, sürdürülebilirlik pazarlamasındaki davranış-niyet boşluğunu dört davranışsal mekanizma —ahlaki lisanslama, zamansal indirgeme, sosyal norm-maliyet ödünleşimi ve greenwashing kaynaklı güven erozyonu— üzerinden sentezlemiştir. Temel bulgu şudur: Gen Z kuşağının yüksek iklim kaygısına rağmen sergilediği tutarsız satın alma davranışı, tek bir nedene indirgenemeyecek, birbirini güçlendiren çok katmanlı bir psikolojik yapıdan kaynaklanmaktadır. Ahlaki lisanslama bireysel düzeyde ahlaki dengeyi yeniden kurarken, zamansal indirgeme gelecekteki çevresel faydayı sistematik biçimde küçültmekte, sosyal norm dinamikleri bağlama duyarlı ve bazen ters yönde işleyebilmekte, greenwashing ise tüm bu mekanizmaların üzerine bir güven krizini eklemektedir.

AB'nin EmpCo Direktifi ve AB Taksonomisi gibi düzenleyici araçları, özellikle güven erozyonu kanalını hedefleyerek bu boşluğun bir bileşenini ele almaktadır; ancak Green Claims Directive'in askıya alınması, düzenleyici çabaların siyasal ve idari kısıtlara ne denli duyarlı olduğunu göstermektedir. Düzenleyici müdahale tek başına yeterli olmayıp; varsayılan seçenek tasarımı ve dikkatle kurgulanmış sosyal karşılaştırma stratejileri gibi davranışsal araçlarla tamamlanması gerekmektedir. Pratik çıkarım açısından, sürdürülebilirlik pazarlamasının başarısı, yalnızca tüketici tutumlarını değiştirmeye değil; seçim anındaki sürtünmeyi azaltan, sosyal norm iletişimini özenle tasarlayan ve ahlaki lisanslama riskini en aza indiren bütünleşik bir davranışsal mimariye bağlıdır.

KAYNAKÇA

1. Casalegno, C., Candelo, E., & Santoro, G. (2022). Exploring the antecedents of green and sustainable purchase behaviour: A comparison among different generations. *Psychology & Marketing*, 39(5), 1007–1021. https://doi.org/10.1002/mar.21637
2. Forrester Research. (2023). Beware the stereotype: Gen Z isn't the most actively green generation. *Forrester*.
3. Mazar, N., & Zhong, C.-B. (2010). Do green products make us better people? *Psychological Science*, 21(4), 494–498. https://doi.org/10.1177/0956797610363538
4. Merritt, A. C., Effron, D. A., & Monin, B. (2010). Moral self-licensing: When being good frees us to be bad. *Social and Personality Psychology Compass*, 4(5), 344–357. https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2010.00263.x
5. Schultz, P. W., Nolan, J. M., Cialdini, R. B., Goldstein, N. J., & Griskevicius, V. (2007). The constructive, destructive, and reconstructive power of social norms. *Psychological Science*, 18(5), 429–434. https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01917.x
6. Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2008). *Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness.* Yale University Press.
7. Urban, J., Bahník, Š., & Kohlová, M. B. (2019). Green consumption does not make people cheat: Three attempts to replicate moral licensing effect due to pro-

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

environmental behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 63, 139–147. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2019.04.011

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

AB FONLARI VE ZİHİNSEL MUHASEBE: HORIZON EUROPE VE ERASMUS+ HİBELERİNİN "BEDAVA PARA" OLARAK ALGILANMASI ÜZERİNE DAVRANIŞSAL BİR ANALİZ

Doç. Dr. Sezen GÜNGÖR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Saray Meslek Yüksekokulu,

sezengungor@nku.edu.tr, 0000-0001-8388-6350

Dr. Kader EROL

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksekokulu,

kkizilerol@nku.edu.tr, 0000-0002-9143-2946

ÖZET

Bu bildiri, Horizon Europe ve Erasmus+ gibi Avrupa Birliği hibe programlarının alıcıları tarafından "bedava para" olarak algılanması olgusunu ve bunun harcama davranışlarına yansımalarını davranışsal finans, AB politikaları ve muhasebe perspektiflerinin kesişiminden ele almaktadır. Thaler'ın (1985, 1999) zihinsel muhasebe (mental accounting) çerçevesi ve özellikle ev parası etkisi (house money effect; Thaler ve Johnson, 1990) temel alınarak, AB hibe gelirinin alıcı kurum ve bireylerin zihninde kurumun kendi öz kaynaklarından farklı, ayrı bir hesaba kategorize edildiği ve bu kategorizasyonun harcama disiplinini sistematik biçimde gevşettiği öne sürülmektedir. Bu davranışsal eğilim, Kornai'nin (1986) yumuşak bütçe kısıtı (soft budget constraint) kavramıyla birlikte değerlendirilmekte; AB fon yönetişiminde gözlemlenen düşük emilim oranları, dönem sonu harcama telaşı ve denetim direnci gibi olguların ortak bir davranışsal kökene sahip olabileceği tartışılmaktadır. Bildiri, hibe muhasebesi ve performans denetimi tasarımına yönelik davranışsal çıkarımlarla sonuçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel muhasebe, ev parası etkisi, AB hibe programları, Horizon Europe, Erasmus+, yumuşak bütçe kısıtı, kamu fonu yönetişimi, davranışsal finans

ABSTRACT

This paper examines the phenomenon of recipients of European Union grant programs such as Horizon Europe and Erasmus+ being perceived as "free money," and its implications for spending behavior, from the intersection of behavioral finance, EU policies, and accounting perspectives. Based on Thaler's (1985, 1999) mental accounting framework, and particularly the house money effect (Thaler and Johnson, 1990), it is argued that EU grant income is categorized in the minds of recipient institutions and individuals as a separate account distinct from the institution's own resources, and that this categorization systematically loosens spending discipline. This behavioral tendency is considered in conjunction with Kornai's (1986) soft budget constraint concept; it is argued that phenomena such as low absorption rates, end-

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

of-period spending rush, and audit resistance observed in EU fund governance may have a common behavioral origin. The paper concludes with behavioral implications for grant accounting and performance audit design.

Keywords: Mental accounting, house money effect, EU grant programs, Horizon Europe, Erasmus+, soft budget constraint, public fund governance, behavioral finance

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği'nin araştırma, eğitim ve yenilik alanlarındaki başlıca finansman araçları olan Horizon Europe (2021-2027 dönemi için 95,5 milyar avro) ve Erasmus+ programları, üye ve aday ülkelerdeki üniversiteler, araştırma merkezleri ve bireysel araştırmacılar için önemli bir finansman kaynağı oluşturmaktadır. Standart kamu maliyesi teorisi, bu fonların alıcı kurumların kendi öz kaynaklarıyla tam ikame edilebilir (fungible) olduğunu, dolayısıyla harcama kararlarının kaynağından bağımsız olarak aynı rasyonel optimizasyon mantığıyla alınması gerektiğini varsaymaktadır.

Ne var ki davranışsal finansın kurucu bulgularından biri, paranın kaynağına göre zihinsel olarak farklı kategorilere ayrıldığını ve bu kategorizasyonun harcama davranışını köklü biçimde etkilediğini ortaya koymaktadır. Thaler'ın (1985) geliştirdiği zihinsel muhasebe teorisi, bireylerin ve kurumların parayı "etiketleyerek" farklı zihinsel hesaplara yerleştirdiğini; bu hesapların birbirleriyle değiştirilemez (fungible olmayan) bir biçimde işlediğini göstermektedir. AB hibe fonları bağlamında bu olgu özellikle belirgindir: alıcı kurumun kendi bütçesinden ayrı, dışarıdan gelen ve "kazanılmamış" olarak algılanan bu kaynak, standart kurumsal harcamadan farklı bir psikolojik statüye sahip olmaktadır.

Bu bildirinin amacı, AB hibe fonlarının "bedava para" olarak algılanması olgusunu zihinsel muhasebe ve ev parası etkisi teorik çerçevesinden incelemek; bu davranışsal eğilimin Kornai'nin (1986) yumuşak bütçe kısıtı kavramıyla ilişkisini ortaya koymak; ve hibe yönetişimi ile muhasebe tasarımına yönelik davranışsal çıkarımlar geliştirmektir. Çalışma, mevcut literatürün kavramsal sentezine dayanmakta olup orijinal anket ya da saha verisi içermemektedir.

2. TEORİK ÇERÇEVE: ZİHİNSEL MUHASEBE VE EV PARASI ETKİSİ

2.1. Zihinsel Muhasebenin Temel İlkeleri

Thaler (1985, 1999), standart ekonomik teorinin temel varsayımlarından biri olan paranın tam ikame edilebilirliğini (fungibility) doğrudan sorgulayan bir çerçeve geliştirmiştir. Zihinsel muhasebe teorisine göre bireyler ve kurumlar, parayı kaynağına, amacına ve harcandığı bağlama göre ayrı zihinsel hesaplara yerleştirmektedir. Bu hesaplar arasında geçiş, standart iktisadi modelin öngördüğü kadar serbest değildir; her hesabın kendine özgü harcama normları ve psikolojik "renk" kodu bulunmaktadır.

Bu teorinin doğrudan çıkarımı şudur: aynı miktardaki para, farklı kaynaklardan elde edildiğinde nesnel olarak özdeş olmasına rağmen öznel olarak farklı harcanmaktadır. Soman ve Cheema (2001) ile Prelec ve Loewenstein'ın (1998) çalışmaları, kazanılan ve kazanılmayan gelirin farklı zihinsel hesaplara girdiğini ve farklı harcama disiplinlerine tabi olduğunu doğrulamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

2.2. Ev Parası Etkisi: Beklenmedik Gelirin Davranışsal İmzası

Thaler ve Johnson (1990), kumar bağlamında geliştirdikleri "ev parası etkisi" (house money effect) kavramında, kazanılan kazançların kumarhanenin parası gibi algılandığını ve bu algının riskli davranışı artırdığını göstermiştir: yakın zamanda kazanç elde eden bireyler, ek riskli bahisleri kabul etme konusunda daha isteklidir; tıpkı bir piyangoda kazanan kişinin daha fazla bilet almaya devam etmesi, kaybeden kişinin ise durması gibi. Bu olgu yalnızca riskli seçim bağlamında değil, gündelik harcama davranışında da kendini göstermektedir: beklenmedik ya da emek karşılığı olmayan gelir, sıradan gelire kıyasla çok daha cömert biçimde harcanmaktadır.

Epley, Mak ve Idson'ın (2006) klasik deneyi bu olguyu çarpıcı biçimde göstermiştir: üniversite öğrencilerine yapılan harç iadesi, bazı katılımcılara "bonus" (ek kazanç), bazılarına ise "rebate" (geri ödeme) olarak çerçevelenmiştir. Tutar ve kaynak birebir aynı olmasına karşın, iadeyi bonus olarak algılayanlar parayı çok daha özgür biçimde harcamış; geri ödeme olarak algılayanlar ise kendi paralarının iadesi olduğunu düşündükleri için tasarruf etmeye daha yatkın olmuştur. Aynı çalışmada, herhangi bir karşılık olmaksızın elde edilen paranın, bir görev karşılığı kazanılan paraya kıyasla çok daha kolay bağışlandığı da gösterilmiştir.

Yakın tarihli bir meta-analiz (Dan, 2025), 36 çalışmayı kapsayan sistematik incelemesinde ev parası etkisinin genel olarak desteklendiğini, ancak etkinin büyüklüğünün çalışmalar arasında önemli farklılıklar gösterdiğini ve gerçek dünya bağlamlarında laboratuvar koşullarına kıyasla zayıfladığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, etkinin evrensel ama bağlamsal olarak değişken bir davranışsal eğilim olduğuna işaret etmektedir.

2.3. Kazanım Kolaylığı ve Harcama Disiplini İlişkisi

Zihinsel muhasebe literatüründeki bir diğer önemli bulgu, gelirin elde ediliş kolaylığı ile harcanma kolaylığı arasındaki pozitif ilişkidir. Az çaba ile elde edilen para, çok çaba ile kazanılan paraya kıyasla daha gelişigüzel harcanmaktadır. Bu örüntü, kurumsal bağlamda da kendini göstermektedir: bir kurumun öz gelirleri —hizmet satışı, danışmanlık, bağış toplama gibi emek yoğun süreçlerden elde edilen kaynaklar— ile rekabetçi bir başvuru sürecinin ardından elde edilen ama nihayetinde "dışarıdan gelen" bir hibe geliri arasında, kurum içi algı düzeyinde önemli bir farklılaşma oluşabilmektedir.

3. AB HİBE FONLARININ ZİHİNSEL MUHASEBE PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ

3.1. Hibe Gelirinin Kategorik Konumu

Horizon Europe ve Erasmus+ gibi programlardan elde edilen fonlar, alıcı kurumun zihninde üç temel özellikle ayırt edilen bir kategori oluşturmaktadır. Birincisi, kaynağın dışsallığı: fon, kurumun temel faaliyet gelirinden (öğrenci harçları, devlet bütçe tahsisatı, ticari gelir) ayrı, Brüksel merkezli bir otoriteden gelmektedir. İkincisi, zaman kısıtlılığı: hibeler belirli bir proje süresi ve bütçe kalemi yapısına bağlı olarak "kullanılması gereken" bir nitelik taşımaktadır; bu da standart kurumsal tasarruf mantığının dışında bir harcama baskısı yaratmaktadır. Üçüncüsü, performans bağlantısının zayıflığı: hibe miktarının kurumun temel faaliyet performansıyla doğrudan ve sürekli bir bağı bulunmamaktadır; bu da kaynağı, kurumun kendi başarısının doğal bir sonucu olmaktan çok dışsal bir "kazanç" olarak çerçevelemektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Bu üç özellik birlikte değerlendirildiğinde, AB hibe gelirinin zihinsel muhasebe teorisi çerçevesinde "ev parası" kategorisine yakın bir konumda yer aldığı görülmektedir. Tıpkı kumarhanedeki kazancın orijinal sermayeden farklı algılanması gibi, hibe geliri de kurumun öz kaynaklarından farklı bir psikolojik statüye sahip olmakta ve buna bağlı olarak farklı bir harcama disiplinine tabi tutulmaktadır.

3.2. Dönem Sonu Harcama Telaşı

AB hibe yönetiminde sıklıkla gözlemlenen bir davranışsal örüntü, proje döneminin sonuna yaklaşıldıkça harcama hızının arttığı "dönem sonu telaşı" (year-end spending rush) olgusudur. Bu davranış, standart bütçe optimizasyonu ile tam olarak örtüşmemektedir: rasyonel bir aktör, kalan bütçeyi projenin geri kalan ihtiyaçlarına göre düzenli biçimde dağıtmalıdır. Ancak hibe bütçesinin "kullanılmazsa kaybedilecek" bir zihinsel hesap olarak çerçevelenmesi, kayıptan kaçınma mekanizmasını (Kahneman ve Tversky, 1979) tetiklemekte ve dönem sonunda harcanmamış bakiyenin bir "kayıp" olarak algılanmasına yol açmaktadır. Bu örüntü, yumuşak bütçe kısıtı dinamiğiyle de örtüşmektedir: gelecek dönem fonlama başvurularında "harcama kapasitesinin" bir performans göstergesi olarak değerlendirilmesi, kurumları kullanılmayan bakiyeyi sergilemekten kaçınmaya yöneltebilmektedir.

3.3. Yumuşak Bütçe Kısıtı ve AB Fonlama Yapısı

Macar iktisatçı János Kornai'nin (1986) geliştirdiği yumuşak bütçe kısıtı (soft budget constraint, SBC) kavramı, başlangıçta sosyalist ekonomilerdeki devlet işletmelerinin sürekli zarar etmelerine karşın paternalist devlet tarafından kurtarılması olgusunu açıklamak için geliştirilmiştir. Kornai'ye göre, bir kurumun zarar durumunda dışsal bir kurtarmayla karşılaşacağına dair öznel olasılık ne denli yüksekse, bütçe kısıtı o denli "yumuşamaktadır"; bu da fiyat ve maliyet duyarlılığını zayıflatmaktadır.

Bu kavram, geçiş ekonomilerinin ötesinde gelişmiş piyasa ekonomilerindeki kamu fonlama ilişkilerine de genişletilmiştir. AB hibe sistemi bağlamında değerlendirildiğinde, çok yıllı çerçeve programların öngörülebilirliği ve tekrarlayan başvuru imkânı, alıcı kurumlarda benzer bir beklenti yapısı oluşturabilmektedir: bir projenin bütçe disiplini ihlal etse dahi, kurumun gelecekteki başvurularının büyük ölçüde etkilenmeyeceği yönündeki öznel olasılık, harcama davranışını gevşetici bir zemin yaratmaktadır. Bu mekanizma, zihinsel muhasebenin "bedava para" çerçevelemesiyle bütünleşik biçimde işlemekte; hem psikolojik hem de kurumsal düzeyde harcama disiplinini aynı yönde zayıflatmaktadır.

3.4. Emilim Kapasitesi Sorunu: Tersine Bir Gösterge

AB fon yönetişiminde gözlemlenen bir diğer önemli olgu ise paradoksal biçimde tam tersi bir davranışsal örüntüdür: bazı üye devletlerde ve programlarda fon emilim oranları (absorption rates) beklenenin altında kalmaktadır. 2021-2027 dönemi uyum politikası harcamalarının 2025 yılı Ağustos ayı itibarıyla yalnızca yaklaşık %11'inin gerçekleştirilmiş olması, bu olgunun somut bir göstergesidir. Bu görünüşte çelişkili bulgu, zihinsel muhasebe çerçevesinden iki farklı mekanizmayla açıklanabilir: bir yandan idari karmaşıklık ve uyum maliyetleri kaynakların kullanılmasını geciktirirken, diğer yandan fonun "kendi parası olmadığı" algısı bazı kurumlarda harcama inisiyatifini azaltabilmekte —çünkü hesap sahibi, kendi öz kaynağını

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

harcarken hissettiği aciliyeti dışsal bir hesap için aynı yoğunlukta hissetmemektedir. Başka bir deyişle, zihinsel muhasebe hem aşırı harcama hem de yetersiz harcama yönünde işleyebilen, bağlama duyarlı bir mekanizmadır.

4. MUHASEBE VE PERFORMANS DENETİMİ YANSIMALARI

4.1. Bütçe Kalemi Ayrıştırmasının Davranışsal Etkisi

AB hibe programlarının katı bütçe kalemi yapısı (personel, ekipman, seyahat, dış hizmet alımı gibi önceden tanımlanmış kategoriler), zihinsel muhasebe açısından kendi içinde ilginç bir davranışsal dinamik yaratmaktadır. Her bütçe kalemi, kendi başına ayrı bir zihinsel hesap işlevi görmekte; bir kalemde harcanmayan bakiye, diğer kalemdeki ihtiyaç ne denli acil olursa olsun, genellikle o kalemin sınırları içinde "hapsolmaktadır". Bu yapı, parçalı bütçeleme (mental budgeting) literatürüyle örtüşmekte ve toplam proje faydasını optimize etmek yerine, kalemler arası geçirgenliği düşük bir harcama davranışını teşvik etmektedir.

4.2. Denetim Tasarımına Yönelik Çıkarımlar

Davranışsal bulgular, hibe denetimi ve muhasebe tasarımına yönelik birkaç somut çıkarım sunmaktadır. Birincisi, çerçeveleme müdahalesi: hibe gelirinin kurum içi iletişiminde "bedava kaynak" yerine "performans karşılığı kazanılmış emanet kaynak" çerçevesinin kullanılması, ev parası etkisinin gevşetici psikolojik zeminini zayıflatabilir; Epley vd.'nin (2006) bonus-rebate deneyinde gösterildiği üzere, aynı tutarın farklı çerçevelenmesi harcama disiplinini anlamlı biçimde değiştirebilmektedir. İkincisi, dönem sonu harcama baskısının azaltılması: "kullanılmazsa kaybedilir" yapısının yarattığı kayıptan kaçınma dinamiğini hafifletecek esneklik mekanizmaları (örneğin sınırlı bütçe devri imkânı), dönem sonu telaşının verimsiz harcamalara yol açma riskini azaltabilir.

Üçüncüsü, performans bağlantısının güçlendirilmesi: hibe yenileme kararlarının geçmiş harcama disipliniyle daha açık ve şeffaf biçimde ilişkilendirilmesi, yumuşak bütçe kısıtı beklentisini zayıflatarak maliyet duyarlılığını artırabilir. Dördüncüsü, kurum içi muhasebe entegrasyonu: hibe gelirlerinin kurumun genel mali tablolarına, öz kaynaklardan ayrı bir "proje hesabı" yerine daha bütünleşik bir biçimde yansıtılması, zihinsel ayrıştırmanın kurumsal karar alma üzerindeki etkisini sınırlandırabilir.

5. SINIRLILIKLAR VE ARAŞTIRMA GÜNDEMİ

Bu kavramsal sentezin birkaç sınırlılığı bulunmaktadır. Birincisi, ev parası etkisine ilişkin ampirik kanıtların büyük bölümü bireysel düzeyde ve laboratuvar koşullarında üretilmiştir; bu bulguların kurumsal düzeyde —üniversiteler, araştırma merkezleri gibi çok aktörlü, prosedürel kısıtlara tabi yapılarda— ne ölçüde geçerlilik taşıdığı doğrudan test edilmemiştir. İkincisi, emilim kapasitesi sorunlarının zihinsel muhasebe ile idari/bürokratik darboğazlar arasındaki göreli ağırlığını ayırt edecek ampirik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Üçüncüsü, yumuşak bütçe kısıtı kavramının AB fonlama bağlamına uyarlanması büyük ölçüde analojik bir çıkarım niteliği taşımaktadır; bu analojinin sistematik biçimde test edilmesi, gelecek araştırmaların öncelikli gündem maddesi olmalıdır.

6. SONUÇ

Bu bildiri, AB hibe programlarının alıcılar tarafından "bedava para" olarak algılanması olgusunu zihinsel muhasebe ve ev parası etkisi çerçevesinden incelemiştir. Temel teorik bulgu şudur: AB hibe fonları —dışsal kaynağı, zaman kısıtlı yapısı ve performans bağlantısının görece zayıflığı nedeniyle— alıcı kurumların zihninde kendi öz kaynaklarından ayrı bir kategoriye yerleştirilmekte; bu kategorizasyon, harcama disiplinini standart kurumsal harcamadan farklı bir psikolojik zemine taşımaktadır.

Bu davranışsal dinamik iki görünüşte çelişkili ama aslında tutarlı sonuç doğurabilmektedir: bir yandan dönem sonu harcama telaşı ve gevşek bütçe disiplini, diğer yandan düşük emilim oranları ve gecikmeli kaynak kullanımı. Her iki örüntü de ortak bir kökene işaret etmektedir: hibe gelirinin, kurumun kendi öz kaynağı kadar "gerçek" ve aciliyetli algılanmaması. Bu bulgu, Kornai'nin (1986) yumuşak bütçe kısıtı kavramıyla örtüşmekte; tekrarlayan ve öngörülebilir fonlama ilişkilerinin, alıcı kurumlarda maliyet duyarlılığını zayıflatan bir beklenti yapısı oluşturabileceğini düşündürmektedir.

Pratik çıkarım açısından, hibe muhasebesi ve performans denetimi tasarımının salt prosedürel uyumluluk denetiminin ötesine geçerek davranışsal çerçeveleme unsurlarını da hesaba katması gerekmektedir. Hibe gelirinin kurum içi iletişiminde kullanılan dil, bütçe kalemi esnekliği ve performans-yenileme bağlantısının şeffaflığı, sadece idari ayrıntılar değil; alıcı kurumların harcama davranışını doğrudan şekillendiren davranışsal politika araçlarıdır. Gelecek araştırmalar için en verimli alanın, kurumsal düzeyde zihinsel muhasebe dinamiklerinin saha verileriyle test edilmesi ve emilim kapasitesi sorunlarının davranışsal ile idari bileşenlerinin ayrıştırılması olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Dan, K. (2025). The role of mental accounting in risk-taking and spending: A meta-analysis of the house-money effect. *Frontiers in Psychology, 16,* Article 1549626. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1549626
2. Epley, N., Mak, D., & Idson, L. C. (2006). Bonus or rebate?: The impact of income framing on spending and saving. *Journal of Behavioral Decision Making,* 19(3), 213–227. https://doi.org/10.1002/bdm.519
3. Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291. https://doi.org/10.2307/1914185
4. Kornai, J. (1986). The soft budget constraint. *Kyklos,* 39(1), 3–30. https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.1986.tb01252.x
5. Prelec, D., & Loewenstein, G. (1998). The red and the black: Mental accounting of savings and debt. *Marketing Science*, 17(1), 4–28. https://doi.org/10.1287/mksc.17.1.4
6. Soman, D., & Cheema, A. (2001). The effect of windfall gains on the sunk-cost effect. *Marketing Letters*, 12(1), 51–62. https://doi.org/10.1023/A:1008120003813
7. Thaler, R. H. (1985). Mental accounting and consumer choice. *Marketing Science,* 4(3), 199–214. https://doi.org/10.1287/mksc.4.3.199
8. Thaler, R. H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral Decision Making,* 12(3), 183–206. https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0771(199909)12:3<183::AID-BDM318>3.0.CO;2-F

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

9. Thaler, R. H., & Johnson, E. J. (1990). Gambling with the house money and trying to break even: The effects of prior outcomes on risky choice. *Management Science*, 36(6), 643–660. https://doi.org/10.1287/mnsc.36.6.643

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

TÜRKİYE'DE ELEKTRİK ÜRETİM KAYNAKLARI İLE İMALAT SANAYİ KAPASİTE KULLANIMI ARASINDAKİ DİNAMİK BAĞLANMIŞLIK

Arş. Gör. Melisa CEBECİ
Gebze Teknik Üniversitesi
melisacebeci@gtu.edu.tr - ORCID ID: 0009-0002-5017-3156

ÖZET

Elektrik üretimindeki dalgalanmaların imalat sanayinin kurulu üretim kapasitesini kullanma derecesine yansıması, enerji sistemi ile reel üretim arasındaki etkileşimin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma, Türkiye'de elektrik üretim kaynakları ile imalat sanayi kapasite kullanım oranı arasındaki dinamik bağlanmışlığı incelemektedir. Analizde, 2017–2025 dönemine ait aylık kömür, doğal gaz, petrol, rüzgâr, güneş, hidroelektrik ve jeotermal elektrik üretim verileri ile imalat sanayi kapasite kullanım oranı serisi kullanılmış; değişkenler arasındaki şok yayılımının yönü ve büyüklüğü Diebold - Yılmaz bağlanmışlık yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Bulgular, doğal gazın diğer elektrik üretim kaynaklarına ve imalat sanayi kapasite kullanım oranına güçlü bağlanmışlık ileten başlıca kaynak olduğunu, kömürün ise ikinci önemli bağlanmışlık kaynağı olarak öne çıktığını göstermektedir. Yenilenebilir kaynakların bağlanmışlık etkileri görece daha sınırlı kalırken, imalat sanayi kapasite kullanım oranı analiz döneminin büyük bölümünde sistemden net bağlanmışlık alan değişken konumundadır. Bulgular, elektrik üretim sistemindeki dalgalanmaların imalat sanayinin kurulu üretim kapasitesinin kullanım dinamiklerine kadar uzanan bir etkileşim yapısı içinde değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler : Diebold - Yılmaz bağlanmışlık analizi, Elektrik üretim kaynakları, Doğal gaz, İmalat sanayi kapasite kullanım oranı

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

TURİZM ALANINDA YAPILAN BİBLİYOMETRİK ÇALIŞMALARIN PROFİLİ: TR DİZİN ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Serhat AYDIN

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/Uygulamalı Bilimler Fakültesi

serhat.aydin@bilecik.edu.tr - ORCID: 0000-0001-6646-7656

ÖZET

Turizm alanında bibliyometrik araştırmaların sayısı artış eğilimindedir. Bu artış, ilgili yazının analiz edilmesi gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Bu araştırmanın amacı, turizm konulu bibliyometrik çalışmaların profilini saptamaktır. Bu alanda yapılan araştırmalara bakıldığında ulusal yazına odaklanan güncel bir araştırma eksiğinden söz edilebilir. Araştırmada TR Dizin üzerinden elde edilen veri seti, bilim dalı/konu, evren/örneklem, kapsam/dönem, kullanılan yazılım, bibliyometrik analiz türleri, bibliyometri yasaları kapsamında analiz edilmiştir. Turizm alanındaki bibliyometri araştırmalarının konu yoğunluğunda sürdürülebilirlik, yapay zekâ, teknoloji kavramları öne çıkmıştır. Araştırmaların büyük bir kısmı uluslararası çalışmalardan oluşan veri setiyle yapılmıştır. İncelenen araştırmaların tamamı betimleyici analizlere yer verse de ilişkisel ve tematik analizlerde durum farklı seyretmiştir. Betimleyici göstergelerin neredeyse değişmeden her araştırmada yinelenmesi dikkat çekicidir. Bibliyometri yasalarına ise araştırmaların yalnızca çok küçük bir bölümünde yer verilmiş, büyük çoğunluğunda bu yasalara ilişkin herhangi bir sınama ya da raporlama yapılmamıştır. Bu durum bibliyometrinin kuramsal altyapısından çok bir yazılım uygulaması olarak algılanmasıyla açıklanabilir. Yazılım kullanımında VOSviewer ile R/Bibliometrix ikilisi öne çıkmıştır. Araştırmanın sonucunda turizm alanında yapılan bibliyometri araştırmalarının belirli konular etrafında, kuramsal altyapıdan uzak, uluslararası yazına odaklanan bir görüntüsünün olduğu söylenebilir. Gelecek araştırmalara, bibliyometri yasalarının sınanarak raporlanması ve doyuma ulaşan alanlardan kaçınılması önerilebilir. Daha fazla karşılaştırmalı araştırmanın yapılması ilgili yazına ve araştırmacılara fayda sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik analiz, Turizm, TR Dizin, Araştırma yöntemleri, Bilim haritalama

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ENVIRONMENT–BEHAVIOR RESEARCH IN GRADUATE DESIGN STUDIES: INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVES FOR WISE DESIGN

Prof. Dr. Deniz Hasırcı
İzmir University of Economics
deniz.hasirci@ieu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-9928-6077

ABSTRACT

As environmental, social, and technological challenges become increasingly complex, design research requires approaches that extend beyond the physical qualities of the built environment to examine dynamic relationships between people, behavior, places, and the natural world. This paper presents an interdisciplinary framework for introducing Environment-Behavior Research (EBR) to doctoral students from diverse academic backgrounds, including architecture, interior architecture, industrial design, visual communication design, textile and fashion design, as well as other disciplines. Drawing upon environment-behavior studies, design studies, and social science research methods, the framework explores topics such as environmental perception and cognition, place identity, personal space, privacy, territoriality, human-nature relationships, and environmental assessment. Through independent research projects, students investigate real-world environmental issues and translate behavioral findings into design knowledge and evidence-based design strategies.

The interdisciplinary nature of EBR enables students to move beyond disciplinary boundaries, developing a broader understanding of how physical environments influence human experience while recognizing the reciprocal role of users in identifying and shaping places. By integrating theory, empirical research, and design application, this approach strengthens research capacity, critical thinking, and methodological competence, while encouraging students to address contemporary challenges related to sustainability, well-being, inclusion, and quality of life. Projects include the unique role of the dinner table in strengthening social ties, stroller mobility in cities, effects of multisensory exhibition environments on perception and behavior, and influences of ground mural design on urban imageability, and other original design based research. Through distinctive research examples, the paper argues that Environment-Behavior Research provides a common intellectual platform through which doctoral researchers from diverse design backgrounds can develop a wise perspective that is sensitive toward the natural, social, behavioral and other interconnected systems shaping the world, enriching both design scholarship and professional practice.

Keywords: environment-behavior research, design studies, graduate education, design pedagogy, design research, evidence-based design

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1. INTRODUCTION

The field of design studies increasingly addresses problems that are dynamic and interconnected, thus requiring interdisciplinary approaches rather than technical or formal solutions. Issues of climate and environment, public health, social inclusion, and cultural identity necessitate designers to understand the ways in which people perceive, experience, use, and transform environments. The reciprocity that is inherent in interactions with the environment on human beings is often overlooked. However, designing demands a shift from object-centered thinking towards an understanding of shared relationships among people, places, and the natural and social systems in which they communicate.

Despite this growing complexity, graduate design education often remains structured around disciplinary boundaries and design specializations. Consequently, design research may privilege form, technology, or aesthetics while giving comparatively less attention to the environmental and behavioral processes that govern how places are defined, appropriated, and valued [1][2]. The area of design studies brings design fields together to tackle complex issues. PhD students in design studies programs are typically expected to be open to common theoretical and methodological frameworks for investigating human experience. Although it is not possible to equip students with the total base of EBS in one semester, it is still possible to provide awareness of the field, which affects how they approach their own area of research.

The field of Environment-Behavior Research (EBR) has arisen from a need for interdisciplinary, evidence-based approach that integrates knowledge from both behavioral sciences and design to address societal challenges [3]. EBR fits the design studies framework very well in this regard, as psychology, sociology, anthropology, geography are considered within design problems, to examine the reciprocal relationships between people and environments [4][5][6]. EBR positions users as active participants whose perceptions, behaviors, values, and experiences both shape and are shaped by their surroundings.

For doctoral education, this interdisciplinary perspective enables more than a research metho, but provides a common intellectual platform through which students from various design disciplines can investigate issues of their own field within a behavioral outlook, while focusing on specific deeper points of interest such as, cognition, environmental experience, sustainability, health, identity, meaning, wellbeing, quality of life, and behavioral settings. By integrating theory, empirical inquiry, and design application, EBR enables a wider look at disciplines, while developing a critical, evidence-based, socially responsive, and environmentally responsible approach to design problems, processes, and products.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

This study presents an interdisciplinary educational framework for introducing EBR to doctoral students from diverse backgrounds, ranging from fashion design to culinary arts. Through a series of independent research projects, the aim is to demonstrate how EBR strengthens environmental and behavioral awareness, helps to observe and distinguish between methodological variations as well as competence, interdisciplinary dialogue, and critical thinking. It also helps design students to achieve a wise perspective, which is one that recognizes the interconnected natural, social, behavioral, cultural, and technological systems that guide human experience through design.

2. METHOD

2.1. Introducing EBR

In this study, a qualitative case study approach is adopted to examine the outcomes of a doctoral course in EBR, with the material analyzed consisting of independent research projects completed by doctoral students from different backgrounds. Concerning the syllabus, the semester focuses on the pillars of EBR; beginning with discussing the meaning of the built environment, and identities of spaces. This leads to a background of EBR, where students are presented with the history, scope, and aims of the field. Immediately after this introduction, the framework is set to focus on nature and people's relationships to the natural habitat. Environmental perception and cognition is followed by theories of environment and behavior. Personal space, privacy, territoriality, and crowding follow and are one of the best-loved topics of the course as it explains students' daily experience in the environment, in their ordinary lives as they choose a spot in class or protect the space around them as they move about the world.

One week is given to discussing the proposals in class at the middle of the semester as this gives a chance for students to prepare a poster that sums their ideas in a compact format, prepare a presentation for this event, listen to their friends, as well as receive feedback for their work. This is followed by a class concentrated on people in various settings and communities, which includes the topic of behavioral settings. The semester's next topic focuses on people, the environment, and design, and how one can relate behavioral and social factors to community development. Lastly, the final lecture is on participatory design as both a method as well as an approach to understanding people to be designed for in general. The semester closes with students' final presentations, for which they receive their last comments that they can then incorporate into their final papers.

2.2. Individual Project Overview

Although the syllabus is not exhaustive, it is believed that this is a valuable course for PhD students and several have reported including aspects of this course and/or parts of their texts for this course in their dissertations. Within the particular semester explained in this paper, there

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

were nine students who prepared an individual small-scale EBR project. All completed all phases of the project although the initial steps were challenging for most. Several of them also attended an international symposium with their papers and presented their work at the UD26 Belonging Symposium in Porto, Portugal in July 2026.

Together, the nine research projects demonstrate the effectiveness of EBR as a common intellectual framework within a design studies graduate program, capable of bringing together doctoral students from diverse design disciplines around the shared objective of comprehending the rewarding relationship between people and environments. Despite addressing highly varied contexts, including museums, domestic interiors, legibility and wayfinding, fashion retail, neighborhoods, adaptive reuse of historical buildings, sustainability communication, and urban accessibility, the research consistently succeed in seeing design as an agent for behavioral, experiential, and socially based practice, which is a main aim of the course and study.

3. RESULTS AND DISCUSSION: ELABORATION OF DESIGN RESEARCH PROJECTS

One of the most crucial learning outcomes of the course is the students' ability to carry concepts from EBR into original design research questions. Observing the projects, theoretical perspectives of EBR such as affordance theory, behavior settings, imageability, cognitive mapping, nature connectedness, and environmental perception provided a strong base in addition to becoming analytical tools through which complex design problems were approached. The degree of sensitivity inherent in the design problems demonstrated the capacity of EBR to provide a shared conceptual language where each students understood the concepts could be utilized in a variety of ways and applied to wide range of problems. The project titles showed great variation that enriched the course;

- Collective Immersion: Investigating How Immersive, Multisensory Exhibition Environments Influence Perception and Behavior
- From Space to Sacred Site: Commensality Cultivation in Shaping Social Identity
- Sofra as a Shared Domestic Environment: An Environmental–Behavior Perspective on Dining Practices in Turkish Homes
- The Effects of Ground Mural Design on Urban Imageability and Pedestrian Spatial Orientation
- Spaces of Attraction from the Environmental–Behavior Perspective: The Influence of Fashion Store Window Design on Consumer Behavior
- Emotional Affordances of Neighbourhoods: A Participatory Design Approach to Neighborhood Connection with Nature
- Deconstructing Consumer Detachment from Waste through Graphic Narrative: A Critical Look at Derf Backderf's Trashed

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

- Stroller Mobility Along Everyday Urban Routes: An Exploratory Case Study from İzmir, Türkiye
- Interior Design Interventions and Behavioural Affordances in Adaptive Reuse Projects: The Case Study of Alsancak Tekel Factory, İzmir

A noteworthy commonality among the projects is their emphasis on everyday lives and experience of human beings, rather than iconic buildings or outstanding events. The students investigate daily situations such as, sharing meals, pushing a stroller, entering a shop, walking through a neighborhood, visiting an exhibition, or navigating an industrial heritage site. This reflects students' interests as design scholars and the responsible willingness to contribute to the quality of everyday environments, which influence well-being, social interaction, as well as responsibility.

Another shared characteristic of the projects is the movement away from viewing users as passive recipients of design. Whether examining museum visitors, mothers and caregivers, neighborhood residents, or family members gathered around a traditional dinner table, the projects consistently conceptualize people as active participants who perceive, interpret, and then negotiate and shape their environments. This relational perspective illustrates a mature understanding of the communicative nature of interactions between human beings and their social, cultural, and physical environments.

Regarding method, projects reflect considerable methodological diversity, as EBR and complex design problems require. Students employed basic versions of qualitative observation, cognitive mapping, participatory design, comparative case studies, visual and semiotic analysis based on meaning in the environment, content analysis, behavioral assessment, and mixed-method approaches that are much used by design studies students. This pluralism reiterates one of the strengths of EBR, the ability to integrate social science methods with design inquiry while remaining responsive to the characteristics of different research questions.

Across the projects, several broader research clusters also may be observed. One group of studies examines human-environment relationships, investigating biophilic neighborhoods and environmental awareness through graphic narratives. Another explores social interaction within designed environments, including domestic dining practices, immersive exhibition experiences, and adaptive reuse processes. Yet a third focuses perception and movement at the urban scale, considering stroller mobility, legibility and ground murals, and spatial orientation. Finally, projects on fashion retail and exhibition environments investigate how designed stimuli influence perception, emotion, behavioral intention and interaction. Together, these categories reflect contemporary concerns regarding sustainability, inclusion, well-being, cultural and social identity, and evidence-based design.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

The originality of this group of projects is particularly noteworthy as students identified overlooked environmental settings such as the dining table, stroller routes, window displays, ground murals, and even graphic novels as legitimate subjects for EBR. This ability to find, recognize, and connect their work to behavioral significance in everyday environments suggests that the course successfully encouraged students to question conventional boundaries of design research and develop independent scholarly perspectives. Overall, the project collection demonstrates that EBR for design studies students at the graduate level serves as an integrative paradigm for contemporary design scholarship in addition to specialized research areas of students. By equipping doctoral students with interdisciplinary theories, rigorous research methods, and a human-centered perspective, although time was limited and thus project scale was concise, the course fostered the development of original, socially relevant, and evidence-based research studies that are capable of addressing complex environmental challenges. Collectively, the projects illustrate how understanding interactions between people and environments can enrich design research across various environmental scales, disciplines, as well as contexts, while preparing emerging researchers to contribute meaningfully to their understanding of design both professionally and academically (Figures 1-4).

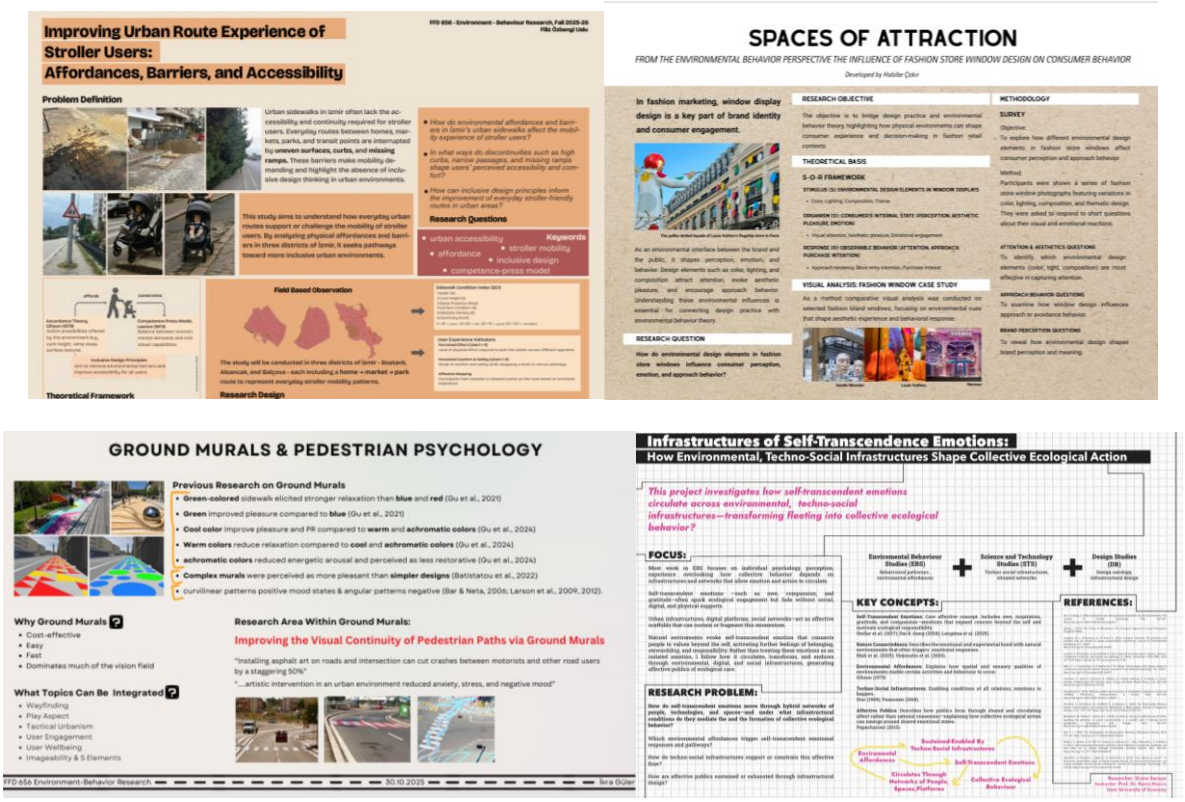

Figure 1. A variety of topics showing user awareness

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

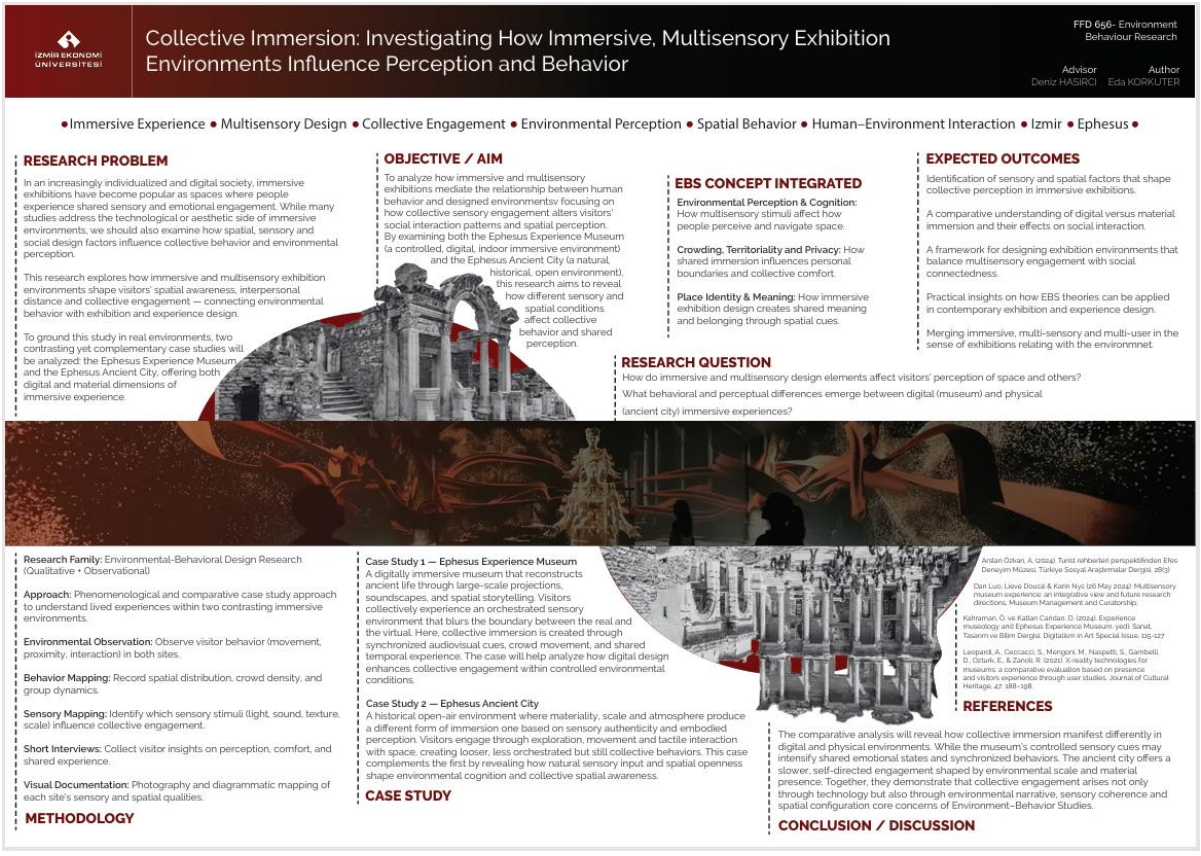

Figure 2. A research-based approach to an EBR issue

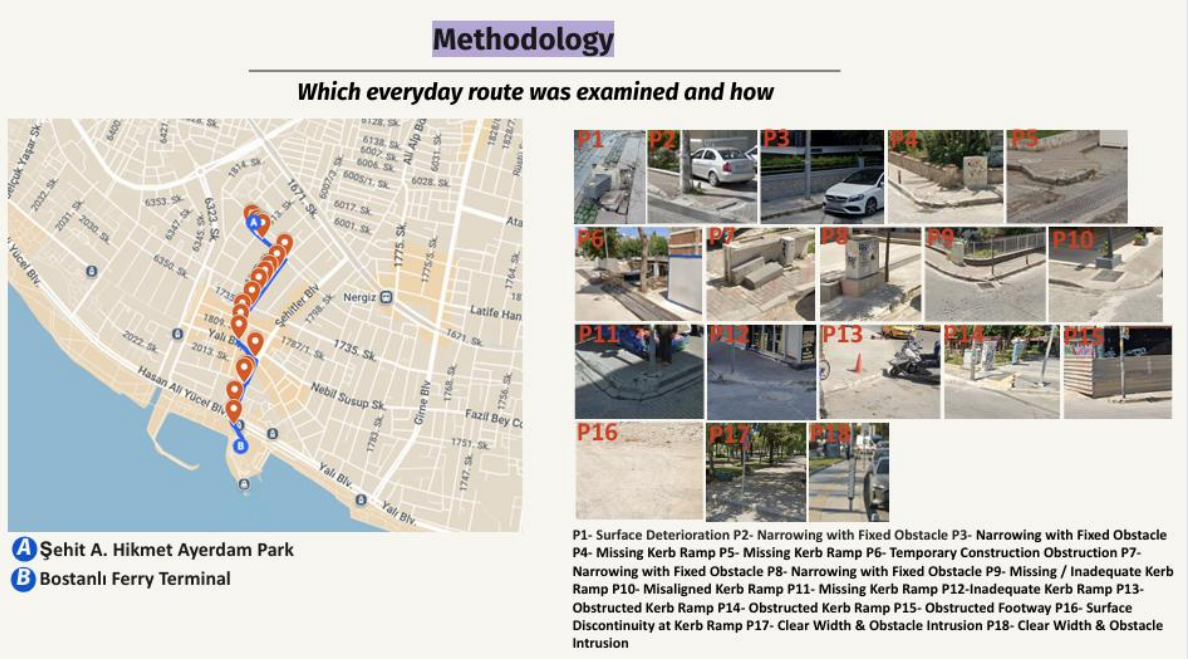

Figure 3. Example of real-life observations influencing awareness (stroller mobility)

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

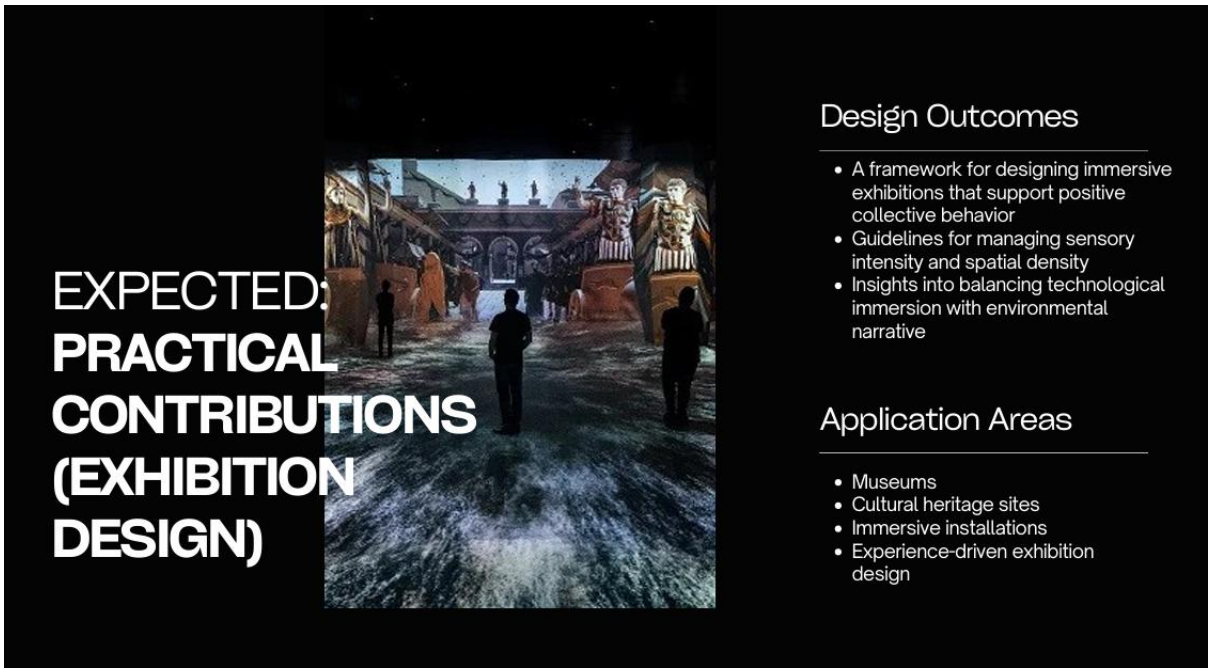

Figure 4. Example of potential applications influencing awareness (exhibition experience)

4. CONCLUSION

The projects demonstrate that EBR provides design studies doctoral students from diverse disciplines with a common conceptual and methodological framework through which complex environmental questions may be investigated. Although the students entered the course with almost no EBR knowledge and a varied background in terms of their fields, they shared a common concern with understanding the reciprocal relationships between people and environments. The projects examined how environments influence behavior, perception, well-being, identity, mobility, and social interaction, highlighting the interdisciplinary character of both EBR and design studies [2][3].

As a characteristic of the field, and although mostly concentrated on the physical environment, the diversity of research topics further suggests that EBR is not limited to any single design discipline. The students that were from disciplines outside of the ones that were concerned with the environment such as culinary arts or fashion were still able to make an effective connection to their area of research. Some students have stated that this course has helped them hone and shape their own dissertations as well.

This breadth supports Buchanan's [7] argument that contemporary design increasingly addresses complex or wicked problems that require an interdisciplinary knowledge base rather than specific expertise alone. Through grounding research in observation, interviews, behavioral mapping, various routes to environmental assessment, and other empirical methods,

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

students learned to support design decisions with evidence rather than intuition or fully qualitative approaches, reflecting the general principled of evidence based design [8]. This interdisciplinary thinking was carried into the projects as the course encouraged the students to recognize shared theoretical concerns and transferable research methods. Discussions with students that interdisciplinary approaches did not mean one was to become an expert of all fields or a blending / dilution of disciplines were significant, as PhD studies require a great amount of rigorous and in-depth research.

Concepts such as privacy, territoriality, environmental perception, and place attachment proved relevant regardless of disciplinary frameworks, as they can more readily be comprehended and followed in the daily lives of the students. These concepts are relevant for many design problems, also creating opportunities for dialogue among researchers who often approach similar problems through different vocabularies. This finding supports Cross' [1] proposition that design knowledge is strengthened in arguments that complement the designerly ways of knowing with systematic inquiry and empirical investigation.

The findings also suggest that EBR contributes to the development of what may be defined as "wise" design, as a necessary feature of doctoral work. As was also apparent in the class discussions, students demonstrated increasing awareness of the ethical, social, cultural, natural, and ecological consequences of design. Acknowledging the agency of the designer and power of design also surfaced in the discussions. The focus respected the environment and yet moved beyond physical environments to consider lived experience, environmental responsibility, and the interconnected systems within which design operates. This awareness resonates with systems thinking and ecological literacy in design education as a whole [3][9]. Guided by group and individual feedback and discussions, design problems were framed by the students, within broader environmental and social contexts rather than isolated solutions, which recognized users as active participants in shaping places and forming meaningful relationships with the environment.

Challenges of a theoretical course as EBR being introduced to a design studies doctoral program include increasing use of artificial intelligence, which necessitate a shift in weighting of the assessment of the course from the literature of the paper to discussions and empirical information collection in order to understand students' grasp of the difficult topics. Another difficulty of the course is that about 60 years of the field of EBR is delivered over one semester, moving quickly from one area of EBR to another. The idea is to provide a general understanding of the major topics and the approach to the field, however this leaves limited time for the students to comprehend the topics, select one or a combination of a few topics, and shape a unique research project. The range of disciplines that the students are coming from is both an advantage as no two semesters are alike and it creates a dynamism within the class and

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

influences the reading and teaching material, as well as a challenge, for exactly the same reason. These are potential pitfalls or encounters that the instructor must carefully navigate and profile within the semester in order to achieve success with the particular group of design studies students.

Drawing upon contributions from Sommer's work on personal space [10], Rapoport's exploration of the reciprocal relationship between culture and the built environment [11], Lang's integration of behavioral sciences into architectural theory [12], and Bell et al.'s comprehensive view on environmental psychology, the studies demonstrate the means by which human behavior is reciprocally and fundamentally shaped by their physical and social settings [13]. Moreover, the topics chosen reflect Pallasmaa's argument that space is experienced through the body and senses [14], Habraken's understanding of the built environment being shaped by everyday life as an evolving structure [15], and Hall's recognition of the cultural dimensions of environment behavior [16]. It was an aim to include more popular and mainstream reading and deBotton's view that designed environments influence emotion, wellbeing, and memory was a chosen resource for enriched conversations [17]. The projects illustrate that EBR encourages doctoral students to investigate environments as interconnected systems that may manifest themselves ecologically, socially, culturally and experientially. Within the semester of this elective course, students each developed a broader perspective that resonates with Sternerg's conception of wisdom as the special skill to integrate knowledge (as different from information), experience, and critical thinking in addressing complex real-world design problems [18]. Consequently, it is believed the course managed to deliver the notion that, as Sanoff argues, effective design is created through continuous participatory and active engagement with the people and communities who inhabit them where have a say in design decisions that affect them [19].

The main aim of the EBR course in the Design Studies program within the Graduate School of Izmir University of Economics, is to foster a research culture in which wisdom, inclusiveness, interdisciplinarity, and methodological diversity is an asset. This multiplicity and flexibility is particularly valuable in doctoral education, where researchers are required to navigate increasingly complex questions demanding collaboration across disciplinary boundaries. Overall, both the repeated experience as well as the particular projects that present a recent outcome that are selected for this paper, indicate that EBR extends beyond the study of people and places. The course being integrated in this program becomes a pedagogical framework that equips doctoral design studies researchers with the intellectual tools required to investigate contemporary challenges related to the environment and design, both referred to in the broadest and most nuanced manner. Ultimately, Environment Behavior Research provides an enduring foundation for design research at the international scale, by helping students understand the world around them more sensitively and through research-based means. This is done by integrating wisdom, nature, human behavior, empirical analysis, and design thinking into a

coherent, thoughtful, and humane, framework that is flexible enough to respond to a variety of design processes and practices within the rapidly changing contemporary society.

ACKNOWLEDGEMENTS

The author would like to thank, Emma Eva Bilazarian, Habibe Çakır, Yağmur Cengiz, Ayşegül Ertan, İkra Güler, Eda Korkuter, Sena Kürklü, Filiz Özbengi Uslu, Gizem Saraçer Aral, for their commitment to this course, their creativity, efforts in preparation for the syllabus requirements, and expanding the course's work to international platforms through the UD26 Symposium.

REFERENCES

1. Cross, N. *Designerly Ways of Knowing*. London: Springer, 2006.
2. Dorst, K. *Frame Innovation: Create New Thinking by Design*. Cambridge (MA): MIT Press, 2015.
3. Altman, I, Rogoff, B. World views in psychology: Trait, interactional, organismic, and transactional perspectives. In: Stokols D, Altman I, editors. *Handbook of Environmental Psychology*. Vol. 1. New York: Wiley, p. 7–40, 1987.
4. Bechtel, R.B, Churchman, A, editors. *Handbook of Environmental Psychology*. New York: Wiley, 2002.
5. Gifford, R. *Environmental Psychology: Principles and Practice*. 5th ed. Colville (WA): Optimal Books, 2007.
6. Bechtel, R. B., Marans, R. W., & Michelson, W, editors. *Methods in environmental and behavioral research.* Van Nostrand Reinhold Co., 1987.
7. Buchanan, R. Wicked problems in design thinking. *Des Issues*, 8(2):5–21., 1992.
8. Zeisel, J. *Inquiry by Design: Environment/Behavior/Neuroscience in Architecture, Interiors, Landscape, and Planning*. Rev. ed. New York: W.W. Norton, 2006.
9. Orr, D.W. *Ecological Literacy: Education and the Transition to a Postmodern World*. Albany (NY): State University of New York Press, 1992.
10. Sommer, R. *Personal Space: The Behavioral Basis of Design*. Englewood Cliffs (NJ): Prentice-Hall, 1969.
11. Rapoport, A. *Human Aspects of Urban Form: Towards a Man–Environment Approach to Urban Form and Design*. Oxford: Pergamon Press, 1977.
12. Lang, J. *Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*. New York: Van Nostrand Reinhold, 1987.
13. Bell, P.A.; Greene, T. C.; Fisher, J. D.; Baum, A. *Environmental Psychology*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2005.
14. Pallasmaa, J. *The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses*. 3rd ed. Chichester: Wiley, 2012.
15. Habraken, N. J. and Teicher, Jonathan (Eds.) The Structure of the Ordinary: Form and Control in the Built Environment. Boston: The MIT Press, 2000.
16. Hall, E.T. *Beyond Culture.* New York: Anchor Books, 1976.
17. deBotton, A. 2006. *The Architecture of Happiness*. London: Hamish Hamilton books.
18. Sternberg, R.J., editor. *Wisdom: Its Nature, Origins, and Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
19. Sanoff, H. Community Participation Methods in Design and Planning. New York: John Wiley & Sons; 2000.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE LIBRARY AS A LEARNING LANDSCAPE FOR BIOPHILIC INTERIOR DESIGN

Prof. Dr. Deniz Hasirci
İzmir University of Economics
deniz.hasirci@ieu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-9928-6077
Asst. Prof. Dr. İdil Bakır Küçükkaya
İzmir University of Economics
idil.kucukkaya@ieu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-8511-4215
Asst. Prof. Dr. Gözde Damla Turhan
İzmir University of Economics
gozde.turhan@ieu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-6657-7441
M.Sc. Gülçin Kabaçam Öçel
İzmir University of Economics
gulcin.kabacam@ieu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-1257-5672

ABSTRACT

In response to the environmental impacts of the construction industry, biophilic design offers an approach to strengthen the relationship between people and nature, recognizing that connections with natural systems contribute to improved health, cognitive performance, creativity, and wellbeing. The patterns of biophilic design have rarely been examined in relation to the public library. Traditionally regarded as centers of knowledge and a significant educational resource within cities, libraries today face risks regarding their relevance, due to the prevalence of easily accessible digital resources, reshaping how information is accessed. In a world of excess information, the physical library as an environment that distinguishes knowledge from information, cultivating learning through experience, may become more important than ever. Both libraries and biophilic design are essentially concerned with nurturing sustainable development, through knowledge and enriched environmental experiences. With this framework, this paper proposes approaching the library interior as a learning landscape, were intellectual growth and human-nature relationships are enhanced. These perspectives offer a unique pedagogical framework for interior architecture education, were undergraduate interior architecture students reimagined a city museum as a public library through biophilic principles and patterns. Students explored daylight, water, natural materials, as well as natural systems as a basis for their concepts that guided each decision in their projects, resulting in a consistent design language and sensitive approach to nature. Resulting projects demonstrate how biophilic thinking enables how future designers to redefine libraries as places in which knowledge is fully experienced, providing a timely model to address environmental challenges of the future.

Keywords: biophilic design, library design, learning landscapes, interior architecture education

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE LIBRARY AS A LEARNING LANDSCAPE FOR BIOPHILIC INTERIOR DESIGN

1. Introduction: Redefining the Public Library

In response to the rapidly accelerating environmental challenges of this age, designers are embracing a responsibility to reconsider the relationship between the natural world and the built environment in the numerous decisions they take in an interior design process. Within this context, biophilic design has repeatedly been proven effective as an approach that seeks to reconnect people with nature through the integration of natural systems, materials, human experiences, and processes into the designed environment. Grounded in Wilson's [1] biophilia hypothesis, defined as the innate tendency to affiliate with nature, and supported by rigorous environment-behavior studies [2][3]. biophilic design has resulted in improved health, well-being, creativity, cognitive performance, and emotional awareness, among several other advantages [4][5][6][7]. In time, biophilic interior design has become an important framework for creating environments that support life as well as ecological wisdom, both in practice and higher education.

In parallel to these developments, the role of the public library has undergone profound transformation. Traditionally conceived as homes for books and information, libraries have increasingly evolved into cultural and educational spaces that facilitate connection, collaboration, creativity, and lifelong learning [8][9]. However, this transformation also reflects a broader challenge, due to digital technologies providing immediate access to vast amounts of information. Especially for younger generations used to fast, screen based reading, sustained attention, reading, critical thinking, reflective learning have become difficult to cultivate. Rather than competing with digital resources, there is a need for physical libraries to redefine their relevance by encouraging environments focused on meaningful engagement with knowledge [10].

Biophilic design applied to interior design second year education has offered a practical framework to bring these two areas together in a sustainable and responsible way for both students and educators. The approach in this paper is to critically consider new terminologies such as, "consumption of information", just as water and other natural resources are consumed, and redefine them as a source of nourishment. The paper's framework enables an awareness of multiple essential fields for an interior designer; natural and informational resources. Particularly at a time when digital distraction and declining attention spans are prevalent in educational environments, biophilic interiors can provide restorative settings that support a deeper engagement with books, reading, learning, and developing skills to prioritize knowledge resources, and distinguish between credible resources and those that are not.

Despite growing scholarship on biophilic design in healthcare, offices, schools, and residential environments [11]. relatively less attention has been devoted to the public library as a biophilic learning environment. Moreover, studies have rarely considered how biophilic interior design

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

can strengthen the educational mission of public libraries. Considering the need to highlight knowledge in a time of declining popularity of libraries, and need for practical biophilic interior design strategies for university students, the paper explains the process of a biophilic library interior project where intellectual development and human-nature relationships are cultivated simultaneously. The study presents an undergraduate interior design studio in which students reimagined a city museum as a public library trough adaptive reuse knowledge, application of biophilic design principles and the 14 patterns of biophilic design [6].

By means of integrating daylight, water, natural materials, vegetation, natural systems into their design concepts, students were expected to develop coherent spatial strategies that demonstrate how biophilic thinking can redefine a contemporary library interior as a place where knowledge may be experienced through immersion in a natural space. Moreover, students were required to integrate biophilic living in their daily practices, through actions such as banning plastics in the studio, not purchasing clothes in the second semester, and encouragement of using recycled material as much as possible.

Thus, the aim was to introduce students to concept building by using biophilic design as a holistic framework for interior design education; inviting students to critically approach the future of library interiors in an era of rapid environmental, technological, and social change; and learning to create spaces that support changing reading practices, attention, and expectations on learning environments. In this argument, public libraries and biophilic interior design are redefined as holistic enrichment strategies for designers, through critical discussions of significance and relevance in the digital age. These goals are discussed through specific examples of projects, challenges and lessons learned to be applicable for designers, educators, and professionals.

2. Biophilic Design and Interior Architecture Education

Biophilic design has become increasingly visible in interior architecture education as environmental concerns continue to influence the way future designers are trained. Beyond introducing a collection of design principles, it encourages students to develop an awareness of the relationships between people, nature, and the spaces they create. This perspective extends the design process beyond solving functional requirements and opens discussions on environmental responsibility, human wellbeing, and the long-term consequences of design decisions [4][5].

Studio education provides an appropriate setting for developing this way of thinking because design knowledge is constructed through observation, discussion, experimentation, and reflection. Working with biophilic principles encourages students to question existing design habits, explore environmental issues from different perspectives, and establish stronger

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

connections between conceptual thinking and spatial design. As projects develop, students gradually recognize that every design decision contributes to the quality of human experience and reflects a broader relationship with the natural environment [6]. This process also contributes to the formation of professional identity. Interior architects continuously make decisions that shape everyday life, influence patterns of behaviour, and affect how people experience interior environments. Developing a biophilic perspective during design education encourages future professionals to approach these responsibilities with greater environmental awareness and ethical sensitivity. Such experiences remain valuable beyond the university studio, supporting design approaches that respond to environmental challenges while creating spaces where people can feel connected, engaged, and comfortable [1][12].

For this reason, biophilic thinking can be considered an educational approach as much as a design approach [13]. It encourages students to see nature as a source of knowledge that informs design decisions throughout the entire creative process. Learning to design with this perspective helps future interior architects develop a stronger understanding of sustainability, environmental stewardship, and the social value of the spaces they create.

3. Studio Framework: Designing the Biophilic Library

3.1. Year-Long Studio Context

The project was conducted over one academic year through two consecutive second-year interior architecture studios: IAED 201 Design Studio I in Fall 2025 and IAED 202 Design Studio II in Spring 2026. Students continued working on the same project throughout both semesters, adaptively reusing the existing city-museum setting at İzmir Culture Art Factory as a contemporary public library. This continuity enabled the project to develop from an initial conceptual and spatial proposal into a more detailed investigation of an interior including materiality, furniture, landscape, lighting, textiles, glass, and construction details.

The year-long format was pedagogically important because students were required to return to their earlier decisions rather than treating each semester as a separate exercise. Design ideas developed in the first semester became the subject of reflection, criticism, and revision during the second. This process corresponds with Schön's understanding of design as a reflective conversation in which a designer acts, evaluates the consequences of that action, reframes the problem, and develops a revised response [14][15] It also reflects experiential learning, in which knowledge is produced through recurring relationships among experience, observation, conceptualization, and experimentation [16].

The Fall semester established the contextual, conceptual, and spatial foundations of the library proposals. It began with a site visit to Kültür-Sanat Fabrikası, followed by research on biophilic libraries, adaptive reuse, and the existing building. Students examined international library

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

examples in relation to their histories, locations, concepts, layouts, and approaches to biophilic design. They then developed individual concepts, user scenarios, mood boards, volumetric analyses, diagrams, spatial programs, and preliminary material strategies. The Fall semester progressed through four phases: concept and scenario development; spatial analysis and layout; interior decisions and materials; and finalization. Students moved from broad conceptual propositions toward plans, sections, elevations, physical models, material boards, furniture decisions, and lighting strategies. The semester concluded with the projects remaining at an exploratory stage, with further development and refinement to follow. The semester helped students establish a spatial and conceptual framework that could be reconsidered and developed during the following semester.

The Spring semester introduced the interconnected themes of "biophilic wisdom and waste." Students returned to their first-semester proposals, revised them at a more detailed scale, and examined whether the initial concepts had been translated coherently into spatial and material decisions. The semester concentrated on furniture, detailing, textiles, landscape, planting, interior–exterior relationships, lighting, color, glass, ceramic surfaces, equipment, and wet spaces. The process included lectures, workshops, individual critiques, reviews, model making, technical drawings, material boards, and a public-library visit. The second semester therefore functioned as more than a technical continuation of the first. It required students to test the strength of their original concepts against increasingly specific questions. A design inspired by a natural system, for example, had to demonstrate this relationship through circulation, spatial hierarchy, furniture, light, material transitions, landscape, and patterns of use. Where the relationship between concept and design remained mainly visual or symbolic, students were encouraged to reconsider either the concept or the manner in which it had been translated into the interior.

3.2. Translating Biophilic Thinking into the Design Process

The studio used biophilic design as a concept-generating and decision-making framework rather than as a checklist of natural features. The patterns of biophilic design informed students' research and provided a vocabulary for discussing direct experiences of nature, natural analogues, sensory variation, spatial conditions, and relationships between interior and exterior environments [6]. However, students were not expected to include every pattern or to add vegetation to an otherwise completed proposal. They were expected to identify particular relationships with nature that could guide the development of a consistent design language.

The design process began with research, observation, and interpretation. Students developed scenarios and user profiles to consider how different groups might read, study, meet, rest, participate in events, or move through the library. The public library was therefore examined as an environment; supporting multiple forms of learning rather than as a single-purpose reading room. This required students to balance quiet and social activities, individual and

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

collective use, concentration and discovery, and taking care of books and other forms of cultural production. Concepts were externalized through words, diagrams, mood boards, material boards, models, plans, sections, and three-dimensional representations. These media were used not only to communicate completed ideas but also to think through design problems. Each representation revealed different relationships: diagrams clarified program and movement, models exposed volumetric and spatial conditions, sections demonstrated relationships among levels and light, and material boards tested the compatibility of colors, textures, and surfaces.

Individual critiques and collective reviews were central to this process. Students were asked to explain the reasoning behind their decisions and to demonstrate connections among concept, user experience, spatial organization, and material expression. Studio learning was therefore constructed through interaction among students, instructors, invited specialists, the existing building, representational tools, and materials. This situated form of learning supports the understanding that design knowledge is developed through participation in disciplinary practices rather than through the passive reception of information [17][18].

The studio also extended environmental awareness beyond the formal design proposal. Discussions of waste, clothing consumption, plastics, reuse, and everyday material choices encouraged students to consider the relationship between their design decisions and their own practices. These activities were intended to connect biophilic thinking with ecological responsibility and to prevent sustainability from remaining an abstract or exclusively technological subject. In this respect, the studio aimed to support ecological literacy by relating design to broader systems of consumption, resources, waste, and environmental consequences [19].

3.3. Natural Materials, Waste, and Biocomposites

Material exploration became particularly important during the Spring semester. Natural materials and waste-derived biocomposites were introduced as tools through which students could connect the sensory dimensions of biophilic design with questions of resource use, material origin, transformation, and waste. The studio approach recognized that materials contribute to interior experience through more than their technical performance. Texture, temperature, weight, color, translucency, irregularity, scent, tactility, and visible signs of origin can affect how an environment is perceived and interpreted. Material selection was therefore expected to support the conceptual and atmospheric aims of each proposal rather than function as a decorative layer added after the spatial design had been completed.

A biocomposite workshop introduced students to the possibility of transforming biological and waste-derived matter into new material expressions. The workshop was positioned during the design-development process so that material exploration could inform furniture, surfaces, panels, lighting elements, and interior details. Students considered how the visible presence of

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

fibers, particles, fragments, or irregular surfaces could communicate the previous life and transformation of a material. This approach relates to Material Driven Design, which argues that emerging materials should be investigated through their functional, sensory, affective, and interpretive qualities [20]. Particularly in the case of experimental biocomposites, the material does not arrive with a fixed application, established visual language, or predetermined cultural meaning. Its possible uses and meanings emerge through making, observation, comparison, and design experimentation [20][21][22].

The workshop was not intended to suggest that all natural or waste-derived materials are inherently sustainable. It is also important to note that the students were not expected to fully solve all potential problems; but they were encouraged to critically consider material source, binder selection, fabrication requirements, application scale, durability, maintenance, connections, surface protection, and anticipated end of life; and they were also asked to use the biocomposite that they designed in their proposals.

Natural materials and biocomposites consequently operated as pedagogical objects. They made environmental questions tangible and allowed students to connect abstract concepts such as circularity, resource responsibility, and ecological interdependence with specific design decisions. At the same time, their tactile and visual qualities supported indirect experiences of nature and contributed to the development of distinct interior atmospheres. Material experimentation thus connected environmental responsibility, biophilic experience, and design language.

3.4. Analytical Framework

The studio projects are examined as a qualitative pedagogical case rather than as a controlled experiment. The study did not measure physiological, cognitive, or behavioral responses to the student proposals. It therefore does not claim that the proposed library interiors would necessarily produce the health or learning outcomes identified in the wider literature on biophilic design; instead, the projects are examined as evidence of how undergraduate interior architecture students interpreted and translated biophilic principles through an extended design process. The analysis focuses on four interconnected dimensions: the relationship between concept and spatial organization; the translation of natural systems and biophilic patterns into interior decisions; the integration of landscape, lighting, materials, furniture, and sensory experience; and the capacity of the proposals to support reading, concentration, social interaction, discovery, and other forms of learning.

The comparative discussion also considers the limitations of the projects. These include instances in which nature was understood mainly through organic form, vegetation, or visual symbolism; cases in which material claims were not sufficiently supported by technical decisions; and tensions between the social functions of a contemporary library and its

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

continuing role as an environment centered on books, reading, and sustained attention. The year-long studio framework therefore served two related purposes. It enabled students to develop a public library as a biophilic learning landscape, while also providing a pedagogical case through which to examine how future interior architects connect environmental knowledge, material experimentation, spatial design, and professional responsibility.

4. Student Projects and Discussion

4.1 Common Approaches in Concept Formation

Through the four interconnected dimensions mentioned above, comparative analysis of the student projects revealed that biophilic design was interpreted not only through the replication of natural forms, but also through diverse concept and form development strategies. Four recurring conceptual approaches emerged across the projects.

The first approach drew inspiration from natural forms and geometries, including honeycombs, cells, trees, leaves, and water. The second group developed concept and form based on ecological processes such as flow, growth, transformation, and interrelationships. A third approach emphasized users' sensory perception and spatial experience within library environments, while a smaller number of projects adopted the existing structural system, material characteristics, and spatial memory of the adaptive reuse building as the primary basis for concept development.

These findings suggest that students increasingly interpreted biophilic design beyond formal imitation by integrating natural systems into their design thinking. This observation is consistent with Kellert [5], who argues that biophilic design should strengthen the human-nature relationship through spatial experience rather than visual resemblance alone. Similarly, Browning et al. [6] emphasize that biophilic design should translate ecological relationships into spatial organization instead of relying solely on biomorphic forms. Nevertheless, several projects continued to interpret nature primarily through formal analogy, indicating that the transition from aesthetic inspiration to ecological thinking remains an important learning objective in design education (Figure 1).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

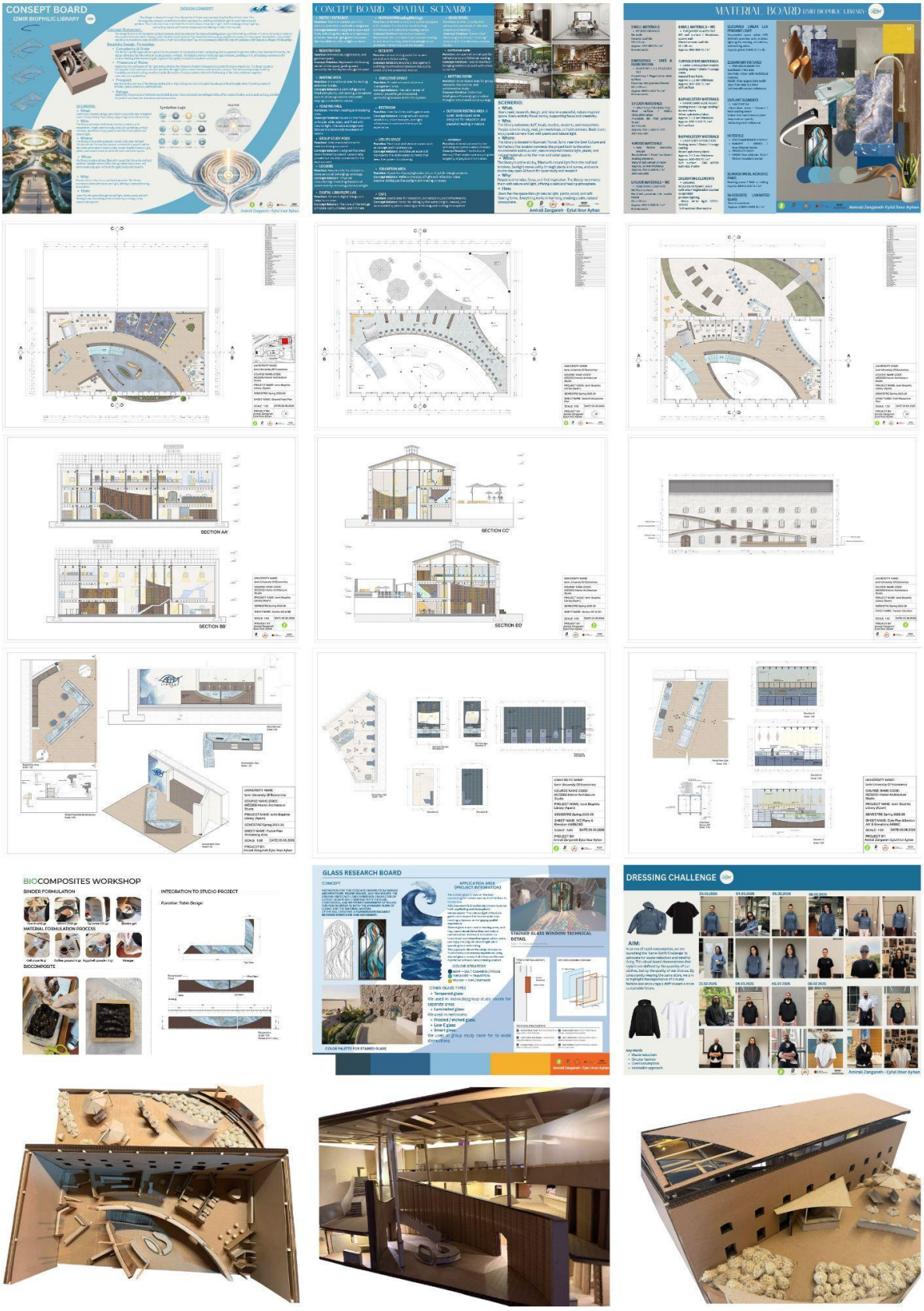

FIGURE 1. Project 1

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

4.2. Common Spatial Organization Strategies

Comparative analysis revealed four recurring spatial organization strategies across the student projects; Central organization, continuous spatial flow, cellular organization, and the reinterpretation of the existing structural grid. These approaches reflected different responses to the spatial characteristics of the adaptive reuse building while supporting diverse learning environments.

Projects adopting a central organization typically positioned trees, book towers, or organic atriums as focal elements, with public reading spaces arranged around these features to strengthen orientation and encourage social interaction. In contrast, projects emphasizing continuous spatial flow replaced conventional linear corridors with fluid circulation networks that promoted sequential spatial experiences and visual continuity. Cellular organizations created smaller learning environments with varying levels of privacy, whereas grid-based proposals reinterpreted the existing structural system to establish a more flexible spatial framework. Consistent with Alexander's [23] pattern language, circulation was interpreted not merely as a means of movement but as an integral component of the learning experience. However, several projects prioritized biomorphic forms over functional requirements, resulting in underutilized spaces and ambiguous spatial boundaries. These findings highlight the importance of balancing formal exploration with functional organization in interior architecture education (Figure 2).

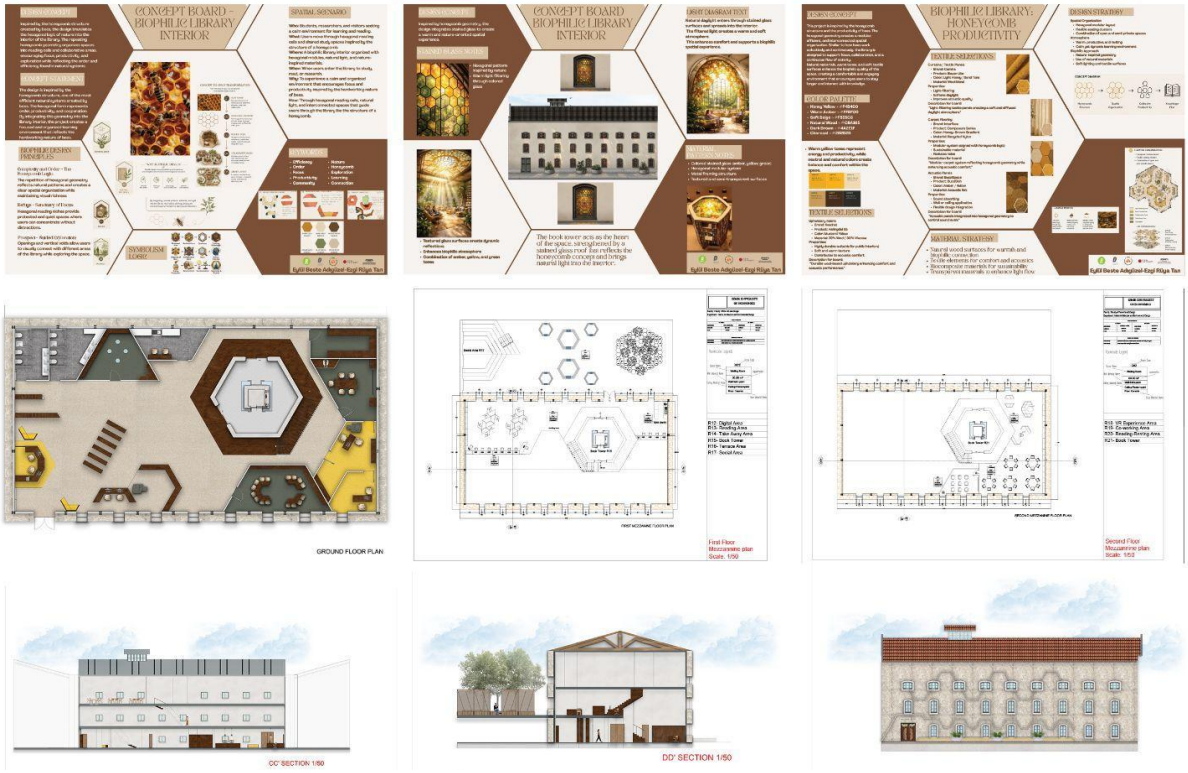

FIGURE 2. Project 2

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

4.3. Translation of Biophilic Design Principles

The comparative analysis demonstrated that students employed biophilic design principles not only to support their conceptual approaches but also to inform spatial and material decisions. Biomorphic forms, visual connection with nature, material connections with nature, complexity and order, refuge, and dynamic and diffuse light emerged as the most frequently applied patterns. These principles were commonly expressed through landscape elements, inner courtyards, natural material finishes, colour palettes, and semi-open learning environments.

The findings further revealed different levels of understanding in the application of biophilic design. In several projects, natural elements functioned primarily as visual components. In contrast, more comprehensive proposals integrated biophilic principles into circulation, spatial hierarchy, and user experience, allowing them to influence the overall spatial organization rather than individual design elements. This observation aligns with Browning et al. [6], who argue that biophilic patterns should operate as an interconnected system rather than independent design features. Likewise, Kellert [5] emphasizes that biophilic design should establish meaningful human-nature relationships through integrated spatial experiences instead of natural references alone (Figure 3).

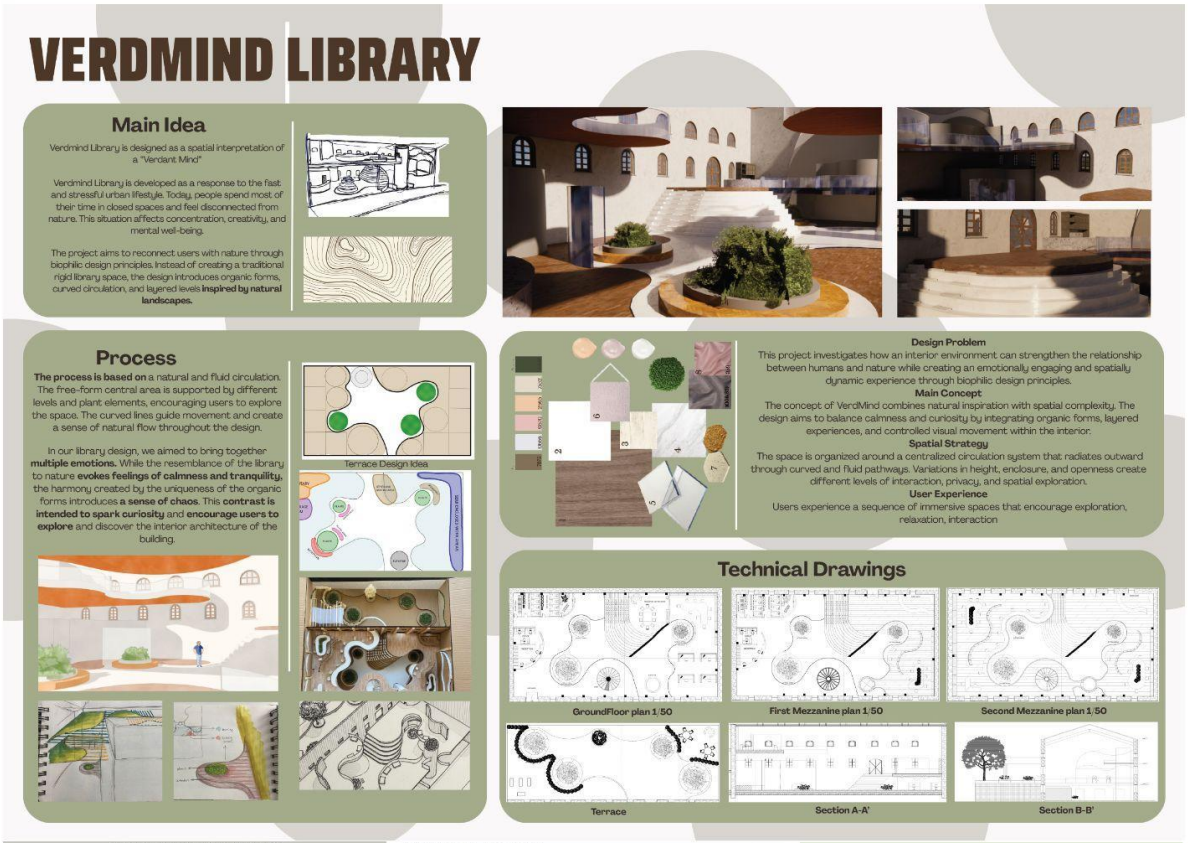

FIGURE 3. Project 3

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

4.4. Reinterpreting the Public Library as a Learning Landscape

A considerable proportion of the projects reinterpreted the public library as a multifunctional learning landscape rather than a facility dedicated solely to book storage and quiet reading. Individual and collaborative learning areas, workshop spaces, children's activity zones, digital research facilities, and social interaction spaces were integrated into the proposed programmes, reflecting contemporary approaches to library design.

This interpretation is consistent with Bennett's [10] learning-centred library model and Lankes' [9] view of libraries as knowledge-based community environments [9][10]. Rather than treating the library as a static repository of information, students generally conceived it as a flexible environment that supports diverse learning experiences and social engagement. However, comparative analysis also revealed that social and communal spaces occasionally dominated traditional library functions, reducing the spatial emphasis placed on book collections and silent study areas. These findings suggest that while students successfully embraced contemporary interpretations of public libraries, achieving an appropriate balance between evolving learning environments and the core functions of the library remains an important design challenge (Figure 4).

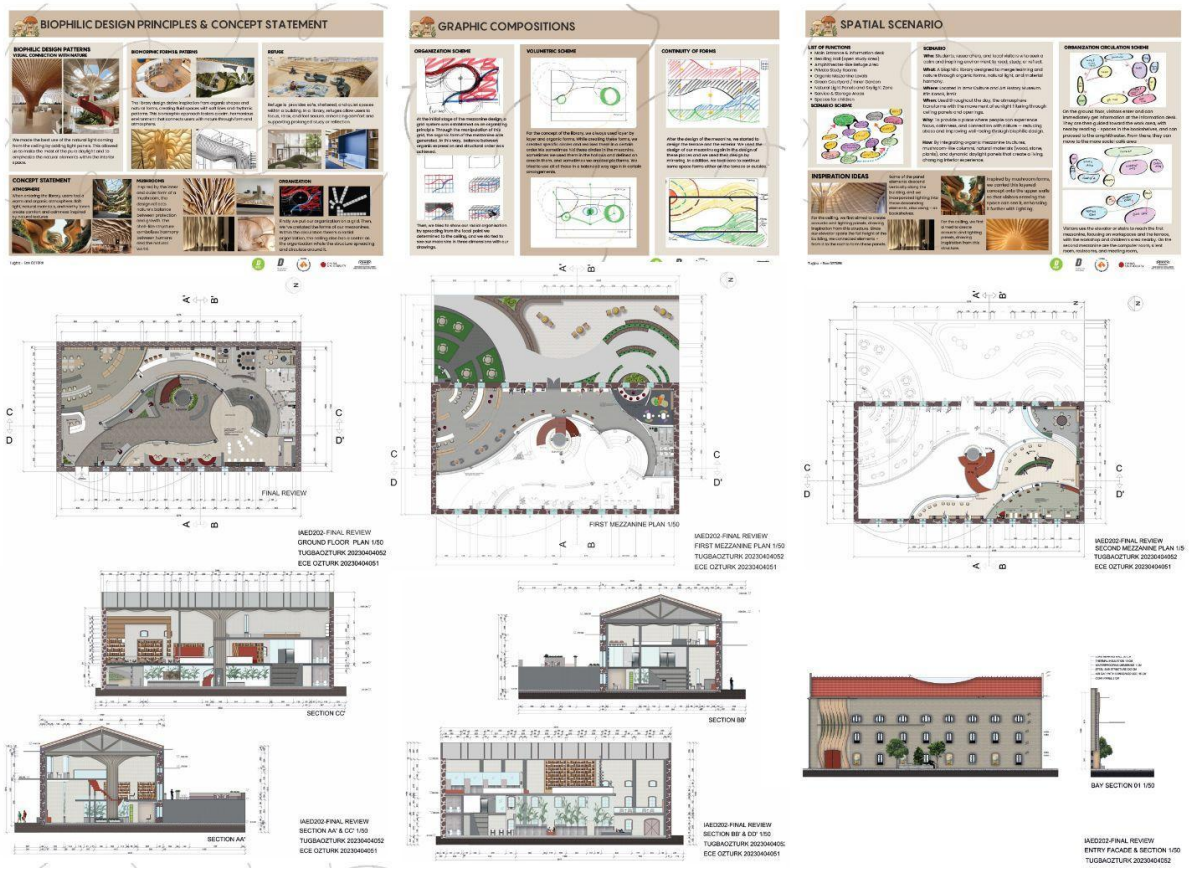

FIGURE 4. Project 4

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

4.5. Sustainability beyond Material Selection

Throughout both semesters, sustainability was addressed beyond material selection and was integrated into the overall design process. In addition to adaptive reuse, students considered daylight utilization, long-term material durability, and alternative user scenarios as key design parameters. Biocomposite material workshops further encouraged students to explore materials not only as experimental products but also as architectural components within their design proposals.

The studio also promoted sustainability through behavioral practices. The Clothing Challenge and the restriction of single-use plastic bottles encouraged students to relate sustainable design decisions to everyday habits and professional responsibility. These complementary activities suggest that sustainability can be more effectively understood when environmental awareness is integrated into both the design process and studio culture, rather than being limited to technical or material considerations alone (Figures 5 & 6).

FIGURE 5. From Project 2 and Project 5 Separation wall and Roof Panel proposal as biocomposites workshop outcome to be used at the open work area.

FIGURE 6. Project 6 Roof panel and panel application proposals from biocomposite materials combined with façade studies.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

4.6. Public–Private Relationships and Pedagogical Outcomes

Across the projects, public and private functions were generally organized through gradual spatial transitions rather than rigid boundaries. Entrance halls, exhibition spaces, cafes, and collaborative learning areas formed the public domain, while individual study spaces, special collections, and administrative areas were designed with greater spatial control. Instead of relying solely on physical partitions, students frequently worked with level differences, landscape elements, semi-transparent separation walls and built-in furniture to establish varying degrees of privacy. This spatial hierarchy has consistency with the concept of gradual transition and reflects the biophilic principles of prospect and refuge [6].

Overall, the studio outcomes suggest that students developed a broader understanding of biophilic design, adaptive reuse, and sustainability as interconnected design strategies rather than isolated concepts. Nevertheless, the tendency to prioritize biomorphic forms over functionality and the increasing dominance of social spaces over traditional library functions highlight continuing pedagogical challenges. These findings emphasize the importance of critical thinking and interdisciplinary learning in design education, demonstrating that biophilic design is most effective when ecological principles inform both conceptual thinking and spatial organization (Figure 7).

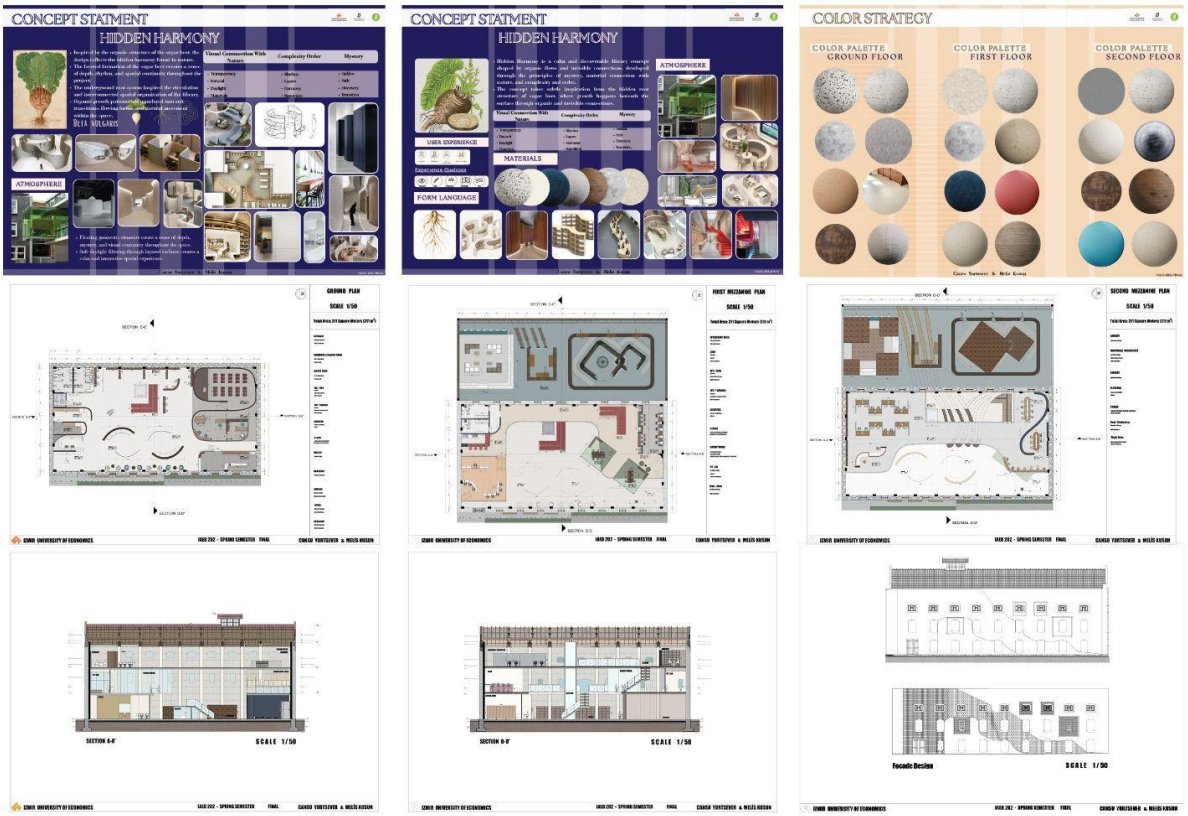

FIGURE 7. Project 6

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

5. Conclusions: The Public Library as a Pedagogical Ecosystem

This study demonstrates the potential of biophilic interior design to redefine the public library as a natural, experiential, and creative environment while providing an effective educational framework for learning interior design. Through the application of biophilic patterns [4][6], students consistently integrated natural systems into spatial concepts at the abstract level as well as each detail decision. This challenges the often-misconstrued understanding of treating nature as an afterthought or as a decorative addition.

The resulting projects demonstrate how nature based thinking can become a concept generator, guiding decisions regarding the interior space, materials, furniture, circulation, and user experience. Across the projects, recurring design tendencies emerged, suggesting that engagement with certain biophilic principles shaped students' design language more than others did. Organic forms frequently replaced rigid geometries, while circular and centralized layouts became common strategies for encouraging orientation, interaction, and collective learning. In several projects, instructors needed to remind students to secure more space for books, as most students prioritized the social parts of their projects. Most students had limited experience of libraries and being exposed to books, and this could be observed in their projects. Rather than imitating nature formally, students were encouraged to translate ecological relationships into spatial organization, reflecting Alexander's [23] interpretation of living structure and Kellert's [5] call for nature-inspired design understanding that strengthens the bond between various aspects of nature and human beings.

The studio further encouraged the use of recycled and reclaimed materials, reinforcing environmental responsibility as an integral component of the interior design process. Although some students embraced it more than others who understood the concepts rather superficially, material reuse became embedded in students' design mannerisms, encouraging experimentation, resource awareness, and creative reinterpretation. This outcome reflects the broader ambitions of this interior design studio, aligning with biophilic design, to cultivate reciprocal relationships between people, materials, and ecological systems [1]. This was also parallel to developing sustainable design education perspectives that advocate learning through environmental engagement [12][19].

Adaptive reuse of a city museum into a public library further demonstrates biophilic interior design contributing to redefinition of contemporary libraries in the digital age. Libraries need to offer experiences that cannot be replicated on screens as younger generations increasingly encounter information through digital media rather than selective and sustained attention and reading. The future relevance of libraries lies in fostering concentration, reflection, creativity, and social interaction, as well as becoming spaces that reintroduce the significance of books and value of knowledge, and not just information. This may be achieved through meaningful

spatial experiences starting from the approach to the building to the smallest design detail [8][9][10].

By integrating restorative natural qualities into new library spaces, interior designers can support deeper learning while cultivating environmental awareness as well as a stronger sense of belonging and space. Consequently, the findings of this study suggest that biophilic interior design offers more than an environmental strategy, enabling a holistic educational framework through which future interior designers may develop socially responsible design thinking. It is necessary to see and incorporate challenges into the framework, which keeps the educational process dynamic, supporting a lifelong learning approach. Overall, the aim is to continuously observe nature, assess sustainability options, and design responsibly. The findings suggest that this educational model equips future interior designers with the necessary skills to critically approach current design practices, and create restorative interiors that respect nature while addressing the environmental and educational challenges of today and the future.

ACKNOWLEDGEMENTS: The authors gratefully acknowledge the support of the İzmir University of Economics (IUE), Faculty of Fine Arts and Design, Department of Interior Architecture and Environmental Design (IAED), and their colleagues in the second-year studio team; Prof. Dr. Maya Öztürk, Lect. Zeynep Edes, Lect. Haluk Tatari, and Lect. Thomas Keogh, for their collaboration and invaluable contributions to the development of the featured projects. The authors would also like to thank students; Amirali Zanganeh, Eylül İlnur Aydın, Tuğba Öztürk, Ece Öztürk, Cansu Yurtsever, Melis Kusun, Nurcan Canıtez, Seda Eren, Eylül Beste Adıgüzel, Ezgi Rüya Tan, Derin Yeşilçavdar and Özge Öztürk for their hard work featured in this paper.

REFERENCES

[1] Wilson, Edward O. *Biophilia.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1984.

[2] Kaplan, Rachel, and Stephen Kaplan. *The Experience of Nature: A Psychological Perspective.* Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

[3] Ulrich, Roger S. "View through a Window May Influence Recovery from Surgery." Science 224, no. 4647: 420–21, 1984.

[4] Kellert, Stephen R., Judith Heerwagen, and Martin Mador, eds. *Biophilic Design: The Theory, Science and Practice of Bringing Buildings to Life.* Hoboken, NJ: Wiley, 2008.

[5] Kellert, Stephen R. *Nature by Design: The Practice of Biophilic Design.* New Haven, CT: Yale University Press, 2018.

[6] Browning, William D., Catherine O. Ryan, and Jenifer Clancy. *14 Patterns of Biophilic Design: Improving Health and Well-Being in the Built Environment.* New York: Terrapin Bright Green, 2014.

[7] Gillis, Kristel, and Birgitta Gatersleben. A Review of Psychological Literature on the Health and Wellbeing Benefits of Biophilic Design. Buildings 5, no. 3: 948–63, 2015.

[8] Buschman, J., and G. J. Leckie, eds. *The Library as Place: History, Community, and Culture*. Westport, CT: Libraries Unlimited, 2007.

[9] Lankes, R. D. *The Atlas of New Librarianship.* Cambridge, MA: The MIT Press; Chicago: Association of College and Research Libraries, 2011.

[10] Bennett, S. Libraries and Learning: A History of Paradigm Change. Portal: Libraries and the Academy 9, no. 2: 181–97, 2009.

[11] Zhong, Weijie, Torsten W. A. Schröder, and Juliette D. Bekkering. Biophilic Design in Architecture and Its Contributions to Health, Well-Being, and Sustainability: A Critical Review. Frontiers of Architectural Research 11, no. 1: 114–141, 2022.

[12] Beatley, T. *Biophilic Cities: Integrating Nature into Urban Design and Planning.* Washington, DC: Island Press, 2011.

[13] McGee, B. L. S., & Park, N. K. (2021). Beyond Plants: Biophilic Design as a Pedagogical Tool. *The International Journal of Design Education, 15(2), 209–228.*

[14] Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books.

[15] Schön, D. A. (1984). The Architectural Studio as an Exemplar of Education for Reflection-In-Action. Journal of Architectural Education, 38(1), 2–9.

[16] Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

[17] Lave, J. and Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation.* Cambridge: Cambridge University Press.

[18] Webster, H. (2008). Architectural education after Schön: Cracks, blurs, boundaries and beyond. Journal for Education in the Built Environment, 3(2), 63–74. https://doi.org/10.11120/jebe.2008.03020063

[19] Orr, D. W. *Ecological Literacy: Education and the Transition to a Postmodern World.* Albany: State University of New York Press, 1992.

[20] Karana, E., Barati, B., Rognoli, V. and Zeeuw van der Laan, A. (2015). Material Driven Design (MDD): A method to design for material experiences. International Journal of Design, 9(2), 35–54.

[21] Karana, E., Blauwhoff, D., Hultink, E.-J. and Camere, S. (2018). When The Material Grows: A Case Study On Designing (With) Mycelium-Based Materials. International Journal of Design, 12(2), 119–136.

[22] Rognoli, V., Bianchini, M., Maffei, S. and Karana, E. (2015). DIY materials. Materials & Design, 86, 692–702. 10.1016/j.matdes.2015.07.020

[23] Alexander, C. *The Nature of Order: An Essay on the Art of Building and the Nature of the Universe.* 4 volumes. Berkeley, CA: Center for Environmental Structure, 2002–2005.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

MODADA ATIKTAN ESTETİK DEĞERE: İLERİ DÖNÜŞTÜRÜLMÜŞ GİYSİLER ÜZERİNE GÖSTERGEBİLİMSEL BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba SEFEROĞLU
Giresun Üniversitesi/ Şebinkarahisar Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
tugba.yildiz@giresun.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-2366-4278

ÖZET

Moda endüstrisindeki üretim ve tüketim artışı, kullanım sonrası tekstillerin ve üretim fazlası malzemelerin yeniden değerlendirilmesini önemli bir tasarım konusu hâline getirmiştir. Bu çalışmanın amacı, ileri dönüştürülmüş giysilerde mevcut ve atıl tekstil malzemelerinin hangi tasarım müdahaleleriyle estetik değere dönüştürüldüğünü ve bu ürünlerin hangi görsel ve simgesel anlamları ürettiğini incelemektir. Marine Serre ve Rave Review markalarından ölçüt örnekleme yoluyla seçilen altı giysi; markaların ve yetkili perakendecilerin çevrimiçi ürün sayfalarındaki görseller, malzeme açıklamaları, bileşim ve izlenebilirlik bilgileri üzerinden incelenmiştir. Ürünler; kaynak malzeme, önceki işlev veya malzeme durumu, dönüştürme tekniği, önceki kullanım izlerinin görünürlüğü, renk, doku, biçim ve kompozisyon bakımından değerlendirilmiş; atıktan estetik değere uzanan dönüşüm süreci Rubbish Theory perspektifiyle çerçevelenmiş, görünür ve simgesel anlamlar Barthes'ın göstergebilimsel modeliyle çözümlenmiştir. Bulgular, tote çanta, jean, yastık kılıfı, battaniye ve kilt gibi daha önce belirli bir ürün işlevine sahip tekstillerin yanı sıra tüketici öncesi üretim fazlası niteliğindeki deadstock kumaşların da değerlendirildiğini göstermiştir. Sökme, kesme, panelleme, patchwork, yeniden biçimlendirme ve özgün ayrıntıları koruma başlıca tasarım müdahaleleri olarak belirlenmiş; kaynak malzemenin kimliğinin açıkça korunduğu, seçici biçimde sürdürüldüğü ve bütünüyle gizlendiği üç farklı görünürlük stratejisi saptanmıştır. Ürünler geçmiş, bellek, emek, özgünlük, kültürel süreklilik ve yeniden yapılanmayla ilişkili yan anlamlar üretmekle birlikte, mevcut ve atıl tekstilleri lüks moda sistemi içinde yeniden ekonomik ve simgesel değere dönüştürmektedir. Sonuç olarak ileri dönüşümün yalnızca çevresel bir malzeme değerlendirme yöntemi değil, kaynak malzemenin kimliğini ve estetik statüsünü yeniden kuran görsel ve göstergebilimsel bir tasarım yaklaşımı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İleri dönüşüm, sürdürülebilir moda, atık estetiği, göstergebilim, moda tasarımı.

FROM WASTE TO AESTHETIC VALUE IN FASHION: A SEMIOTIC ANALYSIS OF UPCYCLED GARMENTS

Abstract

Growth in production and consumption in the fashion industry has made the repurposing of post-consumer textiles and surplus production materials an important design concern. This study examines the design interventions through which existing and unused textile materials acquire aesthetic value in upcycled garments, and the visual and symbolic meanings generated by these products. Six garments selected from Marine Serre and Rave Review through criterion sampling were analysed on the basis of images, material descriptions, composition and

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

traceability information from the brands' and authorised retailers' online product pages. The garments were examined in terms of source material, previous function or material status, transformation technique, visibility of traces of previous use, colour, texture, form and composition; the transformation of waste into aesthetic value was framed through Rubbish Theory, while visual and symbolic meanings were analysed using Barthes's semiotic model. The findings show that textiles that had previously served as tote bags, jeans, pillowcases, blankets and kilts were reused alongside deadstock fabrics representing pre-consumer production surplus. Disassembly, cutting, panel construction, patchwork, reshaping and the preservation of original details were identified as the principal design interventions, and three visibility strategies were distinguished: explicit preservation, selective retention and complete concealment of the source material's identity. Although the garments evoke connotations of the past, memory, labour, originality, cultural continuity and reconstruction, they also confer renewed economic and symbolic value on existing and unused textiles within the luxury fashion system. The study concludes that upcycling is not merely an environmentally oriented method of material reuse, but also a visual and semiotic design approach that reconstructs the identity and aesthetic status of source materials.

Keywords: Upcycling, sustainable fashion, waste aesthetics, semiotics, fashion design.

1. GİRİŞ

Moda endüstrisi, lif üretiminden kullanım sonrasına uzanan değer zinciri boyunca yüksek miktarda su, enerji, kimyasal ve ham madde kullanımına dayanmakta; düşük fiyatlı üretim, sık ürün yenileme ve giysilerin kısa süreli kullanımı üzerine kurulu hızlı moda sistemi bu çevresel baskıları artırmaktadır (Niinimäki vd., 2020). Tekstil endüstrisinin yılda yaklaşık 92 milyon ton tekstil atığı ürettiği; bu atığın önemli bir bölümünün yakıldığı, düzenli depolama alanlarına gönderildiği veya gelişmekte olan ülkelere taşındığı ve yalnızca sınırlı bir bölümünün geri dönüştürüldüğü belirtilmektedir (Niinimäki vd., 2020; Paula vd., 2026, s. 2). Bu durum, kullanım süresini tamamlamış veya üretim sürecinde artık hâle gelmiş malzemelerin nasıl yeniden değerlendirilebileceği sorusunu önemli hâle getirmiştir.

Döngüsel ekonomi yaklaşımı, ürünlerin, malzemelerin ve kaynakların değerini ekonomide mümkün olduğunca uzun süre korumayı ve atık oluşumunu en aza indirmeyi amaçlamaktadır (Milios, 2018, s. 864). İleri dönüşüm bu yaklaşımla eş anlamlı bir kavram değildir; malzemeye daha yüksek değer kazandıran tasarım temelli bir strateji olarak ayrıştırılmaktadır (Sung, 2023). Ancak yeniden kullanım ve geri dönüşümün çevresel yararları kendiliğinden ortaya çıkmaz; bu yararlar, malzemenin yeni üretimi ne ölçüde ikame ettiği, kullanım aşamasını yeterince uzatıp uzatmadığı ve geri kazanım süreçlerinin yarattığı ek çevresel etkiler gibi koşullara bağlıdır (Sandin & Peters, 2018). Bu nedenle ileri dönüştürülmüş bir ürünün çevresel açıdan mutlak biçimde üstün olduğu varsayılmamalıdır.

İleri dönüşüm; atık veya kullanılmayan malzeme ve ürünlerin ekonomik, çevresel ve estetik açıdan daha yüksek değere sahip ürünlere dönüştürülmesi olarak tanımlanmakta (Erol, 2022, s. 84); tüketici sonrası tekstillerin yanı sıra üretime girmemiş stok fazlası (deadstock) kumaşların tasarım temelli yeniden amaçlandırılmasını kapsamaktadır (Aus vd., 2021). Bu yaklaşım, literatürde atık hâline gelmiş malzemelerin estetik araçlar aracılığıyla yüksek değer ve güncellik

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

içinde tutulmasını sağlayan malzeme odaklı bir strateji olarak "Aesthetic Surgery" kavramıyla da tanımlanmaktadır (Ravnløkke & Ræbild, 2022). Dönüşüm sürecinin kavramsallaştırılmasında Rubbish Theory'den yararlanılmıştır: nesneler, zamanla değer kazanan kalıcı (durable), zamanla değer kaybeden geçici (transient) ve sıfır değer taşıyan çöp (rubbish) kategorilerinde konumlanır; çöp kategorisi, geçici nesnelerin kalıcı nesnelere dönüşebilmesi için örtük bir geçiş yolu sunar (Greeson vd., 2020, s. 156). Bu geçiş, nesneyi çöp hâlinden çıkarıp yeniden değerlendirme toplumsal gücüne sahip aktörlerin müdahalesiyle gerçekleşmektedir (Singleton, 2021, s. 400). Atık konumundaki malzemenin tasarımcı müdahalesiyle yeniden değer kazanan nesnelere dönüşümü bu rotanın moda alanındaki bir görünümüdür; tüketici sonrası malzemeler ile tüketici öncesi atıl malzemeler aynı tasarım yaklaşımının farklı kaynak grupları olarak değerlendirilmiştir.

İleri dönüşümde tasarım süreci çoğu zaman yeni bir kumaş seçimiyle değil, mevcut atık malzemenin türü, miktarı, boyutu, biçimi ve renk, doku, hasar gibi kalite özellikleriyle başlar; giysi, malzemenin parametrelerine göre geliştirilir ve malzeme ürünün biçimini yönlendiren etkin bir tasarım bileşenine dönüşür. Birleştirme, yeniden yapım, yapısöküm, kırkyama (patchwork), kumaş manipülasyonu ve drapaj gibi uygulamalar yalnızca teknik işlemler değil; ürünün biçimsel ve görsel karakterini belirleyen tasarım kararlarıdır (Burns, 2024).

Atık malzemenin yeni üründeki varlığı yalnızca fiziksel değildir; malzeme, önceki kullanımına ilişkin kültürel ve duygusal izleri de taşıyabilir (Hunt, 2014). Bu yaklaşımdan hareketle, ileri dönüştürülmüş bir giyside korunan nakış, baskı, dikiş, aşınma, saçaklanma veya önceki ürün formuna ait parçalar, malzemenin önceki yaşamına fiziksel tanıklık eden belirti (indeks) göstergeler olarak ele alınmıştır. Estetik değer yalnızca görsel iyileştirmeden değil, atık olarak sınıflandırılan nesnenin tasarım ve anlatı yoluyla yeniden anlamlandırılmasından doğar (Spagnoli, 2026, s. 38); değer, nesnelere içkin sabit bir nitelik değildir, parçalama ve birleştirme gibi tasarım pratikleri birer değerleme eylemi olarak işler (Greeson vd., 2020, s. 156).

Moda ve giyim, işlevsel yönlerinin yanı sıra toplumsal ve kültürel anlamların üretildiği ve iletildiği görsel iletişim biçimleridir. İleri dönüştürülmüş bir giysideki yama, görünür dikiş, heterojen yüzey ve farklı malzemelerin birlikteliği bu nedenle yalnızca biçimsel özellikler olarak değil; emek, geçmiş, bakım, onarım ve tüketim eleştirisi gibi anlamların potansiyel taşıyıcıları olarak incelenebilir. Bu incelemede Barthes'ın düz anlam–yan anlam ayrımından yararlanılmıştır: düz anlam, ürünün renk, doku, biçim, malzeme ve kompozisyon gibi doğrudan gözlemlenebilen özelliklerini; yan anlam ise bu göstergelerin kültürel bilgi, duygu ve değerlerle etkileşimi sonucunda ürettiği çağrışımları ifade etmektedir (Turancı, 2021, s. 355). Ancak bir görsel unsurun sürdürülebilirlik, el emeği veya tüketim eleştirisini çağrıştırması, bu anlamın tasarımcı tarafından bilinçli olarak amaçlandığını tek başına göstermemektedir (Skrede & Andersen, 2022, s. 382); çözümlemede marka açıklamalarıyla doğrulanabilen bilgiler ile araştırmacı yorumları birbirinden ayrılmıştır.

Mevcut literatürde moda endüstrisinin çevresel etkileri, tekstil atıklarının yeniden kullanımı ve ileri dönüşümün tasarım ve üretim süreçleri kapsamlı biçimde tartışılmıştır. Buna karşılık, farklı atık kaynaklarının önceki kimliklerinin tasarımda nasıl korunduğunu, gizlendiğini veya estetik bir unsura dönüştürüldüğünü karşılaştırmalı ve göstergebilimsel açıdan ele alan çalışmaların

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

daha sınırlı olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın amacı, Marine Serre ve Rave Review markalarından seçilen altı giyside kullanılan atıl malzemelerin hangi tasarım müdahaleleri aracılığıyla estetik değere dönüştürüldüğünü ve ürünlerin hangi görsel ve simgesel anlamları yapılandırdığını incelemektir. Bu doğrultuda malzemenin türü ve önceki işlevi, kullanım izlerinin görünürlüğü, dönüştürme teknikleri, renk, doku, biçim ve kompozisyon ilişkisi, el işçiliğinin görünürlüğü ve atığın korunma ya da gizlenme biçimi Barthes'ın düz anlam–yan anlam yaklaşımıyla değerlendirilmektedir; böylece ileri dönüşümün yalnızca bir atık azaltma yöntemi değil, malzemenin geçmişini, değerini ve kültürel anlamını yeniden kuran bir tasarım pratiği olarak tartışılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın araştırma soruları şunlardır: (1) Marine Serre ve Rave Review markalarına ait ileri dönüştürülmüş giysilerde mevcut ve atıl tekstil malzemeleri hangi tasarım müdahaleleri aracılığıyla estetik değere dönüştürülmektedir? (2) Kaynak malzemenin önceki kimliği hangi görünürlük stratejileriyle (açık koruma, seçici koruma, bütünüyle gizleme) ele alınmaktadır? (3) Ürünlerin görsel göstergeleri atık ve ileri dönüşüm bağlamında hangi düz ve yan anlamları üretmektedir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yapılandırılmış görsel çözümleme ve göstergebilimsel analiz yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, araştırmada ileri dönüştürülmüş moda ürünlerinin ölçülebilir çevresel etkilerinden ziyade, mevcut veya kullanım dışı malzemelerin tasarım müdahaleleri aracılığıyla nasıl yeniden biçimlendirildiği ve bu dönüşümün ürünlerin görsel ve simgesel anlamlarına nasıl yansıdığı incelenmiştir. Yeniden biçimlendirme ve değer ilişkisi; atığın geçici (transient) statüden çöp (rubbish) kategorisi üzerinden kalıcı (durable) statüye taşınmasını açıklayan Rubbish Theory (Greeson vd., 2020, s. 156) doğrultusunda, bu kuramın moda ve tekstil bağlamındaki güncel yansımalarını değerleme pratiği olarak ele alan ayrıştırma/birleştirme (dis/assembling) yaklaşımıyla (Greeson vd., 2020, s. 157) kuramsal olarak konumlandırılmıştır. Bu çerçevede sökme, kesme, panelleme ve yeniden birleştirme gibi dönüştürme teknikleri, atığın yeniden değerlenme sürecinin görünür tasarım müdahaleleri olarak kavramsallaştırılmıştır. Araştırmanın temel inceleme birimini tek tek giysiler, karşılaştırma düzeyini ise markalar oluşturmaktadır.

Metodolojik şeffaflığı sağlamak amacıyla her ürün için yapılandırılmış bir "Görsel ve Göstergebilimsel Analiz Kaydı" oluşturulmuş; bu kayıtlarda görsel bulgu, marka veya perakendeci beyanı ve araştırmacı yorumu ayrı düzeylerde tutularak yorumların doğrudan gözlem ya da marka beyanı olarak sunulması engellenmiştir. Giysilerin görülebilen özellikleri betimsel görsel analiz yoluyla değerlendirilmiş; bu özelliklerin oluşturduğu simgesel anlamlar Roland Barthes'ın düz anlam ve yan anlam ayrımı doğrultusunda çözümlenmiştir (Barthes, 1977). Düz anlam aşamasında şu görsel özellikler yoruma başvurulmadan betimlenmiştir: renk, doku, biçim, siluet, yüzey, parça birleşimleri ve kompozisyon. Buna karşılık, yan anlam aşamasında yama, panelleme, ham kenar, görünür birleşim, korunmuş baskı, nakış, dantel, ekose ve malzeme farklılıkları gibi göstergelerin geçmiş, bellek, özgünlük, el emeği, yeniden yapılanma, süreklilik ve tüketim kültürüyle ilişkili çağrışımları değerlendirilmiştir. Çalışmanın kapsamı gereği göstergebilimsel çözümleme Roland Barthes'ın düz anlam ve yan anlam

ayrımıyla sınırlandırılmış; eski/yeni, atık/lüks gibi yapısal karşıtlıklar ise düz anlamda görünür kılınan izlerin yan anlam aşamasında değerlendirilmesi yoluyla ele alınmıştır (Barthes, 1977).

2.2. Örneklem ve Ürün Seçim Ölçütleri

Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Örneklem, ileri dönüşüm ve mevcut tekstillerin yeniden değerlendirilmesine dayalı tasarım yaklaşımlarıyla öne çıkan Marine Serre ve Rave Review markalarından seçilen toplam altı giysiden oluşmaktadır. Buna göre, her markadan üç ürün incelemeye alınmıştır.

Marine Serre örneklemi: *Upcycled Tote Bags Bustier Dress* (MS–01), *Regenerated Denim Workwear Jacket* (MS–02) ve *Regenerated Household Linen Shirt Blouse* (MS–03) ürünlerinden oluşmaktadır. Rave Review örneklemine ise *Lola Checked Upcycled–Wool Coat* (RR–01), *Cara Skirt Unique #1* (RR–02) ve *Dolly Dress Black* (RR–03) dahil edilmiştir.

Marka seçiminde, ileri dönüşümün markanın tasarım yaklaşımında süreklilik gösteren bir uygulama olması, farklı kaynaklardan elde edilen mevcut tekstillerin kullanılması ve ürünlere ilişkin görsel ve yazılı verilere erişilebilmesi dikkate alınmıştır. Marine Serre ve Rave Review, benzer sürdürülebilirlik söylemlerine sahip olmalarına karşın kaynak malzemenin kimliğini görünür kılma ve dönüştürme biçimleri bakımından karşılaştırmaya olanak sağladıkları için seçilmiştir.

Ürünlerin örnekleme dâhil edilmesinde şu ölçütler esas alınmıştır:

1. Ürünün marka veya yetkili satış platformu tarafından ileri dönüştürülmüş, yeniden üretilmiş, vintage ya da deadstock malzemeden oluşturulmuş olarak tanımlanması,
2. Kullanılan mevcut veya üretim fazlası malzemenin türünün açıklanmış olması,
3. Malzemenin önceki işlevinin veya kaynak durumunun değerlendirilebilmesi,
4. Ürünün renk, doku, biçim, yüzey ve konstrüksiyon özelliklerinin incelenmesine imkân veren ön, arka veya ayrıntı görsellerinin bulunması,
5. Ürün açıklaması, malzeme bileşimi veya üretim bilgilerine erişilebilmesi,
6. Seçilen ürünler arasında malzeme kaynağı ve dönüştürme tekniği bakımından yineleme bulunmaması.

Araştırmada "mevcut veya atıl tekstil" üst kategorisi iki farklı malzeme grubunu kapsamaktadır. Birinci grupta tote çanta, jean, ev tekstili, battaniye ve kilt gibi daha önce bir ürün biçimine sahip olan kaynaklar; ikinci grupta ise önceki bir giysi işlevi bulunmayan ve marka tarafından deadstock olarak tanımlanan üretim fazlası kumaşlar yer almaktadır. Bu nedenle "önceki kullanım izleri" kategorisi, yalnızca daha önce bir ürün biçimine sahip olan malzemelerde uygulanmış; deadstock malzemeden üretilen RR–03 için "uygulanamaz" olarak kodlanmıştır. Deadstock malzemenin önceki kullanım izleri yerine, üretim fazlası niteliğinin ürünün görsel yapısından okunup okunamadığı değerlendirilmiştir.

2.3. Veri Kaynakları ve Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri, 2020–2026 döneminde Marine Serre ve Rave Review markalarına ait çevrimiçi ürün sayfaları, malzeme açıklamaları, bileşim ve izlenebilirlik bilgileri, koleksiyon metinleri ve ürün görsellerinden elde edilmiştir. Marka sayfasındaki bilgilerin sınırlı olduğu durumlarda, ürünün özgün açıklamasını ve görsellerini sunan Selfridges gibi yetkili

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

perakendeci sayfalarından yararlanılmıştır. İncelenen çevrimiçi içerikler 28 Ağustos 2026 tarihinde kaydedilmiş ve erişim tarihleri görsel ve çizelge açıklamalarında belirtilmiştir.

Bununla birlikte, her ürün için erişilebildiği ölçüde ön görünüş, arka görünüş ve ayrıntı görselleri incelenmiştir. Görsel incelemeye ek olarak, ürün adı, malzeme bileşimi, kaynak malzemenin marka tarafından belirtilen önceki işlevi veya durumu, üretim ve ileri dönüşüm ülkesi, açıklanan yapım teknikleri ve ürünün sürdürülebilirlik anlatısı kayıt altına alınmıştır.

Veriler üç ayrı bilgi düzeyinde değerlendirilmiştir:

1. **Görsel bulgu:** Ürün görsellerinde doğrudan gözlemlenebilen renk, doku, biçim, siluet, parça, dikiş, baskı ve yüzey özellikleri,
2. **Marka veya perakendeci beyanı:** Ürün açıklamasında belirtilen malzeme kaynağı, bileşim, üretim yeri, yapım tekniği ve sürdürülebilirlik bilgileri,
3. **Araştırmacı yorumu:** Görsel göstergeler ve kaynak bilgileri arasındaki ilişkiden hareketle geliştirilen düz anlam, yan anlam ve tüketim kültürü çözümlemeleri.

Böylece, bu ayrım sayesinde görselden doğrulanamayan üretim süreçlerinin doğrudan gözlem gibi sunulması ve araştırmacı yorumlarının markanın açıklanmış niyetiyle karıştırılması önlenmeye çalışılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesinde bütün ürünlere aynı analiz kategorilerinin uygulandığı yapılandırılmış bir inceleme formu kullanılmıştır. Formda malzemenin türü, önceki işlevi veya kaynak durumu, dönüştürme tekniği, izlenebilirlik, önceki kullanım izleri, dönüştürme düzeyi, atığın yapısal veya estetik kullanımı, el işçiliğinin görünürlüğü, ürünün işlevsel veya sanatsal niteliği ve atık algısının korunma ya da gizlenme durumu değerlendirilmiş; bu kategorileri renk, doku, biçim ve kompozisyon çözümlemesi ile düz anlam, yan anlam ve tüketim kültürü yorumları izlemiştir.

Önceki kullanım izlerinin görünürlüğü, kaynak malzemenin özgün biçimi, yüzeysel veya grafik özellikleri, fiziksel aşınma belirtileri ve dönüştürme müdahalesinin görünürlüğü dikkate alınarak kodlanmıştır. Kaynak nesnenin biçimi, deseni, baskısı veya saçak gibi tanımlayıcı özellikleri görselden doğrudan okunabildiğinde görünürlük “yüksek”; belirlenmesi kısmen ürün açıklamasına bağlı olduğunda “orta”; önceki durum yalnızca yazılı açıklamadan öğrenilebildiğinde “düşük” olarak değerlendirilmiştir. Önceki ürün biçimi bulunmayan deadstock malzemede bu ölçüt “uygulanamaz” olarak işaretlenmiştir. Atık algısının görünürlüğü ayrı bir değişken olarak kodlanmıştır: parçalı ve heterojen yüzeylerin güçlü bir atık kökeni çağrışımı ürettiği durumlar “yüksek”, bu kökenin kısmen okunabildiği ve tam değerlendirmenin marka açıklamasına bağlı olduğu durumlar “orta”, kusursuz ve homojen yüzey nedeniyle böyle bir algının oluşmadığı durumlar “düşük” kabul edilmiştir. Rafine terzilik sunumu ve fiziksel eskime izlerinin görünmemesi, atık çağrışımının yoğunluğunu azaltan etkenler olarak değerlendirilmiştir. “Orta–yüksek” ve “düşük–orta” gibi ara değerler, malzeme kimliği ile önceki nesne kimliği gibi birden çok alt ölçütün birlikte değerlendirilmesinden türetilmiş; kodlamaların ürünlere göre dağılımı Çizelge 7’deki görünürlük sütununda özetlenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Dönüştürme düzeyi; kaynak malzemenin biçiminde, işlevinde ve giysi kategorisinde meydana gelen değişiklikler birlikte ele alınarak belirlenmiştir: biçim ve işlevin büyük ölçüde değiştirilmesi "yüksek", temel giysi kategorisi veya işlev korunurken siluet, uzunluk ve yüzey düzeninin yeniden yapılandırılması "orta", sınırlı ekleme ve değiştirmeler ise "düşük" düzey olarak kabul edilmiştir. El işçiliğinin görünürlüğü ile tasarım müdahalesinin görünürlüğü birbirinden ayrıştırılmıştır: görünür dikiş, elde onarım, nakış, yama gibi el yapımını doğrudan gösteren uygulamalar el işçiliği; karmaşık panelleme, büzgü, asimetrik konstrüksiyon veya farklı malzemelerin birleştirilmesi ise elle yapıldığına ilişkin kanıt bulunmadığında tasarım ve üretim müdahalesi olarak kodlanmıştır.

Göstergebilimsel çözümleme, Roland Barthes'ın düz anlam ve yan anlam ayrımına dayanan anlamlandırma modeli doğrultusunda yürütülmüştür (Barthes, 1977). İlk aşamada ürünlerin doğrudan gözlemlenebilir özelliklerine ilişkin betimleme düz anlam düzeyinde gerçekleştirilmiş; ikinci aşamada kaynak malzemenin korunmuş veya gizlenmiş özelliklerinin oluşturduğu yan anlamlar incelenmiştir. Son aşamada ürünler marka içinde ve markalar arasında karşılaştırılmış; atığın görünür bir estetik gösterge olarak sunulması, kısmen korunması veya yeni giysi içinde gizlenmesi temel karşılaştırma ekseni olarak kullanılmıştır. Malzemenin geçmiş kullanımına ilişkin fiziksel izlerin çözümlenmesinde ayrıca Peirce'in gösterge tipolojisindeki "indeks" kavramından tamamlayıcı bir araç olarak yararlanılmıştır: nesnesiyle nedensel bir bağ kuran bu gösterge türü (Sinclair & de Freitas, 2014, s. 357), aşınma, solma, yama ve önceki işleve ait ayrıntılar gibi izleri malzemenin geçmişine işaret eden göstergeler olarak ele almayı sağlamış; analizin omurgasını oluşturan Barthes modelini güçlendiren ikincil bir araç olarak işlev görmüştür. Peirce'in gösterge tipolojisinden yalnızca indeks kavramından sınırlı biçimde yararlanılmış; ikon ve simge kategorileri ayrıntılı analiz kapsamına alınmamıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Marine Serre Markasına Ait Ürün Grupları

Marine Serre'in 'regenerated' malzeme grupları, ileri dönüşümün yalnızca çevresel bir atık değerlendirme pratiği olmaktan çıktığını; Burns'ün (2024) aktardığı üzere moda sisteminin ayrılmaz ve ticari olarak uygulanabilir bir parçası hâline geldiğini ortaya koymaktadır (Burns, 2024, ss. 274–275). Bu nedenle aşağıda incelenen ürünler, görsel ve ekonomik değer üretiminin iç içe geçtiği bir tasarım yaklaşımını temsil etmektedir.

3.1.1. İleri Dönüştürülmüş Tote Çantalardan Büstiyer Elbise

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Görsel 1. Model–01 → MS–01: Marine Serre Upcycled Tote Bags Bustier Dress, ön ve arka görünümleri. Kaynak: Marine Serre resmî ürün sayfası, erişim tarihi: 18.06.2026.

Çizelge 1. MS–01 Görsel ve Göstergebilimsel Analiz Kaydı

Analiz kategorisi	Bulgular
Ürün	Marine Serre – *Upcycled Tote Bags Bustier Dress*
Malzeme grubunun bağlamı	*Regenerated Tote Bags* malzeme grubu FW 2023 *Rising Shelter* koleksiyonunda sunulmuştur.
Kullanılan malzeme	Marka beyanına göre ana malzeme, ileri dönüştürülmüş %100 pamuk tote çantalardır. Ürün sayfasında ikincil kumaşlar %100 pamuk ile %78 poliamid, %22 elastan bileşimli kumaş; astar ise %100 pamuk olarak belirtilmektedir.
Önceki işlev	Önceki işlev, taşıma amacıyla kullanılan pamuklu tote çantadır; bazı panellerde kurumsal veya promosyonel nitelik taşıdığı değerlendirilen baskılar görülmektedir.
Dönüştürme/yapım tekniği	Tote çantaların panellere ayrılarak panel konstrüksiyonuyla birleştirilmesi; ön ve arkada penslerle biçimlendirme, arka dikişlerde bedene uyumu artıran esnek jarse parçalar; arka fermuar ve etek yırtmacı kullanımı. Çantaların kesilmesi veya sökülmesi, nihai üründen hareketle yapılan görsel bir çıkarımdır.
İzlenebilirlik	Malzemelerin tedarik ve ileri dönüşüm ülkesi Fransa; üretim ülkesi Fransa'dır.
Önceki kullanım izleri	Yüzeysel/görsel düzeyde yüksek; biçimsel düzeyde düşük. Çantaların özgün biçimi ve sapları görünmezken üzerlerindeki yazı, logo, adres ve figürler korunmuştur.
Dönüştürme düzeyi	Yüksek düzeydedir: taşıma işlevine sahip tote çantalar, biçimsel ve işlevsel açıdan bedene oturan bir elbiseye dönüştürülmüştür.
Atığın kullanımı	Atığın kullanımı hem yapısal hem de estetiktir: tote çanta panelleri elbisenin ana gövdesini oluştururken, korunmuş baskılar yüzey kompozisyonunun temel estetik unsuruna dönüşmektedir.
El işçiliğinin görünürlüğü	Düşük/sınırlı: Görünür el dikişi, dekoratif onarım veya el işçiliğini açıkça gösteren bir uygulama bulunmamaktadır. Panel birleşimleri görülmekle birlikte bunların üretim biçimi yalnızca görsellerden belirlenememektedir.
Ürün niteliği	İşlevsel–sanatsal: Giyilebilir ve ticari bir elbise olmasının yanında tekil yüzey düzeni ve Couture bağlamındaki sunumu ürüne sanatsal bir nitelik kazandırmaktadır.
Atık algısı	Malzemenin önceki ürün biçimi gizlenmiş; buna karşılık önceki görsel kimliği korunarak yeniden düzenlenmiştir.

Biçim ve yan anlam. Ekru zemin üzerinde mavi, yeşil, kırmızı ve siyah baskıların bir araya geldiği elbisede, mat pamuklu tote çanta yüzeyleri parçalı, kolaj benzeri ve heterojen bir düzen oluştururken straplez büstiyer formundaki bedene oturan, kontrollü siluet bu düzenle belirgin bir karşıtlık kurmaktadır. Ön yüzde farklı dillerde tipografik metinler, ağaç figürü ve kurumsal

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

işaretler; arka yüzde kadın figürü ile firma ve adres bilgileri korunmuş; arka ortada markanın Moon çekmeceli fermuarı ve etek yırtmacı kullanılmıştır. Kimi metinlerin ters çevrilmiş ya da kesintiye uğramış biçimde yerleştirilmesi, çanta yüzeylerinin panelleme sürecinde farklı yönlerde yeniden düzenlendiğini göstermekte; kesilen ve özgün bağlamlarından ayrılan metinler iletişimsel işlevlerini yitirerek estetik imgelere dönüşmektedir. Gündelik bir taşıma nesnesinin tek örnek bir Couture elbiseye dönüştürülmesi, seri üretim estetiğine karşı tekillik, çeşitlilik ve rastlantısallık anlamları üretmekte; işlevini yitirmiş malzemeyi estetik araçlarla yüksek değerde güncel tutan bu yaklaşım, Ravnløkke ve Ræbild'in "Aesthetic Surgery" kavramıyla tanımlanan malzeme odaklı bir tasarım stratejisidir (Ravnløkke & Ræbild, 2022). Korunan yazı, logo ve adresler ise malzemenin önceki üretim, promosyon ve dolaşım bağlamına nedensel biçimde işaret eden belirti (indeks) göstergelerdir (Sinclair & de Freitas, 2014, s. 357). Ön yüzde korunan Almanca "Blut spenden, Leben retten" ("Kan bağışla, hayat kurtar") ifadesi, malzemenin yeni işlev kazanmasıyla ilişkilendirildiğinde ürüne yeniden yaşam yönünde ikincil bir anlam katmaktadır; ancak bu ilişki markanın açıklanmış niyeti değil, görselden hareketle geliştirilen araştırmacı yorumudur.

Önceki kullanım izleri ve tüketim kültürü açısından yorum. Kodlama ölçütüne göre biçimsel izler düşük, yüzeysel/görsel izler yüksektir: çanta biçimi, sapları ve taşıma işlevine ilişkin yapısal unsurlar görünmezken özgün baskılar, yazılar ve kurumsal işaretler elbisenin temel estetik unsurlarına dönüştürülmüştür. Taşıma işlevi sona eren tote çantalar, korunan yazılar aracılığıyla Thompson'ın Çöp Teorisi'ndeki sıfır değerli çöp (rubbish) kategorisinden kalıcı (durable) değer statüsüne taşınmakta; değer, birleştirme ve yeniden biçimlendirme pratikleri aracılığıyla kurulan bir değerleme sürecidir (Greeson vd., 2020, s. 157). Bu açıklama çalışma boyunca geçerli kabul edilmiş; sonraki ürünlerde yalnızca ürünlere özgü bulgulara odaklanılmıştır. Ürün, nesnelerin kullanım sonrasında değersizleştiği varsayımını sorgularken 850 avroluk fiyatıyla gündelik bir taşıma nesnesini tekillik ve ayrıcalık söylemi üzerinden lüks moda sistemi içinde yeniden metalaştırmaktadır (Cervellon, 2013). Tedarik, ileri dönüşüm ve üretim ülkesi açıklanmakla birlikte malzemenin tüketici öncesi/sonrası niteliği ve ileri dönüşümün nicel çevresel etkisi belirtilmediğinden değerlendirme, markanın ileri dönüşüm beyanının görsel temsiline dayanmaktadır.

3.1.2. İleri Dönüştürülmüş Denim Workwear Ceket

Görsel 2. Model–02 → MS–02: Marine Serre Regenerated Denim Workwear Jacket, ön ve arka görünüm. Kaynak: Marine Serre resmî ürün sayfası, erişim tarihi: 18.06.2026.

Çizelge 2. MS–02 Görsel ve Göstergebilimsel Analiz Kaydı

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Analiz kategorisi	Bulgular
Ürün	Marine Serre – *Regenerated Denim Workwear Jacket*
Malzeme grubunun bağlamı	Marine Serre, Regenerated Denim grubunu markanın temel malzemelerinden biri olarak tanımlamaktadır. Farklı jeanlerin seçilmesi, ayrıştırılması, kum yıkamadan geçirilmesi, kesilmesi ve yeniden birleştirilmesiyle oluşturulan parçaların ton farklılıkları ve tekil yüzey düzenleriyle birbirinden ayrıldığı belirtilmektedir.
Kullanılan malzeme	Ana malzeme %100 pamuk denimdir. İkincil malzeme, markanın ifadesiyle %100 *regenerated calf skin*; astar ise %100 pamuktur. Ürün açıklamasındaki "Western embossed crocodile leather" ifadesi, bileşim bilgisi dikkate alındığında gerçek timsah derisini değil, timsah/reptil etkili kabartma uygulanmış rejenere dana derisini ifade etmektedir.
Önceki işlev	Marka beyanına göre kaynak malzeme jeanlerdir. Bununla birlikte jeanlerin tüketici öncesi veya tüketici sonrası malzeme niteliği, kullanım geçmişi ve tedarik kaynağı açıklanmamıştır.
Dönüştürme/yapım tekniği	Dönüştürme süreci, farklı jeanlerin seçilmesi ve ayrıştırılmasını; kum yıkama, kesme ve panel konstrüksiyonuyla yeniden birleştirilmesini; reptil etkili kabartmalı dana derisi ayrıntılarının yüzeye uygulanmasını ve ön kol bölümlerinde ham kenar bırakılmasını kapsamaktadır. Yapı; önden düğmeli kapama, iki biyeli cep, düğmeli manşet ve ayarlanabilir bel ayrıntılarıyla tamamlanmıştır.
İzlenebilirlik	Malzemenin tedarik ve ileri dönüşüm ülkesi Fransa, üretim ülkesi İtalya'dır.
Önceki kullanım izleri	Önceki kullanım izleri, biçimsel düzeyde düşük; malzeme geçmişi düzeyinde ise orta–yüksek düzeydedir. Jeanlere ait cep, kemer köprüsü veya bel bandı gibi tanımlayıcı parçalar belirgin değildir. Buna karşılık farklı denim tonları, yüzey solmaları ve panel birleşimleri kaynak malzemenin heterojenliğini görünür kılmaktadır. Ancak bu yüzey etkilerinin bir bölümü kum yıkama ve tasarım sürecinde oluşturulduğundan tamamı önceki kullanım izi olarak değerlendirilmemelidir.
Dönüştürme düzeyi	Biçimsel olarak yüksek, işlevsel olarak ortadır. Jeanlerin özgün pantolon biçimi ortadan kaldırılarak ceket formu oluşturulmuştur; ancak kaynak ve sonuç ürün aynı giysi ve denim malzeme alanında kalmaktadır.
Atığın kullanımı	Atığın işlevi hem yapısal hem de estetiktir. Denim paneller ceketin ana gövdesini oluştururken ton farklılıkları, görünür birleşimler ve ham kenarlar yüzey kompozisyonunun temel estetik unsurlarına dönüşmektedir.
El işçiliğinin görünürlüğü	El işçiliğinin görünürlüğü orta düzeydedir; tekil panel yerleşimleri, görünür kesim ve birleşimler ile kıvrımlı deri uygulamalar yapım sürecini görünür kılmaktadır. Bununla birlikte elde dikim veya onarım açık biçimde görülmemektedir; "zanaatkârca üretim" nitelemesi esas olarak markanın beyanına dayanmaktadır. Marka beyanındaki "zanaatkârca üretim" vurgusu ile atık kaynak malzemenin düşük değeri arasındaki bu gerilim, Greimasçı göstergebilimde "yapısal çelişki" (structural contradiction) olarak kavramsallaştırılabilir; atık/düşük değer ile lüks/yüksek değer karşıtlığı, sürdürülebilir lüksün Peirce ve Greimas paradigmalarıyla yapılan göstergebilimsel çözümlemelerinde değer üretiminin yapısal koşulu olarak ele alınmaktadır (Cervellon, 2013).
Ürün niteliği	İşlevsel–sanatsal: Giyilebilir ve ticari bir ceket olmasının yanında tekil panel düzeni, kıvrımlı deri motifleri ve markanın Couture söylemi ürüne sanatsal bir nitelik kazandırmaktadır.
Atık algısı	Kaynak jeanlerin özgün giysi biçimi gizlenmiş; denim kimliği, ton farklılıkları, ham kenarlar ve parçalı konstrüksiyon aracılığıyla korunmuştur. Böylece önceki ürün değil, malzemenin geçmişi görünür kılınmıştır.

Biçim ve yan anlam. Kum beji, kırık beyaz ve soluk mavi–gri denim tonlarının ton-sür-ton düzeninde birleştirildiği ceket; gömlek yakalı, normal kesimli, önden düğmeli trucker

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

formunda, iki biyeli cep, düğmeli manşet ve ayarlanabilir bel ayrıntılarıyla yapılandırılmıştır. Düşey panel düzeni yaklaşık bir simetri kurarken panellerin renk, genişlik ve yüzey özelliklerindeki farklılıklar ile omuz, yaka, manşet ve etek çevresindeki kıvrımlı açık renkli dana derisi ayrıntılar bu düzeni kırmakta; ön kol panellerindeki ham kenarlar yapım sürecini görünür kılan bir tasarım bileşenine dönüşmektedir. Parçalı denim yüzeyi, jeanlerin önceki yaşamlarının bütünüyle silinmediğini göstermekte; solmuş renkler, görünür panel birleşimleri ve ham kenarlar kusursuz ve tamamlanmış yüzey anlayışına karşı yaşanmışlık, süreklilik ve yeniden yapılanma anlamları üretmektedir. Gündelik çalışma giysisi kodları ile lüks moda arasındaki gerilim, ileri dönüştürülmüş modada değer üretiminin merkezî bileşenini oluşturmakta; kıvrımlı deri biçimlerin omuzlarda alev ve Ay sembolünü çağrıştırması ise "Aesthetic Surgery" kavramıyla tanımlanan malzeme odaklı estetik müdahalenin bir görünümü olarak okunabilmektedir. Geri kazanılan malzemenin tasarım yoluyla yeniden anlamlandırılarak değer kazanması, literatürde heterojen malzemenin gizlenmeyip tekillik ve zanaat niteliği olarak görünür kılındığı "izlenebilirlik estetiği" ve yeniden anlamlandırma (re-semantizasyon) stratejileriyle açıklanmaktadır (Spagnoli, 2026, s. 38).

Önceki kullanım izleri ve tüketim kültürü açısından yorum. Cekette jeanlerin pantolon formuna ilişkin cep, fermuar, bel bandı veya kemer köprüsü gibi tanımlayıcı parçalar belirgin olmadığından önceki ürün biçiminin görünürlüğü düşük; farklı denim tonları, solmuş yüzeyler ve panel birleşimleri ise kaynak malzemenin heterojen geçmişini orta–yüksek düzeyde görünür kılmaktadır. Marka jeanlerin kum yıkamadan geçirildiğini belirttiğinden yüzeydeki farklılıkların tamamı önceki kullanımdan kaynaklanmış sayılamaz; bu nedenle "önceki kullanım izleri" yerine "malzeme geçmişinin görünürlüğü" ifadesi daha doğrudur. Görünür kılınan ton farkları, solmalar ve ham kenarlar, malzemenin önceki yaşamına işaret eden belirti (indeks) göstergelerdir (Sinclair & de Freitas, 2014, s. 357). Jeanlerin dönüşümden önce geçici (transient) mi yoksa çöp (rubbish) statüsünde mi yer aldığı tedarik geçmişi açıklanmadığı için belirlenememekle birlikte, dönüşümün kendisi çöp kategorisinden kalıcı (durable) değere geçişi sağlayan bir yeniden-anlamlandırma pratiği olarak okunabilir (Greeson vd., 2020, s. 156). Ürün, malzeme farklılığını kusur yerine tekillik göstergesi olarak sunarak standartlaştırılmış seri üretim estetiğini sorgulamakta; jeanlerin yüksek fiyatlı ve güçlü biçimde markalanmış bir moda ürününe dönüştürülmesi, ileri dönüşümün aynı zamanda sembolik ve ekonomik değer üretme stratejisi olduğunu göstermektedir (Kornieva, 2025). Ceketin pamuk denim, rejenere dana derisi, pamuk astar ve metal aksesuarlar içeren çok bileşenli yapısı kullanım ömrü sonunda malzemelerin birbirinden ayrılmasını güçleştirebilmektedir (Gam vd., 2011). Tedarik kaynağı, tüketici öncesi/sonrası niteliği ve "regenerated calf skin" işleminin kapsamı açıklanmadığından değerlendirme, markanın ileri dönüşüm beyanının görsel ve söylemsel sunumuna dayanmaktadır; endüstriyel ölçekte ileri dönüşümün uygulanabilirliği de bu tür bir şeffaflık koşuluna bağlanmakta, Marine Serre koleksiyonlarının yaklaşık %50'sinin alışılmadık malzemelerde ileri dönüştürülmüş ürünlerden oluştuğu belirtilmektedir (Burns, 2024).

3.1.3. İleri Dönüştürülmüş Ev Tekstilinden Korse Formlu Bluz

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Görsel 3. Model–03 → MS–03: Marine Serre Regenerated Household Linen Shirt Blouse, ön ve arka görünümleri. Kaynak: Marine Serre resmî ürün sayfası, erişim tarihi: 18.06.2026.

Çizelge 3. MS–03 Görsel ve Göstergebilimsel Analiz Kaydı

Analiz kategorisi	Bulgular
Ürün	Marine Serre – *Regenerated Household Linen Shirt Blouse*
Malzeme grubunun bağlamı	Marka, *Household Linen White* malzeme grubunun 1960'larda Birleşik Krallık'tan temin edilen yastık kılıflarından oluşturulduğunu ve Fransa'da ileri dönüştürüldüğünü belirtmektedir. Özgün nakışların yeni giysi üzerinde görünür biçimde konumlandırılması ve her parçanın farklılaşması, ürünlerin tekil örnekler olarak sunulmasını sağlamaktadır.
Kullanılan malzeme	Malzeme, ileri dönüştürülmüş %100 pamuk yastık kılıflarından oluşmaktadır. Ürün adındaki ve malzeme grubundaki *household linen* ifadesi lif olarak keteni değil, genel anlamda ev tekstilini ifade etmektedir. Bu nedenle malzeme "keten–pamuklu dokuma" olarak adlandırılmamalıdır.
Önceki işlev	1960'larda Birleşik Krallık'ta üretilmiş veya kullanılmış ev tekstili niteliğindeki yastık kılıfları. Ürün sayfası bunların fiili kullanım süreleri ve kimler tarafından kullanıldığı hakkında bilgi vermemektedir.
Dönüştürme/yapım tekniği	Pamuklu yastık kılıflarının patchwork konstrüksiyonuyla birleştirilerek korse etkili bluz biçiminde yeniden yapılandırılması; önde kopçalı kapama, düğmeli manşetler, arka üst bölümde bağlama, kıvrılarak temizlenmiş etek ucu ve bel bölümünde nakışlı dantel marka yaması kullanımı. Kesme ve panelleme işlemlerine ilişkin değerlendirmeler, ürünün nihai yapısından hareketle oluşturulan görsel çıkarımlardır.
İzlenebilirlik	Malzeme açıklamasında yastık kılıflarının Birleşik Krallık'tan temin edildiği ve Fransa'da dönüştürüldüğü belirtilmektedir. Buna karşılık sayfanın izlenebilirlik bölümünde "tedarik ve ileri dönüşüm ülkesi" Fransa, üretim ülkesi ise Romanya olarak verilmektedir.
Önceki kullanım izleri	Biçimsel düzeyde düşük, yüzeysel ve bezemeye ilişkin düzeyde orta–yüksektir. Yastık kılıflarının özgün nesne biçimi görünmezken beyaz pamuklu yüzeyler, dantel, nakış ve kenar ayrıntıları korunmuştur. Bununla birlikte yalnızca görselden hareketle bu parçaların daha önce yastık kılıfı olduğunu kesin biçimde belirlemek mümkün değildir.
Dönüştürme düzeyi	Yüksek: Ev içi kullanım için üretilmiş yastık kılıfları, biçim ve işlev bakımından bedene giyilen korse etkili bir bluza dönüştürülmüştür. Nesne kategorisi, kullanım alanı ve bedenle kurulan ilişki değişmiştir.
Atığın kullanımı	Hem yapısal hem estetiktir. Yastık kılıflarından elde edilen pamuklu yüzeyler giysinin ana yapısını oluştururken özgün dantel ve nakışlar yüzey kompozisyonunun estetik bileşenleri olarak kullanılmıştır.

Analiz kategorisi	Bulgular
El işçiliğinin görünürlüğü	İki düzeyde değerlendirilmelidir. Kaynak malzemedeki nakış ve dantel gibi zanaat çağrışımlı bezemelerin görünürlüğü yüksektir; yeni giysinin üretimindeki el işçiliğinin görünürlüğü ise orta düzeydedir. Patchwork birleşimleri ve bezeme yerleşimleri görülmekle birlikte elde dikim yapıldığı görsellerden doğrulanamamaktadır.
Ürün niteliği	İşlevsel–sanatsal: Giyilebilir ve ticari bir bluz olmasının yanında tarihsel malzeme kullanımı, tekil nakış yerleşimleri ve korse etkili biçimi ürüne sanatsal bir nitelik kazandırmaktadır.
Atık algısı	Kaynak yastık kılıflarının nesne biçimi gizlenmiş; ev tekstili geçmişini çağrıştıran beyaz pamuklu yüzey, dantel, nakış ve dokusal farklılıklar korunmuştur. Atık veya kullanım dışı malzeme ilk biçimiyle değil, maddi ve bezeme belleğiyle görünür kılınmıştır.

Biçim ve yan anlam. Beyaz ve kırık beyaz tonlarındaki pamuklu yastık kılıfı parçalarının patchwork konstrüksiyonla birleştirildiği bluz; açık ve köşeli yaka açıklığı, bedene oturan korse etkili gövde, uzun ve hacimli kollar, ön ortada kopçalı kapama, düğmeli manşetler ve arka üst bölümde bağlama ayrıntısıyla biçimlendirilmiştir. Güçlü renk karşıtlıkları yerine aynı rengin farklı doku ve bezeme değerleriyle kurulan ton–sür–ton düzende dantel, nakış ve ajur benzeri bezemeler patchwork yapıyı görünür kılmakta; bel bölümündeki nakışlı dantel marka yaması, kaynak ev tekstilinin bezeme dilini Marine Serre'nin kurumsal göstergesiyle bir araya getirmektedir. Mahremiyet, dinlenme ve kişisel alan çağrışımları taşıyan yastık kılıfının açık yakalı, korse etkili bir bluza dönüştürülmesi özel alan ile kamusal görünürlük arasında anlam aktarımı oluşturmakta; korunan dantel ve nakışlar zanaat ve ev içi emekle ilişkilendirilebilen göstergeler olarak zamansal katman ve maddi bellek anlamları üretmektedir. Beyaz renk birliği bütünlük kazandırırken doku ve bezeme farklılıkları parçaların tekilliğini korumakta; ev tekstilinden moda ürününe geçiş, Thompson'ın çöp kuramındaki geçici değerden kalıcı değere dönüşüm sürecini anımsatmaktadır (Greeson vd., 2020, s. 156).

Önceki kullanım izleri ve tüketim kültürü açısından yorum. İzler üç düzeyde ele alınmıştır: yastık kılıflarının özgün nesne biçimi görünmediğinden biçimsel izler düşük; beyaz pamuklu dokumalar, dantel ve nakış kaynak malzemenin ev tekstili geçmişini çağrıştırdığından malzeme ve bezeme geçmişi orta–yüksek; patchwork birleşim yerleri ise dönüştürme işlemini orta–yüksek düzeyde görünür kılmaktadır. Yastık kılıfına ilişkin bilgi yalnızca görselden değil marka açıklamasından da edinildiğinden "önceki kullanım izlerinin görünürlüğü" yüzeysel ve bezeme düzeyinde orta–yüksek, biçimsel düzeyde düşük; "atığın gizlenmesi" ise kısmi olarak kodlanabilmektedir. Korunan izler, malzemenin geçmiş kullanımına gönderen belirti (indeks) göstergeler olarak okunabilir (Sinclair & de Freitas, 2014, s. 357). Ürün, yaklaşık altmış yıllık bir geçmişe sahip olduğu belirtilen yastık kılıflarının maddi varlığını yeni bir giysi içinde sürdürmekte ve nesnelerin kullanım dönemleri sona erdiğinde bütünüyle değersizleştiği düşüncesini sorgulamaktadır. Tarihsel ev tekstilinin korse etkili, tek örnek bir moda ürününe dönüştürülmesi yalnızca çevresel değil sembolik ve ekonomik değer üretimine de aracılık etmekte; 790 avroluk fiyat, gündelik ev tekstilinin nadirlik, geçmiş ve tekillik söylemleri aracılığıyla lüks moda ürünü olarak yeniden metalaştırıldığına işaret etmektedir (Kornieva, 2025). Birleşik Krallık kaynaklı yastık kılıfları beyanı ile izlenebilirlik alanındaki "tedarik ve ileri dönüşüm ülkesi: Fransa" bilgisi tam olarak örtüşmemekte; dönüştürülen malzeme miktarı, işlemlerin çevresel etkisi ve ürünün yaşam döngüsü sonundaki değerlendirilebilirliği hakkında nicel bilgi sunulmamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

3.2. Rave Review Markasına Ait Ürün Grupları

Rave Review'in vintage ekose battaniyeler, vintage kiltler ve deadstock kumaşlardan oluşan ürün grupları, ileri dönüşümü moda sisteminin ticari olarak uygulanabilir bir parçası olarak konumlandıran bu yaklaşımın bir başka örneğidir (Burns, 2024, ss. 274–275). Rave Review, sürdürülebilir tasarımı geçmişe ait ürünleri yeniden tasarlamakta bulan ve bu yaklaşımıyla bilinen bir marka olarak değerlendirilmektedir (Suh & Yoo, 2023). Bu nedenle, aşağıda incelenen ürünler, tekillik ve sınırlı üretim söylemiyle ekonomik değer üretiminin iç içe geçtiği bir tasarım yaklaşımını temsil etmektedir.

3.2.1. Lola Ekose İleri Dönüştürülmüş Yün Kaban

Görsel 4. Model–01 → RR–01: Rave Review *Lola Checked Upcycled–Wool Coat,* ön ve arka görünüm. Kaynak: Selfridges ürün sayfası, erişim tarihi: 10.04.2026.

Çizelge 4. RR–01 Görsel ve Göstergebilimsel Analiz Kaydı

Analiz kategorisi	Bulgular
Ürün	Rave Review – *Lola Checked Upcycled–Wool Coat*
Malzeme grubunun bağlamı	Ekose battaniye paltoları Rave Review'in tanınan ürün gruplarındandır. Tasarımcıların battaniye eşleştirmelerini her palto için ayrı ayrı kurguladıkları belirtilmektedir. İncelenen Lola modelinin kesin koleksiyon bilgisi Selfridges sayfasında açıklanmamıştır.
Kullanılan malzeme	Selfridges'e göre ana dış malzeme, vintage ekose battaniyelerden elde edilen %100 ileri dönüştürülmüş yündür; astar %100 viskozdur.
Önceki işlev	Önceki işlev, ev tekstili/battaniye niteliğindedir; ancak battaniyelerin fiilen kullanılmış olup olmadığı ve tüketici sonrası atık niteliği açıklanmamıştır.
Dönüştürme/yapım tekniği	Dönüştürme süreci, farklı desen ve gramajlardaki battaniye parçalarının tüm yüzeye yayılan patchwork konstrüksiyonla birleştirilmesini, oversize palto formunda yapılandırılmasını, tam astarlanmasını ve özgün püsküllerin kol ağızları, kuşak ve etek ucunda korunmasını kapsamaktadır. Kesme ve kalıba uyarlama işlemleri nihai üründen hareketle yapılan görsel çıkarımlardır.
İzlenebilirlik	Ürün İsveç'te el yapımı olarak üretilmiştir. Battaniyelerin tedarik ülkesi, önceki kullanım geçmişi ve hazırlama/temizleme süreçleri açıklanmamıştır.
Önceki kullanım izleri	Malzeme ve önceki nesne kimliği görsel düzeyde yüksektir; yün doku, ekose desen ve özgün püsküller battaniyeyi hatırlatmaktadır. Fiziksel aşınma ve hasar izleri ürün görsellerinde seçilememektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Analiz kategorisi	Bulgular
Dönüştürme düzeyi	İşlevsel ve biçimsel düzeyde yüksektir; ev tekstili paltoya dönüştürülmüş olsa da malzemenin yüzeysel ve nesnesel kimliği korunmuştur.
Atığın kullanımı	Atık malzeme kullanımı, ana dış gövdede hem yapısal hem de estetik bir işlev üstlenmektedir; ancak astarın ileri dönüştürülmüş olup olmadığı belirtilmemiştir.
El işçiliğinin görünürlüğü	El işçiliğinin görünürlüğü görsel düzeyde düşük/sınırlıdır. Selfridges ürünü el yapımı olarak tanımlamaktadır; ancak görünür el dikişi veya dekoratif onarımın bulunmadığı görülmektedir. Panel seçimi ve yerleşimi el emeğini dolaylı olarak düşündürmektedir.
Ürün niteliği	Ürün niteliği işlevsel–sanatsaldır: Giyilebilir ve ticari bir dış giyim ürünü olmasının yanında, asimetrik ve heterojen yüzey düzeni sanatsal bir nitelik oluşturmaktadır.
Atık algısı	Önceki nesne kimliği gizlenmemiştir; ancak fiziksel eskime izlerinin görünmemesi ve rafine terzilik sunumu, atılma ve değersizlik çağrışımını azaltmaktadır.

Biçim ve yan anlam. Kırmızı, lacivert, yeşil ve sarı çizgili sık ekose ile kırık beyaz zemin üzerinde geniş mavi kareli, daha seyrek desenli battaniye yüzeyleri ön yüzde; turuncu, kırmızı, mor ve yeşil çizgili yüzeyler ise arka yüzde birleştirilmiştir. Kalın, tüylü ve ağır gramajlı yün yüzeyler; çentikli yakalar, düşük omuz çizgisi, gizli çıtçıt kapama, yan cepler ve tam astarla yapılandırılan uzun, oversize ve kuşaklı kaban formu içinde tutulmakta; battaniyelerin özgün püskülleri kol ağızlarında, kuşak uçlarında ve etek ucunda korunmuştur. Selfridges açıklamasına göre ana dış malzeme %100 ileri dönüştürülmüş yün, astar %100 viskozdur; S bedendeki uzunluk 127 santimetredir. Farklı battaniye parçalarının ortak bir renk veya desen altında homojenleştirilmemesi, her parçanın önceki görsel kimliğini koruyarak yeni kompozisyonda bağımsız algılanmasını sağlamakta; ev içinde bedeni örten battaniyenin kamusal alanda giyilen koruyucu bir dış giyime dönüşmesi, özel alandan kamusal alana taşınma yoluyla ev sıcaklığı, korunma ve nostalji çağrışımları üretmektedir. Battaniyenin kuşakla bedene sarılması, sarma ve sıcak tutma işlevini biçimsel olarak sürdürmektedir. Bu dönüşüm, Thompson'ın Çöp Teorisi'ndeki değer rotasını izler: zamanla değer kaybeden geçici (transient) nesne, sıfır değerli çöp (rubbish) kategorisinden tasarım müdahalesiyle çıkarılarak değeri artan kalıcı (durable) nesneye dönüşür (Greeson vd., 2020, s. 156). Tasarımcıların battaniye eşleştirmelerini her palto için ayrı ayrı kurguladıkları belirtilmekle birlikte incelenen Lola modelinin tek örnek olduğu açıkça söylenmediğinden, burada farklı parçaların aynen yeniden bir araya getirilmesinin güçlüğünden doğan bir "tekillik etkisi"nden söz edilmelidir (Jiu & Sethi, 2025, s. 281); anlam ilişkilerinin tamamı markanın açıklanmış niyeti değil, battaniye kökeni ile yeni giysi formu arasındaki ilişkiden geliştirilen araştırmacı yorumlarıdır.

Önceki kullanım izleri ve tüketim kültürü açısından yorum. İzler üç düzeyde ele alınmıştır: kalın, tüylü ve ağır gramajlı yün yüzey nedeniyle malzeme kimliği yüksek; kol ağızlarında, kuşak uçlarında ve etek ucunda korunan özgün püsküller nedeniyle önceki nesne kimliği yüksek; leke, yırtık, solma veya onarım izi görsellerde seçilemediğinden fiziksel aşınma belirsizdir. Püsküller, battaniyenin kenar bitişini oluştururken yeni üründe işlevsel ve dekoratif bir ayrıntıya dönüşerek önceki nesne biçimine tanıklık eden belirti (indeks) göstergelerdir (Sinclair & de Freitas, 2014, s. 357). Çizelge 7'de ürünün "atık algısı yüksek" kodlanmasının gerekçesi, kaban yüzeyindeki parçalı ve heterojen ekose düzeninin ürettiği güçlü atık kökeni çağrışımıdır; rafine terzilik sunumu bu çağrışımın yoğunluğunu azaltan ayrı bir değerlendirme

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

düzeyini temsil etmekte, "atığın gizlenmesi" yalnızca kısmi olarak kodlanabilmektedir. Farklı battaniye parçalarının tek yüzeyde birleştirilmesi, seri üretimin homojen ürün anlayışına karşı tekillik etkisi oluşturmakta (Jiu & Sethi, 2025, s. 280–281); ürünün 2021 tarihli bir moda ve alışveriş kaydında 1.710 sterlin olarak listelenmesi, sıfır değerli çöp kategorisinden çıkarılan battaniyenin lüks moda sistemi içinde kalıcı statüye taşınarak yeniden metalaştırıldığını göstermektedir (Kornieva, 2025). Battaniyelerin tedarik yeri, önceki kullanım süreleri, tüketici öncesi/sonrası niteliği, temizleme ve hazırlama süreçleri ile ileri dönüşümün nicel çevresel etkisi açıklanmadığı gibi %100 viskoz astarın ileri dönüştürülmüş olup olmadığı da belirtilmemektedir; değerlendirme, perakendecinin ileri dönüşüm beyanının görsel ve söylemsel temsiline dayanmaktadır.

3.2.2. Benzersiz Cara Etek

Görsel 5. Model–02 → RR–02: Rave Review *Cara Skirt Unique #1*, ön ve arka görünüm. Kaynak: Rave Review resmî ürün sayfası, erişim tarihi: 10.04.2026.

Çizelge 5. RR–02 Görsel ve Göstergebilimsel Analiz Kaydı

Analiz kategorisi	Bulgular
Ürün	Rave Review – *Cara Skirt Unique #1*
Malzeme grubunun bağlamı	Cara Skirt Unique ürün grubu, resmî sitede farklı renk düzenlerine sahip, #1–#4 şeklinde numaralandırılmış varyantlardan oluşmaktadır. Marka, vintage kiltlerden üretilen her eteğin renk bakımından tekil olduğunu belirtmektedir.
Kullanılan malzeme	Ana malzeme vintage kiltlerden elde edilen %100 yündür. Cep torbası %100 viskozdur.
Önceki işlev	Kilt olarak belirtilmiştir. Kiltlerin fiilî kullanım geçmişi ve tüketici sonrası malzeme niteliği açıklanmamıştır.
Dönüştürme/yapım tekniği	Vintage kilt yüzeylerinin mini etek formunda yeniden düzenlenmesi; farklı ekose yüzeylerin birleştirilmesi, verev yerleştirilmiş geniş bel bandı, yan cepler ve ham etek ucu kullanımı dönüşümün temel unsurlarını oluşturmaktadır. Sökme, kesme ve kısaltma işlemleri ürün görsellerinden hareketle yapılan çıkarımlardır.
İzlenebilirlik	Ürün İsveç'te tasarlanmış ve Bulgaristan'da üretilmiştir; ancak kiltlerin tedarik ülkesi, önceki kullanım geçmişi ve hazırlama süreçleri açıklanmamıştır.
Önceki kullanım izleri	Malzeme kimliği yüksek, önceki nesne kimliği orta düzeyde görünürdür. Belirgin aşınma veya fiziksel kullanım izleri görsellerden belirlenememektedir. Farklı ekoselerin birleşimi ve ham etek ucu dönüşüm müdahalesini görünür kılmaktadır.
Dönüştürme düzeyi	Orta düzeydedir: Kilt ve mini etek aynı temel giysi kategorisindedir. Önceki malzeme, desen ve alt bedeni örtme işlevi korunurken uzunluk, bel yapısı, yüzey kompozisyonu ve ayrıntılar değiştirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Analiz kategorisi	Bulgular
Atığın kullanımı	Ana yün malzeme hem yapısal hem de estetik bir niteliğe sahiptir. Cep torbasında kullanılan viskozun ileri dönüştürülmüş olup olmadığı belirtilmemiştir.
El işçiliğinin görünürlüğü	Düşük veya sınırlı düzeydedir: Görünür el dikişi, dekoratif onarım veya yama bulunmamaktadır. Panel, bel bandı ve ham kenar tasarım müdahalesini görünür kılsa da bunlar el işçiliğinin doğrudan kanıtı değildir.
Ürün niteliği	İşlevsel–estetik: Giyilebilir ve ticari bir mini etek olmasının yanında farklı ekoselerin yönlendirilmesi, ham kenar ve renk bakımından tekil yüzey düzeni ürüne belirgin bir estetik nitelik kazandırmaktadır.
Atık algısı	Önceki giysi kimliği kısmen korunmuştur; ancak fiziksel aşınma izleri görünmediğinden ürün atık bir giysiden çok yeniden tasarlanmış vintage bir etek görünümündedir.

Biçim ve yan anlam. Mini etek; gövdede kahverengi, mürdüm, gri ve ince kiremit renkli çizgilerden oluşan yumuşak tonlu ekose ile geniş bel bandında bordo, koyu yeşil ve siyah çizgili, verev yönde yerleştirilmiş daha koyu bir ekosenin birleşiminden oluşmaktadır. Desen yönlerindeki ve renk değerlerindeki farklılık, parçaların yeniden düzenlenerek tek yüzeyde birleştirildiğini görünür kılmakta ve ürün sayfasındaki vintage kilt bilgisiyle örtüşmektedir. Kısa, bedene yakın, hafif A biçimli forma; ön yüzde dikey dikiş veya pili hatları, yan cepler, arka orta fermuar ve yer yer serbest ipliklerin görüldüğü ham etek ucu eşlik etmektedir. Ürün %100 yün ana malzeme ve %100 viskoz cep torbasıyla İsveç'te tasarlanmış, Bulgaristan'da üretilmiştir. Yünlü yüzeyin mat, tok ve geleneksel görünümü ile kısa mini etek formu arasında dönemsel bir karşıtlık kurulmakta; tamamlanmış terzilik ayrıntılarına karşın ham etek ucu, kontrollü yapım ile bilinçli tamamlanmamışlığı aynı tasarımda birleştirmektedir. Ekose yüzey ve kilt biçiminin korunmuş izleri geçmiş, gelenek ve kültürel süreklilik çağrışımları oluşturmakla birlikte kaynak kiltlerin kökeni ve kültürel aidiyeti açıklanmadığından ürün belirli bir bölge, topluluk veya kimlikle özdeşleştirilmemelidir. Parçalar arasındaki farklılıkların gizlenmemesi, yeniden birleştirme eylemini görünür kılan parçalı bir estetik; ham etek ucu ise yeniden yapım ve süreç görünürlüğü çağrışımları üretmektedir; bu ilişkiler araştırmacı yorumudur, markanın açıkladığı anlamlar değildir.

Önceki kullanım izleri ve tüketim kültürü açısından yorum. İzler dört düzeyde ele alınmıştır: yünlü ve ekose yüzey nedeniyle malzeme kimliği yüksek; ekose desen, dikey konstrüksiyon veya pili hatları ve geniş bel düzenlemesi nedeniyle önceki nesne kimliği orta (kiltlere özgü toka, kayış veya önlük biçimi görülmemektedir); fiziksel aşınma izleri seçilemediğinden belirsiz, farklı ekose yüzeylerin birleşimi, verev bel bandı ve ham etek ucu nedeniyle dönüştürme müdahalesi orta düzeydedir. Korunan ekose yüzey ve dikey pili hatları, kiltin önceki giysi kimliğine işaret eden belirti (indeks) göstergelerdir (Sinclair & de Freitas, 2014, s. 357). Kilt ve etek aynı temel giysi kategorisinde olduğundan dönüşüm düzeyi yüksek değil, orta düzeyde değerlendirilmelidir; ürün, ileri dönüşümün her zaman nesnenin bütünüyle sökülmesini gerektirmediğini, kısmi sökme ve seçici yeniden biçimlendirmeyle mevcut bir giysinin yeniden tasarlanabileceğini göstermektedir (Aus vd., 2021). Tekillik, sonradan eklenen dekorasyondan değil kaynak kiltlerin sınırlı ve birbirinden farklı renk düzenlerinden doğmakta; 370 avroluk satış fiyatı, kaynak giysinin yeniden düzenlenerek yeni bir ekonomik ve sembolik değer kazanmasının göstergesidir (Briones Castro & Schmidt, 2025). Vintage kiltin mini eteğe dönüştürülmesi, değeri azalan geçici nesnenin tasarım müdahalesiyle kalıcı nesneye taşınması

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

olarak okunabilir (Greeson vd., 2020, s. 156). Kiltlerin tedarik yeri, önceki kullanım geçmişi, tüketici öncesi/sonrası niteliği ve ileri dönüşümün nicel çevresel etkisi açıklanmadığı gibi %100 viskoz cep torbasının ileri dönüştürülmüş olup olmadığı da belirtilmemiştir; bu seçici bilgilendirme, tekstil endüstrisinde tedarik zincirine ilişkin bilgilerin seçici paylaşılması ve şeffaflık eksikliğinin yaygın olmasıyla örtüşmektedir (Badhwar vd., 2023, s. 10).

3.2.3. Dolly Siyah Deadstock Mini Elbise

Görsel 6. Model–03 → RR–03: Rave Review Dolly Dress Black – ön ve arka görünüm. Kaynak: Rave Review resmî ürün sayfası, erişim tarihi: 10.04.2026.

Çizelge 6. RR–03 Görsel ve Göstergebilimsel Analiz Kaydı

Analiz kategorisi	Bulgular
Ürün	Rave Review – *Dolly Dress Black*
Malzeme grubunun bağlamı	Marka tarafından "deadstock malzemelerden üretilmiş" olarak tanımlanmaktadır; ancak malzemenin neden stokta kaldığı veya hangi üretim aşamasından temin edildiği açıklanmamıştır.
Kullanılan malzeme	Ana kumaş: %67 polyester, %20 ipek ve %13 poliamid. Astar: %100 pamuk.
Önceki işlev veya malzeme durumu	Önceki bir giysi işlevine ilişkin bilgi belirtilmemiştir; malzemenin kaynağı, yaşı, önceki sahibi ve deadstock hâline gelme nedeni açıklanmamaktadır.
Dönüştürme/yapım tekniği	Dönüştürme ve yapım tekniği; geniş yaka, kumaş kaplı düğme detayları, büzgü ve toplama uygulamaları, hacimli kol yapısı, astarlama ve geniş koza/balon siluet üzerinden gözlemlenmektedir. Ayrıca, arka orta bölümde fermuar kullanımı görsel olarak izlenmektedir.
İzlenebilirlik	İzlenebilirlik kısmen sağlanmaktadır: malzeme oranları, astar içeriği ve üretim ülkesi açıklanmış; ancak deadstock malzemenin tedarik kaynağı, miktarı ve stok fazlasına dönüşme nedeni belirtilmemiştir.
Önceki kullanım izleri	Görünür değildir; önceki bir giysiye ait dikiş, cep, kapama, aşınma veya onarım izi bulunmamaktadır. Bu doğrultuda, ürün kullanılmış bir giysiden dönüştürülmediği için önceki kullanım izi ölçütü karşılanmamaktadır.
El işçiliğinin görünürlüğü	Düşük/sınırlı. Görünür el dikişi veya onarım bulunmamaktadır. Yapısal karmaşıklık tasarım ve üretim emeğini göstermekte, ancak el işçiliğini kanıtlamamaktadır.
Ürünün niteliği	Ürün, işlevsel ve sanatsal nitelikleri bir arada barındırmaktadır; giyilebilir elbise işlevi ile heykelsi siluet bütünleştirilmektedir.
Atık algısı	Atık veya eskilik algısı oluşmamaktadır; dolayısıyla deadstock kökeni yalnızca ürün açıklaması aracılığıyla anlaşılabilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Biçim ve yan anlam. Monokromatik siyah elbisede; geniş yaka, kısa ve hacimli kollar, kumaş kaplı düğmelerin kumaşı toplayarak oluşturduğu radyal kıvrımlar ve aşağı doğru yuvarlaklaşan etek formu koza veya balon biçiminde bir siluet kurmaktadır. Ana kumaş %67 polyester, %20 ipek ve %13 poliamid; astar %100 pamuktur. Siyah renk dikiş ve parça sınırlarının algılanmasını azaltırken büzgülerin oluşturduğu ışık-gölge geçişleri yüzeyde kabartılı bir etki meydana getirmekte; arka görünüm daha sade olup orta bölümdeki fermuar, geniş yaka ve yuvarlak hacim burada da sürmektedir. Monokrom siyah ve kontrollü hacim ürüne teatral, rafine ve heykelsi bir görünüm kazandırmakta; "Dolly" adıyla birlikte düşünüldüğünde geniş yaka, yuvarlak siluet ve kumaş kaplı düğmeler oyuncak bebek veya çocuk giysisi biçimlerini çağrıştırmaktadır — bu bağlantı, görsel göstergelere dayanan araştırmacı yorumudur. Homojen renk ve yüzey yapısı malzemenin önceki durumuna ilişkin göstergeleri ortadan kaldırmakta ve ürünü yeni üretilmiş lüks bir moda nesnesi gibi göstermektedir; sürdürülebilirlik anlamı bu görünümden doğrudan okunamamakta, markanın sunduğu deadstock bilgisi aracılığıyla kurulmaktadır.

Önceki kullanım izleri ve tüketim kültürü açısından yorum. Üründe eski bir giysiden kaldığı anlaşılabilecek cep, dikiş, kapama veya parça sınırı; patchwork düzeni, renk farklılığı, aşınma, leke veya görünür onarım izi bulunmamaktadır. Deadstock kökeninin yüzeyde herhangi bir belirti (indeks) üretmemesi, atığın görünmezliğinin bir tasarım tercihi olduğunu ve sürdürülebilirlik anlamının görsel göstergelerden değil marka anlatısından kurulduğunu göstermektedir. Mevcut veriler ürünün kullanılmış bir giysiden dönüştürüldüğünü göstermediğinden "önceki kullanım izleri" ölçütü yöntemsel olarak uygulanamaz; deadstock kökeninin görünürlüğü "görünür değil", geçmiş malzemeye ilişkin dönüşüm izi "düşük" olarak kodlanabilir. Bu kodlama tasarım müdahalesinin düşüklüğü anlamına gelmemektedir: hacimli siluet nedeniyle tasarım müdahalesi yüksektir. Görünür el dikişi veya onarım bulunmadığından el işçiliği görünürlüğü düşük ve sınırlıdır; yapısal karmaşıklık tek başına işlemlerin elle gerçekleştirildiğini kanıtlamamaktadır. Malzemenin kaynağı, miktarı ve stok fazlasına dönüşme nedeni açıklanmadığından ürünün çevresel katkısı mevcut bilgilerle ölçülebilir biçimde değerlendirilememektedir (Long & Gui, 2024); 590 avroluk satış fiyatı, deadstock malzemenin düşük değerli bir kalıntı olarak değil, tasarım müdahalesiyle yüksek ekonomik ve simgesel değer kazanan bir kaynak olarak sunulduğunu göstermektedir (Kornieva, 2025). Deadstock kumaş Thompson'ın kategorileriyle birebir örtüşmese de ekonomik değerini yitirmiş atıl malzemenin yüksek değerli kalıcı bir nesneye dönüştürülmesi, çöp kuramındaki "çöp → kalıcı" geçişinin tüketici öncesi atıktaki karşılığı olarak okunabilir (Greeson vd., 2020, s. 156). Atık estetiğini açıkça sergilemek yerine atıl malzemenin kusursuz ve yeni görünümlü bir lüks ürüne dönüştürülebileceğini ortaya koyan üründe, tüketim kültürüne yönelik eleştiri görsel göstergelerden ziyade marka anlatısı aracılığıyla yapılandırılmaktadır.

Çizelge 7. Seçili ürünlerin görsel ve göstergebilimsel bulgularının karşılaştırılması

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Kod ve ürün	Kaynak malzeme ve önceki durum	Temel tasarım müdahalesi	Kaynak izlerinin ve atık algısının görünürlüğü	Temel görsel bulgu – düz anlam	Başlıca yan anlamlar ve eleştirel okuma
MS–01 – ***Upcycled Tote Bags Bustier Dress***	Baskılı pamuklu taşıma veya promosyon çantaları	Çantaların panellere ayrılması, farklı yönlerde birleştirilmesi, penslerle bedene oturtulması ve elbiseye dönüştürülmesi	Yüzeysel izler **yüksek**, biçimsel izler **düşük**; atık algısı **yüksek**	Ekru zemin üzerinde farklı dillerde yazı, logo, adres ve figürlerden oluşan asimetrik kolaj yüzeyli, bedene oturan büstiyer elbise	Tüketim dolaşımı, çoklu geçmiş, maddi süreklilik ve yeniden yaşam. Gündelik taşıma nesnesinin Couture ürüne dönüştürülmesi, değer hiyerarşisini sorgularken malzemenin lüks sistem içinde yeniden metalaştırılmasını sağlar.
MS–02 – ***Regenerated Denim Workwear Jacket***	Mevcut jeanler ve rejenere dana derisi	Ayırma, kum yıkama, kesme, panelleme, deri parçalar ekleme ve ham kenar bırakma	Malzeme geçmişi **orta–yüksek**, önceki jean biçimi **düşük**; atık algısı **orta**	Farklı tonlardaki denim panellerden oluşturulmuş, deri ayrıntılı, ham kenarlı ve kontrollü simetriye sahip kısa iş ceketi	Emek, dayanıklılık, iş giysisi belleği, onarım ve yeniden yapılanma. Önceki pantolon kimliği görsel olarak gizlendiğinden, sürdürülebilirlik anlamının yorumlanması kısmen marka açıklamasına bağlıdır.
MS–03 – ***Regenerated Household Linen Shirt Blouse***	1960'lardan kalma işlemeli pamuklu yastık kılıfları	Patchwork birleştirme, korse biçimlendirme, nakış ve dantellerin seçilerek yeni kompozisyona yerleştirilmesi	Ev tekstili biçimi **düşük**, nakış, dantel ve yüzey belleği **orta–yüksek**; atık algısı **orta**	Beyaz pamuklu parçaların dantel ve nakışlarla birleştirildiği, hacimli kollu ve korse etkili bluz	Ev içi emek, geçmiş, zanaat, mahrem alandan kamusal bedene geçiş ve kültürel süreklilik. Unutulmuş el işçiliği lüks moda bağlamında yeniden değer kazanır.
RR–01 – ***Lola Checked Upcycled–Wool Coat***	Vintage ekose yün battaniyeler	Farklı battaniyelerin büyük paneller halinde birleştirilmesi, kaban formuna dönüştürülmesi ve özgün saçakların korunması	Kaynak malzeme ve battaniye kimliği **yüksek**; atık algısı **orta–yüksek**	Birbirinden farklı renk ve ölçekteki ekose yüzeylerin iki parçalı görünüm oluşturduğu, kuşaklı uzun kaban	Ev sıcaklığı, korunma, nostalji ve özel alandan kamusal alana geçiş. Özgün saçakların korunması geçmişi görünür kılarken tekillik ve Couture benzeri üretim anlamı oluşturur.
RR–02 – ***Cara Skirt Unique #1***	Vintage yünlü kiltler	Kiltlerin yeniden kesilmesi, kısaltılması, farklı ekoselerin birleştirilmesi, bel bandı ve cep eklenmesi, etek ucunun ham bırakılması	Önceki kilt kimliği **orta**, fiziksel kullanım izleri **görünür değil**; atık algısı **düşük–orta**	İki farklı ekose yüzeyden oluşan, verev bel bantlı, ham kenarlı ve hafif A biçimli mini etek	Geçmiş, gelenek ve kültürel süreklilik. Kiltin mini eteğe dönüştürülmesi, geçmiş giysi kodunun güncellenmesine işaret eder; ham kenar ise kontrollü tamamlanmamışlık izlenimi oluşturur.
RR–03 – ***Dolly Dress Black***	Önceki giysi işlevi bulunmayan tüketici öncesi deadstock kumaş	Deadstock kumaşın geniş yaka, büzgü, kumaş kaplı düğmeler ve hacimli koza/balon siluetle biçimlendirilmesi	Önceki kullanım izi **uygulanamaz**; deadstock kökeni **görünür değil**, atık algısı **düşük**	Monokrom siyah, geniş yakalı, hacimli kollu, büzgülü yüzeyli ve heykelsi mini elbise	Teatrallik, rafine görünüm ve heykelsi biçim. Sürdürülebilirlik anlamı görsel olarak okunamaz: bu nedenle, esas olarak marka açıklamasına bağlıdır. Atıl malzeme kusursuz görünümlü lüks ürüne dönüştürülerek yeniden ekonomik ve simgesel değer kazanır.

3.3. Bulguların Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

Marine Serre ve Rave Review markalarından seçilen altı ürün karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, kaynak malzeme türleri, uygulanan dönüştürme teknikleri, önceki kullanım izlerinin görünürlüğü ve ürünlerin oluşturduğu simgesel anlamlar bakımından hem ortaklıkların hem de farklılıkların bulunduğu görülmektedir. İncelenen ürünlerde ileri dönüşüm, tek ve değişmez bir estetik anlayış olarak ortaya çıkmamış; kaynak malzemenin kimliğinin açıkça

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

korunmasından bütünüyle gizlenmesine uzanan farklı tasarım stratejileri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Karşılaştırmalı bulgular Çizelge 7'de özetlenmiş; belirlenen temel örüntüler aşağıda temalar hâlinde değerlendirilmiştir.

3.3.1. Kaynak Malzeme Türleri ve Dönüşüm Stratejileri

İncelenen ürünlerde dört temel kaynak grubunun kullanıldığı belirlenmiştir: taşıma nesnesi olarak kullanılan tote çantalar, jean ve kilt gibi mevcut giysiler, yastık kılıfı ve battaniye gibi ev tekstilleri ile önceki bir ürün işlevi bulunmayan deadstock kumaşlar. Bu çeşitlilik, ileri dönüşümün yalnızca kullanılmış giysilerin yeniden biçimlendirilmesinden ibaret olmadığını; ev içi tekstillerin, gündelik kullanım nesnelerinin ve tüketici öncesi üretim fazlası malzemelerin de moda tasarımının girdisine dönüştürülebildiğini göstermektedir (Dares, 2019, s. 117).

Marine Serre örneklerinde kaynak malzemeler pamuklu tote çantalar, jeanler ve 1960'lardan kalma işlemeli yastık kılıflarından oluşmaktadır. Bu ürünlerde taşıma nesnesi, giysi ve ev tekstili olmak üzere birbirinden farklı önceki işlevlere sahip malzemelerin yeni giysi biçimlerine dönüştürüldüğü görülmektedir. Rave Review örneklerinde ise vintage yün battaniyeler, vintage kiltler ve deadstock kumaş kullanılmıştır. Bu grupta ev tekstilinden giysiye dönüşüm, mevcut giysinin yeniden biçimlendirilmesi ve üretim fazlası kumaştan yeni giysi oluşturulması olmak üzere üç farklı yaklaşım bir arada yer almaktadır.

Altı üründen beşi daha önce belirli bir nesne veya giysi biçimine sahip malzemelerden oluşturulurken RR–03 kodlu Dolly elbise önceki kullanım işlevi bulunmayan deadstock kumaştan üretilmiştir. Bu elbise böylece kullanım sonrası malzemelerden oluşturulan diğer ürünlerden ayrılarak tüketici öncesi üretim fazlasının değerlendirilmesini temsil eden karşıt bir örnek oluşturmaktadır. Bu farklılık, kaynak malzemenin önceki kullanım izleri ile üretim fazlası niteliğinin görünürlüğünün aynı ölçüt altında değerlendirilmemesi gerektiğini göstermektedir. Bu kaynak gruplarına uygulanan sökme, kesme, panelleme, patchwork, yeniden yönlendirme, kısaltma, biçimlendirme, farklı malzemeler ekleme, ham kenar bırakma ve özgün ayrıntıları koruma gibi tasarım müdahaleleri üç temel dönüşüm biçimi altında toplanabilmektedir.

Birinci dönüşüm biçiminde kaynak nesnenin özgün işlevi ortadan kaldırılarak farklı bir giysi kategorisine geçilmektedir. Tote çantalardan büstiyer elbiseye ulaşılan MS–01, yastık kılıflarından korse biçimli bluzun üretildiği MS–03 ve battaniyelerden uzun kabanın elde edildiği RR–01 bu grupta yer almaktadır. Kaynak malzeme bu ürünlerde yalnızca süsleyici bir ek olarak kullanılmamış; yeni giysinin ana gövdesini ve yapısal bütünlüğünü oluşturmuştur. İkinci dönüşüm biçimi ise mevcut bir giysinin aynı genel kullanım alanı içinde yeniden yapılandırılmasına dayanmaktadır. Jeanlerin iş ceketine dönüştürüldüğü MS–02 ile vintage kiltlerin mini eteğe dönüştürüldüğü RR–02 bu yaklaşımı temsil etmektedir. MS–02'de pantolon biçimi ortadan kaldırılarak farklı bir üst giysi oluşturulmuş; RR–02'de ise kaynak ve sonuç ürün alt bedene giyilen aynı temel giysi kategorisinde kalmıştır. Bu fark, MS-02'de biçimsel dönüşümün daha yüksek olmasını sağlarken RR–02'de malzeme, desen ve temel giysi işlevinin daha fazla korunduğu seçici bir yeniden biçimlendirmenin öne çıkmasına yol açmaktadır. Üçüncü dönüşüm biçimi, önceki bir ürün formu bulunmayan atıl kumaşın yeni bir giysinin yapımında kullanılmasıdır. RR–03'te deadstock kumaş; geniş yaka, kumaş kaplı düğmeler,

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

büzgüler ve hacimli koza silueti aracılığıyla biçimlendirilmiştir. Bu üründe önceki bir nesnenin sökülmesi veya yeniden yapılandırılması söz konusu değildir; buna karşın malzemenin hacimli ve heykelsi bir tasarıma dönüştürülmesi, tasarım müdahalesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Önceki ürün biçiminin bulunmaması bu noktada tasarım müdahalesinin düşük olduğu anlamına gelmemektedir.

Markalar arasında estetik yaklaşım bakımından da belirgin bir farklılık bulunmaktadır. Marine Serre ürünlerinde parçalı ve heterojen malzemeler çoğunlukla bedene oturan, yapısal olarak kontrollü siluetler içinde düzenlenmiştir. Tote çanta elbisede düzensiz grafik yüzey ile kontrollü büstiyer formunun, denim cekette ise ton farklılıkları ile simetrik yapının birlikteliği bu yaklaşımı somutlaştırmaktadır. Rave Review ürünlerinde malzemenin özgün desenleri, ölçeği ve hacmi ise daha belirleyicidir. Lola kabandaki büyük battaniye panelleri ve özgün saçaklar, Cara etekteki farklı ekose yönleri ve Dolly elbisedeki hacimli koza biçimi, malzeme ve siluetin daha güçlü görsel karşıtlıklarla ele alındığını ortaya koymaktadır.

İncelenen ürünlerde panelleme, büzgü, patchwork ve karmaşık konstrüksiyonlar tasarım ve üretim emeğini görünür kılmakla birlikte el işçiliğinin doğrudan görünürlüğü genel olarak sınırlı kalmıştır; görünür dikiş, elde yapılmış onarım veya dekoratif el dikişine çoğu üründe rastlanmamaktadır. MS–03'teki nakış ve danteller geçmiş el işçiliğine ait izleri korusa da bunların yeni giysinin yapımı sırasında uygulandığı söylenemez. Panel birleşimleri ve patchwork yapı için de aynı durum geçerlidir: bu göstergeler tek başına üretimin elle gerçekleştirildiğini kanıtlamamaktadır. Yapısal karmaşıklık ile el işçiliğinin görünürlüğü bu yüzden birbirinden ayrı değerlendirilmiştir.

3.3.2. Atık ve Önceki Kullanım İzlerinin Görünürlük Düzeyleri

Karşılaştırmalı çözümleme sonucunda kaynak malzemenin yeni giyside görünürlük biçimi üç temel düzeyde sınıflandırılmıştır: açık görünürlük, seçici veya kısmi görünürlük ve gizlenmiş kaynak kimliği.

Açık görünürlük düzeyinde MS–01 ve RR–01 yer almaktadır. MS–01'de tote çantaların özgün biçimleri ve sapları ortadan kaldırılmış olsa da üzerlerindeki yazılar, adresler, logolar ve figürler yüzey kompozisyonunun temel unsurları olarak korunmuştur. RR–01'de farklı battaniyelere ait ekose desenler, büyük panel ölçekleri ve özgün saçaklar kaynağın ev tekstili kimliğini okunabilir durumda bırakmıştır. Her iki üründe de kaynak nesnenin önceki biçimi değiştirilmiş; onu tanımlayan yüzey göstergeleri ise estetik değer üretmek amacıyla görünür biçimde kullanılmıştır.

Seçici veya kısmi görünürlük düzeyinde ise MS–02, MS–03 ve RR–02 bulunmaktadır. MS–02'de jeanlerin pantolon biçimi okunamamakta; farklı denim tonları, panel birleşimleri ve ham kenarlar ise malzemenin heterojen geçmişini görünür kılmaktadır. MS–03'te yastık kılıfı biçimi ortadan kaldırılırken nakış, dantel ve beyaz pamuklu yüzey korunmuştur. RR–02'de kiltin ekose deseni ve temel etek işlevi sürdürülmüş; özgün uzunluk, bel yapısı ve giysi ayrıntıları değiştirilmiştir. Bu ürünlerde ileri dönüşüm niteliği görselden kısmen okunabilmektedir; kaynak malzemenin tam olarak belirlenebilmesi içinse marka açıklamasına başvurulmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Gizlenmiş kaynak kimliği düzeyini ise yalnızca RR–03 temsil etmektedir. Dolly elbisenin monokrom siyah yüzeyi, düzenli konstrüksiyonu ve kontrollü hacmi deadstock malzemenin kaynak durumuna ilişkin herhangi bir görsel gösterge sunmamaktadır. Ürünün üretim fazlası kumaştan oluşturulduğu yalnızca marka açıklaması aracılığıyla öğrenilebilmektedir. Dolly elbise bu yönüyle, ileri dönüşüm veya âtıl malzeme kullanımının her zaman patchwork, renk farklılığı, eski parça, ham kenar ya da görünür onarım yoluyla temsil edilmediğini göstermektedir.

İncelenen altı ürünün hiçbirinde yoğun kirlenme, belirgin hasar, yırtılma veya güçlü fiziksel aşınma doğrudan estetik unsur olarak sergilenmemiştir. Kaynak malzemenin geçmişi; bozulma ve değersizlik göstergelerinden çok baskı, desen, nakış, saçak, renk farklılığı, parça birleşimi ve ham kenar gibi seçilmiş özellikler yoluyla görünür kılınmıştır. Bu seçicilik, atık algısının korunmasının malzemenin yıpranmış durumunun aynen sergilenmesi anlamına gelmediğini ortaya koymaktadır. Markalar kaynak malzemelerin geçmişine ait belirli göstergeleri seçerek korumakta; kirlenme, hasar ve kullanılamazlık çağrışımlarını ise büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır.

Atık görünürlüğü ile tasarım müdahalesi arasında zorunlu ve doğrusal bir ilişki bulunmamaktadır. RR–03'te atıl malzemenin kökeni görünür olmadığı hâlde tasarım müdahalesi yüksektir; RR–01'de ise battaniye kimliği büyük ölçüde görünür olduğu hâlde malzeme uzun ve yapılandırılmış bir kabana dönüştürülmüştür. Atığın görünürlük düzeyi böylelikle, dönüşümün yoğunluğundan çok tasarımcının kaynak malzemenin hangi özelliklerini korumayı veya gizlemeyi tercih ettiğiyle ilişkilidir.

3.3.3. Üretilen Simgesel Anlamlar ve Tüketim Kültürüne Yönelik Eleştirel Okumalar

Ürünlerin yan anlam düzeyindeki çözümlemesi, geçmiş ve bellek, emek ve zanaat, tekillik, yeniden yapılanma, süreklilik ve tüketim eleştirisi olmak üzere birbiriyle ilişkili anlam kümeleri ortaya çıkarmıştır. Bu çözümleme Barthes'ın düz anlam–yan anlam modeli çerçevesinde yürütülmüştür (Barthes, 1977, s. 34); kaynak malzemelerde korunan baskı, nakış, dantel, saçak, ekose ve ham kenar gibi izler ise Peirceci anlamda malzemenin önceki yaşamına işaret eden belirti (indeks) göstergeler olarak değerlendirilmiştir (Sinclair & de Freitas, 2014, s. 357).

Bu kümeler içinde geçmiş ve bellek anlamı özellikle ev tekstilleri ve geleneksel giysilerden oluşturulan ürünlerde belirgindir. MS–03'teki yastık kılıfları, nakış ve dantel aracılığıyla ev içi yaşamı, geçmiş el emeğini ve özel alana ait tekstillerin kamusal bedene taşınmasını çağrıştırmaktadır. RR–01'de battaniyenin sıcaklık, korunma ve ev ortamıyla ilişkili anlamları kaban formunda yeniden kurulmaktadır. RR–02'de ekose yüzey ve kilt biçiminin korunmuş izleri geçmiş, gelenek ve kültürel süreklilik çağrışımları oluşturmaktadır. Kaynak kiltlerin kültürel ve coğrafi kökeni açıklanmadığı içinse bu anlamlar belirli bir topluluğa veya ulusal kimliğe doğrudan bağlanmamıştır.

Öte yandan, MS–01'de farklı yazı, logo, adres ve figürlerin aynı giyside bir araya gelmesi, birbirinden farklı dolaşım geçmişlerinin ve kullanım bağlamlarının yeni bir yüzeyde buluşmasını çağrıştırmaktadır. Baskıların kesilmesi, ters çevrilmesi ve özgün bağlamlarından ayrılması, metinleri iletişimsel göstergelerden estetik imgelere dönüştürmektedir. MS–02'de

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ise iş ceketi biçimi, denim ve ham kenarlar emek, dayanıklılık, kullanım süresi ve yeniden yapılanma anlamlarını güçlendirmektedir.

Tekillik anlamı bütün ürünlerde aynı biçimde üretilmemektedir. MS–01, MS–03, RR–01 ve RR–02'de tekillik büyük ölçüde kaynak malzemelerin renk, desen, nakış ve baskı bakımından birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ürünlerin yüzeyleri aynı kalıp tekrar edilse bile kaynak malzemenin değişmesi nedeniyle birebir yeniden üretilememektedir. RR–03'te ise tekillik kaynak malzemenin görünür farklılıklarından çok hacimli siluet ve tasarım müdahalesi üzerinden kurulmaktadır. Tekillik böylece bazen eski malzemenin korunmuş kimliğine, bazen de bu kimliği gizleyen yeni biçime dayanmaktadır.

Altı ürünün tamamında malzemenin kullanım veya ekonomik değerini kaybetmesi yerine yeni bir işleve ve simgesel konuma taşınması, yeniden yapılanma ve maddi süreklilik anlamlarını desteklemektedir. Ürünlerin tüketim kültürüyle ilişkisi ise salt karşıtlık ekseninde yapılandırılmamıştır. Nitekim tote çantaların Couture elbiseye, vintage battaniyelerin lüks kabana, kiltlerin tasarım mini eteğine ve deadstock kumaşın heykelsi elbiseye dönüştürülmesi; kaynak malzemelerin kullanım ömrünü uzatırken aynı zamanda onları yüksek ekonomik ve sembolik değere sahip ticari ürünler olarak yeniden konumlandırmaktadır.

İncelenen ürünler bir taraftan nesnelerin kullanım sonrasında değersizleştiği ve elden çıkarılabileceği düşüncesini sorgulamakta; diğer taraftan atık veya atıl malzemeyi özgünlük, tasarım değeri ve ayrıcalık söylemleri üzerinden yeniden metalaştırmaktadır (Briones Castro & Schmidt, 2025). Tüketim eleştirisi özellikle kaynak malzemenin görünür olduğu MS–01 ve RR–01'de görsel göstergeler aracılığıyla daha doğrudan kurulmaktadır. Kaynak kimliğinin kısmen veya tamamen gizlendiği ürünlerde ise sürdürülebilirlik ve tüketim eleştirisi büyük ölçüde marka tarafından sunulan yazılı açıklamalara bağlı hale gelmektedir.

Karşılaştırmalı bulgular bir bütün olarak, ileri dönüşüm estetiğinin yalnızca eski malzemeyi görünür biçimde sergileyen parçalı bir tasarım diliyle sınırlı olmadığını ortaya koymaktadır. İncelenen ürünlerde kaynak kimliğinin açıkça korunduğu, belirli göstergeler aracılığıyla seçici olarak sürdürüldüğü veya yeni giysi biçimi içinde bütünüyle gizlendiği üç temel strateji kategorize edilmiştir. Başka bir deyişle atığın estetik değere dönüşümü, yalnızca malzemenin fiziksel olarak yeniden kullanılmasıyla değil; önceki kimliğinin ne ölçüde korunacağına, hangi izlerin görünür bırakılacağına ve bu izlerin hangi simgesel anlatılar içinde yeniden düzenleneceğine ilişkin tasarım kararlarıyla gerçekleşmektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada Marine Serre ve Rave Review markalarından seçilen altı giysi, mevcut ve atıl tekstil malzemelerinin hangi tasarım müdahaleleriyle estetik değere dönüştürüldüğünü ve bu dönüşümün hangi görsel ve simgesel anlamları ürettiğini belirlemek amacıyla incelenmiştir. Bulgular, ileri dönüşümün yalnızca kullanılmış giysilerin yeniden biçimlendirilmesine dayanmadığını; tote çanta, yastık kılıfı ve battaniye gibi farklı işlevlere sahip nesnelerin, jean ve kilt gibi mevcut giysilerin ve tüketici öncesi üretim fazlası deadstock kumaşların moda tasarımında yeniden değerlendirilebildiğini göstermiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

İncelenen ürünlerde kaynak malzemelere kesme, sökme, panelleme, patchwork, yeniden yönlendirme, kısaltma, biçimlendirme, farklı malzemeler ekleme ve ham kenar bırakma gibi müdahaleler uygulanmıştır. Bu müdahalelerin kaynak nesnenin işlevini değiştirme, mevcut giysiyi yeniden yapılandırma ve atıl kumaştan bütünüyle yeni bir giysi oluşturma olmak üzere üç temel dönüşüm biçiminde gerçekleştiği belirlenmiştir: Tote çantaların elbiseye, yastık kılıflarının bluza ve battaniyelerin kabana dönüştürülmesi, kaynak nesnenin önceki işlevinin ortadan kaldırıldığı yüksek düzeyli biçimsel dönüşümleri temsil etmektedir. Jeanlerin cekete ve kiltlerin mini eteğe dönüştürülmesi ise önceki giysi kimliğinin farklı düzeylerde korunduğu yeniden yapılandırma uygulamalarıdır. Deadstock kumaştan oluşturulan Dolly elbise, önceki bir ürün formu bulunmamasına rağmen yüksek tasarım müdahalesiyle biçimlendirilen tüketici öncesi üretim fazlasını temsil etmektedir.

Araştırmanın temel sonuçlarından biri, kaynak malzemenin görünürlüğünün tek biçimli olmadığıdır. İncelenen ürünlerde kaynak kimliğinin açıkça korunduğu, seçici biçimde sürdürüldüğü ve bütünüyle gizlendiği üç farklı estetik strateji saptanmıştır. Tote çanta elbisede yazı, logo ve figürlerin; Lola kabanda ise battaniye desenleri ve özgün saçakların korunması, kaynak malzemeyi doğrudan görünür bir estetik göstergeye dönüştürmüştür. Denim ceket, ev tekstili bluz ve Cara etekte önceki ürün biçimleri büyük ölçüde değiştirilirken malzemenin ton, desen, nakış, dantel ve yüzey özellikleri seçici olarak korunmuştur. Dolly elbisede ise deadstock kökeni görsel olarak bütünüyle gizlenmiş ve yalnızca marka açıklaması aracılığıyla anlaşılabilir hâle gelmiştir.

Bu bulgu, ileri dönüşüm estetiğinin yalnızca patchwork, görünür dikiş, ham kenar veya eski malzeme görünümüyle tanımlanamayacağını ortaya koymaktadır: kaynak malzemenin yeni giyside görünmemesi, tasarım müdahalesinin düşük olduğu anlamına gelmemektedir (Ravnløkke & Ræbild, 2022). Aynı şekilde kaynak kimliğinin görünür olması da malzemenin önceki biçiminin aynen korunduğunu göstermemektedir. Atığın veya âtıl malzemenin estetik statüsü, tasarımcının kaynak malzemeden hangi izleri koruduğuna, hangi izleri ortadan kaldırdığına ve bunları yeni giysi kompozisyonunda nasıl düzenlediğine bağlı olarak kurulmaktadır.

Göstergebilimsel çözümleme sonucunda ürünlerin geçmiş, bellek, emek, dayanıklılık, ev içi yaşam, kültürel süreklilik, tekillik ve yeniden yapılanmayla ilişkili yan anlamlar ürettiği belirlenmiştir. Bu anlamların Barthes'ın düz anlam–yan anlam ayrımıyla çözümlenmesi (Barthes, 1977) ve kaynak malzemeye ait korunan izlerin belirti (indeks) niteliğiyle birlikte değerlendirilmesi (Sinclair & de Freitas, 2014, s. 357), ileri dönüştürülmüş giysinin görsel belleğinin nasıl simgesel değere dönüştüğünü ortaya koymuştur. Ev tekstillerinin bedene taşınması özel alan ile kamusal görünürlük arasında yeni bir ilişki kurarken, jean ve iş ceketi birlikteliği emek ve dayanıklılık anlamlarını güçlendirmiştir. Ekose, nakış, dantel, baskı ve saçak gibi korunmuş yüzey özellikleri kaynak malzemelerin geçmişini yeni giysi içinde sürdürmüştür. Yine de bu anlamlar markaların açıklanmış niyetleri olarak değil, ürünlerin görsel göstergelerinden hareketle geliştirilen araştırmacı yorumları olarak değerlendirilmiştir.

Ürünlerin parçalı yapıları, tekil malzeme yerleşimleri ve karmaşık konstrüksiyonları tasarım ve üretim emeğini görünür kılsa da el işçiliğinin doğrudan gözlemlenebilirliği büyük ölçüde sınırlı

kalmıştır. Yapısal karmaşıklık bu yüzden işlemlerin mutlaka elle gerçekleştirildiğinin kanıtı olarak ele alınmamıştır. Tekillik ise çoğunlukla görünür el işçiliğinden değil, kaynak malzemelerin renk, desen, baskı ve nakış bakımından birbirinden farklı olmasından doğmuştur.

İncelenen ürünler, mevcut malzemelerin kullanım ömrünün sona erdiği ve değersizleştiği düşüncesini sorgulayarak yeniden kullanım ve maddi süreklilik yönünde eleştirel anlamlar üretmektedir. Bu ürünlerin lüks moda sistemi içerisinde yüksek ekonomik ve simgesel değerlerle yeniden satışa sunulması ise ileri dönüşümün tüketim kültürünün bütünüyle dışında konumlanmadığını göstermektedir (Kornieva, 2025). Kaynak malzemeler bir taraftan âtıl duruma gelmekten kurtarılırken diğer taraftan tekillik, tasarım değeri ve ayrıcalık söylemleri üzerinden yeniden metalaştırılmaktadır. İleri dönüşüm ürünlerinin tüketim kültürüyle ilişkisi, yalnızca karşıtlık üzerinden değil; eleştiri ile yeniden değer üretimi arasındaki ikili yapı üzerinden değerlendirilmelidir.

Elde edilen bulgular, ileri dönüşüm yoluyla estetik değer üretiminin malzemenin geçmişini olduğu gibi korumaktan ibaret olmadığını ortaya koymaktadır. Tasarımcı, kaynak malzemenin görsel belleğini açıkça sergileyebilmekte, belirli izlerini seçerek yeni biçime taşıyabilmekte veya kaynak kimliğini bütünüyle gizleyebilmektedir. Böylece atık ya da âtıl malzeme, yalnızca yeni giysinin fiziksel hammaddesi olmaktan çıkmakta; aynı zamanda geçmiş, özgünlük, süreklilik ve yeniden değer kazanma anlatılarını taşıyan görsel ve simgesel bir tasarım unsuruna dönüşmektedir.

Araştırma, iki markadan seçilen altı ürün ve çevrimiçi olarak erişilebilen görsel ve yazılı verilerle sınırlıdır. Giysilerin fiziksel olarak incelenememesi nedeniyle dokunsal özellikler, dikiş teknikleri, gerçek aşınma düzeyleri ve üretim süreçleri doğrudan değerlendirilememiştir. Markaların ileri dönüşüm, vintage ve deadstock kullanımına ilişkin beyanları bağımsız biçimde doğrulanmamış; ürünlerin nicel çevresel etkilerinin ölçümü ise gerçekleştirilmemiştir. Gelecek çalışmalarda daha geniş marka ve ürün örneklemlerinin incelenmesi, giysilerin fiziksel analizlerinin yapılması ve tüketicilerin görünür veya gizlenmiş ileri dönüşüm estetiğini nasıl algıladıklarının araştırılması, konunun tasarım, üretim ve kullanıcı boyutlarının birlikte değerlendirilmesine katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Aus, R., Moora, H., Vihma, M., Unt, R., Kiisa, M., & Kapur, S. (2021). Designing for circular fashion: Integrating upcycling into conventional garment manufacturing processes. *Fashion and Textiles, 8*(1). https://doi.org/10.1186/s40691-021-00262-9

Badhwar, A., Islam, S., & Tan, C. S. L. (2023). Exploring the potential of blockchain technology within the fashion and textile supply chain with a focus on traceability, transparency, and product authenticity: A systematic review. *Frontiers in Blockchain, 6*, 1044723. https://doi.org/10.3389/fbloc.2023.1044723

Barthes, R. (1977). *Image–Music–Text* (S. Heath, Trans.). Pluto Press.

Briones Castro, Y., & Schmidt, S. M. (2025). Upcycling como alternativa estética, simbólica y funcional en el diseño de moda circular. *Cuadernos del Centro de Estudios de Diseño y Comunicación*, *277*, 191–200. https://doi.org/10.18682/cdc.vi277.12664

Burns, A. (2024). Upcycling classics—Sustainable design development through fabric manipulation techniques in fashion design education. *International Journal of Art & Design Education*, *43*(2), 272–288. https://doi.org/10.1111/jade.12502

Cervellon, M. (2013). Conspicuous conservation: Using semiotics to understand sustainable luxury. *International Journal of Market Research*, *55*(5), 695–717. https://doi.org/10.2501/ijmr-2013-030

Dares, J. L. (2019). *Fashion upcycling: The fashion upcycling: The challenges, successes, and solutions from a designer's perspective* [Yüksek lisans tezi, Ryerson Üniversitesi]. https://doi.org/10.32920/ryerson.14649336

Erol, Ş. (2022). Düşük kaliteli ve kesim atığı derilerden ileri dönüşüm giysi tasarımı önerileri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(2), 82–103. https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaksosbil/issue/74678/1221299

Gam, H. J., Cao, H., Bennett, J., Helmkamp, C., & Farr, C. (2011). Application of design for disassembly in men's jacket. *International Journal of Clothing Science and Technology*, *23*(2), 83–94. https://doi.org/10.1108/09556221111107289

Greeson, E., Laser, S., & Pyyhtinen, O. (2020). Dis/assembling value. *Valuation Studies*, *7*(2), 151–166. https://doi.org/10.3384/vs.2001-5992.2020.7.2.151-166

Hunt, C. (2014). Worn clothes and textiles as archives of memory. *Critical Studies in Fashion and Beauty*, *5*(2), 207–232. https://doi.org/10.1386/csfb.5.2.207_1

Jiu, Z., & Sethi, M. H. (2025). Is upcycling the best approach for designers to contribute to sustainable textile industry? *Textile*, *23*(2), 276–288. https://doi.org/10.1080/14759756.2025.2465167

Kornieva, T. (2025). Sustainable luxury: Integrating circular design principles into the high fashion segment. *Global Prosperity*, *5*(4), 212–220. https://doi.org/10.5281/zenodo.18261597

Long, X., & Gui, L. (2024). Waste not want not? The environmental implications of quick response and upcycling. *Manufacturing & Service Operations Management*, *26*(2), 612–631. https://doi.org/10.1287/msom.2022.0040

Milios, L. (2018). Advancing to a circular economy: Three essential ingredients for a comprehensive policy mix. *Sustainability Science*, *13*(3), 861–878. https://doi.org/10.1007/s11625-017-0502-9

Niinimäki, K., Peters, G., Dahlbo, H., Perry, P., Rissanen, T., & Gwilt, A. (2020). The environmental price of fast fashion. *Nature Reviews Earth & Environment*, *1*(4), 189–200. https://doi.org/10.1038/s43017-020-0039-9

Paula, D. M. S., Almeida, M. R. R. e, de Nadae, J., Hugo, A. de A., & Mello, C. H. P. (2026). Invisible textile waste, circular solutions: An action research experience in the energy industry. *Systemic Practice and Action Research*, *39*(2). https://doi.org/10.1007/s11213-026-09760-7

Ravnløkke, L., & Ræbild, U. (2022). Design for circularity through aesthetic surgery. *International Journal of Sustainable Fashion & Textiles*, *1*(2), 223–248. https://doi.org/10.1386/sft_0012_1

Sandin, G., & Peters, G. (2018). Environmental impact of textile reuse and recycling – A review. *Journal of Cleaner Production*, *184*, 353–365. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.02.266

Sinclair, N., & de Freitas, E. (2014). The haptic nature of gesture: Rethinking gesture with new multitouch digital technologies. *Gesture*, *14*(3), 351–374. https://doi.org/10.1075/gest.14.3.04sin

Singleton, B. (2021). The whale watched and whaled: Exploring the orderings of a complex environmental issue through the lens of rubbish theory. *Journal of Political Ecology*, *28*(1). https://doi.org/10.2458/jpe.2928

Skrede, J., & Andersen, B. (2022). Selling homes: The polysemy of visual marketing. *Social Semiotics*, *32*(3), 381–399. https://doi.org/10.1080/10350330.2020.1767398

Spagnoli, A. (2026). Between fragmentation and circularity: Design directions for the transition of Italian fashion. *Fashion Highlight*, 30–42. https://doi.org/10.36253/fh-3942

Suh, J., & Yoo, Y. (2023). A study of emotionally durable design for fashion product longevity. *Journal of the Korean Society of Costume*, *73*(4), 136–150. https://doi.org/10.7233/jksc.2023.73.4.136

Sung, K. K. (2023). Understanding upcycling and circular economy and their interrelationships through literature review for design education. *Proceedings of the Design Society*, *3*, 3721–3730. https://doi.org/10.1017/pds.2023.373

Turancı, E. (2021). Kurumsal sosyal sorumluluk bağlamında modada geri dönüşüm ve sürdürülebilirlik: Göstergebilimsel bir analiz. *Erciyes İletişim Dergisi*, *8*(1), 347–371. https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.801002

Valle–Noronha, J., Konovalov, M., & Kuusk, K. (2025). Layers of repair—On mending, care, and aesthetics of affect. *Fashion Theory*, *29*(7), 929–949. https://doi.org/10.1080/1362704x.2025.2527447

Ürün ve Görsel Kaynaklar

Marine Serre. (t.y.). *Upcycled Tote Bags Bustier Dress* [Ürün sayfası ve görseli]. Erişim tarihi 18 Haziran 2026, https://www.marineserre.com/en/products/regenerated-tote-bags-bustier-dress-wh30-ecru

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Marine Serre. (t.y.). *Regenerated Denim Workwear Jacket* [Ürün sayfası ve görseli]. Erişim tarihi 18 Haziran 2026, https://www.marineserre.com/en-lt/products/regenerated-denim-workwear-jacket-bg00-sand

Marine Serre. (t.y.). *Regenerated Household Linen Shirt Blouse* [Ürün sayfası ve görseli]. Erişim tarihi 18 Haziran 2026, https://www.marineserre.com/en-cz/products/regenerated-household-linen-shirt-blouse-wh10-white?utm

Selfridges. (t.y.). *Rave Review Lola Checked Upcycled–Wool Coat* [Ürün sayfası ve görseli]. Erişim tarihi 10 Nisan 2026, https://www.selfridges.com/US/en/product/rave-review-upcycled-lola-checked-upcycled-wool-coat_R03717181/?utm#colour=Blue%20Red%20Check

Rave Review. (t.y.). *Cara Skirt Unique #1* [Ürün sayfası ve görseli]. Erişim tarihi 10 Nisan 2026, https://www.rave-rvw.com/product/cara-skirt-unique-1/

Rave Review. (t.y.). *Dolly Dress Black* [Ürün sayfası ve görseli]. Erişim tarihi 10 Nisan 2026, https://www.rave-rvw.com/product/dolly-dress-black/

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ESRARENGİZ KASABA (GRAVITY FALLS) DİZİSİNDE CAMPBELL'IN MONOMİTİNİN KULLANIMI VE DÖNÜŞÜMÜ

Prof. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU
Ordu Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Fakültesi
tagsermin@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-5254-8874

ÖZET

Sinema ve televizyon endüstrisinde geleneksel anlatı yapısında sıklıkla başvurulan formülasyonlardan bir tanesi Joseph Campbell'ın Monomit (Kahramanın Yolculuğu) kuramıdır. Bu klasik şablonda, kader tarafından seçilmiş olan tekil kahraman doğaüstü krizleri aşmakta ve düzeni yeniden sağlamaktadır. Bu kalıpları dönüşüme uğratan anlatılar da hem sinema hem de televizyon için üretilen yapımlarda dikkatleri çekmektedir. Gerçekleştirilen çalışmada Alex Hirsch'in Esrarengiz Kasaba (Gravity Falls, 2012-2016) animasyon serisinin, mitsel katmanları ve anlatısal dönüşümlerini detaylı bir biçimde ele alabilmek için nitel araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Yöntemde, yapısal ve eleştirel anlatı analizi birlikte kullanılarak hem mitsel gelenekle kurduğu yapısal bağı anlamak hem de bu bağı koparan eleştirel müdahaleleri ortaya çıkarmak mümkün olabilmiştir. Çalışmanın sınırlılıkları açısından 41 bölümlük serinin Campbell'ın şablonunun kırılmaya uğratıldığı bölümleri amaçlı örneklem yoluyla seçilerek değerlendirilmiştir.

Çalışmada Esrarengiz Kasaba'nın, Campbell'ın Monomit modelini dört analitik düzlemde dönüştürdüğü ortaya konulmaktadır. İlk olarak, "Maceraya Çağrı" aşamasındaki kahramanın bilinmeyen dünyaya geçmeden önce yaşadığı tereddüt ve "Çağrının Reddi" motifi, gizemlere daha başlangıçtan itibaren istekle yönelen Dipper Pines aracılığıyla tersyüz edilmektedir. İkinci olarak, tek bir kahramanın doğrusal erginlenmesine dayanan anlatı modeli dönüştürülmekte; Dipper ve Mabel'ın farklı özellikleri, ihtiyaçları ve gelişim çizgileri, kahramanlığı bireysel bir başarı olmaktan çıkararak ikili ve kolektif bir deneyime dönüştürmektedir. Üçüncü olarak, Monomit'in "Nihai Ödül" aşamasındaki bireysel kazanım anlayışı dönüştürülmekte; finaldeki sonuç, tek bir kahramanın ayrıcalıklı bilgi, güç veya statü elde etmesiyle değil, ortak mücadele, ilişkilerin korunması ve Stan Pines'ın hafızasını feda etmesiyle kurulmaktadır. Bununla bağlantılı bir biçimde bilgi ve otorite, Monomit'teki bilge rehber konumundan uzaklaşarak; farklı karakterler arasında dağıtılmış, sorgulanabilir ve bazen de tehlike üretebilen bir unsura dönüştürülmektedir. Son olarak, Dipper'ın Ford'un yanında kalma ve onun akademik keşif

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

dünyasına katılma fırsatından vazgeçmesi, kahramanlık yolculuğunun amacını bilgiye, uzmanlığa veya ayrıcalıklı bir konuma ulaşma idealinden uzaklaştırmaktadır.
Bu bulgular doğrultusunda Esrarengiz Kasaba'nın Monomit'i bütünüyle reddetmediği; kahramanlığın başlangıcı, tekil kahramanlık, doğrusal erginlenme, bireysel ödül ve kahramanlık amacı gibi temel unsurları dönüştürdüğü tespit edilmiştir. Kahramanlık dayanışma, ilişkisel sorumluluk ve duygusal olgunlaşma üzerinden yeniden kurulmaktadır. Çalışmada incelenen animasyon dizisinin Hollywood'da standartlaşmış bir kalıp olan Monomit formülünün dönüşümünü ortaya koyan örneklerden bir tanesi olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Joseph Campbell, Monomit, Esrarengiz Kasaba, Nitel Yöntem, Yapısal Anlatı Analiz, Eleştirel Anlatı Analizi.

THE USE AND TRANSFORMATION OF CAMPBELL'S MONOMYTH IN GRAVITY FALLS

ABSTRACT

One of the most frequently employed formulations in traditional narrative structures within the film and television industries is Joseph Campbell's theory of the Monomyth, commonly known as the Hero's Journey. Within this classical framework, a singular hero chosen by fate overcomes supernatural crises and ultimately restores order. Narratives that transform these conventions have increasingly attracted scholarly attention in both film and television studies. This study employs a qualitative research methodology in order to examine in detail the mythic layers and narrative transformations of Alex Hirsch's animated series Gravity Falls (2012–2016). Structural and critical narrative analyses are utilized in combination to identify both the series' structural relationship with mythic traditions and the critical interventions through which it disrupts and transforms that relationship. Given the scope of the study, purposive sampling was employed, and episodes in which Campbell's narrative pattern is most visibly challenged or transformed were selected from the series' forty-one-episode corpus.

The findings demonstrate that Gravity Falls transforms Campbell's Monomyth across four analytical dimensions. First, the hero's hesitation before entering the unknown world and the motif of the "Refusal of the Call" are subverted through the character of Dipper Pines, who enthusiastically engages with mystery and the supernatural from the outset. Second, the narrative model based on the linear maturation of a single hero is transformed; the distinct characteristics, needs and developmental trajectories of Dipper and Mabel redefine heroism as a dual and collective experience rather than an individual achievement. Third, the notion of individual gain associated with the "Ultimate Boon" is reconfigured. The resolution of the final conflict is achieved not through a single hero's acquisition of privileged knowledge, power or status, but through collective struggle, the preservation of interpersonal relationships and Stan Pines' sacrifice of his own memory. Relatedly, knowledge and authority are displaced from the position of the wise mentor figure central to the Monomyth and become distributed, contestable and at times even capable of generating danger. Finally, Dipper's decision to forgo the

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

opportunity to remain with Ford and participate in his world of academic discovery distances the purpose of the heroic journey from the pursuit of knowledge, expertise or privileged status.

These findings indicate that Gravity Falls does not reject the Monomyth altogether; rather, it transforms fundamental elements such as the initiation of heroism, singular heroism, linear maturation, individual reward and the purpose of heroic action. Heroism is reconstructed through solidarity, relational responsibility and emotional maturity. The findings further suggest that the animated series examined in this study represents a notable example of the transformation of the Monomyth formula, a narrative pattern that has become standardized within Hollywood storytelling.

Keywords: Joseph Campbell, Monomyth, Gravity Falls, Qualitative Research, Structuralist Narrative Analysis, Critical Narrative Analysis.

1. GİRİŞ

Televizyon ve sinema endüstrisinde yer alan anlatılarda seyirciyle kurulan bağı güvenceye almak adına uzun bir süre boyunca Joseph Campbell'ın Monomit (Kahramanın Yolculuğu) kuramı standart bir formül olarak kullanılmaktadır. Campbell (2020), The Hero with a Thousand Faces adlı kitabında, dünya genelindeki mitolojik ve masal anlatılarının değişken konularına rağmen, temelde aynı kalıbı paylaştığını savunmaktadır. Bu evrensel yolculuk, özünde insanın içsel dönüşümünü ve psikolojik gelişimini sembolize etmektedir. Kitapta kahramanın macerası üç temel aşamada ele alınmaktadır. Bunlar: "Ayrılma, erginlenme ve dönüş"tür. Campbell'ın ortaya çıkardığı bu şablon, insan zihninin ortak derinliklerinden beslenerek izleyicide öngörülebilirliğin getirdiği anlatısal bir aşinalık sağlamaktadır.

Campbell'ın kurduğu bu kuramsal yapıyı, Vogler; Hollywood senaryo yazımı için bir kılavuz olarak geliştirmiştir. Vogler, 1992 yılında ilk olarak yayınlanan The Writer's Journey'de monomiti, senaristlerin ikna edici hikayeler yaratmasında işlevsel araçlarla dolu bir "çantaya" benzetmektedir (1998, s. 3). Pek çok geleneksel anlatı yapısındaki televizyon ve sinema yapımında bu formül tekrar tekrar kullanılmaktadır. Bununla birlikte çağdaş toplumların içinde bulunduğu durumların açıklanması ve bireylerin yüzleştiği krizlerin ele alınmasında zaman zaman bu şablon yetersiz kalabilmektedir. Postmodern dönemin refleksif ve eleştirel doğasıyla şekillenen anlatım biçimlerini benimseyen yapımlar, Campbell'ın ortaya koyduğu mitolojik kalıpları kopyalamaktan uzaktır. Hobbs ve Lovejoy (2026), "Campbell Tuzağı" olarak adlandırdıkları bu anlatısal kalıpları vurgulayarak, çağdaş anlatılarda bireysel zaferdense topluluk içinde dengeyi tesis etmeyi hedefleyen kolektif kahraman modellerinin öne çıktığını vurgulamaktadırlar (s. 2). Bu anlatılar kurtarıcı kahraman fantezisini bozarak kahramanlık mitini daha çoğulcu bir düzleme taşımaktadır.

Gerçekleştirilen bu çalışmada, Hirsch tarafından yaratılan Esrarengiz Kasaba (Gravity Falls, 2012-2016) animasyon serisinin Campbell'ın ortaya koyduğu formülü nasıl dönüşüme uğratarak anlatısal yapısında değişimler gerçekleştirdiği incelenmektedir. Dizi, yüzeyde kahramanın yolculuğuna dayalı bir anlatı düzenini sürdürse de Monomit'in tekil kahramanlık,

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

doğrusal erginlenme ve bireysel ödül anlayışını dönüştüren bir yapı kurmaktadır. Bu doğrultuda, modelin kullanımını ve dönüşümünü ortaya koyabilmek için yapısal ve eleştirel anlatı analizi kullanılmıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE:

2.1. Joseph Campbell'ın Monomit Şablonu

Monomit kavramını ilk defa kullanan İrlandalı yazar James Joyce'dur. Kelimeyi ilk olarak Finnegans Wake (1939) adlı eserinde insanlık tarihi boyunca ortaya atılmış olan mitlerin ve kültürel anlatıların tekrar eden örüntüler taşıdığına göndermede bulunmak üzere kullanmıştır (s. 581). Campbell kavramı geliştirerek, farklı kültürlerin kahramanlık anlatılarının ortak yapılarını açıklamakta bir modele dönüştürmüştür. Monomit, kahramanlık anlatılarında tekrar ettiği düşünülen ortak anlatı örüntüsünü ifade etmektedir. Campbell kavramı, 1949 yılında yayınlanmış olan "The Hero with a Thousand Faces"da kullanarak yaygınlık kazandırmıştır. Mitlerin kültürel farklılıklarına rağmen, kahramanın yolculuğu açısından çeşitli ortaklıklar sergilediğini Monomit modelinde ortaya koymaktadır. Kahramanın alıştığı ortamdan ayrılması, bilinmeyen bir dünyaya gitmesi, çeşitli sınavlardan geçmek zorunda kalması, bir ödül elde etmesi ve değişim geçirerek dönmesi aşamaları açısından çeşitli benzerliklerin bulunduğunu ifade etmektedir (Campbell, 2020, ss. 37-38).

Campbell (2020), Monomit (Kahramanın Yolculuğu) kuramını geliştirirken, mitoloji, antropoloji, psikanaliz, edebiyat dünyasının farklı kaynaklarından ve dünya dinleri ile kutsal metinlerden yararlanmıştır. Kuramına ilham olan psikoanalitik alanının önde gelen isimleri Carl Gustav Jung ve Sigmund Freud'dur (ss. 16-18, s. 25). Kuramında Jung'ın "Kolektif Bilinçdışı ve Arketipler" kuramsal yaklaşımlarından etkilenmiştir. Jung, tekrarlanan ruhsal imgeler ve sembolik örüntüler üzerinde durmakta; farklı coğrafyalarda yer alan insanların ortak insanlık hafızasına yaslanarak benzer kahraman figürleri üretmesi konusunda Campbell'a ilham olmaktadır. Freud da Oedipus Kompleksi gibi teorik açıklamaları ve psikoanalitik yaklaşımlarıyla Campbell'ın kahramanın bastırdığı korkularıyla yüzleşmesi ve babayla hesaplaşma gibi Monomit'in şablonundaki bazı aşamalarına temel sağlamaktadır.

Campbell'ın Monomit döngüsündeki "ayrılma (separation ya da departure), erginlenme (initiation) ve dönüş (return)" için kuramsal arka planı Fransız antropolog Arnold van Gennep'in kabilelerdeki erginlenme ritüellerini incelediği kitabı Les Rites de Passage-The Rites of Passage (ilk baskısı 1909) sağlamaktadır. Ayrıca doğu felsefesi ve dinlerinin; Amerikan yerlileri ve Afrika mitlerinin, klasik Yunan, Mısır ve İskandinav mitolojisinin kuramını geliştirmekte büyük etkisi bulunmaktadır. Campbell, kahramanın yolculuğunu ele alırken Alman etnolog ve arkeolog Leo Frobenius'tan da yararlanmıştır. Balinanın karnına girip çıkma motifinde, Frobenius'un 1904 tarihli Das Zeitalter des Sonnengottes-The Age of the Sun God adlı eserindeki birçok kültürün mitinde yer alan yeraltı dünyasına iniş temasından faydalanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

2.2. Modelin Temel Unsurları

Campbell'ın Monomit şeması üç ana bölüm ve bunların altındaki on yedi aşamadan oluşmaktadır (2020, ss. 37-38).

I. Ayrılma (Departure) aşamasında, kahraman yaşadığı coğrafyadan ayırılarak alışıldık çevresini bırakmaktadır.
   1. Maceraya Çağrı (The Call to Adventure): Bu ayrılık, beklenmedik bir haber, tehdit, kayıp, görev ile gelebilecek bir çağrı ile gerçekleşmektedir.
   2. Çağrının Reddi (Refusal of the Call): Kahraman ilk etapta bu çağrıya karşı isteksizdir, Çağrının Reddi aşaması her anlatıda bulunmayabilmektedir.
   3. Doğaüstü Yardım (Supernatural Aid): Kahramana yolculuğunda eşlik edecek olan bilgili bir rehber, kişi ya da nesne olabilmektedir.
   4. İlk Eşiğin Aşılması (The Crossing of the First Threshold): Kahramanın bilinmeyen dünyaya geçiş için ilk adımı atmasını ifade etmektedir.
   5. Balinanın Karnı (The Belly of the Whale): Bu aşamada ise kahraman alıştığı çevreden kopuş aşamasındadır.

II. Erginlenme'de (Initiation), kahraman başından geçen olaylar neticesinde bir değişim geçirmektedir.
   1. Sınavlar Yolu (The Road of Trials): Bu süreçte çeşitli engeller, düşmanlar ve zorluklar karşısında sınanmaktadır. Kahraman bu engellerin karşısında çeşitli beceriler geliştirmektedir.
   2. Tanrıçayla Karşılaşma (The Meeting with the Goddess): Bilgelik, sevgi, anne ya da dişil gücün zirvesindeki bir figürle (kraliçe, tanrıça, bilge kadın vb…) karşılaşmayla ilişkilendirilmektedir.
   3. Baştan Çıkarıcı Kadın (Woman as the Temptress): Kahramanı yolculuğunun amacından uzaklaştırmaya çalışan bir figür ile kahramanın iradesinin sınanmasıdır.
   4. Babayla Uzlaşma (Atonement with the Father): Kahraman üzerinde etki sahibi olan güçle yüzleşmekte ve bu otoriteyle yaşadığı çatışmayı aşmaktadır.
   5. Tanrılaşma (Apotheosis): Kahraman benliğinin sınırlarını aşarak, üstün bir bilinç seviyesine ulaşmaktadır.
   6. Nihai Ödül (The Ultimate Boon): Kahramanın atlattığı bütün zorluklar ve engellerden sonra yola çıkma amacına ulaştığı aşamadır. Bu ödül sadece kahramanın bireysel zaferinin karşılığı değildir. Aynı zamanda geri döndüğünde halkının yararına kullanması içindir.

III. Dönüş (Return), kahramanın yolculuğunun tamamlanmasında ödülü elde etmek yeterli değildir; bunu geride bıraktığı insanların yararına kullanması için dönmesi gerekmektedir.
   1. Dönüşün Reddi (Refusal of the Return): Kahramanın eski dünyasına dönmeye istekli olmamasıdır.
   2. Büyülü Kaçış (The Magic Flight): Kahramanın nihai ödülü hile ile elde etmesi durumunda kaçmak zorunda kaldığı aşamadır.
   3. Dışarıdan Kurtarılma (Rescue from Without): Kahramanın geri dönüş yolunda kurtarılması gerekebilmektedir.
   4. Dönüş Eşiğinin Aşılması (The Crossing of the Return Treshold): Kahramanın maceranın başında yaşadığı dünya ile olağandışı dünya arasında geçtiği o eşiği dönüşte tekrar geçmesi gerekmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

5. İki Dünyanın Efendisi (Master of the Two Worlds): Kahramanın hem kendi dünyasının hem de doğaüstü dünyanın bilgeliklerine hâkim olup, denge sağlayabilmesidir.
6. Yaşama Özgürlüğü (Freedom to Live): Döngünün sonu olup, kahramanın geçmiş ve geleceğe ilişkin korku ve endişelerden sıyrılarak huzur içinde yaşaması, toplumuna da bu şekilde katkı sağlamasıdır.

Campbell, farklı kültürlerdeki kahramanlık anlatıları arasında döngüsel bir örüntü bulunduğunu belirtmektedir. Ortaya koyduğu bu modelde, kahramanın geçirdiği evreler hem fiziksel hem de psikolojik olarak yaşadığı dönüşümü içermektedir. Karşılaştığı güçlükler yalnızca fiziksel olanları değil aynı zamanda yüzleşmesi gereken korkularını da sembolize etmektedir.

2.3. Monomit'in Ayırt Edici Özellikleri

Monomit modelinin sahip olduğu belli başlı özellikler diğer araştırmacıların geliştirdiği modellerden ayrılmasını sağlamaktadır. Bu özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Model kahramanın döngüsel yolculuğunu ele almaktadır. Yalnızca yolculuğa çıkılmamakta, başlangıç noktasına geri gelerek deneyimlerini ve elde ettiklerini diğerleriyle paylaşmaktadır.
- Modelde kahramanlık anlatılarının sahip olduğu evrensel temel hikâye yapısı değerlendirilmektedir. Ele alınan hikayeler farklı kültürlere ait olsa da aynı temel yapı üzerine inşa edilmektedirler.
- Modelin merkezinde kahramanın yolculuğu bulunmaktadır.
- Monomit'te kahramanın fiziksel olarak içinde bulunduğu yolculuk durumunun psikolojik uzantıları bulunmaktadır. Karşılaşılan engeller kahramanın bilinçdışına bastırdığı bir korkuyu ya da travmayı sembolize edebilmektedir. Dışsal olaylar ile içsel değişim birlikte ilerlemektedir.
- Kahramanın yolculuğun başındaki kişiden farklı birine dönüşmesi önemli bir unsurdur. Yaşadığı zorluklar, karşılaştığı kişiler ve olaylar onu yeni bir bilinç düzeyine doğru ilerletmektedir.
- Monomit; kahraman, bilge rehber, doğaüstü yardımcı, düşman ve baştan çıkarıcı figür gibi arketiplere yaslanmaktadır. Campbell'ın arketip kuramının etkileri burada açıkça görülmektedir.
- Kahraman olmanın önemli unsurlarından bir tanesi modelin başat unsurlarındandır. Kahramanın egosunu alt ederek, nihai ödülü kendi toplumunun ya da tüm dünyanın iyiliğine sunması gerekmektedir.
- Modelin esnek bir yapısı bulunmaktadır. Her hikâyede, bu modelin 17 basamağının hepsinin sırayla gerçekleşmesi gerekmemektedir.

Monomit'in sahip olduğu bu özellikler, Propp'un masal işlevleriyle karıştırılmasının önüne geçmektedir. Ancak bazı araştırmacılar tarafından anlatı yapısının farklı düzeylerinin açıklanmasında birlikte kullanılmaktadırlar. Propp, Masalın Biçimbilimi (Morphology of the Folklore) ile Rus masallarındaki eylem ve işlevlerin dağılımını ele almaktadır. Propp (1968), metin odaklı ve biçimsel bir yapısalcıdır. Karakterlerin iç dünyasından ziyade Rus masallarındaki değişmeyen 31 işlev ve 7 karakter alanına odaklanmaktadır. Propp'un biçimsel

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

eylem morfolojisiyle Campbell'ın psikolojik Monomit kuramını bir araya getiren çalışmaların içerisinde, Vogler'in (1998), The Writer's Journey kitabı sayılabilir.

Vogler (1998), çalışmasında Campbell'ın Monomit modelini Hollywood senaryo yazımı için daha kısa ve uygulanabilir bir hale getirmektedir. Vogler 12 aşamalı bir senaryo modeli geliştirmiştir. Modelini Campbell'ınkinden farklı kılan unsurların içerisinde; amaç, yapı ve işleyiş temelinde özellikler yer almaktadır. Voglerin hedefi başarılı film senaryosu üretmek isteyenlere yönelik uygulanabilir bir formül sağlamaktır. Vogler, modelinde soyut olan ifadeleri kolay anlaşılması açısından değiştirerek, Campbell'ın 17 aşamasını sadeleştirmiş ve 12'ye indirmiştir. (ss. 25-28).

Monomit şablonu kullanılarak incelenen anlatılara bakıldığında, bunların içerisinde mitolojik kahramanlık anlatıları, destanlar, masallar, dinî anlatılar, edebiyat metinleri, sinema filmleri, televizyon dizileri ve animasyonlar sayılabilir. Şablonda yer alan aşamalar kahramanlık yapısını incelemekte, kahramanın yolculuğu ve metafor ilişkisi bakımından, kurmaca olmayan kişisel ve kurumsal anlatıların incelenmesinde kullanılabilmektedir.

2.4. Kuramsal Eleştiriler ve Sınırlılıklar

Monomit kuramı, folklor, mitoloji, kültürel çalışmalar, toplumsal cinsiyet, medya çalışmaları gibi alanlarda çalışmalar gerçekleştiren araştırmacılar tarafından eleştirilmektedir. Eleştiriler özellikle; evrensellik, kültürel farklılıkların göz ardı edilmesi, erkek merkezli kahraman modeli, seçici veri kullanılması, Campbell'ın modelinin medya endüstrisinde baskın hale gelmesi ve tek bir kahramanın başarısına odaklanılması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu eleştirileri yönelten isimlerin içerisinde folklorist Alan Dundes, mitoloji kuramcısı Robert A. Segal, feminist araştırmacılardan Helen Jacey, medya araştırmacıları Roy Hanney ve C. P. Nield ile kahramanlık kuramcıları Priscilla Hobbs ve Rebekah Lovejoy yer almaktadır.

Campbell'ın modeline ilişkin araştırmacıların eleştirdiği başlıca konu, farklı kültürlere ilişkin anlatıları tek bir evrensel şemaya indirmesi yönündedir. Dundes (2005), bu yaklaşımın yöntemsel açıdan da sorunlu olduğunu iddia etmektedir. Ona göre bütün kültürlerde ortak bir mitsel yapı olduğuna ilişkin kanıt bulunmamaktadır. Ancak modelde benimsenen yaklaşım anlatıları tek bir evrensel kalıp altında açıklamaya çalışmaktır. Bu da kültürel çeşitliliğin ve yerel farklılıkların görünmez hale gelmesine neden olmaktadır. Campbell'ın Jungcu kolektif bilinçdışı ve kalıtsal arketip anlayışından yararlanması; folklor araştırmalarındaki anlatıların kültürel aktarım ile şekillendiğine ilişkin iddialarla örtüşmemektedir. Dundes, Monomit modeline uymayan örneklerin dışarıda bırakılarak seçici veri kullanıldığını belirtmektedir (2005, ss. 391-396).

Kuramın evrenselci varsayımlarını Segal de benzer bir biçimde eleştirmektedir. Ona göre Campbell, mitlerin kültürel, toplumsal bağlamlarını ve özgünlüklerini göz ardı etmektedir (Segal, 1987, ss. 26-40). Ayrıca kahramanın yolculuğunun Jungcu bir psikolojik olgunlaşma modeli olarak ele alınmasının birçok kolektif ve toplumsal miti açıklamakta yetersiz olduğunu belirtmektedir (Segal, 1987, ss. 41-56). Modelde kahramanın genellikle bireysel ve eril bir özne

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

olarak konumlandırılmasına ilişkin de eleştiriler yöneltilmektedir. Modelde yer alan Tanrıçayla Karşılaşma ve Baştan Çıkarıcı Kadın aşamaları; kadınları kahramanın gelişimine hizmet işlevlerine indirgeme tehlikesi içerebilmektedir. Jacey (2010) çalışmalarında anlatı yapılarını değerlendirirken toplumsal cinsiyet açısından yaklaşılması gerektiğini vurgulamaktadır (ss. 310-312). Monomit'in erkek merkezli yapısı kadın kahramanların mücadelelerini açıklamakta yetersiz kaldığından alternatif anlatı modellerine ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir. Hanney (2024), Monomit'in modern anlatılardaki baskın etkisini sorgulamaktadır (s. 113).

Hobbs ve Lovejoy (2026), çalışmalarında tekil ve seçilmiş kahraman merkezli anlatıları eleştirmektedirler. Her türlü hikâyenin tekil bir kalıba göre değerlendirilmeye çalışılmasına karşı çıkmaktadırlar. Araştırmacılara göre kahramanın uzak diyarlara fiziksel olarak gitmesine gerek yoktur. Değişim ve dönüşüm çok uzaklara gitmeden de gerçekleşebilir. Modern hikâye anlatıcılığında, Campbell'ın klasikleşmiş formüllerinden uzak durulması üzerinde durmaktadırlar. Ayrıca, günümüz toplumlarındaki çağdaş sorunların çözümü bireysel kahramanlıktansa kolektif çözümler gerektirmektedir. Toplulukların, ailelerin ya da bir grup insanın ortak bir amaç için mücadelesi Monomit şablonunun sınırlı kalıplarına uymamaktadır (ss. 15-56).

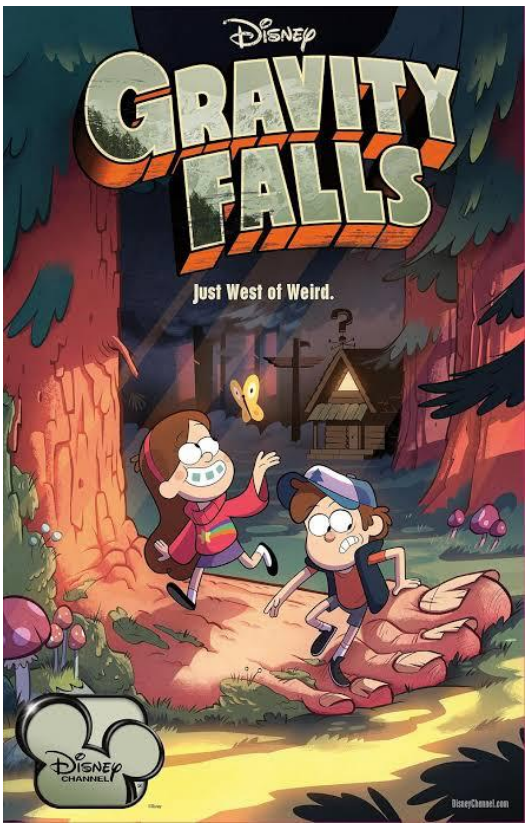
3. YAPISAL VE ELEŞTİREL ANLATI ANALİZİ ÇERÇEVESİNDE ESRARENGİZ KASABA

Çalışmada, Esrarengiz Kasaba dizisinin Campbell'ın Monomit modeliyle kurduğu ilişkiyi incelerken nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Dizinin modelle arasındaki yapısal bağı ortaya koyabilmek amacıyla yapısal anlatı analizi kullanılmıştır. Yapısal anlatı analizinde anlatıları bağımsız tekil birimler olarak değil, temellendikleri yapıları ve kurallar sistemini odağa alarak incelemek esastır. Bu bakış açısına göre, anlatılar arasında çeşitli açılardan farklılıklar bulunmakla birlikte paylaştıkları ortak örüntüler bulunmaktadır. Bu yaklaşımla anlatının yapısal ilişkilerinin, işlevlerinin ve anlatısal düzeninin ortaya çıkartılmasına çalışılmaktadır. Anlatı analiz edilirken; olay örgüsüne, karakterlerin işlevlerine, anlatısal aşamalara ve bunların arasındaki ilişkilere odaklanılmaktadır (Barthes, 1975; Todorov, 1977). Dizideki olay örgüsü ve karakterlerin gelişim süreçleri Campbell'ın kahramanın yolculuğu şablonu çerçevesinde incelenmekte; şablon yapısıyla örtüştüğü ve ayrıştığı unsurlar ortaya konulmaktadır.

Çalışmada dizinin modelden hangi noktalarda uzaklaştığı ve dönüşüm gerçekleştirdiğinin değerlendirilmesi eleştirel anlatı analizi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemde anlatılar, ürettikleri değerler, anlamlar ve toplumsal kabuller açısından sorgulanır. Anlatılar kendiliğinden oluşan ifadeler olarak değil, belirli tarihsel, toplumsal ve kuramsal bağlantılarla ortaya konulan anlamlandırma biçimleri olarak değerlendirilmektedirler. Yaklaşımın eleştirel niteliği, metnin bağlı olduğu yapıların hangilerini yeniden ürettiğini hangilerini ise tartışmaya açtığını incelemesinden gelmektedir. Pino Gavidia ve Adu (2022) anlatıların değerlendirilirken, belirli sosyal, kültürel, tarihsel ve politik bağlamlar içerisinde şekillenen pratikler çerçevesinde ele alındığını vurgulamaktadır. Riessman (2008) da anlatıların incelenirken, kuruluş biçimine, bağlamına ve anlamsal açıdan nelerin öne çıkarıldığına dikkatleri çekmektedir. Bu doğrultuda,

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Monomit modeli karşılaştırma için temel alınarak, dizinin seçilen bölümlerinde modelden sapmaların taşıdığı anlam eleştirel anlatı analiziyle değerlendirilmiştir. Yapısal ve eleştirel anlatı analizleri birlikte kullanılarak, Monomit'in anlatı aşamalarından hangilerinin kullanıldığı, nelerin dışarıda bırakıldığı ve dönüştürüldüğünün ortaya konulması amaçlanmıştır.

Görsel 1. Esrarengiz Kasaba (Gravity Falls), https://www.imdb.com/title/tt1865718/?ref_=ttmi_ov_srs, Erişim Tarihi: 30.08.2026.

Esrarengiz Kasaba animasyon dizisi, 2012-2016 arasında Disney Channel'da yayınlanmış olan 41 bölümlük bir yapımdır. Öncelikle dizinin bütün bölümleri Monomit aşamaları açısından izlenmiştir. Örneklem, amaçlı örnekleme çeşitlerinden ölçüt örneklemesi yoluyla oluşturulmuştur. Araştırmanın amacıyla bağlantılı bir biçimde Monomit aşamalarından en azından bir tanesinin belirgin bir biçimde işlenmesi ve ilgili aşamanın klasik anlatı işlevinden sapması veya farklı bir işleve dönüştürülmesine odaklanılarak örneklemi oluşturan bölümler seçilmiştir. Bu bölümler; Tourist Trapped (S1E1), Dreamscaperers (S1E19), Not What He Seems (S2E11), A Tale of Two Stans (S2E12), Dipper and Mabel vs. the Future (S2E17), Weirdmageddon I-II-III-IV (S2-E18, E19, E20, E21) olmak üzere dokuz tanedir. Final dörtlemesi olan son bölümler, tek bir anlatısal bütünlük içerisinde analize dahil edilmiştir. Örneklemdeki, bu bölümler, dizinin Monomit modeliyle kurduğu ilişkinin özellikle sapma, kısmi uyum ve işlevsel dönüşüm noktalarını belirgin hale getirmeleri bakımından örneklemi oluşturmaktadırlar.

Seçilen bölümlerden veriler toplanırken, tekrar tekrar izleme gerçekleştirilerek; bölümlerdeki olay örgüsüne, karakter gelişimlerine, Monomit aşamalarıyla kurulan ilişki temsillerine

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

odaklanılarak veriler sınıflandırılmıştır. Çalışmada analiz iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, seçilen bölümlerdeki olay örgüsü değerlendirilirken; başlangıç durumu, temel çatışma, kriz, çözüm, varsa dönüş sürecinin gerçeklenişine odaklanılmaktadır. Karakter gelişiminde; Mabel, Dipper, Stan, Ford veya bölümde öne çıkan diğer karakterlerin geçirdiği dönüşüm incelenmektedir. Bölümde yer alan Monomit aşamalarıyla örtüşme durumu; tam, kısmi, dönüştürülmüş veya karşılık yok olarak değerlendirilmektedir.

İkinci aşamada, yapısal çözümleme sonucunda belirlenen uyum ve sapmaların anlatı açısından taşıdığı anlam eleştirel anlatı analizi aracılığıyla değerlendirilmiştir. Bu aşamada, dizinin Monomit modeline ilişkin hangi anlatısal kabulleri yeniden ürettiği, hangilerini tartışmaya açtığı veya dönüştürdüğü incelenmiştir. Bu kapsamda Esrarengiz Kasaba'nın monomiti bütünüyle reddetmediği, ancak modelin dayandığı temel varsayımları dönüştürerek yeniden düzenlediği ortaya konulmuştur.

3. 1. Seçilen Bölümlerin Campbell'ın Monomit Modeli Açısından Analizi

3. 1. 1. Tourist Trapped-Turist Kapanı (S1E1)

Olay Örgüsü

Dizinin ilk bölümünde, Dipper ve Mabel isimli 12 yaşındaki ikizler amcaları Stan'in yaşadığı kasabada yaz tatillerini geçirmek üzere Oregon, Gravity Falls'a gelmeleriyle başlangıç yapılmıştır. Dipper, ormanda üzerinde üç yazan bir günlük bulmuş ve bu günlükle kasabada gizemli olayların olduğuna ilişkin şüpheleri doğrulanmıştır. Mabel da bu süreçte Norman isimli biriyle tanışmış ve onunla çıkarken aslında cücelerden oluştuğunu fark etmiştir.

Temel çatışma, cücelerin yeni kraliçeleri olarak Mabel'ın olmasını istemeleri, Mabel'ın ise bunu reddetmesidir. Cüceler Mabel'ın özgür iradesiyle verdiği karara onu kaçırarak karşılık vermişlerdir. Bu da bölümdeki krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çözüm aşamasında, Mabel Dipper tarafından kurtarılmıştır. Mabel cüce tehdidini bertaraf ederken, kasabanın doğaüstü özellikleri de ortaya çıkmıştır. Dönüş, ikizlerin tehlikelerle dolu ormandan peşlerinde cüce tehlikesi takip ederken eve doğru kaçışlarıyla gerçekleşmiştir. Mystery Shack'in (Gizemli Kulübe) dışında cücelerin yarattığı tehdit Mabel tarafından yok edilirken, dönüş tamamlanmıştır.

Bölümün olay örgüsü Dipper'ın günlüğü bulma süreci ve Mabel'ın romantik beklentilerinin cüceler tarafından boşa çıkartılması olmak üzere iki çizgide ilerlemektedir. Bu ikili yapı, cüce tehdidine ilişkin ikizlerin birlikte mücadele etmesiyle birleşmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Görsel 2. Dipper'ın Günlüğü Bulması, Mabel'ın Cücelerle Mücadelesi, Kardeşlerin Cücelerden Kaçışı, https://www.imdb.com/title/tt1865718/?ref_=ttmi_ov_srs, Erişim Tarihi: 30.08.2026.

Karakter Gelişimi

Dipper bölümün başında kasabanın gizemlerini anlamaya çalışan, çevresindeki durumlara şüpheyle yaklaşan ve günlükte yer alan bilgileri kullanarak mantıklı çözümler arayan bir karakter olarak konumlandırılmıştır. Bölümün ilerleyen aşamalarında kasabanın gizemlerini sadece bilgiyle ve mantıkla çözemeyeceğini Mabel'ın yardımı olmadan cücelerin tehdidini yok edemediğinde anlamıştır.

Mabel, başlangıçta her şeye olumlu bakan ve romantik bir ilişki peşinde bir kızken, ikizinin uyarılarını göz ardı etmektedir. Daha sonra erkek arkadaşının aslında cücelerden oluştuğunu öğrendiğinde, kararlı bir biçimde cücelere karşı durmuştur. Kasabanın aslında gizemlerle ve garip yaratıklarla dolu olduğunu fark ederek, gerektiğinde güçlü bir biçimde savunmacı bir konuma geçebileceğini göstermektedir.

Campbell'ın Monomit Modeli Aşamalarıyla Örtüşme ve Ayrışma

- **Kısmi Uyum Gösteren Aşamalar**

Monomitin aşamalarından Maceraya Çağrı, Dipper'ın günlüğü bulmasıyla kısmen karşılanmaktadır. Bulunan günlük kasabanın bilinmeyen dünyasına açılan bir kapıdır. Kasabanın tuhaflıkları gizemli bir yazar tarafından günlükte detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

İlk Eşiğin Aşılması, ikizlerin cücelerle karşılaşmaları ve neredeyse onlar tarafından esir alınacak olmalarıyla sıradan görünenin ötesine geçerek, doğaüstü gerçeklikle karşılaşmalarıyla kısmen karşılanmaktadır. Bölümde bu geçiş, kahramanın tek başına bilinmeyen bir dünyaya gitmesi olarak değil; ikizlerin birlikte cücelerin şiddetine maruz kalmalarıyla gerçekleşmiştir.

Balinanın Karnı, ikizlerin cüceler tarafından ormanın tekinsiz bir bölgesine götürülmesiyle kısmen sağlanmaktadır. Bu tehlike özellikle Mabel'ın isteği dışında cücelerin yaşam alanlarında zorla tutulması anlamına gelmekteyken, güvenli yaşamlarından uzaklaşmalarını simgelemektedir. Kahraman sembolik olarak yutulup yeniden doğuşa hazırlanıyor olmasa da

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ikizlerin tehlikeli bir ortama çekilmiş durumda olmalarının bu aşamayla kısmen uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

Sınavlar Yolu, modeldeki tam kapsamlı kahramanlık yolculuğu aşamalarıyla birlikte bölümde bulunmamaktadır. Ancak Dipper'ın gizemi çözmek üzere Norman karakterine ilişkin çeşitli varsayımlarını test etmesi, Mabel'ın romantik ideallerinden vazgeçerek, tehditten kurtulmakta tehlikelerle yüzleşmeleri sonucunda kısmen karşılandığı değerlendirilmiştir.

Dönüş Eşiğinin Aşılması, ikizlerin tehlikeli ormandan Mystery Shack'e dönmeleri ile kısmen karşılık bulmuştur.

- **Dönüştürülmüş Aşamalar**

Doğaüstü Yardım aşaması bu bölümde dönüştürülmüş bir biçimde yer almaktadır. Campbell'ın modelinde bilgili bir rehberken bu bölümde günlük, bu çerçevede bir işlev üstlenmektedir. Kasabada ortaya çıkan tuhaflıklara ilişkin açıklamalar içeren, zor durumlardan kurtulmak açısından da ipuçları barındıran günlük, Dipper için bir rehber rolünü üstlenmiştir.

Dışarıdan Kurtarılma aşaması, Dipper'ın ikizinin yardımına golf arabasıyla gelerek dönüştürülmüş bir biçimde anlatıdaki yerini almıştır.

- **Karşılığı Olmayan Aşamalar**

Dipper'ın maceraya hevesli olması ve günlükte yazan bilgileri ilgiyle incelemesi Çağrının Reddi aşamasını bu bölümde karşılıksız bırakmıştır. Ayrıca modelin geride kalan aşamalarından olan Tanrıçayla Karşılaşma, Baştan Çıkarıcı Kadın, Babayla Uzlaşma, Tanrılaşma, Nihai Ödül, Dönüşün Reddedilmesi, Büyülü Kaçış, İki Dünyanın Efendisi ve Yaşama Özgürlüğü'nün anlatıda karşılığı bulunmamaktadır.

Eleştirel Anlatı Yorumu

Turist Tuzağı'nın yapısal çözümlemesinde, Monomit modelinin bütünüyle uygulanmadığı, bazı aşamalarının kısmen ya da dönüştürülerek, yeniden kurgulandığı görülmektedir. Maceraya Çağrı'nın Dipper'ın günlüğü bulmasıyla; dışarıdan gelen bir çeşit görev niteliğinde çağrı olmadan kısmen sağlandığı görülmektedir. Ayrıca modeldeki tekil eril karakterin macerasının dizide ikili kahraman modeli olarak dönüşüm geçirdiği gözlenmektedir. Her ne kadar günlüğü bulan Dipper olsa da kasabanın tuhaflıklarından olan cücelerin neden olduğu tehdit Mabel'ı da etkilemekte ve birlikte mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu anlatı yapısında ilerleyen dizinin ilk bölümü, tek bir kahramanın çeşitli aşamalardan geçerek ilerlediği bir anlatı modelini daha başlangıç aşamasında sınırlandırmaktadır.

Çağrının Reddi'nin bu bölümde tam karşılığı yoktur. Dipper'ın günlükte bilgilere ilgi göstermesi ve kasabanın tuhaflıklarını çözmek ve günlüğün gizemini aydınlatmak konusunda istekli olması tam tersi bir tablo çizmektedir. Dizide Dipper'ın gizemlere ve doğaüstü unsurlara olan merakı, modelde yer alan isteksiz kahramandan tamamen ayrılmasına neden olmaktadır. Doğaüstü Yardım aşaması da günlükteki bilgilerin aracılığıyla dönüştürülerek gerçekleşmektedir. Modelde yer alan bilgili rehber yerini Günlük 3'e bırakmıştır. Günlüğün

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

gizemli yazarı kasabadaki tuhaf olayları ve yaratıkları, rehberlik edecek bir biçimde yazmıştır. Aslında bakıldığında günlük doğaüstü bir yardımı yazarı aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

İlk Eşiğin Aşılması ve Balinanın Karnı anlatıda cüceler aracılığıyla kısmen karşılanmaktadır. İkizler, yaşadıkları dünyanın aslında çok normal olmayan varlıklarla çevrili olduğunu cüceler aracılığıyla fark ettikleri an sembolik olarak normal dünyalarıyla anormal arasındaki eşiği geçmektedirler. Dizide cüceler gibi çeşitli tehlikeli yaratıklarla dolu ormanın da sembolik olarak Balinanın Karnı aşamasını kısmen karşıladığını ifade etmek mümkündür. Kahramanlar alışık oldukları çevreden istemsiz bir biçimde uzaklaşmaktadırlar. Bilinmeyen dünyanın ya da tehlikelerle dolu olan alanların Campbell'ın modelinde olduğu gibi uzak ve erişilmesi zor olan yerler olmaktan çıkarıldığı görülmektedir. Anormal olan unsurlar kahramanların yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olarak dizide işlenmektedir.

Modelde yer alan tekil bir karakterin çeşitli zorlu sınavlardan geçtiği aşamayı, bu bölüm özelinde cücelerin yarattığı engeller olarak okumak mümkündür. Anlatıda her ne kadar masal dünyasına ait cüceler gibi varlıklar olsa da kurtarılış büyülü yollar ya da sihirli çözümlerle gerçekleşmemektedir. Zorluklar karşısında mücadelenin ve engeller karşısında direnişin gerçekçi boyutu Dipper ve Mabel'ın gösterdikleri insani direnişle sergilenmiştir. Karakterler gerektiğinde fiziksel ve ruhsal olarak sınırlarını zorlamışlardır.

Dışarıdan Kurtarılma aşaması, Mabel'ın cüceler tarafından bağlanmış bir biçimde yerde yatmaktayken Dipper'ın çabalarıyla kısmen yerine getirilmiştir. Dönüş Eşiğinin Aşılması da İlk Eşiğin aşılmasında olduğu gibi sembolik olarak gerçekleşmiştir. İkizlerin yaşam alanlarının çevresi olan ormandan amcalarının evlerine dönüş, tehlikelerden arındırılmış bölgeye dönerek gerçekleştirilmiştir. Kısmen gerçekleşmesinin nedeni sınırların çok belirsiz olmasıdır. Güvenli olarak adlandırılabilecek olan evin içerisine Norman'ın girebilmesi ya da evin bahçesinde bulunabilmesi, ormanın evin hemen arka bahçesinde başlaması; olağan ile olağandışının iç içe geçmesine neden olmaktadır. Bu durum modelin keskin dünya ayrımını zayıflatmakta ve doğaüstü olanı gündelik yaşamın içerisine yerleştirmektedir.

Dizinin başlangıç bölümü, Monomit'in çeşitli aşamalarıyla kısmen uyum sağlamakta, bazı aşamalarını dönüştürmekte, bazı aşamalarını ise tamamen işlevsizleştiren bir anlatı sunmaktadır.

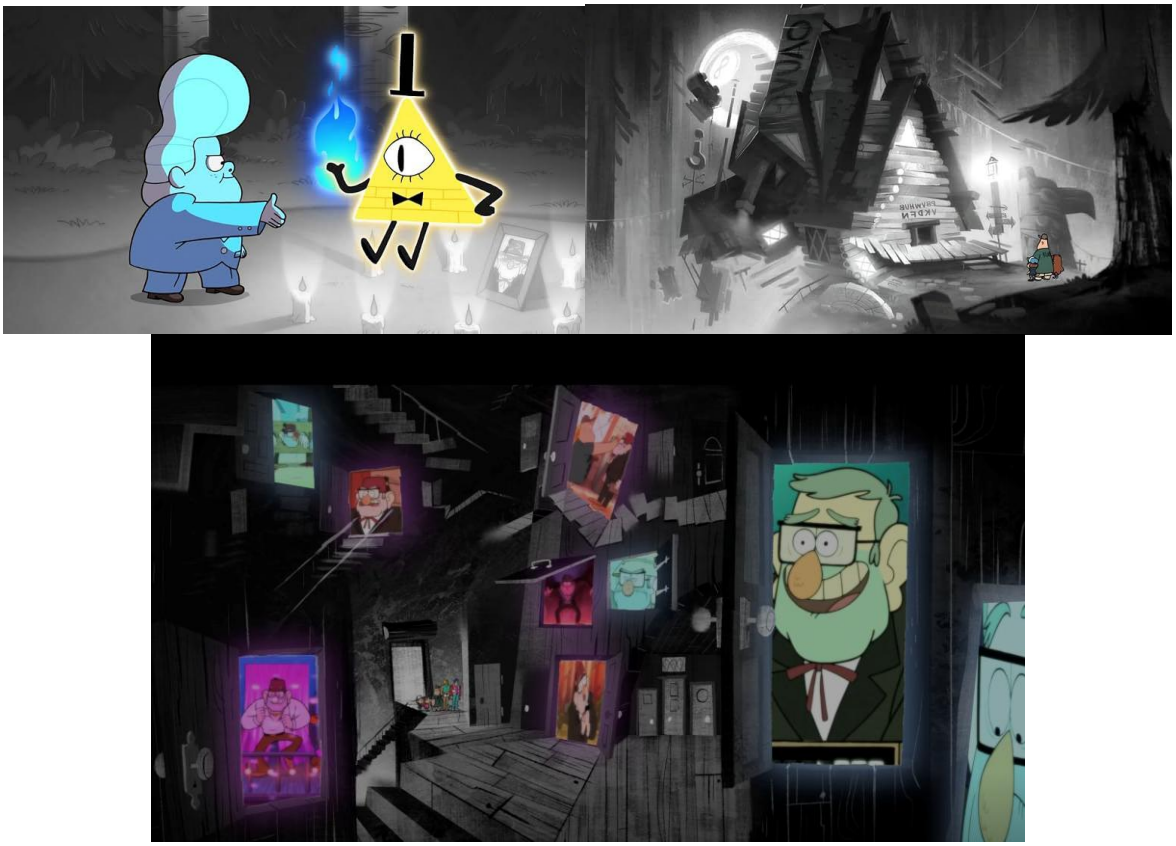
3. 1. 2. Dreamscaperers-Rüya Avcıları (S1E19)

Olay Örgüsü

Birinci sezonun on dokuzuncu bölümünde olay örgüsünün başlangıcı, Gideon karakterinin Pines ailesinden intikam almak motivasyonuyla, Mystery Shack'in tapusunu Stan'in kilitli kasasından çalma girişimiyle gerçekleşmiştir. Tapuyu kasadan çalmanın tek yolu Stan'in zihninde olan şifresini öğrenmektir. Temel çatışma olarak Gideon'ın kasanın şifresini öğrenmek istemesiyle Dipper, Mabel ve Soos'un bunu engellemeye çalışması arasında kurulmuştur.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Gideon'ın şifreyi öğrenmek üzere Günlük 2'yi kullanması ve Bill Cipher'ı çağırarak yardım istemesiyle kriz derinleşmiştir. Krizin çözümü için Bill'in taktiğini kullanarak Stan'in zihnine girmeleri gerektiğini Günlük 3'ten öğrenen Dipper, Mabel ve Soos, Bill'in şifreyi ele geçirmesine engel olmuştur. Karakterler Stan'in zihninden çıkarak dönüş sürecini tamamlamış olsalar da Gideon'ın tapuyu ele geçirmesine engel olamadıklarından çatışmayı bu bölümde çözüme kavuşturamamışlardır.

Görsel 3. Gideon'ın Bill ile Anlaşması, Stan'in Zihnindeki Mystery Shack, Stan'in Zihni, https://www.imdb.com/title/tt1865718/?ref_=ttmi_ov_srs, Erişim Tarihi: 31.08.2026.

Karakter Gelişimi

Dipper, olay örgüsünün başında Stan'e ilişkin şüpheleri olan bir konumdadır. Amcasının yaptırdığı angarya işlerin, onu sevmemesinden kaynaklandığını düşünmektedir. Zihnine girdiklerinde, onunla ilgili olumsuz sözler söylediğini düşünmesiyle bu duyguları pekişmiştir. Ancak olayların ilerleyen aşamalarında aslında amcasının onun gelişimine katkı sağlamaya çalıştığını anladığında, ailesinden şüphe duyan birinden kabul gören ve güven duyan birine dönüşmüştür. Bu dönüşüm, Bill'e karşı olan mücadelesinde kendisine güvenmesini sağlamıştır.

Mabel'ın olayların başlangıcındaki iyimser tutumu olayların devamında da değişmemiştir. Bill karşısında kontrolünü kaybetmeden mücadeleye devam etmiştir. Her türlü olumsuz durum karşısında bir çözüm yolu araması ve her şeyin iyi yönünü görmeye devam etmesi karakterinin temel özelliklerindendir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

İkizlerin yanında kasanın şifresini korumak için Stan'in zihnine giren Soos'un karakterinde büyük bir dönüşüm olmamıştır. İkizlerle tehlikelere karşı mücadele eden ve destek olan tutumu bölüm boyunca sürmüştür. Bu destekleyici yapısı, aileye ilişkin bağlılığının göstergesidir. Dipper, Stan'den şüphe ederken, onun inancında bir değişiklik olmamıştır.

Dizinin sonraki bölümlerinde antagonist olarak daha fazla rolü olan Bill Cipher, karanlık ve manipülatif bir figür olarak krizin doruk noktasına tırmanmasına neden olmuştur. Bill'in bu bölümde ilk defa ortaya çıkması dizinin sahip olduğu gizemleri daha derin mitolojik çatışmalarla ilişkilendirmektedir.

Campbell'ın Monomit Modeli Aşamalarıyla Örtüşme ve Ayrışma

- **Tam Uyum Gösteren Aşamalar**

Dipper, Mabel ve Soos'un yardım etmek üzere Stan'in zihnine girmesi ve ayrılması İlk Eşiğin Aşılması ile Dönüş Eşiğinin Aşılması aşamalarını tam olarak karşılamaktadır. Normal dünya ile normal olmayan dünya arasında hareket edilmektedir.

- **Kısmi Uyum Gösteren Aşamalar**

Maceraya Çağrı aşaması kısmen, Bill'in kasanın şifresini öğrenmek üzere Stan'in zihnine (Dipper, Mabel ve Soos'un karşısında) girmesiyle karşılanmıştır. Karakterlerin bu duruma çözüm aramaları macera sürecini başlatmıştır.

Stan'in zihninin gerçek dünyadan ayrı olan yapısı Balinanın Karnı aşamasını kısmen karşılamaktadır. Ayrıca burada Bill'i engellemek ve şifreyi bulmak üzere çeşitli zorlukları atlatmaları gerekmektedir. Bu durum da modeldeki Sınavlar Yolu'nun kısmen karşılanmasını sağlamaktadır.

Stan'in zihni gerçeküstü bir atmosfer olarak sembolize edilmektedir. Anılar, korkular ve geçmişin yaşanmışlıkları kapalı kapıların ardındadır. Stan'in düşünülen her şeyin mümkün olduğunu söylemesi, Bill'e karşı mücadelede büyük bir avantaj kazandırmıştır. Karakterler Bill gibi süper güçlere sahip olarak, onu yenebilmişlerdir. Böylelikle de Büyülü Kaçış aşamasına da kısmi bir biçimde anlatıda yer verilmiştir.

- **Dönüştürülmüş Aşamalar**

Babayla Uzlaşma aşamasının dönüştürülmesi; Dipper'ın, Stan tarafından onay görememesi sorununun -onu güçlü bir birey yapmaya çalıştığını anlamasıyla- çözüme kavuşması olarak değerlendirilmiştir.

Tanrılaşma aşamasının dönüştürülmesi, Bill'in süper kötü güçlerinin karşısında kurtarma ekibinin benzer güçlerle savaşmalarıyla gerçekleşmiştir. Stan'in zihninde her şeyin mümkün olacağını anlamalarından sonra karakterler Bill'e istedikleri her türlü silahla ve yöntemle saldırıda bulunarak ve onu yenmeyi başarmışlardır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Karakterlerin Stan'in zihninden çıkabilmeleri Stan'in uyanmasıyla mümkün olabilmiştir. Bu da Dışarıdan Kurtarılma aşamasının dönüştürülmüş bir biçimde anlatının içinde yer alması olarak ele alınmıştır

Bu bölümde de Doğaüstü Yardım, günlük aracılığıyla sağlanarak, aşamanın dönüştürüldüğü görülmüştür. Stan'in zihnine ilişkin tehdidin ortadan kaldırılması ve düşmanın özellikleri konusunda detaylı bilginin merkezi, günlüktür. Ayrıca Gideon karakterinin elindeki Günlük 2 de, anti kahraman açısından Doğaüstü Yardım'ın geldiği bir rehber niteliğine bürünmüştür.

- **Karşılığı Bulunmayan Aşamalar**

Monomit modelinin aşamalarından Çağrının Reddi, Tanrıçayla Karşılaşma, Baştan Çıkarıcı Kadın, Nihai Ödül, Dönüşün Reddi, İki Dünyanın Efendisi ve Yaşama Özgürlüğü'nün karşılıkları anlatıda yer almamaktadır.

Eleştirel Anlatı Yorumu

Rüya Avcıları'nda, Monomit'in aşamalarının önemli bir bölümü kısmen ya da dönüştürülmüş bir biçimde yer almaktadır. Ancak dizinin anlatısı içerisinde bunların taşıdığı anlamların dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Doğaüstü Yardım aşaması analiz edilen birinci bölümde de dönüştürülmüş bir aşama olarak değerlendirilmiştir. Bu bölümde de günlüğün benzer bir rol oynadığı görülmekle birlikte, Gideon'ın kullandığı Günlük 2'nin devreye girmesiyle karakterlere rehberlik eden unsurun yalnızca iyi amaçlarla kullanılmayabileceği gösterilmiştir. Campbell'ın modelinden farklı bir biçimde Doğaüstü Yardım'ın farklı karakterler tarafından farklı işlevlere hizmette kullanımı, rehberlik eden günlüklerin aslında tehlikeli olabileceğinin de göstergesidir.

Babayla Uzlaşma aşaması da dizide yeniden yorumlanmıştır. Bölümde gerçek anlamda bir baba olmamakla birlikte, Dipper'ın saygı duyduğu Stan amca, modeldeki baba figürünün karşılığını oluşturmaktadır. Ancak modelde kahramanın bu otorite figürüyle yüzleşerek olgunlaşması söz konusuyken; dizide bu, Dipper'ın Stan amcanın zayıflıklarını görmesiyle gerçekleşmiştir. Dipper'ın Stan'in gerçekte neyi amaçladığını anlaması ve onun kırılgan yönlerini görmesi onunla uzlaşmasının önünü açmıştır. Otorite olarak konumlanan Stan'in gerçekte ne kadar kırılgan ve insani kusurları olan biri olarak tasvir edilmesi, dizinin modeli kendi anlatısında dönüştürdüğü anlardan bir diğeridir.

Bölümde dönüştürülmüş olan aşamalardan olan Tanrılaşma, modelden farklılık taşımaktadır. Karakterlerin üstün güçlere sahip olmaları bulundukları dünyanın gerçeküstü yönlerinden gelmektedir. Modeldeki seçilmiş ve ayrıcalıklı kahraman fikrinden bu şekilde uzaklaşılmıştır. Kahramanların kolektif bir biçimde macera yaşadıkları süreçte, modelde var olan ödül bir türlü elde edilememiştir. Bill gibi doğaüstü güçlere sahip olan bir tehdit karşısında yalnızca kasanın şifresinin korunmasının sağlanması bir başarı olarak algılanmamaktadır. Bill'in geleceğe ilişkin söylediği kehanetler nihai ödülün elde edilmesinin yakın bir zamanda çok da mümkün olmadığına işaret etmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Bölüm Monomit modelinin tekil kahraman merkezli, ödül odaklı yolculuğunu dönüştürmekte ve çoklu kahraman modelini devam ettirmektedir. Kahramanların bireysel özellikleri, zayıflıkları ve olayları farklı biçimlerde yorumlamaları çözüme ulaşılmasında önemli unsurlar olarak gösterilmektedir.

3. 1. 3. Not What He Seems-Göründüğü Gibi Değil (S2E11)

Olay Örgüsü

Bölümün başlangıcında Stan'in Mystery Shack'in altındaki gizli odasında bir makine üzerine çalıştığı ve geri sayımı başlattığı gösterilmiştir. Otomat makinesinin arkasındaki gizli bir geçitten ulaşılan bu yerde Stan yıllardır bu makine üzerinde çalışmaktadır. Temel çatışma Stan'in evini basan ajanların onu atık çalmakla suçlayarak tutuklaması ve çocukların ona karşı olan güvenlerinin sarsılması üzerine kurulmuştur. Bu çatışmayı doruk noktasına tırmandıran Stan'in portalı açılmak üzere çalıştırması olmuştur.

Kriz, Stan'in masum olduğuna inanan ikizlerin, güvenlik kamerasında onu suç işlerken görmesi ve sahte kimliklerini bir kutunun içinde bulmaları olup, kolay kolay çözülecek gibi durmamaktadır. İkizler ve Soos, gizli odada günlüklerin geri kalanını da bulurlar ve portalı açan makine durdurulmazsa evrenin parçalanabileceğine ilişkin gizli uyarı mesajını görürler. Stan'in tam makineyi kapatacakları sırada ortaya çıkarak makineyi kapatmamaları için ikna etmeye çalışması, çocuklarla arasındaki güven bunalımını derinleştirmiştir. Mabel'ın Stan'e güvenmeyi seçmesi sonucunda portal açılmış ve içinden günlüklerin yazarı Stan'in ikiz kardeşi Ford çıkmıştır. Bölümün sonunda, çatışmalar tam olarak çözüme kavuşturulmamıştır. Sarsılmış olan güven bağı Dipper ve Soos açısından onarılmamıştır. Karakterlerin portalın açılıp kapanmasından sonra, normal düzene dönüş sağlamaları mümkün görünmemektedir. Bozulan dengenin onarılması bölümün sonunda gerçekleşmemektedir. Dönüş, Ford'un yıllar sonra gittiği boyuttan geri dönmesiyle gerçekleşmiştir.

Karakter Gelişimi

Bölümde karakterlerin yaşadıkları en büyük dönüşüm, Stan amcaya karşı hissettikleri güven ilişkisinin sarsılmasıyla ortaya çıkmıştır. Dipper'ın güveni yerini şüpheye, Soos'un Stan'e karşı duyduğu saygı ve bağlılık yerini çocukları ona karşı koruması gerektiği hissine bırakmıştır. Mabel'ın her seferinde Stan'in suçlu olduğuna ilişkin güçlü bir delil ortaya çıksa da masumiyetine ilişkin mantıklı bir açıklama olacağına duyduğu inanç sarsılmıştır. Ancak bu duygu yerini tam olarak şüpheye bırakmamıştır. Son anda makineyi kapatmaktan vazgeçmiştir.

Stan'in bölümün başında ikizlerle paylaşmak istediği portalı açacak makineye ilişkin sırrının bölümün sonunda ortaya çıkması ve uzun yıllar emek verdiği çalışmalarının sonuçlanması karakterin içinde bulunduğu ikilemlerden kurtulması açısından olumlu yönde bir dönüşüm sağlamıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Görsel 4. Stan'in Tutuklanması, Stan'in Gizli Laboratuvarında Günlüklerin Bulunması, Günlüklerdeki Gizli Mesaj, Tembel Susan'ın Yerçekiminin Yok Olmasıyla Havada Uçması, Portalın Açılması, Portaldan Günlüğün Yazarının Çıkması, https://www.imdb.com/title/tt1865718/?ref_=ttmi_ov_srs, Erişim Tarihi: 31.08.2026.

Campbell'ın Monomit Modeli Aşamalarıyla Örtüşme ve Ayrışma

- **Tam Uyum Gösteren Aşamalar**

Nihai Ödül, Monomit'te kahramanın yolculuğuna çıkmasının amacını temsil etmektedir. Dipper dizinin ilk bölümünde Maceraya Çağrı aşamasını kısmen gerçekleştiren günlüğü bularak iki önemli amaca yönelmiştir. Bunlardan bir tanesi kasabanın gizemlerini aydınlatmaksa diğeri de günlüğün yazarını bulmaktır. Bu bölümün sonunda portalın açılmasıyla günlüğün yazarı, geri dönmüştür. Bu Dipper'ın elde etmek istediği ödülüdür. Ayrıca bunun Stan'in arzu ettiği ödül olduğu da ortaya çıkacaktır. Stan ikiz kardeşini geri getirmek için yıllardır portal üzerinde gizli gizli çalışmaktadır.

Dönüş Eşiğinin Aşılması aşaması Ford'un portalın açılmasıyla geri gelmesi olarak gerçekleşmiştir. Ford gittiği boyuttan yıllar sonra Stan aracılığıyla geri getirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

- **Kısmi Uyum Gösteren Aşamalar**

Maceraya Çağrı, ikizlerin Stan'in masumiyetini ispatlamak için ajanların elinden kaçmalarıyla kısmen karşılanmıştır. Çocuklar, dengesi bozulan yaşamlarını eski haline döndürmek üzere çabalamaktadırlar.

Doğaüstü Yardım aşaması diğer incelenen bölümlerde olduğu gibi günlük aracılığıyla kısmen karşılanmıştır. Bu bölümde bütün günlüklerin Stan'in gizli çalışmalarını yürüttüğü yerde bulunmasıyla, rehberliği bu sefer bütün günlükler bir arada sağlamaktadır. Rehber aslında günlükler aracılığıyla gizemli yazardır.

İlk Eşiğin Aşılması, ikizlerin Stan'in gizli çalışma odasına giriş yapmalarıyla kısmen sağlanmaktadır. Kısmen olmasının nedeni bu alanın güvenli olduğunu düşündükleri evin sınırları içerisinde olmasıdır. Ayrıca Dönüşün Reddi aşaması da kısmi olarak karşılanmıştır. Ford'un portalın açılmasıyla gittiği boyuttan isteği dışında geri getirilmesi, bunun onun tarafından mutlak bir zafer olarak algılanmasının önüne geçmektedir.

Balinanın Karnı aşaması da portal odasıyla kısmen karşılanmaktadır. Evin altında yeni keşfettikleri bu yer, bilinmeyen ve tehlikeli bir alan olarak işlev görmüştür.

Sınavları Yolu aşaması da bu bölümde, ikizlerin amcalarının masum olduğunu düşündükleri her seferde karşılarına çıkan olumsuzluklar biçiminde anlatıda kısmen karşılık bulmuştur.

- **Dönüştürülmüş Aşamalar**

Babayla Uzlaşma aşaması bu bölümde dönüştürülmüş olarak gerçekleştirilmiştir. Mabel, amcasının portalı kapatacak düğmeye basmasını istememesine itaat ederek, aralarındaki güven krizinin aşılmasını sağlamıştır.

- **Karşılığı Bulunmayan Aşamalar**

Monomit'in aşamalarından önemli bir kısmına bu bölümün anlatısında yer verilmemiştir. Bunlar: Çağrının Reddi, Tanrıçayla Karşılaşma, Baştan Çıkarıcı Kadın, Tanrılaşma, Dönüşün Reddi, Büyülü Kaçış, Dışarıdan Kurtarılma, İki Dünyanın Efendisi ve Yaşama Özgürlüğü'dür.

Eleştirel Anlatı Yorumu

Göründüğü Gibi Değil'de, Monomit'in aşamaları şüphenin ortaya çıkardığı belirsizlik atmosferini besleyecek bir biçimde anlatıda kullanılmıştır. İkizlerin hayatında otorite figürü olarak yer alan Stan'in aslında düşündükleri kişi olmama ihtimalinin ortaya çıkması bütün dengeyi ortadan kaldırmıştır. Ayrıca tehlikeli olan ormana karşı güvenli bir sığınak olduğunu düşündükleri evin aslında tehlikenin merkezine dönüştüğüne şahit olmuşlardır. Bu da hayatlarına hiçbir şeyin göründüğü gibi olmayabileceğine ilişkin yeni bir bakış açısı getirmiştir.

Monomit'te kahramana rehberlik eden bilge figürler, gerçeğe ulaşmak konusunda güvenilir araçlarken, dizide bu güven; ikizlerin şüphe duymasına neden olan olaylar zinciriyle sarsılmıştır. Stan'in hırsızlık yapıp yapmadığı, gerçekte kim olduğu, yıllar önce ölüp ölmediği

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

gibi konularda ikizlerin aradığı cevaplar, ona karşı duydukları inancın sarsılmasına neden olmuştur. Bu konuda ikizlere yardım edecek kimse bulunmazken, gizli laboratuvarda diğer günlükleri keşfetmeleri ve gizli olan mesajı ortaya çıkartmaları güven krizini daha da derinlere taşımıştır.

Doğaüstü Yardım olarak görülen günlüklerin rehberliği, bu bölümde Stan'in karşısında içine düştükleri güven bunalımından çıkmalarına yardımcı olamamıştır. Mabel'ın Babayla Uzlaşma'nın dönüştürülmüş olan aşamasında, mantığı yerine duygularıyla hareket etmeyi seçmesi sonucunda portalın açılmasına izin vermesi Stan'i kusurlarıyla kabul etmesi anlamını taşımaktadır. İnsanları hatalarıyla kabul etmek, hayatında bir olgunlaşma ve büyümeye işaret etmektedir. Bu onun karakterinin önemli bir özelliği olan sevgiye ve aile bağlarına olan inancıyla pekişmektedir. Portalın açılmasıyla günlüklerin yazarının geri dönüşü daha fazla soru işaretinin doğuşuna ve sonraki bölümlerde çözülmesi gereken yeni gizemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Monomit modelinde kahraman elde ettiği bilgilerle yolculuğunda nihai ödüle doğru ilerlerken, dizide elde edilen bilgiler daha büyük bilinmezliklerin kapılarının açılmasını gerçekleştirmiştir. Bölümün sonunda her ne kadar Dipper uzun bir zamandır istediği günlüklerin yazarını bulma isteğini gerçekleştirmiş olsa da bu aynı zamanda eski hayatlarına asla dönemeyecekleri ve portalın açılmasının istenmeyen sonuçları olacağı anlamına gelmektedir.

Bölümün anlatısında ikizlerin yaşadıkları maceralarda otorite figürünün sarsılmaz bir güvene sahip olamayacağı, bilginin mutlak bir çözüm yerine daha büyük belirsizliklere yol açabileceği ve ev gibi güvenli olduğu düşünülen mekanların da aslında tehlikeler içerebileceğine ilişkin modelin bazı aşamalarının dönüştürüldüğü görülmektedir.

3. 1. 4. A Tale of Two Stans-İki Stan'in Hikayesi (S2E12)

Olay Örgüsü

Bölümün başlangıcında Ford portaldan dönmüştür; iki kardeşin arasında sorunların neler olduğu geçmişe dönüşlerle açıklanmaktadır. Temel çatışma, iki kardeşten başarısız olan Stan'in Ford'u kıskanması ve babasının takdirini kazanamaması üzerinedir. Kardeşler arası rekabetin krize dönüşmesi, Ford'un ülkenin en iyi üniversitelerinden birinden kabul almak üzereyken icadını bozan Stan tarafından parlak bir geleceğe sahip olmasının engellenmesi ve babası tarafından evden kovulmasıyla gerçekleşmiştir.

Krizin çözümü gerçekleşmediği gibi bu olayla hem ailenin bütünlüğü bozulmuş hem de kardeşlerin arasındaki bağ zarar görmüştür. Stan yıllar boyunca çeşitli dolandırıcılık işlerinde çalışırken, Ford kötü bir üniversiteden iyi dereceyle mezun olmuştur. Başarıyla tamamladığı lisansüstü eğitiminden sonra çalışmalarını sürdürebilmesi için büyük bir araştırma fonu desteği almıştır. Hayatını anormallikleri incelemeye adayan Ford, bu ilgi çerçevesinde Oregon'daki Gravity Falls'a gelerek, gözlemlediği tuhaflıkları Günlük 1-2-3'e kaydetmiştir. Tuhaflıkların kaynağını araştırırken, kaynağın dünya dışı olabileceğini düşünerek, arkadaşı ile portal inşa etmeye başlamıştır. Sonunda Stan'i günlüklerden 1'i yok etmesi için yanına çağırdığında,

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

başlarına gelen olumsuzluklar için birbirlerini suçlayarak kavga etmişlerdir. Kavga Stan'in, portalı kazara çalışarak Ford'un içine çekilmesine neden olmasıyla son bulmuştur.
Stan, Ford'u geri getirebilmek için Mystery Shack'te kalmış, portal üzerinde gizlice çalışmış ve maddi olarak destek sağlayabilmek için de uydurma tuhaflıklar satmaya ve kulübede gezi turları düzenlemeye başlamıştır. Ford'un dönüşü, Stan'in çabalarının sonunda gerçekleşmiş olsa da eski düzenin geri kurulacağı anlamına gelmemektedir. Dipper da dizinin başından itibaren yazarla tanışmak istemiş olsa da amcasının geri dönüşü ona tam bir mutluluk getirmemiştir.

Görsel 5. Stan ve Ford'un Çocuklukları, Baba Filbrick Pines, Dipper'ın Günlüğün Yazarı Ford'la Konuşması, Stan ve Ford'un Tartışmaları, Mystery Shack'e Polis Baskını, https://www.imdb.com/title/tt1865718/?ref_=ttmi_ov_srs, Erişim Tarihi: 31.08.2026.

Karakter Gelişimi

Bölümde Stan ve Ford kardeşler üzerine odaklanılmıştır. Kardeşler küçükken çok iyi arkadaştırlar. Ancak büyüdükçe Ford'un daha zeki ve başarılı olması aralarının açılmasına neden olmuştur. Derslerinde daha başarılı olan Ford kendisini bilimsel çalışmalara adamış bir karakterdir. Okudukları lisenin müdürü ailelerine Ford'un parlak bir geleceği olduğunu, Stan'in

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ise liseden mezun olmasının en büyük başarısı olacağını ifade etmesi karakterlerin değişimlerinin dönüm noktası olmuştur.

Stan'in öfkeyle hareket etmesi ve kardeşinin buluşuna zarar vermesi, başarısızlıklar, reddedilme ve kırgınlıklarla dolu hayatının başlangıcı olmuştur. Karakterinin aklına geleni yapma özelliği daha da keskinleşerek, hayatını her açıdan kaybeden konumuna yerleştirmiştir. Ford ise icadının bozulmasıyla iyi bir okula gitme şansını kaybettikten sonra, her zamankinden daha fazla çalışarak daha başarılı olmuş ve üniversitesinden araştırmalarına devam etmesi için maddi destek elde etmiştir. Bu onu, yalnız, idealist ve tuhaflıkların kaynağını takıntılı bir biçimde araştıran birine dönüştürmüştür. Aslında birbirinin zıddı olarak görülen iki kardeş özünde aynı kaderi paylaşmıştır: Ailelerinden ve çevrelerinden kopuk, yalnız bir yaşam süren iki münzevidirler.

Ford Stan'in hatası yüzünden hayatını başka bir boyutta devam ettirirken, Stan'in karakteri daha olumlu bir yöne doğru evrilmiştir. Yersiz, yurtsuz bir dolandırıcıdan, kardeşini geri getirmek üzere, onun hayatını ödünç alan, bozduğunu düzeltme sorumluluğunu ilk defa üstlenen fedakâr bir kardeşe dönüşmüştür.

Dipper ve Mabel ise amcalarının aralarında çözülmesi mümkün görünmeyen çatışmaları karşısında yaz tatillerinin huzur içinde geçen eski günlerine özlem duyan, ikisine de hak veren bir konumdadırlar. Stan'den şüphe duyduğu için pişmanlık hisseden Dipper ile Ford amcasının dönüşünün aile birliğini sağlamaktansa daha da parçalayacağından endişe eden Mabel, karmaşık duygular içerisinde kalmışlardır.

Campbell'ın Monomit Modeli Aşamalarıyla Örtüşme ve Ayrışma

- **Tam Uyum Gösteren Aşamalar**

Bu bölümde Monomit bölümündeki aşamalardan İlk Eşiğin Aşılması ve Dönüş Eşiğinin Aşılması portal ile sağlanmaktadır. Portalın, Ford ve arkadaşı Fiddleford McGucket tarafından oluşturulduktan sonra, kazara McGucket'ın diğer tarafa çekilmesiyle aslında çok tehlikeli bir dünyaya açılan eşik olduğu ortaya çıkmıştır. Ford da bu eşikten kazara geçmiş yıllar sonra Stan sayesinde geri dönebilmiştir. Ford'un gittiği öteki boyut, modelin Balinanın Karnı aşamasına tam uyum göstermektedir. Kahraman normal olandan ayrılarak bilinmeyen tehlikelerle dolu olan bir dünyaya geçiş yapmıştır.

Dışarıdan Kurtarılma aşaması da bölümde tam olarak karşılık bulmaktadır. Ford'un gittiği boyuttan kurtarılması Stan'in uzun yıllar süren çabası sonucunda gerçekleşmiştir. Ford'un uzun yıllardan sonra normal dünyaya dönüş yapması sonucunda İki Dünyanın Efendisi aşamasının da dizinin anlatısında tam olarak karşılandığı görülmüştür. Bütün bilinmezliklere ve tehlikelere rağmen diğer tarafta sağ kalmayı başarmıştır. İki dünyanın da sırlarına hâkim bir pozisyondadır.

- **Kısmi Uyum Gösteren Aşamalar**

Ford'un altı parmaklı olması nedeniyle anomalilere ilgi duyması ve bunları bilime duyduğu merakla araştırmak istemesi, anlatıda Maceraya Çağrı aşamasını kısmi olarak karşılamaktadır. Bu ilgi sayesinde Gravity Falls'a gelerek yaşayacağı maceralara adım atmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Sınavlar Yolu, anlatıda Stan ve Ford karakteri için farklı şekillerde karşılık bulmuştur. Stan'in milyoner olarak kendisini babasına ispatlama isteği çeşitli iş girişimlerinde bulunmasına yol açmıştır. Her girişimi ayrı bir başarısızlıkla sonuçlansa da denemekten vazgeçmemiştir. Ford ise yoğun bir biçimde çalışarak, fon kazanarak, Gravity Falls'taki gariplikleri keşfederek yolunda ilerlemiş ve anormallikleri kaydederek günlükleri oluşturmuştur. Stan'in hayat yolu engebelidir, Ford ise çalışkanlığı ve zekasıyla daha az sorunla yüzleşmektedir. İkisinin de vermek zorunda olduğu sınavlar farklıdır.

Nihai Ödül, Stan için uzun yıllar uğraşmaları sonucunda kardeşini geri getirmektir. Ford içinse tuhaflıkların nedeninin keşfedilmesi için portalın yapımıdır. İkisi de ödüle ulaşmış olsa da dizinin anlatısında bu aşamanın onlara mutluluk yerine felaketler ve daha fazla bilinmezlik getirmesi, kısmi olarak karşılanmasına neden olmuştur.

Dönüşün Reddedilmesi aşaması da kısmi olarak tespit edilmiştir. Ford dolaylı olarak portalın felaketlere yol açacağını asla tekrar açılmaması gerektiğine ilişkin mesajı günlüklerine yerleştirmiştir. Bu da onun öteki dünyadan kurtuluşuna sevinememesine yol açmıştır.

- **Dönüştürülmüş Aşamalar**

Baştan Çıkarıcı Kadın aşaması, Ford'u kardeşiyle hayalini kurdukları tekneyle okyanusa açılma planlarından vazgeçiren, üniversiteden kabul alma fırsatı olarak dizinin anlatısında yerini almıştır. Yıllardır iki kardeşi birbirine bağlayan bu hayal, dışarıdan gelen tehdit gibi teklifle ortadan kalkmıştır. Ford'un ve Stan'in arasının bozulmasının en önde gelen nedeni bu olmuştur.

- **Karşılığı Bulunmayan Aşamalar**

Dizinin bu bölümünde modelin aşamalarından bir kısmının yer almadığı görülmüştür. Çağrının Reddi, Doğaüstü Yardım, Tanrıçayla Karşılaşma, Babayla Uzlaşma, Tanrılaşma, Büyülü Kaçış, Yaşama Özgürlüğü bunlardandır.

Eleştirel Anlatı Yorumu

İki Stan'in Hikayesi, dizinin önemli sırlarının açığa çıktığı dönüm noktalarından bir tanesidir. Stan'in sakladığı geçmişi, günlüğün yazarı olan Ford ile geçmişte yaşadıklarının hepsi bu bölümde açıklığa kavuşmuştur. Modelin dizinin anlatısı içinde yeniden yorumlandığı ve dönüşümler geçirdiği aşamalarından ilki Maceraya Çağrı'da gerçekleşmektedir. Modelde genelde dışardan gelen bu çağrı, karakterlerden Ford'un kişisel özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Olayların başlangıcı dışarıdan gelen bir yardım isteğiyle değil de Ford'un tuhaflıkları bilimsel yöntemlerle araştırma arzusu sonucunda olmuştur.

Modelin kırılma yaşadığı önemli bir diğer unsur da Ford ve Stan'in bölümün kahramanları olmasıdır. Tekil kahraman modelinden bu bölümde de uzaklaşılmıştır. Ford akademik olarak başarılı bir profil çizerken, Stan de kendisini ailesine özellikle babasına ispatlamak için başarılı olmaya para kazanmaya çalışmıştır. Aslında, ikisi de farklı yollarda ilerlemiş olsalar da

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ailelerinden kopmuş, birbirlerine olan desteklerini kaybetmiş ve yalnızlık içerisinde sürekli çabaladıklarından başarısız olarak yorumlanabilirler.

Ford hedefini gerçekleştirmiş olsa da bu onun felaketine neden olmuştur. Stan ise hedeflediği başarıyı elde edememiş ve hatası nedeniyle ikizini portala kaptırmıştır. Elde etmek için uğraştıkları ödül sandıkları unsurlar daha büyük karmaşalara yol açmıştır. Bölüm kahramanların yalnızca idealize edilen özelliklerinin olmadığını; iç çatışmaları içerisinde yanlış yollara sapabildiklerini göstermiştir. Elde edilen başarıların ya da ödüllerin her zaman mutlu sonlar getirmeyebileceği de görülmüştür.

3. 1. 5. Dipper and Mabel vs. the Future-Dipper ve Mabel Geleceğe Karşı (S2E17)

Olay Örgüsü

Bölüm, ikizlerin yazın son gününde kutlayacakları doğum gününe ilişkin planlar ve geleceğe ilişkin mutlu beklentilerle başlamıştır. Olay dizgesinin gelişimi Mabel'ın parti planlamasına odaklanması ile Dipper'ın zaman yırtığını tamir etmekte Ford'a yardım etmesi olmak üzere iki ayrı çizgide gerçekleşmiştir. Temel çatışma iki taraftaki gelişmelerin de beklenmedik şekilde ilerlemesiyle ortaya çıkmıştır. Mabel'ın neşeli parti planları çok kısa sürede kabusa dönmüştür. Dipper'ın ise kasabanın altında yer alan uzay gemisinden güçlü bir yapıştırıcı alarak yırtığı onarma operasyonu -Ford'un yaz tatilinden sonra onunla kalıp çırağı olmasına ilişkin teklifini değerlendirmesiyle ve uzay gemisi güvenlik robotlarından kurtulma çabalarıyla- sekteye uğramıştır.

Çatışmanın krize dönüşmesi Mabel'ın yapılan çıraklık teklifini kazara telsizden duymasıyla doruğa çıkmıştır. Mabel'ın korkularının temelinde büyümek ve çocukluğun getirdiği neşeli günleri kaybetmek yatmaktadır. Bunun da çözümüne bölümün anlatısında yer verilmemiştir. Mabel'ın geleceğe ilişkin kaygıları, Bill Cipher'ın manipülasyonuna açık hale gelmesine neden olmuştur. Cipher, Mabel'dan zaman yırtığını alarak, portalı açmış ve Ford'un Weirdmageddon olarak adlandırdığı, Tuhaflıklar Kıyameti'ni başlatmıştır. Bölümün anlatısının başındaki mutlu planlar, kasabanın yok oluşuna doğru dönüşüm geçirmiştir. Oldukça belirsiz ve karanlık bir geleceğin karakterleri beklediği görülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Görsel 6. Doğum Günü Partisi Planları, Zaman Yırtığı Küresi, Weirdmageddon Açıklaması, Uzay Gemisi, Güvenlik Robotlarına Yakalanma, Ford'un Çıraklık Teklifi, Mabel'ın Küreyi Vermesi, Bill'in Portalı Açması, https://www.imdb.com/title/tt1865718/?ref_=ttmi_ov_srs, Erişim Tarihi: 01.09.2026.

Karakter Gelişimi

Bölümde Mabel ve Dipper'ın dönüşümleri farklı yönlere doğru gerçekleşmiştir. Mabel başlangıçta her zamanki gibi mutlu ve iyimser biriyken, planlarının hiçbirini gerçekleştiremeyeceğini gördüğünde ve kardeşinin onunla eve dönmeyeceğini öğrendiğinde bunalımda, son derece mutsuz ve karanlık bir ruh haline bürünmüştür. Mabel'ın sorunlarının temelinde büyümek istememesi yatmaktadır.

Dipper, başlangıçta kendisine yeterince güvenmeyen ve kararsız birinden; amcasını kurtarmak konusunda korkusuzca robotlarla savaşan, kendine güvenen, çıraklık teklifinin kendisi için uygun olduğuna inanan kararlı birine dönüşmüştür. Bölümün sonunda Mabel ile bu teklifi konuştuğunda ise tekrar kararsız ruh haline geri dönmüştür.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Bölümde Stan'in duygusal yönü öne çıkar ve Mabel'a büyüme korkusuna ilişkin destekte bulunur. Ford da Dipper'a mentorluk yaparak, büyük potansiyelini ortaya çıkartmaya çalışmaktadır.

Campbell'ın Monomit Modeli Aşamalarıyla Örtüşme ve Ayrışma

- **Tam Uyum Gösteren Aşamalar**

Ford, kasabanın altında yer alan uzay gemisinde Dipper ile dolaşıp yapıştırıcı ararken, farklı bir gezegenden gelmiş olan bu araçta oldukça bilgili ve ne yapacağını bilen bir şekilde hareket ederek, İki Dünyanın Efendisi aşamasını karşılamaktadır.

- **Kısmi Uyum Gösteren Aşamalar**

Maceraya Çağrı aşaması, Ford'un Dipper'a yaptığı çıraklık teklifi olarak kısmen karşılanmaktadır. Çağrının Reddi, Dipper'ın başlangıçta kendisini bu iş için yeterince iyi görmemesi ve başaramayacak olduğunu düşünerek isteksizce davranmasına neden olduğundan kısmi bir biçimde bulunmaktadır.

Ford'un, uzay gemisindeki yönlendirmeler ve yırtığa ilişkin aktardığı bilgiler kısmi olarak Doğaüstü Yardımı karşılamaktadır. İlk Eşiğin Aşılması ve Dönüş Eşiğinin Aşılması, güvenli olan kasabanın topraklarından uzay gemisine geçiş ve kasabaya dönüşle sağlanmıştır. Uzay Gemisi, güvenli olmayan bir mekân olması ve karakterlerin çıkmakta zorlanmalarıyla Balinanın Karnı aşamasını kısmi olarak sağlamaktadır. Dipper ve Ford buradan kurtulduklarında artık farklı kişilerdir. Dipper'ın kendisine güveni artmış, Ford da Dipper'daki potansiyelin sandığından daha büyük olduğunu anlamıştır.

Sınavlar Yolu; Mabel ve Dipper için farklı engellerin ortaya çıkması nedeniyle kısmen anlatıda yer almaktadır. Mabel doğum günü partisini istediği şekilde planlayamamıştır, Dipper ise uzay gemisinden çıkabilmek için farklı sorunları çözmek zorunda kalmıştır.

Dönüşün Reddi, Dipper'ın Kaliforniya'ya dönmek yerine Ford'a çıraklık yapmayı kabul etmesi, Mabel'ın ise büyümek istememesiyle kısmi olarak gerçekleştirilmektedir.

- **Dönüştürülmüş Aşamalar**

Baştan Çıkarıcı Kadın, dönüştürülmüş bir biçimde anlatıda yer almıştır. Ford Dipper'dan gereksiz okul süreçlerini bırakmasını ve ailesinin yanına dönmek yerine araştırmalarında ona yardım etmesini istemiştir. Bu, Dipper için kardeşiyle birlikte eve dönüş planlarını ve geleceği konusunda alacağı eğitimlere ilişkin düşüncelerini bir tarafa itmeyi gerektirmiştir. Günlüğün yazarına ilişkin en başından beri duyduğu hayranlık, teklifin son derece cazip görünmesine neden olmuştur. Bu çeldirici teklif, aşamanın anlatıdaki dönüşüm geçirmiş halidir. Ayrıca Mabel'ın karşısına kılık değiştirerek çıkan Bill'in yazın hiç bitmeyeceğine ilişkin vaadi de bu aşamanın dönüştürülmüş versiyonudur.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Babayla Uzlaşma aşaması; Ford ve Dipper arasındaki ilişkide gerçekleşmiştir. Dipper'ın hayranlık duygusu yerini usta çırak ilişkisine bırakmıştır. Ford'u otorite figürü olarak gören Dipper, onun tarafından yetenekli ve gelecek vaat eden bir araştırmacı olarak kabul görmüştür.

Nihai Ödül de dönüştürülmüş bir aşama olarak kullanılmıştır. Dipper için günlüğün yazarıyla tanışmak en büyük hedefken, ondan çıraklık teklifi almak, onunla maceralara atılmak ve araştırmalar yapmak büyük bir fırsat olarak görünmektedir. Bu Dipper için ödül niteliğinde olmakla birlikte, dizinin anlatısında modelden farklı olarak, gerçekleştirmeye çalıştığı bir amaç olarak sunulmamıştır.

- **Karşılığı Bulunmayan Aşamalar**

Bölümde Tanrıçayla Karşılaşma, Tanrılaşma, Büyülü Kaçış, Dışarıdan Kurtarılma ve Yaşama Özgürlüğü aşamalarının belirgin bir karşılığı bulunmamaktadır.

Eleştirel Anlatı Yorumu

İncelenen bu bölümde; olayları ilerleten, krizi derinleştiren ve çözümsüz kalan sorunların kaynağı karakterlerin iç çatışmaları olmuştur. Mabel'ın gelecekten korkması ve Dipper'ın istekleriyle sevdikleri arasında seçim yapamaması modelin aşamalarının kısmen ya da dönüştürülerek anlatıda yer almasına neden olmuştur.

Bölümde kahramanlık anlatısı Dipper ve Mabel olmak üzere iki kahraman üzerinden ilerlemeye devam etmiştir. Monomit modelinin özellikle Baştan Çıkarıcı Kadın, Babayla Uzlaşma ve Nihai Ödül aşamalarında dönüşüme uğratıldığı görülmektedir. Dipper'ın gizem çözme merakı ve kasabanın garipliklerini araştırma isteği aldığı çıraklık teklifi ile karşı konulmaz bir hale gelmiştir. Ancak diğer tarafta kardeşine duyduğu sevgi onu ikilemde bırakmakta bu baştan çıkarıcı teklife karşı kararsız kalmaktadır. Ayrıca ödül olarak algılanabilecek olan çıraklık konusu Dipper'ı, kendi kararlarını almak ve çocukluktan çıkarak kendi yolunu çizmek konusunda zorladığından, duygusal olarak kararsız bir ruh haline sürüklemiştir. Karmaşık duygular aslında büyümenin getirdiği sancıların içerisinde yer almaktadır. Fırsat gibi görünen teklifler çok fazla unsuru hesaba katmasını gerektirmiş ve mutlu bir tatmin duygusu yaşamasının önüne geçmiştir. Diğer taraftan neredeyse erişilmez olarak konumlandırdığı günlüğün yazarının onu takdir etmesi, erginlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ford'un Dipper'da kendi gençliğini görmesi, çocuğun kendi ayakları üzerinde durması konusunda teşvik edici olmuştur.

Mabel'ın büyümek konusundaki isteksizliği ise bu konuda gerçekçi olmayan bir tutum içerisine girmesine ve korkularıyla yüzleşmek istememesine yol açmıştır. Mabel çocukluğun getirdiği konfor alanını terk etmek istememekte, çocukluğuyla özdeşleştirdiği yazın bitmemesini dilemektedir. Bu karakterinin zayıf yönünü oluşturmakta olup, çözemediği iç çatışmaları anlatıda sergilenen krizi çözümsüz bir noktaya taşımıştır.

Bölümde yer alan mekanların bilindik ancak bir o kadar da gizemli ve sırlarla dolu olan yönleri bu bölümde de modelin farklı aşamalarını kısmen de olsa karşılamaya hizmet etmiştir. Kasaba, ev ve orman ikizlerin güvenle vakit geçirdikleri alanlarken aynı zamanda tehlikelerin en

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

büyüklerini de barındırabilmektedirler. Uzay gemisi de bu güvenli olduğu düşünülen alanlardaki güvensiz mekandır. Tuhaflıkların kaynağı olabileceği ifade edilen bu yer, neredeyse Ford'un bir kere daha boyutlar arasında kaybolmasına neden olmuştur. Tehlikeli ve güvenli arasında çok ince çizginin bulunduğu, bunun için çok da uzağa gidilmesine gerek olmadığı bölümün anlatısında işlenmiştir. Ayrıca Mabel'ın evinin çok yakınlarında Bill tarafından tuzağa düşürülmesi de bunun bir başka örneğidir.

3. 1. 6. Weirdmageddon I-II-III-IV- Tuhaflıklar Kıyameti I-II-III-IV (S2-E18, E19, E20, E21)

Olay Örgüsü

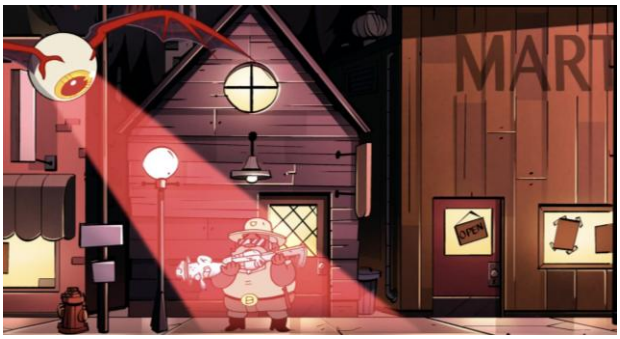
Esrarengiz Kasabanın final bölümü dört parçadan oluşmaktadır. Bunlar: Tuhaflıklar Kıyameti Bölüm 1, Tuhaflıklar Kıyameti 2: Gerçeklikten Kaçış, Tuhaflıklar Kıyameti 3: Kasabayı Geri Al, Tuhaflıklar Kıyameti 4: Ağaçların Arasında'dır. Başlangıçta Bill portalı açarak, kasabayı ele geçirmiştir. Kasabanın gerçeklik kuralları bozularak tuhaflıklar hâkim olmuştur. Yarasa gözler insanları dondurarak, Bill'e büyük bir taht yapmıştır. Ford'u taşlaştıran Bill, kasabanın kontrolünü ele geçirmiştir. Çatışma, güvendiği ve sevdiği her şeyi kaybeden Dipper'ın bu kaosta önce kardeşini sonra da kasabayı kurtarması üzerinedir. Mabel'ı Wendy ve Soos ile hayallerle dolu balon hapishanesinden kurtarmıştır. Bill'in kontrolden çıkarak tüm dünyayı ele geçirmek üzere harekete geçmesi, yaşanan kurtuluş mücadelesine ilişkin krizi büyütmüştür.

Kasabadan kurtulanlar ve ormandaki yaratıklar tek güvenli yer olan Mystery Shack'e sığınmıştır. Güvenli olmasının nedeni de Ford'un önceki bölümlerde tek boynuzlu at büyüsü ile kulübenin etrafına koruma yapmış olmasıdır. Bill'i yenmek için birlikte plan yapan direniş grubu, Ford'un daha önce söylediği zayıf noktasını öğrenmek için ilk önce Ford'u kurtarmayı hedeflemiştir. Ford'u kurtardıktan sonra Stan ve Ford arasındaki çatışma, eski bir kehanetin uygulanmasını engellemiştir. En sonunda kardeşler, Mabel ve Dipper'ın tehlikede olması nedeniyle eski kavgaları bir kenara bırakmış, Bill'i kandırarak onu yok etmişlerdir.

Kasabada tuhaflıklar yok olmuş ve her şey eski haline geri dönmese de kriz çözüme kavuşmuştur. Dipper ve Mabel arasındaki çatışma çözülmüş, Stan ve Ford da birbirlerini olduğu gibi kabul etmiştir. Stan anılarını yavaş yavaş geri kazanırken, aile birliği duygusal anlamda tekrar sağlanmıştır. Mystery Shack'in yeni yöneticisi Soos olmuş, Stan ve Ford çocukluk hayalleri olan Stan O'War II teknesiyle dünyayı gezmeye ve yeni maceralar yaşamaya başlamışlardır. İkizlerin yaz tatili sona ermiş ve veda vakti gelmiştir. Evlerine doğru yola çıkmaları, dönüş olarak yorumlanabilir. Arkadaşlarından ve amcalarından ayrılırken her ne kadar üzülseler de onları tekrar nerede göreceklerini bilmektedirler.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

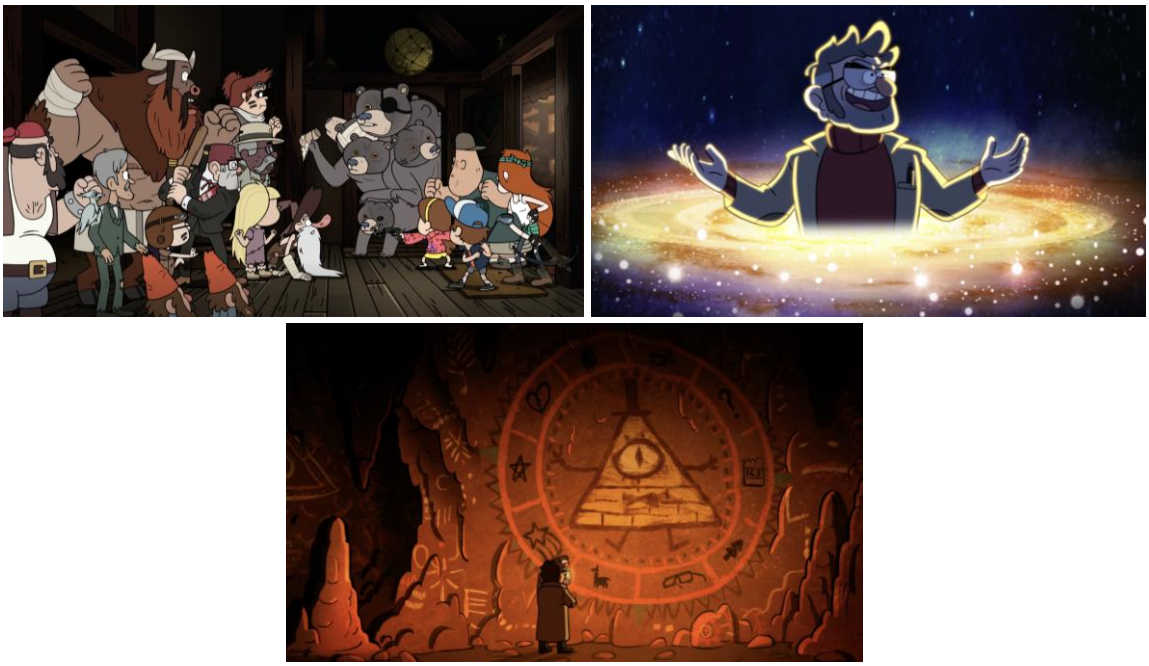

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Görsel 7. Bill'in Portalı Açması, Kasabayı Bill'in Arkadaşlarının Basması, Mabel'ın Hayal Dünyası Hapishanesi, Wendy'nin Gerçek Olmaması, Mahkemedeki Kedi Yargıç, Mystery Shack'e Sığınan İnsanlar ve Canavarlar, Ford'a Güç Teklifi Yapılması, Bill'i Yenecek Kehanet, https://www.imdb.com/title/tt1865718/?ref_=ttmi_ov_srs, Erişim Tarihi: 02.09.2026.

Karakter Gelişimi

İncelenen dört bölüm, finalin dört parçasıdır ve karakterler maceralarının son aşamasındadırlar. Tuhaflıklar Kıyameti'nin başlamasına neden olan Mabel, büyümekten korktuğundan ve korkularıyla yüzleşmek istemediğinden Bill tarafından kolayca manipüle edilmiştir. Mabel hayallerinden oluşan bir hapishanededir. Gerçeklerle yüzleşmek istemediğinden buradan ayrılmak istememiştir. Dipper, Wendy ve Soos gelip onu kurtarmaya çalışırken; Mabel onların da hayallerini süsleyen unsurları karşılarına çıkartıp burada kalmaları için ikna etmeye çalışmıştır. Ancak sonunda, Dipper'ın onunla eve döneceğini söylemesi ve kendisinin de büyümekten korktuğunu ifade etmesi aralarındaki kırgınlığı gidermiştir. Mabel, ikizinin yardımıyla gerçeklerle yüzleşerek, hayali ülkesinden ayrılmaya ikna olmuştur. Büyümek, gelecek ve onu bekleyen her ne varsa kaçamayacağını kabul ederek, olgunluk sergilemiştir. Karakter, büyümek istemeyen birinden bunun kaçınılmazlığını kabul eden birine dönüşmüştür. Ayrıca her şeyin düzeltilebileceğine ilişkin inancı onu hiç bırakmamıştır. Bu sayede anılarından bahsederek, Stan'e hafızasını geri kazandırmıştır.

Dipper'ın değişimi, Mabel'ınkinden daha farklı süreçlerin sonucunda olmuştur. Ford'un gölgesinde gizemlerle ve masalsı varlıklarla uğraşırken; Weirdmageddon'da, günlüklerin ya da Ford'un rehberliği olmadan yapayalnız kalmıştır. Kardeşini, arkadaşları Wendy ve Soos'un yardımıyla kurtarmaya çalışırken; onu en iyi anlayan kişi Mabel olmadan büyümek istemediğini, aile bağlarının onun için ne kadar önemli olduğunu anlamıştır. Kendi kendine karar alabilen ve insanları Bill'e karşı örgütleyen liderlik özellikleri sergilemeye başlamıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Mabel'ın sahip olduğu iyimserlik özelliklerini yansıtmaya başlayan Dipper, insanları kurtuluşun mümkün olduğuna ikna etmeye çalışmıştır.

Ford'un her şeyi kendi kendine çözebileceğine ilişkin düşüncesi değişmek zorunda kalmıştır. Kasabadaki insanların desteği ve ailesinin yanında olması, Bill'i yenmek açısından gerekli olmuştur. Özellikle yıllardır küçümsediği Stan'in sayesinde kurtulmaları ve en sonunda kahramanı olarak onu kabul etmesi, karakterindeki önemli bir dönüşüm noktasıdır. Artık yalnız olmak zorunda değildir, kardeşini geri kazanmıştır.

Stan de artık kendisini babasına ispatlamak zorunda değildir. Ailesi tarafından dışlanmanın acısını çevresindekilere karşı sert davranarak çıkaran Stan, Bill'den kurtulmak için kendisini feda ederek, hafızasının silinmesine izin vermiştir. Bu davranışı, önce ailesinin sonra da tüm kasabanın kurtuluşunu sağlamıştır. Ford ile arasının düzelmesi ve ikizlerle kurduğu sevgi dolu bağ onu çevresine karşı daha sıcak birine dönüştürmüştür. Mystery Shack'i bu nedenle kapatmak yerine Soos'a devretmiştir.

Wendy ve Soos başta olmak üzere kasabanın geri kalan sakinleri Bill'e karşı hep birlikte mücadele ederek kurtuluşta önemli bir rol üstlenmişlerdir. Kasaba eski günlerine tam olarak dönemese de yaşananları geride bırakmaya hazırdır.

Campbell'ın Monomit Modeli Aşamalarıyla Örtüşme ve Ayrışma

- **Tam Uyum Gösteren Aşamalar**

İlk Eşiğin Aşılması, Bill'in tuhaflıklarla ve tehlikelerle dolu dünyasını portalı açarak kasabaya getirmesi modelin bu aşamasının bölümlerdeki karşılığıdır. Diğer bölümlerde dikkat çeken tehlikeliyle güvenli olanın iç içe geçmesi bu bölümde de gerçekleşmiştir. Güvenli olan yaşam alanları tehlikeli canavarlarla dolmuştur.

Balinanın Karnı, kasabanın tamamı ve Bill'in yarattığı hapishaneler olmuştur. İnsanların bu kabustan kurtulmaları çok zor görünmektedir.

Kurtuluş için zorluklarla dolu aşamaları geçmeleri gerekmiştir. Bu Sınavlar Yolu ana karakterler için farklı zorluklarla doludur. Mabel'ın korkularıyla yüzleşmesi; Dipper'ın ödül gibi duran bir tekliften vazgeçip, olgunlaşarak liderlik rolüne bürünmesi; Stan'in bencillikten ve geçmişin kavgalarından vazgeçmesi, Ford'un ise geçmişin kinini tutmayı bir kenara bırakması, kardeşini affetmesi ve tek başına hareket etmekten vazgeçmesi gerekmiştir.

Dönüş Eşiğinin Aşılması, tuhaflıkların tamamen ortadan kalkması ve canavarların yok olmasıyla gerçekleşmiştir. Tehlikelerden güvenli yaşama geçilmesi olarak ifade edilebilir.

Yaşam Özgürlüğü, modeldekini karşılayacak biçimde anlatıdaki yerini almıştır. Karakterler atlattıkları o kadar zorlu sınavdan sonra değişmiş olarak hayatlarına dönüş yapmışlardır. Korkularıyla yüzleşen karakterler, geleceğe daha güvenli bir biçimde hazırdırlar.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

- **Kısmi Uyum Gösteren Aşamalar**

Maceraya Çağrı aşaması, Bill'in Tuhaflıklar Kıyameti'ni başlatarak kasabayı ele geçirmesiyle kurtuluş için mücadele yollarının aranması sonucunda ortaya çıkmıştır. Dipper ve Ford başta birlikte bunu başarmak isterken, Ford'un ele geçirilmesiyle Dipper yalnız ilerlemek zorunda kalmıştır.

Çağrının Reddi, bölümlerin anlatı yapısında karakterler açısından farklı şekilde işlemiştir. Dipper'ın ilk tepkisi hayatta kalmak, sonra kardeşini ve kasabayı kurtarmak olarak şekillenmiştir. Ford, mücadele etmek istemiştir, ancak ilk direndiği anda heykele dönüştürülmüştür. İkisi de çağrıyı reddetmemiştir. Mabel ise gerçeklikten kaçtığından hayal dünyasına hapsedilmeye razı olmuştur. Stan de Mabel'ınkine benzer bir şekilde gerçekten kaçmaktadır. Evinin dışında olup biten kötü olaylara ilişkin mücadele etmek istememekte, yiyecekleri bitene kadar Mystery Shack'te kalmanın daha mantıklı olduğunu düşünmektedir. Güvenli konfor alanı olan evinden ayrılarak, kardeşini ve kasabayı kurtarmak için zorluklara göğüs germek istememiştir. Evi ve etrafında onu rahat ettiren canavarlarla kıyametin ortasında kendi cennetini yaratmış ve buradan ayrılmak istememektedir.

- **Dönüştürülmüş Aşamalar**

Doğaüstü Yardım, Bill'in etkisinin önüne geçmek için uygulanan çeşitli ritüellerin yardımına başvurulması, bu aşamanın dönüştürülmesi olarak anlatıda yer almıştır. Bu uygulamalar Ford'un uzun yıllara dayanan araştırmaları ve gözlemleri sonucunda elde edilmiş olan bilgilere yaslanmaktadır. Ford bu bilgileri günlüğüne detaylı bir biçimde yazmıştır. Mystery Shack'i Bill'e karşı korumak için tek boynuzlu at büyüsünü ve Bill'i karargahında yenmek için eski bir kehanete göre oluşturulan çember ritüelini uygulamıştır. Evin korunması tam olarak sağlanabilmiştir. Ancak, eski ritüel, Stan'in çemberdeki yerini almayı reddetmesi nedeniyle çalışmamıştır.

Babayla Uzlaşma aşamasının dönüştürülmüş versiyonu; uzun bir zamandır birbirlerini geçmişteki hataları nedeniyle suçlayan Stan ve Ford'un ortak düşmanları olan Bill'e karşı birlikte hareket etmeleridir.

Baştan Çıkarıcı Kadın, final bölümlerinde kahramanların karşısına farklı şekillerde çıkmıştır. Mabel balon hapishanesinde, hayal ettiği her şeyin sağlandığı, gerçeküstü bir ortamda yaşamaktadır. Bütün bu çeldirici güzellikler onu gerçeklerle yüzleşmekten, büyümenin sancılı süreçlerinden ve korkularıyla baş etmek zorunda olmaktan uzak tutmaktadır. Dipper buraya onu kurtarmak için geldiğinde; Wendy'nin taklidi kur yapmıştır. Soos'un karşısına uzun zamandır görmediği ve özlemini çektiği babasının benzeri çıkmıştır. Wendy, sevdiği arkadaşlarının kopyalarıyla karşılaşmıştır. Bütün bu arzu edilen ama gerçek olmayan çeldirici unsurlar, balon hapishanesinin Bill tarafından tasarlanmış olan yönüdür. Giren kişinin bir daha çıkmak istemeyeceği bir yer yapmıştır. Baştan Çıkarıcı Kadın aşamasına örnek olarak Bill'in diğer manipülasyonları da verilebilir. Tüm dünyayı ele geçirmesi için yardım etmesi karşılığında Ford'a mutlak güç, Stan'in zihnine hapsolduğunda onu çıkarması karşılığında ne isterse vereceğine ilişkin yaptığı teklifler de bu aşamanın dönüştürülmüş versiyonlarıdır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Dönüşün Reddi de balon hapishanesiyle bağlantılı olarak dönüştürülmüş biçimde kullanılmıştır. Özellikle Mabel, için burası kabul etmekte zorlandığı gerçeklerden kaçtığı güvenli bir bölge olarak konumlanmıştır.

Nihai Ödül, modelden daha farklı bir biçimde ele alınmıştır. Kahramanın elde ettiği bireysel bir ödül yerine kasaba halkı birlikte hareket ederek Bill'den kurtulmuşlardır. Eski düzenin sağlanması herkes için bir ödül niteliğindedir. Pines ailesi özelinde baktığımızda zedelenmiş olan aile bağlarının onarılması ve fedakârlık yaparak hafızasını sildiren Stan'in, Mabel'ın ve yakın çevresinin yardımlarıyla anılarını geri kazanması da bu kapsamda değerlendirilmiştir. Ayrıca ikizlerin sonunda doğum günlerini kutlamaları ve bütün arkadaşlarının partilerine gelebilmesi de ödül niteliğindedir.

İki Dünyanın Efendisi dönüştürülmüş olarak, karakterlerin hem normal dünyada hem de tuhaf olanda yeterince tecrübeli olmalarıyla sağlanmıştır. Bu durum, iki dünyanın da hâkimi olmaları sonucunu beraberinde getirmese de karakterler deneyimleriyle hayatta kalıp mücadele edebildiklerini göstermişlerdir.

- **Karşılığı Bulunmayan Aşamalar**

Tanrıçayla Karşılaşma, Tanrılaşma, Büyülü Kaçış ve Dışarıdan Kurtarılma aşamaları final bölümlerinde yer almayan aşamalardır.

Eleştirel Anlatı Yorumu

Dizinin sonlandığı ve bir bütün olarak algılanabilecek olan dört bölümde Monomit modelinin dönüştürülen birçok unsurunun daha görünür hale geldiği tespit edilmiştir. Tekil kahraman anlatısı ve kurtuluşun seçilmiş kahramanla sağlanmasından uzaklaşılmıştır. Kahramanlık için pek çok kişinin fedakârlık yapması gerekmiştir. Bu bölümlerde sıklıkla kahramanlığa atıfta bulunulmuş ve bunda bireysel çabalar kadar toplu hareket etmenin gerekliliği ispatlanmıştır. Kahramanlık için yalnızca Ford'un sahip olduğu bilgi ve tecrübe yeterli gelmemiştir. Dipper, Mabel, Stan, Wendy, Soos ve kasabanın diğer bireylerinin ile yaratıklarının da kendilerine has özellikleriyle katkı vermeleri gerekmiştir.

Böylelikle, modelin ayrıcalıklı kahraman anlayışından uzaklaşılmıştır. Anlatıda bencillikleriyle bilinen Gideon ve Pacifica Northwest gibi karakterlerin yaptığı fedakarlıkların da kurtuluş açısından önemli olduğu gösterilmiştir. Ayrıca çeşitli hileleriyle ünlü olan Stan'in de son anda yaptığı hamleyle kendisini feda eden davranışı, kazanım için pek çok kişinin kendisinden vazgeçmesi gerektiğinin bir örneği olmuştur. Kahramanlık konusunda karakterlerin bencilliklerinden vazgeçmeleri ve çeşitli özverilerde bulunmalarının önemli olduğu gösterilmiştir.

Mabel bencilce kardeşini sürekli yanında tutma ve büyümeme isteğinden vazgeçmiş; Dipper yalnızca kendi isteklerini ve hayallerini gerçekleştirme düşüncesinden uzaklaşmış; Ford paylaşımcı olmayı öğrenmiş, Stan ailesi tarafından reddedilmişliğin verdiği bencillik ve sertliği

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

bir kenara bırakmıştır. Dayanışma, fedakârlık, aile bağları ve birlikte mücadele olarak kahramanlık yeniden tanımlanmıştır. Karakterler zayıflıkları ve korkularıyla yüzleşerek hem içsel dünyalarında hem de yaşadıkları kasabada daha dengeli bir yaşama kavuşmuşlardır. Bu da modelin Nihai Ödül aşamasının dönüştürülmüş hali olarak anlatıda yer almasını sağlamıştır.

Stan, babasından kabul görememesinin sorumlusu olarak Ford'u görmektedir. Babası tarafından evden kovulmasının nedeni, Ford'un üniversiteden kabul alma şansını mahvetmesidir. Ford ile ortaklaşa hareket ettiğinde dolaylı bir biçimde babasıyla olan uzlaşmasını sağlamıştır. Kardeşler arasındaki eskiden var olan bağın onarılması; karşılıklı anlayışı, affetmeyi ve duygusal ilişkiler odağında bir uzlaşmayı öne çıkartmıştır.

İncelenen önceki bölümlerde günlüklerin ya da Ford'un rehberliğinin tehlikeleri uzaklaştırmakta işe yarayan yöntemleri final bölümlerinde işlevsiz hale gelmiştir. Bilgiye ya da tuhaflıklar boyutunda deneyime sahip olmak yeterli olmamıştır. Bilgi ve otoritenin sorgulanabilirliği öne çıkartılmıştır. Farklı insanların farklı becerilerinin bir araya getirilmesi kurtuluşun sağlanmasında gerekli olmuştur. Final bölümlerinde güvenli ve tehlikeli alanlar arasındaki sınırların iyice belirsizleştiği görülmektedir. Evler, evlerin bahçeleri, sokaklar ve alışveriş merkezleri tehlikelerle doludur.

Final dörtlüsünde Monomit modelinin tekil kahramanlık, bireysel ödül, mutlak otorite, seçilmiş kahraman gibi anlayışların dönüştürüldüğü görülmüştür. Kahramanlık için üstün özelliklere sahip bir kişi yerine içsel çatışmalarını çözmüş olan kişilere odaklanılmıştır. Dayanışma, fedakârlık, aile ve dostluk bağları üzerinden kurtuluş sağlanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Tablo 1. İncelenen Bölümlerde Modelin Aşamalarının Yer Alışı

Bölüm	Tam Uyum	Kısmi Uyum	Dönüştürülmüş	Karşılığı Yok
Tourist Trapped-Turist Tuzağı (S1E1)	-	Maceraya Çağrı, İlk Eşiğin Aşılması, Balinanın Karnı, Sınavlar Yolu, Dönüş Eşiğinin Aşılması	Doğaüstü Yardım, Dışarıdan Kurtarılma	Çağrının Reddi, Tanrıçayla Karşılaşma, Baştan Çıkarıcı Kadın, Babayla Uzlaşma, Tanrılaşma, Nihai Ödül, Dönüşün Reddi, Büyülü Kaçış, İki Dünyanın Efendisi, Yaşama Özgürlüğü
Dreamscaperers-Rüya Avcıları (S1E19)	İlk Eşiğin Aşılması, Dönüş Eşiğinin Aşılması	Maceraya Çağrı, Balinanın Karnı, Sınavlar Yolu, Büyülü Kaçış	Babayla Uzlaşma, Tanrılaşma, Doğaüstü Yardım, Dışarıdan Kurtarılma	Çağrının Reddi, Tanrıçayla Karşılaşma, Baştan Çıkarıcı Kadın, Nihai Ödül, Dönüşün Reddi, İki Dünyanın Efendisi, Yaşama Özgürlüğü
Not What He Seems-Göründüğü Gibi Değil (S2E11)	Nihai Ödül, Dönüş Eşiğinin Aşılması	Maceraya Çağrı, Doğaüstü Yardım, İlk Eşiğin Aşılması, Balinanın Karnı, Sınavlar Yolu, Dönüşün Reddi	Babayla Uzlaşma	Çağrının Reddi, Tanrıçayla Karşılaşma, Baştan Çıkarıcı Kadın, Tanrılaşma, Büyülü Kaçış, Dışarıdan Kurtarılma, İki Dünyanın Efendisi, Yaşama Özgürlüğü
A Tale of Two Stans-İki Stan'in Hikayesi (S2E12)	İlk Eşiğin Aşılması, Dönüş Eşiğinin Aşılması, Balinanın Karnı, Dışarıdan Kurtarılma, İki Dünyanın Efendisi	Maceraya Çağrı, Sınavlar Yolu, Nihai Ödül, Dönüşün Reddi	Baştan Çıkarıcı Kadın	Çağrının Reddi, Doğaüstü Yardım, Tanrıçayla Karşılaşma, Babayla Uzlaşma, Tanrılaşma, Büyülü Kaçış, Yaşama Özgürlüğü
Dipper and Mabel vs. the Future-Mabel ve Dipper Geleceğe Karşı (S2E17)	İki Dünyanın Efendisi	Maceraya Çağrı, Çağrının Reddi, Doğaüstü Yardım, İlk Eşiğin Aşılması, Dönüş Eşiğinin Aşılması, Balinanın Karnı, Sınavlar Yolu, Dönüşün Reddi	Baştan Çıkarıcı Kadın, Babayla Uzlaşma, Nihai Ödül	Tanrıçayla Karşılaşma, Tanrılaşma, Büyülü Kaçış, Dışarıdan Kurtarılma, Yaşama Özgürlüğü
Weirdmageddon I-IV-Tuhaflıklar Kıyameti Dörtlemesi (S2E18-21)	İlk Eşiğin Aşılması, Balinanın Karnı, Sınavlar Yolu, Dönüş Eşiğinin Aşılması, Yaşama Özgürlüğü	Maceraya Çağrı, Çağrının Reddi	Doğaüstü Yardım, Babayla Uzlaşma, Baştan Çıkarıcı Kadın, Dönüşün Reddi, Nihai Ödül, İki Dünyanın Efendisi	Tanrıçayla Karşılaşma, Tanrılaşma, Büyülü Kaçış, Dışarıdan Kurtarılma

İncelenen dokuz bölümde Monomit'in aşamalarının tamamen dışarıda bırakılmadığı kısmen ya da dönüştürülerek sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. En sık kullanılan aşamalar; İlk Eşiğin Aşılması, Balinanın Karnı, Sınavlar Yolu ve Dönüş Eşiğinin Aşılması olmuştur. Anlatıda sıklıkla dönüştürülerek kullanılan aşamalar olarak ise Doğaüstü Yardım, Babayla Uzlaşma, Baştan Çıkarıcı Kadın ve Nihai Ödül tespit edilmiştir. Bunlar Campbell'ın modelindeki işlevlerini tamamen kaybetmeden olay örgüsünün akışına uygun bir biçimde dönüştürülerek kullanılmıştır. Modelde bilge rehber olarak yer alan yol gösterici; dizide yerini çoğunlukla günlüklere bırakmıştır. Otorite figürleri kusursuz ve sorgulanamaz karakterler olmaktan

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

çıkarak, hatalar ve çelişkilerle dolu bireyler olarak yeniden sunulmaktadır. Benzer şekilde kahramanı yoldan çıkaran kadın figürü dönüştürülerek bazen cazip bir teklif, arzu edilen bir statü ya da hayal edilen bir unsura dönüştürülmüştür.

Bölümlerin analizinden çıkan bir diğer dikkat çekici sonuç da Çağrının Reddi aşamasının büyük ölçüde ortadan kalkması ve işlevinin anlatı içerisinde yeniden kurulmasıdır. Campbell'ın modelinde bilinmeyen dünyaya adım atmakta kararsız olan kahramanın yerini gizemleri çözmeye hevesli olan Dipper karakteri almıştır. Tanrıçayla Karşılaşma ve Tanrılaşma aşamaları ise anlatıda hiç yer almamıştır. Bunun nedeni, dizide kahramanlığın idealize edilmiş, seçilmiş kişiler üzerinden değerlendirilmemesi; zayıflıkları ve çeşitli kusurları olan karakterlerin kahramanlık rolünü üstlenmesidir. Dizi, çocukların yaz tatili maceralarını ele alırken, Campbell'ın modelini çağdaş bir biçimde yorumlamaktadır.

4. SONUÇ

Gerçekleştirilen bu çalışmada Esrarengiz Kasaba (Gravity Falls) dizisinde Joseph Campbell'ın Monomit modelinin kullanımı yapısal ve eleştirel anlatı analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Bunun sonucunda; dizinin anlatısında modelin bazı aşamalarının kısmi olarak kullanıldığı bazı aşamalarının ise seçici bir biçimde dönüştürüldüğü görülmüştür. Dizinin anlatısı içerisinde Monomit modelinin aşamaları yeniden yorumlanmıştır.

Anlatının ilk aşamalarından olan Maceraya Çağrı ve Çağrının Reddi aşamalarının geleneksel işleyişi, çoğu bölümde Çağrının Reddi'nin ortadan kalkması ve maceraya istekle yönelen bir kahraman figürünün öne çıkmasıyla dönüştürülmektedir. Bu dönüşüm; kahraman olmaya istekli ve zekasıyla övünen Dipper Pines aracılığıyla olmuştur. Dipper, gizemlere ve doğaüstü olan tuhaflıkları incelemeye meraklı olan bir yapıda olup, bilinmeyeni açıklamaya ve aydınlatmaya isteklidir. Bu özellikleriyle kahramanın bilgi, merak ve gizemlerin aydınlatılması üzerinden ele alınmasını sağlamıştır.

Modelin uyarlanmasında gerçekleştirilen önemli bir dönüşüm de tek bir kahramanın doğrusal erginlenmesine dayalı anlatısıdır. İki kardeşin yaz maceralarına odaklanan dizide kahramanlar Dipper ve Mabel'dır. Dipper her şeyi, mantıksal bir biçimde açıklamak ve zekasıyla gizemleri çözmekle uğraşırken; Mabel'ın karakterinde duyguları, sezgileri ve iyimserliği ön plana çıkmaktadır. Sahip oldukları farklı özellikler, birini diğerinden daha güçlü olarak konumlandırmamaktadır. İkisi birlikte tam bir takım olmakta ve birbirlerini tamamlamaktadırlar. Final bölümünde ise Wendy, Soos, Stan, Ford ve kasabanın diğer üyelerinin katkılarıyla kahramanlık kolektif bir deneyime dönüşmüştür.

Modelin dönüştürüldüğü önemli aşamalarından bir diğeri de Nihai Ödül'dür. Karakterlerin bireysel olarak elde ettikleri ödüllerde, örneğin Dipper'ın günlüğün yazarıyla tanışması ya da Stan'in portalı açarak Ford'u geri getirmesinde olduğu gibi, tam bir tatmin elde edilememiştir. Bu ödül gibi görünen unsurlar, onları mutsuz edecek ve içsel çatışmalarını arttıracak yeni kapıların aralanması sonucunu getirmiştir. Ayrıca dizinin anlatısında kahramanların ödül gibi

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

görünen fırsatları reddettiği de görülmektedir. Buna örnek olarak; Dipper'ın Ford'dan gelen çıraklık teklifinden vazgeçmesi ve asıl istediğinin bu olmadığını anlaması verilebilir.

Son bölümlerdeki nihai ödül ise bireysel olanlardansa kasabanın kurtuluşu üzerinedir. Bu kurtuluş, yine tam bir mutluluk getirmemiştir. Fedakârlıkların yapılması gerekmiştir. Stan'in hafızasının silinmesi gibi bir fedakarlığın sergilenmesi gerekli olmuştur. Bu dönüştürülen aşamalar odağında Esrarengiz Kasaba'ya bakıldığında; Campbell'ın Monomit modelinin geleneksel işleyişini maceraya başlangıç, kahramanlığın işlenişi, nihai ödül gibi odak noktaları çerçevesinde yeniden kurduğu görülmüştür. Bunlara ek olarak dizide otorite figürünün yorumlanışı da dönüşüm geçirmiştir. Otoritenin güvenilirliğinin sarsılabileceği, zayıflıklar ve çelişkili yönlerinin de olabileceği gösterilmiştir.

Dizi, bir taraftan Monomit modelinin temel yapısal unsurlarından yararlanmakta, diğer taraftan ise tekil kahramanlık, doğrusal erginlenme, bireysel ödül, mutlak otorite ve seçilmiş kurtarıcı anlayışlarını dönüştürmektedir. Dizinin anlatısında modelin üstün yeteneklerine sahip olan kahramanındansa; aile bağlarını öne çıkartan, özverili, iç çatışmalarını çözen ve duygusal açıdan olgunlaşan bireylerin öne çıkarıldığı gözlenmiştir.

KAYNAKÇA

Barthes, R. (1975). An introduction to the structural analysis of narrative. New Literary History, 6(2), 237–272. https://doi.org/10.2307/468419

Campbell, J. (2020). The hero with a thousand faces (3rd ed.). New World Library.

Dundes, A. (2005). Folkloristics in the twenty-first century (AFS invited presidential plenary address, 2004). Journal of American Folklore, 118(470), 385–408.

Frobenius, L. (1904). Das Zeitalter des Sonnengottes [Güneş tanrısının çağı]. G. Reimer.

Gravity Falls Görselleri, https://www.imdb.com/title/tt1865718/?ref_=ttmi_ov_srs, Erişim Tarihi: 30.08.2026-02.09.2026.

Hanney, R. (2024). One myth to rule them all and in the darkness bind them: A critical examination of Joseph Campbell's The Hero's Journey. Media Practice and Education, 25(2), 113–122. https://doi.org/10.1080/25741136.2024.2333649

Hirsch, A. (Creator). (2012–2016). Gravity Falls (TV series). Disney Television Animation.

Hobbs, P., & Lovejoy, R. (2026). The heroic shift: The emergence of the collective as 21st-century hero. Bloomsbury Academic.

Jacey, H. (2010). The hero and heroine's journey and the writing of Loy. Journal of Screenwriting, 1(2), 309–323. https://doi.org/10.1386/josc.1.2.309

Joyce, J. (1939). Finnegans wake. Faber and Faber.

Pino Gavidia, L. A., & Adu, J. (2022). Critical narrative inquiry: An examination of a methodological approach. International Journal of Qualitative Methods, 21, Article 16094069221081594. https://doi.org/10.1177/16094069221081594

Propp, V. (1968). Morphology of the folktale (L. Scott, Trans.; 2nd ed.). University of Texas Press.

Riessman, C. K. (2008). Narrative methods for the human sciences. SAGE Publications.

Segal, R. A. (1987). Joseph Campbell: An introduction. Garland Publishing.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Todorov, T. (1977). The poetics of prose. Cornell University Press.

van Gennep, A. (1960). The rites of passage (M. B. Vizedom & G. L. Caffee, Trans.). University of Chicago Press.

Vogler, C. (1998). The writer's journey: Mythic structure for writers (2nd ed.). Michael Wiese Productions.

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

DERVİŞ SOFRASINDAN ATIKSIZ MUTFAK'A: MEVLEVİ GASTRONOMİ MİRASI

Nefise BAŞARAN

Doğuş Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü

ORCID ID: 0009-0009-5821-7660

basarannefise6@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Dilek ARDUZLAR KAĞAN[2]

[2] Doğuş Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, İstanbul, Türkiye

[2]ORCİD: https://orcid.org/0000-0001-8688-9039

2darduzlar@dogus.edu.tr

ÖZET

Bugün gastronomi dünyasının dilinden düşmeyen "atıksız mutfak" (zero-waste) ve "mutfak hiyerarşisi" kavramları, aslında 800 yıl önce Mevlevi Matbah-ı Şerifi'nde bir yaşam biçimiydi. Bu çalışma, Selçuklu saray gastronomisinin mirasçısı olan Mevlevi mutfağının; sadece gıda üretilen bir alan değil, dervişlerin 1001 günde eğitildiği köklü bir gastronomi akademisi olduğunu kanıtlamaktadır. Araştırma kapsamında iki temel özgün bulgu öne çıkmaktadır: Birincisi, modern restoranların kullandığı mutfak hiyerarşisinin (Brigade de Cuisine) asırlar önce Matbah-ı Şerif'teki 18 kademeli görev dağılımıyla birebir örtüşmesidir. İkincisi ise, tek bir pirinç tanesinin dahi israf edilmediği "nimetin kutsallığı" felsefesinin, günümüz iklim ve gıda krizlerine sunduğu somut sürdürülebilirlik modelidir. Nitel içerik analiziyle yürütülen çalışmada; Hassaten Lokma, Herise, Zîrbâ ve Sirkencübîn gibi unutulmaya yüz tutmuş geleneksel reçeteler standartlaştırılmıştır. Sonuç olarak çalışma; bu kadim mutfak disiplininin modern menülere, atıksız restoran uygulamalarına ve kültür turizmine kazandırılması için yenilikçi bir yol haritası sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mevlevi Mutfağı, Matbah-ı Şerif, Atıksız Mutfak, Sürdürülebilir Gastronomi.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

FROM DERVISH TABLE TO ZERO-WASTE: MEVLEVI CULINARY HERITAGE

Nefise BAŞARAN

Doğuş University, Faculty of Arts and Design, Department of Gastronomy and Culinary Arts, Istanbul, Türkiye.

ORCID ID: 0009-0009-5821-7660

basarannefise6@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Dilek ARDUZLAR KAĞAN[2]

[2]Doğuş University, Faculty of Arts and Design, Department of Gastronomy and Culinary Arts, Istanbul, Türkiye.

[2]ORCİD: https://orcid.org/0000-0001-8688-9039

2darduzlar@dogus.edu.tr

ABSTRACT

The concepts of "zero-waste kitchen" and "kitchen hierarchy," which are widely discussed in today's gastronomy world, were actually a way of life 800 years ago in the Mevlevi Matbah-ı Şerif. This study demonstrates that Mevlevi cuisine, heir to Seljuk palace gastronomy, was not merely a food preparation space, but a deep-rooted culinary academy where dervishes were trained for 1001 days. Two main original findings stand out: First, the modern kitchen brigade system (Brigade de Cuisine) directly mirrors the 18-stage hierarchy established centuries ago in the Matbah-ı Şerif. Second, the philosophy of the "sacredness of food"—where not a single grain of rice was wasted—offers a practical sustainability model for today's global food and climate crises. Using qualitative content analysis, traditional recipes such as Hassaten Lokma, Herise, Zîrbâ, and Sirkencübîn were standardized. In conclusion, the study provides an innovative roadmap for integrating this ancient culinary discipline into modern menu engineering, zero-waste restaurant practices, and cultural tourism.

Keywords: Mevlevi Cuisine, Matbah-ı Şerif, Zero-Waste, Sustainable Gastronomy, Cultural Heritage.

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ARASINDA İŞSİZLİK VE SANAYİ ÜRETİMİ ŞOKLARININ YAYILIMI

Arş. Gör. Nurseli CAMİLİ
Gebze Teknik Üniversitesi
nurselicamili@gtu.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-2343-7267

ÖZET

Küreselleşmenin arttığı günümüz ekonomisinde ülkeler arasındaki ekonomik etkileşimlerin incelenmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında işsizlik ve sanayi üretimi şoklarının yayılımını incelemektir. Bu amaçla Türkiye, Almanya, ABD ve Şili'ye ait 2005:01–2024:03 dönemini kapsayan aylık işsizlik oranı ve sanayi üretim endeksi verileri kullanılarak Diebold–Yılmaz bağlanmışlık yaklaşımı çerçevesinde ülkeler arasındaki şok yayılımları analiz edilmiştir. Bulgular her iki değişken için de toplam bağlanmışlığın kriz dönemlerinde belirgin biçimde arttığına ve bağlanmışlık yapısının zaman içinde değişkenlik gösterdiğine işaret etmektedir. Sanayi üretiminin krizlere daha hızlı, işsizliğin ise görece daha gecikmeli tepki verdiği görülmektedir. Yönlü ve net bağlanmışlık sonuçları ülkelerin şok yayıcı ve şok alıcı konumlarının dönemlere, değişkenlere ve krizlerin yapısına göre farklılaşabildiğine işaret etmektedir. Yayılma değerleri de ülkelerin sistem içerisindeki etkilerinin dönemler itibarıyla değişebildiğini ortaya koymaktadır. Genel olarak bulgular, reel sektör bağlanmışlığının konjonktüre duyarlı ve zamanla değişen bir yapı sergilediğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, özellikle kriz dönemlerinde ülkeler arası politika koordinasyonunun güçlendirilmesi ve dış şoklara karşı dayanıklılığı artırıcı politikaların geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Reel sektör bağlanmışlığı, Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, Diebold–Yılmaz yöntemi.

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

BANKACILIK CHATBOTLARINDA SOSYAL BULUNUŞLUKTAN SAVUNUCULUK NİYETİNE UZANAN SÜREÇTE GÜVEN VE MÜŞTERİ ETKİLEŞİMİNİN ROLÜ

Doç. Dr. Kazım DAĞ
Gaziantep Üniversitesi, İslâhiye İİBF
kazimdag@gantep.edu.tr - 0000-0003-0643-6932

Doç. Dr. Sinan ÇAVUŞOĞLU
Bingöl Üniversitesi, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü
sinankys42@gmail.com - 0000-0001-9365-8677

ÖZET

Yapay zekâ destekli chatbotlar, bankacılık hizmetlerinde müşterilerle etkileşimin önemli araçlarından biri hâline gelmiştir. Bu araştırmanın amacı, bankacılık chatbotlarında sosyal bulunuşluğun algılanan güven üzerindeki etkisini, algılanan güvenin müşteri etkileşiminin bilişsel işleme ve duygusal etkileşim boyutları üzerindeki etkilerini ve bu iki boyutun savunuculuk niyeti üzerindeki etkilerini incelemektir. Araştırmada nicel araştırma yöntemi benimsenmiş ve veriler Temmuz-Ağustos 2026 döneminde Gaziantep'te bankacılık hizmetlerinde yapay zekâ destekli chatbot kullanan 390 tüketiciden anket yoluyla elde edilmiştir. Araştırma hipotezlerinin test edilmesinde kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesi (PLS-SEM) kullanılmıştır. Araştırma bulguları, sosyal bulunuşluğun algılanan güveni pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca algılanan güvenin hem bilişsel işleme hem de duygusal etkileşim üzerinde pozitif etkisinin bulunduğu belirlenmiştir. Bilişsel işleme ve duygusal etkileşimin de savunuculuk niyetini pozitif yönde etkilediği ve araştırma kapsamında geliştirilen tüm hipotezlerin desteklendiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma, bankacılık chatbotlarında müşteri etkileşiminin bilişsel ve duygusal boyutlarını ayrı ayrı ele alarak sosyal bulunuşluk, güven ve savunuculuk niyeti arasındaki ilişkilerin daha kapsamlı anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bulgular ayrıca bankaların chatbotları yalnızca işlevsel hizmet araçları olarak değil, müşterilerde sosyal etkileşim ve güven duygusu oluşturabilen etkileşim kanalları olarak tasarlamalarının önemine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler : Bankacılık chatbotları, Sosyal bulunuşluk, Algılanan güven, Müşteri etkileşimi, Savunuculuk niyeti.

1. GİRİŞ

Bankacılık sektöründe yaşanan dijital dönüşüm, müşterilerin finansal hizmetlere erişim biçimlerini önemli ölçüde değiştirmiş ve dijital kanalları bankaların hizmet sunumunun temel unsurlarından biri hâline getirmiştir. Özellikle mobil bankacılığın gelişimi, finansal hizmetlerin mobil cihazlar üzerinden daha kapsamlı biçimde sunulmasını sağlarken, bankaların

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

müşterileriyle kurdukları etkileşimin niteliğini de dönüştürmüştür (Mansour, 2022; Mavlutova vd., 2020). Dijital bankacılık kanallarının yaygınlaşmasıyla birlikte hizmet kalitesi, işlevsellik, kişiselleştirme, hizmet hızı, kullanılabilirlik ve algılanan risk gibi unsurlar müşteri deneyiminin şekillenmesinde daha belirleyici hâle gelmiştir (Mbama & Ezepue, 2018). Bu dönüşüm içerisinde yapay zekâ tabanlı teknolojiler, bankaların hizmet süreçlerini otomatikleştirme, müşteri hizmetlerini geliştirme ve daha kişiselleştirilmiş hizmetler sunma kapasitesini artırmıştır (Abdulquadri vd., 2021; Mogaji & Nguyen, 2022). Özellikle chatbotlar ve sanal asistanlar, yapay zekânın bankacılık hizmetlerindeki önemli uygulamalarından biri hâline gelerek müşterilere dijital ortamda hizmet sunulmasına olanak sağlayan etkileşim araçları olarak öne çıkmaktadır (Hoyer vd., 2020; Huang & Rust, 2021). Bu kullanım, bankacılıkta yapay zekânın süreçlerin otomasyonu, müşteri hizmetlerinin geliştirilmesi ve kişiselleştirilmiş hizmet sunumu gibi alanlarda giderek daha önemli hâle geldiğini göstermektedir.

Chatbotlar, müşterilerle metin veya web tabanlı iletişim kanalları üzerinden etkileşim kurabilen yapay zekâ temelli sanal müşteri asistanları olarak değerlendirilmektedir (Lui & Lamb, 2018). Bankacılık hizmetlerinde chatbotların kullanımı, müşterilerin banka çalışanlarıyla doğrudan iletişim kurmaksızın çeşitli hizmetlere erişebilmesine olanak sağlamaktadır. Finansal kuruluşların chatbot kullanımının giderek yaygınlaştığı ve bu sistemlerin bankacılıkta müşteri etkileşiminin önemli unsurlarından biri hâline geldiği belirtilmektedir (Belanche vd., 2019). Bununla birlikte, teknoloji tabanlı hizmetlerde insan unsurunun sınırlı olması, müşterilerin dijital hizmet sağlayıcılarla kurdukları ilişkinin niteliğini önemli hâle getirmektedir. Bu bağlamda chatbotlara kimlik, empati ve gündelik konuşma gibi insansı özelliklerin kazandırılmasının kullanıcıların sosyal bulunuşluk algısını güçlendirebildiği ortaya konulmuştur (Adam vd., 2021). Benzer şekilde, gerçek bankacılık chatbotu etkileşimlerini inceleyen araştırmalar; kişilik, nezaket, emoji kullanımı ve yardımseverlik gibi insan benzeri özelliklerin kullanıcı deneyimini geliştirebildiğini göstermektedir (Petersson vd., 2023). Nitekim mobil bankacılık bağlamında insan unsurunun eksikliğinin sosyal bulunuşluğun önemini artırdığı ve dijital bankacılık hizmetlerinde sosyal bulunuşluğun daha fazla araştırılması gerektiği belirtilmektedir (Abdulrahman Al Moosa vd., 2022). Sosyal bulunuşluk, dijital ortamın kullanıcıya sunduğu insan sıcaklığı ve sosyallik algısıyla ilişkili olup müşterilerin dijital hizmetlere yönelik tepkilerinin şekillenmesinde önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Fang, 2017).

Chatbotların sunduğu insan benzeri etkileşim özellikleri önemli olmakla birlikte, finansal hizmetlerin doğası gereği bu etkileşimlerin müşteriler tarafından güvenilir olarak algılanması da önem taşımaktadır. Güven, tarafların değişim ilişkisi içerisinde birbirlerinin güvenilirliğine yönelik inançlarıyla ilişkili bir kavramdır (Morgan & Hunt, 1994). Sanal uygulamalarla gerçekleştirilen hizmet deneyimlerinde müşterilerin olumlu bir kullanım deneyimi geliştirebilmeleri için öncelikle kullanılan teknolojiye veya hizmet sağlayıcıya güven duymaları gerektiği belirtilmektedir (Kim, 2012). Özellikle teknoloji tabanlı hizmetlerde güven eksikliği, müşterilerin bu hizmetleri benimsemesinin ve olumlu bir hizmet deneyimi yaşamasının önünde önemli bir engel oluşturabilmektedir (Gefen vd., 2003). Dijital ortamlarda müşterilerin hizmet sağlayıcıyla doğrudan insan etkileşimi yaşamaması güvenin önemini daha da artırmaktadır. Nitekim bankacılık literatüründe dijital ortamların gelişmesiyle birlikte güvenin müşteri

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

deneyiminin temel unsurlarından biri hâline geldiği ve teknoloji destekli bankacılık hizmetlerinde güven, veri güvenliği ve hizmet kalitesinin birlikte değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Arcand vd., 2017; Rooney vd., 2021). Ayrıca güven, müşterilerin teknoloji temelli hizmetlere ilişkin belirsizlik ve risk algılarının azaltılmasına katkı sağlayabilmektedir (McKnight vd., 2002). Bu durum finansal hizmetler açısından özellikle önemlidir; çünkü yapay zekâ destekli finansal hizmetler veri güvenliği, gizlilik ve risk gibi konularda müşteriler açısından çeşitli endişeler doğurabilmektedir. Bankacılık chatbotları özelinde gerçekleştirilen araştırmalar da algılanan güvenin müşterilerin chatbot kullanımından duydukları memnuniyet üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Eren, 2021).

Dijital bankacılık hizmetlerinin başarısında müşterilerin yalnızca teknolojiye güvenmeleri değil, hizmetle bilişsel ve duygusal düzeyde etkileşim kurmaları da önem taşımaktadır. Müşteri etkileşimi, müşterilerin hizmete yönelik bilişsel değerlendirmelerinin yanı sıra hizmet kullanımı sırasında ortaya çıkan duygusal tepkilerini de içeren çok boyutlu bir yapı olarak ele alınabilmektedir. Mobil bankacılık bağlamında müşteri etkileşiminin bilişsel işleme ve duygusal etkileşim olmak üzere iki boyutta incelendiği görülmektedir (Glavee-Geo vd., 2020; Hijazi, 2022). Dijital ortamlardaki etkileşim özelliklerinin tüketicilerin markayla daha güçlü etkileşim kurmasına katkı sağlayabileceği de belirtilmektedir (Hollebeek vd., 2019). Müşterilerin hizmete yönelik bilişsel ve duygusal etkileşimleri, yalnızca hizmet deneyimlerinin değerlendirilmesi açısından değil, hizmet sağlayıcı lehine sergileyebilecekleri gönüllü davranışlar açısından da önem taşımaktadır.

Bu davranışlardan biri olan savunuculuk niyeti, müşterilerin bir işletmeyi, mal veya hizmeti başkalarına tavsiye etmeye yönelik istekliliğini ifade etmektedir (Albuquerque & Ferreira, 2022). Mobil bankacılık bağlamında savunuculuk; müşterilerin mobil bankacılık hizmeti ve hizmet sağlayıcı hakkında başkalarına olumlu şeyler söylemesi, hizmeti tavsiye etmesi ve çevresindeki kişileri hizmeti kullanmaya teşvik etmesiyle ilişkilendirilmektedir (Hijazi, 2022). Önceki araştırmalar, müşteri etkileşiminin bu tür davranışların oluşumunda önemli olduğunu göstermektedir. Etkileşim düzeyi yüksek müşterilerin işletme ve hizmet sağlayıcı lehine tavsiye ve olumlu ağızdan ağıza iletişim gibi işlem dışı davranışlar sergilemeye daha yatkın oldukları belirtilmektedir (Moliner-Tena vd., 2019). Örneğin Glavee-Geo vd. (2020), bilişsel işlemenin savunuculuk niyeti üzerinde olumlu etkisinin bulunduğunu, duygusal boyutun ise hem savunuculuk niyeti hem de tekrar satın alma üzerinde olumlu etkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

Bununla birlikte mevcut çalışmalar incelendiğinde, bankacılık hizmetlerinde sosyal bulunuşluk, güven, müşteri etkileşimi ve müşterilerin davranışsal tepkilerinin çoğunlukla farklı araştırma modelleri içerisinde ele alındığı görülmektedir. Hijazi (2022), mobil bankacılık hizmet kalitesi ile değer ortak yaratma niyeti arasındaki ilişkide müşteri etkileşiminin rolünü ve sosyal bulunuşluğun düzenleyici etkisini incelemiştir. Eren (2021) bankacılık chatbotları bağlamında algılanan güvenin müşteri memnuniyeti üzerindeki etkisini araştırırken Gomes vd. (2024), bankacılık hizmetlerinde çevrim içi ve yüz yüze hizmet kanallarının güven üzerindeki etkilerini ve güven ile bağlılığın müşteri etkileşiminin oluşumundaki rollerini incelemiştir. Bu çalışmalar önemli bir bilgi birikimi sağlamasına rağmen, bankacılık chatbotları bağlamında sosyal bulunuşluğun algılanan güven üzerindeki etkisini ve güvenin müşteri etkileşiminin

bilişsel ve duygusal boyutlarıyla ilişkisini aynı model içerisinde ele alarak söz konusu boyutların savunuculuk niyeti üzerindeki etkilerini inceleyen bütünleşik yaklaşımların sınırlı olduğu görülmektedir.

Bu doğrultuda araştırmanın amacı, bankacılık chatbotlarında sosyal bulunuşluğun algılanan güven üzerindeki etkisini ve algılanan güvenin müşteri etkileşiminin bilişsel işleme ve duygusal etkileşim boyutları üzerindeki etkilerini belirlemek; ayrıca bu iki etkileşim boyutunun savunuculuk niyeti üzerindeki etkilerini incelemektir. Araştırmanın, müşteri etkileşimini tek bir yapı olarak değerlendirmek yerine bilişsel işleme ve duygusal etkileşim boyutlarını ayrı ayrı ele alması ve bu boyutların savunuculuk niyetinin oluşumundaki rollerini bankacılık chatbotları bağlamında birlikte değerlendirmesi bakımından ilgili literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE HİPOTEZ GELİŞTİRME

2.1. Sosyal Bulunuşluk ve Algılanan Güven

Sosyal bulunuşluk, teknoloji aracılı bir ortamın kullanıcıya insan sıcaklığı, kişisellik ve sosyal etkileşim hissi verebilme derecesiyle ilişkilidir. Dijital hizmetlerde kullanıcıların karşılarında fiziksel olarak bir insan bulunmamasına rağmen etkileşimi sosyal bir iletişim olarak algılamaları, teknolojinin daha insansı ve ilişki kurmaya elverişli biçimde değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Fang (2017), sosyal bulunuşluğu bir ortamın sunduğu insan sıcaklığı ve sosyallik algısıyla ilişkilendirirken, Ou vd. (2014) bilgisayar aracılı iletişim teknolojilerinde sosyal bulunuşluğun kullanıcıların ilişki algılarının şekillenmesinde önemli olduğunu göstermektedir. Bu husus özellikle chatbot gibi insanla doğrudan etkileşimin yerini alan teknolojiler açısından önemlidir. Sosyal bulunuşluk; insan teması, kişisellik, sıcaklık ve insani duyarlılık gibi özellikler aracılığıyla dijital hizmetin yalnızca teknik bir araç olarak değil, sosyal nitelikler taşıyan bir etkileşim ortağı olarak algılanmasına katkıda bulunabilir. Nitekim sosyal olanakların ve kişiler arası iletişim unsurlarının teknolojinin insansı niteliğini artırabildiği belirtilmektedir (Abdulrahman Al Moosa vd., 2022). Benzer şekilde antropomorfik (insanlaştırılmış) tasarım unsurlarının chatbot kullanıcılarının davranışsal tepkilerini etkilediği ve sosyal bulunuşluğun bu süreçte önemli bir rol üstlendiği gösterilmiştir (Adam vd., 2021). Sosyal bulunuşluğun dijital ortamlarda tüketicilerin marka ve hizmetle etkileşimini güçlendirebildiğine ilişkin bulgular da bulunmaktadır (Algharabat vd., 2018).

Güven ise özellikle belirsizliğin ve algılanan riskin yüksek olduğu dijital finansal hizmetlerde kullanıcı davranışlarının önemli belirleyicilerinden biridir (Arcand vd., 2017; Rooney vd., 2021). Yapay zekâ destekli finansal hizmetlerde etkileşimin daha konuşmaya dayalı ve insansı hâle gelmesinin müşterilerin teknolojiye ilişkin değerlendirmelerini olumlu etkileyebildiğine ilişkin bulgular bulunmaktadır. Örneğin konuşmaya dayalı robo-danışmanların statik sistemlere kıyasla tüketicilerin güvenini ve işletmeye yönelik olumlu değerlendirmelerini artırdığı bildirilmiştir (Hildebrand & Bergner, 2021). Finansal hizmetlerde insan ve robo-danışmanlara yönelik algıların farklılaşabildiği ve insan unsurunun özellikle güven açısından önem taşıdığı da ortaya konulmuştur (Zhang vd., 2021). Ayrıca bankacılık gibi teknoloji yoğun ve risk içeren hizmetlerde güvenin müşteri ilişkilerinin temel unsurlarından biri olduğu vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda bankacılık chatbotunun kullanıcıda daha yüksek düzeyde insani temas, sıcaklık ve

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

sosyal etkileşim algısı oluşturmasının chatbotun daha güvenilir algılanmasına katkıda bulunması beklenmektedir. Bu nedenle aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H_1: Bankacılık chatbotlarında sosyal bulunuşluk, algılanan güveni pozitif yönde etkiler.

2.2. Algılanan Güven ile Bilişsel İşleme ve Duygusal Etkileşim

Müşteri etkileşimi, müşterinin bir işletme, marka veya hizmetle kurduğu ilişkinin yalnızca davranışsal yönünü değil, aynı zamanda bilişsel ve duygusal süreçlerini de kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Brodie vd. (2011), müşteri etkileşimini bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenlerden oluşan dinamik bir psikolojik durum olarak değerlendirmektedir (Hollebeek vd., 2014; Abdul-Ghani vd., 2018). Nitekim çalışmada yararlanılan Hijazi (2022)'nin çalışması da müşteri etkileşiminin davranışsal, bilişsel ve duygusal bir süreç olduğunu bu çalışmaya dayanarak açıklamaktadır. Benzer şekilde müşteri etkileşimi belirli bir bağlam içinde ortaya çıkan etkileşimli ve dinamik bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Gerçekleştirilen bu çalışmada, önceki mobil finansal hizmet araştırmalarına paralel olarak müşteri etkileşiminin bilişsel işleme ve duygusal etkileşim olmak üzere iki boyutu ayrı ayrı ele alınmaktadır. Glavee-Geo vd. (2020) ve Hijazi (2022) de müşteri etkileşimini bu iki boyut üzerinden incelemiştir.

Bilişsel işleme, müşterinin bir hizmeti kullanırken söz konusu hizmet hakkında düşünmesini, zihinsel olarak onunla meşgul olmasını ve hizmet hakkında daha fazla bilgi edinmeye yönelik ilgi geliştirmesini ifade etmektedir. Bu nedenle bir chatbotun bilişsel olarak daha fazla işlenebilmesi, kullanıcının hizmete dikkatini yöneltmesini ve etkileşim sürecini zihinsel olarak değerlendirmesini gerektirir. Güven, bu süreç açısından önemlidir; çünkü güvenilir olarak değerlendirilen bir hizmet sağlayıcıyla müşterilerin daha yoğun ve sürdürülebilir bir ilişki geliştirmeleri beklenmektedir. Teknoloji tabanlı hizmetlerde güvenin bilişsel yönü; hizmet kanalının yeterlilik, dürüstlük ve iyi niyet gibi özelliklerine yönelik değerlendirmelerle ilişkilendirilmektedir (Punyatoya, 2019). Bankacılık bağlamındaki bulgular da güvenin müşteri etkileşiminin önemli öncüllerinden biri olduğunu göstermektedir. Gomes vd. (2024), güvenin müşteri etkileşimini doğrudan ve pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Güvenin etkileşim üzerindeki etkisinin bilişsel boyuta da yansıması beklenebilir. Müşterinin chatbotun güvenilir, tutarlı ve işlevsel olduğuna inanması, hizmeti kullanırken ona daha fazla dikkat ayırmasını, sunduğu bilgiler üzerinde düşünmesini ve hizmet hakkında daha fazla bilgi edinmeye istekli olmasını destekleyebilir. Nitekim bankacılık literatüründe güven ve müşteri etkileşimi uzun dönemli ilişkilerin oluşturulmasında birbirleriyle yakından ilişkili yapılar olarak değerlendirilmektedir (Bravo vd., 2019; Mostafa, 2020). Ayrıca teknoloji tabanlı hizmetlerde kullanıcı etkileşiminin hizmete yönelik olumlu değerlendirmelerle güçlendirilebildiği gösterilmektedir (Ali vd., 2021). Buna göre:

H_2: Bankacılık chatbotlarında algılanan güven, bilişsel işlemeyi pozitif yönde etkiler.

Müşteri etkileşiminin diğer boyutu olan duygusal etkileşim ise müşterilerin hizmet kullanımı sırasında yaşadıkları olumlu duygusal tepkileri ifade etmektedir. Bu boyut, müşterinin hizmeti kullanırken kendisini olumlu, iyi veya mutlu hissetmesi gibi duygusal değerlendirmeleri kapsamaktadır. Hizmet ilişkilerinde güven, müşterilerin yalnızca rasyonel değerlendirmelerini değil, duygusal tepkilerini de etkileyebilmektedir. Nitekim güvenin çevrim içi hizmet ortamlarında bilişsel ve duygusal boyutları bulunan çok boyutlu bir yapı olarak ele alındığı ve

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

bu iki güven biçiminin müşterilerin hizmete yönelik değerlendirmelerinde farklı roller üstlenebildiği belirtilmektedir (Punyatoya, 2019). Marinkovic ve Obradovic (2015), güveni müşterilerin duygusal tepkilerini açıklayan önemli faktörlerden biri olarak değerlendirmektedir. Ayrıca hizmet sırasında ortaya çıkan duyguların müşteri etkileşimi üzerinde önemli bir etkisi olduğu belirtilmektedir (Monferrer vd., 2019). Güvenilir olarak algılanan bir bankacılık chatbotu, kullanım sırasında ortaya çıkabilecek belirsizlik ve endişeleri azaltarak müşterinin daha olumlu bir duygusal deneyim yaşamasını sağlayabilir. Bankacılıkta güvenin müşterilerde memnuniyet, bağlılık ve olumlu duygusal tepkilerin oluşumuyla ilişkili olduğu da önceki araştırmalarda vurgulanmaktadır. Bu nedenle:

H_3: Bankacılık chatbotlarında algılanan güven, duygusal etkileşimi pozitif yönde etkiler.

2.3. Bilişsel İşleme ile Duygusal Etkileşimin Savunuculuk Niyetine Etkisi

Savunuculuk, müşterilerin bir işletme, mal veya hizmet hakkında başkalarına olumlu değerlendirmelerde bulunması ve söz konusu hizmeti diğer tüketicilere tavsiye etmesiyle ilişkili gönüllü bir müşteri davranışıdır. Albuquerque ve Ferreira (2022) savunuculuğu belirli bir işletme, mal veya hizmetin başkalarına önerilmesine yönelik davranış olarak ele almaktadır. Yi ve Gong (2013) tarafından geliştirilen müşteri değer ortak yaratma davranışı çerçevesinde de savunuculuk, müşterilerin işletme lehine gerçekleştirdiği gönüllü davranışlardan biri olarak ele alınmıştır. Bankacılık bağlamında bu davranış, hizmet hakkında olumlu şeyler söyleme, hizmeti başkalarına tavsiye etme ve yakın çevreyi hizmeti kullanmaya teşvik etme biçiminde ortaya çıkmaktadır. Mobil bankacılık araştırmaları da müşterilerin hizmete yönelik olumlu değerlendirmelerinin olumlu ağızdan ağıza iletişim gibi davranışsal sonuçlarla ilişkili olduğunu göstermektedir (Rajaobelina vd., 2021). Müşteri etkileşiminin bilişsel boyutu, müşterinin hizmet üzerinde düşünmesi ve hizmete yönelik zihinsel ilgisinin artmasıyla ilgilidir. Hizmete ilişkin bilişsel katılım arttıkça müşterinin hizmeti daha ayrıntılı değerlendirmesi ve olumlu değerlendirmelerini diğer kişilerle paylaşmaya daha istekli hâle gelmesi beklenebilir. Müşteri etkileşimi literatüründe de etkileşimin müşteri sadakati ve diğer olumlu davranışsal sonuçlarla ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Rosado-Pinto & Loureiro, 2020). Bu beklentiyi destekleyen doğrudan ampirik bulgular da bulunmaktadır. Glavee-Geo vd. (2020), mobil para hizmetleri bağlamında bilişsel işlemenin savunuculuk niyeti üzerinde pozitif bir etkisinin bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle:

H_4: Bankacılık chatbotlarında bilişsel işleme, savunuculuk niyetini pozitif yönde etkiler.

Duygusal etkileşim de savunuculuk davranışlarının oluşmasında önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Müşterilerin hizmet kullanımı sırasında yaşadığı olumlu duygular, hizmet sağlayıcıyla daha güçlü bir bağ kurmalarını ve olumlu deneyimlerini diğer tüketicilerle paylaşmalarını teşvik edebilir. Nitekim müşterilerin bilişsel ve duygusal durumlarının sadakat ve tekrar satın alma gibi olumlu davranışsal sonuçların oluşumunda rol oynadığı belirtilmektedir (Albuquerque & Ferreira, 2022). Bankacılık bağlamında duyguların ağızdan ağıza iletişim, tavsiye ve diğer işlem dışı davranışları şekillendirebildiği belirtilmektedir (Moliner-Tena vd., 2019). Ayrıca duygusal olarak bir markayla etkileşim hâlinde bulunan müşterilerin marka elçileri gibi davranabileceği ifade edilmektedir (Jeon & Jeong, 2017). Bu ilişkiye ilişkin daha doğrudan kanıt Glavee-Geo vd. (2020) tarafından sunulmaktadır.

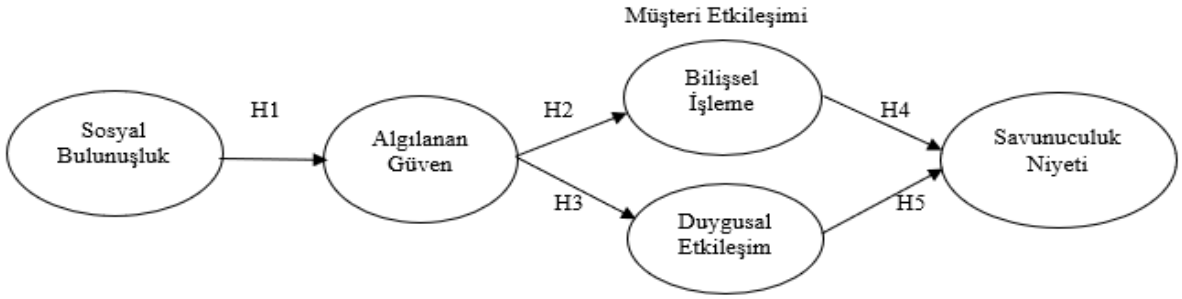
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Çalışmada etkileşimin duygusal boyutunun hem savunuculuk niyeti hem de tekrar satın alma davranışı üzerinde güçlü ve olumlu bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Gomes vd. (2024) de etkileşim düzeyi yüksek müşterilerin işletmeyi başkalarına tavsiye etmeye daha yatkın olduklarını belirtmektedir. Benzer biçimde, müşteri etkileşiminin olumlu müşteri davranışlarının ve sadakatin gelişmesinde önemli bir rol oynadığı önceki araştırmalarda da vurgulanmaktadır (Bazi vd., 2020). Bu doğrultuda:

H_5: Bankacılık chatbotlarında duygusal etkileşim, savunuculuk niyetini pozitif yönde etkiler.

3. YÖNTEM

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemi benimsenmiş ve veriler anket tekniğiyle toplanmıştır. Araştırmanın evrenini bankacılık hizmetlerinde yapay zekâ destekli chatbot kullanan tüketiciler oluşturmaktadır. Araştırma verileri, Gaziantep'te yaşayan ve bankacılık işlemlerinde yapay zekâ destekli chatbot kullanan 390 tüketiciden, Temmuz-Ağustos 2026 döneminde kolayda örnekleme yöntemiyle çevrim içi anket aracılığıyla elde edilmiştir.

Görsel 1. Araştırma Modeli

Araştırmada sosyal bulunuşluk, algılanan güven, bilişsel işleme, duygusal etkileşim ve savunuculuk niyeti değişkenleri ölçülmüştür. Sosyal bulunuşluk ölçeği, bilişsel işleme ve duygusal etkileşim ölçekleri ve savunuculuk niyeti ölçeği Hijazi (2022)'den alınmıştır. Algılanan güven ölçeği ise Gomes vd. (2024)'ten alınmıştır. Tüm ifadeler 5'li Likert tipi ölçekle değerlendirilmiştir (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum).

Araştırma modelinin test edilmesinde SmartPLS 4 yazılımı kullanılarak kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesi (PLS-SEM) uygulanmıştır. PLS-SEM, araştırma modelinin çok sayıda yapı ve yapısal ilişki içermesi, açıklama ve tahmin odaklı bir yaklaşım sunması ve verilerin dağılımına ilişkin katı varsayımlar gerektirmemesi nedeniyle tercih edilmiştir (Hair et al., 2019). PLS-SEM analizleri iki aşamalı yaklaşım doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada ölçüm modeli değerlendirilmiştir. Gösterge güvenirliği, ölçüm ifadelerinin dış yükleri aracılığıyla incelenmiştir. Yapıların iç tutarlılık güvenirliğinin değerlendirilmesinde Cronbach's alpha ve bileşik güvenirlik katsayıları kullanılmıştır. Yakınsak geçerlilik, ortalama açıklanan varyans (AVE) değerleri temelinde değerlendirilirken, ayırt edici geçerliliğin belirlenmesinde heterotrait-monotrait korelasyon oranı (HTMT) dikkate alınmıştır.

Ölçüm modelinin yeterli güvenirlik ve geçerlilik koşullarını sağlamasının ardından yapısal model değerlendirilmiştir. İlk olarak, tahmin edici yapılar arasındaki çoklu doğrusal bağlantı olasılığını incelemek amacıyla VIF değerleri kontrol edilmiştir. Daha sonra modelin açıklayıcı

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

gücü, endojen yapıların belirleme katsayıları (R^2) aracılığıyla değerlendirilmiştir. Yapısal modelin açıklayıcı ve tahminsel özelliklerinin incelenmesinin ardından araştırma hipotezleri test edilmiştir. Bu kapsamda yapılar arasındaki standartlaştırılmış yol katsayılarının yönü ve büyüklüğü değerlendirilmiş; katsayıların istatistiksel anlamlılığını belirlemek amacıyla 5.000 alt örneklemden oluşan önyükleme prosedürü uygulanmıştır. Hipotezlere ilişkin kararlar t değerleri, p değerleri ve %95 güven aralıkları dikkate alınarak verilmiştir.

3.1. Bulgular

Katılımcıların demografik özellikleri Çizelge 1'de sunulmuştur. Nihai örneklem 390 bankacılık hizmetlerinde yapay zekâ destekli chatbot kullanan tüketicilerden oluşmuştur.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Demografik Karakteristikler		n	%
Yaş	18-24	78	20.0
	25-34	137	35.1
	35-44	96	24.6
	45-54	53	13.6
	55≤	26	6.7
Cinsiyet	Kadın	184	47.2
	Erkek	206	52.8
Medeni Durum	Evli	167	42.8
	Bekar	223	57.2
Eğitim Durumu	Lise ve altı	52	13.3
	Ön lisans	61	15.6
	Lisans	194	49.7
	Lisansüstü	83	21.3
Gelir Algısı	Çok düşük	18	4.6
	Düşük	69	17.7
	Orta	207	53.1
	Yüksek	81	20.8
	Çok yüksek	15	3.8
En Sık Kullanılan Banka	Ziraat Bankası	74	19.0
	VakıfBank	31	7.9
	Halkbank	28	7.2
	İş Bankası	43	11.0
	Garanti BBVA	48	12.3
	Akbank	38	9.7
	Yapı Kredi	37	9.5
	QNB	26	6.7
	DenizBank	16	4.1
	TEB	11	2.8
	ING	7	1.8
	Kuveyt Türk	14	3.6
	Türkiye Finans	7	1.8
	Albaraka Türk	4	1.0
	Diğer	6	1.5
Mobil Bankacılık Kullanım Süresi	1 yıldan az	28	7.2
	1-3 yıl	86	22.1
	4-6 yıl	113	29.0
	7-10 yıl	92	23.6
	11 yıl ve üzeri	71	18.2
Mobil Bankacılık Kullanım Sıklığı	Haftada birden az	18	4.6
	Haftada 1-3 kez	68	17.4
	Haftada 4-6 kez	77	19.7
	Günde bir kez	104	26.7

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Demografik Karakteristikler		n	%
	Günde birden fazla kez	123	31.5
Bankacılık chatbotu Kullanım Süresi	6 aydan az	64	16.4
	6 ay-1 yıl	83	21.3
	1-2 yıl	111	28.5
	3-4 yıl	84	21.5
	5 yıl ve üzeri	48	12.3
Chatbot kullanım sıklığı	Nadiren	47	12.1
	Ara sıra	82	21.0
	Bazen	109	27.9
	Sık	98	25.1
	Çok sık	54	13.8
Chatbotu en sık kullanım amacı	Hesap/bakiye bilgisi	72	18.5
	Para transferi	49	12.6
	Kart işlemleri	66	16.9
	Kredi/finansman bilgisi	42	10.8
	Döviz/altın/yatırım bilgisi	38	9.7
	Fatura/ödeme işlemleri	45	11.5
	Müşteri hizmetleri/destek	63	16.2
	Diğer	15	3.8

Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde, örneklemin ağırlıklı olarak 25-34 yaş grubunda (%35,1), erkek (%52,8) ve bekâr (%57,2) tüketicilerden oluştuğu görülmektedir. Eğitim düzeyinde lisans mezunları (%49,7), gelir algısında ise orta düzey (%53,1) öne çıkmaktadır. Katılımcıların mobil bankacılığı çoğunlukla günde bir kez veya daha fazla kullandığı ve önemli bir bölümünün bu hizmetleri 4 yıl ve üzeri süredir kullandığı görülmektedir. Bankacılık chatbotu kullanımında ise en yoğun grup 1-2 yıllık deneyime sahip olanlar (%28,5) ve chatbotları bazen (%27,9) veya sık (%25,1) kullananlardır. Chatbotların en yaygın kullanım amaçları hesap/bakiye bilgisi, kart işlemleri ve müşteri hizmetleri/destek olarak öne çıkmakta; bu dağılım katılımcıların bankacılık chatbotlarıyla yeterli deneyime sahip olduğunu ve araştırma modelindeki sosyal bulunuşluk, güven ve etkileşim değişkenlerini değerlendirebilecek uygun bir örneklem oluşturduğunu göstermektedir.

3.1.1. Ölçüm Modeli Değerlendirmesi

Ölçüm modeli analizi, yakınsak geçerlilik ve ayırt edici geçerlilik testleri de dahil olmak üzere yapı geçerliliği kullanılarak gerçekleştirilmiştir (Hair vd., 2014). İlk olarak, faktör yüklerini incelemek için dış yükleme değerleri kontrol edilmiş ve tüm ölçeklerin dış yüklemelerinin 0.50'nin üzerinde olduğu belirlenmiştir (Kaiser, 1974).

Yakınsak geçerlilik analizi, AVE ve CR değerlerini içermektedir. Tüm yapının kabul edilebilir olması için AVE değerinin 0.5'ten büyük veya eşit olması (Fornell & Larcker, 1981) ve tüm yapıların CR değerinin 0.6'dan büyük olması gerekir (Bagozzi & Yi, 1988). Faktör yapılarının güvenilirlik katsayısı, Cronbach alfa (α) kullanılarak ölçülmüştür (Marmaya vd., 2019). Bu çalışmada, Cronbach alfa değerleri 0.7'nin üzerindedir ve bu da ölçeğin iyi olduğunu göstermektedir (Hair vd., 2019). CR değerleri de 0.6'nın üzerinde ve AVE değerleri 0.5'i aşmaktadır. Çizelge 2'deki sonuçlar iyi bir uyum olduğunu göstermektedir.

Çizelge 2. Güvenilirlik ve Geçerlilik Analiz Sonuçları

Değişkenler	İfadeler	Faktör Yükleri	CR	AVE	α
Sosyal Bulunuşluk (SB)	SB1	0.821	0.899	0.689	0.850
	SB2	0.828			
	SB3	0.843			
	SB4	0.829			
Algılanan Güven (AG)	AG1	0.826	0.880	0.648	0.819
	AG2	0.793			
	AG3	0.817			
	AG4	0.783			
Bilişsel İşleme (Bİ)	Bİ1	0.853	0.888	0.725	0.811
	Bİ2	0.858			
	Bİ3	0.844			
Duygusal Etkileşim (DE)	DE1	0.826	0.895	0.680	0.843
	DE2	0.826			
	DE3	0.808			
	DE4	0.837			
Savunuculuk Niyeti (SN)	SN1	0.846	0.891	0.732	0.817
	SN2	0.845			
	SN3	0.875			

Çizelge 2'de gösterildiği gibi, ölçüm modeli güçlü sonuçlar sergilemektedir. Gösterge yüklemeleri yüksektir ve güvenilirlik tahminleri (Cronbach alfa ve bileşik güvenilirlik) önerilen eşik değerlerini karşılamaktadır; bu da tüm yapılar arasında iç tutarlılığı göstermektedir. Ek olarak, AVE değerleri yakınsak geçerliliği desteklemekte ve her bir gizli değişkenin göstergelerindeki varyansı yeterince açıkladığını göstermektedir. Genel olarak, bu sonuçlar yapıların güvenilir bir şekilde ölçüldüğünü ve sonraki yapısal model testleri için sağlam bir temel sağladığını göstermektedir.

Ölçeklerin ayırt edici geçerliliğini belirlemek için HTMT değerleri analiz edilmiştir (Bkz. Çizelge 3).

Çizelge 3. HTMT Sonuçları

Değişkenler	SB	AG	Bİ	DE	SN
SB					
AG	0.472				
Bİ	0.259	0.389			
DE	0.219	0.399	0.207		
SN	0.108	0.230	0.388	0.364	

HTMT değerleri 0.85 eşiğinin altındadır ve bu da yapılar arasında ayırt edici geçerliliği desteklemektedir (Hair vd., 2019). Tüm bu değerlendirmelere dayanarak, ölçeklerin ayırt edici geçerliliğe sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Genel olarak, ölçüm modeli tatmin edici güvenilirlik ve geçerlilik göstermiştir.

3.1.2. Yapısal Model Değerlendirmesi

Yapısal modeli değerlendirmek için, çoklu doğrusallık ve açıklayıcı güç değerleri incelenmiştir. Tahmin edici yapılar arasındaki çoklu doğrusallık, VIF değerleri kullanılarak değerlendirilmiştir (Bkz. Çizelge 4). Tüm VIF değerleri, önerilen 3 eşiğinin altında olup, yapısal modelde çoklu doğrusallığın bir sorun teşkil etmediğini göstermektedir (Diamantopoulos & Siguaw, 2006). Yapısal modelin açıklayıcı gücü, belirleme katsayısı (R^2)

kullanılarak değerlendirilmiştir (Bkz Çizelge 4). R^2'nin %10 ve üzerinde hesaplanması yeterli görülebilmektedir (Yıldız, 2021).

Ölçüm ve yapısal model analizi sonuçları tamamlandıktan sonra, hipotezler yapısal denklem modeli kullanılarak test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar Çizelge 4'te ayrıntılı olarak verilmiştir.

Çizelge 4. Yapısal Özellikler (Hipotez Testi)

Hipotezler	İlişkiler	ß	T değeri	Sig	R^2	InnerVIF
H_1	SB → AG	0.399	9.409	<0.001	0.159	1.000
H_2	AG → Bİ	0.320	7.231	<0.001	0.102	1.000
H_3	AG → DE	0.334	7.328	<0.001	0.112	1.000
H_4	Bİ → SN	0.271	5.904	<0.001	0.166	1.030
H_5	DE → SN	0.261	5.590	<0.001		1.030

p* < 0.05*, p < 0.01**, *p* < 0.001**

Öne sürülen tüm ilişkiler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve desteklenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, sosyal bulunuşluğun algılanan güveni pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir. Bu bakımdan H_1 hipotezi desteklenmiştir. Algılanan güvenin hem bilişsel işleme hem de duygusal etkileşim üzerindeki etkilerine ilişkin sonuçlar ise iki değişken arasında pozitif etkilerin bulunduğunu göstermiştir. Dolayısıyla H_2 ve H_3 hipotezleri desteklenmiştir. Araştırmada ayrıca bilişsel işleme ve duygusal etkileşimin savunuculuk niyeti üzerindeki etkileri de incelenmiştir. Elde edilen bulgular, her iki değişkenin de savunuculuk niyetini pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Bu bakımdan H_4 ve H_5 hipotezleri de desteklenmiştir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu araştırmada bankacılık chatbotlarında sosyal bulunuşluğun algılanan güven üzerindeki etkisi, algılanan güvenin müşteri etkileşiminin bilişsel işleme ve duygusal etkileşim boyutları üzerindeki etkileri ve bu iki boyutun savunuculuk niyeti üzerindeki sonuçları incelenmiştir. Araştırma bulguları, geliştirilen beş hipotezin tamamının desteklendiğini göstermiştir. Buna göre sosyal bulunuşluk algılanan güveni pozitif yönde etkilerken, algılanan güvenin hem bilişsel işleme hem de duygusal etkileşim üzerinde pozitif etkisi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bilişsel işleme ve duygusal etkileşimin savunuculuk niyetini pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal bulunuşluğun algılanan güven üzerindeki pozitif etkisi, bankacılık chatbotlarında insani ve sosyal özelliklerin yalnızca etkileşim deneyimini zenginleştiren unsurlar olmadığını, aynı zamanda güven oluşumuna katkı sağladığını göstermektedir. Bu bulgu, dijital ortamlarda sosyal bulunuşluğun kullanıcıların ilişki algılarının şekillenmesinde önemli olduğunu belirten Ou vd. (2014) ile uyumludur. Benzer şekilde Adam vd. (2021), antropomorfik tasarım unsurlarının chatbotlara yönelik kullanıcı tepkilerini sosyal bulunuşluk üzerinden etkileyebildiğini ortaya koymaktadır. Önceki çalışmalar ayrıca sosyal olanaklar, kişiler arası iletişim ve insan benzerliğinin teknolojinin daha insansı algılanmasına katkı sağladığını göstermektedir (Abdulrahman Al Moosa vd., 2022). Bu doğrultuda, chatbotların kullanıcıda insan sıcaklığı, kişisellik ve sosyal etkileşim hissi oluşturmasının teknolojiye yönelik güvenin gelişmesini kolaylaştırdığı söylenebilir.

Araştırmada algılanan güvenin hem bilişsel işleme hem de duygusal etkileşim üzerinde pozitif etkisinin bulunması, güvenin müşteri etkileşiminin yalnızca rasyonel değil, duygusal yönü

açısından da önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bankacılık gibi belirsizlik ve risk algısının yüksek olduğu hizmetlerde güven, müşterilerin teknolojiye daha fazla dikkat yöneltmesini, hizmet hakkında düşünmesini ve etkileşim sırasında daha olumlu duygular geliştirmesini kolaylaştırabilir. Bu sonuç, güvenin müşteri etkileşiminin önemli bir öncülü olduğunu ortaya koyan Gomes vd. (2024) ile örtüşmektedir. Ayrıca dijital hizmet ortamlarında güvenin belirsizlik ve risk algısını azaltabildiğini gösteren önceki çalışmalar da bu bulguyu desteklemektedir. Güvenin dijital müşteri deneyimlerinde giderek daha önemli hâle geldiği; veri güvenliği, hizmet kalitesi ve teknolojiyle kurulan ilişkinin güven ekseninde değerlendirilmesi gerektiği de bankacılık literatüründe vurgulanmaktadır (Arcand vd., 2017; Rooney vd., 2021).

Araştırmanın bir diğer önemli sonucu, müşteri etkileşiminin bilişsel ve duygusal boyutlarının her ikisinin de savunuculuk niyetini artırmasıdır. Bu bulgu, müşterilerin chatbot hizmetini yalnızca kullanmasının yeterli olmadığını; hizmete zihinsel olarak odaklanmasının ve olumlu duygusal tepkiler geliştirmesinin de tavsiye ve olumlu ağızdan ağıza iletişim açısından önemli olduğunu göstermektedir. Glavee-Geo vd. (2020), mobil finansal hizmetlerde bilişsel işlemenin savunuculuk niyetini pozitif yönde etkilediğini, duygusal boyutun ise hem savunuculuk hem de tekrar satın alma üzerinde güçlü bir pozitif etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, müşteri etkileşiminin sadakat ve diğer olumlu davranışsal sonuçlarla ilişkili olduğu önceki araştırmalarda vurgulanmaktadır (Rosado-Pinto ve Loureiro, 2020). Mobil bankacılık bağlamında müşterilerin hizmete yönelik olumlu değerlendirmelerinin olumlu ağızdan ağıza iletişimle ilişkili olduğu da ortaya konulmuştur (Rajaobelina vd., 2021). Bu nedenle bilişsel ve duygusal etkileşim, bankacılık chatbotlarının müşteriler tarafından savunulması ve başkalarına önerilmesi açısından önemli psikolojik mekanizmalar olarak değerlendirilebilir.

Araştırma, bankacılık chatbotları literatürüne özellikle müşteri etkileşimini tek boyutlu bir yapı olarak ele almak yerine bilişsel işleme ve duygusal etkileşim boyutlarını ayrı ayrı incelemesi bakımından katkı sağlamaktadır. Müşteri etkileşiminin bilişsel, duygusal ve davranışsal unsurlardan oluşan çok boyutlu bir yapı olduğu daha önce ortaya konulmuş olsa da (Brodie vd., 2011; Hollebeek vd., 2014), mobil finansal hizmetlerde bilişsel işleme ve duygusal boyutların ayrı biçimde değerlendirilmesinin önemli olduğu belirtilmektedir. Bu araştırma, sosyal bulunuşluk, güven, bilişsel işleme, duygusal etkileşim ve savunuculuk niyetini aynı model içerisinde değerlendirerek söz konusu değişkenler arasındaki ilişkileri bankacılık chatbotları bağlamında bütüncül biçimde ortaya koymaktadır.

Uygulama açısından bulgular, bankaların chatbot tasarımında yalnızca hız, doğruluk ve işlevsellik gibi teknik özelliklere odaklanmaması gerektiğini göstermektedir. Chatbotların kullanıcıda insan teması, sıcaklık, kişisellik ve sosyal etkileşim hissi oluşturabilecek biçimde tasarlanması, güvenin güçlendirilmesine katkı sağlayabilir. Bunun yanında doğru ve tutarlı yanıtların sunulması, güvenli işlem algısının desteklenmesi ve müşterinin chatbotla etkileşim sırasında belirsizlik yaşamamasının sağlanması önem taşımaktadır. Bankaların chatbotları yalnızca işlem gerçekleştiren otomatik sistemler olarak değil, müşterilerin hizmet hakkında düşünmesini, bilgi edinmesini ve olumlu duygular geliştirmesini sağlayan etkileşim kanalları olarak değerlendirmeleri önerilebilir. Bu yaklaşım, müşterilerin chatbot hizmeti hakkında olumlu konuşma, hizmeti başkalarına tavsiye etme ve yakın çevresini hizmeti kullanmaya

teşvik etme eğilimlerinin güçlenmesine katkı sağlayabilir. Mobil bankacılıkta olumlu ağızdan ağıza iletişim ile müşteri ilişkilerinin önemini ortaya koyan önceki çalışmalar da bu öneriyi desteklemektedir (Rajaobelina vd., 2021; Glavee-Geo vd., 2020).

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle verilerin yalnızca Gaziantep'teki 390 bankacılık chatbotu kullanıcısından kolayda örnekleme yöntemiyle elde edilmesi, bulguların farklı kullanıcı gruplarına ve coğrafi bölgelere genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır. Ayrıca araştırmanın kesitsel tasarımı, değişkenler arasındaki ilişkilerin belirli bir zaman dilimindeki kullanıcı değerlendirmeleri üzerinden incelenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle gelecek araştırmalarda farklı şehir ve bölgeleri kapsayan daha geniş ve çeşitlendirilmiş örneklemlerle modelin yeniden test edilmesi ve mümkünse boylamsal araştırma tasarımlarının kullanılması önerilmektedir. Bunun yanı sıra chatbotların antropomorfizm, kişiselleştirme, etkileşimlilik ve algılanan zekâ gibi özelliklerinin modele dâhil edilmesi, sosyal bulunuşluk ve güvenin oluşumunu açıklayan öncüllerin daha kapsamlı biçimde incelenmesine katkı sağlayabilir. Son olarak, geliştirilen modelin bankacılık dışındaki farklı yapay zekâ destekli hizmet ortamlarında sınanması, elde edilen ilişkilerin farklı hizmet bağlamlarında geçerliliğinin değerlendirilmesine olanak sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Abdul-Ghani, E., Hyde, K. F., & Marshall, R. (2019). Conceptualising engagement in a consumer-to-consumer context. *Australasian marketing journal*, *27*(1), 2-13. https://doi.org/10.1016/j.ausmj.2018.06.004

Abdulquadri, A., Mogaji, E., Kieu, T. A., & Nguyen, N. P. (2021). Digital transformation in financial services provision: A Nigerian perspective to the adoption of chatbot. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy, 15*(2), 258-281. https://doi.org/10.1108/JEC-06-2020-0126

Abdulrahman Al Moosa, H., Mousa, M., Chaouali, W., Mjahed Hammami, S., McKnight, H., & Danks, N. P. (2022). Using humanness and design aesthetics to choose the "best" type of trust: A study of mobile banking in France. *International Journal of Retail & Distribution Management, 50*(2), 251-275. https://doi.org/10.1108/IJRDM-04-2021-0159

Adam, M., Wessel, M., & Benlian, A. (2021). AI-based chatbots in customer service and their effects on user compliance. *Electronic Markets, 31*(2), 427-445. https://doi.org/10.1007/s12525-020-00414-7

Albuquerque, R. P., & Ferreira, J. J. (2022). Service quality, loyalty, and co-creation behaviour: A customer perspective. *International Journal of Innovation Science, 14*(1), 157-176. https://doi.org/10.1108/IJIS-06-2021-0101

Algharabat, R., Rana, N. P., Dwivedi, Y. K., Alalwan, A. A., & Qasem, Z. (2018). The effect of telepresence, social presence and involvement on consumer brand engagement: An empirical study of non-profit organizations. *Journal of Retailing and Consumer Services, 40*, 139-149. https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2017.09.011

Ali, F., Terrah, A., Wu, C., Ali, L., & Wu, H. (2021). Antecedents and consequences of user engagement in smartphone travel apps. *Journal of Hospitality and Tourism Technology, 12*(2), 355–371. https://doi.org/10.1108/JHTT-09-2020-0221

Arcand, M., PromTep, S., Brun, I., & Rajaobelina, L. (2017). Mobile banking service quality and customer relationships. *International Journal of Bank Marketing, 35*(7), 1068-1089. https://doi.org/10.1108/IJBM-10-2015-0150

Bagozzi, R. P., & Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *16*(1), 74-94. https://doi.org/10.1007/BF02723327.

Bazi, S., Hajli, A., Hajli, N., Shanmugam, M., & Lin, X. (2020). Winning engaged consumers: The rules of brand engagement and intention of co-creation in social commerce. *Information Technology & People, 33*(2), 456–476. https://doi.org/10.1108/ITP-09-2018-0415

Belanche, D., Casaló, L. V., & Flavián, C. (2019). Artificial Intelligence in FinTech: understanding robo-advisors adoption among customers. *Industrial Management & Data Systems*, *119*(7), 1411-1430. https://doi.org/10.1108/IMDS-08-2018-0368

Bravo, R., Martínez, E., & Pina, J. M. (2019). Effects of customer perceptions in multichannel retail banking. *International Journal of Bank Marketing, 37*(5), 1253-1274. https://doi.org/10.1108/IJBM-07-2018-0170

Brodie, R. J., Hollebeek, L. D., Juric, B., & Ilic, A. (2011). Customer engagement: Conceptual domain, fundamental propositions, and implications for research. *Journal of Service Research, 14*(3), 252-271. https://doi.org/10.1177/1094670511411703

Diamantopoulos, A., & Siguaw, J. A. (2006). Formative versus reflective indicators in organizational measure development: A comparison and empirical illustration. *British journal of management, 17*(4), 263-282. https://doi.org/10.1111/j.1467-8551.2006.00500.x.

Eren, B. A. (2021). Determinants of customer satisfaction in chatbot use: Evidence from a banking application in Turkey. *International Journal of Bank Marketing, 39*(2), 294-311. https://doi.org/10.1108/IJBM-02-2020-0056

Fang, Y. (2017). Beyond the usefulness of branded applications: Insights from consumer–brand engagement and self-construal perspectives. *Psychology & Marketing*, *34*(1), 40-58. https://doi.org/10.1002/mar.20972

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, *18*(1), 39-50. https://doi.org/10.1177/002224378101800104.

Gefen, D., Karahanna, E., & Straub, D. W. (2003). Trust and TAM in online shopping: An integrated model. *MIS Quarterly, 27*(1), 51-90. https://doi.org/10.2307/30036519

Glavee-Geo, R., Shaikh, A. A., Karjaluoto, H., & Hinson, R. E. (2020). Drivers and outcomes of consumer engagement: Insights from mobile money usage in Ghana. *International Journal of Bank Marketing, 38*(1), 1-20. https://doi.org/10.1108/IJBM-01-2019-0007

Gomes, L., Schmidt, S., & Eberle, L. (2024). Multichannel service, trust, commitment and engagement: A study in a credit union. *International Journal of Bank Marketing, 42*(7), 1492-1512. https://doi.org/10.1108/IJBM-12-2023-0640

Hair, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2014). *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Hair, J. F., Risher, J. J., Sarstedt, M., & Ringle, C. M. (2019). When to use and how to report the results of PLS-SEM. *European Business Review*, 31(1), 2-24, https://doi.org/ 10.1108/EBR-11-2018-0203.

Hijazi, R. (2022). Mobile banking service quality and customer value co-creation intention: A moderated mediated model. *International Journal of Bank Marketing, 40*(7), 1501-1525. https://doi.org/10.1108/IJBM-01-2022-0004

Hildebrand, C., & Bergner, A. (2021). Conversational robo advisors as surrogates of trust: Onboarding experience, firm perception, and consumer financial decision making. *Journal of the Academy of Marketing Science, 49*(4), 659-676. https://doi.org/10.1007/s11747-020-00753-z

Hollebeek, L. D., Glynn, M. S., & Brodie, R. J. (2014). Consumer brand engagement in social media: Conceptualization, scale development and validation. *Journal of interactive marketing*, *28*(2), 149-165. https://doi.org/10.1016/j.intmar.2013.12.002

Hollebeek, L. D., Sprott, D. E., Andreassen, T. W., Costley, C., Klaus, P., Kuppelwieser, V., Karahasanovic, A., Taguchi, T., Ul Islam, J., & Rather, R. A. (2019). Customer engagement in evolving technological environments: Synopsis and guiding propositions. *European Journal of Marketing, 53*(9), 2018-2023. https://doi.org/10.1108/EJM-09-2019-970

Hoyer, W. D., Kroschke, M., Schmitt, B., Kraume, K., & Shankar, V. (2020). Transforming the customer experience through new technologies. *Journal of Interactive Marketing, 51*, 57-71. https://doi.org/10.1016/j.intmar.2020.04.001

Huang, M.-H., & Rust, R. T. (2021). A strategic framework for artificial intelligence in marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science, 49(1)*, 30-50. https://doi.org/10.1007/s11747-020-00749-9

Jeon, M. M., & Jeong, M. (2017). Customers' perceived website service quality and its effects on e-loyalty. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 29*(1), 438-457. https://doi.org/10.1108/IJCHM-02-2015-0054

Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, *39*(1), 31-36, https://doi.org/10.1007/BF02291575

Kim, D. J. (2012). An investigation of the effect of online consumer trust on expectation, satisfaction, and post-expectation. *Information Systems and e-Business Management, 10*, 219-240. https://doi.org/10.1007/s10257-010-0136-2

Kumar, V., & Pansari, A. (2016). Competitive advantage through engagement. *Journal of Marketing Research, 53*(4), 497-514. https://doi.org/10.1509/jmr.15.0044

Lui, A., & Lamb, G. W. (2018). Artificial intelligence and augmented intelligence collaboration: Regaining trust and confidence in the financial sector. *Information & Communications Technology Law, 27*(3), 267-283. https://doi.org/10.1080/13600834.2018.1488659

Mansour, H. (2022). How successful countries are in promoting digital transactions during COVID-19. *Journal of Economic Studies, 49*(3), 435–452. https://doi.org/10.1108/JES-10-2020-0489

Marinkovic, V., & Obradovic, V. (2015). Customers' emotional reactions in the banking industry. *International Journal of Bank Marketing, 33*(3), 243-260. https://doi.org/10.1108/IJBM-09-2013-0107

Marmaya, N. H., Zakaria, Z., & Mohd Desa, M. N. (2019). Gen Y consumers' intention to purchase halal food in Malaysia: a PLS-SEM approach. *Journal of Islamic Marketing, 10*(3), 1003-1014.

Mavlutova, I., Volkova, T., Natrins, A., Spilbergs, A., Arefjevs, I., & Miahkykh, I. (2020). Financial sector transformation in the era of digitalization. *Studies of Applied Economics, 38*(4). https://doi.org/10.25115/eea.v38i4.4055

Mbama, C. I., & Ezepue, P. O. (2018). Digital banking, customer experience and bank financial performance: UK customers' perceptions. *International Journal of Bank Marketing, 36*(2), 230-255. https://doi.org/10.1108/IJBM-11-2016-0181

McKnight, D. H., Choudhury, V., & Kacmar, C. (2002). Developing and validating trust measures for e-commerce: An integrative typology. *Information Systems Research, 13*(3), 334-359. https://doi.org/10.1287/isre.13.3.334.81

Mogaji, E., & Nguyen, N. P. (2022). Managers' understanding of artificial intelligence in relation to marketing financial services: Insights from a cross-country study. *International Journal of Bank Marketing, 40*(6), 1272-1298. https://doi.org/10.1108/IJBM-09-2021-0440

Moliner-Tena, M. A., Monferrer-Tirado, D., & Estrada-Guillen, M. (2019). Customer engagement, non-transactional behaviors and experience in services. *International Journal of Bank Marketing, 37*(3), 730-754. https://doi.org/10.1108/IJBM-04-2018-0107

Monferrer, D., Moliner, M. A., & Estrada, M. (2019). Increasing customer loyalty through customer engagement in the retail banking industry. *Spanish Journal of Marketing-ESIC, 23*(3), 461-484. https://doi.org/10.1108/SJME-07-2019-0042

Morgan, R. M., & Hunt, S. D. (1994). The commitment-trust theory of relationship marketing. *Journal of Marketing, 58*(3), 20-38. https://doi.org/10.2307/1252308

Mostafa, R. B. (2020). Mobile banking service quality: A new avenue for customer value co-creation. *International Journal of Bank Marketing, 38*(5), 1107-1132. https://doi.org/10.1108/IJBM-11-2019-0421

Ou, C. X., Pavlou, P. A., & Davison, R. M. (2014). Swift guanxi in online marketplaces: The role of computer-mediated communication technologies. *MIS Quarterly, 38*(1), 209-230. https://doi.org/10.25300/MISQ/2014/38.1.10

Petersson, A. H., Pawar, S., & Fagerstrøm, A. (2023). Investigating the factors of customer experiences using real-life text-based banking chatbot: A qualitative study in Norway. *Procedia Computer Science, 219*, 697-704. https://doi.org/10.1016/j.procs.2023.01.341

Punyatoya, P. (2019). Effects of cognitive and affective trust on online customer behavior. *Marketing Intelligence & Planning, 37*(1), 80–96. https://doi.org/10.1108/MIP-02-2018-0058

Rajaobelina, L., Prom Tep, S., Arcand, M., & Ricard, L. (2021). The relationship of brand attachment and mobile banking service quality with positive word-of-mouth. *Journal of Product & Brand Management, 30*(8), 1162–1175. https://doi.org/10.1108/JPBM-02-2020-2747

Rooney, T., Krolikowska, E., & Bruce, H. L. (2021). Rethinking relationship marketing as consumer-led and technology-driven: Propositions for research and practice. *Journal of Relationship Marketing, 20*(1), 42-61. https://doi.org/10.1080/15332667.2020.1717276

Rosado-Pinto, F., & Loureiro, S. M. C. (2020). The growing complexity of customer engagement: A systematic review. *EuroMed Journal of Business, 15*(2), 167–203. https://doi.org/10.1108/EMJB-10-2019-0126

Yıldız, E. (2021). *SmartPLS ile yapısal eşitlik modellemesi reflektif ve formatif yapılar.* Seçkin Yayınevi.

Zhang, L., Pentina, I., & Fan, Y. (2021). Who do you choose? Comparing perceptions of human vs robo-advisor in the context of financial services. *Journal of Services Marketing, 35*(5), 634-646. https://doi.org/10.1108/JSM-05-2020-0162

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

KRİPTO PARA PİYASASINDA VOLATİLİTE YAYILIMI VE BAĞLANMIŞLIK: DİEBOLD–YILMAZ YAKLAŞIMI[1]

Arş.Gör., Zeynep Uslu
Gebze Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi,
zeynepuslu@gtu.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-8984-6277

ÖZET

Bu çalışma, kripto para piyasasında volatilite şoklarının varlıklar arasında nasıl yayıldığını incelemektedir. Analizde Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH), Ripple (XRP) ve Litecoin (LTC) için 2016–2025 dönemine ait günlük veriler kullanılmıştır. Volatilite serileri Garman–Klass yöntemiyle elde edilmiş; oynaklık etkileşimleri Diebold–Yılmaz (2012) bağlanmışlık endeksi çerçevesinde analiz edilmiştir. Toplam, yönlü ve net bağlanmışlık göstergelerinin yanı sıra ağ içindeki şok yayılımının gücünü değerlendirmek amacıyla propagation değerleri hesaplanmıştır.

Bulgular, volatilite bağlılığının piyasa stresinin yoğunlaştığı dönemlerde belirgin biçimde arttığını göstermektedir. Net bağlanmışlık sonuçları, Bitcoin'in çoğu dönemde net şok yayıcı rol üstlendiğini, Ripple'ın ise bazı dönemlerde net şok alıcı konumuna geçtiğini ortaya koymaktadır. Propagation değerleri ise net şok alıcısı konumunda bulunan varlıkların dahi volatilite şoklarının ağ içindeki yayılımında merkezi roller üstlenebildiğini; özellikle Ethereum ve Ripple'ın belirli dönemlerde bu açıdan öne çıktığını göstermektedir. Bu bulgular, kripto para piyasasındaki risk dinamiklerinin değerlendirilmesinde yalnızca şokların yönünün değil, varlıkların ağ içindeki yayılım rollerinin de dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kripto Paralar, Volatilite Yayılımı, Finansal Bağlanmışlık, Diebold–Yılmaz Endeksi

1. Giriş

Kripto para piyasalarının gelişimiyle birlikte, bu piyasalarda gözlenen yüksek fiyat oynaklığı kripto varlıklara ilişkin risklerin değerlendirilmesinde önemli bir unsur haline gelmiştir. Kripto varlıklar arasındaki artan etkileşim ise volatilitenin tek tek varlıklar üzerinden değerlendirilmesinin ötesinde, piyasa içerisindeki şok aktarımının da incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Kripto varlıklar arasındaki volatilite aktarımı, piyasa içerisindeki risklerin karşılıklı etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Bu etkileşimin incelenmesinde volatilite yayılımı (volatility spillover) ve finansal bağlanmışlık (financial connectedness) göstergeleri, şokların varlıklar arasındaki yönü ve büyüklüğünün değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Literatürdeki bulgular, kripto varlıkların şok aktarımındaki konumlarının zaman içerisinde değişebildiğini ve

[1] **Teşekkür:** Bu çalışmanın analizlerinin gerçekleştirilmesi, bulguların görselleştirilmesi ve yöntemsel çerçevenin oluşturulması sürecindeki değerli katkı ve yönlendirmeleri için Doç. Dr. Erhan Uluceviz'e teşekkür ederim.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

farklı dönemlerde şok yayıcı ya da alıcı rol üstlenebildiklerini ortaya koymaktadır (Yi vd., 2018; Kumar vd., 2022; Kaya, 2025).

Diebold ve Yılmaz (2009, 2012) tarafından geliştirilen bağlanmışlık yaklaşımı, finansal varlıklar arasındaki şok aktarımının incelenmesinde kullanılan yöntemlerden biridir. Yaklaşım, VAR modelinden elde edilen genelleştirilmiş tahmin hatası varyans ayrıştırmalarına dayanmaktadır. Toplam, yönlü ve net bağlanmışlık göstergeleri üzerinden şokların büyüklüğü ve yönünün değerlendirilmesini sağlamaktadır. Ancak net şok yayıcı veya alıcı konum, bir varlığın etkileşim ağı içerisindeki rolünü bütünüyle yansıtmayabilir. Bu nedenle bağlanmışlık göstergelerinin ağ temelli ölçülerle birlikte ele alınması, şokların sistem içerisindeki yayılım yapısının farklı bir boyutuyla değerlendirilmesine olanak tanımaktadır (Uluceviz ve Yılmaz, 2020; Uluceviz, 2024).

Bu çalışma, 2016–2025 döneminde Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH), Ripple (XRP) ve Litecoin (LTC) arasındaki volatilite yayılımı ile bağlanmışlık yapısını incelemektedir. Temel araştırma sorusu, kripto varlıkların net şok yayıcı ve alıcı rollerinin zaman içerisindeki değişimi ile bu rollerin ağ içindeki yayılma güçleri arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bu amaçla volatilite serileri Garman–Klass (1980) yöntemiyle oluşturulmuştur. Toplam, yönlü ve net bağlanmışlık göstergeleri Diebold–Yılmaz (2012) yaklaşımı kullanılarak hesaplanmıştır. Bağlanmışlık matrisi ayrıca ağ perspektifinden değerlendirilmiş ve varlıkların göreli yayılma güçleri propagation değerleri üzerinden incelenmiştir.

Çalışmanın literatüre katkısı, kripto varlıkların net şok yayıcı–alıcı konumları ile ağ içerisindeki göreli yayılma güçlerinin birlikte değerlendirilmesidir. Böylece doğrudan şok aktarımındaki rol ile ağ içerisindeki konumun ne ölçüde örtüştüğü incelenmektedir. Çalışmanın izleyen bölümünde literatür ele alınmakta, ardından veri seti ve yöntem açıklanmaktadır. Sonraki bölümlerde ampirik bulgular sunulmakta ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmektedir.

2. Literatür İncelemesi

Kripto varlıklar arasındaki volatilite etkileşimleri literatürde farklı yöntemsel yaklaşımlarla incelenmiştir. Bu çalışmalar içerisinde GARCH temelli analizlerin yanı sıra Diebold–Yılmaz bağlanmışlık yaklaşımı ile ağ ve merkeziyet temelli yöntemler öne çıkmaktadır. Söz konusu çalışmalar, volatilite şoklarının varlıklar arasındaki yönü, büyüklüğü ve zaman içerisindeki değişimine ilişkin çeşitli bulgular ortaya koymaktadır.

Atıcı Ustalar vd. (2022), Bitcoin ile küresel hisse senedi endeksleri arasındaki volatilite yayılımını COVID-19 dönemi için CCC-GARCH modeliyle incelemiştir. Elde edilen sonuçlarda tahmin edilen koşullu korelasyon parametrelerinin pozitif ve anlamlı olduğu belirlenmiştir. Yi vd. (2018), farklı piyasa değerlerine sahip kripto paraları ele almış ve Bitcoin'in belirli dönemlerde net yayıcı konumunda bulunduğunu göstermiştir. Şenol vd. (2022) ise kripto-finans etkileşiminde Bitcoin ve Ethereum'un öne çıkan yayıcılar olduğunu tespit etmiştir. Kumar vd. (2022), COVID-19 döneminde volatilite yayılımında önemli bir artış belirleyerek toplam yayılım endeksinin %89,80'e ulaştığını rapor etmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Volatilite etkileşimlerini ağ yapısı ve merkeziyet açısından inceleyen çalışmalar da literatürde yer almaktadır. Hasan vd. (2022) ile Hanif vd. (2023), şokların varlıklar arasındaki yayılımını ağ ve merkeziyet çerçevesinde ele almıştır. He ve Hamori (2024), analizi yüksek momentler üzerinden genişleterek aşağı yönlü ve kuyruk risklerinin farklı iletim mekanizmaları sergilediğini ortaya koymuştur. Molina-Munoz vd. (2025), Bitcoin ile emtialar arasındaki volatilite yayılımını CNN-LSTM gibi derin öğrenme yöntemleriyle incelemiş ve geleneksel modellere göre daha yüksek tahmin performansı elde etmiştir. Oben vd. (2025) ise teknoloji hisseleri ile DeFi varlıkları arasındaki etkileşimi analiz etmiş ve kripto varlıkların yayılımda aktif, teknoloji hisselerinin ise daha pasif konumda olduğunu belirlemiştir.

Türkiye üzerine yapılan çalışmalardan Kaya (2025), piyasa değeri en yüksek kripto paralar arasındaki volatilite yayılımını analiz etmiş ve toplam volatilite yayılımını %48,70 olarak belirlemiştir. Bulgular ayrıca Bitcoin'in net şok yayıcı konumunda olduğunu göstermektedir. Literatürdeki çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, kripto varlıklar arasındaki volatilite etkileşimlerinin şokların yönü ve büyüklüğünün yanı sıra ağ yapısı ve varlıkların sistem içerisindeki konumları üzerinden de incelendiği görülmektedir. Bu çalışma, Bitcoin, Ethereum, Ripple ve Litecoin arasındaki volatilite etkileşimlerini net şok yayıcı–alıcı konumları ile propagation değerlerini birlikte ele alarak söz konusu literatür içerisinde konumlanmaktadır.

3. Veri ve Yöntem

Analiz kapsamında Bitcoin, Ethereum, Ripple ve Litecoin'in 1 Eylül 2016–30 Eylül 2025 dönemini kapsayan günlük verilerinden yararlanılmıştır. Veri seti Investing.com veri tabanından temin edilmiştir (Investing.com, 2025). Günlük volatilite serilerinin oluşturulmasında, açılış ve kapanış fiyatları ile gün içi en yüksek ve en düşük fiyatları kullanan Garman–Klass (1980) yöntemi tercih edilmiştir. Serilerin durağanlık özellikleri ADF ve Phillips–Perron testleriyle incelenirken, değişkenler arasındaki eşzamanlı ilişkiler Pearson korelasyon katsayıları aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Volatilite şoklarının kripto varlıklar arasındaki aktarımı, Diebold ve Yılmaz (2009, 2012) bağlanmışlık yaklaşımı çerçevesinde incelenmiştir. Çok değişkenli VAR modeline dayanan bu yaklaşımda, tahmin hatası varyans ayrıştırmaları (FEVD) kullanılarak toplam, yönlü ve net bağlanmışlık göstergeleri elde edilmiştir. VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriterine (AIC) göre belirlenmiş ve 30 günlük öngörü ufku kullanılmıştır. Dinamik bağlanmışlığın izlenmesinde ise 365 günlük kayan pencere (rolling window) esas alınmıştır. Net bağlanmışlığın pozitif değer alması varlığın net şok yayıcı, negatif değer alması ise net şok alıcı konumunda olduğunu ifade etmektedir.

Analizin son aşamasında normalize edilmiş bağlanmışlık matrisi ağ teorisi çerçevesinde değerlendirilerek yayılma (propagation) değerleri elde edilmiştir. Propagation değerleri, değişkenlerin ağ içerisindeki göreli merkeziyetlerini ve dolaylı şok yayma kapasitelerini göstermektedir (Uluceviz ve Yılmaz, 2020; Uluceviz, 2024).

4. Bulgular

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Bu bölümde kripto para piyasasındaki volatilite etkileşimlerine ilişkin ampirik bulgular sunulmaktadır. Öncelikle volatilite serilerinin temel istatistiksel özellikleri ve değişkenler arasındaki eşzamanlı ilişkiler incelenmekte, ardından Diebold–Yılmaz bağlanmışlık yaklaşımına dayalı toplam, yönlü ve net bağlanmışlık sonuçları ile ağ temelli propagation analizleri değerlendirilmektedir.

Çizelge 1. Özet İstatistikler

İstatistik	**Bitcoin**	**Ethereum**	**Ripple**	**Litecoin**
Ortalama	0,00144	0,00263	0,00501	0,00362
Maksimum	0,08295	0,23686	2,07026	0,29361
Minimum	0,000	0,000	0,000	0,000
Std. Sapma	0,00372	0,00737	0,03880	0,01265
Çarpıklık	10,65	14,93	45,89	14,59
Basıklık	165,73	366,40	2411,64	271,62
Jarque-Bera	3.731,371***	18.419,599***	804.922,091***	10.114,392***
Olasılık	0,000	0,000	0,000	0,000
Gözlem Sayısı	3325	3325	3325	3325

Kaynak: Yazarın hesaplamaları.

Çizelge 1'de analizde kullanılan volatilite serilerine ait özet istatistikler sunulmaktadır. Ripple, ortalama volatilite ve standart sapma bakımından diğer kripto varlıklardan daha yüksek değerlere sahiptir. Ayrıca tüm seriler pozitif çarpıklık ve yüksek basıklık değerleri sergilemekte, özellikle Ripple bu göstergeler bakımından belirgin biçimde ayrışmaktadır. Jarque–Bera testi sonuçları da serilerin normal dağılım göstermediğine işaret etmektedir.

Çizelge 2. Kripto Varlıklar Arası Korelasyon Matrisi

	Bitcoin	**Ethereum**	**Ripple**	**Litecoin**
btc_vol	1.000	0.586***	0.149***	0.507***
eth_vol	0.586***	1.000	0.149***	0.435***
xrp_vol	0.149***	0.149***	1.000	0.185***
ltc_vol	0.507***	0.435***	0.185***	1.000

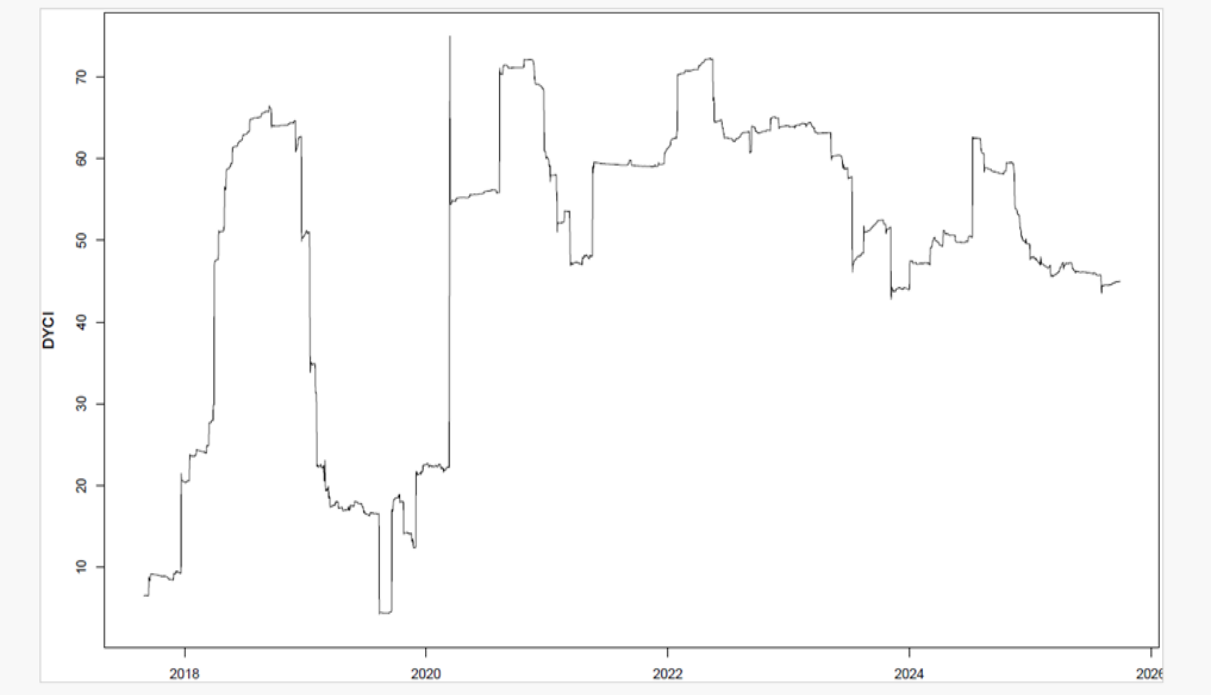
Not: *** işaretleri 0.01 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Çizelge 2'de kripto varlıklar arasındaki korelasyon katsayıları sunulmaktadır. Tüm kripto varlıklar arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlar bulunmaktadır. En yüksek korelasyon Bitcoin ile Ethereum (0,586) arasında gözlenirken, bunu Bitcoin ile Litecoin (0,507) arasındaki korelasyon izlemektedir.

Diebold–Yılmaz yaklaşımı kullanılarak oluşturulan toplam bağlanmışlık endeksi (DYCI), dört kripto varlık arasındaki volatilite şoklarının sistem içindeki yayılma derecesini göstermektedir. Endeksin yükselmesi, bir varlıkta ortaya çıkan volatilite şokunun diğer varlıkların tahmin hatası

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

varyansını daha yüksek oranda açıklaması ve dolayısıyla sistemdeki bağlanmışlığın artması anlamına gelmektedir.

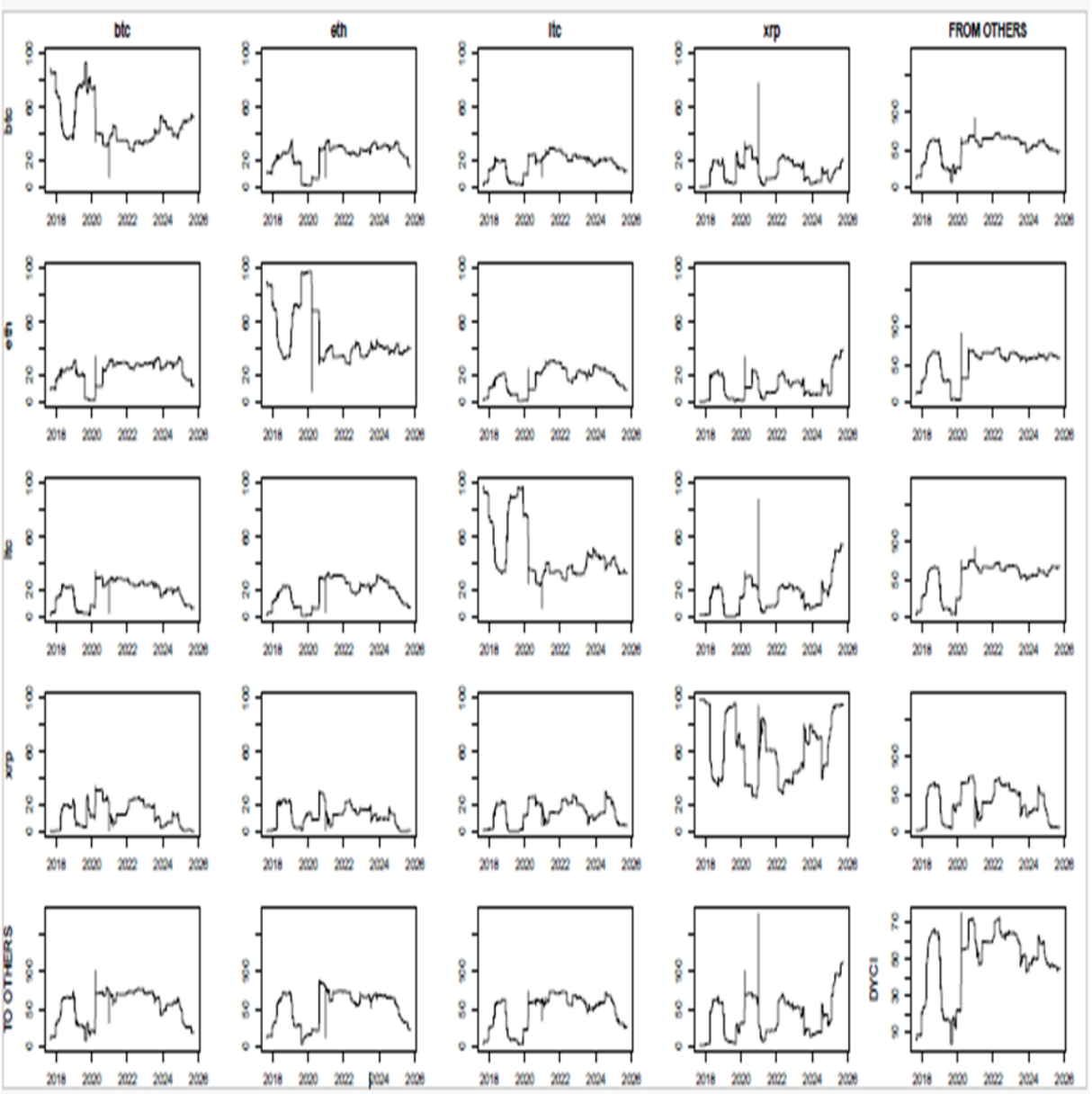
Görsel 1. Kripto Para Piyasasında Toplam Dinamik Bağlanmışlık (DYCI)

Kaynak: Yazarın hesaplamaları.

Görsel 1'de sunulan DYCI değerleri, kripto varlıklar arasındaki volatilite bağlanmışlığının zaman içerisinde önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir. Örneklem dönemi boyunca ortalama toplam bağlanmışlık yaklaşık %48,77 olarak hesaplanmıştır. Bağlanmışlık düzeyinin dönemler itibarıyla belirgin dalgalanmalar gösterdiği ve özellikle bazı dönemlerde hızlı artışlar yaşandığı görülmektedir.

Örneklem döneminde en düşük toplam bağlanmışlık değeri 13 Ağustos 2019 tarihinde %4,27 olarak gerçekleşirken, en yüksek değer 13 Mart 2020 tarihinde yaklaşık %75 düzeyine ulaşmıştır. Bu sonuçlar, kripto varlıklar arasındaki volatilite bağlanmışlığının zaman içerisinde sabit olmadığını ve belirli dönemlerde önemli ölçüde güçlendiğini göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

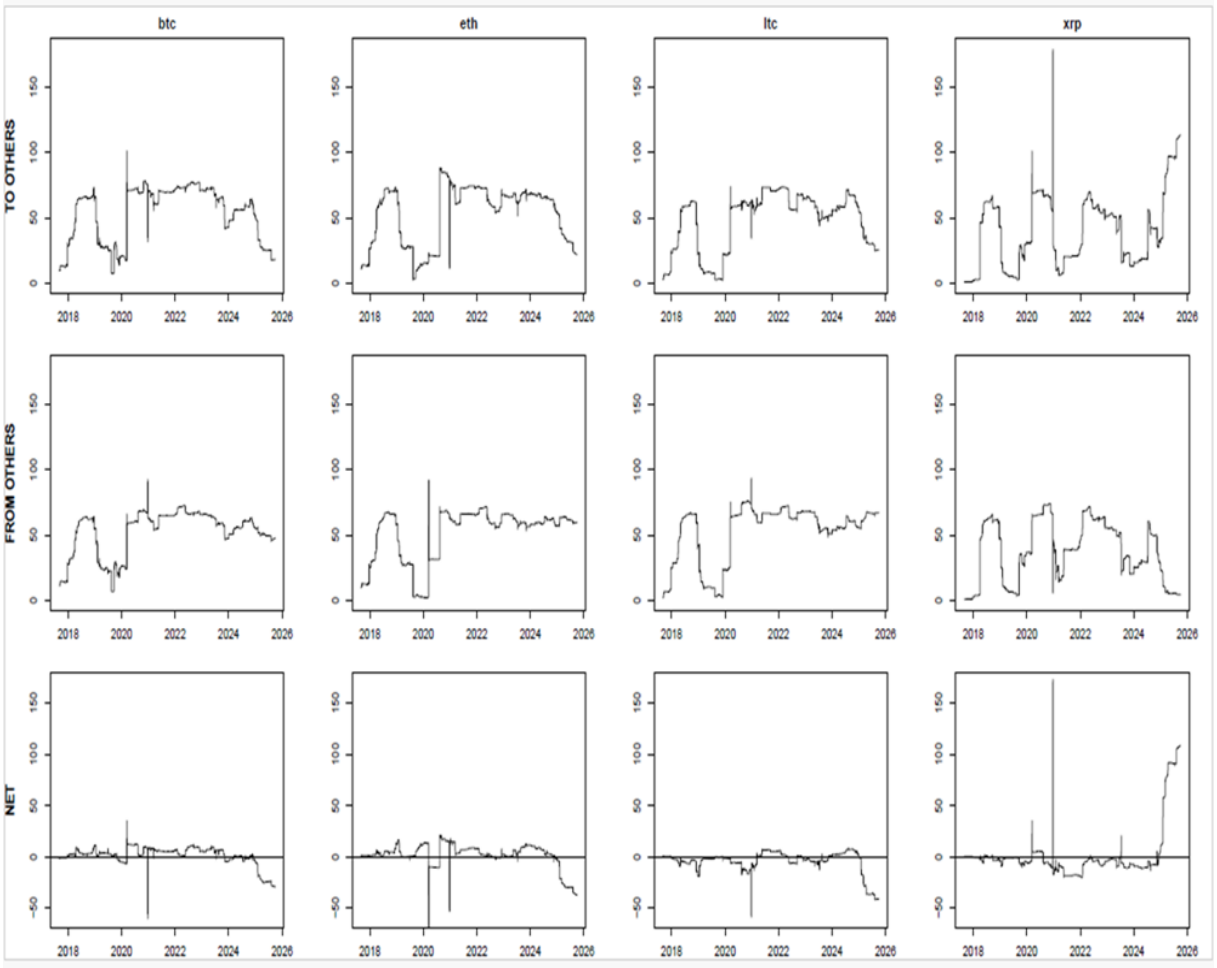
Görsel 2. Kripto Paralar Arasında Yönlü Volatilite Bağlanmışlığı (To/From)

Kaynak: Yazarın hesaplamaları.

Görsel 2'de kripto varlıklar arasındaki yönlü volatilite bağlanmışlığı sunulmaktadır. "To others" göstergesi, ilgili kripto varlıktaki volatilite şoklarının diğer varlıkların tahmin hatası varyansına katkısını gösterirken "From others" göstergesi ise ilgili varlığın volatilitesinin diğer kripto varlıklardan kaynaklanan şoklardan ne ölçüde etkilendiğini göstermektedir.

Bulgular, kripto varlıklar arasındaki yönlü volatilite bağlanmışlığının zaman içerisinde değiştiğini göstermektedir. Bitcoin ve Ethereum'un diğer varlıklara aktardığı volatilite şoklarının bazı dönemlerde belirgin biçimde yükseldiği, Ripple ve Litecoin'in ise bazı dönemlerde diğer varlıklardan gelen şoklardan daha fazla etkilendiği görülmektedir. Bu sonuçlar, kripto varlıklar arasındaki volatilite etkileşimlerinin zaman içerisinde farklılaşan bir yapı sergilediğini göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

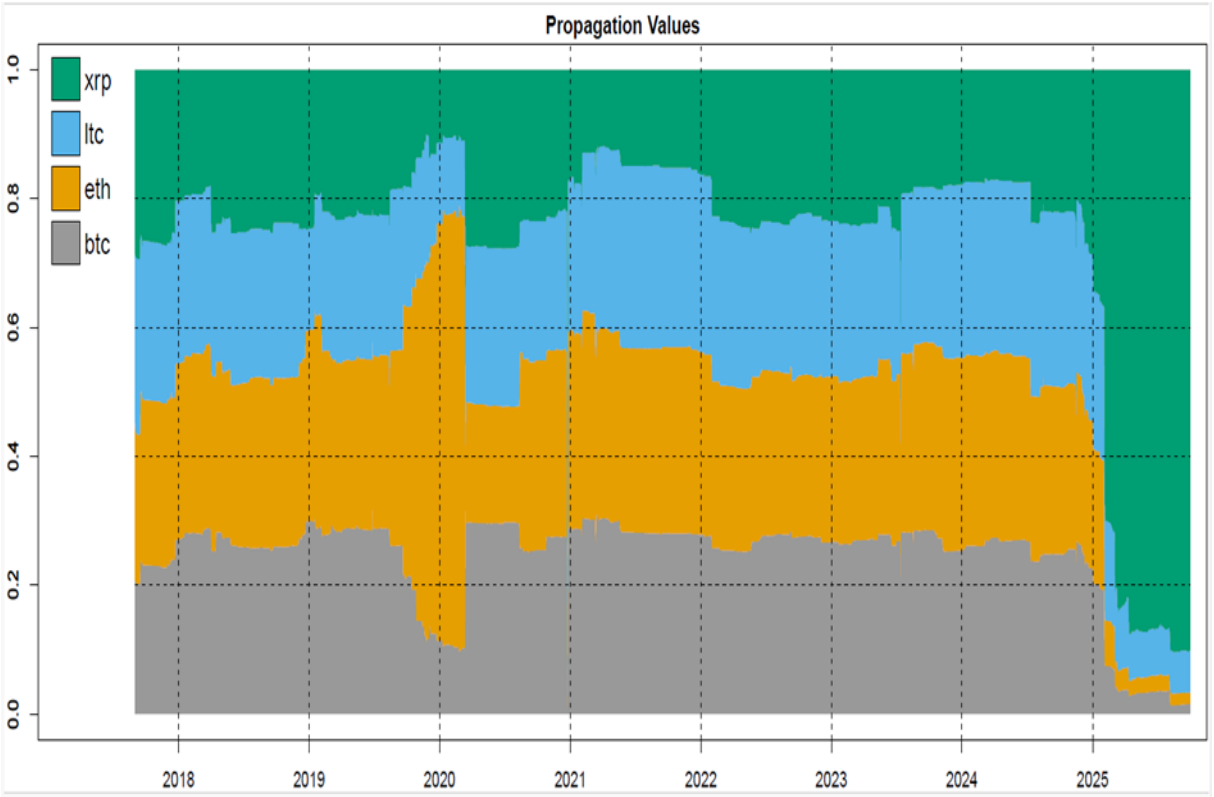
Görsel 3. Kripto Paralar Arasında Dinamik Yönlü ve Net Volatilite Bağlanmışlığı

Kaynak: Yazarın hesaplamaları.

Görsel 3, kripto paralar arasındaki yönlü ve net volatilite bağlanmışlığının zaman içerisinde değiştiğini göstermektedir. Üst panellerde yer alan "To others" ve "From others" göstergeleri, volatilite şoklarının varlıklar arasındaki yönlü hareketini ortaya koyarken, alt panellerde sunulan net bağlanmışlık değerleri varlıkların net şok yayıcı veya alıcı konumlarını göstermektedir. Net bağlanmışlık değerlerinin dönemler itibarıyla pozitif ve negatif değerler alması, kripto varlıkların sistem içerisindeki rollerinin zaman içerisinde değişebildiğini ortaya koymaktadır.

Net bağlanmışlık göstergeleri, kripto varlıkların sisteme yaydığı ve sistemden aldığı volatilite şoklarının dengesini ortaya koyarken, propagation değerleri varlıkların volatilite etkileşim ağı içerisindeki göreli yayılma güçlerini göstermektedir. Bu doğrultuda kripto varlıkların ağ içindeki yayılma rolleri ayrıca değerlendirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Görsel 4. Kripto Paralar İçin Ağ İçi Yayılma Gücü (Propagation Values)

Kaynak: Yazarın hesaplamaları.

Görsel 4'te sunulan propagation değerleri, kripto varlıkların volatilite etkileşim ağı içerisindeki göreli yayılma güçlerinin zaman içerisinde değiştiğini göstermektedir. 2017–2019 döneminde propagation değerlerinin varlıklar arasında görece dengeli dağıldığı görülürken, sonraki dönemlerde bu dağılımın farklılaştığı gözlenmektedir. Özellikle 2020–2024 döneminde Ethereum'un ağ içindeki göreli yayılma gücünün arttığı görülmektedir.

2024 sonu ve 2025 döneminde ise Ripple'ın propagation payında belirgin bir artış gözlenmektedir. Bu bulgu, Ripple'ın söz konusu dönemde volatilite etkileşim ağı içerisindeki göreli yayılma rolünün güçlendiğini göstermektedir. Net bağlanmışlık ve propagation sonuçlarının birlikte değerlendirilmesi, kripto varlıkların net şok yayıcı veya alıcı konumları ile ağ içerisindeki göreli yayılma rollerinin farklılaşabildiğini göstermektedir. Bu açıdan propagation değerleri, net bağlanmışlık göstergelerini tamamlayıcı bilgiler sunmaktadır.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, Bitcoin, Ethereum, Ripple ve Litecoin arasındaki volatilite şoklarının yayılımı ve bağlanmışlık yapısı Diebold–Yılmaz (2012) yaklaşımı kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular, kripto varlıklar arasındaki volatilite bağlanmışlığının zaman içerisinde değiştiğini ve varlıkların şok yayıcı veya alıcı rollerinin dönemler itibarıyla farklılaşabildiğini göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Toplam bağlanmışlık sonuçlarına göre, örneklem dönemi boyunca ortalama bağlanmışlık yaklaşık %48,77 olarak gerçekleşmiştir. Bağlanmışlık düzeyi zaman içerisinde önemli değişimler göstermiştir. İlgili dönem içinde en düşük değer 13 Ağustos 2019 tarihinde %4,27, en yüksek değer ise 13 Mart 2020 tarihinde yaklaşık %75 olarak hesaplanmıştır. Yönlü ve net bağlanmışlık sonuçları ise kripto varlıkların sistem içerisindeki şok yayıcı ve alıcı rollerinin zaman içerisinde değişebildiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın temel katkısı, net bağlanmışlık sonuçlarının ağ temelli propagation değerleriyle birlikte değerlendirilmesidir. Propagation sonuçları, kripto varlıkların ağ içerisindeki göreli yayılma güçlerinin zaman içerisinde değiştiğini göstermektedir. Özellikle 2020–2024 döneminde Ethereum'un, 2024 sonu ve 2025 döneminde ise Ripple'ın ağ içindeki göreli yayılma gücünün arttığı görülmektedir. Bu sonuçlar, bir varlığın net şok yayıcı veya alıcı konumu ile ağ içerisindeki göreli yayılma rolünün farklılaşabileceğini ve propagation değerlerinin net bağlanmışlık göstergelerini tamamlayıcı bilgiler sunduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, kripto para piyasasındaki volatilite etkileşimlerinin değerlendirilmesinde toplam ve yönlü bağlanmışlığın yanı sıra varlıkların net şok rolleri ve ağ içerisindeki göreli yayılma güçlerinin birlikte ele alınması önem taşımaktadır. Gelecek çalışmalarda daha geniş varlık setlerinin, alternatif volatilite ölçütlerinin ve frekans temelli yaklaşımların kullanılması mevcut bulguların genişletilmesine katkı sağlayabilir.

Kaynakça

Atıcı Ustalar, S., Ayar, E., & Şanlısoy, S. (2022). The volatility transmission between cryptocurrency and global stock market indices: Case of COVID-19 period. *İzmir İktisat Dergisi, 37*(2), 443–459. https://doi.org/10.24988/ije.1034580

Diebold, F. X., & Yılmaz, K. (2009). Measuring financial asset return and volatility spillovers, with application to global equity markets. *The Economic Journal, 119*(534), 158–171. https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2008.02208.x

Diebold, F. X., & Yılmaz, K. (2012). Better to give than to receive: Predictive directional measurement of volatility spillovers. *International Journal of Forecasting, 28*(1), 57–66. https://doi.org/10.1016/j.ijforecast.2011.02.006

Garman, M. B., & Klass, M. J. (1980). On the estimation of security price volatilities from historical data. *Journal of Business, 53*(1), 67–78. https://doi.org/10.1086/296072

Hanif, W., Ko, H.-U., Pham, L., & Kang, S. H. (2023). Dynamic connectedness and network in the high moments of cryptocurrency, stock, and commodity markets. *Financial Innovation, 9*, Article 84. https://doi.org/10.1186/s40854-023-00474-6

Hasan, M., Naeem, M. A., Arif, M., Shahzad, S. J. H., & Vo, X. V. (2022). Liquidity connectedness in cryptocurrency market. *Financial Innovation, 8*, Article 3. https://doi.org/10.1186/s40854-021-00308-3

He, X., & Hamori, S. (2024). The higher the better? Hedging and investment strategies in cryptocurrency markets: Insights from higher moment spillovers. *International Review of Financial Analysis, 95*, 103359. https://doi.org/10.1016/j.irfa.2024.103359

Investing.com. (2025). *Cryptocurrency historical price data*. https://www.investing.com

Kaya, M. (2025). Kripto para birimleri arasındaki volatilite yayılımının analizi: Piyasa değeri yüksek kripto para birimlerinden kanıtlar. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(1), 18–38. https://doi.org/10.17218/hititsbd.1555090

Kumar, A., Iqbal, N., Mitra, S. K., Kristoufek, L., & Bouri, E. (2022). Connectedness among major cryptocurrencies in standard times and during the COVID-19 outbreak. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money, 77*, Article 101523. https://doi.org/10.1016/j.intfin.2022.101523

Molina-Munoz, J., Mora-Valencia, A., & Perote, J. (2025). Dynamic volatility spillovers among commodities, bitcoin, and emerging markets. *Emerging Markets Review, 69*, 101375. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1566014125001244?via%3Dihub

Oben, R. J., Seraj, M., & Eyüpoğlu, Ş. Z. (2025). Volatility and return spillovers among US traditional technology stocks, decentralized finance instruments and conventional cryptocurrencies: Implications for portfolio optimization. *Review of Behavioral Finance, 17*(5), 807–834. https://doi.org/10.1108/RBF-12-2024-0377

Şenol, Z., Gülcemal, T., & Çakan, O. (2022). Kripto paralarla borsalar arasındaki volatilite yayılımı. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, 7*(4), 925–943. https://dergipark.org.tr/tr/pub/epfad/article/1200423

Uluceviz, E. (2024). Gelişmekte olan Avrupa ekonomileri para birimlerinin ağ bağlanmışlığı. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(3), 317–336. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1513037

Uluceviz, E., & Yılmaz, K. (2020). Real-financial connectedness in the Swiss economy. *Swiss Journal of Economics and Statistics, 156*(1), Article 1. https://doi.org/10.1186/s41937-019-0049-z

Yi, S., Xu, Z., & Wang, G.-J. (2018). Volatility connectedness in the cryptocurrency market: Is Bitcoin a dominant cryptocurrency? *International Review of Financial Analysis, 60*, 98–114. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1057521918304095

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ENFLASYON VE VERGİ GELİRLERİ İLİŞKİSİNE YÖNELİK TEORİK DEĞERLENDİRME

Dr. Öğretim Üyesi, Azad ERDEM
Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü
azderdm@gantep.edu.tr
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7451-3253

Yüksek Lisans Öğrencisi, Nejla KOZ
Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Bölümü
nk111005@mail2.gantep.edu.tr
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-2517-6364

ÖZET

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışı ifade eden temel bir makroekonomik gösterge olmasının yanı sıra, kamu maliyesinin gelir yapısını, bütçe dengesini ve mali sürdürülebilirliği doğrudan etkileyen çok boyutlu bir olgudur. Devletlerin kamusal hizmetleri etkin sunabilmesi, yeterli ve sürekli vergi gelirlerine bağlıdır. Ancak enflasyonist süreçler, vergi gelirlerinin yalnızca nominal büyüklüğünü değil, reel değerini, tahsilat etkinliğini, vergi adaletini ve vergi uyumunu da etkilemektedir. Bu nedenle enflasyon ile vergi gelirleri arasındaki ilişkinin farklı iktisadi yaklaşımlar ışığında değerlendirilmesi, etkin maliye politikalarının oluşturulması ve sürdürülebilir kamu maliyesinin sağlanması bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, enflasyonun vergi gelirleri üzerindeki etkilerini teorik bir perspektifle incelemek, konuya ilişkin temel iktisadi ve mali yaklaşımları karşılaştırmalı olarak değerlendirmek ve enflasyonun vergi gelirleri, vergi tahsilatı, vergi adaleti ile mali sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerini maliye literatürü doğrultusunda sistematik bir çerçevede ortaya koymaktır.

Enflasyon ve vergi geliri ilişkisi, maliye literatüründe farklı teorik yaklaşımlarla ele alınmıştır. Keynesyen yaklaşım (1936), ekonomik canlanma dönemlerinde gelir ve harcama artışının vergi matrahlarını genişletebileceğini savunmaktadır. Monetarist yaklaşım (1950-60) ise enflasyonu para arzındaki aşırı büyümeyle ilişkilendirmekte ve kalıcı fiyat artışlarının vergi sisteminin etkinliğini zayıflatacağını öne sürmektedir. Olivera-Tanzi yaklaşımı (1977), yüksek enflasyonda vergi tahakkuku ile tahsilatı arasındaki gecikmenin reel gelir kayıplarına yol açtığını iddia etmektedir. Mali sürüklenme (fiscal drag) yaklaşımı, vergi tarifelerinin enflasyona göre güncellenmemesi hâlinde mükelleflerin reel gelir artışı olmaksızın daha yüksek dilimlere kayacağını açıklamaktadır. Enflasyon vergisi yaklaşımı ise sürekli fiyat artışlarının nakit tutan ekonomik birimler üzerinde gizli bir mali yük oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşımlar birlikte ele alındığında, enflasyonun ekonomi üzerindeki etkilerinin dört temel mekanizma çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Birincisi, nominal gelir artışına rağmen reel kamu gelirlerinde iyileşme sağlanamamasıdır. İkincisi, tahakkuk-tahsilat arasındaki zaman

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

farkının bütçe gelirlerini aşındırmasıdır. Üçüncüsü, tarife ve muafiyetlerin güncellenmemesinin vergi adaletini zedelemesidir. Dördüncüsü, belirsizliğin kayıt dışılığı teşvik ederek vergi tabanını daraltmasıdır.

Enflasyonun düşük ve öngörülebilir düzeylerde seyretmesi, vergilendirilebilir ekonomik faaliyetlerin ve buna bağlı olarak vergi gelirlerinin istikrarlı bir biçimde artmasına katkı sağlayabilmektedir. Buna karşılık yüksek ve süreklilik gösteren enflasyon, reel gelirlerde aşınmaya, bütçe açıklarının derinleşmesine ve mali disiplinin zayıflamasına yol açabilmektedir. Vergi tarifelerinin düzenli güncellenmesi, dijital tahsilat sistemlerinin yaygınlaştırılması ve kayıt dışı ekonomiyle mücadele, bu olumsuz etkileri azaltacak temel politika araçlarıdır. Sonuç olarak enflasyon, vergi gelirlerini yalnızca nominal büyüklükleri bakımından değil reel değeri, tahsilat etkinliği, vergi adaleti, vergi uyumu ve mali sürdürülebilirlik açısından da etkileyen çok boyutlu bir makroekonomik olgudur. Dolayısıyla, enflasyon ile vergi gelirleri arasındaki ilişkinin farklı iktisadi yaklaşımlar doğrultusunda incelenmesi, etkin maliye politikalarının oluşturulması ve kamu maliyesinde sürdürülebilirliğin sağlanması bakımından önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Vergi Gelirleri, Olivera-Tanzi Etkisi, Mali Sürüklenme, Vergi Adaleti

THEORETICAL ASSESSMENT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND TAX REVENUES

ABSTRACT

Inflation, as one of the fundamental macroeconomic indicators reflecting the continuous rise in the general level of prices, is a multidimensional economic phenomenon that directly affects the revenue structure of public finance, the budget balance, and fiscal sustainability. The ability of states to provide public goods and services effectively depends largely on adequate and sustained tax revenues. Nevertheless, inflationary processes affect not only the nominal magnitude of tax revenues but also their real value, collection efficiency, tax fairness, and tax compliance. For this reason, evaluating the relationship between inflation and tax revenues in light of different economic approaches is of considerable importance for the formulation of effective fiscal policies and the achievement of sustainable public finance. The purpose of this study is to examine the effects of inflation on tax revenues from a theoretical perspective, to comparatively assess the fundamental economic and fiscal approaches related to the subject, and to present, within a systematic framework informed by the public finance literature, the effects of inflation on tax revenues, tax collection, tax fairness, and fiscal sustainability.

The relationship between inflation and tax revenue has been addressed through various theoretical approaches in the public finance literature. The Keynesian approach (1936) argues that increases in income and expenditure during periods of economic recovery may expand the tax base and thereby support public revenues. The Monetarist approach (1950s-1960s), by contrast, associates inflation primarily with excessive growth in the money supply and contends

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

that persistent price increases may undermine the effectiveness of the tax system. The Olivera-Tanzi approach (1977) posits that, during periods of high inflation, the time lag between tax assessment and tax collection leads to losses in real tax revenue due to the erosion of purchasing power. The fiscal drag approach holds that when tax brackets are not adjusted in line with inflation, taxpayers may be pushed into higher tax brackets without any corresponding increase in real income. The inflation tax approach, in turn, emphasizes that persistent price increases impose an implicit and indirect fiscal burden on economic units holding cash balances. When these approaches are considered together, the effects of inflation on the economy can be understood through four main mechanisms. First, despite an increase in nominal revenue, no corresponding improvement is observed in real public revenues. Second, the time lag between tax assessment and collection erodes budget revenues. Third, the failure to update tax brackets, exemptions, and allowances undermines the principle of tax fairness. Fourth, uncertainty encourages informal economic activity, thereby narrowing the tax base over time.

When inflation remains at low and predictable levels, it can contribute to the stable growth of taxable economic activities and, consequently, of tax revenues. High and persistent inflation, by contrast, may lead to the erosion of real incomes, the deepening of budget deficits, and a weakening of fiscal discipline. The regular adjustment of tax brackets to inflation, the acceleration of tax collection processes through digital applications, and effective measures against the informal economy are regarded as key policy tools capable of mitigating the adverse effects of inflation on public revenues. In conclusion, inflation is a multidimensional macroeconomic phenomenon that affects tax revenues not only in terms of their nominal magnitude but also in terms of their real value, collection efficiency, tax fairness, tax compliance, and fiscal sustainability. Therefore, examining the relationship between inflation and tax revenues from the perspective of different economic approaches constitutes an important necessity for the formulation of effective fiscal policies and the achievement of sustainability in public finance.

Keywords: Inflation, Tax Revenues, Olivera-Tanzi Effect, Fiscal Drag, Tax Justice

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

AİLELERİN ÇOCUKLARINI YÜZME SPORUNA YÖNLENDİRME NEDENLERİ VEÇOCUKLARDA GÖZLENEN DAVRANIŞSAL DEĞİŞİMLER

Prof.Dr. Yeliz Eratlı Şirin

Çukurova Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

Spor Yöneticiliği Bölümü

ysirin@cu.edu.tr

Hakkı Ataberk Dağlı

Çukurova Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

Spor Yöneticiliği Bölümü

hakkiataberkdagli@hotmail.com

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, velilerin çocuklarını yüzme sporuna yönlendirme nedenlerini, spordan memnuniyet düzeylerini ve çocuklarında gözlemledikleri davranışsal değişimleri incelemek; bu algıların çeşitli sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir.

Araştırmanın örneklemini, çocukları düzenli yüzme sporuna devam eden 61 gönüllü veli oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak sosyo-demografik bilgi formu ve dört alt boyuttan oluşan anket formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde, normallik varsayımları karşılanmadığı için Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H non-parametrik testlerinin yanı sıra ölçek alt boyutları arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

Analiz sonuçlarında, velilerin çocuklarını yüzme sporuna yönlendirme motivasyonlarının, spordan duydukları memnuniyetin ve çocuklarında gözlemledikleri olumlu davranış değişimlerinin yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Yapılan karşılaştırmalı analizlerde; veli cinsiyeti, çocuk cinsiyeti, ebeveyn eğitim durumu, çocuğun okuduğu okul türü, akademik başarı düzeyi ile velilerin düzenli spor yapma ve spor medyası takip etme alışkanlıklarının ölçeğin hiçbir alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa yol açmadığı görülmüştür ($p > .05$). Pearson korelasyon analizi sonucunda, çocuklarını yüzme sporuna gönderme nedeni ile yüzme sporunun çocuk üzerindeki etkisi arasında güçlü ve pozitif bir ilişki ($r = .752$, $p < .001$), gönderme nedeni ile memnuniyet düzeyi arasında orta düzeyde ve pozitif bir ilişki ($r = .454$, $p = .001$) ve yüzme sporunun çocuk

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

üzerindeki etkisi ile memnuniyet düzeyi arasında pozitif bir ilişki (r = .571, p < .001) belirlenmiştir. Ayrıca, yüzme sporunun çocuk üzerindeki etkisi ile gözlenen davranış değişimleri (r = -.322, p = .019) ve memnuniyet düzeyi ile gözlenen davranış değişimleri (r = -.302, p = .028) arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler bulunurken, gönderme nedeni ile gözlenen davranış değişimleri arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır (r = -.253, p = .067).

Sonuç olarak, velilerin çocuklarını yüzme sporuna yönlendirme nedenleri, yüzme sporunun çocuk üzerindeki algılanan etkisi ve memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu; incelenen sosyo-demografik değişkenlerin ise ölçek alt boyutlarında anlamlı farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda, çocukların gelişimini desteklemek amacıyla yüzme altyapı olanaklarının artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yüzme, aile faktörü, spor katılımı, çocuk gelişimi.

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the reasons for parents to direct their children to swimming, their satisfaction levels with the sport, and the behavioral changes they observe in their children, as well as to determine whether these perceptions differ according to various socio-demographic variables.

The sample of the study consists of 61 volunteer parents whose children regularly continue swimming. A socio-demographic information form and a questionnaire consisting of four subdimensions were used as data collection tools. Because the assumptions of normality were not met, the data were analyzed using the non-parametric Mann-Whitney U and Kruskal-Wallis H tests, as well as Pearson correlation analysis to examine relationships among the scale subdimensions.

The results showed that parents' motivations for directing their children to swimming, their satisfaction with the sport, and the positive behavioral changes they observed in their children were at high levels. Comparative analyses indicated that parent gender, child gender, parental education level, the type of school the child attends, academic achievement level, and parents' habits of regular sports participation and following sports media did not result in a statistically significant difference in any scale subdimension (p > .05). Pearson correlation analysis revealed a strong positive relationship between the reason for directing children to swimming and the perceived effect of swimming on the child (r = .752, p < .001), a moderate positive relationship between the reason for directing children to swimming and satisfaction (r = .454, p = .001), and a positive relationship between the perceived effect of swimming on the child and satisfaction (r = .571, p < .001). In addition, significant negative relationships were found between the perceived effect of swimming on the child and observed behavioral changes (r = -.322, p = .019) and between satisfaction and observed behavioral changes (r = -.302, p = .028), whereas the

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

relationship between the reason for directing children to swimming and observed behavioral changes was not statistically significant (r = -.253, p = .067).

In conclusion, significant relationships were found among parents' reasons for directing their children to swimming, the perceived effect of swimming on the child, and satisfaction, whereas the examined socio-demographic variables did not produce statistically significant differences in the scale subdimensions. Accordingly, increasing swimming infrastructure opportunities is recommended to support children's development.

Keywords: Swimming, family factor, sports participation, child development.

LİTERATÜR

YÜZME

Yüzme, bireyin suyun yüzeyinde durabilmesi ve ilerleyebilmesi için uyguladığı anlamlı hareketlerin tümü olarak tanımlanırken, sportif yüzme ise belirli bir tekniğe göre kol ve ayakların vücut pozisyonları ile koordineli bir şekilde çalışarak en kısa sürede belirli mesafeleri kat edebilmesidir (Juricskay ve Mezey, 2007).

Yüzmeye katılanlar yalnızca kaslarını güçlendirmekle kalmaz; aynı zamanda düzenli ritümler içinde hareket etmeyi öğrenirler (Yetim, 2010). Bu spora yönelen kişiler genellikle yaşamın ilerleyen dönemlerinde bile sürdürülebilir bir aktivite ararlar (Thomas, 2000).

YÜZMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Zamanın derinliklerinde, insanların suyla baş etmek için yüzme yetenğini öğrendiği görülür (Juricskay ve Mezey, 2007). Bu yetenek sadece hayatta kalmak değil, aynı zamanda beslenmek ya da akıntıya direnmekle de ilintiliydi (Juricskay ve Mezey, 2007). İlk toplumlardan gelen izler, özellikle Mısır'da yapılan resimler sayesinde, bunun düzenli bir uğraş hâline geldiğini gösterir (Juricskay ve Mezey, 2007).

Yüzmenin Antik Yunan'da ve Roma İmparatorluğu'nda yeri, sadece sporun ötesindeydi. Bedensel eğitim programlarının ayrılmaz bir parçasıydı bu yetenek. Askerlerin savaşta daha etkili olmalarını sağlamaya yöneliktir de olabilirdi. Fiziksel güç kazanmakla kalmayıp dayanıklılığa da katkı sağlıyordu. Koordinasyon becerilerini ilerlettiği için özellikle önem taşıyordu. Sağlıklı bir yaşam tarzının doğal uzantısı olarak görülüyordu. Dengeli bir vücut yapısına ulaşmanın gereği addolunuyordu. Tarihsel metinlerde sıkça dile getirilen bu bakış açısı, dönemin değerleriyle iç içeydi.

Bazı yüzyıllar boyunca ırmaklarda veya denizde yüzmenin tehlikeli olduğuna inanılmıştı; bu yüzden ortaçağ Avrupası'nda suya girmek pek tercih edilmemişti (Hunt, 2011). Toplumun gündelik ritminde yer bulamayan bu etkinlik, sağlık kaygıları nedeniyle uzun süre pasif kalmıştı

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

(Hunt, 2011). Bedenin güzelliği üzerinde durulan yeni bir dünya görüşünün doğuşuyla beraber, suda hareket etmek yeniden değer kazanmaya başlamıştı (Hunt, 2011).

Bazı Avrupa ülkelerinde 18. ve 19. yüzyılda ortaya çıkan yüzme kulüpleriyle birlikte bu alana dair yazılan kitaplar da çoğaldı; sonucunda yüzme, çağdaş spora daha uygun bir yapı kazandı (Thomas, 2008). Farklı stillerin ayrımı yapılırken aynı zamanda yarışma biçimleri de şekillendi; kurallar ise kademeli olarak düzenlendi (Thomas, 2008). Tekniklerin sınıflandırılması sonrasında yapılan değişiklikler sayesinde yüzme, artık sadece bireysel bir yetenek olmaktan çıkmış, örgütlü bir sportif alan haline gelmişti (Thomas, 2008).

Yüzmenin küresel çapta ilerlemesi, Olimpiyatlara ve uluslararası kuruluşlara bağlanabilir (Maglischo, 2003). Antrenmanın bilimsel yollarla şekillenmesi, bu alanda başarıyı değiştiren faktörlerden biri olmuştur (Maglischio, 2003). Şu an için yüzme; sadece bir yarışma alanı değil, aynı zamanda sağlığı destekleme, iyileşmeyi sağlama ve uzun süreli hareketlenmeyi sürdürme açısından da dikkate alınır (Maglischo, 2003).

YÜZME SPORUNUN DÜNYA'DAKİ GELİŞİMİ

Antik dönemde, özellikle Mısır'da olduğu kadar Yunan ve Roma kültürlerinde de askerlere yüzme öğretilirdi (Thomas, 2000). Bu uygulamadan ise yüzmenin sadece bir spor olarak değil, antik dönemlerde kültürün bir parçası olduğu anlaşılıyor. Sıcak su hamamlarındaki kaplıcalarda yer alan havuzlar, halkın bu sporla tanışmasını kolaylaştırıyordu (Counsilman, 1977). Orta Çağ boyunca azalmış olsa bile, yüzmeye olan ilgi sonraki yıllarda yeniden artmaya başlamıştı (Maglischo, 2003).

1900'lü yıllarda yüzmenin bütün dünyada teşkilatlı bir spor olarak genellik kazanması ve olimpiyat programına eklenmesi ile birlikte, bu spor dalı için uluslararası bir federasyon kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Uluslararası Amatör Yüzme Federasyonu FINA (Federation Internationale de Natation Amateur) 19 Temmuz 1908'de İngiltere'nin Londra şehrinde, Yaz Olimpiyatlarının bitmesiyle, Uluslararası Olimpiyat Komitesinin desteği ile Belçika, İngiltere, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Macaristan ve İsveç Yüzme Federasyonlarının iştiraki ile kurulmuştur (Senn, 1999).

YÜZME SPORUNUN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

Türkiye'de yüzmenin yükselişi, Cumhuriyet'in doğumuyla başlar (Yetim, 2010). Yeni dönemde toplumun her kesimine ulaşmak için başlatılan çabalar, bu dalı da etkilemiştir (Güler, 2014). Kurulan kulüpler, artan havuz sayısı ile federasyonun işi, ona örgülü bir temel kazandırır (Yetim, 2010).

Bir süredir Türkiye'de yüzmenin önemi arttı; bu durum, profesyonel sporcular yetiştirmenin yanı sıra boş zamanlarda yapılması gereken bir etkinlik olma özelliğini kazandırdı (Güler, 2014)

2.3 Yüzme Sporunun Özellikleri ve Teknikleri

Bazı antrenman türleri, yüzücülerin su içinde daha etkili ilerlemesini sağlar çünkü vücut pozisyonu ile tekniğin dengesi önemlidir (Maglischo, 2003). Bir başka deyişle, hızı artıran temel faktörlerden biri, kas gücü kadar dayanıklılığa da bağlıdır (Bompa ve Haff, 2009). Suyun oluşturduğu direnç sayesinde hem kalp atışları düzenlenir hem de iskelet sistemi üzerindeki yüklenmeler azalır (Counsilman, 1977).

Sporda performansı şekillendiren detaylardan biri, uygulanan yöntemlerin niteliğidir (Maglischo, 2003). Özellikle su içinde hareket biçimleri bu bağlamda **belirleyici rol oynar.** Dolayısıyla öğrenme süreçlerine yapılan odaklanma, planların merkezinde yer alır (Thomas, 2000).

SPORA KATILIMDA AİLE FAKTÖRÜ

Spora katılım, bireyin fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimini etkileyen önemli bir süreçtir ve bu süreçte aile faktörü belirleyici bir rol oynamaktadır (Coakley, 2009). Aile, bireyin spora yönelik tutum ve alışkanlıklarının oluştuğu ilk sosyal çevre olduğu için özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde spor katılımını doğrudan etkilemektedir (Fredricks & Eccles, 2005). Ebeveynlerin spor yapması, çocuklarını spora yönlendirmesi ve onları maddi ve manevi olarak desteklemesi, çocukların spora başlama ve sporu sürdürme olasılığını artırmaktadır (Brustad, 1996). Ayrıca ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, eğitim seviyesi ve spora bakış açısı da bireyin spor kulüplerine katılımı, spor ekipmanlarına erişimi ve düzenli spor yapma alışkanlığı kazanması üzerinde etkili olmaktadır (White & McTeer, 2012). Bununla birlikte aile desteği, bireyin sporda motivasyonunu, özgüvenini ve sportif başarıya olan inancını artırarak spora devamlılığı sağlamaktadır (Horn & Horn, 2007). Bu nedenle spor katılımının artırılmasında aile faktörü, hem spora yönlendirme hem de sporu sürdürme açısından en önemli sosyal faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Coakley, 2009).

SPORA KATILIMDA AİLENİN SOSYO-EKONOMİK DURUM FAKTÖRÜ

Spora katılımda ailenin sosyo-ekonomik durumu önemli belirleyicilerden biri olarak görülmektedir ve ailelerin gelir düzeyi, eğitim seviyesi ve yaşam standartları bireylerin spor faaliyetlerine katılım fırsatlarını doğrudan etkilemektedir (White, 2007). Gelir düzeyi yüksek aileler, çocuklarını spor kulüplerine yazdırma, spor ekipmanları satın alma ve spor tesislerine erişim sağlama konusunda daha fazla imkâna sahip oldukları için bu ailelerin çocuklarının spora katılım oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Eime et al., 2013). Buna karşılık sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde sporun maliyetli olması, ulaşım sorunları ve tesis yetersizliği gibi nedenler bireylerin spora katılımını sınırlayabilmektedir (Holt et al., 2011). Ayrıca ailelerin eğitim seviyesinin yüksek olması, sporun sağlık, disiplin ve sosyal gelişim açısından öneminin daha iyi bilinmesini sağlamakta ve bu durum çocukların spora yönlendirilme olasılığını artırmaktadır (Fredricks & Eccles, 2005). Bu nedenle literatürde ailenin sosyo-ekonomik durumu, bireyin spora başlama, sporu sürdürme ve sportif başarı elde etme sürecinde önemli bir çevresel faktör olarak değerlendirilmektedir (Coakley, 2009).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu kısımda, araştırmanın modeline, evren ve örnekleme, veri toplama araçlarına, verilerin toplanması ve analiz yöntemlerine bulunmaktadır.

Problem Cümlesi

Katılımcıların(ebeveyn) sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel durumlarının, çocuklarını yüzme sporuna okullarına gönderme etkisi var mıdır?

Araştırma Ana Kitlesi ve Örnekleme Yöntem

Araştırmanın evrenini, Adana ilinde fiili olarak yüzme sporuna çocuklarını gönderen 61 veli oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Adana ilindeki yüzme sporuyla uğraşan çocukların velileri oluşturmaktadır.

Araştırma Grubu

Araştırma, Adana'da yer alan yüzme kulüplerinde eğitim gören çocukların velilerinden oluşuyor. Katılımcılar arasında hem yaş hem de deneyim açısından çeşitlilik olması amaçlandı. Böyle bir yapı, sonuçların daha dengeli çıkarılmasını sağlayabilir. Verilerin gerçekçi ve yaygın uygulamalara uygun hale gelmesi bu yüzden olası görünüyor.

Katılımcılara çalışmanın hedefi ilk aşamada bildirildi; ayrıca toplanacak bilgilerin sadece akademik kullanım için saklanacağı ifade edildi.

Ölçüm Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik Kişisel Bilgi Formu, ikinci bölümde velilerin çocuklarını yüzme sporuna gönderme nedenleri, yüzme sporunun çocuk üzerindeki etkileri ve yüzme sporuna ilişkin memnuniyet düzeylerini belirlemeye yönelik ölçek, üçüncü bölümde ise çocuklarda spor sonrasında gözlenen davranış değişimlerini belirlemeye yönelik ölçek yer almaktadır.

Kişisel Bilgi Formu bölümünde katılımcıların cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, düzenli spor yapma durumu, spor haberlerini takip etme durumu gibi demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Ayrıca çocuklara ilişkin olarak çocuğun cinsiyeti, yaşı, okuduğu okul türü ve okul başarısı gibi bilgileri belirlemeye yönelik sorular da bu bölümde bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan sorular çoktan seçmeli sorulardan oluşmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Velilerin çocuklarını yüzme sporuna gönderme nedenleri ve yüzme sporuna ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik ölçek toplam 21 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan ifadeler 5'li Likert tipinde hazırlanmış olup "Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle Katılıyorum (5)" şeklinde derecelendirilmiştir.

Çocuklarda gözlenen davranış değişimlerini belirlemeye yönelik ölçek ise toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçekte yer alan ifadeler "Evet", "Kararsız" ve "Hayır" şeklinde üçlü derecelendirme ile hazırlanmıştır. Katılımcılardan her bir ifadeye çocuklarında gözlemledikleri davranış değişimine göre uygun seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Ölçeklerden elde edilen veriler istatistiksel analizlerde kullanılmak üzere sayısal verilere dönüştürülerek değerlendirilmiştir.

Ölçüm Aracının Faktörlerinin Tanımlanması

Araştırmada kullanılan ölçüm araçları birden fazla faktörden oluşmaktadır. Velilerin çocuklarını yüzme sporuna gönderme nedenleri ve yüzme sporuna ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik ölçek üç faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler sırasıyla çocuğu yüzme sporuna gönderme nedenleri, yüzme sporunun çocuk üzerindeki etkisi ve yüzme sporundaki memnuniyet düzeyidir. Çocuğu yüzme sporuna gönderme nedenleri faktörü, velilerin çocuklarını yüzme sporuna yönlendirme amaçlarını belirlemeye yönelik ifadelerden oluşmaktadır. Bu boyutta çocukların fiziksel gelişimi, sosyalleşmesi, spor alışkanlığı kazanması, boş zamanlarını verimli değerlendirmesi ve gelecekte profesyonel sporcu olma düşüncesi gibi nedenler yer almaktadır. Yüzme sporunun çocuk üzerindeki etkisi faktörü, yüzme sporunun çocukların okul hayatı, sağlık durumu, günlük yaşam enerjisi ve sosyal çevresi üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik ifadeleri kapsamaktadır. Yüzme sporundaki memnuniyet düzeyi faktörü ise kurs ücretleri, havuz temizliği, antrenörlerin bilgi düzeyi ve iletişim düzeyi gibi hizmet memnuniyetini ölçmeye yönelik ifadelerden oluşmaktadır.

Çocuklarda gözlenen davranış değişimlerini belirlemeye yönelik ölçek ise dört faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler sosyal gelişim, akademik gelişim, davranışsal ve psikolojik gelişim ile sağlık ve yaşam alışkanlıkları faktörleridir. Sosyal gelişim faktörü çocukların arkadaş ilişkileri, paylaşma, iş birliği yapma, aile ile ilişkiler ve serbest zamanlarını değerlendirme davranışlarında meydana gelen değişimleri kapsamaktadır. Akademik gelişim faktörü çocukların okul başarısı, ders çalışma alışkanlıkları, ödev yapma isteği, okul sevgisi ve devamsızlık durumundaki değişimleri kapsamaktadır. Davranışsal ve psikolojik gelişim faktörü çocukların stres, kaygı, saldırgan davranışlar, özgüven ve sorumluluk davranışlarında meydana gelen değişimleri kapsamaktadır. Sağlık ve yaşam alışkanlıkları faktörü ise çocukların beslenme alışkanlıkları, kişisel temizlik, hastalanma sıklığı, sağlıklı görünüm ve sporla ilgili ilgi düzeyi gibi fiziksel ve sağlıkla ilgili davranış değişimlerini kapsamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

İstatistiksel Analiz

Araştırma kapsamında katılımcılardan elde edilen verilerin istatistiksel analizleri bilgisayar ortamında SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) istatistik paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz sürecinde öncelikle verilerin eksik veya hatalı girilip girilmediği kontrol edilmiş, ardından ölçek ve alt boyutlarına ait puanların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla normallik testleri uygulanmıştır.

Grupların örneklem büyüklükleri (N <50 olan grupların bulunması), basıklık-çarpıklık (skewness-kurtosis) değerleri ve Kolmogorov-Smirnov / Shapiro-Wilk normallik testi sonuçları incelenmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde, verilerin parametrik test varsayımlarını karşılamadığı (normal dağılım göstermediği) ve bazı alt gruplardaki katılımcı sayılarının parametrik testler için yetersiz olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda, araştırmada non-parametrik (parametrik olmayan) hipotez testlerinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Araştırma kapsamında uygulanan istatistiksel analizler şu şekildedir:

1. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ait dağılımları belirlemek amacıyla frekans (n) ve yüzde (%) analizlerinden yararlanılmıştır.
2. Ölçek alt boyut puanlarının iki kategorili bağımsız değişkenlere (veli cinsiyeti, çocuk cinsiyeti, okul türü) göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.
3. Ölçek alt boyut puanlarının ikiden fazla kategorisi bulunan bağımsız değişkenlere (veli eğitim durumu, çocuğun okul başarısı, velilerin düzenli spor yapma durumu, velilerin medyadan spor takip etme durumu) göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır. Kruskal-Wallis H testi sonucunda gruplar arası anlamlı bir farklılık çıkması durumunda, farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere çoklu karşılaştırma (Post-Hoc Mann-Whitney U) testlerine başvurulması planlanmıştır.

Ölçek alt boyutları arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Korelasyon katsayılarının yorumlanmasında ilişkinin yönü ve büyüklüğü dikkate alınmış, istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir. Korelasyon analizinin değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve düzeyini ortaya koyduğu, ancak tek başına nedensel bir ilişki göstermediği göz önünde bulundurulmuştur.

Tüm istatistiksel karşılaştırmalarda anlamlılık düzeyi akademik standartlara uygun olarak $p <.05$ olarak kabul edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

BULGULAR

Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan velilerin cinsiyet, eğitim durumu, düzenli spor yapıp yapmadığını, spor haberlerini takip edip etmediğini ve çocuklarının cinsiyet, okul türü, okul başarısına ait frekans (n) ve yüzde (%) dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir

Tablo 1

Katılımcı Profiline İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	**Gruplar**	**n**	**%**
Veli Cinsiyet	Erkek	37	60.7
	Kadın	24	39.3
Çocuk Cinsiyet	Erkek	28	45.9
	Kadın	33	54.1
Veli Eğitim Durumu	İlköğretim	1	1.6
	Ortaöğretim	1	1.6
	Lise	6	9.8
	Önlisans	5	8.2
	Lisans	30	49.2
	Lisansüstü	18	29.5
Çocuğun Okul Türü	Devlet	45	73.7
	Özel	16	26.3
Çocuğun Okul Başarısı	Orta	3	4.9
	İyi	27	44.3
	Çok İyi	31	50.8
Veli Düzenli Spor Yapıyor mu?	Evet	25	41
	Hayır	19	31.1
	Bazen	17	27.9
Veli Spor Haberlerini Takip Ediyor mu?	Evet	38	62.3
	Hayır	4	6.5
	Bazen	19	31.2

incelendiğinde, araştırmaya katılan velilerin %60,7'sinin (n = 37) erkek, %39,3'ünün (n = 24) kadın olduğu görülmektedir. Çocukların %54,1'inin (n = 33) kız, %45,9'unun (n = 28) erkek olduğu belirlenmiştir. Velilerin %78,7'sinin lisans veya lisansüstü eğitim düzeyinde olması, örneklemin eğitim açısından yüksek bir profile sahip olduğunu göstermektedir. Çocukların %73,7'si (n = 45) devlet okuluna, %26,3'ü (n = 16) özel okula devam etmektedir. Akademik başarı açısından çocukların %95,1'inin iyi veya çok iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Ayrıca velilerin %41'i düzenli spor yapmakta, %62,3'ü ise spor haberlerini düzenli takip etmektedir. Ailelerin çocukların spora katılımında önemli bir sosyalizasyon kaynağı olduğu ve ebeveyn desteğinin çocukların spora yönelmesinde etkili olduğu literatürde vurgulanmaktadır (Brustad, 1996; Fredricks & Eccles, 2005).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Verilerin normal dağılım sınaması

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde hangi istatistiksel testlerin (parametrik veya non-parametrik) kullanılacağını belirlemek amacıyla normallik sınaması yapılmıştır. Literatürde, veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Çarpıklık (Skewness) ve Basıklık (Kurtosis) katsayılarının-1.5 ile +1.5 aralığında olmasının parametrik testler için yeterli olduğu kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Analiz sonucunda elde edilen çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde, verilerin büyük bir çoğunluğuna ait değerlerin bu referans aralıklarının dışında kaldığı saptanmıştır. Bu değerlerin referans aralıklarının dışında kalması sebebiyle verilerin normal dağılmadığı kabul edilmiş ve analizlerde parametrik olmayan (non-parametrik) testler (Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis H Testi) kullanılmıştır.

Demografik Değişkenlere Göre Ölçeklerin Genel Değerlendirmesine İlişkin Karşılaştırma

Aşağıda, sunum dosyasında yer alan tablolar doğrultusunda veli cinsiyeti, çocuğun okul türü ve okul başarısına göre ölçek boyutlarının karşılaştırılması sunulmuştur. Bulgular, $p < .05$ anlamlılık düzeyi esas alınarak değerlendirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Tablo 2

Değişkenler	Veli Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	MW-U	Z	p
Çocuğumu yüzme sporuna gönderiyorum çünkü	Kadın Erkek	37 24	31,50 30,23	1165,50 725,50	425,500	-0,275	0,784
Yüzme sporunun çocuğun üzerindeki etkisi	Kadın Erkek	37 24	33,27 27,50	1231,00 660,00	360,000	-1,251	0,211
Yüzme sporundaki memnuniyet düzeyi	Kadın Erkek	37 24	33,30 27,46	1232,00 659,00	359,000	-1,258	0,208
Çocukta gözlenen davranış değişimleri	Kadın Erkek	37 24	28,22 35,29	1044,00 847,00	341,000	-1,523	0,128

Velinin Cinsiyetine Göre Ölçeklerin Genel Değerlendirmesine İlişkin Karşılaştırma

Tablo 2'de görüldüğü üzere, veli cinsiyetine göre dört ölçek boyutunun hiçbirinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır: çocuğu yüzme sporuna gönderme nedenleri, U = 425.50, p = .784; yüzme sporunun çocuk üzerindeki etkisi, U = 360.00, p = .211; yüzme sporundaki memnuniyet düzeyi, U = 359.00, p = .208; çocukta gözlenen davranış değişimleri, U = 341.00, p = .128. Bu sonuç, kadın ve erkek velilerin yüzme sporunun çocuk gelişimine katkısı ve spora ilişkin memnuniyet konusunda benzer değerlendirmelere sahip olduğunu göstermektedir. Bulgular, ebeveynlerin çocukların fiziksel aktiviteye katılımını desteklemesinin cinsiyetten bağımsız biçimde ortaya çıkabileceğini belirten aile sosyalleşmesi yaklaşımıyla uyumludur (Fredricks & Eccles, 2005).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Değişkenler	Okul Türü	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	MW-U	Z	p
Çocuğumu yüzme sporuna gönderiyorum çünkü	Devlet Özel	44 15	30,74 27,83	1352,50 417,50	297,500	-0,569	0,570
Yüzme sporunun çocuğun üzerindeki etkisi	Devlet Özel	44 15	29,98 30,07	1319,00 451,00	329,000	-0,018	0,986
Yüzme sporundaki memnuniyet düzeyi	Devlet Özel	44 15	29,39 31,80	1293,00 477,00	303,000	-0,471	0,637
Çocukta gözlenen davranış değişimleri	Devlet Özel	44 15	27,50 37,33	1210,00 560,00	220,000	-1,918	0,055

Tablo 3

Çocuğun Okul Türüne Göre Ölçeklerin Genel Değerlendirmesine İlişkin Karşılaştırma

Tablo 3 sonuçları, çocuğun devlet veya özel okulda öğrenim görmesinin araştırılan ölçek boyutlarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir. Çocuğu yüzme sporuna gönderme nedeni için U = 297.50, p = .570; yüzme sporunun çocuk üzerindeki etkisi için U = 329.00, p = .986; memnuniyet düzeyi için U = 303.00, p = .637 ve çocukta gözlenen davranış değişimleri için U = 220.00, p = .055 bulunmuştur. Özellikle davranış değişimleri boyutunda özel okul grubunun sıra ortalaması daha yüksek olsa da fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Literatürde sosyo-ekonomik koşulların spor olanaklarına erişimi etkileyebildiği belirtilmektedir (Eime et al., 2013; Holt et al., 2011). Buna karşın bu çalışmada okul türüne göre anlamlı farklılık görülmemesi, örneklemde yüzme sporunun farklı okul gruplarındaki aileler tarafından benzer biçimde değerlendirildiğini düşündürmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Tablo 4

Çocuğun Okul Başarısına Göre Ölçeklerin Genel Değerlendirmesine İlişkin Karşılaştırma

Değişkenler	Okul Başarısı	N	Sıra Ortalaması	Chi-Square	df	p
Çocuğumu yüzme sporuna gönderiyorum çünkü	Orta	3	35,67	0,993	2	0,609
	İyi	27	28,57			
	Çok İyi	31	32,66			
Yüzme sporunun çocuğun üzerindeki etkisi	Orta	3	30,50	0,006	2	0,997
	İyi	27	31,17			
	Çok İyi	31	30,90			
Yüzme sporundaki memnuniyet düzeyi	Orta	3	36,67	0,831	2	0,660
	İyi	27	32,48			
	Çok İyi	31	29,16			
Çocukta gözlenen davranış değişimleri	Orta	3	20,67	1,739	2	0,419
	İyi	27	29,50			
	Çok İyi	31	33,31			

Tablo 4'e göre çocuğun akademik başarı düzeyi, ölçeklerin hiçbir boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık oluşturmamıştır: çocuğu yüzme sporuna gönderme nedeni, $\chi^2(2) = 0.993$, $p = .609$; yüzme sporunun çocuk üzerindeki etkisi, $\chi^2(2) = 0.006$, $p = .997$; memnuniyet düzeyi, $\chi^2(2) = 0.831$, $p = .660$; çocukta gözlenen davranış değişimleri, $\chi^2(2) = 1.739$, $p = .419$. Bu sonuç, farklı akademik başarı düzeylerine sahip çocukların velilerinin yüzme sporuna ilişkin değerlendirmelerinin benzer olduğunu göstermektedir. Düzenli spor katılımının çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimleriyle ilişkili olduğu ve spor ortamlarının sosyal beceriler ile psikolojik iyi oluşa katkı sağlayabildiği bildirilmektedir (Eime et al., 2013). Bu açıdan bulgu, yüzme sporunun yalnızca yüksek akademik başarı gösteren çocuklara özgü bir etkinlik olarak algılanmadığını düşündürmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

Betimsel istatistikler incelendiğinde, "Çocuğumu yüzme sporuna gönderiyorum çünkü" boyutunun ortalamasının 4.35 (SS = 0.73), "Yüzme sporunun çocuğun üzerindeki etkisi" boyutunun ortalamasının 3.69 (SS = 0.66) ve "Yüzme sporundaki memnuniyet düzeyi" boyutunun ortalamasının 4.01 (SS = 1.22) olduğu görülmektedir. "Çocukta gözlenen davranış değişimleri" boyutunun ortalaması ise 1.43 (SS = 0.28) olarak bulunmuştur. Bu bulgular, ilk üç boyutta katılımcıların değerlendirmelerinin yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Gözlenen davranış değişimleri boyutunun yorumunda ise ölçeğin kodlama yönünün dikkate alınması gerekmektedir.

Tablo 5

Değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler

Değişken	M	SS	N
Çocuğumu yüzme sporuna gönderiyorum çünkü	4.35	0.73	53
Yüzme sporunun çocuğun üzerindeki etkisi	3.69	0.66	53
Yüzme sporundaki memnuniyet düzeyi	4.01	1.22	53
Çocukta gözlenen davranış değişimleri	1.43	0.28	53

Değişkenler Arasındaki İlişkilere İlişkin Bulgular

Pearson korelasyon analizi sonucunda, "Çocuğumu yüzme sporuna gönderiyorum çünkü" ile "Yüzme sporunun çocuğun üzerindeki etkisi" arasında pozitif ve güçlü düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r(51) = .752$, $p < .001$. "Çocuğumu yüzme sporuna gönderiyorum çünkü" ile "Yüzme sporundaki memnuniyet düzeyi" arasında da pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır, $r(51) = .454$, $p = .001$. "Yüzme sporunun çocuğun üzerindeki etkisi" ile "Yüzme sporundaki memnuniyet düzeyi" arasındaki ilişki de pozitif ve anlamlıdır, $r(51) = .571$, $p < .001$. Buna karşılık, "Çocuğumu yüzme sporuna gönderiyorum çünkü" ile "Çocukta gözlenen davranış değişimleri" arasındaki ilişki negatif yönde olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir, $r(51) = -.253$, $p = .067$. "Yüzme sporunun çocuğun üzerindeki etkisi" ile "Çocukta gözlenen davranış değişimleri" arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r(51) = -.322$, $p = .019$; benzer biçimde "Yüzme sporundaki memnuniyet düzeyi" ile "Çocukta gözlenen davranış değişimleri" arasında da negatif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır, $r(51) = -.302$, $p = .028$.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

TARTIŞMA

Bu araştırmada, velilerin çocuklarını yüzme sporuna yönlendirme nedenleri, yüzme sporunun çocuk üzerindeki etkileri, memnuniyet düzeyleri ve çocuklarda gözlemlenen davranış değişimleri çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda elde edilen en dikkat çekici bulgu, incelenen hiçbir bağımsız değişkenin (veli cinsiyeti, çocuk cinsiyeti, veli eğitim durumu, çocuğun okuduğu okul türü, okul başarısı, velilerin düzenli spor yapma ve spor takip etme durumları) ölçek boyutları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmamış olmasıdır ($p > .05$).

Korelasyon analizinden elde edilen bulgular, araştırmadaki temel boyutların birbiriyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle çocuğu yüzme sporuna gönderme nedeni ile yüzme sporunun çocuk üzerindeki etkisi arasındaki güçlü pozitif ilişki ($r = .752$, $p < .001$), ebeveynlerin çocuklarını spora yönlendirme amaçları ile spordan algıladıkları çocuk yararlarının yakından ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca çocuk üzerindeki algılanan etki ile memnuniyet arasındaki pozitif ilişki ($r = .571$, $p < .001$) ve gönderme nedeni ile memnuniyet arasındaki pozitif ilişki ($r = .454$, $p = .001$), ebeveynlerin spora ilişkin beklentileri, algıladıkları yararlar ve hizmetten duydukları memnuniyet arasında bütüncül bir değerlendirme yaptıklarına işaret etmektedir. Bu sonuç, spor katılımının çocuklarda psikolojik ve sosyal yararlarla ilişkili olduğunu bildiren sistematik derleme bulguları ile genel olarak uyumludur (Eime et al., 2013). Eime ve arkadaşları (2013), çocuk ve ergenlerde spor katılımının özellikle benlik saygısı ve sosyal etkileşim gibi psikososyal çıktılarla ilişkili olduğunu bildirmiştir. Benzer biçimde Harwood ve arkadaşları (2019), ebeveynlerin genç sporcuların spor deneyimleri ve psikososyal gelişimleri üzerinde önemli bir role sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte, elde edilen korelasyonlar nedensellik kanıtı değildir; ilişkilerin yönü ve olası açıklayıcı mekanizmaları daha ileri araştırmalarla sınanmalıdır.

Çocuğun üzerindeki etki ile gözlenen davranış değişimleri arasındaki negatif ilişki ($r = -.322$, $p = .019$) ve memnuniyet ile gözlenen davranış değişimleri arasındaki negatif ilişki ($r = -.302$, $p = .028$) de ayrıca değerlendirilmelidir. Çocuklarda gözlenen davranış değişimleri ölçeğinde daha düşük puanın daha olumlu davranış değişimini temsil ettiği mevcut kodlama ile uyumlu ise, söz konusu negatif korelasyonlar ebeveynlerin çocuk üzerindeki etki ve memnuniyet değerlendirmeleri arttıkça daha olumlu davranış değişimleri bildirdiklerine işaret etmektedir. Bu nedenle, bu ilişkilerin yorumunda ölçek kodlamasının açıkça belirtilmesi önemlidir. Ayrıca "çocuğumu yüzme sporuna gönderiyorum çünkü" boyutu ile gözlenen davranış değişimleri arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı bulunmaması ($r = -.253$, $p = .067$), ebeveynlerin spora

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

yönlendirme gerekçelerinin tek başına gözlenen davranış değişimleriyle sistematik bir ilişki göstermediğini ortaya koymaktadır.

Velilerin cinsiyeti ile çocukların cinsiyeti değişkenlerine göre yapılan analizlerde, hem kadın ve erkek velilerin hem de kız ve erkek çocuk sahibi olan ebeveynlerin puanlarının birbirine oldukça yakın olduğu saptanmıştır. Literatürde bazı çalışmalar cinsiyetin spora katılım ve algı üzerinde dönemsel farklılıklar yarattığını savunsa da, yüzme sporu özelinde ailelerin çocuklarının fiziksel ve sosyal gelişimine verdikleri önemin toplumsal cinsiyet rollerinden bağımsız olarak ortak bir kararlılık gösterdiği söylenebilir. Ebeveynler, çocuklarının cinsiyeti ne olursa olsun, yüzme sporunun sağlığa, disipline ve pedagojik gelişime olan pozitif etkileri konusunda hemfikirdir.

Velilerin eğitim durumu, çocukların okuduğu okul türü (devlet/özel) ve çocukların okul hayatındaki başarı durumları incelendiğinde de algıların değişmediği görülmüştür. Eğitim düzeyi ya da ekonomik göstergelerin bir yansıması olabilecek okul türü değişkeninin anlamlı bir fark yaratmaması, yüzme sporunun günümüzde her sosyo-ekonomik düzeyden aile tarafından "temel bir gelişim ve sağlık ihtiyacı" olarak kabul gördüğünü desteklemektedir. Okul başarısı (orta, iyi, çok iyi) grupları arasında da fark olmaması, velilerin yüzme sporunu akademik başarıyı engelleyen bir unsur olarak görmediklerini, aksine çocuğun genel gelişiminin bir parçası olarak değerlendirdiklerini göstermektedir.

Son olarak, velilerin kendi düzenli spor yapma alışkanlıkları ve medyadan spor takip etme durumları ile ölçek boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu bulgu, velinin kendisi aktif bir spor yaşantısına sahip olmasa ya da spor gündemini yakından takip etmese dahi, söz konusu kendi çocuğu olduğunda sporun (özellikle yüzme branşının) faydalarının bilincinde olduğunu ve çocuğunu desteklediğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, velilerin yüzme sporuna yönelik yüksek memnuniyet ve olumlu davranış gözlemleri, kendi kişisel spor alışkanlıklarından ziyade, yüzme sporunun somut ve gözlemlenebilir faydalarından kaynaklanmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda şu genel sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Velilerin çocuklarını yüzme sporuna gönderme nedenleri, yüzme branşının çocuğun üzerindeki olumlu etkileri, velilerin bu süreçten duydukları memnuniyet ve çocuklarında gözlemledikleri olumlu davranış değişimleri en üst düzeydedir.
2. Veli ve Çocuk Cinsiyeti: Velilerin ve çocukların cinsiyeti, yüzme sporuna yönelik algı, memnuniyet ve gözlemlenen davranışsal çıktılar üzerinde istatistiksel olarak belirleyici bir rol oynamamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

3. Eğitim ve Okul Unsurları: Velilerin eğitim düzeyi, çocukların devlet veya özel okulda okuması ya da akademik başarı durumları, ebeveynlerin yüzme sporuna bakış açısını ve spordan elde ettikleri memnuniyeti farklılaştırmamaktadır.

4. Velinin Spor Alışkanlıkları: Velilerin kişisel olarak düzenli spor yapıp yapmamaları veya spor medyasını takip etme durumları, çocuklarını yüzme sporuna yönlendirme motivasyonlarında ve çocuktaki gelişim algılarında anlamlı bir değişime neden olmamaktadır.

5. Değişkenler Arasındaki İlişkiler: Çocuğu yüzme sporuna gönderme nedeni ile yüzme sporunun çocuk üzerindeki etkisi arasında güçlü pozitif ($r = .752$, $p < .001$), gönderme nedeni ile memnuniyet arasında orta düzeyde pozitif ($r = .454$, $p = .001$) ve çocuk üzerindeki etki ile memnuniyet arasında pozitif ($r = .571$, $p < .001$) anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Çocuk üzerindeki etki ve memnuniyet düzeyi ile gözlenen davranış değişimleri arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler saptanırken (sırasıyla $r = -.322$, $p = .019$; $r = -.302$, $p = .028$), gönderme nedeni ile gözlenen davranış değişimleri arasındaki ilişki anlamlı değildir ($r = -.253$, $p = .067$).

Özetle; yüzme sporu, aile yapısı ve demografik özellikler ne olursa olsun, veliler tarafından çocuk gelişimi açısından yüksek memnuniyet ve olumlu çıktılarla ilişkilendirilen bir branş olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında korelasyon analizi, yüzme sporuna yönlendirme nedenleri, çocuğun üzerindeki algılanan etkiler ve memnuniyet düzeyi arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu göstermiştir. Ancak korelasyon katsayıları nedensel bir etkiyi göstermediğinden, bu bulgular değişkenler arasındaki ilişkiler bağlamında değerlendirilmelidir.

ÖNERİLER

Elde edilen sonuçlar ışığında uygulayıcılara ve gelecek araştırmalara yönelik şu öneriler sunulabilir:

1. Uygulamaya Yönelik Öneriler: Velilerin yüzme sporundan duyduğu memnuniyetin ve çocuklardaki olumlu davranış değişimlerinin bu denli yüksek olması göz önünde bulundurularak, yerel yönetimler ve spor kulüpleri tarafından yüzme altyapı imkanları artırılmalı ve daha fazla çocuğun bu branşa erişimi sağlanmalıdır.

2. Akademik Başarı Dağılımı: Velilerin yüzme sporunu akademik başarıya bir engel olarak görmediği sonucundan hareketle, okul yönetimleri ve spor kulüpleri iş birliği yaparak çocukların spor ve okul hayatını bir arada yürütebileceği esnek programlar geliştirmelidir.

3. Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler: Bu araştırmada grupların demografik açıdan oldukça homojen (benzer) algılara sahip olduğu görülmüştür. Gelecek çalışmalarda, velilerin algılarının yanı sıra çocukların kendi öz-algıları ve motivasyonları da sürece

dahil edilerek nitel (mülakat) veya karma yöntemlerle daha derinlemesine analizler yapılabilir.

4. Farklı Branş Karşılaştırmaları: Benzer bir çalışma, yüzme branşı ile takım sporları (basketbol, futbol vb.) veya diğer bireysel sporlar (tenis, jimnastik) arasında karşılaştırmalı olarak kurgulanarak veli memnuniyet farkları incelenebilir.

KAYNAKÇA

Altıntaş, A., & Akalan, C. (2008). Sporcuların güdülenme düzeylerinin belirlenmesi. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi, 19*(4), 182–193.

Bompa, T. O. (2015). *Antrenman kuramı ve yöntemi*. Spor Yayınevi.

Bompa, T. O., & Haff, G. G. (2009). *Periodization: Theory and methodology of training* (5th ed.). Human Kinetics.

Brustad, R. J. (1996). Attraction to physical activity in urban schoolchildren: Parental socialization and gender influences. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 67*(3), 316–323.

Chelladurai, P. (2007). Leadership in sports. In G. Tenenbaum & R. C. Eklund (Eds.), *Handbook of sport psychology* (pp. 113–135). Wiley.

Coakley, J. (2009). *Sports in society: Issues and controversies*. McGraw-Hill.

Counsilman, J. E. (1977). *The science of swimming*. Prentice Hall.

Côté, J., & Gilbert, W. (2009). An integrative definition of coaching effectiveness. *International Journal of Sports Science & Coaching, 4*(3), 307–323.

Eime, R. M., Young, J. A., Harvey, J. T., Charity, M. J., & Payne, W. R. (2013). A systematic review of the psychological and social benefits of participation in sport for children and adolescents. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 10*(98), 1–21.

Erdoğan, İ. (2012). *Eğitimde iletişim*. Pegem Akademi.

Fredricks, J. A., & Eccles, J. S. (2005). Family socialization, gender, and sport motivation and involvement. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 27*(1), 3–31.

Güler, D. (2014). Türkiye'de yüzme sporunun gelişimi. *Spor Bilimleri Dergisi, 25*(2), 45–58.

Gürpınar, B. (2014). Antrenör–sporcu ilişkilerinin sporcu ahlaki karar alma tutumlarına etkisi. *Eğitim ve Bilim, 39*(176), 187–199.

Holt, N. L., Kingsley, B. C., Tink, L. N., & Scherer, J. (2011). Benefits and challenges associated with sport participation by children and parents from low-income families. *Psychology of Sport and Exercise, 12*(5), 490–499.

Horn, T. S. (2008). *Advances in sport psychology* (3rd ed.). Human Kinetics.

Jowett, S. (2007). Interdependence analysis and the 3+1Cs in the coach–athlete relationship. In S. Jowett & D. Lavallee (Eds.), *Social psychology in sport* (pp. 15–27). Human Kinetics.

Jowett, S., & Cockerill, I. M. (2003). Olympic medallists' perspective of the athlete–coach relationship. *Psychology of Sport and Exercise, 4*(4), 313–331.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaya, A. (2010). *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim*. Pegem Akademi.

Koca, C. (2010). Spor sosyolojisi açısından sporcu–antrenör ilişkisi. *Spor Bilimleri Dergisi, 21*(3), 87–98.

Maglischo, E. W. (2003). *Swimming fastest*. Human Kinetics.

Mallett, C. J., & Côté, J. (2006). Beyond winning and losing: Guidelines for evaluating high performance coaches. *The Sport Psychologist, 20*(2), 213–221.

Özdamar, K. (2013). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Nisan Kitabevi.

Smoll, F. L., & Smith, R. E. (1997). Coach behavior research and implications for youth sports. *Journal of Applied Sport Psychology, 9*(1), 114–137.

Harwood, C. G., Knight, C. J., Thrower, S. N., & Berrow, S. R. (2019). Advancing the study of parental involvement to optimise the psychosocial development and experiences of young athletes. Psychology of Sport and Exercise, 42, 66–73. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2019.01.007

Sutcliffe, J. T., Fernandez, D. K., Kelly, P. J., & Vella, S. A. (2024). The parental experience in youth sport: A systematic review and qualitative meta-study. International Review of Sport and Exercise Psychology, 17(1), 236–263. https://doi.org/10.1080/1750984X.2021.1998576

WEB1 https://tr.wikipedia.org/wiki/Sırtüstü_yüzme

White, P., & McTeer, W. (2012). Socioeconomic status and sport participation. *Sociology of Sport Journal, 29*(3), 310–330.

Yetim, A. (2010). *Spor sosyolojisi*. Berikan Yayınevi.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

POST-TRUTH BAĞLAMINDA SPORDA ALGI VE İTİBAR YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DERLEME

Yeliz Cemre GÜMÜŞ
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
yelizcemreg@gmail.com, https://orcid.org/0009-0009-4563-553X

Doç. Dr. Pero Duygu DUMANGÖZ
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
pero.dumangoz@adu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-2827-5538

ÖZET

Bu çalışma, post-truth çağın spor alanındaki algı ve itibar yönetimi süreçleri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Günümüzde bilgi ve gerçeklik algısı, nesnel verilerin yanı sıra bireylerin duygu, inanç ve sosyal bağlamlarıyla şekillenmektedir. Bu durum, özellikle geniş kitlelere hitap eden ve güçlü aidiyet duygusu barındıran spor alanında daha belirgin hâle gelmektedir. Çalışma, nitel bir derleme olarak tasarlanmış olup literatür taraması yoluyla post-truth kavramı, spor bağlamında anlatı üretimi, algı yönetimi ve itibar inşası süreçleri bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, sporun doğası gereği barındırdığı duygusal bağlılık ve kimlik unsurlarının, post-truth dinamiklerinin etkisini artırdığını göstermektedir. Özellikle dijital medya ortamlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, sporla ilgili anlatılar farklı aktörler tarafından yeniden üretilmekte ve bu süreçte nesnel gerçeklik çoğu zaman duygusal ve stratejik söylemlerin gerisinde kalmaktadır. Bu bağlamda algı yönetimi, bireylerin gerçekliği nasıl yorumlayacağını belirleyen temel bir araç olarak öne çıkarken, itibar yönetimi ise spor kurumları ve aktörleri açısından stratejik bir değer üretim süreci olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak spor, post-truth çağda yalnızca performansın sergilendiği bir alan olmaktan çıkmış, algının, anlamın ve itibarın yeniden üretildiği çok katmanlı bir iletişim alanına dönüşmüştür. Bu çalışma, spor alanındaki iletişim süreçlerinin anlaşılmasına katkı sunarken, gelecekte yapılacak araştırmalar için kuramsal bir çerçeve ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Post-truth, spor, algı yönetimi, itibar yönetimi, spor iletişimi, dijital medya

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1. GİRİŞ

Toplumsal yapılar içinde bilgi ve gerçeklik algısı, bireylerin değerlendirme ve karar süreçlerini biçimlendiren temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak günümüzde nesnel olguların bireylerin algısını tek başına belirlemediği, aksine inançlar, duygular ve sosyal bağlamın da bu algıyı şekillendirdiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda literatürde öne çıkan post-truth kavramı, hakikatin bireylerin duygusal ve inanç temelli yorumlarıyla şekillendiği durumları tanımlamak için kullanılmaktadır (Akyasan ve Sungur, 2024).

Hakikat ile algı arasındaki bu ilişkinin giderek daha kırılgan hale geldiği günümüz iletişim ortamında bazı toplumsal alanlar -siyaset ve medya gibi- bu dönüşümün daha yoğun biçimde gözlemlendiği özel bağlamlar sunarken; spor alanı da geniş kitlelere hitap etmesi ve güçlü aidiyet duygusu barındırması sebebiyle benzer bir etki alanı oluşturmaktadır (Çelik, 2021; Pilar vd., 2019).

Sporun bu bağlamdaki özgül konumu, onun hem ölçülebilir performans çıktıları üretmesi hem de bu çıktılar etrafında yoğun anlamlandırma süreçlerinin işlemesiyle doğrudan ilişkilidir. Başka bir ifadeyle spor, bir yandan skor, istatistik ve sonuç gibi nesnel göstergelere dayanırken; diğer yandan bu göstergelerin nasıl yorumlanacağı, hangi bağlamda sunulacağı ve ne şekilde dolaşıma gireceği üzerinden şekillenen çok katmanlı bir anlatı üretim sürecine sahiptir (Book, Svensson & Stambulova, 2024; Mauro, 2020). Bu ikili yapı, sporun post-truth dinamikleri açısından ayrıcalıklı bir konum kazanmasına zemin hazırlamaktadır.

Bu çerçevede, post-truth dinamiklerinin spor alanında karşılık bulmasında, sporun ölçülebilir performans göstergelerinin yanı sıra güçlü duygusal bağlılık, aidiyet ve kimlik unsurlarını da barındırmasının etkili olduğu söylenebilir. Normal şartlarda bir laboratuvar sonucu veya bir bütçe raporu nesnel bir hakikat olarak kabul edilirken; sporda hakikat, taraftarın kimliksel süzgecinden geçmeden "gerçeklik" kazanamaz. Sporun sunduğu bu duygusal yoğunluk, post-truth'un en temel karakteristiği olan "duyguların nesnel gerçekliği bastırması" ilkesi için elverişli bir zemin sunmaktadır. Zira birey için tuttuğu takımın galibiyeti veya mağlubiyeti sadece bir skor tablosu verisi değil, varoluşsal bir tatmin veya hayal kırıklığıdır. Bu denli yüksek bir duygusal yatırımın olduğu yerde, rasyonel verilerin yerini kolaylıkla "komplo teorileri", "mağduriyet anlatıları" veya "kahramanlık mitleri" alabilmektedir (Rowe, 2011; Wann, 2001). Dolayısıyla spor, post-truth stratejilerinin en zahmetsizce alıcı bulduğu, taraftarın kendi rızasıyla rasyonel hakikatten vazgeçtiği istisnai bir toplumsal sahadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Söz konusu bu duygusal zemin, dijital çağın iletişim dinamikleriyle birleştiğinde ise bir manipülasyon aracına dönüşmektedir. Nitekim günümüzde spor karşılaşmaları ve aktörleri etrafında oluşan söylemler, artık yalnızca gerçekleşen olayların aktarımıyla sınırlı kalmamakta, medyanın, dijital platformların ve taraftar topluluklarının aktif katılımıyla yeniden kurgulanmaktadır (Book vd., 2024; Aydoğdu, 2023). Böylelikle spor, sabit bir gerçekliğin temsil edildiği bir alan olmaktan uzaklaşarak, farklı anlatıların rekabet ettiği bir söylemsel mücadele zeminine evrilmektedir.

Bununla birlikte bu söylemsel çoğullaşma, sporun yalnızca kültürel değil, aynı zamanda ekonomik ve politik değerinin artışıyla daha da belirginleşmektedir. Günümüzde spor, geniş kitlelere ulaşma kapasitesi sayesinde, aktörlere yalnızca sportif başarı değil, aynı zamanda görünürlük, meşruiyet ve itibar üretme imkânı sunmaktadır (Bingöl ve Polat, 2021; Kasapoğlu, 2021). Bu durum spor alanında üretilen anlatıların rastlantısal değil, çoğu zaman stratejik olarak kurgulanan yapılar olduğunu düşündürmektedir.

Dolayısıyla spor, post-truth çağın yalnızca yansıtıldığı değil, aynı zamanda aktif olarak üretildiği bir alan olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle post-truth bağlamında sporda algı ve itibar süreçlerinin nasıl şekillendiğini incelemek, yalnızca spor çalışmalarına değil, aynı zamanda çağdaş iletişim dinamiklerinin anlaşılmasına yönelik daha geniş bir kuramsal çerçeve sunma potansiyeli taşımaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı, post-truth çağında spor alanında algı ve itibar süreçlerinin nasıl şekillendiğini incelemektir.

2. YÖNTEM

Post-truth kavramının spor alanındaki algı ve itibar yönetimi bağlamında nasıl ele alındığını incelemeyi amaçlayan bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde bir literatür derlemesi olarak tasarlanmıştır. Bu doğrultuda sistematik olmayan ancak yarı sistematik özellikler taşıyan bir literatür tarama yaklaşımı benimsenmiştir

2.1. Literatür Tarama Süreci

Araştırma kapsamında literatür taraması, Google Scholar ve TR Dizin veri tabanları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Tarama sürecinde Türkçe ve İngilizce karşılıklarıyla "post-truth/hakikat sonrası", "spor", "algı yönetimi/perception management", "itibar yönetimi/reputation management", "sportswashing", "spor medyası/sports media" ve "dijital medya/digital media" anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Tarama süreci özellikle 2010 yılı

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

sonrası çalışmalar ile sınırlandırılmış, ancak kavramsal çerçevenin oluşturulması amacıyla daha eski ve kuramsal açıdan temel kabul edilen bazı çalışmalara da yer verilmiştir.

2.2. Dâhil Etme Kriterleri

Çalışmaya dâhil edilen kaynaklar aşağıdaki ölçütler doğrultusunda belirlenmiştir:

Post-truth kavramını doğrudan ele alan veya bu kavramla ilişkili iletişim süreçlerini inceleyen çalışmalar

Spor alanında medya, algı, itibar veya anlatı üretimi üzerine odaklanan araştırmalar

Hakemli dergilerde yayımlanmış makaleler, akademik kitaplar ve raporlar

Tam metnine erişilebilen çalışmalar

Türkçe ve İngilizce dilinde yayımlanmış kaynaklar

2.3. Hariç Tutma Kriterleri

Aşağıdaki özellikleri taşıyan çalışmalar araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır:

Konu ile doğrudan ilişkili olmayan çalışmalar

Bilimsel niteliği sınırlı olan (blog yazıları, popüler içerikler vb.) kaynaklar

Tam metnine ulaşılamayan yayınlar

Aynı veriyi tekrar eden veya özgün katkı sunmayan çalışmalar

2.4. Veri Analizi

Elde edilen çalışmalar, tematik içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu kapsamda literatürde öne çıkan kavramlar ve ilişkiler, post-truth ve epistemolojik dönüşüm, spor bağlamında anlatı üretimi, algı yönetimi mekanizmaları, itibar inşası ve stratejik iletişim başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Bu analiz sonucunda spor alanında post-truth dinamiklerinin nasıl işlediği, algı ve itibar süreçleriyle nasıl bütünleştiği ve hangi mekanizmalar üzerinden üretildiği bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

3. POST-TRUTH

“Post Truth’’ (hakikat sonrası) kavramı, eleştirel bağlamda ilk olarak Steve Tesich tarafından ortaya atılmış ancak özellikle Oxford Dictionaries’in 2016 yılında yılın kelimesi olarak seçmesiyle birlikte küresel ölçekte akademik ve toplumsal tartışmaların merkezine

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

yerleşmiştir (Tesich, 1992; Oxford University Press, 2016). Kavram, ilk bakışta "hakikatten sonraki dönem" izlenimi yaratsa da gerçekte hakikatin ortadan kalktığı bir evreyi değil, hakikatin çeşitli çıkarlar doğrultusunda çarpıtıldığı, manipüle edildiği ve işlevsizleştirildiği bir durumu ifade etmektedir (Uluk, 2018).

Literatürde post truth, olguların nesnelliğinden ziyade bireylerin duygu, inanç ve kanaatlerinin belirleyici olduğu epistemolojik bir kırılmayı temsil etmektedir. Başka bir ifadeyle, hakikat artık doğrulanabilirliği üzerinden değil, ne ölçüde "inandırıcı" olduğu üzerinden değer kazanmaktadır (Paktin ve Karaca, 2018). Bu durum bireysel rasyonel düşüncenin geri plana itilmesine, kolektif bilinç, grup aidiyeti ve duygusal bağlılıkların ön plana çıkmasına neden olmaktadır (Yılmaz, Yolcu, Özkaynar ve Aykaç, 2020). Böylelikle hakikat, sabit ve nesnel bir referans noktası olmaktan çıkarak esnek, göreli ve yeniden üretilebilir bir yapıya dönüşmektedir.

Dijital çağın iletişim dinamikleri bu dönüşümü hızlandıran temel unsurlar arasında yer almaktadır. Özellikle sosyal medya platformlarının yaygınlaşması bilgiye erişimi artırmış ancak aynı zamanda doğru ile yanlış arasındaki ayrımın daha da belirsizleşmesine yol açmıştır. Algoritmalar aracılığıyla bireylerin çoğunlukla kendi görüşleriyle uyumlu içeriklerle karşılaşması, literatürde "kişiselleştirilmiş gerçeklikler" olarak tanımlanan bir iletişim ortamı üretmektedir (Yılmaz vd., 2020). Bu noktada iletişim süreçleri yalnızca bilgi aktarımını değil, toplumsal gerçekliğin zihinsel düzeyde yeniden kurulmasını da içermektedir (Eraydın, 2019).

Post-truth çağının dikkat çeken bir diğer boyutu ise bireylerin hakikatin çarpıtılmasını nasıl meşrulaştırdığıyla ilişkilidir. İnsanlar, dürüst olmamanın doğuracağı etik rahatsızlığı azaltmak adına çeşitli rasyonelleştirme stratejileri geliştirmekte; bu durum ise yalanın sıradanlaşmasına ve toplumsal düzeyde daha fazla tolere edilmesine zemin hazırlamaktadır (Keyes, 2004). Öyle ki bu süreçte doğruyu arama çabası dahi değersizleştirilebilmekte, hatta kimi durumlarda istenmeyen bir özellik olarak konumlandırılmaktadır (McIntyre, 2018). Bu süreç, hakikatin yalnızca tartışmaya açılmasıyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda farklı anlatıların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Ortaya çıkan bu anlatı çeşitliliği ise çoğu zaman belirli retorik stratejiler aracılığıyla güçlendirilmektedir. Özellikle "size gösterilmeyen gerçekler" veya "duymanızı istemedikleri bilgiler" gibi ifadeler, bireylerde ayrıcalıklı bilgiye eriştikleri duygusunu oluşturarak bu söylemlerin daha inandırıcı görünmesine katkı sağlamaktadır (Thompson, 2020). Böylece

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

iletişim süreci yalnızca bilgi aktarımından ibaret olmaktan çıkarak, duygusal bağlılık ve aidiyet üzerinden işleyen bir ikna mekanizmasına dönüşebilmektedir.

Bu genel çerçeveyi spor bağlamına taşıdığımızda post-truth dinamiklerinin mikro düzeyde komplo anlatılarından makro düzeyde itibar stratejilerine kadar geniş bir etki alanı oluşturduğu görülmektedir. Örneğin, 2002 NBA Batı Konferansı finallerindeki tartışmalı hakem kararları, rasyonel bir yönetim hatasından ziyade medyanın "gizlediği" büyük bir kurgunun parçası olarak sunulmuş böylece nesnel analizin yerini duygusal bir mağduriyet anlatısı almıştır (Hruby, 2012). Bu durum, makro düzeyde "Spor yoluyla aklama" gibi sistematik uygulamalarla derinleşmektedir. Katar 2022 Dünya Kupası'nda inşa edilen "küresel modernlik" imajının işçi hakları ihlallerini perdelemesi (Boykoff, 2022) veya Lance Armstrong'un doping skandalını "kanseri yenen mucize adam" hikayesiyle yıllarca örtbas etmesi (Walsh, 2012), hakikatin kurgulanmış anlatılar karşısında nasıl geri plana itilebildiğini göstermektedir.

Bu uygulamalar doğrudan post-truth kavramıyla özdeşleştirilmemekle birlikte, stratejik anlatıların gerçekliğin belirli yönlerini görünür veya görünmez kılması bakımından post-truth tartışmalarıyla kesişmektedir.

Sporun post-truth düzlemindeki bu dönüşümü, rastlantısal bir bilgi kirliliği değil rasyonel gerçekliğin parçalanarak yerine duygusal ve stratejik bir gerçekliğin inşa edildiği bir süreçtir. Bu süreç, sahadaki performanstan ziyade bu performansın nasıl "paketlendiği" ve taraftarın bilişsel filtrelerinden nasıl geçtiğiyle ilgilidir. Aşağıdaki tablo, bu karmaşık yapıyı post-truth'un temel sütunları ve spor dünyasındaki izdüşümleri üzerinden göstermektedir:

Çizelge 1. Spor Bağlamında Post-Truth Karakteristikleri

POST-TRUTH KARAKTERİSTİĞİ	SPOR ALANINDAKİ KARŞILIĞI
Duyguların rasyonel aklı bastırması (Capilla, 2021).	Taraftar tutkusu ve aidiyet objektif performans verilerini gölgede bırakır (Kazakov, 2025).
Medya aracılığıyla anlatı üretimi (Şen ve Taşdelen, 2020).	Medya spor söylemlerini şekillendirerek kamu algısını ve gerçekliği yeniden kurgular (Durbin & Descamps, 2017).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Dijital medyanın hızlandırıcı etkisi (Yıldız, 2023).	Medya ve influencerlar spor üzerinden oluşturulan anlatı ve algıyı küresel ölçekte güçlendirir (De Araujo et al., 2024).
Algı ve itibar mühendisliği (Capilla, 2021).	Devletler ve kurumlar spor üzerinden uluslararası itibar ve meşruiyet kazanır (Neequaye, 2025).

Özetle, sporun post-truth düzlemindeki bu metodolojik dönüşümü, sahada üretilen nesnel veriyi (istatistik, skor) birer 'ham madde' olarak kabul etmekte, asıl katma değeri ise bu verinin algı ve itibar stratejileriyle yeniden ambalajlanması sürecinde üretmektedir.

4. ALGI VE İTİBAR YÖNETİMİ

Post-truth çağın iletişim dinamikleri içerisinde algı ve itibar kavramları, yalnızca tamamlayıcı unsurlar değil aksine toplumsal gerçekliğin nasıl oluşturulduğunu belirleyen ana mekanizmalar olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda algı, bireylerin dış dünyayı doğrudan değil bilişsel ve duygusal filtrelerden geçirerek anlamlandırdığı bir süreçtir. Nitekim algı, olguları ve durumları yorumlama biçimi olarak tanımlanmakta sosyal bilgi işleme sürecinin bir aşaması olarak değerlendirilmektedir (Cüceloğlu, 2019; Brooks, 2016). Bu yönüyle algı, objektif gerçekliğin yeniden inşa edilmesi olarak da ifade edilebilir (Tutar, 2023).

Buna karşın bu yeniden inşa süreci, tamamen bireysel ve bağımsız değildir. Bilakis, algılama psikolojik olduğu kadar sosyal bir durum olup dış müdahalelere açık bir yapı sergilemektedir (İnceoğlu, 2011). Bireylerin algıları, dâhil oldukları kültürel bağlam, duygu durumları ve sosyal etkileşimleri tarafından sürekli şekillendirilmektedir. Bununla birlikte, algı çoğu zaman bilinçli bir kontrol sürecine dayanmadığı için sistematik olmaktan uzak, duygusal, çevresel ve bilişsel etmenlerin etkisi altında dinamik bir biçimde oluşmaktadır (Medetoğlu ve Şengül, 2022). Bu durum, algının yalnızca oluşan bir süreç değil aynı zamanda yönlendirilebilir bir yapı olduğunu göstermektedir.

Bu noktada algı yönetimi kavramı devreye girmektedir. Algı yönetimi, bireylerin gerçekliği nasıl yorumlayacaklarını belirlemeye yönelik stratejik bir iletişim pratiği olarak tanımlanmaktadır (Türk, 2014). Saydam (2005)'ın ifadesiyle bu süreç, "iletişimin beyni" niteliğindedir. Zira algılar, bireylerin ihtiyaçları, korkuları, inançları ve beklentileri üzerinden şekillendirilmekte ve bu unsurlar üzerinden yönlendirilebilmektedir (Özer, 2012). Dolayısıyla algı yönetimi, yalnızca bilgi aktarmayı değil, aynı zamanda bu bilginin hangi çerçevede sunulacağını belirleyerek kamuoyunu etkilemeyi amaçlayan modern bir yöntem olarak

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

karşımıza çıkmaktadır (Türk, 2014). Bu yönüyle algı yönetimi, post-truth çağın temel karakteristiği olan "gerçekliğin inşası" sürecinin en önemli araçlarından biri hâline gelmektedir.

Algı yönetiminin örgütsel bağlamdaki temel çıktıları ise kimlik, imaj ve itibar inşasıdır. Kurumlar açısından algı yönetimi, yalnızca görünürlük sağlamakla sınırlı kalmamakta aynı zamanda güven ve saygıya dayalı bir kurumsal algı oluşturmayı hedeflemektedir (Akıllı, 2022).

Nitekim Avrupa futbolunda gündeme gelen "European Super League" girişimi, algı yönetimi ile post-truth dinamiklerinin kesişimini somut biçimde ortaya koymaktadır. Projenin öncülerinden Florentino Pérez'in ligi "futbolu kurtarma" söylemi üzerinden meşrulaştırmaya çalışması, teknik bir organizasyonel kararın duygusal ve normatif bir çerçeveye yerleştirilmesi olarak okunabilir. Buna karşılık taraftarlar ve medya tarafından geliştirilen karşı anlatılar, aynı girişimi elit kulüplerin güç konsolidasyonu olarak sunmuştur. Böylece tek bir olgu etrafında birbirinden tamamen farklı gerçeklik anlatıları ortaya çıkmış, tartışma nesnel verilerden ziyade söylemlerin rekabet ettiği bir alana dönüşmüştür (Lowe, 2021; Reuters, 2021). Bu örnek, spor yönetiminde kararların yalnızca rasyonel gerekçelerle değil, aynı zamanda algı ve anlatı stratejileriyle biçimlendiğini açıkça göstermektedir.

Algı süreçlerinin doğal bir uzantısı olarak ortaya çıkan bir diğer kritik kavram ise itibardır. İtibar, en genel anlamıyla bir birey ya da kurum hakkında toplumda oluşan değerlendirme ve algıların bütünüdür. Bu yönüyle itibar, somut bir varlıktan ziyade kolektif algıya dayanan soyut bir değerdir. Nitekim bir kurumun itibarı, o kurumun geçmişte sergilediği davranışlar ve gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda şekillenmekte, temelinde güven ve saygı gibi unsurlar yer almaktadır (Mittins, Abratt & Christie, 2011). Bu bağlamda itibar, yalnızca bir sonuç değil, aynı zamanda uzun vadeli bir iletişim ve algı yönetimi sürecinin çıktısıdır.

Özellikle spor alanında itibar, ekonomik ve politik değer üretimi açısından kritik bir sermaye niteliği taşımaktadır. Karaköse'nin (2006) ifade ettiği gibi, itibar bir kurumun "en yüksek maliyetli değeri" ve adeta "ruhu" dur. Bu nedenle spor organizasyonları, kulüpler ve hatta devletler, itibarlarını korumak ve güçlendirmek amacıyla yoğun iletişim stratejileri geliştirmektedir (Mishra, Yousaf, & Gannon, 2025). Ancak post-truth çağda bu süreç, yalnızca gerçek performansın yansıtılmasıyla sınırlı kalmamakta aksine gerçekliğin yeniden çerçevelenmesi ve stratejik olarak sunulması üzerinden ilerlemektedir.

Bu duruma ilişkin en çarpıcı örneklerden biri 2016 Rio Olimpiyatları sürecinde gözlemlenmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nün raporlarına göre Zika virüsü ciddi bir halk sağlığı riski oluşturmasına rağmen, organizasyon yetkilileri bu durumu "kontrollü" ve "düşük riskli"

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

olarak çerçevelemiştir. Bu söylem, uluslararası kamuoyunda organizasyonun itibarını korumaya yönelik bir strateji olarak kurgulanmıştır. Ancak medya analizleri ve sosyal medya verileri, kamuoyunda oluşan algının bu resmî söylemle örtüşmediğini göstermiştir (Jamieson & Rivera, 2022; Seltzer, Horst-Martz, Lu, & Merchant, 2017). Böylece bilimsel veriler ile iletişim stratejileri arasında belirgin bir ayrışma ortaya çıkmış, hangi bilginin "gerçek" olarak kabul edileceği, verinin kendisinden ziyade sunuluş biçimiyle ilişkili hâle gelmiştir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu derleme çalışmada, elde edilen bulgular doğrultusunda literatür incelendiğinde, sporun doğası gereği barındırdığı duygusal bağlılık, aidiyet ve kimlik unsurlarının, post-truth dinamiklerinin etkisini artıran temel faktörler arasında yer aldığı anlaşılmaktadır.

Özellikle taraftar kimliği üzerinden şekillenen algı süreçleri, bireylerin nesnel verileri değerlendirme biçimini doğrudan etkilemekte ve çoğu zaman rasyonel analizlerin yerini duygusal ve aidiyet temelli yorumların almasına neden olmaktadır. Bu durum, sporun yalnızca fiziksel performansın sergilendiği bir alan olmaktan çıkarak, anlamın sürekli yeniden üretildiği bir sosyal gerçeklik alanına dönüşmesine yol açmaktadır. Nitekim literatürde de vurgulandığı üzere, spor karşılaşmaları etrafında oluşan anlatılar, yalnızca sahada gerçekleşen olayların bir yansıması değil, aynı zamanda medya, taraftar ve diğer aktörler tarafından aktif biçimde inşa edilen söylemsel yapılardır.

Dijitalleşmenin etkisiyle birlikte bu süreç daha da hız kazanmıştır. Sosyal medya platformları, bilgi üretimi ve dolaşımını demokratikleştirirken, aynı zamanda doğrulanmamış bilgilerin yayılımını kolaylaştırarak post-truth dinamiklerini güçlendirmektedir. Algoritmaların bireyleri benzer görüşlerle karşı karşıya bırakması, yankı odaları (echo chambers) oluşturarak alternatif gerçekliklerin pekişmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda spor, farklı gerçeklik anlatılarının rekabet ettiği ve çoğu zaman duygusal söylemlerin nesnel verilerin önüne geçtiği bir alan hâline gelmektedir.

Algı yönetimi ve itibar yönetimi süreçleri ise bu dönüşümün kurumsal boyutunu oluşturmaktadır. Spor kulüpleri, organizasyonlar ve devletler, yalnızca performanslarıyla değil, bu performansların nasıl sunulduğu ve nasıl algılandığı üzerinden değer üretmektedir. Bu durum, sporun ekonomik ve politik boyutunu daha da görünür kılmakta ve "spor yoluyla aklama" gibi stratejik uygulamaların yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Literatürde yer

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

alan örnekler, hakikatin çoğu zaman stratejik anlatılar aracılığıyla yeniden çerçevelendiğini ve bu süreçte algının gerçekliğin önüne geçebildiğini göstermektedir.

Bu bağlamda, post-truth çağda sporun yalnızca bir rekabet alanı değil, aynı zamanda anlamın, algının ve itibarın üretildiği stratejik bir iletişim alanı olduğu söylenebilir. Elde edilen bulgular, spor alanındaki iletişim süreçlerinin analizinde yalnızca performans verilerine odaklanmanın yetersiz olduğunu bunun yerine söylem, algı ve güç ilişkilerini de içeren daha bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışmada, post-truth çağın spor alanındaki algı ve itibar yönetimi süreçleri üzerindeki etkisi literatür temelinde incelenmiştir. Elde edilen bulgular, sporun sahip olduğu duygusal, sosyal ve kültürel özellikler nedeniyle post-truth dinamiklerine son derece açık bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır.

Spor alanında hakikat, çoğu zaman nesnel verilerden ziyade bu verilerin nasıl yorumlandığı ve hangi bağlamda sunulduğu üzerinden anlam kazanmaktadır. Bu durum, algı yönetimi ve itibar yönetimi süreçlerinin sporun ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini göstermektedir. Özellikle dijital medya ortamlarının etkisiyle birlikte, sporla ilgili anlatılar çok daha hızlı yayılmakta ve farklı aktörler tarafından yeniden şekillendirilmektedir. Bu süreçte gerçeklik, sabit bir olgu olmaktan ziyade, rekabet eden anlatılar arasında sürekli yeniden inşa edilen dinamik bir yapıya dönüşmektedir.

Çalışma bulguları, spor alanında faaliyet gösteren kurum ve aktörlerin yalnızca performans odaklı değil, aynı zamanda iletişim ve algı yönetimi odaklı stratejiler geliştirmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, post-truth dinamiklerinin spor alanında etik sorunları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Gerçekliğin çarpıtılması, manipülatif söylemlerin yaygınlaşması ve kamuoyunun yönlendirilmesi gibi durumlar, sporun güvenilirliği ve toplumsal işlevi açısından önemli riskler barındırmaktadır.

Bu doğrultuda gelecekte yapılacak çalışmaların, spor alanında post-truth dinamiklerini daha ampirik yöntemlerle incelemesi, farklı spor dalları ve kültürel bağlamlar arasında karşılaştırmalı analizler yapması ve özellikle dijital medya etkisini derinlemesine ele alması önerilmektedir. Ayrıca, spor iletişimi alanında etik ilkelere dayalı yeni yaklaşımların geliştirilmesi, post-truth çağın olumsuz etkilerinin sınırlandırılması açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak spor, post-truth çağda yalnızca fiziksel performansın değil, aynı zamanda algının ve anlamın üretildiği bir alan hâline gelmiş bu durum ise sporun iletişim, sosyoloji ve yönetim disiplinleri açısından yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır.

KAYNAKÇA

Akıllı, C. (2022). Perception management practices of school administrators and its reflects to teachers' emotional commitment. *International Journal of Active Learning, Advanced Online Publication*, 100–130.

Akyasan, D., ve Sungur, E. (2024). Görünüş ve Gerçeklik Arasında Hakikat Sonrası: Post-Truth Söyleme Eleştirel Bir Bakış. *Muhakeme Journal, 7*(2), 175-190.

Aydoğdu, V. (2023). Dijitalleşen Spor Medyası: İzleyici Kanaatlerinin İncelenmesi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 13*(3), 848-857.

Bingöl, H., ve Polat, S. (2019). Sporun siyasi bir unsur olarak liderler tarafından kullanılması. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(2), 111-117.

Book, R. T., Svensson, J., & Stambulova, N. (2024). Narrative research in sport and exercise science in the early 21st century: a state-of-the-art critical review. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health, 16*(6), 567-597.

Boykoff, J. (2020). *NOlympians: Inside the fight against capitalist mega-sports in Los Angeles, Tokyo and beyond*. Halifax, Canada: Fernwood Publishing.

Brooks, I. (2006). *Organizational behaviour: Individuals, groups and organisation* (3rd ed.). England: Pearson Education Limited.

Capilla, P. (2021). Post-Truth as a Mutation of Epistemology in Journalism. *Media and Communication, 9*(1), 313-322.

Cüceloğlu, D. (2019). *İnsan ve davranışı* (37th ed.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çelik, N. (2021). Post-Truth Çağında Gerçekliğin Sosyal İnşasına Sosyolojik Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(79), 1540-1555.

De Araujo, S. V., Kamath, G. B., Pai, R. R., & Dhaigude, A. S. (2024). Consumer mimicry of sports influencers on social media: a study on how influencers' traits influence consumer buying behaviors. *Cogent Business & Management, 11*(1), 1–18.

Durbin, D., & Descamps, Y. (2017). The politics of discourse on the fields of dreams: political messaging and the mediated representation of sports. InMedia. *The French Journal of Media Studies,* (6), 1-12.

Eraydın, G. (2019). 'Ağ Toplumu'nda farkındalığa davet eden kitap: "İletişim Gücü". *Etkileşim* (3), 218–223.

Hruby, P. (2012, June). *The truth is out there.* The PostGame. Erişim tarihi: 16.03.2026 Erişim adresi: https://www.patrickhruby.net/2012/06/the-truth-is-out-there.html

İnceoğlu, M. (2011). *Tutum, algı, iletişim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Jamieson, T., & Rivera, J. J. C. (2022). Our issue or their issue? Media coverage and framing of the Zika virus epidemic. *Disasters, 46*(3), 677–699.

Karaköse, T. (2006). *Eğitim örgütlerindeki iç ve dış paydaşların kurumsal itibara ilişkin algılamaları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Kasapoğlu, M. M. (2021). Bir sektör olarak sporun değerlendirilmesi: Küresel perspektifte bir bakış. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(4), 849-867.

Kazakov, V. (2025). 'Sportswashing'as mediated deceit: applying a critical disinformation model to address political (mis) communication through sports. *International Journal of Sport Policy and Politics,* 1-21.

Keyes, R. (2004). *The post-truth era: Dishonesty and deception in contemporary life*. New York, NY: St. Martin's Press.

Lowe, S. (2021, April 20). Real Madrid's Florentino Pérez claims Super League is here to "save football". *The Guardian*. Erişim Tarihi: 18.03.2026 Erişim adresi: https://www.theguardian.com/football/2021/apr/20/real-madrid-florentino-perez-claims-super-league-is-here-to-save-football

Mauro, M. (2020). Media discourse, sport and the nation: Narratives and counter-narratives in the digital age. *Media, Culture & Society, 42*(6), 932-951.

McIntyre, L. (2018). *Post-truth*. Cambridge, MA: MIT Press.

Mishra, A., Yousaf, A., & Gannon, M. (2025). 'A reputation to protect': Sport-team reputation as a strategic source of brand equity. *Corporate Reputation Review, 28*(4), 289–305.

Mittins, M., Abratt, R., & Christie, P. (2011). Storytelling in reputation management: The case of Nashua Mobile South Africa. *Management Decision, 49*(3), 405–421.

Neequaye, B. D. (2025). Sportswashing in China and Saudi Arabia. *International Journal of Communication and Information Technology, 6(*1), 208–219.

Oxford University Press. (2016). *Word of the Year 2016: Post-truth*. Oxford Languages.

Özer, M. A. (2012). Bir modern yönetim tekniği olarak algılama yönetimi ve iç güvenlik hizmetleri. *Karadeniz Araştırmaları, (33)*, 147–180.

Paktin, S., ve Karaca, H. S. (2018). *Post-truth, medya ve iktidar.* In S. Çoban (Ed.), *Medya ve yalanlar* (Böl. 5). İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları.

Pilar, P. M., Rafael, M. C., Félix, Z. O., & Gabriel, G. V. (2019). Impact of sports mass media on the behavior and health of society. A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 16*(3), 1-13.

Reuters. (2021, April 22). European Super League chief Perez says project is on standby. *Euronews*. Erişim Tarihi: 18.03.2026 Erişim adresi: https://www.reuters.com/lifestyle/sports/super-league-project-not-dead-says-real-president-perez-2021-04-22/

Rowe, D. (2011). *Global media sport: Power, prestige and ideology*. Maidenhead, UK: Open University Press.

Saydam, A. (2005). *Algılama yönetimi*. İstanbul: Rota Yayınları

Seltzer, E. K., Horst-Martz, E., Lu, M., & Merchant, R. M. (2017). Public sentiment and discourse about Zika virus on Instagram. *Public Health, 150*, 170–175.

Şen, A. F., ve Taşdelen, H. (2020). Post-truth siyaset bağlamında yeni medya: 2019 yerel seçimi örneğinde bir inceleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* (33), 11-34.

Şengül, M., & Medetoğlu, B. (2022). Algı yönetimi ve Bitcoin: Elon Musk örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 4*(9), 701–718.

Tesich, S. (1992). A Government of Lies. *Nation, 254* (1), 12–14.

Thompson, G. (2020). *Post-truth public relations*. London, UK: Routledge.

Tutar, H. (2023). *Algı yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Türk, M. S. (2014). *Algı yönetimi ve iletişim: Algının ötesinde bir gerçeklik var mı?* İstanbul: Alfa Yayın

Uluk, M. (2018). *Hakikat sonrası çağda yeni medya & yalan haber*. İstanbul: Dorlion Yayınları.

Walsh, D. (2012). *Seven deadly sins: My pursuit of Lance Armstrong*. New York: Simon & Schuster.

Wann, D. L. (2001). *Sport fans: The psychology and social impact of spectators*. New York: Routledge.

Yıldız, S. K. (2023). Post-truth çağının teknolojik enstrümanlarına yeni medya perspektifinden eleştirel bir bakış. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* (61), 185-199.

Yılmaz, A., Yolcu, T., Özkaynar, K., ve Aykaç, Ö. S. (2020). Siyasal pazarlama ve siyasal iletişimde post-truth: Donald Trump örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21*(2), 298-309.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

EGZERSİZ BAĞIMLILIĞI: ÖLÇÜM SORUNLARI, YAYGINLIK TAHMİNLERİ VE KAVRAMSAL SINIRLAR

Arş. Gör. Dr., İsa KAVALCI
Recep Tayyip Erdoğan Üniversite/Spor Bilimleri Fakültesi,
isa.kavalci@erdogan.edu.tr - 0000-0001-5419-4224

Dr. Öğrencisi, Sefa VURAL
Recep Tayyip Erdoğan Üniversite/Spor Bilimleri Fakültesi,
sefa_vural25@erdogan.edu.tr- 0000-0003-1640-5128

Arş. Gör. Özhan Can YILMAZ
Recep Tayyip Erdoğan Üniversite/Spor Bilimleri Fakültesi,
ozhancan.yilmaz@erdogan.edu.tr- 0000-0001-7027-2456

ÖZET

Egzersiz bağımlılığı (EB), uzun süredir araştırılmasına karşın resmî tanı sınıflandırmalarında bağımsız bir bozukluk olarak yer almamakta; kavramsallaştırılması, ölçümü ve sağlıklı egzersiz davranışından ayrıştırılmasına ilişkin tartışmalar devam etmektedir. Bu çalışmanın amacı, EB'yi kuramsal temelleri, ölçme yaklaşımları, yaygınlık tahminleri ve ilişkili bireysel ve bağlamsal etmenler çerçevesinde mevcut literatür doğrultusunda bütüncül olarak incelemektir. Çalışma, literatüre dayalı kavramsal bir derleme niteliğindedir. Bu kapsamda EB'nin kuramsal modelleri, birincil ve ikincil egzersiz bağımlılığı ayrımı, yaygın kullanılan ölçme araçları ve sınıflandırma yaklaşımları ile ilişkili psikolojik, motivasyonel ve bağlamsal faktörler ele alınmıştır. Literatürdeki bulgular, EB'ye ilişkin risk ve yaygınlık tahminlerinin kullanılan ölçme aracı, sınıflandırma ölçütleri ve örneklem özelliklerine bağlı olarak önemli ölçüde değişebildiğini göstermektedir. Güncel bulgular, egzersize bağlı olumsuz sonuçların sınıflandırma ölçütlerine dâhil edilmesinin EB risk tahminlerini önemli ölçüde etkileyebildiğini; yeni sınıflandırma yaklaşımına göre risk oranının %9,5 olarak belirlendiğini göstermektedir Ayrıca farklı ölçme ve sınıflandırma yaklaşımlarının farklı risk tahminleri üretebilmesi, EB'nin değerlendirilmesindeki önemli metodolojik sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Depresif belirtiler, takıntılı-zorlantılı kişilik özellikleri, mükemmeliyetçilik, içe yansıtılmış düzenleme, beden imgesi kaygısı ve yeme bozukluğu belirtileri, EB ile ilişkili başlıca bireysel etmenler arasında öne çıkmaktadır. Sonuç olarak mevcut bulgular, EB'nin değerlendirilmesinde yüksek egzersiz hacminin tek başına yeterli bir gösterge olmadığını; kontrol kaybı, olumsuz sonuçlar ve işlevsel bozulma gibi göstergelerin de dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Egzersiz Bağımlılığı, Davranışsal Bağımlılık, Egzersiz Bağımlılığı Envanteri, Yaygınlık, Sporcu

1. GİRİŞ

Düzenli fiziksel aktivitenin fiziksel ve psikolojik sağlık üzerindeki olumlu etkileri geniş bir bilimsel kanıt tabanıyla desteklenmektedir. Bununla birlikte, egzersiz davranışının bazı bireylerde aşırı, kontrol edilmesi güç ve yaşamın diğer alanlarında olumsuz sonuçlara yol açabilecek bir örüntüye dönüşebildiği uzun süredir tartışılmaktadır. Problemli egzersiz davranışına ilişkin ilk gözlemler 1970'li yıllara uzanmakta ve izleyen dönemde konuya yönelik bilimsel ilgi giderek artmaktadır. Nitekim egzersiz bağımlılığı ve ilişkili problemli egzersiz örüntülerini konu alan geniş bir araştırma birikimi oluşmuştur (Griffiths ve ark., 2023).

Bu araştırma birikimine karşın egzersiz bağımlılığının (EB) kavramsal ve tanısal statüsü konusunda görüş birliği sağlanmış değildir. EB, mevcut psikiyatrik sınıflandırma sistemlerinde bağımsız bir ruhsal bozukluk olarak tanımlanmamaktadır. Weinstein ve Szabo (2023), bu durumun önemli nedenlerinden birinin EB'nin etiyolojisi, klinik özellikleri ve ayırt edici belirtilerine ilişkin yeterince tutarlı bir kanıt tabanının henüz oluşmamış olması olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda temel tartışma, yalnızca EB'nin varlığı veya yaygınlığı üzerinde değil, yoğun ve yüksek düzeyde adanmış egzersiz davranışının hangi koşullarda işlevsel olmayan ya da bağımlılık niteliği taşıyan bir örüntüye dönüştüğünün belirlenmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır.

EB'nin açıklanmasına yönelik farklı kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir. Griffiths'in (2005) bileşenler modeli bağımlılığı; belirginlik, duygudurum düzenleme, tolerans, yoksunluk, çatışma ve nüksetme olmak üzere altı temel bileşen üzerinden ele almakta ve Egzersiz Bağımlılığı Envanteri'nin (Exercise Addiction Inventory [EAI]) kuramsal temelini oluşturmaktadır. Egorov ve Szabo'nun (2013) etkileşimsel modeli ise EB'nin yalnızca egzersiz davranışının özellikleriyle açıklanamayacağını, bireysel ve durumsal etmenlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir. Modelde problemli egzersiz davranışının gelişimini açıklamak üzere "ustalık" ve "kaçış" yolları tanımlanmış; bu yaklaşım daha sonra Dinardi ve arkadaşları (2021) tarafından genişletilerek EB'nin açıklanmasına yönelik daha kapsamlı bir kuramsal çerçeveye dönüştürülmüştür.

Kavramsal tartışmanın bir diğer boyutunu birincil ve ikincil EB ayrımı oluşturmaktadır. Birincil EB'de egzersiz davranışının kendisi temel amaç ve pekiştireç niteliğindeyken, ikincil biçimde egzersiz çoğunlukla kilo kontrolü veya beden görünümünün düzenlenmesi gibi farklı bir amaca hizmet etmekte ve yeme bozukluğu belirtileriyle birlikte görülebilmektedir. Szabo ve Demetrovics (2022), ikinci örüntünün bağımsız bir egzersiz bağımlılığı olarak değerlendirilmesi yerine "araçsal egzersiz" olarak kavramsallaştırılmasını önermiştir. Bu ayrımın göz ardı edilmesi, egzersiz davranışının altında yatan motivasyonların anlaşılmasını güçleştirebileceği gibi EB'ye ilişkin risk ve yaygınlık tahminlerinin yorumlanmasını da etkileyebilir.

EB'ye ilişkin kavramsal belirsizlikler ölçüm düzeyinde de görülmektedir. EB'nin değerlendirilmesinde yaygın olarak kullanılan ölçme araçları arasında Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği (Exercise Dependence Scale [EDS]; Hausenblas & Downs, 2002) ile Egzersiz Bağımlılığı Envanteri (Exercise Addiction Inventory [EAI]; Terry ve ark., 2004) öne çıkmaktadır. EDS, madde bağımlılığına ilişkin tanısal ölçütlerin egzersiz davranışına uyarlanmasını temel alırken, EAI bağımlılığın temel bileşenlerini kısa bir tarama aracıyla değerlendirmekte ve Griffiths'in (2005) bileşenler modeliyle uyumlu bir kavramsal çerçeve

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

sunmaktadır. Di Lodovico ve arkadaşlarının (2019) sistematik derlemesinde, farklı ölçme araçlarının benzer sporcu gruplarında belirgin biçimde farklı risk tahminleri üretebildiği bildirilmiştir. Bu durum, EB'ye ilişkin risk ve yaygınlık tahminlerinin yalnızca örneklem özelliklerinden değil, kullanılan ölçme aracı ve sınıflandırma yaklaşımından da etkilenebileceğine işaret etmektedir.Ölçüm ve sınıflandırmaya ilişkin bu güçlükler sporcu örneklemlerinde daha belirgin hâle gelebilmektedir. Juwono ve arkadaşları (2021), sporcularda EB riskine ilişkin çalışmalar arasında geniş bir değişkenlik bulunduğunu bildirmiştir. Sporcuların yüksek antrenman hacmi, performans hedefleri ve antrenmana güçlü bağlılıkları bazı ölçme araçlarında yüksek puanlarla sonuçlanabilmektedir. Bununla birlikte, yüksek düzeyde egzersiz katılımı veya antrenmana güçlü bağlılık tek başına kontrol kaybı ya da işlevsel bozulma anlamına gelmemektedir. Bu nedenle özellikle rekabetçi sporcularda tutku, adanmışlık ve performans gerekliliklerinin problemli egzersiz davranışından ayrıştırılması, EB'nin değerlendirilmesindeki temel kavramsal ve metodolojik güçlüklerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Son yıllarda geliştirilen ölçme araçları, farklı sınıflandırma yaklaşımları ve kültürlerarası araştırmalar EB'nin kavramsallaştırılması ve değerlendirilmesine ilişkin tartışmalara yeni bulgular kazandırmıştır. Bununla birlikte, yüksek düzeyde ancak işlevsel egzersiz katılımı ile kontrol kaybı ve olumsuz sonuçlarla karakterize problemli egzersiz örüntülerinin birbirinden ayrıştırılması önemini korumaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, egzersiz bağımlılığını kuramsal temelleri, ölçme ve sınıflandırma yaklaşımları, yaygınlık tahminleri ve ilişkili bireysel ve bağlamsal etmenler çerçevesinde bütüncül olarak incelemektir.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, egzersiz bağımlılığını kuramsal temelleri, ölçme ve sınıflandırma yaklaşımları, yaygınlık tahminleri ve ilişkili bireysel ve bağlamsal etmenler çerçevesinde incelemek amacıyla literatüre dayalı kavramsal bir derleme olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada egzersiz bağımlılığına ilişkin kuramsal ve görgül araştırmalar birlikte ele alınmış; temel yaklaşımlar ve güncel bulgular karşılaştırmalı ve bütüncül bir perspektifle değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda çalışma, belirli bir yaygınlık oranını veya etki büyüklüğünü sistematik olarak tahmin etmekten ziyade, egzersiz bağımlılığına ilişkin temel kavramsal ve metodolojik tartışmaları güncel araştırma bulguları doğrultusunda bütünleştirmeyi amaçlamaktadır.

Literatür taraması PubMed, Web of Science, Scopus ve PsycINFO veri tabanlarında gerçekleştirilmiştir. Tarama sürecinde "exercise addiction", "exercise dependence", "compulsive exercise" ve "sport addiction" kavramları; "prevalence", "athlete", "personality", "eating disorder" ve "measurement" terimleriyle farklı kombinasyonlarda kullanılmıştır. İnceleme kapsamında, egzersiz bağımlılığının kuramsal ve kavramsal temellerini açıklayan temel kaynakların yanı sıra ölçme ve sınıflandırma yaklaşımlarını, yaygınlık tahminlerini ve EB ile ilişkili psikolojik, motivasyonel ve bağlamsal faktörleri ele alan güncel çalışmalar değerlendirilmiştir. Konuyla doğrudan ilişkili hakemli araştırma makaleleri, nitel ve karma yöntem çalışmaları, derlemeler ve kuramsal çalışmalar inceleme kapsamına alınırken; egzersiz

bağımlılığını yalnızca ikincil düzeyde ele alan, yeterli bilimsel içerik sunmayan veya çalışma amacıyla doğrudan ilişkili olmayan yayınlar kapsam dışında bırakılmıştır.

İncelenen literatür, çalışmanın amacı doğrultusunda tematik olarak sınıflandırılmış ve anlatısal biçimde sentezlenmiştir. Bulgular; ölçme ve sınıflandırma yaklaşımları ile yaygınlık tahminleri, yüksek egzersiz katılımı ve tutku, birincil ve ikincil egzersiz bağımlılığı ayrımı ile ilişkili bireysel ve bağlamsal etmenler olmak üzere dört temel tema altında değerlendirilmiştir. Çalışmalar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırılmış; özellikle farklı ölçme araçları ve sınıflandırma yaklaşımlarının bildirilen risk oranları üzerindeki olası etkileri ile yüksek egzersiz katılımının problemli egzersiz davranışından ayrıştırılmasına ilişkin bulgular üzerinde durulmuştur. Çalışma kapsamında doğrudan insan katılımcılardan veri toplanmadığından etik kurul onayı gerekmemektedir.

3. BULGULAR

Bu derlemede ele alınan literatür, egzersiz bağımlılığının (EB) değerlendirilmesi ve yorumlanmasında ölçme yaklaşımı, örneklem özellikleri ve davranışın işlevsel sonuçlarının birlikte dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, EB'ye ilişkin risk ve yaygınlık tahminlerinin çalışmalar arasında önemli ölçüde değiştiği; bu değişkenliğin kullanılan ölçme araçları ve sınıflandırma ölçütlerinin yanı sıra örneklem özellikleriyle de ilişkili olduğu görülmektedir. Bunun yanında, yüksek düzeyde egzersiz katılımının tek başına problemli davranışın göstergesi olmadığı; kontrol kaybı, işlevsel bozulma, psikolojik belirtiler, motivasyonel süreçler ve egzersizin birey açısından taşıdığı işlevin EB'nin anlaşılmasında önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.1. Ölçme ve Sınıflandırma Yaklaşımlarının Yaygınlık Tahminlerine Etkisi

Literatürde EB'ye ilişkin bildirilen risk ve yaygınlık oranlarının geniş bir aralıkta değişmesi, ölçme ve sınıflandırma yaklaşımlarının sonuçlar üzerindeki olası etkisini gündeme getirmektedir. Granziol ve arkadaşlarının (2024) EAI-3 üzerine gerçekleştirdiği uluslararası çalışma, egzersiz bağımlılığı riskinin değerlendirilmesinde kullanılan ölçme aracının psikometrik özellikleri ile kültürlerarası geçerliğinin dikkate alınmasının önemini ortaya koymaktadır. Bulgular, ölçek temelli sınıflandırmaların farklı kültürel ve örneklem özellikleri bağlamında dikkatle yorumlanması gerektiğine işaret etmektedir. Chhabra ve arkadaşlarının (2024) çok ülkeli çalışmasında, ölçek puanlarının yanı sıra egzersize bağlı olumsuz sonuçları da dikkate alan yeni sınıflandırma yaklaşımı kullanıldığında EB açısından risk oranı %9,5 olarak belirlenmiştir. Bu bulgu, yaygınlık tahminlerinin kullanılan sınıflandırma ölçütlerine duyarlı olabileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, daha geniş bir epidemiyolojik perspektif sunan Zhu ve arkadaşlarının (2026) 30 çalışmayı kapsayan meta-analizinde, farklı spor dallarında EB'nin havuzlanmış prevalansı %12,26 olarak belirlenmiş; prevalansın spor dalı, yaş ve cinsiyet gibi örneklem özelliklerine göre farklılaşabildiği bildirilmiştir. Özellikle fitness ve triatlon gibi yüksek hedef yönelimli spor dallarında daha yüksek risk oranlarının gözlenmesi, EB'ye ilişkin yaygınlık tahminlerinin ölçme ve sınıflandırma yaklaşımlarının yanı sıra örneklem ve spor dalı özellikleri bağlamında da değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Bu farklılıklar yalnızca psikometrik bir ölçüm sorunu olarak değil, EB'nin nasıl kavramsallaştırıldığıyla ilişkili daha geniş bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Mevcut ölçme araçlarının önemli bir bölümü egzersizin yoğunluğu, egzersize verilen önem, tolerans, yoksunluk ve çatışma gibi bağımlılıkla ilişkili özelliklere odaklanmaktadır. Bununla birlikte, yüksek puanların klinik açıdan anlamlı bir sorun olarak değerlendirilebilmesi için davranışın bireyin fiziksel, psikolojik veya sosyal işlevselliğinde oluşturduğu olumsuz sonuçların da dikkate alınması önemlidir. Bu bağlamda Chhabra ve arkadaşlarının (2024) ölçek kesme puanını olumsuz sonuç ölçütüyle birlikte değerlendiren yaklaşımı, yalnızca yüksek egzersiz katılımı gösteren bireylerle problemli egzersiz örüntüsü sergileyen bireylerin ayrıştırılması açısından dikkate değer görünmektedir. Bununla birlikte, olumsuz sonuçların yalnızca varlığının değil, şiddetinin, sürekliliğinin ve işlevsellik üzerindeki etkisinin de gelecekteki araştırmalarda değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.2. Yüksek Egzersiz Katılımı, Tutku ve Problemli Egzersiz

EB literatüründeki temel güçlüklerden biri, özellikle sporcularda yüksek düzeyde egzersiz katılımının problemli egzersiz davranışından ayrıştırılmasıdır. Sporcuların yüksek antrenman hacmi, performans hedefleri ve antrenmana güçlü bağlılıkları, bazı bağımlılık ölçeklerinde yüksek puanlarla sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle yüksek ölçek puanlarının doğrudan bağımlılık göstergesi olarak yorumlanması, sportif performansın gerektirdiği adanmışlık ile kontrol kaybı ve işlevsel bozulmayla karakterize problemli egzersiz davranışı arasındaki sınırın belirsizleşmesine neden olabilir.

Bu sorun, Arslan Kabasakal ve arkadaşlarının (2024) sporcu örnekleminde elde ettiği yüksek sınıflandırma oranlarında belirgin biçimde görülmektedir. Sporcuların büyük çoğunluğunun bağımlılık kategorilerinde sınıflandırılması, kullanılan ölçme aracının rekabetçi spor ortamının kendine özgü özelliklerine duyarlılığının ayrıca değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Benzer şekilde Chhabra ve arkadaşlarının (2024) egzersiz hacmi ile EB riski arasında düşük düzeyde ilişki bildirmesi, yüksek miktarda egzersiz yapmanın tek başına problemli egzersiz davranışıyla eş anlamlı olmadığını desteklemektedir. Dolayısıyla özellikle sporcularda antrenman hacminin spor dalı, performans düzeyi ve antrenman gereklilikleri bağlamında değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Egzersiz miktarının tek başına yeterli bir ayırt edici olmaması, davranışın altında yatan motivasyonel süreçlerin önemini gündeme getirmektedir. Nitekim Chhabra ve arkadaşlarının (2025) 1.003 düzenli egzersiz yapan bireyle gerçekleştirdiği çalışmada; egzersiz hacmi ve şiddeti ile uyumlu ve takıntılı tutku, katı mükemmeliyetçilik ve kısıtlayıcı bağlılığın EB riskinin anlamlı yordayıcıları olduğu ve bu değişkenlerin birlikte riskteki varyansın %42,7'sini açıkladığı bildirilmiştir. Bu bulgular, EB riskinin yalnızca egzersiz miktarı üzerinden değil, egzersize eşlik eden motivasyonel ve psikolojik süreçlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini desteklemektedir. Bu noktada tutku kavramı, yüksek düzeyde egzersiz katılımı ile problemli egzersiz davranışı arasındaki ayrımın anlaşılmasında önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Özellikle takıntılı tutkunun EB ile güçlü ilişkiler göstermesi, egzersize yüksek düzeyde katılımın yalnızca davranışın miktarı üzerinden değil, bireyin egzersizle kurduğu ilişkinin niteliği üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, EB'nin yalnızca tutku üzerinden açıklanması yeterli görünmemektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Walter ve Bodner'ın (2024) tanımladığı farklı egzersiz örüntüleri ile Moreau ve arkadaşlarının (2023) ortaya koyduğu yoksunluk ve kontrol kaybı deneyimleri, benzer düzeyde egzersiz yapan bireylerin davranışlarının psikolojik ve işlevsel sonuçlar bakımından önemli ölçüde farklılaşabileceğini göstermektedir. Moreau ve arkadaşlarının (2023) nitel bulguları ayrıca, yoğun ve zarar verici egzersiz davranışlarının bireyler tarafından "sağlıklı" veya "olumlu" bir davranış olarak yeniden çerçevelenebildiğine işaret etmektedir. Bu nedenle EB'nin ayırt edilmesinde egzersiz miktarından ziyade davranış üzerindeki kontrolün kaybedilmesi, egzersizi azaltamama, sakatlık veya hastalığa rağmen egzersizi sürdürme, egzersizin kesintiye uğraması durumunda belirgin psikolojik sıkıntı yaşama ve diğer yaşam alanlarında ortaya çıkan işlevsel bozulma gibi göstergelerin dikkate alınması daha uygun görünmektedir. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, sağlıklı ve yüksek düzeyde adanmış egzersiz davranışı ile problemli egzersiz davranışının birbirinden kesin kategorilerle ayrılan iki yapıdan ziyade, kontrol ve işlevsel sonuçların belirleyici olduğu bir süreklilik üzerinde ele alınabileceği düşünülmektedir.

3.3. Birincil ve İkincil Egzersiz Bağımlılığı Ayrımı

EB'nin değerlendirilmesinde davranışın altında yatan işlev ve motivasyonların dikkate alınması, birincil ve ikincil EB ayrımı açısından önem taşımaktadır. Birincil EB'de egzersizin kendisi temel pekiştireç niteliğindeyken, ikincil EB'de egzersiz beden ağırlığını, görünümü veya yeme davranışını kontrol etmek gibi başka bir amaca hizmet edebilmektedir. Bu nedenle benzer düzeyde egzersiz davranışı gözlenen iki bireyin davranışının altında farklı psikolojik süreçler bulunabilir.

Ahorsu ve arkadaşlarının (2023) bulguları bu ayrım açısından dikkat çekicidir. Egzersiz bağımlılığı ile yeme bozukluğu belirtileri arasındaki ilişkinin önemli bir bölümünün beden imgesi kaygısı, psikolojik sıkıntı ve uyku ile ilişkili değişkenler üzerinden açıklanması, bazı bireylerde egzersizin bağımsız bir amaçtan ziyade başka psikolojik sorunların düzenlenmesine hizmet eden araçsal bir davranış olabileceğini düşündürmektedir Özellikle beden imgesiyle ilişkili süreçlerin öne çıkması, Szabo ve Demetrovics'in (2022) 'araçsal egzersiz' yaklaşımıyla uyumludur. Bu değerlendirmeyi destekleyen Şahin ve arkadaşları (2025), spor bilimleri öğrencilerinde egzersiz bağımlılığı ile bozulmuş yeme davranışı arasındaki ilişkide kaslı olma dürtüsünün aracı rol oynadığını ve bu ilişkinin beden imgesi düzeyine bağlı olarak farklılaşabildiğini bildirmiştir. Bu bulgu, bazı bireylerde problemli egzersiz davranışının yalnızca egzersizin kendisine yönelik bir bağımlılıktan ziyade beden görünümü ve yeme davranışıyla ilişkili daha geniş bir psikolojik süreç içerisinde değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Bu ayrımın uygulamaya dönük sonuçları da bulunmaktadır. Problemli egzersiz davranışının beden imgesi veya yeme bozukluğu belirtileriyle ilişkili olduğu durumlarda yalnızca egzersiz davranışının azaltılmasına odaklanılması yeterli olmayabilir. Değerlendirme ve müdahale süreçlerinde egzersizin birey açısından hangi psikolojik işleve sahip olduğunun ve eşlik eden psikopatolojik belirtilerin dikkate alınması daha kapsamlı bir yaklaşım sağlayabilir.

3.4. Egzersiz Bağımlılığıyla İlişkili Bireysel ve Bağlamsal Etmenler

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

İncelenen çalışmalar EB'nin tek bir psikolojik özellik üzerinden açıklanamayacağını, birden fazla bireysel ve bağlamsal faktörle ilişkili olduğunu göstermektedir. Depresif belirtiler, takıntılı-zorlantılı özellikler, mükemmeliyetçilik, içe yansıtılmış düzenleme, beden imgesi kaygısı ve yeme bozukluğu belirtileri literatürde EB ile ilişkili başlıca psikososyal değişkenler arasında öne çıkmaktadır. Nitekim Wang ve arkadaşlarının (2026) 79 çalışma ve 40.329 katılımcıyı kapsayan sistematik derleme ve meta-analizinde EB'nin yeme bozukluğu belirtileri, obsesif-kompulsif belirtiler, depresyon ve stres ile orta düzeyde; beden imgesi sorunları, anksiyete ve duygu düzenleme güçlükleriyle ise daha düşük düzeyde ancak anlamlı ilişkiler gösterdiği bildirilmiştir. Özellikle mükemmeliyetçilik ve içe yansıtılmış düzenlemeye ilişkin bulgular, egzersiz davranışının yalnızca performans veya sağlık amacıyla değil; suçluluk, yetersizlik hissi veya öz-değerlendirmeye ilişkin baskılardan kaçınma amacıyla da sürdürülebileceğine işaret etmektedir.

Tang ve arkadaşlarının (2023) takıntılı-zorlantılı özellikler ve öz-yeterliğe ilişkin bulguları, yüksek öz-yeterliğin her koşulda koruyucu bir özellik olarak değerlendirilemeyeceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Biggs ve arkadaşlarının (2024) bulguları, kendine yönelik ve toplumsal olarak dayatılan mükemmeliyetçiliğin EB ile farklı mekanizmalar üzerinden ilişkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Benzer biçimde Olave ve arkadaşları (2024), egzersiz bağımlılığının dürtüsellik, benlik saygısı ve duygusal bağımlılık gibi psikososyal özelliklerle ilişkisini ortaya koyarak, EB'nin bireysel ve ilişkisel faktörlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bu sonuçlar, EB'nin gelişiminde yalnızca davranışın miktarının değil, egzersizi yönlendiren bilişsel ve motivasyonel süreçlerin de değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Kültürel bağlam da değerlendirilmesi gereken bir diğer boyuttur. Granziol ve arkadaşlarının (2024) ölçüm değişmezliğine ilişkin sonuçları, farklı kültürel gruplarda elde edilen ham ölçek puanlarının doğrudan karşılaştırılmasında dikkatli olunması gerektiğine işaret etmektedir. Benzer şekilde Chhabra ve arkadaşlarının (2024) çok ülkeli çalışmasında ülkeler arasında farklı risk oranları bildirilmiş olmakla birlikte, kültürel farklılıkların bir bölümünün kullanılan ölçme aracının kültürlerarası işleyişinden etkilenebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla EB'nin kültürlerarası karşılaştırılmasında yalnızca ölçeklerin dilsel uyarlamasının değil, ölçüm değişmezliğinin ve kültürel geçerliğinin de değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Egzersiz bağımlılığı, uzun süredir araştırılmasına rağmen kavramsal sınırları, ölçümü ve sağlıklı egzersiz davranışından ayrıştırılması açısından tartışmalı bir alan olmaya devam etmektedir. Mevcut literatür, EB'ye ilişkin risk ve yaygınlık tahminlerinin kullanılan ölçme araçları, sınıflandırma ölçütleri ve örneklem özelliklerine göre önemli ölçüde değişebildiğini göstermektedir. Özellikle aynı bireylerin farklı ölçme araçlarıyla farklı risk kategorilerinde sınıflandırılabilmesi, yalnızca ölçek puanlarına dayalı değerlendirmelerin dikkatle yorumlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Bulgular, yüksek egzersiz hacminin tek başına problemli veya bağımlılık niteliği taşıyan egzersiz davranışını tanımlamak için yeterli olmadığını düşündürmektedir. Egzersiz davranışının değerlendirilmesinde kontrol kaybı, egzersizi azaltamama, sakatlık veya hastalığa

rağmen sürdürme, egzersizin kesintiye uğramasına verilen psikolojik tepki ve fiziksel, sosyal, akademik ya da mesleki işlevsellik üzerindeki olumsuz sonuçların birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu yaklaşım özellikle sporcularda yüksek düzeyde adanmışlık, performans gereklilikleri ve yoğun antrenman yüklerinin problemli egzersiz davranışıyla karıştırılmasının önlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Egzersiz davranışının altında yatan motivasyonel ve psikososyal süreçlerin değerlendirilmesi de EB'nin daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayabilir. Depresif belirtiler, takıntılı-zorlantılı kişilik özellikleri, mükemmeliyetçilik, içe yansıtılmış düzenleme, beden imgesi kaygısı ve yeme bozukluğu belirtileri problemli egzersiz davranışıyla ilişkili başlıca değişkenler arasında öne çıkmaktadır. Bu bulgular, EB'nin yalnızca davranışın sıklığı veya yoğunluğu üzerinden değil, davranışın birey açısından taşıdığı işlev ve eşlik eden psikolojik süreçler üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, mevcut araştırmaların bazı metodolojik sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırmalar; çalışma deseni, örneklem özellikleri, kullanılan ölçme araçları, sınıflandırma ölçütleri ve incelenen psikososyal değişkenler bakımından önemli ölçüde heterojenlik göstermektedir. Görgül çalışmaların büyük bölümünün kesitsel ve öz-bildirim temelli olması, değişkenler arasındaki ilişkilerin yönüne ilişkin nedensel çıkarımları sınırlandırmaktadır. Ayrıca bazı güncel araştırmaların COVID-19 salgını döneminde toplanan verilere dayanması, egzersiz davranışı ve psikolojik belirtiler üzerindeki döneme özgü etkilerin bulguların yorumlanmasında dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu derlemenin kavramsal niteliği nedeniyle, konuya ilişkin tüm çalışmaların sistematik ve eksiksiz biçimde temsil edildiği ileri sürülemez.

Gelecekteki araştırmalarda farklı ölçme araçlarının aynı örneklem üzerinde karşılaştırılması, işlevsel bozulmanın doğrudan değerlendirilmesi ve ölçek temelli taramaların klinik görüşmelerle desteklenmesi EB'nin ayırt edici özelliklerinin daha açık biçimde ortaya konmasına katkı sağlayabilir. Bunun yanı sıra boylamsal araştırmaların artırılması, sporcu gruplarına özgü ölçme yaklaşımlarının geliştirilmesi ve kültürlerarası ölçüm değişmezliğinin sınanması alanın metodolojik gelişimi açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, egzersiz bağımlılığının değerlendirilmesinde temel mesele bireyin ne kadar egzersiz yaptığı değil, egzersiz davranışı üzerindeki kontrolünü ne ölçüde koruyabildiği ve bu davranışın yaşamının diğer alanlarında ne tür sonuçlar doğurduğudur. Bu nedenle EB'nin değerlendirilmesinde yüksek egzersiz katılımının patolojik davranışla eş tutulmaması; davranışın işlevi, kontrol edilebilirliği ve bireyin yaşamındaki fiziksel, psikolojik ve sosyal sonuçlarının birlikte dikkate alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Ahorsu, D. K., Imani, V., Potenza, M. N., Chen, H.-P., Lin, C.-Y., & Pakpour, A. H. (2023). Mediating roles of psychological distress, insomnia, and body image concerns in the association between exercise addiction and eating disorders. *Psychology Research and Behavior Management, 16*, 2533–2542. https://doi.org/10.2147/PRBM.S414543

Arslan Kabasakal, S., Çelik, E., Güvendi, B., & Keskin, B. (2024). Kinesiophobia, exercise addiction and mindfulness in athletes. *Physical Education of Students, 28*(2), 97–105. https://doi.org/10.15561/20755279.2024.0207

Biggs, D. P., Mallinson-Howard, S. H., Jowett, G. E., & Hall, H. K. (2024). Perfectionism and exercise dependence: The role of basic psychological needs and introjected regulation. *International Journal of Mental Health and Addiction, 22*, 1568–1581. https://doi.org/10.1007/s11469-022-00943-6

Chhabra, B., Granziol, U., Griffiths, M. D., et al. (2025). Passion, perfectionism, and sports commitment as predictors of exercise addiction. *European Journal of Sport Science*. https://doi.org/10.1002/ejsc.70068

Chhabra, B., Granziol, U., Griffiths, M. D., Zandonai, T., Landolfi, E., Solmi, M., Zou, L., Yang, P., Lichtenstein, M. B., Stoll, O., Akimoto, T., Cantù-Berrueto, A., Larios, A., Egorov, A. Y., de la Vega Marcos, R., Alpay, M., Denizci Nazlıgül, M., Yildirim, M., Trott, M., … Szabo, A. (2024). Prevalence of the risk of exercise addiction based on a new classification: A cross-sectional study in 15 countries. *International Journal of Mental Health and Addiction*. https://doi.org/10.1007/s11469-024-01322-z

Di Lodovico, L., Poulnais, S., & Gorwood, P. (2019). Which sports are more at risk of physical exercise addiction: A systematic review. *Addictive Behaviors, 93*, 257–262.

Dinardi, J. S., Egorov, A. Y., & Szabo, A. (2021). The expanded interactional model of exercise addiction. *Journal of Behavioral Addictions, 10*(3), 626–631.

Egorov, A. Y., & Szabo, A. (2013). The exercise paradox: An interactional model for a clearer conceptualization of exercise addiction. *Journal of Behavioral Addictions, 2*(4), 199–208.

Granziol, U., Griffiths, M. D., Zou, L., Yang, P., Herschel, H. K., Junker, A., ... & Szabo, A. (2024). The Expanded Exercise Addiction Inventory (EAI-3): Towards reliable and international screening of exercise-related dysfunction. *International Journal of Mental Health and Addiction, 22(6)*, 3559-3585.

Griffiths, M. D. (2005). A "components" model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use, 10*(4), 191–197.

Griffiths, M. D., Landolfi, E., & Szabo, A. (2023). Does exercise addiction exist among individuals engaged in team-based exercise? A position paper. *International Journal of Mental Health and Addiction*. https://doi.org/10.1007/s11469-023-01039-5

Hausenblas, H. A., & Downs, D. S. (2002). Exercise dependence: A systematic review. *Psychology of Sport and Exercise, 3*(2), 89–123. https://doi.org/10.1016/S1469-0292(00)00015-7

Juwono, I. D., Tolnai, N., & Szabo, A. (2021). Exercise addiction in athletes: A systematic review of the literature. *International Journal of Mental Health and Addiction*. https://doi.org/10.1007/s11469-021-00568-1

Moreau, N., Larocque, E., Jaimes, A., Vinit, F., Quidu, M., & Favier-Ambrosini, B. (2023). Embodying or resisting social normativity? A carnal inquiry into exercise addiction experiences. *Social Science & Medicine, 327*, 115948. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2023.115948

Olave, L., Iruarrizaga, I., Herrero, M., Macía, P., Momeñe, J., Macía, L., Muñiz, J. A., & Estevez, A. (2024). Exercise addiction and intimate partner violence: The role of impulsivity, self-esteem, and emotional dependence. *Behavioral Sciences, 14*(5), 420. https://doi.org/10.3390/bs14050420

Szabo, A., & Demetrovics, Z. (2022). *Exercise addiction*. Academic Press.

Şahin, M., Ayhanci, N. N., Erdem, M., et al. (2025). The roles of body image, drive for muscularity, and spiritual well-being in the relationship between disordered eating and exercise addiction among sports science students: A moderated model. *Journal of Eating Disorders, 13*, 243. https://doi.org/10.1186/s40337-025-01437-1

Tang, C. S. K., Gan, K. Q., & Lui, W. K. (2023). The associations between obsessive compulsive personality traits, self-efficacy, and exercise addiction. *Behavioral Sciences, 13*(10), 857. https://doi.org/10.3390/bs13100857

Terry, A., Szabo, A., & Griffiths, M. D. (2004). The Exercise Addiction Inventory: A new brief screening tool. *Addiction Research & Theory, 12*(5), 489–499.

Walter, N., & Bodner, E. (2024). Analyzing the black box of high-risk individuals for exercise addiction: A mixed-method approach. *Journal of Applied Sport and Exercise Psychology, 31*(2), 58–70. https://doi.org/10.1026/2941-7597/a000009

Wang, X., Yang, X., Tao, T., Dong, D., & Yu, D. (2025). The association between exercise addiction and mental health problems: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 120026.

Weinstein, A., & Szabo, A. (2023). Exercise addiction: A narrative overview of research issues. *Dialogues in Clinical Neuroscience, 25*(1), 1–13. https://doi.org/10.1080/19585969.2023.2164841

Zhu, Y., Wang, K., & Ma, K. (2026). Meta-analysis of exercise addiction prevalence across diverse athletic disciplines. *Acta Psychologica, 267*, 107092.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

EGZERSİZ BAĞIMLILIĞI VE PSİKOLOJİK FAKTÖRLER

Arş. Gör. Özhan Can YILMAZ
Recep Tayyip Erdoğan Üniversite/Spor Bilimleri Fakültesi,
ozhancan.yilmaz@erdogan.edu.tr- 0000-0001-7027-2456

Dr. Öğrencisi, Sefa VURAL
Recep Tayyip Erdoğan Üniversite/Spor Bilimleri Fakültesi,
sefa_vural25@erdogan.edu.tr- 0000-0003-1640-5128

Arş. Gör. Dr., İsa KAVALCI
Recep Tayyip Erdoğan Üniversite/Spor Bilimleri Fakültesi,
isa.kavalci@erdogan.edu.tr - 0000-0001-5419-4224

ÖZET

Egzersiz, fiziksel ve psikolojik sağlık üzerindeki olumlu etkileriyle bilinen temel bir davranış olmakla birlikte, kontrol edilemez ve kompulsif bir örüntüye dönüştüğünde egzersiz bağımlılığı olarak kavramsallaştırılan işlevsel olmayan bir duruma yol açabilmektedir. Bu çalışma, egzersiz bağımlılığı ile psikolojik faktörler arasındaki ilişkileri bütüncül bir perspektifle ele almayı amaçlayan geleneksel bir derleme araştırmasıdır. Araştırma sürecinde Web of Science, PubMed, Scopus, PsycINFO, SPORTDiscus, Google Scholar ve ULAKBİM TR Dizin veri tabanları taranarak egzersiz bağımlılığının kavramsal çerçevesi, kişilik özellikleri, motivasyonel faktörler, beden imajı, yeme bozuklukları, duygudurum ve benlik saygısı boyutlarında ilgili alanyazın sentezlenmiştir. Derleme bulguları, egzersiz bağımlılığının izole bir davranışsal sorun olmadığını, aksine mükemmeliyetçilik, narsisizm ve obsesif-kompulsif kişilik özellikleri, obsesif tutku ve kontrollü motivasyon, beden imajı memnuniyetsizliği, yeme bozuklukları, depresyon, anksiyete, stres ve düşük benlik saygısı gibi çok boyutlu psikolojik süreçlerle karşılıklı ve dinamik ilişkiler içinde olan karmaşık bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Mevcut çalışmaların ağırlıklı olarak kesitsel desende yürütülmüş olması, nedensel çıkarımları sınırlandıran temel bir metodolojik kısıtlılık olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, egzersiz bağımlılığının değerlendirilmesinde ve müdahalesinde psikolojik faktörleri de kapsayan bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Egzersiz Bağımlılığı, Psikolojik Faktörler, Kişilik Özellikleri, Beden İmajı

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1. GİRİŞ

Düzenli fiziksel aktivite, bireylerin fiziksel ve psikososyal sağlıklarının geliştirilmesinde temel bir role sahiptir (Warburton ve Bredin, 2017). Bu yararlarına rağmen, egzersizin kontrol edilemez ve aşırı bir hale dönüşebildiği, bireyin işlevselliğini olumsuz etkileyecek düzeye ulaşabildiği gözlemlenmektedir (Hausenblas ve Symons Downs, 2002; Berczik vd., 2012). Egzersiz bağımlılığı (EB), bireyin egzersiz alışkanlıkları üzerindeki kontrolünü yitirmesi ve bunun kişisel, sosyal ve mesleki uyumu bozması olarak tanımlanmakta olup tolerans gelişimi, kontrol kaybı ve olumsuz sonuçlara rağmen egzersize devam etme gibi belirtilerle karakterize edilmektedir (Adams ve Kirkby, 2001; Hausenblas ve Symons Downs, 2002). Egzersizin toplumsal olarak kabul gören bir davranış olması, sorunlu egzersiz örüntülerinin gözden kaçırılma riskini artırmaktadır (Weinstein vd., 2023).

EB'nin anlaşılmasında, egzersizin başlı başına bir amaç olduğu birincil EB ile yeme bozukluğu veya beden imajı kaygıları gibi başka bir sorunun aracı olarak işlev gördüğü ikincil EB ayrımı önemlidir (Veale, 1995; Berczik vd., 2012). Bu konuda bileşen modeli (Griffiths, 2005), etkileşimsel model (Egorov ve Szabo, 2013), psikobiyolojik mekanizmalar (Hamer ve Karageorghis, 2007) ve Öz-Belirleme Kuramı (Ryan ve Deci, 2000) gibi çeşitli teorik çerçeveler literatürde ortaya konulmuştur.

EB'nin gelişiminde psikolojik faktörlerin merkezi bir rol oynadığı geniş bir araştırma literatürü tarafından desteklenmektedir. Mükemmeliyetçilik, obsesif-kompulsif kişilik özellikleri ve narsisizm gibi kişilik boyutları (Bircher vd., 2017), obsesif tutku ve temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi gibi motivasyonel faktörler (Back vd., 2021), beden imajı bozukluğu ve kas dismorfisi (Olave vd., 2021), yeme bozuklukları ile birliktelik (Haglund vd., 2026), anksiyete ve depresyon gibi duygudurum sorunları (Reardon ve Hitchcock, 2024) ve düşük benlik saygısı (Wagan vd., 2021) EB ile ilişkilendirilen başlıca psikolojik değişkenlerdir.

Türkiye'de EB üzerine yapılan araştırmalar sınırlı olmakla birlikte (Vardar vd., 2012), uluslararası literatürdeki bilgi birikiminin hızla genişlediği bu alanda Türkçe alanyazınında konunun psikolojik boyutlarını bütüncül bir yaklaşımla ele alan kapsamlı bir derleme bulunmamaktadır. Bu geleneksel derlemenin amacı, EB ile ilişkili psikolojik faktörleri kavramsal çerçeve ve teorik modeller, kişilik özellikleri, motivasyonel faktörler, beden imajı, yeme bozuklukları, duygudurum ve benlik saygısı/psikolojik iyi oluş boyutlarında güncel araştırma bulguları ışığında incelemektir.

1.1. Egzersiz Bağımlılığı: Kavramsal Çerçeve ve Teorik Modeller

Egzersiz bağımlılığını tanımlama ve kavramsallaştırma girişimleri, terminolojik tutarsızlıklar ve tanısal belirsizliklerle şekillenmiştir. Literatürde egzersiz bağımlılığı (exercise addiction), egzersiz bağımlılığı (exercise dependence), zorunlu egzersiz (obligatory exercise) ve kompulsif egzersiz (compulsive exercise) gibi birbirinin yerine kullanılan ancak farklı kuramsal geleneklere dayanan çok sayıda terim mevcuttur (Szabo vd., 2015). Baptista vd. (2019) tarafından gerçekleştirilen sistematik derlemede 2000-2019 yılları arasında yayımlanan 136 çalışmada 11 farklı terimin ve 16 farklı ölçme aracının kullanıldığı belirlenmiş olup bu durum alanın kavramsal açıdan tutarsızlığını ortaya koymaktadır.

EB'nin kavramsallaştırılmasında önemli bir ayrım, birincil ve ikincil egzersiz bağımlılığı sınıflandırmasıdır (Veale, 1995). Birincil EB'de egzersizin kendisi başlıca amaçtır

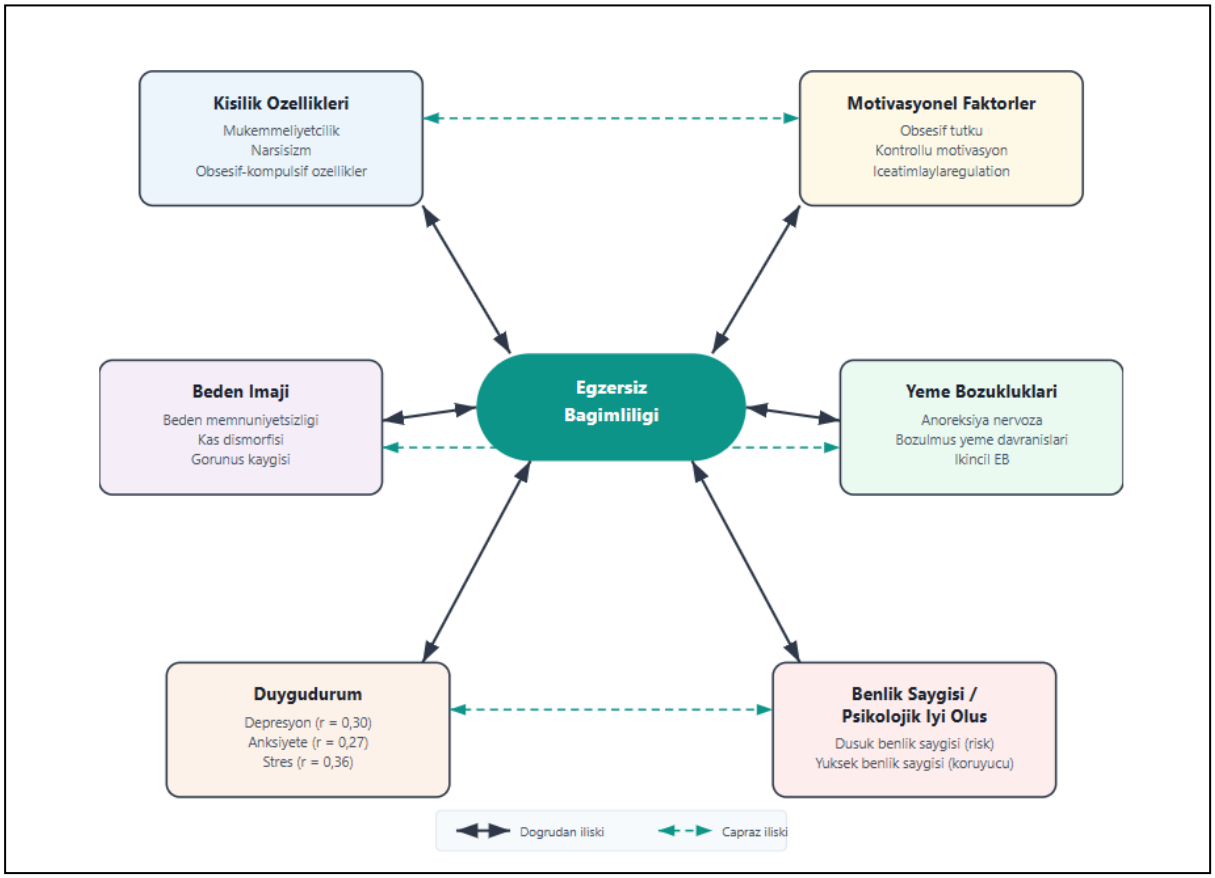
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ve birey egzersizin psikolojik ödüllerini (duygudurum düzenleme, öz-yeterlik vb.) elde etmek için aşırı egzersiz yapar. İkincil EB'de ise egzersiz, yeme bozukluğu veya beden imajı kaygıları gibi başka bir psikolojik sorunun aracı olarak işlev görmektedir (Veale, 1995; Berczik vd., 2012). Bu ayrım hem klinik değerlendirme hem de araştırma açısından önemlidir. Çünkü ikincil EB'nin tedavisi, eşlik eden birincil bozukluğun ele alınmasını gerektirmektedir. Griffiths (2005) ise bağımlılığı biyopsikososyal bir çerçevede ele alan bileşen modelini önermiştir. Bu modele göre bağımlılık, belirginlik (salience), duygudurum değişikliği (mood modification), tolerans (tolerance), yoksunluk (withdrawal), çatışma (conflict) ve nüks (relapse) olmak üzere altı temel bileşenden oluşmaktadır. Bu model, EB'nin diğer davranışsal bağımlılıklarla ortak özellikler taşıdığını vurgulayarak alanın bağımlılık psikolojisi çerçevesinde konumlandırılmasına önemli katkı sağlamıştır (Berczik vd., 2012).

Psikolojik modeller, EB'nin bilişsel ve motivasyonel boyutlarına odaklanmaktadır. Bilişsel değerlendirme hipotezi, bireylerin egzersize yönelik bilişsel değerlendirmelerinin bağımlılık gelişiminde belirleyici olduğunu ileri sürmektedir (Szabo, 1995; aktaran Berczik vd., 2012). Egorov ve Szabo (2013) tarafından önerilen etkileşimsel model ise EB'nin tek bir nedenle açıklanamayacağını savunarak olumsuz yaşam olayları, stres, başa çıkma yetersizlikleri ve bireyin egzersize yüklediği anlam gibi faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıkan dinamik bir süreç olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu modele göre egzersiz, başlangıçta sağlıklı bir başa çıkma stratejisi olarak işlev görürken zamanla birey için tek başa çıkma mekanizmasına dönüşerek bağımlılık döngüsünü beslemektedir. Öz-Belirleme Kuramı (Ryan ve Deci, 2000) çerçevesinde ise motivasyonun niteliği EB riski açısından belirleyici bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Özerk motivasyonla yönetilen egzersiz davranışı sağlıklı katılım örüntüleriyle ilişkilendirilirken kontrollü motivasyonun (suçluluk, dışsal baskı, koşullu benlik saygısı) baskın olduğu durumlar EB'ye yatkınlığı artırmaktadır (Hamer ve Karageorghis, 2007).

EB'nin değerlendirilmesinde çeşitli psikometrik ölçme araçları geliştirilmiştir. DSM ölçütlerine dayanan Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği-Revize (EDS-R; Hausenblas ve Symons Downs, 2002), Griffiths'in (2005) bileşen modeline dayanan Egzersiz Bağımlılığı Envanteri (EAI), Zorunlu Egzersiz Anketi (OEQ), Egzersiz Bağımlılığı Anketi (EDQ), Kompulsif Egzersiz Testi (CET) ve Beden Kontrol Ölçeği (BDS) bu araçların başlıcaları arasındadır (Berczik vd., 2012; Baptista vd., 2019). Bu ölçme araçlarının çeşitliliği, EB'nin farklı kuramsal perspektiflerden ele alındığını yansıtmakla birlikte araştırmalar arası karşılaştırılabilirliği sınırlandırmaktadır. EB prevalansının egzersiz yapan popülasyonlarda ortalama %3 civarında olduğu tahmin edilmekle birlikte, kullanılan ölçme aracına, kesme noktasına ve örneklem özelliklerine bağlı olarak bu oranın %1,44 ile %51,7 arasında değiştiği bildirilmektedir (Colledge vd., 2020; Baptista vd., 2019). Sonuç olarak, EB'nin kavramsallaştırılması ve ölçümü alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiş olmakla birlikte terminolojik standart hale gelme ve kuramsal bütünleşme konularında çözüm bekleyen sorunların olduğu görülmektedir. Araştırmanın kavramsal çerçevesi Görsel 1'de sunulmuştur.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Görsel 1. Egzersiz Bağımlılığı ve Psikolojik Faktörler: Kavramsal Model

2. YÖNTEM

Bu çalışma, egzersiz bağımlılığı ve psikolojik faktörler arasındaki ilişkileri kapsamlı ve bütüncül bir perspektifle ele almayı hedefleyen geleneksel bir derleme araştırması olarak kurgulanmıştır. Araştırma sürecinde hem ulusal hem de uluslararası alanyazın taranmış; Web of Science, PubMed, Scopus, PsycINFO, SPORTDiscus, Google Scholar ve ULAKBİM TR Dizin veri tabanları kullanılmıştır. Taramada "exercise addiction", "exercise dependence", "compulsive exercise", "obligatory exercise", "egzersiz bağımlılığı", "personality", "motivation", "body image", "eating disorders", "mood", "self-esteem", "psychological well-being" ve bu kavramların Türkçe karşılıkları anahtar kelimeler olarak kullanılmıştır.

Çalışmaların seçimi belirli dâhil edilme ve dışlanma ölçütlerine göre gerçekleştirilmiştir. Dâhil edilme kriterleri doğrultusunda, Türkçe veya İngilizce yayımlanmış ve egzersiz bağımlılığının psikolojik boyutlarını ele alan hakemli dergi makaleleri, sistematik derlemeler ve meta-analizler çalışma kapsamına alınmıştır. Dışlanma kriterleri olarak ise yalnızca fizyolojik veya biyomekanik değişkenlere odaklanan çalışmalar, tam metnine ulaşılamayan yayınlar ve egzersiz bağımlılığını psikolojik değişkenlerle ilişkilendirmeyen araştırmalar kapsam dışında bırakılmıştır. Elde edilen kaynaklar, egzersiz bağımlılığının kavramsal çerçevesi, kişilik özellikleri, motivasyonel faktörler, beden imajı, yeme bozuklukları, duygudurum ve benlik saygısı/psikolojik iyi oluş temaları altında sentezlenerek sunulmuştur.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

3. BULGULAR

3.1. Egzersiz Bağımlılığı ve Kişilik Özellikleri

Egzersiz bağımlılığının (EB) gelişiminde bireysel farklılıkların rolünü anlamak amacıyla kişilik özelliklerinin EB ile ilişkisi geniş bir araştırma perspektifinden incelenmiştir. Bircher vd. (2017), 1995-2016 yılları arasında yayımlanan çalışmaları sistematik olarak derleyerek mükemmeliyetçilik ve narsisizmin EB ile tutarlı biçimde ilişkili olduğunu, bu ilişkinin obsesif-kompulsif özelliklerin varlığında güçlendiğini ortaya koymuştur. Beş Faktör Kişilik Modeli çerçevesinde ise bulgular daha karmaşık bir tablo sunmaktadır. Andreassen vd. (2013), yedi farklı davranışsal bağımlılığı eş zamanlı olarak inceleyen çalışmalarında nevrotikliğin ve dışadönüklüğün EB ile pozitif, uyumluluğun ise negatif yönde ilişkili olduğunu belirlemiştir. Bununla birlikte, Bircher vd. (2017) sistematik derlemelerinde Beş Faktör boyutlarının EB ile ilişkisinin kesin bir biçimde ortaya konamadığını ve farklı çalışmalarda çelişkili sonuçlar elde edildiğini vurgulamıştır.

Kişilik özellikleri arasında mükemmeliyetçilik, EB ile en fazla araştırılan boyut olarak öne çıkmaktadır. Costa vd. (2016), uyumsuz mükemmeliyetçiliğin (maladaptive perfectionism) EB belirtileriyle temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi aracılığıyla dolaylı olarak ilişkili olduğunu göstermiştir. Goodwin vd. (2014), kompulsif egzersizde mükemmeliyetçiliğin klinik açıdan anlamlı düzeyde yordayıcı bir değişken olduğunu belirlemiştir. Lichtenstein vd. (2014) ise EB grubundaki bireylerin yeme bozukluğu popülasyonlarındaki kadar yüksek olmasa da kontrol grubuna kıyasla anlamlı düzeyde yüksek mükemmeliyetçilik puanları sergilediğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, EB'nin yeme bozukluklarından ayrı ancak bazı ortak kaygıları paylaşan bir yapı olduğu görüşünü desteklemektedir. Bununla birlikte, mükemmeliyetçilik ile EB arasındaki ilişkinin genellikle zayıf veya orta düzeyde olduğu ve bu ilişkinin klinik öneminin sorgulanması gerektiği belirtilmelidir (Bircher vd., 2017).

Narsisizm, EB ile ilişkilendirilen bir diğer önemli kişilik özelliğidir. Back vd. (2021), narsistik kişilik özelliklerinin EB riskini artırdığını rapor etmiştir. Lichtenstein vd. (2014), EB grubundaki bireylerin heyecan arayışı (excitement-seeking) ve başarı çabası (achievement striving) boyutlarında yüksek, dürüstlük (straightforwardness) ve uyumluluk (compliance) boyutlarında ise düşük puanlar sergilediğini belirlemiştir. Bu kişilik profili, EB'li bireylerin yüksek hedefler peşinde koşan, rekabetçi ve kurallara uymakta zorlanan bir yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir. Obsesif-kompulsif kişilik özellikleri açısından, Tang vd. (2023) obsesif-kompulsif kişilik bozukluğu (OKKB) özelliklerinin EB'yi anlamlı düzeyde yordadığını ve bu ilişkide öz-yeterliğin düzenleyici bir rol üstlendiğini göstermiştir. Özellikle yüksek öz-yeterlik düzeylerinde OKKB özelliklerinin EB riski ile daha güçlü bir ilişki sergilediği bildirilmiştir (Tang vd., 2023).

Sonuç olarak, mevcut bulgular kişilik özelliklerinin EB'nin gelişim ve sürdürülmesinde anlamlı bir role sahip olduğunu desteklemektedir.

3.2. Egzersiz Bağımlılığı ve Motivasyonel Faktörler

Egzersiz bağımlılığının (EB) motivasyonel temellerini anlamada İkili Tutku Modeli önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu modele göre uyumlu tutku (harmonious passion) bireyin

etkinliği özgür iradesiyle benimsemesini, obsesif tutku (obsessive passion) ise etkinliğin kontrol edilemez bir içsel baskıya dönüşmesini ifade etmektedir. Vega vd. (2016), obsesif tutkunun EB'nin güçlü bir yordayıcısı olduğunu gösterirken Sicilia vd. (2018), motivasyonel düzenlemelerin EB üzerindeki etkisinde obsesif tutkunun aracı rol üstlendiğini ortaya koymuştur. Özellikle içe atımla düzenleme (introjected regulation) ve bütünleşmiş düzenlemenin (integrated regulation) EB ile pozitif yönde ilişkili olduğu, ancak bütünleşmiş düzenlemenin uyumlu tutku aracılığıyla EB üzerinde koruyucu bir dolaylı etkiye de sahip olduğu bildirilmiştir (Sicilia vd., 2018).

Öz-Belirleme Kuramı (Ryan ve Deci, 2000) perspektifinden, özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının engellenmesi EB riski ile ilişkilendirilmektedir. Costa vd. (2016), temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesinin uyumsuz mükemmeliyetçilik ile EB belirtileri arasındaki ilişkide aracı rol üstlendiğini göstermiştir. Back vd. (2021) ise obsesif tutku ve kontrollü motivasyonun EB'nin önemli risk faktörleri olduğunu belirlemiştir. Bu bulgular, egzersiz motivasyonunun niceliğinden çok niteliğinin EB gelişiminde belirleyici olduğuna işaret etmektedir.

3.3. Egzersiz Bağımlılığı ve Beden İmajı

Beden imajı memnuniyetsizliği, egzersiz bağımlılığının (EB) gelişiminde önemli bir risk faktörü olarak tanımlanmaktadır. Guo vd. (2025), 38 çalışmayı kapsayan sistematik derleme ve meta-analizlerinde beden imajı ile EB riski arasında orta düzeyde bir ilişki olduğunu belirlemiş ve beden imajının bilişsel bileşeninin (bireyin bedeniyle ilgili olumsuz düşünce ve inançları) bu ilişkide en güçlü belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Corazza vd. (2019), beş ülkedeki fitness merkezlerinde yürüttükleri çalışmada görünüş kaygısı, beden dismorfik bozukluğu (BDB) riski ve düşük benlik saygısının EB ile yüksek oranda görüldüğünü raporlamıştır. Bu bulgular, beden imajı kaygılarının bireyleri idealleştirilmiş bir bedene ulaşmak amacıyla aşırı egzersize yönlendirebildiğine işaret etmektedir.

Kas dismorfisi (muscle dysmorphia), bireyin bedenini yetersiz kaslı algılamasıyla karakterize bir beden imajı bozukluğu olarak EB ile özellikle yakın bir ilişki sergilemektedir. Olave vd. (2021), kas dismorfisinin EB üzerindeki etkisinde duygusal bağımlılığın ve bağlanma stillerinin aracı rol üstlendiğini göstermiştir. Şahin vd. (2025) ise Türkiye'deki spor bilimleri öğrencilerinde kaslılık dürtüsünün (drive for muscularity) EB ile bozulmuş yeme davranışları arasındaki ilişkide aracı rolü olduğunu ve bu dolaylı ilişkinin olumsuz beden imajı düzeylerinde güçlendiğini belirlemiştir. Bu çalışmalar, beden imajı kaygılarının özellikle ikincil EB'nin gelişiminde merkezi bir mekanizma olarak işlev görebildiğini ve müdahale programlarının beden imajı bileşenlerini de hedeflemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.4. Egzersiz Bağımlılığı ve Yeme Bozuklukları

Egzersiz bağımlılığı (EB) ile yeme bozuklukları (YB) arasındaki ilişki, alandaki en tutarlı ve en kapsamlı biçimde ortaya konmuş bulgulardan birini oluşturmaktadır. Trott vd. (2020), yeme bozukluğu belirtileri gösteren bireylerde EB görülme olasılığının göstermeyenlere kıyasla 3,71 kat daha yüksek olduğunu meta-analitik çalışması ile olarak ortaya koymuştur. Campbell vd. (2025), YB tanılı bireylerde aşırı egzersizin güncel prevalansını %48, yaşam boyu prevalansını ise %63 olarak belirlemiş; bu oranların anoreksiya

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

nervozada en yüksek düzeyde olduğunu (%72 yaşam boyu) raporlamıştır. Bu bulgular, kompulsif egzersizin YB psikopatolojisinin merkezi bir bileşeni olduğunu ve Veale'in (1995) ikincil EB kavramsallaştırmasını güçlü biçimde desteklemektedir.

EB ile YB arasındaki ilişki tek yönlü değildir. Godoy-Izquierdo vd. (2021), sporcular bağlamında yürüttükleri sistematik derlemede EB'nin YB patolojisinin bir sonucu olarak ortaya çıkabildiğini, ancak aşırı egzersizin aynı zamanda bozulmuş yeme davranışlarının gelişiminde ve sürdürülmesinde merkezi bir rol oynadığını vurgulamıştır. Haglund vd. (2026) ise kompulsif egzersizin YB'li bireylerde daha şiddetli psikopatoloji, yüksek nüks riski ve uzamış tedavi süreleriyle ilişkili olduğunu göstermiştir. Goodwin vd. (2014), kompulsif egzersizde bozulmuş yeme tutumlarının mükemmeliyetçilik ve psikolojik morbidite ile birlikte anlamlı yordayıcılar olduğunu belirlemiştir. Bu çift yönlü ilişki, klinik değerlendirmelerde EB ve YB'nin birlikte taranması ve tedavi programlarının her iki durumu eş zamanlı olarak ele alması gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.5. Egzersiz Bağımlılığı ve Duygudurum

Egzersiz bağımlılığı (EB) ile duygudurum bozuklukları arasındaki ilişki, güncel meta-analitik kanıtlarla desteklenmektedir. Wang vd. (2025), 79 çalışmayı kapsayan meta-analizlerinde EB'nin depresyon, anksiyete ve stres ile orta düzeyde pozitif ilişkiler sergilediğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, EB'nin izole bir davranışsal sorun olmadığını, aksine daha geniş bir psikolojik sıkıntı örüntüsünün parçası olduğunu göstermektedir. Lichtenstein vd. (2018), yüksek EB riski taşıyan egzersiz yapan bireylerin düşük riskli gruba kıyasla %13 daha fazla depresyon ve %26 daha fazla duygusal stres bildirdiğini ve bu farkın sakatlanma durumunda daha da belirginleştiğini raporlamıştır.

Klinik düzeyde, EB ile psikiyatrik bozukluklar arasında yüksek bir birlikte görülme oranı bulunmaktadır. Colledge vd. (2022), EB riski taşıyan bireylerde depresyon, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ve çocukluk çağı travması puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğunu belirlemiştir. Back vd. (2021), olumsuz duygudurum düzenleme güçlüklerinin ve obsesif tutkunun EB'nin önemli psikolojik risk faktörleri arasında yer aldığını göstermiştir. Bu bulgular, EB'nin duygudurum düzenleme işlev bozukluğuyla yakından ilişkili olduğunu ve EB tarama ile müdahale süreçlerinde duygudurum belirtilerinin sistematik olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.6. Egzersiz Bağımlılığı, Benlik Saygısı ve Psikolojik İyi Oluş

Benlik saygısı, egzersiz bağımlılığının (EB) gelişiminde hem risk faktörü hem de sonuç değişkeni olarak incelenmektedir. Wågan vd. (2021), düzenli egzersiz yapan bireylerde benlik saygısı, psikolojik stres ve EB belirtilerinin birbirleriyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu ve haftalık dokuz saatten fazla egzersiz yapan bireylerin daha yüksek stres ve EB puanları ile daha düşük benlik saygısı sergilediğini belirlemiştir. Gori vd. (2021), aleksitimi ile EB arasındaki ilişkide beden imajı kaygılarının tam aracı rol üstlendiğini ve yüksek benlik saygısının bu ilişkiyi anlamsız düzeye indirerek koruyucu bir düzenleyici işlev gördüğünü ortaya koymuştur. Bu bulgular, düşük benlik saygısının EB'ye yatkınlık oluşturduğunu, yüksek benlik saygısının ise beden imajı kaygılarından kaynaklanan EB riskine karşı önleyici bir görevi üstlendiğini göstermektedir.

Psikolojik iyi oluş açısından, Cosh vd. (2023), rekreasyonel egzersiz yapan bireyler ve sporcularda kompulsif egzersizin yeme bozukluğu belirtileri kontrol edildikten sonra dahi klinik düzeyde anksiyete, depresyon ve stres belirtileri ile ilişkili olduğunu, ayrıca düşük yaşam doyumu ve düşük benlik saygısı ile yüksek sosyal fizik kaygı ile bağlantılı olduğunu göstermiştir. Olave vd. (2025), kadın üniversite öğrencilerinde EB'nin benlik saygısı ile negatif yönde ilişkili olduğunu ve bu ilişkide erken dönem uyumsuz şemaların aracı rol üstlendiğini belirlemiştir. Bu bulgular, EB müdahale programlarının benlik saygısını güçlendirmeyi ve uyumsuz bilişsel şemaları hedeflemeyi içermesi gerektiğine işaret etmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu derleme, egzersiz bağımlılığının (EB) psikolojik faktörlerle olan ilişkisini kavramsal çerçeve, kişilik özellikleri, motivasyonel faktörler, beden imajı, yeme bozuklukları, duygudurum ve benlik saygısı boyutlarında ele almıştır. Elde edilen bulgular, EB'nin izole bir davranışsal sorun olmadığını, aksine çok boyutlu psikolojik süreçlerin etkileşimiyle şekillenen karmaşık bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Mükemmeliyetçilik, narsisizm ve obsesif-kompulsif kişilik özellikleri EB ile tutarlı biçimde ilişkilendirilirken (Bircher vd., 2017), obsesif tutku ve kontrollü motivasyonun EB'nin motivasyonel temellerini oluşturduğu belirlenmiştir (Sicilia vd., 2018). Beden imajı memnuniyetsizliği ve yeme bozuklukları EB ile güçlü bir birlikte görülme örüntüsü sergilerken (Campbell vd., 2025; Guo vd., 2025), depresyon, anksiyete ve stres gibi duygudurum bozuklukları ile düşük benlik saygısı EB'nin hem risk faktörü hem de sonucu olarak işlev görmektedir (Wang vd., 2025; Wågan vd., 2021).

Bununla birlikte, mevcut literatürün bazı önemli sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışmaların büyük çoğunluğunun kesitsel desende yürütülmüş olması, belirlenen ilişkilerin yönü ve nedenselliği hakkında kesin çıkarımlar yapılmasını engellemektedir. EB'nin psikolojik sorunların bir nedeni mi, sonucu mu yoksa eş zamanlı bir belirtisi mi olduğu sorusu hâlâ yanıtsızdır. Ayrıca farklı çalışmalarda kullanılan EB ölçme araçlarının çeşitliliği (EAI, EDS-R, EDS-21, CET) ve tanı eşik değerlerindeki tutarsızlıklar, bulguların karşılaştırılabilirliğini sınırlandırmaktadır. EB'nin DSM-5'te bağımsız bir tanı kategorisi olarak yer almaması da kavramsal ve terminolojik belirsizlikleri sürdürmektedir. Gelecek araştırmaların boylamsal ve deneysel desenlerle nedensel ilişkileri aydınlatması, klinik ve klinik altı örneklemleri karşılaştırması ve kültürlerarası geçerlilik çalışmalarına ağırlık vermesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, EB çok faktörlü bir yapı olarak kişilik özellikleri, motivasyonel süreçler, beden imajı kaygıları, yeme bozuklukları, duygudurum bozuklukları ve benlik saygısı ile karşılıklı ve dinamik ilişkiler içindedir. Bu bulgular, EB'nin değerlendirilmesinde ve müdahalesinde bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Klinik uygulamalarda EB taramalarının yeme bozuklukları, duygudurum belirtileri ve beden imajı kaygılarını da kapsayacak biçimde genişletilmesi, müdahale programlarının benlik saygısını güçlendirmeyi, uyumlu motivasyonel düzenlemeleri desteklemeyi ve uyumsuz bilişsel şemaları hedeflemeyi içermesi önerilmektedir. Spor profesyonellerinin ve egzersiz uzmanlarının EB'nin psikolojik boyutları konusunda farkındalık kazanması, erken tanımlama ve uygun yönlendirme süreçlerinin etkinliğini artırabilir.

KAYNAKÇA

Adams, J., & Kirkby, R. J. (2001). Exercise dependence and overtraining: The physiological and psychological consequences of excessive exercise. *Sports Medicine, Training and Rehabilitation, 10*(3), 199–222.

Andreassen, C. S., Griffiths, M. D., Gjertsen, S. R., Krossbakken, E., Kvam, S., & Pallesen, S. (2013). The relationships between behavioral addictions and the five-factor model of personality. *Journal of Behavioral Addictions, 2*(2), 90–99. https://doi.org/10.1556/JBA.2.2013.003

Back, J., Josefsson, T., Ivarsson, A., & Gustafsson, H. (2021). Psychological risk factors for exercise dependence. *International Journal of Sport and Exercise Psychology, 19*(3), 461–479.

Baptista, J. G., Palma, A., Segal, A., & Escudeiro, G. (2019). Exercise dependence: An updated systematic review. *Journal of Exercise Physiology Online, 22*(5), 105–125.

Berczik, K., Szabó, A., Griffiths, M. D., Kurimay, T., Kun, B., Urbán, R., & Demetrovics, Z. (2012). Exercise addiction: Symptoms, diagnosis, epidemiology, and etiology. *Substance Use & Misuse, 47*(4), 403–417.

Bircher, J., Griffiths, M. D., Kasos, K., Demetrovics, Z., & Szabo, A. (2017). Exercise addiction and personality: A two-decade systematic review of the empirical literature (1995–2016). *Baltic Journal of Sport and Health Sciences, 3*(106), 19–33.

Campbell, C., Bhatt, V., Engel, B., & Touyz, S. (2025). The prevalence of excessive exercise in eating disorders: A systematic review and meta-analysis. *European Eating Disorders Review, 33*(2), 335–356. https://doi.org/10.1002/erv.3131

Colledge, F., Buchner, U. G., Schmidt, A., & Gerber, M. (2022). Do people at risk of exercise addiction differ from healthy individuals in terms of depression, ADHD and childhood trauma? *European Journal of Sport Science, 22*(6), 898–907. https://doi.org/10.1080/17461391.2021.1898990

Colledge, F., Cody, R., Buchner, U. G., Schmidt, A., Pühse, U., Gerber, M., Wiesbeck, G., Lang, U. E., & Walter, M. (2020). Excessive exercise—A meta-review. *Frontiers in Psychiatry, 11*, 521572. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2020.521572

Corazza, O., Simonato, P., Demetrovics, Z., Mooney, R., van de Ven, K., Roman-Urrestarazu, A., Rácmolnár, L., De Luca, I., Cinosi, E., Santacroce, R., Maréchal, N., Bersani, G., & Martinotti, G. (2019). The emergence of exercise addiction, body dysmorphic disorder, and other image-related psychopathological correlates in fitness settings: A cross sectional study. *PLoS ONE, 14*(4), e0213060. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0213060

Cosh, S., Maguire, C., Crabb, S., & Tully, P. J. (2023). Compulsive exercise and its relationship with mental health and psychosocial wellbeing in recreational exercisers and athletes. *Journal of Science and Medicine in Sport, 26*(6), 322–327. https://doi.org/10.1016/j.jsams.2023.05.003

Costa, S., Coppolino, P., & Oliva, P. (2016). Exercise dependence and maladaptive perfectionism: The mediating role of basic psychological needs. *International Journal of Mental Health and Addiction, 14*, 241–256. https://doi.org/10.1007/s11469-015-9586-6

De la Vega, R., Parastatidou, I. S., Ruíz-Barquín, R., & Szabo, A. (2016). Exercise addiction in athletes and leisure exercisers: The moderating role of passion. *Journal of Behavioral Addictions, 5*(2), 325–331. https://doi.org/10.1556/2006.5.2016.043

Egorov, A. Y., & Szabo, A. (2013). The exercise paradox: An interactional model for a clearer conceptualization of exercise addiction. *Journal of Behavioral Addictions, 2*(4), 199–208. https://doi.org/10.1556/JBA.2.2013.4.2

Godoy-Izquierdo, D., Ramírez, M. J., Díaz, I., & López-Mora, C. (2021). A systematic review on exercise addiction and the disordered eating–eating disorders continuum in the competitive sport context. *International Journal of Mental Health and Addiction, 19*(4), 1359–1380. https://doi.org/10.1007/s11469-021-00568-1

Goodwin, H., Haycraft, E., & Meyer, C. (2014). Compulsive exercise: The role of personality, psychological morbidity, and disordered eating. *Personality and Individual Differences, 71*, 32–36. https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.07.015

Gori, A., Topino, E., & Griffiths, M. D. (2021). The relationship between alexithymia, dysmorphic concern, and exercise addiction: The moderating effect of self-esteem. *Journal of Personalized Medicine, 11*(11), 1111. https://doi.org/10.3390/jpm11111111

Griffiths, M. D. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use, 10*(4), 191–197. https://doi.org/10.1080/14659890500114359

Guo, S., Li, Y., Zhang, X., Wang, L., & Chen, H. (2025). Body image and risk of exercise addiction in adults: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Behavioral Addictions, 14*(1), 1–18. https://doi.org/10.1556/2006.2025.00001

Haglund, E., Bouchta, N., Birgegård, A., Forsén Mantilla, E., Bulik, C. M., Frans, E., & Monell, E. (2026). Associations between compulsive exercise and mental health constructs in eating disorders. *Journal of Eating Disorders, 14*, 32. https://doi.org/10.1186/s40337-025-01517-2

Hamer, M., & Karageorghis, C. I. (2007). Psychobiological mechanisms of exercise dependence. *Sports Medicine, 37*(6), 477–484. https://doi.org/10.2165/00007256-200737060-00002

Hausenblas, H. A., & Symons Downs, D. (2002). Exercise dependence: A systematic review. *Psychology of Sport and Exercise, 3*(2), 89–123. https://doi.org/10.1016/S1469-0292(00)00015-7

Lichtenstein, M. B., Christiansen, E., Elklit, A., Bilenberg, N., & Støving, R. K. (2014). Exercise addiction: A study of eating disorder symptoms, quality of life, personality traits and attachment styles. *Psychiatry Research, 215*(2), 410–416. https://doi.org/10.1016/j.psychres.2013.11.010

Olave, L., Estévez, A., Momeñe, J., Macía, P., Iruarrizaga, I., & Jáuregui, P. (2025). Exploring exercise addiction, self-esteem, and early maladaptive schemas: A cross-sectional study among female university students. *Healthcare, 13*(4), 422. https://doi.org/10.3390/healthcare13040422

Reardon, C. L., & Hitchcock, M. E. (2024). Mental health in individual versus team sports athletes. *International Review of Psychiatry, 36*(1–2), 1–15.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist, 55*(1), 68–78. https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68

Sicilia, Á., Alías-García, A., Ferriz, R., & Moreno-Murcia, J. A. (2018). Exercise motivational regulations and exercise addiction: The mediating role of passion. *Journal of Behavioral Addictions, 7*(2), 482–492. https://doi.org/10.1556/2006.7.2018.36

Şahin, M., Yıldız, M., Yıldırım, İ., & Baydil, B. (2025). The roles of body image, drive for muscularity, and spiritual well-being in the relationship between disordered eating and exercise addiction among sports science students: A moderated model. *Journal of Eating Disorders, 13*, 47. https://doi.org/10.1186/s40337-025-01199-w

Tang, J., Zhang, Y., Li, X., Wang, S., & Chen, L. (2023). Obsessive-compulsive personality disorder traits, self-efficacy, and exercise addiction among Chinese college students. *Behavioral Sciences, 13*(10), 857. https://doi.org/10.3390/bs13100857

Trott, M., Jackson, S. E., Firth, J., Fisher, A., Johnstone, J., Mistry, A., Stubbs, B., & Smith, L. (2020). A comparative meta-analysis of the prevalence of exercise addiction in adults with and without indicated eating disorders. *Eating and Weight Disorders – Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity, 26*(1), 37–46. https://doi.org/10.1007/s40519-019-00842-1

Vardar, E., Vardar, S. A., Tokuç, B., Tüfekçi, T., & Yanık, M. (2012). Egzersiz bağımlılığı ve psikopatolojik özellikler. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 25*(1), 51–57. https://doi.org/10.5350/DAJPN2012250106

Veale, D. (1995). Does primary exercise dependence really exist? In J. Annett, B. Cripps, & H. Steinberg (Eds.), *Exercise addiction: Motivation for participation in sport and exercise* (pp. 71–75). British Psychological Society.

Wagan, F., Darvik, M., & Pedersen, A. V. (2021). Associations between self-esteem, psychological stress, and the risk of exercise dependence. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 18*(11), 5577. https://doi.org/10.3390/ijerph18115577

Wang, K., Li, Y., Zhang, T., Luo, J., & Luo, L. (2025). The association between exercise addiction and mental health: A comprehensive meta-analysis. *Journal of Behavioral Addictions, 14*(1), 175–195. https://doi.org/10.1556/2006.2025.00006

Warburton, D. E. R., & Bredin, S. S. D. (2017). Health benefits of physical activity: A systematic review of current systematic reviews. *Current Opinion in Cardiology, 32*(5), 541–556. https://doi.org/10.1097/HCO.0000000000000437

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Weinstein, A., Maayan, G., & Weinstein, Y. (2023). Exercise addiction: A narrative overview of research issues. *Dialogues in Clinical Neuroscience, 25*(1), 1–9. https://doi.org/10.1080/19585969.2023.2164841

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN HALK OYUNLARI DERSİNE YÖNELİK TUTUMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Öznur Akpınar
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
oznurakpinar@kmu.edu.tr - 0000-0002-8775-8724

Doç. Dr. Melek Kurşunel
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
melekkursunel@kmu.edu.tr- 0000-0001-9707-7271

Doç. Dr. Hande Baba Kaya
Düzce Üniversitesi,
handebabakaya@duzce.edu.tr - 0000-0002-9281-2588

Prof. Dr. Selahattin Akpınar
Düzce Üniversitesi,
selahattinakpinar@duzce.edu.tr - 0000-0002-1676-4465

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin halk oyunları dersine yönelik tutumlarını belirlemek ve bu tutumların cinsiyet, sınıf düzeyi, yaş, halk oyunları deneyimi, dersi seçmeli olarak yeniden seçme durumu, derste algılanan başarı ve düzenli egzersiz yapma durumu gibi değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu, seçkisiz olmayan (uygun) örnekleme yöntemiyle belirlenen toplam 100 öğrenci (48 kadın, 52 erkek) oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Turan (2015) tarafından geliştirilen, tek faktörlü ve 13 maddeden oluşan "Halk Oyunları Dersi Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçeğin bu araştırma örneklemindeki Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .955 olarak bulunmuştur. Verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle analizlerde Mann Whitney U-Testi, Kruskal Wallis H-Testi ve Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı gibi non-parametrik istatistiksel teknikler kullanılmıştır. Bulgulara göre öğrencilerin halk oyunları dersine yönelik tutumları orta düzeyin üzerinde olumludur (Ort.=48.78; Ss=11.85). Tutum puanları; cinsiyete göre kadın öğrenciler lehine, halk oyunları deneyimine göre deneyimli öğrenciler lehine, dersi seçmeli olsa yeniden seçme durumuna göre seçeceğini belirten öğrenciler lehine ve derste algılanan başarıya göre başarılı olduğunu belirten öğrenciler lehine anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Düzenli egzersiz yapma durumu ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık bulunmazken, yaş ile tutum puanı arasında düşük düzeyde, pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Sonuç olarak, halk oyunları dersine yönelik olumlu tutum geliştirilmesinde önceden edinilen deneyimin ve cinsiyetin önemli belirleyiciler olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler : Halk oyunları, Tutum, Spor bilimleri fakültesi, Beden eğitimi

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1. GİRİŞ

Kültür, bir toplumun nesilden nesile aktardığı maddi ve manevi değerler bütünüdür ve bu aktarım sürecinde eğitim kurumları kilit bir rol üstlenmektedir (Yoncalık, 2004). Zengin bir tarihi ve kültürel birikime sahip olan Türkiye'de, bu mirasın genç kuşaklara aktarılmasında halk oyunları önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Dans, tarihsel süreç içerisinde çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuş ve eğitimdeki rolü giderek artan bir kavram haline gelmiştir (Aktaş, 1999). Dünyanın birçok ülkesinde ilkokuldan üniversiteye kadar eğitim kurumlarında yer bulan dans eğitimi, beden eğitimi müfredatında halk dansı, yaratıcı dans, sosyal danslar, hareket eğitimi ve ritim eğitimi gibi çeşitli formlarda karşımıza çıkmaktadır (Purcell, 1994). Alan yazında yer alan çalışmalar, beden eğitimi ve spor derslerinde dans etkinliklerinin bireylerin hareket eğitimine katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Aldemir, 2010). Dans eğitiminin yalnızca fiziksel becerilerin gelişimiyle sınırlı kalmayıp; sanatsal, zihinsel ve duygusal işlevleri de içerdiği belirtilmektedir (McCormack, 2001, akt. Demirel, 2012).

Bireyin bir nesneye, duruma ya da olaya yönelik geliştirdiği önceden biçimlenmiş duygu, düşünce ve davranış eğilimleri bütünü olarak tanımlanan tutum (Özyürek, 2013), bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç temel bileşenden oluşmaktadır (Tavşancıl, 2014; Madran, 2012). Bireyin bir konu hakkındaki düşünceleri, o konuya yönelik duygularını ve davranışsal eğilimini şekillendirmektedir (İnceoğlu, 2010). Öğrencilik yıllarının, bireylerin bir derse yönelik tutum geliştirmesinde kritik bir dönem olduğu düşünüldüğünde, beden eğitimi ve spor bilimleri alanında öğrenim gören öğrencilerin halk oyunları dersine yönelik tutumlarının belirlenmesi büyük önem taşımaktadır (Turan, 2015).

Bu ihtiyaçtan hareketle Turan (2015) tarafından geliştirilen "Beden Eğitimi Öğretmen Adayları İçin Halk Oyunları Dersi Tutum Ölçeği", alan yazınındaki bu boşluğu doldurmayı amaçlayan özgün bir ölçme aracı olarak literatüre kazandırılmıştır. Tek faktörlü ve 13 maddeden oluşan bu ölçek, yüksek düzeyde geçerlik ve güvenirlik değerleri (KMO=.915; Cronbach Alpha=.94) ile beden eğitimi öğretmen adaylarının halk oyunları dersine yönelik tutumlarının ölçülmesinde kullanılabilir bir araç olarak sunulmuştur.

Bu ölçeğin geliştirilmesinin ardından yapılan çalışmalarda da halk oyunları ve dans derslerine yönelik tutumların çeşitli değişkenler açısından farklılaştığı rapor edilmiştir. Örneğin Uğurlu ve Gülgen (2022), aynı ölçeği kullanarak beden eğitimi öğretmen adayları üzerinde yaptıkları çalışmada, kadın öğrencilerin tutumlarının erkek öğrencilere kıyasla anlamlı düzeyde daha olumlu olduğunu ve halk oyunları deneyimine sahip öğrencilerin tutumlarının deneyimsiz öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Benzer şekilde Özbal ve diğerleri (2022), ritim eğitimi ve dans dersine yönelik tutumların kazanım alt boyutunda kadın öğrenciler lehine anlamlı farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Yoncalık (2007) da kültür ve spor bağlamında cinsiyetin dansa yönelik tutum üzerinde etkili bir değişken olduğunu ortaya koymuştur.

Alan yazın incelendiğinde, halk oyunları dersine yönelik tutumu inceleyen çalışmaların büyük ölçüde beden eğitimi öğretmenliği bölümü öğrencileriyle sınırlı kaldığı, buna karşın antrenörlük eğitimi, spor yöneticiliği ve rekreasyon gibi farklı bölümleri de bünyesinde barındıran Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılmış bir çalışmaya rastlanmadığı görülmektedir. Bu durum, mevcut araştırmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülen özgün yönünü oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin halk oyunları dersine yönelik tutumlarını belirlemek ve bu tutumların cinsiyet, sınıf düzeyi, yaş, halk oyunları deneyimi, dersi seçmeli olarak yeniden seçme durumu, derste algılanan başarı ve düzenli egzersiz yapma durumu gibi çeşitli değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin halk oyunları dersine yönelik tutum düzeyleri nedir?
2. Öğrencilerin tutum puanları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Öğrencilerin tutum puanları halk oyunları deneyimine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
4. Öğrencilerin tutum puanları dersi seçmeli olsa yeniden seçme durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
5. Öğrencilerin tutum puanları derste algılanan başarıya göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
6. Öğrencilerin tutum puanları düzenli egzersiz yapma durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
7. Öğrencilerin tutum puanları sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
8. Öğrencilerin yaşı ile tutum puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin halk oyunları dersine yönelik tutumlarını ve bu tutumların çeşitli değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan tarama modelleri, araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesneyi kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışır (Karasar, 2008). Öğrencilerin tutum puanlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, yaş, halk oyunları deneyimi, dersi seçmeli olarak yeniden seçme durumu, derste algılanan başarı ve düzenli egzersiz yapma durumu gibi değişkenler açısından karşılaştırılması amaçlandığından, araştırma aynı zamanda ilişkisel tarama modeli özelliği de taşımaktadır.

2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu, 2025-2026 eğitim-öğretim yılında bir Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören ve Halk Oyunları dersini almış olan, seçkisiz olmayan (uygun) örnekleme yöntemiyle belirlenmiş toplam 100 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Katılımcıların %48,0'i (n=48) kadın, %52,0'si (n=52) erkek öğrencilerden oluşmakta olup, yaşları 18 ile 37 arasında değişmekte (Ort.=21,43; Ss=3,09) ve çalışma grubunun 1., 2., 3. ve 4. sınıf düzeylerinde öğrenim gören öğrencilerden meydana geldiği görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilere ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilere İlişkin Demografik Bilgiler

Değişken	Grup	n	%
Cinsiyet	Kadın	48	48.0
	Erkek	52	52.0
Sınıf Düzeyi	1. Sınıf	16	16.0
	2. Sınıf	25	25.0
	3. Sınıf	13	13.0
	4. Sınıf	46	46.0
Halk Oyunları Deneyimi	Var	56	56.0
	Yok	44	44.0
Ders Seçmeli Olsa Seçer misin?	Evet	63	63.0
	Hayır	37	37.0
Derste Başarılı mısın?	Evet	65	65.0
	Hayır	35	35.0
Düzenli Egzersiz Yapıyor musun?	Evet	68	68.0
	Hayır	32	32.0
Toplam		100	100.0

Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunu 4. sınıf öğrencileri (%46,0) oluşturmaktadır. Öğrencilerin %56,0'sı daha önce halk oyunları ile ilgili bir deneyime (kurs, topluluk, gösteri vb.) sahip olduğunu, %63,0'ü halk oyunları dersi seçmeli olarak sunulsa bu dersi yeniden seçeceğini, %65,0'i bu derste kendini başarılı gördüğünü ve %68,0'i düzenli olarak egzersiz yaptığını belirtmiştir.

3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Turan (2015) tarafından beden eğitimi öğretmen adaylarının halk oyunları dersine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilen "Halk Oyunları Dersi Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçeğin geliştirilme sürecinde, araştırmacı tarafından oluşturulan 40 maddelik madde havuzu, alan uzmanlarının görüşüne sunularak kapsam geçerliği sınanmış, ardından 112 kişilik bir örnekleme uygulanan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda ölçek, tek faktörlü ve 13 maddelik nihai yapısına

kavuşturulmuştur. Ölçeğin geliştirilme aşamasında elde edilen KMO örneklem uyum katsayısı .915, Bartlett Küresellik Testi sonucu anlamlı ($\chi^2(78)=1013,923$; $p<.001$) bulunmuş; birinci faktörün açıkladığı varyans %58,80 olarak hesaplanmıştır. Orijinal çalışmada ölçeğin iç tutarlılık güvenirliğine ilişkin Cronbach Alpha katsayısı .94, Spearman Brown iki yarı test güvenirlik katsayısı ise .93 olarak rapor edilmiştir (Turan, 2015).

Ölçek, "Kesinlikle Katılıyorum (5)", "Katılıyorum (4)", "Kararsızım (3)", "Katılmıyorum (2)" ve "Hiç Katılmıyorum (1)" şeklinde derecelendirilen 5'li Likert tipinde hazırlanmış olup, tamamı olumlu yönde ifade edilmiş 13 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 13, en yüksek puan ise 65'tir. Ölçekten alınan puanın yükselmesi, bireyin halk oyunları dersine yönelik tutumunun o ölçüde olumlu olduğunu; puanın düşmesi ise tutumun o ölçüde olumsuz olduğunu göstermektedir. Ölçek tek boyutlu bir yapıya sahip olduğundan alt boyut ya da alt ölçek puanı hesaplanmamakta, doğrudan toplam puan üzerinden değerlendirme yapılmaktadır.

Mevcut araştırma kapsamında toplanan veriler üzerinde ölçeğin iç tutarlılığı yeniden test edilmiş ve Cronbach Alpha katsayısı .955 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, ölçeğin Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden oluşan mevcut çalışma grubunda da yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenirliğine ilişkin ayrıntılı madde analizi sonuçları Bulgular bölümünde sunulmuştur.

4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, araştırmacı tarafından öğrencilere yüz yüze uygulanan ölçek formu aracılığıyla, öğrencilerin gönüllü katılımı esas alınarak toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programına aktarılarak analiz edilmiştir.

Verilerin analizine geçilmeden önce, gruplar arası karşılaştırmalarda kullanılacak istatistiksel tekniğin (parametrik/non-parametrik) belirlenmesi amacıyla ölçekten elde edilen toplam puanların normal dağılım gösterip göstermediği *Shapiro-Wilk* testi ile incelenmiş; ayrıca dağılımın çarpıklık ve basıklık katsayıları hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonucunda toplam puanların normal dağılım göstermediği belirlenmiştir ($W=.951$; $p=.001$; $p<.05$; Çarpıklık=-.522; Basıklık=-.552). Bu doğrultuda, araştırmada aşağıdaki non-parametrik istatistiksel teknikler kullanılmıştır:

- Ölçeğin bu araştırma örneklemindeki iç tutarlılığını belirlemek amacıyla Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır.
- İki kategorili değişkenler (cinsiyet, halk oyunları deneyimi, dersi seçmeli olsa seçme durumu, derste başarı algısı, düzenli egzersiz yapma durumu) açısından tutum puanlarının karşılaştırılmasında Mann Whitney U-Testi kullanılmıştır.
- İkiden fazla kategoriye sahip değişken (sınıf düzeyi) açısından tutum puanlarının karşılaştırılmasında Kruskal Wallis H-Testi kullanılmıştır.
- Sürekli bir değişken olan yaş ile tutum puanı arasındaki ilişkinin incelenmesinde Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Analizlerde anlamlılık düzeyi p<.05 olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

1. Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Yöntem bölümünde belirtildiği üzere, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden elde edilen veriler üzerinde Halk Oyunları Dersi Tutum Ölçeği'nin (13 madde, tek faktörlü) mevcut örneklemdeki güvenirliğini test etmek amacıyla iç tutarlılık analizi yapılmış ve Cronbach Alpha katsayısı .955 olarak bulunmuştur (%95 GA: .940–.967). Maddelere ilişkin ortalama, standart sapma, madde-toplam korelasyonu ve madde silindiğinde elde edilen Cronbach Alpha değerleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Madde-Toplam Test Korelasyon Sonuçları

Madde No	Ort.	Ss	Madde-Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde Alpha
h1	3.71	1.17	.838	.949
h2	3.85	1.03	.774	.951
h3	3.65	1.12	.834	.949
h4	3.70	1.10	.793	.950
h5	3.87	1.08	.801	.950
h6	3.79	1.09	.756	.951
h7	3.79	1.09	.752	.951
h8	3.86	1.04	.775	.951
h9	3.81	1.14	.784	.951
h10	3.65	1.18	.774	.951
h11	3.80	1.11	.826	.949
h12	3.91	1.06	.804	.950
h13	3.39	1.47	.566	.959

Tablo 2 incelendiğinde, madde-toplam test korelasyonlarının .566 ile .838 arasında değiştiği görülmektedir. Tüm maddelerin madde-toplam korelasyon değerlerinin .30'un oldukça üzerinde olması, her bir maddenin ölçülen özelliği ayırt etme gücünün yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılması durumunda genel güvenirlik katsayısında (Cronbach Alpha=.955) anlamlı bir artış gözlenmemiş, aksine tüm maddeler ölçeğin güvenirliğine katkı sağlamıştır. Bu bulgular doğrultusunda, ölçeğin 13 maddelik özgün yapısıyla mevcut örneklemde de kullanılabilir olduğu sonucuna varılmıştır.

2. Halk Oyunları Dersi Tutum Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Katılımcıların ölçekten aldıkları toplam puanlar 13 ile 65 arasında değişebilmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçekten aldıkları toplam puanlara ilişkin betimsel istatistikler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Tutum Ölçeği Toplam Puanına İlişkin Betimsel İstatistikler

N	Ort.	Ss	Min.	Max.	Ortanca
100	48.78	11.85	19	65	50.00

Tablo 3'e göre, araştırmaya katılan öğrencilerin halk oyunları dersine yönelik tutum puanları ortalaması 48,78 (Ss=11,85) olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 65 olduğu göz önüne alındığında, öğrencilerin genel olarak halk oyunları dersine yönelik orta düzeyin üzerinde, olumlu bir tutuma sahip oldukları söylenebilir.

3. Verilerin Normallik Sınamasına İlişkin Bulgular

Gruplar arası karşılaştırmalarda kullanılacak istatistiksel test türünü (parametrik/non-parametrik) belirlemek amacıyla, tutum ölçeği toplam puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Toplam Puanların Normallik Sınamasına İlişkin Bulgular

	N	Statistik	Sd	p	Çarpıklık	Basıklık
Toplam Puan	100	.951	100	.001	-.522	-.552

Tablo 4'e göre, Shapiro-Wilk normallik testi sonucunda toplam puanların normal dağılım göstermediği belirlenmiştir (W=.951; p=.001; p<.05). Bu bulguyu destekler nitelikte, dağılıma ilişkin çarpıklık (skewness) katsayısının -.522, basıklık (kurtosis) katsayısının ise -.552 olduğu görülmektedir. Çarpıklık katsayısının negatif yönde olması, dağılımın yüksek puanlara doğru yığılma gösterdiğine (sola çarpık dağılım) işaret etmektedir; bu durum, öğrencilerin önemli bir bölümünün ölçekten görece yüksek puanlar almasından (tavan etkisine yakın bir eğilimden) kaynaklanmaktadır. Hem Shapiro-Wilk test sonucu hem de çarpıklık-basıklık katsayıları birlikte değerlendirildiğinde, toplam puanların normal dağılım varsayımını karşılamadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, gruplar arası karşılaştırmalarda parametrik testler yerine non-parametrik testler (iki grup karşılaştırmaları için Mann Whitney U-Testi, ikiden fazla grup karşılaştırmaları için Kruskal Wallis H-Testi) kullanılmıştır. Yaş değişkeni ile tutum puanı arasındaki ilişki ise Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı ile incelenmiştir.

4. Cinsiyet Değişkenine Göre Bulgular

Öğrencilerin halk oyunları dersine yönelik tutum puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Mann Whitney U-Testi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Tablo 5. Cinsiyet Değişkenine Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıra Toplamı	U	z	p
Kadın	48	58.43	2804.50	1628.50	2.625	.009
Erkek	52	43.18	2245.50			

Tablo 5 incelendiğinde, öğrencilerin halk oyunları dersine yönelik tutum puanlarının cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir (U=1628.50; z=2.625; p<.05). Sıra ortalamaları dikkate alındığında, kadın öğrencilerin (Sıra Ort.=58.43) halk oyunları dersine yönelik tutumlarının, erkek öğrencilerin (Sıra Ort.=43.18) tutumlarından anlamlı düzeyde daha olumlu olduğu söylenebilir.

5. Halk Oyunları Deneyimi Değişkenine Göre Bulgular

Öğrencilerin daha önce halk oyunları ile ilgili bir deneyime sahip olup olmama durumuna göre tutum puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U-Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Halk Oyunları Deneyimine Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Deneyim	n	Sıra Ort.	Sıra Toplamı	U	z	p
Var	56	62.29	3488.50	1892.50	4.587	.000
Yok	44	35.49	1561.50			

Tablo 6'ya göre, halk oyunları deneyimi olan (Sıra Ort.=62.29) ile olmayan (Sıra Ort.=35.49) öğrencilerin tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (U=1892.50; z=4.587; p<.001). Buna göre, daha önce halk oyunları ile ilgili bir deneyime (kurs, topluluk, gösteri vb.) sahip olan öğrencilerin, deneyimi olmayan öğrencilere kıyasla halk oyunları dersine yönelik anlamlı derecede daha olumlu bir tutum sergiledikleri söylenebilir.

6. Dersin Yeniden Seçilme Durumuna Göre Bulgular

Öğrencilerin, halk oyunları dersi seçmeli olarak sunulsa yeniden seçip seçmeyecekleri durumuna göre tutum puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U-Testi ile incelenmiş, sonuçlar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Dersi Seçmeli Olsa Seçme Durumuna Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Seçme Durumu	n	Sıra Ort.	Sıra Toplamı	U	z	p
Evet	63	61.95	3903.00	1887.00	5.151	.000
Hayır	37	31.00	1147.00			

Tablo 7 incelendiğinde, ders seçmeli olsa yeniden seçeceğini belirten öğrencilerin (Sıra Ort.=61.95) tutum puanları ile seçmeyeceğini belirten öğrencilerin (Sıra Ort.=31.00) tutum

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir (U=1887.00; z=5.151; p<.001). Beklendiği üzere, dersi tekrar seçeceğini belirten öğrencilerin halk oyunları dersine yönelik tutumlarının anlamlı düzeyde daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, geliştirilen ölçüm aracının ölçüt geçerliğine (kriter geçerliği) ilişkin de dolaylı bir kanıt olarak değerlendirilebilir.

7. Derste Başarı Algısına Göre Bulgular

Öğrencilerin halk oyunları dersinde kendilerini başarılı görüp görmeme durumlarına göre tutum puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U-Testi uygulanmış, sonuçlar Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Derste Başarılı Olma Durumuna Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Başarı Algısı	n	Sıra Ort.	Sıra Toplamı	U	z	p
Evet	65	61.38	3990.00	1845.00	5.113	.000
Hayır	35	30.29	1060.00			

Tablo 8'e göre, halk oyunları dersinde kendini başarılı gören öğrencilerin (Sıra Ort.=61.38) tutum puanları, kendini başarılı görmeyen öğrencilerin (Sıra Ort.=30.29) tutum puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir (U=1845.00; z=5.113; p<.001). Bu bulgu, dersteki başarı algısı ile derse yönelik tutum arasında güçlü bir ilişki olduğuna işaret etmektedir.

8. Düzenli Egzersiz Yapma Durumuna Göre Bulgular

Öğrencilerin düzenli egzersiz yapıp yapmama durumlarına göre halk oyunları dersine yönelik tutum puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U-Testi ile incelenmiş, sonuçlar Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Düzenli Egzersiz Yapma Durumuna Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Egzersiz	n	Sıra Ort.	Sıra Toplamı	U	z	p
Evet	68	53.79	3657.50	1311.50	1.651	.099
Hayır	32	43.52	1392.50			

Tablo 9 incelendiğinde, düzenli egzersiz yapan (Sıra Ort.=53.79) ve yapmayan (Sıra Ort.=43.52) öğrencilerin halk oyunları dersine yönelik tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir (U=1311.50; z=1.651; p>.05). Bu bulguya göre, öğrencilerin halk oyunları dersine yönelik tutumlarının düzenli egzersiz yapma alışkanlığından bağımsız olduğu söylenebilir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

9. Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Bulgular

Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre halk oyunları dersine yönelik tutum puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H-Testi uygulanmış, sonuçlar Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Sınıf Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

Sınıf	n	Ort.	Ss	Sıra Ort.	Sd	p
1. Sınıf	16	42.38	13.97	36.94	3	.054
2. Sınıf	25	46.96	10.91	45.12		
3. Sınıf	13	48.38	12.86	50.12		
4. Sınıf	46	52.11	10.41	58.25		

Tablo 10 incelendiğinde, Kruskal Wallis H-Testi sonucunda öğrencilerin halk oyunları dersine yönelik tutum puanlarının sınıf düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($\chi^2(3)=7.654$; $p=.054$; $p>.05$). Bununla birlikte, sıra ortalamaları incelendiğinde tutum puanlarının sınıf düzeyi arttıkça yükselen bir eğilim gösterdiği (1. sınıf Sıra Ort.=36.94 iken 4. sınıf Sıra Ort.=58.25) dikkat çekmektedir; ancak bu artış istatistiksel anlamlılık sınırına ($p=.05$) yakın olmakla birlikte anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır.

10. Yaş Değişkeni ile Tutum Puanı Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Öğrencilerin yaşları ile halk oyunları dersine yönelik tutum puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla, verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Yaş ile Tutum Puanı Arasındaki Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

	N	rho	p
Yaş – Toplam Tutum Puanı	100	.236	.018

Tablo 11'e göre, öğrencilerin yaşı ile halk oyunları dersine yönelik tutum puanları arasında pozitif yönde, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($rho=.236$; $p<.05$). Bu bulgu, yaş arttıkça halk oyunları dersine yönelik tutumun da hafif düzeyde olumlulaştığına işaret etmekle birlikte, ilişkinin düşük düzeyde olması nedeniyle bu bulgunun temkinli yorumlanması gerekmektedir.

11. Bulguların Özeti

Araştırma bulguları toplu olarak değerlendirildiğinde; Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin halk oyunları dersine yönelik tutumlarının cinsiyete göre kadın öğrenciler lehine, halk oyunları deneyimi olan öğrenciler lehine, dersi yeniden seçeceğini belirten öğrenciler lehine ve derste kendini başarılı gören öğrenciler lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı; buna karşın düzenli egzersiz yapma durumuna ve sınıf düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

farklılık göstermediği (sınıf düzeyinde farkın anlamlılık sınırına yakın olduğu) tespit edilmiştir. Ayrıca yaş ile tutum puanı arasında düşük düzeyde, pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

TARTIŞMA

Bu araştırmada, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin halk oyunları dersine yönelik tutumları Turan (2015) tarafından geliştirilen ölçek aracılığıyla incelenmiş ve elde edilen bulgular ilgili alan yazın ışığında bu bölümde tartışılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçekten aldıkları toplam puan ortalamasının (Ort.=48.78; Ss=11.85), ölçekten alınabilecek en yüksek puanın (65) yaklaşık %75'ine karşılık gelmesi, öğrencilerin halk oyunları dersine yönelik genel olarak olumlu bir tutuma sahip olduklarına işaret etmektedir. Bu bulgu, dans ve hareket eğitiminin bireyler için sanatsal, fiziksel, zihinsel ve duygusal işlevler içerdiği yönündeki kuramsal yaklaşımlarla (McCormack, 2001, akt. Demirel, 2012) örtüşmektedir.

Cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde, kadın öğrencilerin halk oyunları dersine yönelik tutumlarının erkek öğrencilere kıyasla istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, ölçeği geliştiren Turan'ın (2015) kendi çalışmasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulamamış olmasıyla (kadın Sıra Ort.=64.49; erkek Sıra Ort.=52.56; p=.067) doğrudan örtüşmemekle birlikte, aynı ölçme aracının kullanıldığı daha sonraki bir çalışmada Uğurlu ve Gülgen'in (2022) elde ettiği "kadın öğrenciler lehine anlamlı farklılık" bulgusuyla tam olarak tutarlıdır. Benzer şekilde Özbal ve diğerleri (2022) de ritim eğitimi ve dans dersine yönelik tutumların kazanım alt boyutunda kadın öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık tespit etmiş ve bu durumu kadınların ritim çalışmalarına yatkınlığıyla ilişkilendirmiştir. Yoncalık (2007) da cinsiyetin dansa yönelik tutumu etkileyen önemli bir değişken olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda, mevcut araştırmanın bulgusunun, Turan'ın (2015) tekil bulgusundan çok, alan yazınındaki genel eğilimle uyumlu olduğu söylenebilir. Bu farklılığın; örneklem büyüklüğü, katılımcıların öğrenim gördüğü bölüm (Spor Bilimleri Fakültesi bünyesindeki farklı bölümler ile yalnızca beden eğitimi öğretmenliği bölümü) ve toplumsal cinsiyet rollerinin dansa bakışı şekillendirme biçiminden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Halk oyunları deneyimi değişkenine göre, daha önce bu alanda bir deneyime (kurs, topluluk, gösteri vb.) sahip olan öğrencilerin tutumlarının, deneyimi olmayan öğrencilere kıyasla anlamlı düzeyde daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, Uğurlu ve Gülgen'in (2022) "deneyimli öğrenciler lehine anlamlı farklılık" şeklindeki bulgusuyla birebir örtüşmektedir. Bu durum, doğrudan deneyimle kazanılan beceri ve başarı hissinin, bireyin ilgili etkinliğe yönelik olumlu duyuşsal özellikler geliştirmesine katkı sağladığı şeklinde yorumlanabilir (Bloom, 2012).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Dersin seçmeli olarak sunulması durumunda yeniden seçileceğini belirten öğrencilerin tutum puanlarının, seçmeyeceğini belirtenlere kıyasla anlamlı düzeyde yüksek bulunması beklenen bir sonuçtur ve tutumun davranışsal eğilimi yansıttığı yönündeki kuramsal açıklamalarla (İnceoğlu, 2010; Kağıtçıbaşı, 2010) tutarlılık göstermektedir. Zira tutum, bireyin bir nesneye ya da duruma karşı sergilediği önyargılı bir tepki olarak tanımlanmakta ve gözlemlenebilir bazı davranışlara (bu araştırmada ders seçme niyeti) yol açtığı varsayılmaktadır (İnceoğlu, 2010). Benzer şekilde, derste kendini başarılı gören öğrencilerin tutum puanlarının anlamlı düzeyde yüksek çıkması da, başarı algısı ile derse yönelik duyuşsal tutum arasındaki güçlü ilişkiyi doğrulamaktadır; öğrencinin bir konuyu kendi amaçlarına hizmet edici bulması durumunda o konuya karşı daha olumlu duyuşsal özellikler göstermesi beklenmektedir (Bloom, 2012).

Düzenli egzersiz yapma durumuna göre öğrencilerin tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu bulgu, halk oyunları dersine yönelik tutumun genel bir fiziksel aktiflik düzeyinden çok, dersin kendine özgü kültürel, sosyal ve sanatsal boyutlarından beslendiğine işaret etmektedir. Bu durum, halk oyunlarının yalnızca fiziksel bir etkinlik değil; aynı zamanda kültürel bir aktarım aracı olarak da görülmesi gerçeğiyle açıklanabilir (Yoncalık, 2004).

Sınıf düzeyi değişkenine göre öğrencilerin tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamış, ancak sıra ortalamalarının sınıf düzeyi arttıkça yükselen bir eğilim gösterdiği (1. sınıf Sıra Ort.=36.94; 4. sınıf Sıra Ort.=58.25) ve bu artışın anlamlılık sınırına (p=.054) oldukça yakın olduğu görülmüştür. Bu bulgu, öğrencilik yıllarının halk oyunları dersine yönelik tutum oluşumunda önemli bir dönem olduğu yönündeki görüşle (Turan, 2015) kısmen örtüşmekte; üst sınıflara doğru artan ders deneyiminin, öğrencilerin derse yönelik tutumlarını olumlu yönde şekillendirmede rol oynayabileceğini düşündürmektedir. Bulgunun istatistiksel anlamlılığa ulaşmamış olması, mevcut örneklemdeki sınıf gruplarının büyüklükleri arasındaki dengesizlikten (1. sınıf n=16; 4. sınıf n=46) kaynaklanıyor olabilir.

Son olarak, öğrencilerin yaşı ile tutum puanları arasında düşük düzeyde, pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu da sınıf düzeyi bulgusuyla paralel biçimde, yaş ve deneyimin artmasıyla birlikte halk oyunları dersine yönelik tutumun hafif düzeyde olumlulaştığına işaret etmekle birlikte, ilişkinin düşük düzeyde olması nedeniyle bu sonucun temkinli yorumlanması gerekmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, araştırma bulguları; halk oyunları dersine yönelik tutumun cinsiyet ve önceden edinilen deneyimle güçlü biçimde ilişkili olduğunu, buna karşın genel fiziksel aktiflik düzeyi (düzenli egzersiz) ile ilişkili olmadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Turan (2015) tarafından geliştirilen ölçeğin, farklı örneklem gruplarında ve farklı fakülte yapılarında da tutarlı ve anlamlı sonuçlar üretebilen kullanışlı bir ölçme aracı olduğunu bir kez daha desteklemektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

KAYNAKÇA

Aktaş, G. (1999). Temel dans eğitimi. Ege Üniversitesi Basımevi.

Aldemir, G. Y. (2010). Drama ve dans eğitiminin 10-14 yaş çocuklarda motor özelliklerin gelişimine etkisinin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi.

Bloom, S. B. (2012). İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme (D. A. Özçelik, Çev.; 2. Baskı). Pegem Akademi.

Demirel, M. (2012). Beden eğitimi öğretmenlerinin halk danslarına yönelik tutumları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi.

İnceoğlu, M. (2010). Tutum algı iletişim (5. Baskı). Beykent Üniversitesi Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). Günümüzde insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş. Evrim Yayınevi.

Karasar, N. (2008). Bilimsel araştırma yöntemi. Nobel Yayıncılık.

Madran, A. D. (2012). Tutum, tutum değişimi ve ikna. Nobel Akademik Yayıncılık.

Özbal, A. F., Ektirici, A., & Yılmaz, B. H. (2022). Beden eğitimi ve spor öğretmenliği öğrencilerinin ritim eğitimi ve dans dersine ilişkin tutumlarının incelenmesi. Aksaray University Journal of Sport and Health Researches, 3(2), 156-167. https://doi.org/10.54152/asujshr.1195306

Özyürek, M. (2013). Engellilere yönelik tutumların değiştirilmesi (4. Baskı). Kök Yayıncılık.

Purcell, T. M. (1994). Teaching children dance. Human Kinetics.

Tavşancıl, E. (2014). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi (5. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

Turan, Z. (2015). Beden eğitimi öğretmen adayları için halk oyunları dersi tutum ölçeğinin geliştirilmesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 202-222.

Uğurlu, A., & Gülgen, Z. (2022). Folk dances from our cultural heritage: Attitudes of physical education and sports teacher candidates. Mediterranean Journal of Sport Science, 5(3), 582-592. https://doi.org/10.38021/asbid.1153589

Usta, İ. (2008). Öğrenme stillerine göre düzenlenen beyin temelli öğrenme uygulaması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi.

Yoncalık, O. (2004). Millî eğitimde bir kültür aktarım alanı olarak halk oyunları (dansları) ve beden eğitimi öğretmenliği. Millî Eğitim, (164).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Yoncalık, O. (2007). Kültür ve spor bağlamında cinsiyetin "dans"a yönelik tutuma etkisi (beden eğitim ve spor alanında öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılan bir analiz). Millî Eğitim, 36(176), 109-118.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇÖZÜM ODAKLI DÜŞÜNCELERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Öznur Akpınar
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
oznurakpinar@kmu.edu.tr - 0000-0002-8775-8724
Doç. Dr. Melek Kurşunel
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
melekkursunel@kmu.edu.tr- 0000-0001-9707-7271
Doç. Dr. Hande Baba Kaya
Düzce Üniversitesi,
handebabakaya@duzce.edu.tr - 0000-0002-9281-2588
Prof. Dr. Selahattin Akpınar
Düzce Üniversitesi,
selahattinakpinar@duzce.edu.tr - 0000-0002-1676-4465

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin çözüm odaklı düşünme düzeylerinin cinsiyet, öğrenim gördükleri bölüm, sınıf düzeyi, bölümlerini isteyerek seçip seçmedikleri ve yaş değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Betimsel tarama modelinde tasarlanan araştırmanın çalışma grubunu, bir devlet üniversitesinin Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören 213 öğrenci (%54,9 erkek, %45,1 kadın) oluşturmaktadır. Veriler, Kişisel Bilgi Formu ve Grant, Cavanagh, Kleitman, Spence, Lakota ve Yu (2012) tarafından geliştirilen, Türkçeye Şanal Karahan ve Hamarta (2015) tarafından uyarlanan Çözüm Odaklı Envanter kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, bağımsız örneklemler t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi ve Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizinden yararlanılmıştır. Bulgulara göre öğrencilerin en yüksek puan ortalamasını Hedefe Yönelim, en düşük puan ortalamasını ise Problemden Ayırma alt boyutundan aldıkları görülmüştür. Problemden Ayırma alt boyutu cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermiş, erkek öğrencilerin puanları kadın öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bölümünü isteyerek seçen öğrencilerin Hedefe Yönelim, Kaynakları Harekete Geçirme ve toplam çözüm odaklı düşünme puanları, istemeyerek seçenlere göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bölüm değişkenine göre, Antrenörlük Eğitimi öğrencilerinin Problemden Ayırma ve toplam puanları diğer bölümlere kıyasla anlamlı düzeyde düşük çıkmıştır. Sınıf değişkenine göre 2. sınıf öğrencilerinin puanları diğer sınıflara göre anlamlı düzeyde yüksek bulunurken, yaş ile çözüm odaklı düşünme alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Elde edilen bulgular, çözüm odaklı düşünmenin sabit bir özellikten çok bağlamsal etkenlerle şekillenen dinamik bir bilişsel stil olduğuna işaret etmekte olup spor bilimleri fakültelerinde yürütülecek psiko-eğitim ve psikolojik danışma uygulamalarına yönelik önerilerle tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Çözüm Odaklı Düşünme, Çözüm Odaklı Envanter, Spor Bilimleri Öğrencileri, Üniversite Öğrencileri

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1. GİRİŞ

İnsanların güçlüklerle baş etme biçimleri, uzun süredir psikolojinin temel ilgi alanlarından biri olmuştur. Geleneksel olarak problem odaklı yaklaşımlar, bir güçlüğün üstesinden gelebilmek için öncelikle onun nedenlerinin, kökeninin ve dinamiklerinin anlaşılması gerektiğini varsaymaktadır. Buna karşılık son yıllarda giderek daha fazla ilgi gören çözüm odaklı yaklaşım, bireyin sorunun nedenini derinlemesine incelemesine gerek kalmaksızın, istenen değişime doğrudan odaklanmasının da etkili bir değişim aracı olabileceğini öne sürmektedir (Grant vd., 2012). Çözüm odaklı düşünme; bireyin hedeflerine, sahip olduğu ancak çoğu zaman fark edilmeyen kaynaklarına ve bu kaynakları harekete geçirme yollarına yönelmesini, buna karşın problemi ve onun nedenlerini aşırı biçimde analiz etmekten kaçınmasını ifade eden bilişsel bir stildir (Grant, 2011).

Kökenleri, Mental Research Institute bünyesinde geliştirilen stratejik terapi yaklaşımına ve Steve de Shazer ile Insoo Kim Berg'in 1970'lerin sonunda Milwaukee'deki Kısa Süreli Terapi Merkezi'nde attığı temellere dayanan çözüm odaklı kısa terapi (Corey, 2008), zamanla yalnızca klinik alanla sınırlı kalmayıp koçluk, danışmanlık, eğitim ve örgütsel gelişim gibi terapötik olmayan bağlamlarda da yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Cavanagh ve Grant, 2010; Iveson vd., 2012). Bu yaklaşımın ayırt edici yönlerinden biri, danışanın hedeflerinin net biçimde tanımlanmasına, istisnaların -yani problemin ortaya çıkmadığı ya da daha hafif seyrettiği anların- fark edilmesine ve danışanın sahip olduğu kaynakların harekete geçirilmesine verdiği önemdir (Berg ve De Jong, 2004; Jackson ve McKergow, 2002).

Grant (2011), çözüm odaklı yaklaşımla ilgili alanyazını tarayarak bu yaklaşımın üç temel bileşen etrafında yapılandığını ileri sürmüştür: (1) Hedefe Yönelim, bireyin hedeflerini açıkça ifade etmesi ve bu hedeflere yönelik öz-düzenleme becerilerini etkin biçimde kullanmasını; (2) Kaynakları Harekete Geçirme, bireysel ve çevresel kaynakların fark edilmesi, kabul edilmesi ve etkin biçimde kullanılmasını; (3) Problemden Ayırma ise bireyin problem üzerinde aşırı düşünmekten kendini ayırabilme, yani problemin ayrıntılarına saplanıp kalmadan ilerleyebilme becerisini ifade etmektedir. Bu üç bileşen, sonrasında Grant ve arkadaşları (2012) tarafından geliştirilen Çözüm Odaklı Envanter'in (Solution-Focused Inventory) kuramsal temelini oluşturmuştur.

Alanyazında problem odaklı, tekrarlayıcı düşünme biçiminin (rumination) depresif belirtiler, olumsuz duygu durumu ve düşük yaşam doyumu ile ilişkili olduğu bildirilirken (Nolen-Hoeksema, 2000; Takano ve Tanno, 2009), çözüm odaklı düşünme biçiminin öz-yeterlik, iyi oluş ve psikolojik sağlamlık ile olumlu yönde ilişkili olduğu görülmektedir (Brown ve Ryan, 2003; Grant vd., 2012). Bu bulgular, çözüm odaklı düşünme becerisinin yalnızca klinik örneklemler için değil, genel popülasyon ve özellikle yoğun performans baskısı, rekabet ve hedef yönelimli çalışma temposuna sahip üniversite öğrencileri için de önemli bir psikolojik kaynak olabileceğine işaret etmektedir. Nitekim çözüm odaklı uygulamaların okul ortamlarında öğrencilerin motivasyonunu ve problemlerle baş etme becerilerini geliştirmede etkili olduğu bildirilmiştir (Franklin vd., 2001; Kim ve Franklin, 2009).

Spor bilimleri alanında öğrenim gören öğrenciler; yoğun antrenman programları, müsabaka baskısı, performans hedefleri ve sürekli değerlendirilme süreçleriyle iç içe bir eğitim yaşantısı sürdürmektedir. Bu bağlamda, hedef belirleme, mevcut kaynakları etkin kullanma ve başarısızlık ya da aksilik durumlarında probleme saplanıp kalmadan ilerleyebilme gibi çözüm odaklı düşünme bileşenlerinin, hem akademik hem sportif performans açısından belirleyici olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, ulusal alanyazında çözüm odaklı düşünmeyi spor bilimleri öğrencileri özelinde ele alan sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Çözüm Odaklı Envanter'in Türkçe uyarlaması eğitim fakültesi öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiş olup (Şanal Karahan ve Hamarta, 2015), ölçeğin spor bilimleri öğrencilerinde ve bu öğrencilerin demografik özelliklerine göre nasıl bir örüntü sergilediği henüz yeterince incelenmemiştir.

Bu araştırmanın amacı, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin çözüm odaklı düşünme düzeylerinin cinsiyet, öğrenim gördükleri bölüm, sınıf düzeyi, bölümlerini isteyerek seçip seçmedikleri ve yaş değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin çözüm odaklı düşünme (Hedefe Yönelim, Problemden Ayırma, Kaynakları Harekete Geçirme) düzeyleri nedir?

2. Çözüm odaklı düşünme düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

3. Çözüm odaklı düşünme düzeyleri öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüme göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

4. Çözüm odaklı düşünme düzeyleri öğrencilerin sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

5. Çözüm odaklı düşünme düzeyleri öğrencilerin bölümlerini isteyerek seçip seçmediklerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

6. Çözüm odaklı düşünme düzeyleri ile yaş arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin çözüm odaklı düşünce düzeylerinin cinsiyet, bölüm, sınıf, bölümü isteyerek seçme durumu ve yaş değişkenlerine göre incelenmesini amaçlayan betimsel tarama modelinde bir çalışmadır. Tarama modelleri, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2012). Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkiler ve grup karşılaştırmaları ilişkisel tarama deseni çerçevesinde ele alınmıştır.

2.2. Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, bir devlet üniversitesinin Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma verileri, uygun örnekleme (convenience sampling) yöntemi ile ulaşılabilen 215 öğrenciden toplanmıştır. Veri temizleme sürecinde ölçek maddelerinde geçerli aralık (1-6) dışında değer içeren 2 veri girişi hatası tespit edilmiş ve bu veriler analiz dışı bırakılmıştır; bu nedenle araştırma 213 öğrenciden elde edilen veriler üzerinden yürütülmüştür.

Katılımcıların 117'si (%54,9) erkek, 96'sı (%45,1) kadındır. Öğrenciler; Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği (n=78, %36,6), Spor Yöneticiliği (n=57, %26,8) ve Antrenörlük Eğitimi (n=78, %36,6) bölümlerinde öğrenim görmektedir. Sınıf düzeyine göre dağılım; 1. sınıf (n=68, %31,9), 2. sınıf (n=47, %22,1), 3. sınıf (n=43, %20,2) ve 4. sınıf (n=55, %25,8) şeklindedir. Katılımcıların 168'i (%78,9) öğrenim gördüğü bölümü isteyerek seçtiğini, 45'i (%21,1) ise istemeyerek seçtiğini belirtmiştir. Öğrencilerin yaşları 18 ile 31 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 21,24 (Ss=2,04) olarak hesaplanmıştır. Araştırma grubuna ilişkin betimsel bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma Grubuna İlişkin Betimsel Bilgiler

Değişken	**Grup**	**N**	**%**
Cinsiyet	Kadın	96	45,1
	Erkek	117	54,9
Bölüm	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	78	36,6
	Spor Yöneticiliği	57	26,8
	Antrenörlük Eğitimi	78	36,6
Sınıf	1. Sınıf	68	31,9
	2. Sınıf	47	22,1
	3. Sınıf	43	20,2
	4. Sınıf	55	25,8
Bölümü İsteyerek Seçme	Evet	168	78,9
	Hayır	45	21,1
Toplam		213	100,0

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından geliştirilen bu form aracılığıyla katılımcıların cinsiyet, yaş, öğrenim gördükleri sınıf, bölüm ve bölümlerini isteyerek seçip seçmedikleri bilgileri elde edilmiştir.

2.3.2. Çözüm Odaklı Envanter (ÇOE)

Çözüm odaklı düşünme düzeyini belirlemek amacıyla Grant, Cavanagh, Kleitman, Spence, Lakota ve Yu (2012) tarafından geliştirilen ve Karahan ve Hamarta (2015) tarafından

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Türkçeye uyarlanan Çözüm Odaklı Envanter (ÇOE) kullanılmıştır. Envanter, danışanın kendisi tarafından doldurulan, 12 madde ve üç alt boyuttan oluşan 6'lı Likert tipi bir ölçme aracıdır (1= Kesinlikle katılmıyorum, 6= Kesinlikle katılıyorum). Ölçeğin alt boyutları; Hedefe Yönelim (9, 10, 11, 12. Maddeler), Problemden Ayırma (1, 2, 4, 5. Maddeler) ve Kaynakları Harekete Geçirme (3, 6, 7, 8. Maddeler) şeklindedir. Ölçeğin 1, 2, 4 ve 5. Maddeleri olumsuz ifadeler içerdiğinden ters puanlanmaktadır. Ölçekten alt boyutlara ve toplam ölçeğe ilişkin puanlar, ilgili maddelerin ortalaması alınarak hesaplanmakta olup ölçekten alınan yüksek puan, bireyin çözüm odaklı düşünme eğiliminin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Ölçeğin orijinal formunun geliştirilmesi sürecinde iç tutarlık katsayısı (Cronbach Alfa) .84, test-tekrar test güvenirliği .84 olarak bulunmuştur (Grant vd., 2012). Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışmasında ise doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda elde edilen uyum indeksi değerleri RMSEA=.072, CFI=.94, IFI=.94, TLI=.91, GFI=.93, AGFI=.87 olarak bulunmuş; alt boyutlara ilişkin iç tutarlık katsayıları Problemden Ayırma için .77, Hedefe Yönelim için .84, Kaynakları Harekete Geçirme için .70 olarak belirlenmiştir (Karahan ve Hamarta, 2015). Bu araştırma kapsamında toplanan verilerle hesaplanan iç tutarlık katsayıları da Hedefe Yönelim için .86, Problemden Ayırma için .78 ve Kaynakları Harekete Geçirme için .77 olarak bulunmuş olup ölçeğin bu çalışma grubunda da güvenilir bir ölçme aracı olduğu görülmüştür.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, gerekli izinler alındıktan sonra gönüllülük esasına dayalı olarak, araştırmaya katılmayı kabul eden öğrencilere Kişisel Bilgi Formu ve Çözüm Odaklı Envanter'in birlikte uygulanması yoluyla toplanmıştır. Ölçme araçlarının uygulanması öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş, elde edilecek verilerin yalnızca bilimsel amaçla ve toplu biçimde kullanılacağı belirtilmiştir. Ölçekler öğrencilere ders saatleri dışında uygulanmış olup uygulama yaklaşık 10-15 dakika sürmüştür.

2.5. Verilerin Analizi

Toplanan veriler SPSS istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlere başlamadan önce veri seti eksik ve hatalı veri açısından incelenmiş; ölçek maddelerinde geçerli aralık (1-6) dışında yer alan 2 veri girişi hatası tespit edilerek analiz dışı bırakılmış ve analizler 213 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinden yürütülmüştür. Ölçeğin ters puanlanan maddeleri (1, 2, 4, 5) yeniden kodlanmış, ardından alt boyut ve toplam ölçek puanları hesaplanmıştır.

Çözüm Odaklı Envanter'in bu araştırma örneklemindeki güvenirliği, iç tutarlık (Cronbach Alfa) katsayıları hesaplanarak incelenmiştir. Öğrencilerin çözüm odaklı düşünme puanlarının betimlenmesinde ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerlerden yararlanılmıştır. Çözüm odaklı düşünme puanlarının cinsiyet ve bölümü isteyerek seçme durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklemler t-testi; bölüm ve sınıf değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. ANOVA sonucunda anlamlı

farklılık bulunan durumlarda, farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD çoklu karşılaştırma testinden yararlanılmıştır. Öğrencilerin yaşları ile çözüm odaklı düşünme puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin çözüm odaklı düşünce düzeylerine ilişkin betimsel bulgular ile cinsiyet, bölüm, sınıf, bölümü isteyerek seçme durumu ve yaş değişkenlerine göre yapılan karşılaştırmalı analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Bu araştırma örnekleminden elde edilen verilerle hesaplanan iç tutarlık (Cronbach Alfa) katsayıları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Çözüm Odaklı Envanter Alt Boyutlarının Güvenirlik Katsayıları

Alt Boyut	Madde Sayısı	Cronbach Alfa
Hedefe Yönelim	4	.86
Problemden Ayırma	4	.78
Kaynakları Harekete Geçirme	4	.77

Elde edilen güvenirlik katsayılarının Karahan ve Hamarta'nın (2015) Türkçe uyarlama çalışmasındaki değerlerle (sırasıyla .84, .77, .70) benzerlik gösterdiği ve ölçeğin bu örneklemde kabul edilebilir düzeyde güvenilir olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Çözüm Odaklı Envanter Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Alt Boyut	N	Ort.	Ss	Min	Maks
Hedefe Yönelim	213	4,55	1,06	1,50	6,00
Problemden Ayırma	213	3,20	1,22	1,00	6,00
Kaynakları Harekete Geçirme	213	4,50	1,05	1,25	6,00
ÇOE Toplam	213	4,08	0,58	2,83	5,67

Öğrencilerin en yüksek ortalama puanı Hedefe Yönelim alt boyutundan (Ort=4,55), en düşük ortalamayı ise Problemden Ayırma alt boyutundan (Ort=3,20) aldıkları görülmektedir.

Çözüm odaklı düşünme puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklemler t-testi uygulanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Cinsiyete Göre Bağımsız Örneklemler t-Testi Sonuçları

Alt Boyut	Cinsiyet	N	Ort.	Ss	t	p
Hedefe Yönelim	Kadın	96	4,61	1,01	0,72	,471

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

	Erkek	117	4,51	1,10		
Problemden Ayırma	Kadın	96	2,99	1,20	-2,32	,021*
	Erkek	117	3,38	1,22		
Kaynakları Harekete Geçirme	Kadın	96	4,49	1,00	-0,02	,983
	Erkek	117	4,50	1,10		
ÇOE Toplam	Kadın	96	4,03	0,55	-1,19	,234
	Erkek	117	4,13	0,60		

**p<.05*

Analiz sonuçlarına göre Hedefe Yönelim, Kaynakları Harekete Geçirme ve ÇOE toplam puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (p>.05). Ancak Problemden Ayırma alt boyutunda cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmuştur (t=-2,32; p<.05); erkek öğrencilerin (Ort=3,38) problemden ayırma puanları kadın öğrencilere (Ort=2,99) göre anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 5. Bölümü İsteyerek Seçme Durumuna Göre t-Testi Sonuçları

Alt Boyut	Grup	N	Ort.	Ss	t	p
Hedefe Yönelim	Evet	168	4,69	0,97	3,78	,000*
	Hayır	45	4,04	1,23		
Problemden Ayırma	Evet	168	3,11	1,20	-2,27	,024*
	Hayır	45	3,57	1,22		
Kaynakları Harekete Geçirme	Evet	168	4,66	0,92	4,62	,000*
	Hayır	45	3,88	1,27		
ÇOE Toplam	Evet	168	4,15	0,54	3,43	,001*
	Hayır	45	3,83	0,63		

**p<.05*

Bölümünü isteyerek seçtiğini belirten öğrencilerin, Hedefe Yönelim, Kaynakları Harekete Geçirme ve ÇOE toplam puanları, bölümünü istemeyerek seçen öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (p<.001). Problemden Ayırma alt boyutunda ise tam tersi bir örüntü görülmüş, bölümünü istemeyerek seçen öğrencilerin puanları (Ort=3,57) isteyerek seçenlere (Ort=3,11) göre anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır (p<.05). Bu bulgu, bölümünü isteyerek seçen öğrencilerin genel olarak daha çözüm odaklı bir düşünce yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüme göre çözüm odaklı düşünme puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır (Tablo 6).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Tablo 6. Bölüme Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyut	Bölüm	N	Ort.	Ss	F	p
Hedefe Yönelim	Beden Eğt. ve Spor Öğrt.	78	4,69	1,03	1,08	,342
	Spor Yöneticiliği	57	4,50	1,05		
	Antrenörlük Eğt.	78	4,46	1,10		
Problemden Ayırma	Beden Eğt. ve Spor Öğrt.	78	3,43	1,32	5,16	,007*
	Spor Yöneticiliği	57	3,37	1,10		
	Antrenörlük Eğt.	78	2,86	1,14		
Kaynakları Harekete Geçirme	Beden Eğt. ve Spor Öğrt.	78	4,59	1,10	1,30	,274
	Spor Yöneticiliği	57	4,31	1,04		
	Antrenörlük Eğt.	78	4,54	1,00		
ÇOE Toplam	Beden Eğt. ve Spor Öğrt.	78	4,24	0,63	4,92	,008*
	Spor Yöneticiliği	57	4,06	0,59		
	Antrenörlük Eğt.	78	3,95	0,47		

**p<.05*

Bulgulara göre Hedefe Yönelim ve Kaynakları Harekete Geçirme alt boyutlarında bölüme göre anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir (p>.05). Ancak Problemden Ayırma alt boyutunda bölüme göre anlamlı bir farklılık bulunmuş (F=5,16; p<.01); yapılan Tukey testi sonucunda bu farkın, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği ile Spor Yöneticiliği bölümü öğrencilerinin, Antrenörlük Eğitimi bölümü öğrencilerine göre daha yüksek puan almasından kaynaklandığı görülmüştür. Benzer şekilde ÇOE toplam puanında da Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği bölümü öğrencileri, Antrenörlük Eğitimi bölümü öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha yüksek puan almıştır.

Tablo 7. Sınıf Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyut	Sınıf	N	Ort.	Ss	F	p
Hedefe Yönelim	1. Sınıf	68	4,47	1,12	0,71	,547
	2. Sınıf	47	4,72	0,85		
	3. Sınıf	43	4,45	1,22		
	4. Sınıf	55	4,60	1,01		
Problemden Ayırma	1. Sınıf	68	3,23	1,34	3,84	,011*
	2. Sınıf	47	3,68	0,98		
	3. Sınıf	43	2,92	1,20		
	4. Sınıf	55	2,99	1,16		
Kaynakları Harekete Geçirme	1. Sınıf	68	4,38	1,28	0,87	,458
	2. Sınıf	47	4,68	0,87		

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

	3. Sınıf	43	4,55	0,89		
	4. Sınıf	55	4,45	1,00		
ÇOE Toplam	1. Sınıf	68	4,03	0,64	4,91	,003*
	2. Sınıf	47	4,36	0,60		
	3. Sınıf	43	3,97	0,48		
	4. Sınıf	55	4,01	0,47		

**p<.05*

Hedefe Yönelim ve Kaynakları Harekete Geçirme alt boyutlarında sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılaşma gözlenmemiştir (p>.05). Problemden Ayırma alt boyutunda ise anlamlı bir fark bulunmuş (F=3,84; p<.05); Tukey testi sonuçları bu farkın 2. sınıf öğrencilerinin (Ort=3,68), hem 3. sınıf (Ort=2,92) hem de 4. sınıf (Ort=2,99) öğrencilerine göre anlamlı düzeyde yüksek puan almasından kaynaklandığını göstermiştir. ÇOE toplam puanında da benzer şekilde anlamlı bir farklılık saptanmış (F=4,91; p<.01); 2. sınıf öğrencilerinin toplam puanları (Ort=4,36) 1. sınıf (Ort=4,03) ve 4. sınıf (Ort=4,01) öğrencilerine göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Yaş Değişkeni ile İlişki

Öğrencilerin yaşları ile çözüm odaklı düşünme alt boyut puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi uygulanmıştır (Tablo 8).

Tablo 8. Yaş ile Çözüm Odaklı Düşünme Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon

Alt Boyut	r	p
Hedefe Yönelim	,003	,971
Problemden Ayırma	-,048	,490
Kaynakları Harekete Geçirme	,008	,907
ÇOE Toplam	-,027	,694

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin yaşı ile çözüm odaklı düşünme alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>.05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin çözüm odaklı düşünme düzeyleri; cinsiyet, bölüm, sınıf, bölümü isteyerek seçme durumu ve yaş değişkenleri açısından incelenmiştir. Elde edilen bulgular, çözüm odaklı yaklaşımın kuramsal çerçevesi (Grant, 2011; Grant vd., 2012) ışığında aşağıda tartışılmıştır.

Betimsel bulgular incelendiğinde, öğrencilerin en yüksek ortalama puanı Hedefe Yönelim alt boyutundan, en düşük ortalamayı ise Problemden Ayırma alt boyutundan aldıkları görülmüştür. Bu örüntü, spor bilimleri öğrencilerinin eğitim süreçlerinin doğası gereği hedef belirleme ve hedefe yönelik ilerleme konusunda nispeten güçlü bir eğilime sahip olduğunu,

ancak problem ve güçlüklerin ayrıntılarına saplanmadan ilerleyebilme becerisinin görece daha gelişime açık olduğunu düşündürmektedir. Sporun doğası gereği performans hedeflerinin somut ve ölçülebilir biçimde belirlenmesi (örn. antrenman hedefleri, müsabaka dereceleri), öğrencilerin Hedefe Yönelim becerisini güçlendiren bir ortam sunuyor olabilir.

Cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular, Hedefe Yönelim, Kaynakları Harekete Geçirme ve toplam çözüm odaklı düşünme puanları açısından kadın ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olmadığını, ancak Problemden Ayırma alt boyutunda erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek puan aldığını göstermiştir. Bu bulgu, alanyazında kadınların erkeklere kıyasla problem ve olumsuz duygu durumları üzerinde daha fazla düşünme (rumination) eğiliminde olduğunu bildiren çalışmalarla tutarlı görünmektedir (Nolen-Hoeksema, 2000). Tekrarlayıcı düşünme eğiliminin yüksek olması, bireyin problemden kendini ayırabilme becerisini güçleştirebileceğinden, bu araştırmadaki kadın öğrencilerin Problemden Ayırma puanlarının erkek öğrencilere kıyasla daha düşük çıkması beklenebilir bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Bölümünü isteyerek seçen öğrencilerin, Hedefe Yönelim, Kaynakları Harekete Geçirme ve toplam çözüm odaklı düşünme puanlarının, bölümünü istemeyerek seçen öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, öz-belirleme kuramı çerçevesinde açıklanabilir; bir alanı içsel bir motivasyonla, isteyerek seçen bireylerin, o alana ilişkin hedeflerini daha güçlü biçimde benimsedikleri ve sahip oldukları kaynakları bu hedefler doğrultusunda daha etkin kullanabildikleri düşünülmektedir (Deci ve Ryan, 2000). Bölümünü istemeyerek seçen öğrencilerin ise Problemden Ayırma alt boyutunda anlamlı düzeyde daha yüksek puan alması dikkat çekicidir; bu durum, bölümüyle ilgili bir uyumsuzluk yaşayan öğrencilerin bir yandan problem üzerinde daha az saplantılı bir tutum sergileyebildiğini, öte yandan genel motivasyon ve hedef yöneliminin daha düşük olmasının bu öğrencilerin çözüm odaklı düşünme profilini bütüncül olarak zayıflattığını göstermektedir.

Bölüm değişkenine göre yapılan karşılaştırmalarda, Problemden Ayırma ve toplam çözüm odaklı düşünme puanlarının Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği ile Spor Yöneticiliği bölümü öğrencilerinde, Antrenörlük Eğitimi bölümü öğrencilerine kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu farkın, bölümlerin müfredat yapısı, mesleki uygulama alanlarının niteliği ve öğrencilerin maruz kaldığı değerlendirme/performans baskısının farklılığından kaynaklanabileceği düşünülmektedir; antrenörlük eğitimi alan öğrencilerin, taktik ve teknik problemleri ayrıntılı biçimde çözümlemeye dayalı bir mesleki formasyon almaları, bu öğrencilerde probleme daha analitik ve ayrıntılı biçimde odaklanma eğilimini güçlendirmiş olabilir. Bununla birlikte bu yorumun sınanması için bölümlere özgü müfredat ve mesleki sosyalleşme süreçlerini ele alan nitel çalışmalara ihtiyaç vardır.

Sınıf değişkeni açısından, 2. sınıf öğrencilerinin Problemden Ayırma ve toplam çözüm odaklı düşünme puanlarının, hem 1. sınıf hem de 3. ve 4. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, üniversiteye yeni başlayan 1. sınıf öğrencilerinin sistem ve çevreye uyum sürecinde yaşadıkları belirsizliklerin, 4. sınıf öğrencilerinin ise mezuniyet, istihdam ve geleceğe yönelik kaygılarının çözüm odaklı düşünme düzeylerini görece düşürmüş

olabileceğini düşündürmektedir. 2. sınıfın ise akademik ve sosyal uyumun büyük ölçüde tamamlandığı, buna karşın mezuniyet kaygısının henüz belirginleşmediği bir ara dönem olması nedeniyle, öğrencilerin çözüm odaklı düşünme açısından görece en avantajlı dönemde olduğu söylenebilir. Bu yorumun doğrulanması için boylamsal araştırma desenlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Yaş değişkeni ile çözüm odaklı düşünme alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu durumun, araştırma grubunun büyük ölçüde 18-25 yaş aralığında ve nispeten dar bir yaş dağılımına sahip üniversite öğrencilerinden oluşmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Sınırlı yaş varyansı, yaşa bağlı olası ilişkilerin istatistiksel olarak ortaya konmasını güçleştirmiş olabilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu araştırmanın bulguları çözüm odaklı düşünmenin sabit bir özellik olmaktan çok, bireyin motivasyonel durumu (bölümü isteyerek seçme), akademik yaşam evresi (sınıf düzeyi) ve öğrenim gördüğü disiplinin doğası (bölüm) gibi bağlamsal etkenlerle şekillenebilen dinamik bir bilişsel stil olduğuna işaret etmektedir. Bu sonuç, çözüm odaklı düşünmenin sabit bir kişilik özelliğinden çok, uygun müdahalelerle geliştirilebilecek bir beceri olduğunu vurgulayan alanyazınla örtüşmektedir (Grant, 2011; Kim ve Franklin, 2009).

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma verileri, tek bir üniversitenin Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören sınırlı sayıda öğrenciden, uygun örnekleme yöntemiyle ve kesitsel olarak toplanmıştır; bu durum bulguların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Ayrıca veriler öz-bildirime dayalı ölçme araçlarıyla toplandığından, sosyal beğenirlik gibi yanıtlama önyargılarının sonuçları etkilemiş olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda, farklı fakülte ve üniversitelerden daha geniş ve temsil gücü yüksek örneklemlerle çalışılması, boylamsal desenler kullanılarak sınıf düzeyine bağlı değişimin izlenmesi ve çözüm odaklı düşünmenin sportif performans, tükenmişlik, psikolojik sağlamlık ve akademik başarı gibi değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi önerilmektedir. Uygulamacılar açısından ise, spor bilimleri fakültelerinde yürütülecek psiko-eğitim programları ve psikolojik danışma hizmetleri kapsamında, özellikle bölümünü istemeyerek seçen ve/veya birinci ile dördüncü sınıfta bulunan öğrencilere yönelik hedef belirleme, kaynakları fark etme ve probleme saplanmadan ilerleyebilme becerilerini geliştirmeye yönelik çözüm odaklı yaklaşımlardan yararlanılmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Berg, I. K., & De Jong, P. (2004). Building solution-focused partnerships in children's protective and family services. Protecting Children, 19(2), 3–13.

Brown, K. W., & Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being. Journal of Personality and Social Psychology, 84(4), 822–848. https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.4.822

Cavanagh, M., & Grant, A. M. (2010). The solution-focused approach to coaching. In E. Cox, T. Bachkirova, & D. Clutterbuck (Eds.), The complete handbook of coaching (pp. 54–67). Sage.

Corey, G. (2008). Psikolojik danışma kuram ve uygulamaları (T. Ergene, Çev.). Mentis Yayıncılık.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry, 11(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01

Fish, J. M. (1996). Prevention, solution-focused therapy, and the illusion of mental disorders. Applied & Preventive Psychology, 5(1), 37–40. https://doi.org/10.1016/S0962-1849(96)80031-9

Franklin, C., Biever, J., Moore, K., Clemons, D., & Scamardo, M. (2001). The effectiveness of solution-focused therapy with children in a school setting. Research on Social Work Practice, 11(4), 411–434. https://doi.org/10.1177/104973150101100401

Grant, A. M. (2011). The solution-focused inventory: A tripartite taxonomy for teaching, measuring and conceptualising solution-focused approaches to coaching. The Coaching Psychologist, 7(2), 98–106.

Grant, A. M., Cavanagh, M. J., Kleitman, S., Spence, G., Lakota, M., & Yu, N. (2012). Development and validation of the solution-focused inventory. The Journal of Positive Psychology, 7(4), 334–348. https://doi.org/10.1080/17439760.2012.677079

Iveson, C., George, E., & Ratner, H. (2012). Brief coaching: A solution focused approach. Routledge.

Jackson, P. Z., & McKergow, M. (2002). The solutions focus: The SIMPLE way to positive change. Nicholas Brealey.

Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemi (24. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Kim, J. S., & Franklin, C. (2009). Solution-focused brief therapy in schools: A review of the outcome literature. Children and Youth Services Review, 31(4), 464–470. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.10.002

McAllister, M., Zimmer-Gembeck, M., Moyle, W., & Billett, S. (2008). Working effectively with clients who self-injure using a solution focused approach. International Emergency Nursing, 16(4), 272–279. https://doi.org/10.1016/j.ienj.2008.06.005

Nolen-Hoeksema, S. (2000). The role of rumination in depressive disorders and mixed anxiety/depressive symptoms. Journal of Abnormal Psychology, 109(3), 504–511. https://doi.org/10.1037/0021-843X.109.3.504

Şanal Karahan, F., & Hamarta, E. (2015). Çözüm odaklı envanter: Güvenirlik ve geçerlik çalışması. İlköğretim Online, 14(2), 757–769. http://dx.doi.org/10.17051/io.2015.15313

Sklare, G. B. (2013). Okul danışmanları için çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma (D. M. Siyez, Çev.; A. Kaya, Ed.; 4. Baskı). Pegem Akademi.

Takano, K., & Tanno, Y. (2009). Self-rumination, self-reflection, and depression: Self-rumination counteracts the adaptive effects of self-reflection. Behaviour Research and Therapy, 47(3), 260–264. https://doi.org/10.1016/j.brat.2009.01.001

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

DEATH, REBIRTH, AND THE TRANSFORMATION OF MATTER: RETHINKING THE HISTORICAL EPISTEMOLOGY OF ALCHEMY THROUGH *SPLENDOR SOLIS*

DENİZ SAYGI
Ankara University, Graduate School of Social Sciences (GSoSS), PhD Student [PhD Candidate], Department of History of Science
ORCID: 0000-0002-3047-6144
E-mail: denizsaygiwork@gmail.com

ABSTRACT

Alchemy was long situated within the history of science, primarily in relation to the emergence of modern chemistry. More recent scholarship has increasingly sought to understand alchemical knowledge and practice within their own historical settings, attending to historically specific conceptions of matter and accounts of the workings of nature. Situated within this historiographical orientation, this study examines *Splendor Solis*, one of the most remarkable illustrated works of the early modern alchemical tradition, with particular attention to the role of images of death, dissolution, dismemberment, and rebirth in making material transformation intelligible. These images are approached as elements of a historically situated conceptual and visual language through which relations between matter and change could be articulated. In *Splendor Solis*, the corruption, separation, and reconstitution of matter acquire meaning through the connections established between representations of bodily transformation, cosmological relations, and alchemical operations. Within this framework, death denotes a particular stage of material transformation and the dissolution of an existing order, while rebirth marks the recombination of separated constituents within a different material configuration. By examining the textual and visual programme of the work in relation to its historical context, contemporary conceptions of matter, and the categories employed by alchemical practitioners themselves, this study investigates the place of alchemical transformation within early modern knowledge of nature. *Splendor Solis* thus provides a particularly revealing historical source for examining how the mutability of matter, the operations of nature, and the possibility of human intervention in processes of transformation were conceptualised in the early modern period.

Keywords: Splendor Solis, alchemy, history of science, historical epistemology, matter, material transformation

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ÖLÜM, YENİDEN DOĞUŞ VE MADDENİN DÖNÜŞÜMÜ: *SPLENDOR SOLIS* ÜZERİNDEN SİMYANIN TARİHSEL EPİSTEMOLOJİSİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

DENİZ SAYGI
Ankara University, Graduate School of Social Sciences (GSoSS), PhD Student [PhD Candidate], Department of History of Science
ORCID: 0000-0002-3047-6144
E-mail: denizsaygiwork@gmail.com

ÖZET

Simya, bilim tarihinde uzun süre modern kimyanın ortaya çıkış süreciyle ilişkili olarak değerlendirilmiş; son dönem araştırmalarında ise simyasal bilgi ve pratiklerin kendi tarihsel koşulları, madde anlayışları ve doğayı açıklama biçimleri içerisindeki yeri giderek daha fazla önem kazanmıştır. Bu çalışma, erken modern simya geleneğinin en dikkat çekici resimli eserlerinden *Splendor Solis*'i bu historiografik yönelim çerçevesinde ele almakta ve eserdeki ölüm, çözülme, parçalanma ve yeniden doğuş imgelerinin maddi dönüşümün kavranmasındaki işlevini incelemektedir. Söz konusu imgeler, erken modern dönemde madde ve değişim arasındaki ilişkinin ifade edildiği tarihsel bir kavramsal ve görsel dil içerisinde değerlendirilmektedir. *Splendor Solis*'te maddenin bozulması, ayrıştırılması ve yeniden teşekkülü; bedensel dönüşüm tasvirleri, kozmolojik ilişkiler ve simyasal işlemler arasında kurulan bağlantılar aracılığıyla anlam kazanmaktadır. Bu çerçevede ölüm, maddi dönüşümün belirli bir aşamasını ve mevcut düzenin çözülmesini ifade ederken yeniden doğuş, ayrıştırılan unsurların farklı bir maddi düzen içerisinde yeniden birleşmesine işaret etmektedir. Çalışma, eserin metinsel ve görsel programını tarihsel bağlam, dönemin madde tasavvurları ve simyacıların kendi kavramsal kategorileri doğrultusunda inceleyerek simyasal dönüşüm bilgisinin erken modern doğa araştırmaları içerisindeki yerini tartışmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda *Splendor Solis*, erken modern dönemde maddenin değişebilirliği, doğal süreçlerin işleyişi ve insanın bu süreçlere müdahale etme imkânı üzerine geliştirilen düşüncelerin izlenebildiği bir bilim tarihi kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Splendor Solis, simya, bilim tarihi, tarihsel epistemoloji, madde, maddi dönüşüm

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1. GİRİŞ

Simyanın bilim tarihindeki konumu, geçmiş bilimsel pratiklerin hangi kavramlar ile incelenmesi gerektiğine ilişkin temel bir historiografik sorunu gündeme getirmektedir (Newman & Principe, 1998; Principe & Newman, 2001). Modern kimyanın kavramlarıyla geriye doğru bakıldığında simya metinlerinde elementlerin, bileşiklerin, reaksiyonların veya laboratuvar tekniklerinin erken örneklerini aramak mümkündür; ancak böyle bir yaklaşım, modern "simya" ve "kimya" ayrımını erken modern döneme taşıma riski taşımaktadır (Newman & Principe, 1998). Böyle bir okuma, tarihsel malzemeyi sonraki bilimsel gelişmelerin başlangıç noktaları üzerinden sınıflandır ve simyayı modern kimyaya uzanan doğrusal bir gelişim çizgisine yerleştirebilir (Newman, 2008; Principe, 2013). Bunun bedeli, simyacıların maddeyi ve maddi değişimi anlamlandırırken kullandıkları kavramların kendi tarihsel anlamlarının geri plana düşmesidir (Newman, 2011; Principe & Newman, 2001). Erken modern simya, henüz ortaya çıkmamış bir disiplinin terminolojisiyle okunduğunda kendi bilgi düzeninden uzaklaşmaktadır; dönemin *chymistry* pratiklerini kendi terminolojisi, madde teorileri ve deneysel bağlamı içinde değerlendirmek bu nedenle tarihsel açıdan daha sağlıklı bir yaklaşım sunmaktadır (Newman, 2008; Newman & Principe, 1998).

Son dönem simya historiografisinin önemli kazanımlarından biri, geçmişi modern kimyanın kavramsal ve disipliner sınırlarından hareketle okuyan yaklaşımın sorgulanmasıdır (Newman, 2011; Principe, 2011). William R. Newman ve Lawrence M. Principe, erken modern dönemde *alchemy* ve *chemistry* terimlerinin bugün varsaydığımız biçimde birbirinden ayrılmadığını göstermektedir ve modern disipliner ayrımların geçmişe taşınmasının anakronik sonuçlarına dikkat çekmektedir (Newman & Principe, 1998). Bu nedenle yazarlar, dönemin farklı maddi pratiklerini tarihsel terminolojiye daha uygun olan *chymistry* kavramı altında ele almayı önermektedir (Newman & Principe, 1998). Erken modern *chymistry*; mineral ve metal çalışmalarından madde teorilerine, kimyasal teknolojilerden tıbbi uygulamalara uzanan geniş bir araştırma alanını kapsamaktadır ve bu alanlar dönemin bilgi dünyasında bugünkü disipliner sınırlarla birbirinden ayrılmamaktadır (Newman, 2008). Yeni historiografi böylece simyayı modern kimyaya ulaşan doğrusal bir gelişim çizgisinin eksik aşaması olarak okumak yerine, teori, deney, maddi pratik ve doğa felsefesi arasındaki ilişkiler üzerinden kendi tarihsel koşulları içinde incelemeye yönelmektedir (Newman, 2011; Principe, 2011).

Bu historiografik dönüşüm, simyayı hangi kavramlarla ve hangi tarihsel ölçütlerle okuyacağımız konusunda önemli bir yöntem sorununu beraberinde getirmektedir (Newman, 2011; Nummedal, 2011). Tarihçinin kullandığı "madde", "değişim", "deney" ve "doğa" gibi kategorilerin erken modern aktörlerin kavramsal dünyasında bugünkü anlamlarıyla karşılık bulduğu varsayılamaz; dönemin maddi pratikleri kendi bilgi üretme biçimleri ve doğa tasavvurları içinde değerlendirilmelidir (Smith, 2004; Newman, 2011). Çözünme, çürüme, ölüm, büyüme veya yeniden canlanma gibi ifadeler de modern terminolojiye doğrudan çevrilmeden önce simyasal metinlerin kendi kavramsal ve operasyonel bağlamları içerisinde okunmalıdır (Nummedal, 2011; Obrist, 2003). Simyasal dilde teknik işlem, doğal-felsefi açıklama, analoji ve görsel temsil çoğu zaman birbirine temas eder; özellikle dönüşümün anlatımında metaforik ve figüratif biçimler bilgi aktarımının araçları hâline gelebilir (Obrist,

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

2003). Metinsel bilgi ile maddi pratiği veya alegorik temsil ile operasyonel bilgiyi modern ölçütlere göre kesin alanlara ayırmak, erken modern simyanın okuma, yazma, yapma ve deneyimleme pratikleri arasındaki tarihsel ilişkiyi gözden kaçırma riskini taşımaktadır (Nummedal, 2011).

Splendor Solis bu sorunun incelenmesi için dikkate değer bir örnek sunmaktadır denilebilir. XVI. yüzyılda şekillenen metinsel ve görsel geleneğin en tanınmış nüshalarından Harley MS 3469, 1582 tarihlidir. Eser yedi risale ile yirmi iki minyatürden oluşmaktadır; maddi dönüşüm, doğanın işleyişi ve simyacının bu işleyiş karşısındaki konumu metin ile görsel arasında kurulan yoğun bir ilişki içerisinde ele alınmaktadır (Völlnagel, 2010). Çözünme, kararma, çürüme, parçalanma, kaynatılma, birleşme ve yeniden canlanma eserin hem işlem dilinde hem ikonografisinde tekrar eden unsurlardır.

Bu tekrarlar arasında ölüm özel bir yere sahiptir. Beşinci Risale'nin çözünmeye ilişkin açıklaması bunun en açık örneklerinden biridir. Metin, "DISSOLUTION is the First Operation which has to take place in the Art of Alchemy" ifadesiyle başlamaktadır (*Splendor Solis*, 1920, p. 38). Çözünmenin ardından yapılan tanım daha belirleyicidir: "This Dissolution is nothing but a killing of the moist with the dry, in fact a Putrefaction, and consequently turns the Matter black" (*Splendor Solis*, 1920, p. 38). Aynı pasaj içerisinde *dissolution, killing, putrefaction* ve siyahlık ardışık bir dönüşüm düzeninin parçaları olarak yer almaktadır.

Bu kullanımda "ölüm" sözcüğünü doğrudan biyolojik ölümün mecazi karşılığı saymak metnin kurduğu ilişkiyi açıklamakta yetersiz kalmektedir. Ölüm, çözünme ve *putrefactio* arasında doğrudan bir bağ kurulmuştur. Maddenin önceki görünümünün ve düzeninin bozulması, işlemin başarısızlığına işaret etmemektedir; dönüşümün ilerleyebilmesi için gerekli aşamalardan birini meydana getirmektedir. Altıncı Risale'de "the Dead will be made again to live" denilmesi ve hemen ardından *putrefaction*ın elementlerin "true separation"ı şeklinde tanımlanması, ölüm ile yeniden oluşum arasındaki ilişkinin metnin işlem dili içerisinde kurulduğunu göstermektedir (*Splendor Solis*, 1920, p. 71).

Burada ortaya çıkan mesele, simyasal ölümün neyi ifade ettiğidir. Eğer çözünme bir "öldürme" ise, ölen nedir? Maddenin kendisi mi, mevcut formu mu, yoksa belirli bir maddi bileşim mi? Yeniden canlanma hangi anlamda mümkündür? Bu sorular *Splendor Solis*'in sembollerini modern kimyasal karşılıklarla çözme arayışından farklı bir araştırma hattı açmaktadır. Eserdeki dönüşüm dili, maddenin bir durumdan diğerine geçirilmesinin ötesinde, formun bozulması ile yeniden meydana gelmesi arasındaki ilişkiye yönelmektedir.

Birinci Risale'de *ars* ile *natura* arasındaki ilişkinin kuruluşu bu problemi daha açık hâle getirmektedir. Metne göre doğa sanata maddeyi sağlarken sanat da doğaya uygun araç ve yöntemleri sunmaktadır; buna rağmen "the form is from Nature" (*Splendor Solis*, 1920, p. 18). Formun kaynağı doğadır. Simyacının faaliyeti ise doğanın maddede gerçekleştirebileceği dönüşüm için gerekli şartların hazırlanmasına dayanmaktadır. Bu anlayışta dönüşüm, bütünüyle dışarıdan dayatılmış bir biçim verme işlemi olarak tasavvur edilmez. Maddenin sahip olduğu dönüşme imkânı, uygun işlem ve koşullar altında açığa çıkmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Erken modern *ars–natura* tartışması burada simyasal pratiğin merkezine yerleşmektedir. Newman'ın Sendivogius ve Newton üzerinden incelediği *ars imitatur naturam* ilkesi, simyacının doğanın işleyişini tanıması ile laboratuvarda yürüttüğü işlemler arasında epistemik bir bağ kurmaktadır. Doğanın mineral oluşumunda gerçekleştirdiği düşünülen süreçler, simyacı açısından laboratuvar çalışmasının anlaşılması ve düzenlenmesi için bir örnek teşkil edebilmektedir (Newman, 2019, pp. 183–184). Laboratuvar ile doğa arasında kurulan ilişki, simyasal müdahalenin keyfî bir yapaylık olarak görülmesini engellemektedir; sanat, doğanın işleyişini okuyabilme ve belirli şartlar altında yönlendirebilme iddiasına dayanmaktadır.

Bu çalışmanın çıkış noktası burada bulunmaktadır. *Splendor Solis*'te ölüm, çürüme ve yeniden doğuş kavramları maddi değişimden bağımsız bir semboller dizisi olarak ele alınmayacaktır. Metindeki *dissolutio, putrefactio, decoctio*, ayrışma ve yeniden birleşme işlemleri ile görsel programdaki ölüm ve yeniden oluşum sahneleri birlikte incelenecektir. Araştırmanın temel sorusu, bu kavramların erken modern simyacının maddi formun bozulmasını ve yeniden meydana gelmesini düşünmesinde nasıl bir işlev gördüğüdür.

Splendor Solis'in sonraki yüzyıllarda ruhsal arınma, inisiyasyon ve yeniden doğuş ekseninde okunmuş olması eserin alımlanma tarihinin bir parçasıdır. Ne var ki sonraki yorumların XVI. yüzyıl metninin tarihsel anlam ufkuyla özdeşleştirilmesi ayrı bir yöntem sorununa yol açmaktadır. Özellikle XX. yüzyılın başındaki İngilizce edisyonun girişinde eserin "Spiritual Alchemy" ve "SOUL-KNOWLEDGE" üzerinden açıklanması, söz konusu edisyonun yorum dünyasını yansıtmaktadır (*Splendor Solis*, 1920, p. 10). Bu nedenle bu çalışmada birincil metnin işlem dili ile sonraki spiritüalist alımlama katmanı birbirinden ayrılacaktır.

Karşılaştırmalı bölümde Isaac Newton'un simya yazıları farklı bir amaçla ele alınacaktır. Newton ile *Splendor Solis* arasında doğrudan bir aktarım veya etkilenme ilişkisi ileri sürülmemektedir. Newton'un önemi, *generatio, corruptio, putrefaction* ve *vegetation* gibi kategorilerin XVII. yüzyılda madde ve mineral oluşumu üzerine yürütülen doğal-felsefi araştırmalarda hâlâ üretken olabildiğini göstermesidir. Newman'ın incelemesinde Newton'un metal oluşumu, çözünmesi ve yeniden meydana gelmesine ilişkin düşüncesi döngüsel bir yapı sergiler; metalik maddelerin biçimlerini kaybetmesi, putrefaksiyona uğraması ve yeniden oluşması bu teorinin temel unsurları arasındadır (Newman, 2019, pp. 142–148).

Bu karşılaştırma, *Splendor Solis*'te karşılaşılan ölüm ve yeniden doğuş dilini Newton aracılığıyla açıklama amacı taşımamaktadır; daha sınırlı bir tarihsel soruya hizmet etmektedir: XVI. ve XVII. yüzyılların doğa bilgisinde bozulma ile oluşum arasındaki sınır nasıl düşünülüyordu? *Splendor Solis* bu soruya resimli bir simya metninin dili içerisinden yaklaşırken Newton örneği aynı kavramsal problemin daha sonraki bir doğal-felsefi ortamda ne ölçüde canlı kaldığını göstermektedir.

Çalışmanın temel iddiası buna göre şekillenmektedir: *Splendor Solis*'te maddenin "ölümü", maddi varlığın mutlak biçimde ortadan kalkmasından çok, mevcut formun çözülmesini ifade etmektedir. Çürüme bu çözülmenin belirleyici evrelerinden biridir; yeniden oluşum ise çözülmüş olanın farklı bir maddi düzende teşekkül edebilmesinin imkânını göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Ölüm ile yeniden doğuş arasındaki ilişki, bu nedenle, simyanın dışarıdan eklenmiş sembolik dekoru şeklinde okunamaz. İlişki, erken modern dönemde *generatio* ile *corruptio,* sanat ile doğa ve madde ile form arasındaki sınırların nasıl kavrandığını araştırmak için tarihsel bir giriş noktası sunmaktadır.

2. *SPLENDOR SOLIS*: METİN, NÜSHA VE TARİHSEL BAĞLAM

Splendor Solis'in en tanınmış nüshası, British Library'de bulunan 1582 tarihli Harley MS 3469'dur. Eserin kökeni ise daha eski bir metinsel ve görsel geleneğe uzanmaktadır. Völlnagel (2010), bu geleneği XVI. yüzyılın ilk yarısındaki Augsburg Çevresi ile ilişkilendirmektedir. Müellif ve sipariş veren kişi bilinmemektedir. Bu belirsizlik, eserin Salomon Trismosin'e yapılan geleneksel atfına da ihtiyatla yaklaşmayı gerektirmektedir.

Yedi risale ve yirmi iki minyatürden oluşan *Splendor Solis*, simyasal dönüşümü geniş bir doğa tasavvuru içinde kurmaktadır. Metindeki işlemler ile minyatürlerdeki ölüm, parçalanma, birleşme ve yeniden oluşum sahneleri aynı dönüşüm fikri etrafında buluşmaktadır. Völlnagel (2010), bu nedenle eseri basit bir laboratuvar el kitabından çok simyanın doğa anlayışını yansıtan bir eser olarak değerlendirmektedir.

Birinci Risale'de *ars* ile *natura* arasındaki ilişki açık bir ilkeye bağlanmaktadır: "Nature serves Art with Matter, and Art serves Nature with suitable Instruments" (*Splendor Solis*, 1920, p. 18). Metin hemen ardından formun kaynağını doğada bulmaktadır: "the form is from Nature" (*Splendor Solis*, 1920, p. 18). Simyacı maddeyi yoktan yaratmaz veya ona keyfî bir biçim vermez. Araçları, ısıyı ve yöntemi düzenleyerek doğadaki dönüşüm imkânına müdahale eder. Newman'ın (2019, pp. 183–184) erken modern simyada izlediği *ars imitatur naturam* düşüncesi de sanat ile doğa arasındaki bu yakınlığı açıklamaktadır.

Bu çerçeve, eserde ölümün neden maddi dönüşümün merkezine yerleştiğini anlamayı kolaylaştırmaktadır. Yeni formun ortaya çıkması, önceki formun sürekliliğini korumasına bağlı değildir. Dönüşüm, önce çözülmeyi gerektirmektedir.

3. ÖLÜMÜN MADDİ DİLİ: *DISSOLUTIO, PUTREFACTIO VE CORRUPTIO*

Beşinci Risale, simyasal işlemin başlangıcını kesin bir ifadeyle belirler: "DISSOLUTION is the First Operation which has to take place in the Art of Alchemy" (*Splendor Solis*, 1920, p. 38). Ardından çözünmeyi "a killing of the moist with the dry, in fact a Putrefaction" sözleriyle açıklar ve sürecin maddeyi siyaha çevirdiğini söylemektedir (*Splendor Solis*, 1920, p. 38). Böylece *dissolutio,* ölüm, *putrefactio* ve siyahlık aynı dönüşüm dizisine girmektedir.

Bu dizide ölüm, maddi varlığın yok oluşunu ifade etmemektedir. Önceki form çözülür; madde başka bir oluş düzenine açık hâle gelmektedir. *Putrefactio* da bu geçişin belirleyici aşamasıdır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Altıncı Risale'nin onu "the true separation of the elements" olarak tanımlaması bu açıdan önem taşımaktadr. Metnin devamında "the Dead will be made again to live" ifadesinin gelmesi, ayrışma ile yeniden oluşum arasındaki bağı açıkça kurmaktadır (*Splendor Solis,* 1920, p. 71).

Burada *corruptio* ile *generatio* arasında doğrusal bir karşıtlık yoktur. Bozulma, yeni oluşumun önündeki engel olmaktan çıkmaktadır ve onun şartına dönüşmektedir. Bir formun çözülmesi maddenin sonunu getirmez; maddenin başka bir form altında yeniden düzenlenebilmesine imkân verir. *Splendor Solis*'te ölümün epistemik değeri tam burada ortaya çıkmaktadır: ölüm, maddenin sonunu değil, formun sonunu adlandırmaktadır.

Bu ayrım, eserin ölüm ve yeniden doğuş imgelerini modern anlamda biyolojik veya psikolojik bir anlatıya indirgemeyi de güçleştirmektedir denilebilir. Metnin kendi işlem dili ölümün anlamını *dissolutio* ve *putrefactio* ile kurmaktadır. Yeniden doğuş ise *decoctio*, ayrışma ve yeniden birleşme süreçleri içinde anlam kazanmaktadır. Simyasal ölüm böylece *corruptio* ile *generatio* arasındaki eşiği görünür kılan bir kavrama dönüşmektedir.

4. *DECOCTIO* VE YENİDEN OLUŞUM

Splendor Solis'in minyatürleri bu dönüşüm diline görsel bir biçim vermektedir. *Decoction* sahnesinde yaşlı bir erkek bedeni ısıtılan bir kap içinde yer almaktadır. Bedensel parçalanma ile simyasal işlem aynı sahnede birleşmektedir. Völlnagel (2010), burada *decoctio* ile *putrefactio* arasında bağ kurmaktadır ve süreci parçalanmış unsurların daha güçlü, yenilenmiş bir bütün oluşturmasına doğru ilerleyen dönüşüm olarak yorumlamaktadır.

Görsel 1. *Splendor Solis*, Harley MS 3469, fol. 21v, *Decoction*.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Sahnenin önemi, ölümün görsel temsilinden çok ölümden sonra ne olduğunda yatmaktadır. Yaşlı bedenin parçalanması nihai durum değildir. *Decoctio*, çözülmüş olanı yeni bir düzene hazırlamaktadır. Metindeki *putrefactio–separatio–formatio* hareketi, minyatürde bedenin bozulması ve gençleşme düşüncesi üzerinden görünürlük kazanmaktadır. Beden burada maddi dönüşümü düşünmenin görsel aracına dönüşmektedir.

Hermaphrodite/Rebis minyatürü ise birleşme fikrini öne çıkarmaktadır. Erkek ve kadın başlarını taşıyan tek beden, kırmızı ve beyaz kanatlar ve figürün elindeki yumurta karşıt unsurların yeni bir bütün içinde bir araya gelişini göstermektedir. Völlnagel (2010), Rebis'i *res bina* kavramıyla ilişkilendirmektedir. Figürün taşıdığı yumurta da dört unsur ile bunlardan doğan beşinci öz arasındaki dönüşüm fikrine gönderme yapmaktadır.

Görsel 2. *Splendor Solis*, Harley MS 3469, fol. 19v, Hermaphrodite/Rebis.

Decoction ile Rebis yan yana okunduğunda eserin dönüşüm düzeni daha açık görünmektedir: **çözülme → çürüme → ayrışma → yeniden birleşme → yeni form**. Bu sıra, minyatürleri metnin süsleyici unsurları olmaktan çıkarmaktadır. Görseller, maddi dönüşümün nasıl düşünüldüğünü beden, ölüm, karşıtlık ve yeniden oluşum üzerinden düzenlemektedir.

Bu nedenle *Splendor Solis*'te ölüm ile yeniden doğuş arasındaki ilişkiyi spiritüel bir anlatıya baştan yerleştirmek gerekmemektedir. Metin ve görsel program kendi açıklama zeminini sunar. Bir form ölür, madde dönüşümden geçmektedir ve yeni bir form ortaya çıkmaktadır. Simyasal

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

dönüşümün temel gerilimi de **yok oluş ile varlık arasında değil, *corruptio* ile *generatio* arasında** kurulmaktadır.

5. *ARS* VE *NATURA*: DÖNÜŞÜME MÜDAHALE

Splendor Solis'te dönüşüm, doğa ile sanat arasındaki işbirliği üzerinden ilerlemektedir. Birinci Risale'nin formun kaynağını doğada görmesi, simyacının konumunu da belirlemektedşr (*Splendor Solis*, 1920, p. 18). *Artifex* dönüşümün yaratıcısı değildir; uygun maddeyi, ısıyı, zamanı ve işlemleri bir araya getirerek doğanın işleyişine müdahale etmektedir.

Bu anlayış erken modern simyada doğa ile yapaylık arasında kesin bir ayrım bulunmadığını göstermektedir. Newman'ın (2019, pp. 183–184) tartıştığı *ars imitatur naturam* ilkesi de simyasal sanatın meşruiyetini doğayı taklit etme ve onun faaliyetini yönlendirme yeteneğinde bulmaktadır. Laboratuvar böylece doğaya karşı kurulmuş bir alan değil, doğal süreçlerin kontrollü şartlarda yeniden üretildiği bir çalışma mekânıdır.

Bu çerçevede *putrefactio* da simyacının maddeye dışarıdan yüklediği keyfî bir bozulma değildir. Çözünme ve çürüme, doğada var olduğu düşünülen *corruptio* ile *generatio* döngüsünün sanat aracılığıyla yönetilmesidir. Simyacının bilgisi, dönüşümü zorlamaktan çok onun şartlarını tanımaya dayanmaktadır.

6. *GENERATIO* VE *CORRUPTIO*: NEWTON İLE KISA BİR KARŞILAŞTIRMA

Splendor Solis'te görülen dönüşüm dili XVI. yüzyılla sınırlı kalmamaktadır. XVII. yüzyılda Isaac Newton'un chymical yazıları da mineral dünyanın oluşum, bozulma ve yeniden oluşum süreçleri üzerinden düşünülebildiğini göstermektedir. Newman'ın incelemesine göre Newton, metallerin yer altında meydana geldiği, çözündüğü ve yeniden oluştuğu döngüsel bir madde tasavvuru geliştirmiştir (Newman, 2019, pp. 142–148).

Newton'un metaller için kullandığı büyüme ve *vegetation* dili özellikle önem taşımaktadır. Mineral maddeler durağan bir varlık alanına ait değildir; oluşur, bozulur ve yeniden teşekkül eder. Newton'un notlarında metalik formun *putrefaction* yoluyla bozulması ve maddi unsurların yeniden oluşum sürecine katılması, *generatio* ile *corruptio* arasındaki ilişkinin XVII. yüzyıl doğa araştırmalarında epistemik gücünü koruduğunu göstermektedir (Newman, 2019, pp. 142–148).

Burada *Splendor Solis* ile Newton arasında doğrudan bir aktarım çizgisi kurulamaz. Karşılaştırmanın değeri kavramsaldır. İki örnekte de maddi formun bozulması mutlak yok oluş anlamına gelmez. *Corruptio*, yeni bir *generatio*nun mümkün olduğu dönüşüm alanını açmaktadır. Böylece *Splendor Solis*'in ölüm ve yeniden doğuş dili, erken modern madde düşüncesinin daha geniş tarihsel çerçevesi içinde anlam kazanmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

7. BİLİM TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Splendor Solis'i modern kimyanın kavramlarıyla çözmeye çalışmak, metnin tarihsel dilini ve maddi dönüşüme yüklediği anlamları geri plana itmektedir. *Dissolutio*yu modern anlamda çözünme, *putrefactio*yu belirli bir kimyasal reaksiyon, yeniden doğuşu ise işlemin sonunda ortaya çıkan ürün şeklinde birebir tercüme etmek, XVI. yüzyıla ait kavramları daha sonraki bir disiplinin terminolojisi içinde yeniden tanımlamaktadır. Böyle bir okuma, simyasal metinde kullanılan terimlerin hangi madde anlayışına dayandığı ve birbirleriyle nasıl ilişki kurduğu sorusunu da gölgelemektedir. Newman ve Principe'nin (1998) erken modern *chymistry* üzerine geliştirdikleri historiografik yaklaşım, modern simya-kimya ayrımının geçmişe taşınmasının yol açtığı sorunlara dikkat çekmektedir. *Splendor Solis* açısından temel mesele de modern kimyasal karşılıklar bulmaktan çok, eserin dönüşümü hangi tarihsel kategoriler aracılığıyla anlaşılır kıldığını belirlemektir.

Benzer bir ihtiyat spiritüel yorumlar için de gereklidir. Ölüm, yeniden doğuş, kral, hermaphrodite veya birleşme gibi imgelerin sonraki ezoterik ve psikolojik yorum geleneklerinde kazandığı anlamlar, eserin erken modern bağlamıyla doğrudan özdeşleştirilemez. Simyasal görseller farklı dönemlerde yeni yorumlara açık kalmış olsa da bu alımlama tarihi, XVI. yüzyıl metninin kendi kavramsal dünyasından ayrılmalıdır. Obrist'in (2003) simyasal görselleştirme üzerine çalışması, alegori ve analojinin maddi süreçlerden kopuk bir süsleme biçimi olarak ele alınamayacağını; görsel temsilin doğa ve dönüşüm hakkındaki bilgiyi düzenleme işlevi taşıyabildiğini göstermektedir. Bu nedenle *Splendor Solis*'in sembolik dili ile maddi işlem dili arasında baştan kesin bir sınır çizmek yerine, iki alanın metin ve minyatürlerde nasıl ilişkilendiğine bakmak daha verimli bir tarihsel yaklaşım sunmaktadır.

Eserin kendi terminolojisi bu ilişkiyi izlemek için güçlü bir zemin sağlamaktadır. *Dissolutio, putrefactio, corruptio* ve *generatio*, maddi dönüşümün farklı evrelerini birbirine bağlayan kavramlardır. Çözünme mevcut formun sürekliliğini kırar; *putrefactio* ayrışma ve bozulmayı dönüşümün parçası hâline getirmektedir; *corruptio* önceki düzenin çözülmesini, *generatio* ise yeni bir oluşun imkânını ifade etmektedir. Beşinci Risale'nin çözünmeyi bir "killing" ve *putrefaction* olarak tanımlaması, Altıncı Risale'nin ise ölü olanın yeniden canlanmasından söz etmesi bu kavramsal dizinin metnin kendi içinde kurulduğunu göstermektedir (*Splendor Solis,* 1920, pp. 38, 71). Böyle okunduğunda ölüm, maddenin ortadan kalkmasını değil, belirli bir formun çözülerek başka bir oluş düzenine açılmasını ifade etmektedir.

Minyatürler de bu dönüşüm dilini görünür kılmaktadır. Parçalanan veya kaynatılan beden, ölen ve yeniden gençleşen figür, karşıt özellikleri tek bedende birleştiren Rebis gibi tasvirler metindeki dönüşüm fikrini görsel bir düzleme taşımaktadır. Metin, işlem ve görsel program arasındaki bu ilişki, simyasal bilgiyi teknik tarif ile sembolik temsil arasında bir seçim yapmaya zorlamadan incelemeye imkân vermektedir. Nummedal'ın (2011) simya tarihinde "words and works" arasındaki ilişkiye yaptığı vurgu da metinsel bilgi ile maddi pratiği birlikte değerlendiren bu yaklaşımı desteklemektedir. *Splendor Solis* böylece madde, form, bozulma ve yeniden oluşum arasındaki ilişkilerin tarihsel olarak düşünüldüğü bir kaynak niteliği

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

kazanmaktadır; eserin bilim tarihi açısından değeri de erken modern doğa bilgisinin kendine özgü dönüşüm kategorilerini görünür kılmasında yatmaktadır.

8. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Splendor Solis'te ölüm bir yok oluş kategorisi değildir. Ölüm, mevcut formun çözülmesini; *putrefactio* bu çözülmenin dönüşüm sürecine katılmasını; yeniden doğuş ise maddenin yeni bir form altında teşekkülünü ifade etmektedir. Eserin ölüm, kararma, parçalanma ve yeniden birleşme imgeleri bu maddi dönüşüm düzeninden ayrı düşünülemez. Metinsel anlatı ile görsel program birlikte ele alındığında *dissolutio, putrefactio, corruptio* ve *generatio* arasında belirgin bir süreklilik ortaya çıkmaktadır. Bir formun bozulması dönüşümün sona erdiği nokta yerine yeni bir oluşun mümkün hâle geldiği aşamayı temsil etmektedir. Ölüm ve yeniden doğuş arasındaki ilişki de bu nedenle eserin maddi dönüşüm anlayışının merkezinde yer almaktadır.

Bu okuma simyanın bilim tarihindeki yerini de farklı bir zemine taşımaktadır. Simyacının sorusu modern kimyanın sorusuyla özdeş değildir. Onun dünyasında madde büyüyebilir, bozulabilir, ölebilir ve yeniden oluşabilir; sanat ise doğanın bu güçlerine müdahale edebilir. *Ars* ile *natura* arasındaki ilişki, simyacının faaliyetinin sınırlarını da belirler. İnsan doğanın dışında yeni bir dönüşüm ilkesi yaratmaz; maddede mevcut olduğu düşünülen imkânları uygun araç, yöntem ve koşullar aracılığıyla harekete geçirmeye çalışır. Bu kavramların tarihsel anlamlarını korumak, simyayı daha sonraki bilginin eksik bir biçimi olarak değerlendirmekten kaçınmayı sağlamaktadır. Erken modern simya böylece kendi madde anlayışı, işlem dili ve doğa tasavvuru içerisinde incelenebilir.

Çalışmanın ortaya koyduğu bir diğer sonuç, *Splendor Solis*'in görsel programının bu bilgi düzeninden ayrı ele alınamayacağıdır. Ölüm, parçalanma, kaynatılma ve yeniden birleşme sahneleri, risalelerde tarif edilen maddi işlemlerin görsel diliyle ilişki kurmaktadır. Bu nedenle eserdeki imgeleri doğrudan modern kimyasal süreçlerin şifreleri olarak çözmek kadar, onları bütünüyle spiritüel bir anlatının parçaları saymak da tarihsel bağlamı daraltmaktadır. Metin, işlem ve minyatür arasındaki ilişkiyi korumak, erken modern simyada maddi dönüşümün nasıl kavramsallaştırıldığını daha açık biçimde görmeye imkân vermektedir.

Splendor Solis'in gösterdiği dönüşüm dünyasında maddenin ölümü, maddenin kaybolduğu an değildir. Bir formun sona erdiği ve başka bir formun mümkün hâle geldiği eşiği ifade etmektedir. Bu eşik, *corruptio* ile *generatio* arasındaki ilişkinin de merkezindedir. Simyanın tarihsel epistemolojisini anlamak, bu kavramları modern karşılıklarına tercüme etmekten önce onların kendi tarihsel anlamlarını yeniden kurmayı gerektirmektedir. *Splendor Solis* bu açıdan erken modern dönemde madde, form, doğa ve dönüşüm arasındaki ilişkinin nasıl düşünüldüğünü izlemeye imkân veren önemli bir bilim tarihi kaynağıdır.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

KAYNAKÇA

- Newman, W. R. (2008). From alchemy to "chymistry." In K. Park & L. Daston (Eds.), *The Cambridge history of science: Vol. 3. Early modern science* (pp. 497–517). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CHOL9780521572446.022
- Newman, W. R. (2011). What have we learned from the recent historiography of alchemy? *Isis*, *102*(2), 313–321. https://doi.org/10.1086/660140
- Newman, W. R. (2019). *Newton the alchemist: Science, enigma, and the quest for nature's "secret fire"*. Princeton University Press.
- Newman, W. R., & Principe, L. M. (1998). Alchemy vs. chemistry: The etymological origins of a historiographic mistake. *Early Science and Medicine*, *3*(1), 32–65. https://doi.org/10.1163/157338298X00022
- Nummedal, T. E. (2011). Words and works in the history of alchemy. *Isis*, *102*(2), 330–337. https://doi.org/10.1086/660142
- Obrist, B. (2003). Visualization in medieval alchemy. *HYLE: International Journal for Philosophy of Chemistry*, *9*(2), 131–170.
- Principe, L. M. (2011). Alchemy restored. *Isis*, *102*(2), 305–312. https://doi.org/10.1086/660139
- Principe, L. M. (2013). *The secrets of alchemy*. University of Chicago Press.
- Principe, L. M., & Newman, W. R. (2001). Some problems with the historiography of alchemy. In W. R. Newman & A. Grafton (Eds.), *Secrets of nature: Astrology and alchemy in early modern Europe* (pp. 385–431). MIT Press.
- Smith, P. H. (2004). *The body of the artisan: Art and experience in the Scientific Revolution*. University of Chicago Press. https://doi.org/10.7208/chicago/9780226764269.001.0001
- *Splendor Solis: Alchemical treatises of Solomon Trismosin, adept and teacher of Paracelsus*. (1920). J. K. (Ed.). Kegan Paul, Trench, Trübner & Co.
- Völlnagel, J. (2010). Introduction. In J. Völlnagel, T. Hofmeier, P. Kidd, & J. Godwin, *Splendor Solis*. M. Moleiro Editor

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

DEATH, REBIRTH, AND THE TRANSFORMATION OF MATTER: RETHINKING THE HISTORICAL EPISTEMOLOGY OF ALCHEMY THROUGH *SPLENDOR SOLIS*

DENİZ SAYGI
Ankara University, Graduate School of Social Sciences (GSoSS), PhD Student [PhD Candidate], Department of History of Science
ORCID: 0000-0002-3047-6144
E-mail: denizsaygiwork@gmail.com

ABSTRACT

Alchemy was long situated within the history of science, primarily in relation to the emergence of modern chemistry. More recent scholarship has increasingly sought to understand alchemical knowledge and practice within their own historical settings, attending to historically specific conceptions of matter and accounts of the workings of nature. Situated within this historiographical orientation, this study examines *Splendor Solis*, one of the most remarkable illustrated works of the early modern alchemical tradition, with particular attention to the role of images of death, dissolution, dismemberment, and rebirth in making material transformation intelligible. These images are approached as elements of a historically situated conceptual and visual language through which relations between matter and change could be articulated. In *Splendor Solis*, the corruption, separation, and reconstitution of matter acquire meaning through the connections established between representations of bodily transformation, cosmological relations, and alchemical operations. Within this framework, death denotes a particular stage of material transformation and the dissolution of an existing order, while rebirth marks the recombination of separated constituents within a different material configuration. By examining the textual and visual programme of the work in relation to its historical context, contemporary conceptions of matter, and the categories employed by alchemical practitioners themselves, this study investigates the place of alchemical transformation within early modern knowledge of nature. *Splendor Solis* thus provides a particularly revealing historical source for examining how the mutability of matter, the operations of nature, and the possibility of human intervention in processes of transformation were conceptualised in the early modern period.

Keywords: Splendor Solis, alchemy, history of science, historical epistemology, matter, material transformation

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1. INTRODUCTION

The place of alchemy within the history of science raises a fundamental historiographical question concerning the concepts through which past scientific practices ought to be examined (Newman & Principe, 1998; Principe & Newman, 2001). Viewed retrospectively through the conceptual vocabulary of modern chemistry, alchemical texts may appear to contain early instances of elements, compounds, reactions, or laboratory techniques; such an approach, however, risks projecting the modern distinction between 'alchemy' and 'chemistry' onto the early modern period (Newman & Principe, 1998). This mode of reading can classify historical material according to its place within later scientific developments and situate alchemy along a linear trajectory culminating in modern chemistry (Newman, 2008; Principe, 2013). In doing so, it can obscure the historically specific meanings of the concepts through which alchemists understood matter and material change (Newman, 2011; Principe & Newman, 2001). When early modern alchemy is read through the terminology of a discipline that had yet to emerge, its own epistemic order recedes from view. A historically sounder approach is therefore to examine the period's *chymical* practices through their own terminology, theories of matter, and experimental settings (Newman, 2008; Newman & Principe, 1998).

One of the most significant achievements of recent historiography on alchemy has been its reassessment of approaches that interpret the past through the conceptual and disciplinary boundaries of modern chemistry (Newman, 2011; Principe, 2011). William R. Newman and Lawrence M. Principe have shown that, in the early modern period, the terms *alchemy* and *chemistry* were not differentiated in the manner now commonly assumed; they accordingly draw attention to the anachronisms produced when modern disciplinary distinctions are projected backwards (Newman & Principe, 1998). They therefore propose *chymistry* as a historically more appropriate term under which to consider the period's diverse material practices (Newman & Principe, 1998). Early modern *chymistry* encompassed a broad field of enquiry, extending from the study of minerals and metals to theories of matter, chemical technologies, and medical applications, fields that were not separated by the disciplinary boundaries familiar today (Newman, 2008). Recent historiography has consequently turned towards examining alchemy on its own historical terms, attending to the relations between theory, experiment, material practice, and natural philosophy without placing it on a linear path towards modern chemistry (Newman, 2011; Principe, 2011).

This historiographical shift raises an important methodological question concerning the concepts and historical criteria by which alchemy is to be read (Newman, 2011; Nummedal, 2011). Categories such as 'matter', 'change', 'experiment', and 'nature', as employed by the historian, cannot be assumed to have carried their present meanings within the conceptual world of early modern practitioners; the material practices of the period must be considered in relation to their own modes of knowledge production and conceptions of nature (Smith, 2004; Newman, 2011). Terms denoting dissolution, putrefaction, death, growth, or revivification likewise require attention to their conceptual and operational settings in alchemical texts before they are rendered into modern terminology (Nummedal, 2011; Obrist, 2003). Technical operations, natural-philosophical explanation, analogy, and visual representation frequently

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

intersect in alchemical language; metaphorical and figurative forms, particularly in accounts of transformation, could themselves function as means of communicating knowledge (Obrist, 2003). To divide textual knowledge from material practice, or allegorical representation from operational knowledge, according to modern criteria risks obscuring the historical relations between reading, writing, making, and experiencing that characterised early modern alchemy (Nummedal, 2011).

Splendor Solis provides a particularly instructive case through which to examine this problem. Harley MS 3469, dated 1582, is among the best-known manuscripts of the textual and visual tradition that took shape during the sixteenth century. The work comprises seven treatises and twenty-two miniatures, in which material transformation, the workings of nature, and the alchemist's position in relation to those workings are articulated through a close interplay between text and image (Völlnagel, 2010). Dissolution, blackening, putrefaction, dismemberment, decoction, conjunction, and revivification recur throughout both the operational language and the iconography of the work.

Among these recurring elements, death occupies a distinctive place. The Fifth Treatise offers one of the clearest examples in its account of dissolution. The passage begins: "DISSOLUTION is the First Operation which has to take place in the Art of Alchemy" (*Splendor Solis*, 1920, p. 38). The definition that follows is more revealing still: "This Dissolution is nothing but a killing of the moist with the dry, in fact a Putrefaction, and consequently turns the Matter black" (*Splendor Solis*, 1920, p. 38). Within this single passage, *dissolution*, *killing*, *putrefaction*, and blackening belong to a successive order of transformation.

To treat 'death' here simply as a metaphor for biological death does not adequately account for the relation established by the text. Death is directly associated with dissolution and *putrefactio*. The disruption of matter's previous appearance and order does not signal the failure of the operation; it constitutes one of the stages through which transformation proceeds. The Sixth Treatise makes this relation still more explicit when it declares that "the Dead will be made again to live" and shortly afterwards defines *putrefaction* as the "true separation" of the elements. The connection between death and renewed formation is thus established within the operational language of the text itself (*Splendor Solis*, 1920, p. 71).

The question, then, concerns what alchemical death signifies. If dissolution constitutes a 'killing', what precisely dies? Is it matter itself, its existing form, or a particular material composition? In what sense can revivification occur? These questions open a line of enquiry distinct from attempts to decipher the symbols of *Splendor Solis* by assigning them modern chemical equivalents. The work's language of transformation directs attention beyond the passage of matter from one state to another, towards the relation between the corruption of form and its subsequent re-formation.

The manner in which the First Treatise establishes the relationship between *ars* and *natura* brings this problem into sharper relief. According to the text, nature supplies art with matter,

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

while art furnishes nature with suitable instruments and methods; nevertheless, "the form is from Nature" (*Splendor Solis*, 1920, p. 18). Form has its origin in nature. The alchemist's activity consists in preparing the conditions required for the transformation that nature is capable of effecting in matter. Transformation, on this understanding, is not conceived as the imposition of form upon matter wholly from without. Rather, the potential for transformation inherent in matter is brought forth under appropriate operations and conditions.

The early modern debate over *ars* and *natura* consequently lies at the heart of alchemical practice. The principle of *ars imitatur naturam*, which Newman examines through Sendivogius and Newton, establishes an epistemic connection between the alchemist's knowledge of natural processes and the operations conducted in the laboratory. Processes believed to occur in the natural generation of minerals could provide the alchemist with a model for understanding and ordering laboratory practice (Newman, 2019, pp. 183–184). The relationship established between laboratory and nature precludes an understanding of alchemical intervention as an arbitrary form of artifice. Art rests upon the claim that nature's operations can be understood and, under particular conditions, directed.

It is from this problem that the present study proceeds. Death, putrefaction, and rebirth in *Splendor Solis* will not be treated as a sequence of symbols detached from material change. The operations of *dissolutio*, *putrefactio*, *decoctio*, separation, and recombination described in the text will be examined alongside the visual programme's scenes of death and renewed formation. The central question is how these concepts informed the early modern alchemist's understanding of the corruption and subsequent re-formation of material form.

The reading of *Splendor Solis* in later centuries through the themes of spiritual purification, initiation, and rebirth belongs to the work's reception history. To identify these later interpretations with the historical horizon of the sixteenth-century text, however, presents a separate methodological difficulty. The introduction to the early twentieth-century English edition, in particular, interprets the work in terms of "Spiritual Alchemy" and "SOUL-KNOWLEDGE", reflecting the interpretative outlook of that edition (*Splendor Solis*, 1920, p. 10). The present study will therefore distinguish between the operational language of the primary text and the later stratum of spiritualist reception.

The comparative section turns to Isaac Newton's alchemical writings for a different purpose. No direct line of transmission or influence between Newton and *Splendor Solis* is proposed. Newton is pertinent because his writings show that categories such as *generatio*, *corruptio*, *putrefaction*, and *vegetation* remained productive within seventeenth-century natural-philosophical enquiries into matter and mineral generation. As Newman demonstrates, Newton's account of the generation, dissolution, and regeneration of metals follows a cyclical pattern: the loss of form in metallic substances, their putrefaction, and their subsequent regeneration are integral to this theory (Newman, 2019, pp. 142–148).

The purpose of this comparison is not to explain the language of death and rebirth in *Splendor Solis* through Newton. It addresses a narrower historical question: how was the boundary

between corruption and generation conceived within sixteenth- and seventeenth-century knowledge of nature? *Splendor Solis* approaches this question through the language of an illustrated alchemical text; Newton provides a later instance in which the same conceptual problem retained its force within a different natural-philosophical setting.

The principal argument of this study follows from this distinction: the 'death' of matter in *Splendor Solis* signifies the dissolution of an existing form, rather than the absolute extinction of material being. Putrefaction constitutes a decisive stage in that dissolution, while regeneration expresses the possibility that what has been dissolved may assume form within a different material order. The relation between death and rebirth cannot, therefore, be reduced to symbolic ornament imposed upon alchemy from without. It provides a historical point of entry into the ways in which the boundaries between *generatio* and *corruptio*, art and nature, and matter and form were conceived in the early modern period.

2. *SPLENDOR SOLIS*: TEXT, MANUSCRIPT, AND HISTORICAL CONTEXT

The best-known manuscript of *Splendor Solis* is Harley MS 3469, dated 1582 and held at the British Library. The origins of the work, however, lie in an earlier textual and visual tradition. Völlnagel (2010) associates this tradition with the Augsburg milieu of the first half of the sixteenth century. Neither the author nor the patron is known. This uncertainty also warrants caution regarding the traditional attribution of the work to Salomon Trismosin.

Comprising seven treatises and twenty-two miniatures, *Splendor Solis* situates alchemical transformation within a broader conception of nature. The operations described in the text and the scenes of death, dismemberment, conjunction, and regeneration depicted in the miniatures converge upon a common conception of transformation. Völlnagel (2010) accordingly regards the work as an expression of the alchemical understanding of nature, rather than as a straightforward laboratory manual.

The First Treatise formulates the relationship between *ars* and *natura* as an explicit principle: "Nature serves Art with Matter, and Art serves Nature with suitable Instruments" (*Splendor Solis*, 1920, p. 18). The text immediately locates the source of form in nature: "the form is from Nature" (*Splendor Solis*, 1920, p. 18). The alchemist neither creates matter from nothing nor imposes an arbitrary form upon it. By regulating instruments, heat, and method, the alchemist intervenes in the possibilities of transformation inherent in nature. The principle of *ars imitatur naturam*, traced by Newman (2019, pp. 183–184) through early modern alchemy, similarly elucidates this close relationship between art and nature.

This conception helps to explain why death occupies so central a place in the work's account of material transformation. The emergence of a new form does not depend upon the preservation of the preceding one. Transformation first requires dissolution.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

3. THE MATERIAL LANGUAGE OF DEATH: *DISSOLUTIO, PUTREFACTIO, AND CORRUPTIO*

The Fifth Treatise defines the beginning of the alchemical operation in unequivocal terms: "DISSOLUTION is the First Operation which has to take place in the Art of Alchemy" (*Splendor Solis*, 1920, p. 38). It then describes dissolution as "a killing of the moist with the dry, in fact a Putrefaction" and states that the process turns the matter black (*Splendor Solis,* 1920, p. 38). *Dissolutio,* death, *putrefactio,* and blackening thus belong to the same sequence of transformation.

Within this sequence, death does not signify the annihilation of material being. The preceding form dissolves, leaving matter open to another order of generation. *Putrefactio* constitutes a decisive stage in this passage. The Sixth Treatise is significant in this respect, defining it as "the true separation of the elements". The subsequent declaration that "the Dead will be made again to live" establishes an explicit connection between separation and renewed formation (*Splendor Solis,* 1920, p. 71).

There is no simple opposition here between *corruptio* and *generatio*. Corruption ceases to be an impediment to new formation and becomes one of its conditions. The dissolution of a form does not bring matter to an end; it allows matter to be reordered under another form. Herein lies the epistemic significance of death in *Splendor Solis*: death names the end of form, not the end of matter.

This distinction makes it difficult to reduce the work's imagery of death and rebirth to a biological or psychological narrative in the modern sense. The operational language of the text itself defines death through *dissolutio* and *putrefactio*. Rebirth, in turn, acquires meaning through the processes of *decoctio*, separation, and recombination. Alchemical death thus marks the threshold between *corruptio* and *generatio*.

4. *DECOCTIO* AND REGENERATION

The miniatures of *Splendor Solis* give visual form to this language of transformation. In the *Decoction* scene, the body of an elderly man appears within a heated vessel. Bodily disintegration and alchemical operation converge within a single scene. Völlnagel (2010) draws a connection here between *decoctio* and *putrefactio,* interpreting the process as a transformation through which the dismembered elements proceed towards the formation of a stronger, renewed whole.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Figure 1. *Splendor Solis*, Harley MS 3469, fol. 21v, *Decoction*.

The significance of the scene lies less in the visual representation of death than in what follows it. The disintegration of the aged body is not the final state. *Decoctio* prepares what has been dissolved for a new order. The movement of *putrefactio–separatio–formatio* found in the text becomes visible in the miniature through the corruption of the body and the prospect of rejuvenation. The body thus becomes a visual means of thinking through material transformation.

The Hermaphrodite/Rebis miniature, by contrast, brings the idea of conjunction to the fore. A single body bearing male and female heads, red and white wings, and the egg held by the figure presents the union of opposing elements within a new whole. Völlnagel (2010) associates the Rebis with the concept of *res bina*. The egg carried by the figure likewise evokes the transformation of the four elements and the emergence from them of a fifth essence.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Figure 2. *Splendor Solis*, Harley MS 3469, fol. 19v, Hermaphrodite/Rebis.

Read together, *Decoction* and the Rebis make the work's order of transformation more readily discernible: **dissolution → putrefaction → separation → recombination → new form**. This sequence places the miniatures beyond a merely decorative function. Through the body, death, opposition, and regeneration, the images give order to the ways in which material transformation could be conceived.

There is consequently no need to situate the relationship between death and rebirth in *Splendor Solis* within a spiritual narrative from the outset. The text and its visual programme furnish their own explanatory ground. One form dies, matter undergoes transformation, and another form emerges. The fundamental tension of alchemical transformation thus lies **not between annihilation and existence, but between *corruptio* and *generatio*.**

5. *ARS* AND *NATURA*: INTERVENING IN TRANSFORMATION

In *Splendor Solis*, transformation proceeds through the co-operation of nature and art. The First Treatise's identification of nature as the source of form also defines the position of the alchemist (*Splendor Solis*, 1920, p. 18). The *artifex* does not create transformation; by bringing together the appropriate matter, heat, time, and operations, the practitioner intervenes in the workings of nature.

This conception suggests that early modern alchemy drew no absolute boundary between the natural and the artificial. The principle of *ars imitatur naturam*, discussed by Newman (2019, pp. 183–184), similarly locates the legitimacy of alchemical art in its capacity to imitate nature

and direct its activity. The laboratory, accordingly, is not a domain set against nature, but a site in which natural processes are reproduced under controlled conditions.

From this perspective, *putrefactio* is not an arbitrary corruption imposed upon matter by the alchemist. Dissolution and putrefaction amount to the governance, through art, of the cycle of *corruptio* and *generatio* believed to operate in nature. The alchemist's knowledge rests less upon compelling transformation than upon recognising the conditions under which it may occur.

6. *GENERATIO* AND *CORRUPTIO*: A BRIEF COMPARISON WITH NEWTON

The language of transformation encountered in *Splendor Solis* was not confined to the sixteenth century. Isaac Newton's seventeenth-century chymical writings likewise show that the mineral world could be understood in terms of generation, corruption, and regeneration. According to Newman, Newton developed a cyclical conception of matter in which metals were generated beneath the earth, dissolved, and subsequently formed anew (Newman, 2019, pp. 142–148).

The language of growth and *vegetation* that Newton applied to metals is particularly significant. Mineral substances did not belong to a static order of being; they were generated, corrupted, and formed anew. In Newton's notes, the corruption of metallic form through *putrefaction* and the subsequent participation of its material constituents in processes of regeneration indicate that the relationship between *generatio* and *corruptio* retained its epistemic force within seventeenth-century enquiries into nature (Newman, 2019, pp. 142–148).

No direct line of transmission can be drawn between *Splendor Solis* and Newton. The value of the comparison is conceptual. In both cases, the corruption of material form does not amount to absolute annihilation. *Corruptio* opens a field of transformation within which a new *generatio* becomes possible. The language of death and rebirth in *Splendor Solis* can thus be situated within the broader historical framework of early modern thought about matter.

7. ASSESSMENT FROM THE PERSPECTIVE OF THE HISTORY OF SCIENCE

To interpret *Splendor Solis* through the concepts of modern chemistry risks obscuring both the historical language of the text and the meanings it assigns to material transformation. To render *dissolutio* simply as dissolution in the modern sense, *putrefactio* as a particular chemical reaction, or rebirth as the product obtained at the end of an operation is to redefine sixteenth-century concepts within the terminology of a later discipline. Such a reading also obscures the questions of what conception of matter informed these alchemical terms and how the terms themselves were related to one another. Newman and Principe's (1998) historiographical approach to early modern *chymistry* draws attention to the problems that arise when the modern

distinction between alchemy and chemistry is projected into the past. For *Splendor Solis*, the central task is therefore not to identify modern chemical equivalents, but to establish the historical categories through which the work rendered transformation intelligible.

Comparable caution is required in approaching spiritual interpretations. The meanings acquired by images of death, rebirth, the king, the hermaphrodite, or conjunction within later esoteric and psychological traditions cannot be identified directly with the work's early modern setting. Although alchemical images remained open to new interpretations in subsequent periods, this history of reception must be distinguished from the conceptual world of the sixteenth-century text. Obrist's (2003) study of alchemical visualisation shows that allegory and analogy cannot be treated as forms of ornament detached from material processes; visual representation could itself organise knowledge of nature and transformation. A more fruitful historical approach, therefore, is to examine how symbolic and operational languages interact across the text and its miniatures, rather than imposing a firm division between them from the outset.

The work's own terminology provides a strong basis for tracing this relationship. *Dissolutio*, *putrefactio*, *corruptio*, and *generatio* connect successive phases of material transformation. Dissolution breaks the continuity of an existing form; *putrefactio* makes separation and corruption part of the transformative process; *corruptio* denotes the dissolution of the preceding order, while *generatio* expresses the possibility of new formation. The Fifth Treatise's definition of dissolution as a "killing" and a *putrefaction*, followed in the Sixth Treatise by the prospect that the dead may be brought to life again, shows that this conceptual sequence is established within the text itself (*Splendor Solis*, 1920, pp. 38, 71). Read in these terms, death signifies not the disappearance of matter, but the dissolution of a particular form and the consequent opening of matter to another order of generation.

The miniatures render this language of transformation visible. The dismembered or boiling body, the figure who dies and is rejuvenated, and the Rebis uniting opposing qualities within a single body transpose the text's conception of transformation into visual form. The relationship between text, operation, and visual programme allows alchemical knowledge to be examined without forcing a choice between technical prescription and symbolic representation. Nummedal's (2011) emphasis on the relationship between 'words and works' in the history of alchemy likewise supports an approach in which textual knowledge and material practice are considered together. *Splendor Solis* can thus be read as a historical source in which relations between matter, form, corruption, and regeneration were actively thought through. Its significance for the history of science lies precisely in making visible the distinctive categories through which early modern knowledge of nature conceived transformation.

8. GENERAL ASSESSMENT AND CONCLUSION

In *Splendor Solis*, death is not a category of annihilation. Death denotes the dissolution of an existing form; *putrefactio*, the incorporation of that dissolution into the process of

transformation; and rebirth, the formation of matter under a new form. The work's imagery of death, blackening, dismemberment, and recombination cannot be separated from this order of material transformation. When the textual account and visual programme are read together, a distinct continuity emerges between *dissolutio*, *putrefactio*, *corruptio*, and *generatio*. The corruption of one form represents the stage at which another formation becomes possible, rather than the point at which transformation comes to an end. The relationship between death and rebirth consequently lies at the centre of the work's conception of material transformation.

This reading also places alchemy within the history of science on different historical ground. The alchemist's questions were not identical to those of modern chemistry. Within the alchemical world, matter could grow, corrupt, die, and be generated anew, while art could intervene in these powers of nature. The relationship between *ars* and *natura* also defined the limits of the alchemist's activity. Human art did not create a new principle of transformation outside nature; it sought to set in motion possibilities believed to reside within matter by means of appropriate instruments, methods, and conditions. Preserving the historical meanings of these concepts allows alchemy to be studied without reducing it to an incomplete form of later knowledge. Early modern alchemy may thereby be approached through its own conception of matter, operational language, and understanding of nature.

A further conclusion of this study concerns the inseparability of the visual programme of *Splendor Solis* from this order of knowledge. Scenes of death, dismemberment, decoction, and recombination engage with the visual language of the material operations described in the treatises. To decipher these images as codes for modern chemical processes would therefore narrow their historical setting, as would treating them wholly as elements of a spiritual narrative. Preserving the relationship between text, operation, and miniature affords a clearer view of how material transformation was conceptualised within early modern alchemy.

In the world of transformation presented by *Splendor Solis*, the death of matter is not the moment at which matter disappears. It marks the threshold at which one form comes to an end and another becomes possible. This threshold stands at the heart of the relationship between *corruptio* and *generatio*. To understand the historical epistemology of alchemy requires the reconstruction of these concepts in their own historical terms before they are translated into modern equivalents. In this respect, *Splendor Solis* constitutes an important source for the history of science, allowing us to trace how the relations between matter, form, nature, and transformation were conceived in the early modern period.

KAYNAKÇA

- Newman, W. R. (2008). From alchemy to "chymistry." In K. Park & L. Daston (Eds.), *The Cambridge history of science: Vol. 3. Early modern science* (pp. 497–517). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CHOL9780521572446.022
- Newman, W. R. (2011). What have we learned from the recent historiography of alchemy? *Isis, 102*(2), 313–321. https://doi.org/10.1086/660140

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

- Newman, W. R. (2019). *Newton the alchemist: Science, enigma, and the quest for nature's "secret fire"*. Princeton University Press.
- Newman, W. R., & Principe, L. M. (1998). Alchemy vs. chemistry: The etymological origins of a historiographic mistake. *Early Science and Medicine, 3*(1), 32–65. https://doi.org/10.1163/157338298X00022
- Nummedal, T. E. (2011). Words and works in the history of alchemy. *Isis, 102*(2), 330–337. https://doi.org/10.1086/660142
- Obrist, B. (2003). Visualization in medieval alchemy. *HYLE: International Journal for Philosophy of Chemistry, 9*(2), 131–170.
- Principe, L. M. (2011). Alchemy restored. *Isis, 102*(2), 305–312. https://doi.org/10.1086/660139
- Principe, L. M. (2013). *The secrets of alchemy*. University of Chicago Press.
- Principe, L. M., & Newman, W. R. (2001). Some problems with the historiography of alchemy. In W. R. Newman & A. Grafton (Eds.), *Secrets of nature: Astrology and alchemy in early modern Europe* (pp. 385–431). MIT Press.
- Smith, P. H. (2004). *The body of the artisan: Art and experience in the Scientific Revolution*. University of Chicago Press. https://doi.org/10.7208/chicago/9780226764269.001.0001
- *Splendor Solis: Alchemical treatises of Solomon Trismosin, adept and teacher of Paracelsus*. (1920). J. K. (Ed.). Kegan Paul, Trench, Trübner & Co.
- Völlnagel, J. (2010). Introduction. In J. Völlnagel, T. Hofmeier, P. Kidd, & J. Godwin, *Splendor Solis*. M. Moleiro Editor.

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ATASE BELGELERİNE GÖRE TRABLUSGARP HARBİ'NDE OSMANLI SEFARETLERİ VE ATAŞEMİLİTERLİKLERİNİN İSTİHBARAT FAALİYETLERİ

Halit BAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi, Iğdır/Türkiye
halit.bas@igdir.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-6790-1634

ÖZET

1911–1912 Osmanlı-İtalyan Harbi, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprağıyla doğrudan kara ve deniz bağlantısının kesildiği son derece çetin jeopolitik şartlarda cereyan etmiştir. Donanma yetersizliği ve Mısır'ın İngiliz denetiminde bulunması sebebiyle bölgenin müdafaası yerel unsurlarla örgütlenen gayrinizami bir direnişle yürütülmüştür. Bu süreçte İstanbul'daki Harbiye ve Hariciye Nezaretleri ile Trablusgarp ve Bingazi cephelerindeki komuta kademesi arasındaki irtibat, sevk ve idare büyük oranda Avrupa başkentlerinde konuşlu diplomatik ve askerî misyonlar vasıtasıyla sağlanmıştır. Bu tebliğ, Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi (ATASE) fonlarında yer alan birincil elden arşiv belgeleri esas alınarak hazırlanmıştır. Araştırmada; Viyana, Berlin, Paris, Londra, Petersburg, Atina, Washington ve Roma sefaretleri ile konsolosluklar ve ataşemiliterliklerin harp esnasındaki çok boyutlu rolleri irdelenmektedir. ATASE kayıtları; Viyana Askerî Ataşesi Miralay Edmond Blacque, Berlin ve Atina temsilciliklerinin İtalyan donanmasının Taranto, Napoli ve Ege'deki hareketliliği ile Çanakkale Boğazı'na yönelik taarruz planlarını merkeze anlık raporladığını göstermektedir. Ayrıca Napoli başta olmak üzere kritik noktalara gönderilen özel memur ve hafiyelerle yerinden istihbarat toplanmış; İtalyanların kullandığı yeni askerî teknolojiler yakından takip edilmiştir. İstihbarat akışının yanı sıra Paris ve Berlin sefaretleri ile Marsilya Şehbenderliği üzerinden silah, mühimmat, tayyare ve salgın hastalıklar için tıbbi ecza temin edilmiş; örtülü finans ve lojistik hatları yönetilmiştir. Muahede sonrasında ise esirlerin iadesi ve birliklerin tahliyesi Roma ve Atina sefaretlerince koordine edilmiştir. Netice itibarıyla çalışma, Trablusgarp Harbi'nin sahadaki silahlı mücadelenin ötesinde, Osmanlı hariciye ve askerî diplomasi ağının yürüttüğü organize bir istihbarat ve diplomasi savaşı olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler : Trablusgarp Harbi, ATASE, Askerî İstihbarat, Sefaretler, Ataşemiliterlik, Osmanlı Askerî Diplomasisi.

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

INTELLIGENCE ACTIVITIES OF OTTOMAN EMBASSIES AND MILITARY ATTACHÉ OFFICES DURING THE TRIPOLI WAR, ACCORDING TO ATASE DOCUMENTS

Halit BAŞ

Assist. Prof., Iğdır University/Faculty of Arts and Sciences, Iğdır/Türkiye
halit.bas@igdir.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-6790-1634

ABSTRACT

The Italo-Ottoman War of 1911–1912 took place under extremely challenging geopolitical circumstances, in which the Ottoman Empire was deprived of direct land and sea connections with its last remaining territory in North Africa. Owing to the inadequacy of the Ottoman navy and British control over Egypt, the defense of the region was conducted largely through irregular resistance organized with local forces. During this period, communications and coordination between the Ministries of War and Foreign Affairs in Istanbul and the command structures on the Tripoli and Benghazi fronts were maintained to a considerable extent through Ottoman diplomatic and military missions stationed in European capitals. This paper is based primarily on archival documents held in the Military History Archive (ATASE) of the Turkish Ministry of National Defense. It examines the multifaceted roles played during the war by Ottoman embassies, consulates, and military attaché offices in Vienna, Berlin, Paris, London, St Petersburg, Athens, Washington, and Rome. ATASE records reveal that Colonel Edmond Blacque, the Ottoman Military Attaché in Vienna, together with the Ottoman missions in Berlin and Athens, reported to Istanbul on Italian naval movements around Taranto, Naples, and the Aegean, as well as intelligence concerning possible attacks on the Dardanelles. Intelligence was also gathered on the ground through special agents and informants dispatched to strategically important locations, particularly Naples. Meanwhile, new military technologies employed by Italy were closely monitored. In addition to intelligence gathering, weapons, ammunition, aircraft, and medical supplies required to combat epidemic diseases were procured through the Ottoman embassies in Paris and Berlin and the Ottoman Consulate in Marseille, while financial and logistical channels were also maintained. Following the conclusion of the peace treaty, the repatriation of prisoners of war and the evacuation of troops were coordinated through the Ottoman embassies in Rome and Athens. The study thus argues that the Italo-Ottoman War extended beyond armed confrontation on the battlefield and involved an organized intelligence and diplomatic effort conducted through the Ottoman Empire’s diplomatic and military networks.

Keywords: Tripoli War, ATASE, Military Intelligence, Embassies, Military Attaché, Ottoman Military Diplomacy.

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

I. DÜNYA SAVAŞI ASKERÎ TEKNOLOJİLERİNİN SÜREKLİLİĞİ VE TERK EDİLME NEDENLERİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Erkan ÜNSALAN

Iğdır Üniversitesi erkanunsalan@outlook.com – 0009-0000-3618-0638

ÖZET

I. Dünya Savaşı, Sanayi Devrimi sonrasında hız kazanan teknolojik gelişmelerin savaş alanına geniş ölçekte yansıdığı ve modern savaşın temel unsurlarının şekillenmeye başladığı önemli bir dönüm noktasıdır. Savaşan devletlerin askerî üstünlük sağlamak amacıyla geliştirdiği yeni silah sistemleri, kısa süre içerisinde bunlara karşı geliştirilen teknolojilerle birlikte sürekli bir silah–karşı silah rekabeti meydana getirmiştir. Bu süreç, yalnızca I. Dünya Savaşı'nın muharebe yöntemlerini değiştirmekle kalmamış, sonraki dönemlerde yaşanan teknolojik ve doktriner gelişmelerin de temelini oluşturmuştur.

Bu çalışmada; I. Dünya Savaşı'nda kullanılan askeri teknolojilerin (dretnot, tank, zeplin, denizaltı ve top) tarihsel gelişim süreçleri ile bu teknolojilerin günümüz savaş meydanlarında varlığını sürdürme veya sürdürememe nedenleri; maliyet-etkinlik analizi, hassas angajman kabiliyeti, askeri intibak ve teknolojik entegrasyon kabiliyeti ile ağ merkezli harp ve bütünleşmiş sistemler mimarisi çerçevesinde 4 ana boyutta incelenmiştir.

Nitel araştırma yaklaşımı benimsenen bu çalışmada, ikincil kaynaklara dayalı tarihsel analiz ve belge incelemesi yöntemleri kullanılmış; çağdaş askerî doktrin metinleri, savunma raporları ve güncel çatışma örnekleri üzerinden karşılaştırmalı bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular; silah sistemlerinin yok olma veya evrilme süreçlerinin temel olarak maliyet-etkinlik asimetrisi, menzil üstünlüğü ve sensör/ağ merkezli harp yetenekleri çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler : I. Dünya Savaşı, Tank, Dretnot, Zeplin, Denizaltı.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

The Continuity and Causes of Abandonment of World War I Military Technologies

ABSTRACT

World War I marks a critical turning point where rapid technological advancements in the wake of the Industrial Revolution were reflected on the battlefield on a broad scale, laying the foundational elements of modern warfare. The new weapon systems developed by belligerent states to achieve military superiority swiftly generated a continuous weapon–counterweapon competition alongside emerging countermeasures. This process not only transformed the combat methods of World War I but also established the foundation for subsequent technological and doctrinal developments.

This study examines the historical development processes of military technologies utilized in World War I (dreadnoughts, tanks, zeppelins, submarines, and artillery) and the underlying reasons for their survival or obsolescence on contemporary battlefields across four primary dimensions: cost-effectiveness analysis, precision engagement capability, military adaptation and technological integration capacity, and network-centric warfare within an integrated systems architecture.

Adopting a qualitative research approach, this study employs historical analysis and document review based on secondary sources, conducting a comparative assessment through contemporary military doctrines, defense reports, and recent conflict case studies. The findings indicate that the obsolescence or evolution of weapon systems is fundamentally shaped by cost-effectiveness asymmetries, range superiority, and sensor-to-network-centric warfare capabilities.

Keywords: World War I, Tank, Dreadnought, Zeppelin, Submarine.

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

FEMALE TYRANNY IN PHILIP RIDLEY'S *DARK VANILLA JUNGLE*

Arş. Gör. Hatice Şeyma ŞAHİN
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
haticeseyma.sahin@nisantasi.edu.tr- 0000-0002-1781-9544

ABSTRACT

In his play *Dark Vanilla Jungle*, contemporary British playwright Philip Ridley displays the struggles of Andrea who is a young woman exposed to male violence and abuse. It is a one-woman play where the audience follows Andrea's monologue as she recounts her fractured memories regarding her early domestic life and romantic affiliations. She becomes the victim of her father, her previous boyfriend who conceals his marriage and his friends which led to the identification of male identity with violence, rape and harassment. Upon her relationship with her sex offender boyfriend, her vision of men shifts into an accusatory stance, grounding itself in the affiliation of masculinity with perversion, rape and violence. Both as a defence mechanism and a result of re-encountering her traumatic recollections with men, she later emerges as the perpetrator of male violence she was exposed to. Her romantic choice of a disabled man who is not able to speak and move is utilized both as a tool of her domination and control over male hegemony and a shield from exterior violence and intervention. Thus, this paper aims to investigate the transition of Andrea from being the victim to being the perpetrator with respect to her acting out and working through processes. In the meantime, her desire for agency, female dominance and subjugation of her latest romantic interest are examined through submission and domination dynamics which are theorized by Jessica Benjamin. Her role as a female perpetrator is surveyed with relevance to the impulse to be the agent of her desires.

Keywords : male violence, contemporary drama, Philip Ridley

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

CONSTITUTION-MAKING IN TIMES OF CRISIS: AN ANALYSIS OF THE IRANIAN ISLAMIC REVOLUTION BASED ON JON ELSTER'S THEORY OF CONSTITUTION-MAKING.

Aref Barkhordari

Assistant Professor of the Department of Political Thought, University of Tehran

Arefbarkhordari@ut.ac.ir

ORCID: 0000-0002-1585-3175

Abstract

Drawing upon Jon Elster's theory of "constitution-making in times of crisis," this study analyzes the crisis process of the 1979 Iranian Revolution and the drafting of its constitution. Elster regards constitution-making as a phenomenon associated with crisis conditions and argues that constitutions are primarily formed within the context of crises. The main research question is how structural crises within the political, economic, social, and cultural structures of the Pahlavi era led to the revolutionary crisis and the collapse of the previous order, and how the revolutionary crisis subsequently provided the grounds for the drafting of the Constitution of the Islamic Republic of Iran in 1979. The findings indicate that during the Pahlavi era, a series of deep structural cleavages emerged in various spheres, including the severe concentration of political power and authoritarianism, economic dependency and rent-seeking orientation, widespread social and economic inequalities, and cultural and religious duality and conflict. These factors gradually weakened social cohesion and reduced the political legitimacy of the regime, thereby creating the conditions for a comprehensive crisis within the governance structure. Within this framework, the intensification of institutional contradictions and the accumulation of structural grievances led to the emergence of a "revolutionary crisis"; a crisis in which the political and social equilibrium of the previous system collapsed and the possibility of redefining a new political order emerged. This situation created the institutional and legal foundation for the transition from the old order to a new one.

Based on Jon Elster's theory, the Iranian Islamic Revolution can be analyzed as a condition of revolutionary crisis in which the collapse of the previous order and institutional rupture made possible the formation of a new political order and the drafting of the Constitution of the Islamic Republic of Iran in 1979.

Keywords: Revolutionary Crisis, Constitution, Islamic Revolution, Structural Crisis, Authoritarianism, Iran.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

1-Introduction

In contemporary societies, constitution-making primarily takes place within the context of conditions such as political and social crises, institutional instability, structural crises, revolutions, the collapse of old orders, the establishment of new orders, and crises of legitimacy. If structural crises within political systems are regarded as the underlying causes of revolutionary crises, and revolutionary crises are considered the driving force behind the drafting of a new constitution, it should be noted that every society and political system consists of a set of structures. Transformation and change within a society and political system occur when, as a result of certain actions, crises and tensions emerge within these structures and, consequently, cleavages arise within them. These cleavages ultimately lead to the emergence of conflict, heterogeneity, and injustice in society. Following these cleavages, conflicts, and grievances, new social forces emerge that engage in political action in response to the existing situation and in opposition to heterogeneity and injustice. The continuation of these actions provides the conditions for the emergence of a collective movement known as revolution and the collapse of the old order, followed by the establishment of a new order and the conditions necessary for the drafting of a new constitution. From this perspective, it can be argued that certain performances of political systems lead to the emergence of crises within the structures of society; these crises result in injustice and conflict and create the conditions for the emergence of new socio-political groups, political action, revolutionary crisis, and ultimately the drafting of a new constitution.

Based on the above discussion, the Iranian Islamic Revolution of 1979 was no exception to this rule. An examination of the political, social, and economic conditions in the years leading up to the 1979 Iranian Revolution indicates that the Islamic Revolution of Iran and the constitution that emerged from it were the products of a series of crises that had developed within various structures of Iranian society during the Pahlavi era. In fact, the policies, actions, and performance of the first and second Pahlavi governments led to the emergence of crises within the political, economic, social, cultural, and religious structures of Iranian society. These crises gave rise to cleavages and conflicts within these structures and consequently imposed increasing pressures on the system, social forces, and individuals in society. Such conditions rendered the existing order unjust and inefficient in the eyes of a significant portion of society and ultimately created the conditions for the emergence of a revolutionary crisis in Iranian society, the outcome of which was the drafting of the Constitution of the Islamic Republic of Iran.

An analysis of the structural crises during the Pahlavi era, as well as an analysis of the Iranian Islamic Revolution as the outcome of the accumulation of these crises, indicates that Iran's political structure during the Pahlavi period was characterized by crises such as concentration of power, autocracy, neopatrimonialism, foreign dependency, political closure, and the rentier state. In the economic and social spheres, rapid and uneven modernization, the expansion of economic and social inequalities, large-scale rural-to-urban migration, normative disorientation, and the growing sense of relative deprivation led to the formation of deep social cleavages. In the cultural and religious sphere, the Western-oriented policies of the Pahlavi

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

government and its efforts to marginalize the religious and traditional values of society intensified the conflict between the state's official culture and the religious culture of society. The continuation of these tensions and crises, which affected the system, social forces, and individuals, caused the existing order to be perceived as unjust, inefficient, and backward, thereby intensifying dissatisfaction with the status quo and creating the conditions for a revolutionary crisis.

As a result of such crises, the conditions necessary for the emergence of a revolutionary movement, political instability, and the expansion of social discontent were created. Moreover, the poor performance of governmental agents and the social control and repressive organizations of the Pahlavi era also played an effective role in accelerating the revolutionary crisis as catalysts of the revolution. Consequently, a revolutionary crisis emerged, the old political system collapsed, a new political system was established, and the necessary conditions for drafting the Constitution of the Islamic Republic of Iran were created. In other words, structural crises gave rise to the revolutionary crisis, and the revolutionary crisis paved the way for the drafting of a new constitution.

Research Question: How did the structural crises of the Pahlavi state contribute to the formation of the revolutionary crisis of 1979, and how did the revolution, as a condition of crisis, influence the drafting of the Constitution of the Islamic Republic of Iran?

Research Method: This study has been examined through an analytical-descriptive approach. The method of data collection is based on library and documentary research. Accordingly, the subject has been investigated through the study of historical, legal, and political documents.

Literature Review: A review of the literature on constitution-making in the Islamic Republic of Iran indicates that various studies have been conducted concerning the drafting of the constitution during the Islamic Republic period. The majority of these works have successfully explained the historical and legal dimensions of the drafting of the Constitution of the Islamic Republic. However, no study has yet analyzed the process of drafting the 1979 Constitution within the theoretical framework of “revolutionary transition” and through the application of Jon Elster’s theories on constitution-making under conditions of crisis. Therefore, the present study constitutes a new contribution and, by linking the theoretical literature on revolutionary transition and constitution-making in times of crisis with the experience of constitution-making in the Islamic Republic of Iran, can fill the existing gap and contribute to constitutional studies of the Islamic Republic period in Iran.

Theoretical Framework: Jon Elster’s perspective is employed to explain the subject of this study. Elster considers constitution-making to be a phenomenon associated with crisis conditions and argues that constitutions are primarily formed within the context of crises.

In his article “Forces and Mechanisms in the Constitution-Making Process,” Elster emphasizes the exceptional nature of constitution-making processes and argues that constitutions are generally drafted under conditions of crisis. He also highlights the role of non-rational factors, including political emotions and decision-making constraints, during these exceptional periods (Elster, 1995).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

By studying the formation of constitutions in Western countries from the French Revolution to the collapse of the Eastern Bloc, Elster seeks to identify and classify the factors influencing the manner in which constitutions are drafted. In this regard, he refers to seven waves of constitution-making in these countries (Elster, 1995: 368).

Elster's studies lead to important conclusions, the most significant of which is the existence of a lasting relationship between crisis and constitution-making. Accordingly, in explaining the relationship between crisis and constitution-making, he identifies several types of crises and influential conditions: first, social and economic crisis; second, revolution; third, regime collapse; fourth, fear of regime collapse; fifth, defeat in war; sixth, post-war reconstruction; seventh, the creation of a new state; and finally, liberation from colonial domination (Ibid., pp. 370–371).

Elster also argues that three fundamental concepts are common to all constitutions under study. In his view, constitution-making requires making choices within constraints; therefore, both the goals of constitution-makers and the mechanisms that transform these goals into collective decisions must be considered. According to him, the three key concepts in this process are constraints, individual motivations, and systems of aggregation or decision-making (Ibid., p. 365). On this basis, he argues that the process of constitution-making faces a set of conditions and constraints within which constitution-makers draft the constitution through an aggregative process. The final point in Jon Elster's theory is that he identifies a fundamental paradox in constitution-making. In his view, a constitution should be the product of rationality, but in practice it is often drafted under revolutionary or wartime conditions in which emotions and power struggles dominate the process.

Findings: Based on this theoretical framework, it is argued that the policies, actions, and performance of the Pahlavi government led to the emergence of crises within various structures of Iranian society. These crises gave rise to structural cleavages and conflicts and consequently imposed extensive pressures on the system, social forces, and individuals. As a result, the existing order came to be perceived by broad sectors of society as unjust and inefficient. Such crisis conditions created the basis for the emergence of a revolutionary crisis and the establishment of a new order, ultimately making possible the drafting of the Constitution of the Islamic Republic of Iran.

2-Structural Crises, Revolutionary Crisis, and the Drafting of the Constitution of the Islamic Republic of Iran

As previously stated, every society consists of a set of multiple structures. If structural crises and subsequently revolutionary crisis are taken as the analytical framework for examining constitution-making, revolutionary crisis, the establishment of a new order, and consequently the drafting of a new constitution occur in a society when structural crises create the necessary conditions for the emergence of a revolutionary crisis. Structural crises become conducive to revolutionary crisis when tension-generating factors embedded within the structures of a society are activated as a result of certain actions undertaken by the political system. As a consequence,

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

these structures become subject to cleavages and conflicts, placing pressures upon the social forces and movements within society, generating dissatisfaction, and ultimately leading them toward revolutionary action.

Prior to the Islamic Revolution, Iranian society, according to the above analysis, was also composed of multiple structures. The policies and actions of the Pahlavi state concerning the political, economic, social, cultural, and religious structures of Iranian society activated tension-generating factors within these structures and produced cleavages and conflicts within them. As a result of these cleavages and conflicts, substantial pressures were imposed upon social forces, leading to the emergence of dissatisfaction and perceptions of injustice in society and ultimately creating the conditions for the emergence of the Iranian Islamic Revolutionary Crisis. Following this revolutionary crisis, the previous political system collapsed, a new political system was established, and a new constitution was drafted and ratified.

The following discussion analyzes this process and examines how the political, economic, social, and cultural structures of the Pahlavi era, as well as the cleavages and conflicts generated by the policies of that government, functioned as the foundations of structural crises that weakened the existing political order and produced revolutionary conditions. Subsequently, the role of these crises in the emergence of the Islamic Revolution, the establishment of a new political system, and the creation of the necessary conditions for drafting the Constitution of the Islamic Republic of Iran will be explained.

A. Structural Crises

1. Political Structure

In analyzing Iran's political structure during the Pahlavi era, it is necessary to consider a variety of factors. The first factor concerns the nature of the political system in Iran. Regarding the type of political system in Iran, particularly during the reign of Mohammad Reza Shah, scholars have proposed various definitions and classifications. Although following the Constitutional Revolution Iran's political system was constitutionally defined as a constitutional monarchy and formally remained so until the Islamic Revolution, some scholars have characterized it as patrimonial, while others—particularly with respect to the reign of Mohammad Reza Shah—have classified it as new patrimonial (Rasoul Afzali, 2007; Abbas Zare, 2000).

From Max Weber's perspective, "Patrimonialism represents a later form of traditional systems and is the result of the transformation of patriarchal authority structures. With the expansion of bureaucratic and administrative apparatuses, especially military institutions, traditional patriarchal authority evolves into hereditary and patrimonial rule. Patrimonial domination is traditionalist in nature, yet personal power is exercised within it. In this context, subjects become dependents, and domination over them is regarded as the personal right of the patrimonial ruler. By contrast, neopatrimonialism represents a transformed form of patrimonial domination in which authority is exercised without adherence to tradition and instead on the

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

basis of discretion and arbitrary rule by the ruler; consequently, the sphere of discretion and autocracy expands significantly" (Weber, 1995, p. 350).

The characteristics of patrimonial regimes include: (1) the personalization of power and politics; (2) the predominance of proximity and personal loyalty over meritocracy; (3) the informal nature of power relations; (4) the existence of balanced conflict within society; and (5) the importance of militarism (Ibid., p. 350). These characteristics can also be applied to new patrimonial regimes, with the distinction that, unlike patrimonial systems, new patrimonial systems do not place significant emphasis on religious legitimization. Instead, new elements such as pseudo-modernization and foreign support replace religion as sources of legitimacy. Moreover, these regimes exhibit features such as superficial, externally driven modernization (pseudo-modernization), increasing autocracy and concentration of power in the hands of rulers, extensive and deep-rooted corruption within the institutions of the system, the exclusion of all privileged groups possessing power, wealth, or status from political and social participation (closure), and the extensive distribution of favors and patronage by the ruler (Javad Sabbagh Jadid, 2007, pp. 77–81).

Given these characteristics and the views of several scholars regarding the patrimonial and new patrimonial nature of the first and second Pahlavi states, such an interpretation appears plausible. Historical evidence likewise suggests that following the collapse of the Qajar state and the rise of Reza Shah, a new patrimonial political structure emerged. In this regard, Javad Sabbagh argues:

"During the Qajar period, traditional politics based on ranked patrimonialism prevailed in Iran. Although the Qajar Shah occupied the apex of the power hierarchy, neither intense centralization nor absolute authority extending over all individuals, groups, and territories had been achieved. Princes, provincial governors, bureaucrats, and others each functioned as small rulers within their respective domains" (Ibid., p. 93).

Similarly, Rasoul Afzali maintains that:

"Unlike the Qajar period, the Pahlavi state achieved far greater penetration and, through the use of coercive force and modern bureaucracy, resolved the crisis of neopatrimonialism. Reza Shah and subsequently Mohammad Reza Shah, benefiting from foreign support and the revenues derived therefrom, and by establishing a repressive police force, expanded their authority and power to such an extent that, in addition to occupying the center of the power hierarchy, they became the active and dominant axis directing all affairs related to other official elites. Thus, ranked patrimonialism was transformed into dictatorial neopatrimonialism" (Afzali, 2007, pp. 227–240).

Another factor in analyzing the political structure concerns the issue of dependency and subordination of the Pahlavi regime. Following the CIA-backed coup of 19 August 1953 against Mohammad Mossadegh, the path toward Mohammad Reza Shah's absolute rule was paved. His return to power with the support of the United States and Britain marked the beginning of a dependent and subordinate regime in Iran. In this regard, Gasiorowski argues:

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

"American support for the Shah and the establishment of a patron-client relationship between the United States and Iran enabled the Shah's regime to attain a high degree of autocracy and autonomy from social classes. Consequently, the regime responded irresponsibly to domestic social pressures, and its policies were detached from the interests and needs of society. The Shah pursued specific economic policies that were often incompatible with Iran's economic conditions. As a result, poverty and inequality persisted, while even the oil boom of the 1970s, accompanied by mismanagement, failed to generate meaningful improvements for the majority of the population. This autonomy enabled the regime to resist growing demands from middle- and lower-class groups for social, economic, and political reforms" (Gasiorowski, 1994, p. 199).

Gasiorowski further contends that:

"These relations of domination between Iran and the United States, which strengthened the regime and increased its autonomy, functioned as an external structural factor that obstructed the political role of the emerging modern middle class and industrial working class created by the new mode of production in Iran. He argues that the modern middle class had demonstrated its capacity to govern during the Mossadegh period and, in the absence of external structural intervention, could have succeeded. However, the establishment of a dependent regime with substantial autonomy disrupted this process, facilitated the regime's domination over segments of the modern middle class, and led to the destruction of the political organizations representing this class" (Gasiorowski, 1994, p. 435).

Another component of the political structure was autocracy. Historically, Iran has long been characterized by autocratic government and the absence of the rule of law. Reza Shah's sultanism is generally associated with the period from 1933 to 1941, while Mohammad Reza Shah's is associated with the years from 1963 to 1979. During these periods, both the concentration of power and the intensity of autocracy increased (Afzali, 2007, p. 91).

In this regard, Katouzian argues: "The state possessed effective ownership of land and capital and therefore consistently operated above both social classes and the law. Social classes in Iran have always existed on the basis of differences in official position, occupation, property, and income. However, these classes were largely formal and lacked substantive autonomy, being heavily dependent upon the state. Indeed, the higher the social position of a class, the greater its dependence on the state" (Katouzian, 1998, p. 14).

The absence of the rule of law, limited social mobility, and the lack of organized and enduring social institutions were among the most important factors reinforcing the continuity of autocratic rule and obstructing sustained social, economic, scientific, and technological development.

Another factor was the rentier nature of the Pahlavi state. A rentier state is one that regularly receives substantial amounts of external rents (Ricardo, Chapters 2, 3, and 5). The characteristics of a rentier state include: being the principal recipient of rent and occupying a central role in its distribution and expenditure; deriving more than 42 percent of government revenues from rent; the very limited role of society in producing the bulk of national wealth;

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

and the external origin of rent rather than its derivation from domestic productive activities (Beblawi & Luciani, pp. 11–12).

Furthermore, the impact of rent on the state includes increased state autonomy from society, the absence of a need to establish democracy and democratic institutions, and the transformation of the state into a distributor of rents. Rent also weakens social groups and contributes to the expansion of bureaucracy within society (Shekari, 2000, p. 66; Afzali, 2007, p. 103).

Since the majority of Pahlavi state revenues—particularly during the reign of Mohammad Reza Shah—were derived from oil, and oil dominated Iran's economy, only a small segment of society participated in generating this income. Moreover, oil played only a limited role in employment creation under the Pahlavi state, and the number of workers employed in this sector remained relatively small, despite the fact that its contribution to gross national product significantly exceeded that of agriculture, industry, and services (Katouzian, 1993, p. 164).

Accordingly, it may be argued that Iran during Mohammad Reza Shah's reign exhibited the characteristics of a rentier state, which exerted a substantial influence on the structure and functioning of government. Relying upon oil revenues, Mohammad Reza Shah insulated himself from other social classes. Under these circumstances, some social classes became dependent upon state patronage financed through oil revenues, while others were weakened. Moreover, mechanisms of state bureaucracy were developed to distribute rents among social classes and groups in order to secure legitimacy and maintain political stability.

In this regard, Javad Sabbagh argues: "The Pahlavi rentier state incorporated certain social groups, including the comprador bourgeoisie, the new middle class, and some intellectuals, into the political system. However, because of its autonomy from social groups and the arrogance generated by oil revenues, it neglected influential traditional groups, particularly the clergy and the bazaar merchants. Consequently, these two groups formed an alliance, preserved their independence from the state, and eventually became a major challenge to the regime" (Sabbagh Jadid, 2007, p. 123).

2. Socio-Economic Structure

Following periods of rapid economic growth or economic stagnation, as well as accelerated modernization, significant changes occur in people's social positions and living conditions. Individuals from different cities, rural areas, and cultural backgrounds are drawn toward major urban centers. Under such circumstances, diverse groups with varying cultural backgrounds converge in urban environments, leading to the coexistence of different normative systems. According to Faramarz Rafipour, under these conditions a state of normative disorganization emerges, in which many individuals perceive prevailing official norms as major obstacles to achieving their goals and satisfying their needs. Consequently, they begin to oppose the dominant official culture and eventually engage in revolutionary action (Rafipour, 1999, pp. 234, 256).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Accordingly, in pre-revolutionary Iran, particularly during the reign of Mohammad Reza Shah, urbanization and the expansion of higher education constituted two major sources of social change. These developments generated social dislocation, social uprootedness, and normative disorganization, which in turn contributed to the emergence of economic, social, and political inequalities. Such conditions increased the internal vulnerability of the prevailing social structure and consequently produced structural cleavages and conflicts within society. These developments subsequently facilitated solidarity and mass mobilization among dissatisfied groups and ultimately contributed to the emergence of revolutionary conditions.

With regard to the establishment and expansion of educational institutions during the Pahlavi era, particularly under Mohammad Reza Shah, it must be acknowledged that educational levels and institutions expanded considerably. The number of schools and universities increased significantly, and large numbers of students were sent abroad for higher education. Students studying in domestic universities were, due to the university entrance examination system, predominantly recruited from lower socioeconomic strata and later became important centers of opposition to the regime (Rubin, 1984, p. 98). Moreover, many university professors who were critical of or opposed to the regime transmitted their political views to these students.

In addition to domestic students, approximately 80,000 Iranian students were studying abroad. Mohammad Reza Shah intended to recruit the country's future technocratic and professional elite from among these students. The regime assumed that, having acquired Western culture and values, these students would, upon returning to Iran, be less inclined to oppose the political system due to their weakened spiritual and cultural ties with the Muslim population, as well as the educational and occupational opportunities provided to them by the state. However, many of these students instead developed leftist, Islamic, and nativist orientations. Through their direct exposure to Western societies and educational systems, and by comparing these experiences with the inefficiencies of the Pahlavi regime, they became disillusioned and engaged in the organization of student associations and anti-regime activities (Sabbagh Jadid, 2007, p. 128).

Therefore, although the Pahlavi political system provided educational, occupational, and material opportunities for the educated and largely secular middle class, it failed to provide an adequate political environment for this social group and consequently contributed to the emergence of revolutionary crisis.

Another factor characterizing the socio-economic structure was urbanization and modernization. The Shah’s land reform program during the 1960s transformed sharecroppers into small landholders or landless wage laborers. As a result, large numbers of rural migrants moved to urban areas, and the urban population increased to approximately 47 percent of the total population (Abrahamian, 1999, p. 530).

Masoud Kamali argues that:

“These migrants, who had been trained primarily for agricultural work, generally entered industrial and service-sector occupations in urban areas. However, because most were illiterate, they were unable to secure administrative or industrial employment and consequently became

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

manual laborers. Furthermore, due to their economic deprivation, high housing costs, and housing shortages, many became residents of urban slums. As a result, poverty and exclusion from both modern and traditional socio-economic environments transformed these individuals into disorganized masses and pushed them toward protest and revolutionary action" (Kamali, 2002, p. 195).

Modernization, when not aligned with a society's indigenous conditions and its cultural, religious, political, social, and economic foundations, generates structural cleavages and conflicts and gradually produces social disintegration. The modernization program pursued by the Pahlavi state, particularly under Mohammad Reza Shah, was characterized by rapid modernization, uneven and dependent development, authoritarian modernization, and pseudo-modernism (Afzali, 2007, pp. 53–110).

Abrahamian argues that: "During the reign of the Pahlavi monarchs, particularly Mohammad Reza Shah, the government's authoritarian control over the economy granted the Shah considerable freedom to pursue his own economic priorities. In the field of modernization, the Shah followed his personal ambitions and paid little attention to expert advice. Consequently, because economic policies reflected the Shah's priorities rather than the interests and needs of society, the imbalances emerging within the economic structure expanded rapidly" (Abrahamian, 1999, p. 613).

Furthermore, throughout the modernization process pursued by the Shah, both the general population and non-governmental elites were largely excluded. Within this politically underdeveloped environment, policymakers sought to adapt the political structure to centralized monarchical institutions. Consequently, a fundamental contradiction emerged between underdeveloped political structures and socio-economic structures that had undergone a degree of transformation. This contradiction increasingly pushed society toward social upheaval and revolution (Ibid., p. 523).

The Pahlavi governments were also dependent upon foreign powers. Reza Shah came to power with British support following the collapse of the Qajar state, while Mohammad Reza Shah's regime was consolidated after 1953 with American backing, thereby establishing the foundations of an authoritarian state. Economic and security assistance provided by the United States strengthened Mohammad Reza Shah's authoritarian rule, enhanced the regime's coercive capacities, and facilitated the recruitment of political supporters within society. This situation increased the autonomy of the state from society and further distanced the government from social classes and their demands (Kamali, 2002, p. 369; see also Lavasani, 1993, pp. 23 ff.).

Such conditions enabled the state to implement policies that were frequently detached from societal interests and consequently intensified political unrest. This situation itself generated structural cleavages and conflicts within society and ultimately created the conditions necessary for revolutionary transformation.

Economic, social, and political inequalities constituted additional factors that generated structural cleavages and conflicts and ultimately contributed to the outbreak of revolution. Income disparities increased steadily between 1961 and 1978. John Foran argues: "Although

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

the living standards of most urban residents were generally higher than those of rural populations, the majority of urban dwellers nevertheless faced considerable hardships due to unequal income distribution, inflation, and other economic difficulties. While increased oil revenues raised overall per capita income in Iran, this rise did not improve the living standards of all citizens equally. Indeed, the share of lower social strata in national income steadily declined" (Foran, 2003, p. 491).

With respect to social inequalities under the Shah's regime, it must be acknowledged that disparities between upper and lower social strata were substantial. Rafipour argues that: "Judicial and social rights during the Shah's era were highly flexible according to individuals' social status. Formal laws and norms were far less binding upon upper social strata. This situation was particularly intolerable for middle-class groups whose expectations had increased as a result of modernization, generating feelings of humiliation and relative deprivation. Likewise, the social privileges granted by the Shah's regime to American citizens residing in Iran were widely perceived by many Iranians as degrading and humiliating" (Rafipour, 1996, p. 85).

Accordingly, such inequalities were increasingly unacceptable within Iran's emerging social structure and contributed to the formation of structural cleavages that created favorable conditions for revolutionary mobilization.

Politically, inequality was also pervasive. Opportunities for political participation were extremely limited and often insignificant, while decisions were imposed in a top-down and authoritarian manner. Political and economic positions were concentrated in the hands of members of the royal family and their associates. No meaningful political competition existed between official governmental elites and elites outside the ruling establishment. Parliamentary elections were largely ceremonial and symbolic.

In this regard, Javad Sabbagh notes: "The regime's intolerance toward opponents, the elimination of political parties and groups, and similar measures all reflected the closed nature of the political sphere and the exclusion of parties, groups, and citizens from meaningful political participation" (Sabbagh Jadid, 2007, p. 158).

Consequently, through a process of comparison between these economic, social, and political inequalities—particularly by rural populations and deprived regions, as well as lower- and middle-class groups, in relation to upper classes residing in urban centers and American citizens working in Iran—a sense of relative deprivation emerged. This perception generated structural cleavages and conflicts within society, which in turn contributed to the formation of revolutionary crisis and facilitated the conditions necessary for the outbreak of revolution.

3. Cultural and Religious Structure

Iranian society possesses distinctive cultural and religious characteristics in comparison with other societies. Nikki Keddie considers Iranian society to possess features that make it more prone to revolution than most Third World countries, with the exception of China. She regards

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

Iran and China as countries characterized by long-standing cultural identities and relatively stable historical territorial boundaries (Keddie, *Matin*, No. 2).

In general, if one seeks to explain the distinctive and revolutionary character of Iranian society, it is necessary to examine its historical development over previous centuries. With the rise of the Safavid state and the declaration of Shi'a Islam as the official religion, Shi'ite belief was transformed into an ideological framework and a political project for shaping Iranian identity. In addition to establishing Shi'ism as the official religion of the country, the Safavids revived the traditional form of the Iranian state, namely monarchy, and designated themselves as Shahs (Kamali, 2002, p. 51).

The formation of this Shi'ite state produced a variety of social consequences. Among the most significant were the empowerment of the Shi'ite clergy and their interaction with political authority, the pervasive influence of Shi'ism in the individual and social lives of Iranians, and the emergence of a traditional religious society composed of merchants (bazaaris) and Shi'ite clerics who were regarded as social groups standing in opposition to, and substantially independent from, the state. These characteristics remained dominant features of Iranian culture until the late Qajar period.

Accordingly, from the Safavid era onward, a cultural-religious structure emerged whose principal components consisted of Iranian national identity and Shi'a Islam. This structure remained the dominant framework of Iranian society until the late Qajar period. However, during the Pahlavi era, as a consequence of governmental policies and actions, a cleavage emerged within this cultural-religious structure. As Nikki Keddie argues, “a phenomenon of dual culture emerged, whose distinguishing characteristic was a cultural dichotomy between the culture of privileged classes and elites on the one hand and deprived social groups and the masses on the other” (Keddie, 1990, p. 275).

Following Reza Shah's visit to Turkey, he adopted a policy aimed at marginalizing the cultural and religious values and patterns of Iranian society while promoting the adoption of Western values and models. This process continued during the reign of Mohammad Reza Shah. Western social and cultural patterns became so widespread in Iranian society that virtually all aspects of life acquired a Western character, despite the fact that many ordinary people remained unfamiliar with numerous Western foods, styles of dress, and modes of living (Keddie, ibid.).

Under these circumstances, a form of cultural dualism became prevalent in Iranian society. Within the culture and lifestyle of affluent upper classes, reading Western novels and displaying images of Western artists and heroes in homes and public spaces were regarded as symbols of modernization and progress, whereas anything associated with religion, Iranian traditions, or national culture was often perceived as a sign of backwardness.

Gasiorowski argues that: “To the same extent that the upper class and the new middle class became Westernized and adopted patterns of behavior differing from Iranian and Islamic values, the lower classes and the traditional middle class increasingly viewed the royal family and upper classes as immoral and un-Islamic. As a result, a growing cleavage and conflict emerged between the values and social practices of the modern and Western-oriented sectors of society

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

and those of traditional Iran, thereby generating a sense of alienation among traditional groups from the modern sectors of society" (Gasiorowski, 1994, pp. 407–409).

Alongside these developments, the extensive presence of the United States in Iran, and the widespread perception of this presence as a form of cultural and identity-based intrusion, encouraged traditional sectors of Iranian society to draw upon their national and religious culture, as well as the justice-oriented dimensions of Shi'a political culture, in order to develop a strong sense of collective identity and cultural solidarity. This process ultimately contributed to collective action, protest, and revolutionary mobilization.

Consequently, the policies of the Pahlavi state activated sources of tension and generated profound cleavages and conflicts within the cultural and religious structures of Iranian society. These cleavages and conflicts imposed significant pressures upon various dimensions of Iranian social life. Following the emergence of these societal divisions, various ideological frameworks and belief systems sought to identify the sources of these conflicts and provide alternative visions for the future organization of society.

These competing frameworks included liberalism, socialism, Marxism, nationalism, and Shi'a Islam. Among these alternatives, Shi'a Islam possessed a unique advantage because of its deep historical roots in Iranian culture and civilization and its status as one of the foundational elements of Iran's traditional discourse. Furthermore, due to its internal ideological content and, in the words of Javad Sabbagh, its "familiar language and framework for the people" (Sabbagh Jadid, 2007, p. 213), Shi'a Islam was able to present itself as a more comprehensive and persuasive model capable of offering a more desirable future. Consequently, it gained acceptance as a broad-based revolutionary ideology.

Therefore, the cultural and religious policies of the Pahlavi era generated significant cleavages within Iran's cultural and religious structures and provided the conditions necessary for protest movements and the emergence of revolutionary crisis in Iranian society.

B. Revolutionary Crisis

Overall, the preceding analysis demonstrates that during the final decades of Pahlavi rule, a series of structural crises within Iranian society increased the distance between state and society, deepened feelings of relative deprivation, and weakened social cohesion. Simultaneously, the combination of political closure, economic inequality, and cultural conflict reduced the prospects for gradual reform. Over time, these structural crises undermined the regime's capacity to manage social demands and maintain political cohesion.

Under such circumstances, the publication on 8 January 1978 (19 Dey 1356) of an article entitled *Iran and Red and Black Colonialism*—in which the term "red" referred to leftist and communist forces and "black" referred to religious opponents of the government, and which contained derogatory references to Ruhollah Khomeini, the leader of the revolution, as well as other political figures—triggered widespread protests and became the starting point of the revolutionary crisis.

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

This event activated protest networks, expanded social opposition, and exposed the accumulated cleavages between the state and society (Abrahamian, 1999, pp. 466–485). Subsequently, the cycle of protests, nationwide demonstrations, and widespread strikes throughout 1978 transformed the existing structural crisis into a comprehensive revolutionary crisis.

The revolutionary crisis reached its peak during the summer and autumn of 1978. The expansion of strikes across different sectors of the country, the paralysis of administrative and economic institutions, and the events of 8 September 1978 (Black Friday) not only further undermined the political legitimacy of the regime but also weakened its capacity to exercise authority (Abrahamian, 1999, pp. 466–485).

At this stage, the structural crisis evolved into a situation in which the government was no longer capable of preserving the existing political order, while opposition forces had acquired the capacity for broad social mobilization. This condition may appropriately be characterized as a "revolutionary crisis."

The intensification of the revolutionary crisis ultimately led to the collapse of the existing political order. Mohammad Reza Shah's departure from Iran on 16 January 1979 (26 Dey 1357) symbolized the disintegration of the political authority of the Pahlavi regime. Subsequently, the return of Ruhollah Khomeini on 1 February 1979 (12 Bahman 1357) and the establishment of the Provisional Government initiated the process of political transition (Abrahamian, 1999, p. 486).

Finally, on 11 February 1979 (22 Bahman 1357), with the collapse of the principal institutions of the Pahlavi state and the victory of the Islamic Revolution, the revolutionary crisis resulted in regime change and the dissolution of the previous political order (Abrahamian, 1999, p. 489).

The victory of the Islamic Revolution created the conditions necessary for the establishment of a new political order. Consequently, the process of post-revolutionary institution-building proceeded through the referendum on the Islamic Republic, the formation of the Assembly of Experts for the Constitution, and the drafting of a new constitution. Ultimately, the adoption of the Constitution completed the transition from monarchy to the Islamic Republic and established the legal and institutional framework of the new political system (*Proceedings of the Assembly for the Final Review of the Constitution*, 1985, Vol. 1, Introduction).

Given that Jon Elster views constitution-making as a process that occurs primarily in the context of crises and identifies a durable relationship between crisis and constitutional legislation, he regards revolutionary crisis as one of the principal contexts in which constitutions are formulated (Elster, 1995, pp. 370–371). According to Elster, following a revolutionary crisis and the establishment of a new political order, the issue of constitution-making becomes of central importance.

In his analysis of constitution-making processes, Elster emphasizes three fundamental concepts: constraints and limitations, constitution-makers and their interests, and the aggregative process

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

through which decisions are combined and transformed into constitutional outcomes (Ibid., p. 365).

The issues analyzed in the present study, together with the developments that occurred during the drafting of the Constitution of the Islamic Republic of Iran, strongly support Elster's theoretical framework. This analysis demonstrates that, like many other constitutions throughout history, the Constitution of the Islamic Republic of Iran was drafted under conditions of crisis.

The following section examines the constitution-making process of the Islamic Republic of Iran and analyzes the extent to which Jon Elster's theoretical concepts can be applied to this constitutional experience.

C. Constitution-Making and Constitutional Ratification

As discussed above, the accumulation of structural crises during the Pahlavi period led to the emergence of a revolutionary situation, the outbreak of a revolutionary crisis, and ultimately the collapse of the political system. Thus, the revolutionary crisis and the collapse of the Pahlavi political order emerged in Iranian society as a response to accumulated structural crises, culminating in the victory of the Islamic Revolution. Following the emergence of the revolutionary crisis, the collapse of the Pahlavi regime, and the victory of the Islamic Revolution on 11 February 1979, revolutionary forces immediately sought to establish a new political order and draft a new constitution.

Since the majority of the supporters of the revolution were Islamists, following the victory of the Islamic Revolution, Islamist forces succeeded, within the arena of competition among revolutionary groups, in utilizing political power to marginalize rival actors, consolidate their position, and gradually establish hegemonic dominance over society. Through this process, they advanced their own political concepts and drafted the constitution with a strong emphasis on Islamic principles.

Regarding the process of drafting, ratifying, and approving the Constitution, it may be briefly noted that following the emergence of the revolutionary crisis, the collapse of the Pahlavi regime, and the victory of the Islamic Revolution, Ruhollah Khomeini, the leader of the Revolution, immediately ordered the establishment of the Assembly of Experts for the Constitution. Prior to the formation of the Assembly of Experts, an initial constitutional draft had been prepared by legal scholars, the Provisional Government, and the Supreme Council of Revolutionary Plans. Due to the political disputes that arose among revolutionary forces concerning the approval of the draft constitution, as well as the insistence of Islamist groups that constitutional provisions should conform to Islamic principles, elections for the Assembly of Experts for the Constitution were ultimately held in August 1979, and representatives of the people—most of whom were Islamists—were elected.

Over the course of several months, the Assembly of Experts reviewed, revised, and approved the constitutional provisions. The final text of the Constitution was submitted to a national referendum on 2 and 3 December 1979 (11 and 12 Azar 1358), and the Iranian people

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

overwhelmingly voted in favor of the Constitution of the Islamic Republic of Iran, thereby granting it official legal status (for study, see Shafei Far, 2014, pp. 205–230).

However, as Jon Elster argues, the drafting and adoption of any constitution are shaped by constraints, the interests of constitution-makers, aggregative decision-making processes, and the paradoxical interaction between rationality, emotions, and political passions. The Constitution of the Islamic Republic of Iran was no exception and can likewise be analyzed through these concepts, which are examined below.

1. Constraints and Limitations in Constitution-Making

One of the central issues emphasized by Jon Elster in the constitution-making process concerns the constraints and limitations operating during constitutional drafting. The Constitution of the Islamic Republic of Iran was drafted in 1979 under circumstances in which its framers faced a variety of political, ideological, social, and temporal constraints. The most significant of these included adherences to Islam and Shi ‘a jurisprudence, the political orientations of the revolutionary leadership, the revolutionary and crisis-ridden conditions of the country, time constraints, ideological disagreements among political actors, the public demands of the Revolution, and the necessity of obtaining popular legitimacy through a referendum.

The first and most important constraint was the prior acceptance of the principle of the “Islamic Republic” through the referendum of March–April 1979 (Farvardin 1358). Consequently, the general framework of the political system had already been determined before the constitution-making process began, and the members of the Assembly of Experts were required to ensure that constitutional principles were compatible with Islam and Shi ‘a jurisprudence. This orientation was reflected in provisions concerning *Velayat-e Faqih* (Guardianship of the Jurist), the Islamic character of legislation, and the supervisory role of the jurists of the Guardian Council (Proceedings of the Assembly for the Final Review of the Constitution of the Islamic Republic of Iran, 1985, p. 374).

The second constraint was the revolutionary environment and political instability of the country. In 1979, the previous regime had collapsed, and the country was confronted with security challenges, political conflicts, and the urgent necessity of establishing new governmental institutions. Consequently, while paying attention to popular participation, the constitution-makers also sought to create strong political institutions capable of preserving political cohesion and stability (see Shafei Far, 2014, p. 208).

The third constraint was the role and influence of the revolutionary leader, Ruhollah Khomeini, in determining the broad orientation of the new political order. His views—particularly regarding the position of *Velayat-e Faqih* and the Islamic nature of government—exerted a substantial influence on the deliberations of the Assembly for the Final Review of the Constitution (Shafei Far, 2014, p. 214; see also Proceedings of the Assembly for the Final Review of the Constitution of the Islamic Republic of Iran, 1985, p. 374).

The fourth constraint was the pressure to adopt the Constitution rapidly. The Assembly for the Final Review of the Constitution operated from August to November 1979 and completed the

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

drafting of the final text within approximately three months in order to institutionalize the legal structure of the new political system as quickly as possible (Proceedings of the Assembly for the Final Review of the Constitution of the Islamic Republic of Iran, 1985, Introduction).

Finally, the diversity of political viewpoints and the necessity of securing majority support in the final referendum constituted additional important constraints on the constitution-making process (see Shafei Far, 2014, pp. 205–218). Accordingly, the Constitution of 1979 emerged as the product of an interaction among revolutionary ideals, Islamic foundations, the conditions of political transition, and the imperative of acquiring popular legitimacy.

2. The Interests of the Constitution-Makers

The second issue emphasized by John Elster in the process of constitution-making concerns the interests of the constitution-makers. The Constitution of the Islamic Republic of Iran (1979) was the product of interaction, competition, and compromise among various political, religious, and social groups and parties, each of which sought to reflect its values, objectives, and interests in the constitutional text. Among these actors, the clergy and revolutionary Islamist forces, who held the majority of seats in the Assembly for the Final Review of the Constitution, exerted the greatest influence on the final text. This current, inspired by the ideas of Ruhollah Khomeini, the leader of the Revolution, emphasized the establishment of a government based on Shi'a jurisprudence and Islamic principles and succeeded in institutionalizing such principles as *Velayat-e Faqih* (Guardianship of the Islamic Jurist), the Islamic character of legislation, and the supervisory role of the Guardian Council within the Constitution. Their primary objective was to preserve the Islamic identity of the political system and to guarantee the role of religious institutions in the governance of the country.

Alongside this current, the nationalist-religious forces also played an important role. While accepting Islamic foundations, this group emphasized democracy, the strengthening of elected institutions, the separation of powers, and the protection of citizens' rights and freedoms, and sought to prevent the excessive concentration of power. Furthermore, legal scholars and specialists in public law participated in drafting the provisions concerning the organization of government, the rights of the people, governmental responsibility, and oversight mechanisms by drawing upon the experiences of modern constitutional law. Their objective was to establish a coherent, efficient, and stable institutional framework. Revolutionary and social justice-oriented forces also influenced the economic and social content of the Constitution by emphasizing the ideals of the Islamic Revolution, including independence, freedom, social justice, and support for the deprived and disadvantaged. In addition, representatives of officially recognized religious minorities participated in the drafting process and defended the religious and political rights of minorities. As a result, constitutional provisions concerning freedom of religious practice and the representation of religious minorities in the Islamic Consultative Assembly were incorporated into the Constitution (For further study, see Gorji, 2014, pp. 51–80).

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

In sum, the 1979 Constitution was the outcome of diverse political and legal viewpoints. However, due to the numerical dominance and political influence of the revolutionary Islamist current within the Assembly of Experts, this current played a more decisive role in shaping the final content of the Constitution.

3. The Aggregative Process of Constitution-Making

The third issue highlighted by John Elster in the process of constitution-making concerns the aggregative process through which a constitution is drafted. Following the victory of the Islamic Revolution, an initial draft of the Constitution was prepared by a group of legal scholars and experts. Subsequently, elections for the Assembly of Experts for the Constitution were held on 3 August 1979 (12 Mordad 1358), and seventy-five representatives elected by the people were entrusted with reviewing and approving the final text. The Assembly commenced its work on 19 August 1979 (28 Mordad 1358) (Shafiei-Far, 2014, p. 214).

Within this Assembly, the constitutional provisions were debated article by article. Upon the conclusion of deliberations concerning each article, the provision was submitted to a vote of the representatives and was adopted upon obtaining a majority of the votes of those present. In this manner, all constitutional provisions were approved individually and subsequently as part of the final constitutional text. The outcome of this process was a document consisting of twelve chapters and 175 articles, which received final approval by the Assembly on 15 November 1979 (24 Aban 1358), although amendments introduced in 1989 transformed it into a constitution comprising fourteen chapters and 177 articles.

Following its approval by the Assembly of Experts, and pursuant to the decision of the Revolutionary Council, the constitutional text was submitted to a popular referendum for final public ratification. According to the “Legal Bill on the Referendum of the Constitution of the Islamic Republic of Iran,” adopted on 11 November 1979 (20 Aban 1358) (Shafiei-Far, 2014, p. 229), voting was conducted directly and by secret ballot, and citizens were asked to express their opinion on the entire constitutional text by choosing either “Yes” or “No” (Legal Bill on the Referendum of the Constitution of the Islamic Republic of Iran, adopted 20/08/1358, Article 2, https://rc.majlis.ir). The referendum was held throughout the country on 2 and 3 December 1979 (11 and 12 Azar 1358). Official results indicated that approximately 98.2 percent of participants voted in favor of the Constitution, thereby granting formal legitimacy to the Constitution of the Islamic Republic of Iran (Shafiei-Far, 2014, p. 229).

4. The Paradoxes of the Constitution-Making Process in the Islamic Republic of Iran

The final point in John Elster’s theory is his identification of a fundamental paradox in constitution-making under conditions of crisis. According to Elster, a constitution ought to be the product of rationality and long-term calculation; however, in practice, constitutions are often

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

drafted in circumstances in which society is experiencing acute political, revolutionary, or wartime crises—conditions in which emotions, passions, and power struggles exert a profound influence on decision-making. The paradox, therefore, is that the document that should be the most rational and future-oriented political instrument is frequently drafted under the most emotional and extraordinary historical circumstances. Elster characterizes this situation as a conflict between reason and political passion. In his view, crises simultaneously create opportunities for fundamental transformation and increase the risk that hasty and emotionally driven decisions will become embedded within the constitutional text (Elster, 1995, pp. 394–395).

Viewed through Elster's theoretical framework, the Constitution of the Islamic Republic of Iran (1979) was likewise drafted within a revolutionary and unstable environment characterized by the collapse of the monarchical regime, competition among political forces, security concerns, and revolutionary fervor. These conditions significantly influenced the content of the Constitution. On the one hand, the ideals and emotions generated by the Revolution were reflected in constitutional principles, including the emphasis on combating despotism and foreign domination, supporting the oppressed, achieving social justice, and preserving Islamic values. Likewise, the incorporation of the principle of *Velayat-e Faqih* into the final constitutional text may be understood as a consequence of the specific political circumstances of the time and the effort to consolidate the leadership and the newly established political order. Furthermore, concerns regarding internal and external threats led to the creation of institutions and mechanisms designed to preserve and protect the political system and to the allocation of significant powers to certain governing institutions (for further study, see the Constitution of the Islamic Republic of Iran, 2007, Chapters 1, 8, 10, and 13).

On the other hand, the 1979 Constitution was not merely a product of revolutionary enthusiasm. Its framers also sought to establish a durable legal and institutional framework for the future governance of the country. Consequently, the Constitution incorporated elected institutions such as the Presidency and the Parliament, provisions concerning the rights of the people, a relative separation of powers, judicial independence, and mechanisms for constitutional revision (for further study, see the Constitution of the Islamic Republic of Iran, 2007, Chapters 3, 6, 9, and 11).

Therefore, the Constitution of the Islamic Republic of Iran constitutes a clear example of the paradox identified by Elster. While it was drafted under the influence of the crisis conditions and revolutionary sentiments of 1979, it simultaneously sought to establish a rational and enduring framework for the long-term governance of the country.

Conclusion

The examination of the process of the Islamic Revolution of Iran and the drafting of the Constitution of the Islamic Republic of Iran based on Jon Elster's theory of "constitution-making in crisis situations" shows that the 1979 Constitution was formed in a crisis and revolutionary context, not within a normal and gradual process. During the Pahlavi period, a

set of political, economic, social, cultural, and religious crises, including concentration of power, authoritarianism, foreign dependency, social inequalities, and cultural conflicts, led to the weakening of the regime's legitimacy and an increase in public dissatisfaction. These accumulated crises ultimately provided the conditions for the collapse of the Pahlavi system and the victory of the Islamic Revolution. In such circumstances, the drafting of a new constitution was carried out with the aim of establishing a new political system and acquiring legitimacy for it. The constitution-making process was also influenced by specific political, ideological, and temporal constraints and conditions. Acceptance of the principle of the Islamic Republic, the influence of the revolutionary Islamist discourse, and the role of the revolutionary leadership formed the main decision-making framework of the Assembly of Experts for the Constitution. Although various political and social groups were present in this process, the dominance of the revolutionary Islamist current led principles such as velayat-e faqih and institutions based on Shi'a jurisprudence to acquire a central position in the final text of the constitution. Overall, the Constitution of the Islamic Republic of Iran can be considered a direct product of the structural crises of the Pahlavi era and the result of a revolutionary transition that was formed with the aim of redefining Iran's political, social, and legal order in a crisis situation.

References

Abrahamian, E. (1999). *Iran between two revolutions* (A. Gholam Mohammadi & M. E. Fattahi, Trans.). Tehran, Iran: Nashr-e Ney.

Afzali, R. (2007). *The modern state in Iran*. Qom, Iran: Mofid University.

Elster, J. (1995). Forces and mechanisms in the constitution-making process. *Duke Law Journal*, 45, 364–396. https://scholarship.law.duke.edu/dlj/vol45/iss2/2

Foran, J. (2003). *Fragile resistance* (A. Tadayyon, Trans.). Tehran, Iran: Rasa.

Gorji, A. A. (2014). The role of individuals, parties and political groups in the drafting of the Constitution of the Islamic Republic of Iran. *Legal Research Journal*, 17(66), 51–80.

Hakimi, M. R. (2010). *Tafsir Aftab*. Tehran, Iran: Islamic Revolution Documents Center.

Islamic Consultative Assembly. (1985). *Detailed proceedings of the final review assembly of the Constitution of the Islamic Republic of Iran* (Vol. 1). Tehran, Iran: General Office of Cultural Affairs.

Islamic Republic of Iran. (1979, November 20). *Law on the referendum of the Constitution of the Islamic Republic of Iran*. https://rc.majlis.ir

Islamic Republic of Iran. (2007). *The Constitution of the Islamic Republic of Iran*. Tehran, Iran: Legal and Parliamentary Affairs Office of the Presidency.

Kamali, M. (2002). *Civil society, state and modernization in contemporary Iran*. Tehran, Iran: Baz.

Katouzian, M. A. H. (1993). *The political economy of Iran* (M. R. Nafisi & K. Azizi, Trans.). Tehran, Iran: Papyrus.

Katouzian, M. A. H. (2002). *Nine essays on the historical sociology of Iran* (A. Tayeb, Trans.). Tehran, Iran: Qomus.

Keddie, N. R. (1990). *Roots of revolution in Iran* (A. R. Govahi, Trans.). Tehran, Iran: Qalam.

Keddie, N. R. (n.d.). *Why Iran became revolutionary*. *Matin*, (2).

Madani, J. al-D. (1990). *Contemporary political history of Iran* (Vol. 2). Qom, Iran: Office of Islamic Publications.

Rafipour, F. (1996). *Development and contradiction*. Tehran, Iran: Shahid Beheshti University Press.

Rafipour, F. (1999). *Anatomy of society: An introduction to applied sociology*. Tehran, Iran: Sherkat-e Sahami Enteshar.

Ravasani, Sh. (1993). *State and government in Iran*. Tehran, Iran: Sham-e Zaban-e Ketab Publications.

Ricardo, D. (n.d.). *Principles of political economy and taxation* (Chs. 2, 3, & 5). (Translated by Timuri).

Rubin, B. (1984). *The power struggles in Iran* (M. Meshreghi, Trans.). Tehran, Iran: Ashtiani Publications.

Sabbagh Jadid, J. (2007). *The Islamic Revolution of Iran: A value-oriented movement*. Tehran, Iran: Islamic Revolution Documents Center.

Shekari, A. (2000). *The rentier state theory and the Islamic revolution*. Tehran, Iran: Islamic Revolution Documents Center.

Vahdatfar, F. (2003). *Iran's intellectual confrontation with modernity* (M. Haghighatkhah, Trans.). Tehran, Iran: Qoqnoos.

Weber, M. (1995). *Economy and society* (A. Manoochehri, M. Torabi Nejad, & M. Emadzadeh, Trans.). Tehran, Iran: Mola.

Zonis, M. (1991). *The Khomeini revolution* (E. Zandi & B. Saeedi, Trans.). Tehran, Iran: Noor Publications.

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE ROLE OF COMMUNITY-BASED SOCIAL WORK INTERVENTIONS IN REDUCING SOCIAL EXCLUSION AMONG ELDERLY POPULATIONS IN URBAN NEIGHBORHOODS

Prof. Dr. María González Fernández[1], Dr. Javier Martínez Ruiz[2], Assoc. Prof. Dr. Carmen López Sánchez[1]
[1]Complutense University of Madrid, Faculty of Social Work, Department of Social Work and Social Services, Madrid, Spain
[2]University of Granada, Faculty of Social Work, Department of Social Work and Social Services, Granada, Spain

ABSTRACT

Social exclusion among older adults living in urban neighborhoods has become a growing concern for social work practice, as rapid urbanization, changing family structures and the weakening of traditional neighborhood ties increasingly leave elderly residents isolated from social, economic and civic life. Older people in cities often face overlapping disadvantages, including limited access to services, inadequate housing, reduced mobility, digital marginalization and the loss of meaningful social roles after retirement. This study examines the role of community-based social work interventions in reducing social exclusion among elderly populations and in strengthening their participation in neighborhood life. Drawing on the ecological perspective and the empowerment approach, the research adopts a qualitative design based on semi-structured interviews with older residents, community social workers and representatives of local associations, complemented by participant observation in neighborhood centers and municipal programs in Spanish cities. The findings indicate that interventions rooted in the community, such as intergenerational activities, home visiting schemes, neighborhood support networks and participatory planning forums, contribute meaningfully to restoring social connectedness and a sense of belonging among older adults. Social workers act as mediators between elderly residents and public institutions, facilitating access to health and social services while also mobilizing informal resources within the community. Participants emphasized that interventions were most effective when older people were treated as active contributors rather than passive recipients of care. However, the study also identifies persistent barriers, including fragmented service provision, insufficient funding, weak coordination between municipal and civil society actors, and ageist attitudes in public spaces. The study concludes that community-based social work offers a promising framework for promoting active ageing and social inclusion in urban contexts. It recommends integrating such interventions into local social policy, strengthening interprofessional collaboration and developing age-friendly neighborhood strategies that recognize the knowledge, experience and agency of older citizens.

Keywords: Social exclusion, older adults, community-based social work, active ageing, urban neighborhoods

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF DIGITAL SOCIAL SERVICES IN SUPPORTING VULNERABLE FAMILIES DURING PERIODS OF ECONOMIC CRISIS

Assis. Prof. Dr. Alejandro Romero Díaz[1], Laura Navarro Gómez[2]
[1]University of Barcelona, Faculty of Education, Department of Social Work and Social Services, Barcelona, Spain
[2]University of Valencia, Faculty of Social Sciences, Department of Social Work and Social Services, Valencia, Spain

ABSTRACT

Periods of economic crisis place considerable pressure on public social services, as rising unemployment, housing insecurity and declining household income increase the number of families seeking support while institutional resources become more constrained. In recent years, social service systems have increasingly turned to digital tools, including online application platforms, electronic case management, remote counselling and virtual information services, as a means of responding to growing demand. While digitalization promises greater efficiency, accessibility and continuity of care, it also raises important questions about equity, the quality of the helping relationship and the risk of excluding those with limited digital skills or resources. This study evaluates the effectiveness of digital social services in supporting vulnerable families during periods of economic hardship, with particular attention to the perspectives of both service users and professionals. Using a mixed-methods design, the research combines a survey of families receiving social assistance with in-depth interviews and focus groups conducted with social workers in municipal social service centers in Spain. The findings suggest that digital services improved the speed of administrative procedures, reduced the need for repeated in-person visits and helped maintain contact with families during times of restricted mobility. Nevertheless, families experiencing multiple disadvantages, such as single-parent households, migrant families and older caregivers, reported difficulties in navigating online systems and expressed a strong preference for face-to-face interaction when dealing with complex or emotionally sensitive situations. Social workers highlighted concerns about the depersonalization of practice, increased administrative workload and the absence of adequate training and technological infrastructure. The study concludes that digital social services are most effective when designed as a complement to, rather than a replacement for, relational social work. It recommends a hybrid model of service delivery, investment in digital literacy programs for families, and ethical guidelines that safeguard dignity, privacy and equal access.

Keywords: Digital social services, vulnerable families, economic crisis, digital inclusion, social work practice

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN DELIVERING CHILD PROTECTION SERVICES WITHIN RURAL COMMUNITIES: A QUALITATIVE INVESTIGATION

Prof. Dr. Abebe Bekele Wolde[1], Tigist Haile Mariam[1], Dr. Solomon Tadesse Gebre[2], Meseret Alemu Desta[3]

[1]Addis Ababa University, College of Social Sciences, School of Social Work, Addis Ababa, Ethiopia

[2]University of Gondar, College of Social Sciences and Humanities, Department of Social Work, Gondar, Ethiopia

[3]Bahir Dar University, Faculty of Social Sciences, Department of Social Work, Bahir Dar, Ethiopia

ABSTRACT

Protecting children from abuse, neglect, exploitation and harmful traditional practices remains a central responsibility of social work, yet the delivery of child protection services in rural communities faces distinctive structural and cultural challenges. Rural areas are frequently characterized by geographical isolation, limited infrastructure, shortages of trained professionals and weak coordination between formal institutions, while children in these settings are often exposed to child labor, early marriage, school dropout and the consequences of household poverty. This qualitative study explores the challenges and opportunities involved in delivering child protection services within rural communities in Ethiopia. Guided by a child rights perspective and the ecological systems framework, data were collected through in-depth interviews with social workers, community health extension workers, teachers, local administrators and religious leaders, as well as focus group discussions with parents and community members. Thematic analysis was used to interpret the data. The findings reveal several major challenges, including insufficient human and financial resources, long distances to service points, limited awareness of child rights, the persistence of social norms that tolerate certain forms of harm, and fragmented referral pathways between the justice, health and education sectors. At the same time, the study identifies important opportunities rooted in community life. Traditional institutions, faith-based organizations, community elders and informal mutual support associations were found to play a valuable role in identifying children at risk, mediating family conflicts and reinforcing protective norms. Participants stressed that services were more accepted and sustainable when professionals worked in partnership with these community structures. The study concludes that effective rural child protection requires a culturally responsive, community-anchored model that connects formal services with indigenous support systems. It recommends strengthening the rural social service workforce, improving multisectoral coordination and investing in community awareness and capacity building.

Keywords: Child protection, rural communities, social work, community-based child protection, qualitative research

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE IMPACT OF SOCIAL WORK PRACTICE ON EMPOWERING WOMEN THROUGH LOCAL COMMUNITY DEVELOPMENT PROGRAMS

Assoc. Prof. Dr. Dawit Gebremariam Assefa[1], Hana Girma Tesfaye[2]
[1]Mekelle University, College of Social Sciences and Languages, Department of Social Work, Mekelle, Ethiopia
[2]Hawassa University, College of Social Sciences and Humanities, Department of Sociology and Social Work, Hawassa, Ethiopia

ABSTRACT

Women's empowerment is widely recognized as a cornerstone of sustainable development and social justice, yet many women in local communities continue to experience limited access to education, income-generating opportunities, decision-making processes and social protection. Gender norms, unequal control over resources and heavy domestic responsibilities often restrict women's ability to participate fully in economic and civic life. Social work, with its commitment to empowerment, human rights and community development, is well positioned to address these inequalities at both the individual and structural levels. This study investigates the impact of social work practice on empowering women through local community development programs in Ethiopia. Adopting a qualitative approach informed by empowerment theory and the capability approach, the research draws on in-depth interviews and focus group discussions with women participating in community development initiatives, social workers, development agents and local leaders. The programs examined included savings and credit groups, skills training, literacy classes and community awareness activities. The findings indicate that social work interventions contributed to positive changes in women's self-confidence, economic independence, leadership skills and participation in household and community decision-making. Group-based approaches were particularly valuable, as they created spaces for solidarity, mutual learning and collective action. Social workers played a key role as facilitators, advocates and connectors between women's groups, local government structures and service providers. Nevertheless, the study also identifies constraints that limit the depth and sustainability of empowerment, including persistent patriarchal attitudes, heavy workloads, limited access to markets and credit, and the short-term nature of some externally funded projects. The study concludes that social work can make a meaningful contribution to women's empowerment when interventions are participatory, gender-sensitive and embedded in local realities. It recommends strengthening the involvement of men and community leaders, ensuring long-term program support and integrating social work more systematically into local development planning.

Keywords: Women's empowerment, social work practice, community development, gender equality, participation

ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

SOCIAL WORKERS' PERCEPTIONS OF POVERTY ALLEVIATION STRATEGIES IN MARGINALIZED URBAN SETTLEMENTS

Prof. Dr. Youssef El Amrani[1], Fatima Zahra Bennani[1], Assis. Prof. Dr. Khalid Ouazzani[2], Salma El Fassi[2], Dr. Rachid Benjelloun[3]

[1]Mohammed V University in Rabat, Faculty of Letters and Human Sciences, Department of Sociology, Rabat, Morocco

[2]Sidi Mohamed Ben Abdellah University, Faculty of Letters and Human Sciences Dhar El Mahraz, Department of Sociology, Fez, Morocco

[3]Hassan II University of Casablanca, Faculty of Letters and Human Sciences Ben M'Sick, Department of Sociology and Social Work, Casablanca, Morocco

ABSTRACT

Marginalized urban settlements represent one of the most visible expressions of poverty and social inequality in rapidly growing cities. Residents of informal and peripheral neighborhoods often face inadequate housing, insecure employment, limited access to basic services, low educational attainment and social stigmatization, all of which reinforce cycles of deprivation across generations. Social workers occupy a strategic position in responding to these conditions, as they work directly with poor households while also interacting with public institutions, civil society organizations and development programs. Understanding how social workers perceive poverty alleviation strategies is therefore essential for improving the relevance and effectiveness of interventions. This study explores social workers' perceptions of poverty alleviation strategies implemented in marginalized urban settlements in Morocco. Using a qualitative research design, data were gathered through semi-structured interviews and focus group discussions with social workers employed in public agencies, non-governmental organizations and community associations. The analysis was guided by a structural social work perspective and the sustainable livelihoods framework. The findings show that social workers value strategies that combine material assistance with long-term capacity building, such as vocational training, income-generating activities, access to microcredit and support for children's education. Participants viewed national human development initiatives as important opportunities for change but criticized their sometimes top-down implementation, limited follow-up and insufficient attention to the specific needs of women, youth and persons with disabilities. Social workers also reported challenges related to heavy caseloads, limited professional recognition, scarce resources and difficulties in building trust with residents who have experienced repeated unmet promises. The study concludes that poverty alleviation in marginalized settlements requires integrated, participatory and rights-based approaches in which social workers are recognized as key actors. It recommends strengthening the professional status of social work, enhancing intersectoral coordination and involving residents meaningfully in the design and evaluation of programs.

Keywords: Poverty alleviation, social workers, marginalized urban settlements, social inclusion, community participation

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

INTEGRATING TRADITIONAL SUPPORT SYSTEMS AND PROFESSIONAL SOCIAL SERVICES FOR THE INTEGRATION OF REFUGEE POPULATIONS

Nadia Alaoui Idrissi[1], Assoc. Prof. Dr. Hamza Tazi Mezalek[2]
[1]National Institute of Social Action (INAS), Department of Social Work, Tangier, Morocco
[2]Cadi Ayyad University, Faculty of Letters and Human Sciences, Department of Sociology, Marrakech, Morocco

ABSTRACT

The integration of refugee populations into host societies is a complex and multidimensional process that involves access to legal protection, housing, employment, education, health care and meaningful social relationships. Refugees often arrive with experiences of loss, displacement and trauma, and they encounter language barriers, administrative obstacles and, at times, discrimination. While professional social services provide essential support, refugees also rely heavily on traditional and informal support systems, including family and kinship networks, diaspora communities, religious institutions and neighborhood solidarity. These systems are often disconnected from formal service delivery. This study examines how traditional support systems and professional social services can be integrated to promote the social inclusion of refugee populations. The research adopts a qualitative approach, drawing on in-depth interviews with refugees, social workers, staff of humanitarian and civil society organizations, and community and religious leaders in urban areas of Morocco. The analysis is informed by social capital theory and the strengths-based perspective. The findings demonstrate that traditional support systems play a crucial role in providing emotional support, practical assistance, cultural continuity and a sense of belonging, particularly during the early stages of resettlement. Professional services, in contrast, were valued for offering legal guidance, psychosocial support, access to education and pathways to employment. Participants indicated that the most positive integration outcomes occurred when social workers collaborated with community intermediaries, respected cultural practices and built bridges between informal networks and institutional resources. However, mistrust of institutions, limited cultural competence, language difficulties and the lack of structured partnerships were identified as major barriers. The study concludes that a collaborative model linking traditional and professional support is essential for sustainable refugee integration. It recommends culturally responsive training for social workers, the inclusion of community mediators in service teams and policies that formally recognize the contribution of informal support networks.

Keywords: Refugees, social integration, traditional support systems, professional social services, culturally responsive social work

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE INFLUENCE OF SCHOOL-BASED SOCIAL WORK ON REDUCING DROPOUT RATES AMONG ADOLESCENTS FROM DISADVANTAGED BACKGROUNDS

Dr. Imane Chraibi[1], Prof. Dr. Omar Berrada[2], Yasmine El Khattabi[2], Assis. Prof. Dr. Mehdi Sabri[3], Karim Belghiti[4], Houda Naciri[1]

[1]Hassan II University of Casablanca, Faculty of Letters and Human Sciences Ain Chock, Department of Sociology, Casablanca, Morocco

[2]Mohammed V University in Rabat, Faculty of Educational Sciences, Rabat, Morocco

[3]Ibn Tofail University, Faculty of Languages, Letters and Arts, Department of Sociology, Kenitra, Morocco

[4]Abdelmalek Essaâdi University, Faculty of Letters and Human Sciences, Department of Sociology, Tetouan, Morocco

ABSTRACT

School dropout among adolescents from disadvantaged backgrounds remains a serious educational and social problem, with long-term consequences for individual well-being, employment prospects and social cohesion. Early school leaving is rarely the result of a single factor; rather, it reflects the interaction of household poverty, family instability, low parental educational attainment, academic difficulties, peer pressure, school climate and limited access to support services. Adolescents living in deprived urban and rural areas are particularly vulnerable, as they often carry responsibilities that compete with schooling and lack the guidance needed to navigate educational challenges. School-based social work has emerged as an important professional response that connects schools, families and communities in order to address the psychosocial and social determinants of educational exclusion. This study investigates the influence of school-based social work on reducing dropout among adolescents from disadvantaged backgrounds in Morocco. Using a qualitative case study design, data were collected through interviews and focus groups with school social workers, teachers, school administrators, parents and students at risk of leaving school. The analysis was informed by ecological systems theory and the concept of school engagement. The findings reveal that school social workers contribute to dropout prevention through early identification of at-risk students, individual counselling, family outreach, mediation in school conflicts, referral to social and health services, and the organization of mentoring and extracurricular activities. Students reported that a trusting relationship with a social worker strengthened their motivation, sense of belonging and confidence in their ability to succeed. However, the study also highlights constraints such as the limited number of social workers, unclear professional roles within schools and insufficient institutional resources. The study concludes that school-based social work is a promising strategy for promoting educational inclusion and recommends its institutionalization, interprofessional collaboration and stronger family–school–community partnerships.

Keywords: School social work, school dropout, adolescents, disadvantaged backgrounds, educational inclusion

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

EXPLORING THE MENTAL HEALTH OUTCOMES OF SOCIAL SUPPORT INTERVENTIONS FOR SINGLE MOTHERS IN METROPOLITAN AREAS

Prof. Dr. Mohammad Reza Ahmadi[1], Zahra Hosseini Nejad[2]
[1]University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Department of Social Work, Tehran, Iran
[2]Allameh Tabataba'i University, Faculty of Social Sciences, Department of Social Work, Tehran, Iran

ABSTRACT

Single mothers living in metropolitan areas face a distinctive combination of economic, social and psychological pressures. Sole responsibility for childcare and household income, high living costs, insecure employment, housing difficulties and social stigma frequently contribute to chronic stress, anxiety, depression and feelings of isolation. In large cities, the weakening of extended family ties, long working hours and the fragmentation of urban life can make it difficult for single mothers to access consistent support. Social support is widely recognized as a protective factor for mental health, and social work interventions that strengthen emotional, informational and practical support are increasingly regarded as essential for this group. This study explores the mental health outcomes of social support interventions for single mothers in metropolitan areas of Iran. Employing a qualitative phenomenological design, the research draws on in-depth interviews with single mothers who participated in support programs offered by social welfare centers and non-governmental organizations, as well as interviews with social workers and counsellors involved in these programs. The interventions examined included peer support groups, psychosocial counselling, parenting skills workshops, case management and linkage to economic and childcare services. The analysis is guided by the stress-buffering model of social support and an empowerment perspective. The findings indicate that participation in these interventions was associated with reduced feelings of loneliness and stress, improved coping strategies, greater self-esteem and a stronger sense of control over daily life. Peer groups were particularly meaningful, as they offered recognition, shared experience and a safe space free from judgement. Nevertheless, participants reported barriers including time constraints, transportation difficulties, fear of stigma and the temporary nature of some programs. The study concludes that social support interventions can make a valuable contribution to the mental health of single mothers and recommends sustained, accessible and family-friendly services integrated into urban social welfare policy.

Keywords: Single mothers, social support, mental health, social work intervention, metropolitan areas

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE ROLE OF SUFI TRADITIONS IN SHAPING RELIGIOUS IDENTITY AMONG MUSLIM COMMUNITIES IN CENTRAL ASIA

Prof. Dr. Aliya Tulegenova[1], Nurlan Bekmuratov[2]
[1]Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Faculty of Theology, Turkistan, Kazakhstan
[2]Al-Farabi Kazakh National University, Faculty of Philosophy and Political Science, Department of Religious Studies, Almaty, Kazakhstan

ABSTRACT

Sufism has played a formative role in the Islamization of Central Asia and in the development of a distinctive regional religious culture. Through the teachings of figures such as Khoja Ahmad Yasawi, Baha al-Din Naqshband and their successors, Sufi orders transmitted Islamic beliefs and ethics in a language and form that resonated with the nomadic and settled peoples of the steppe and the oases. Over centuries, Sufi traditions became closely interwoven with local customs, shrine visitation, oral poetry and communal rituals, producing a form of religiosity that combined spiritual depth with cultural rootedness. During the Soviet period, institutional religion was severely restricted, yet many Sufi-inspired practices survived within families and local communities as markers of identity and continuity. This study examines the role of Sufi traditions in shaping religious identity among Muslim communities in contemporary Central Asia, with particular attention to Kazakhstan. Employing a qualitative and interdisciplinary approach that combines textual analysis of classical Sufi literature, especially the Diwan-i Hikmat, with fieldwork at pilgrimage sites and interviews with religious scholars, imams and believers, the research explores how Sufi concepts and practices are remembered, reinterpreted and lived today. The findings suggest that Sufi heritage functions as an important source of religious belonging, moral values and national memory, offering a model of Islam that emphasizes tolerance, inner purification, love of God and respect for tradition. At the same time, the study identifies tensions between this heritage and newer religious currents that question shrine practices and customary religiosity, as well as debates surrounding state approaches to traditional Islam. The study concludes that Sufi traditions remain a vital resource for articulating a balanced and contextually grounded Muslim identity in Central Asia, and it highlights their potential contribution to religious education, interreligious harmony and social cohesion in the region.

Keywords: Sufism, religious identity, Central Asia, Khoja Ahmad Yasawi, traditional Islam

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

DIVINE JUSTICE AND HUMAN RESPONSIBILITY IN CLASSICAL ISLAMIC THEOLOGY: A COMPARATIVE READING OF MATURIDI AND ASHARI THOUGHT

Assoc. Prof. Dr. Dinara Sarsenbayeva[1], Yerlan Kudaibergenov[2], Aigerim Zhaksylykova[1]
[1]Egyptian University of Islamic Culture Nur-Mubarak, Faculty of Islamic Studies, Department of Theology, Almaty, Kazakhstan
[2]L.N. Gumilyov Eurasian National University, Faculty of Social Sciences, Department of Religious Studies, Astana, Kazakhstan

ABSTRACT

The relationship between divine justice and human responsibility stands among the central and most enduring questions of Islamic theology. Classical debates on divine will, predestination, human action and moral accountability shaped the intellectual history of kalam and continue to inform Muslim religious thought today. Within Sunni theology, the schools founded by Abu Mansur al-Maturidi and Abu al-Hasan al-Ashari offered two influential responses to these questions, both seeking a middle path between the Mutazilite emphasis on human free will and rational ethics and the determinist positions that seemed to undermine moral responsibility. This study presents a comparative reading of Maturidi and Ashari thought on divine justice and human responsibility, based on an analysis of primary sources, particularly al-Maturidi's Kitab al-Tawhid and al-Ashari's Kitab al-Luma and al-Ibana, together with the works of later scholars from both traditions. The research focuses on key concepts such as divine wisdom, the creation of human acts, acquisition, human capacity, the rational knowability of good and evil, and the meaning of divine justice. The analysis shows that while both schools affirm God as the creator of all things and reject the notion of human beings as independent creators of their acts, they differ in how they ground moral responsibility. The Maturidi tradition places greater emphasis on divine wisdom, the role of reason in recognizing moral values and the reality of human choice, whereas the Ashari tradition highlights divine omnipotence and the theory of acquisition as the basis of accountability. The study argues that these differences reflect distinct theological sensibilities rather than fundamental opposition, and that the Maturidi approach, historically dominant in Central Asia, offers valuable resources for contemporary discussions on ethics, rationality and responsibility in Islamic thought.

Keywords: Kalam, divine justice, human responsibility, Maturidi, Ashari, Islamic theology

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

INTERRELIGIOUS DIALOGUE AND COEXISTENCE IN THE BALKANS: THEOLOGICAL FOUNDATIONS FOR PEACEBUILDING IN MULTIETHNIC SOCIETIES

Dr. Goran Stojanovski[1], Elena Petrovska[2]
[1]Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of Orthodox Theology "St. Clement of Ohrid", Skopje, North Macedonia
[2]Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of Philosophy, Institute of Philosophy, Skopje, North Macedonia

ABSTRACT

The Balkans have long been a meeting place of Orthodox Christianity, Catholicism, Islam and Judaism, where centuries of shared life have produced both remarkable traditions of neighborly coexistence and painful episodes of conflict. In the modern period, religion has frequently been entangled with ethnic and national identities, and in the wars of the late twentieth century religious symbols were sometimes instrumentalized to deepen division. At the same time, religious communities and theologians have increasingly recognized their responsibility to contribute to reconciliation, trust building and sustainable peace. This study explores interreligious dialogue and coexistence in the Balkans with the aim of identifying theological foundations for peacebuilding in multiethnic societies. Using a qualitative and theological-hermeneutical approach, the research analyzes key sources from Orthodox Christian and Islamic traditions, official documents and declarations of interreligious councils, and interviews with clergy, theologians and representatives of religious communities in North Macedonia and neighboring countries. The analysis draws on concepts such as the dignity of the human person created in the image of God, hospitality, mercy, forgiveness and the common good, as well as the Islamic principles of human honor, justice and peaceful coexistence. The findings indicate that both traditions possess rich theological resources that can legitimize and motivate dialogue, while local historical experiences of komsiluk, or good neighborliness, provide a lived model of coexistence. However, the study also identifies obstacles, including the politicization of religion, nationalist narratives, limited theological education on other faiths and a gap between institutional dialogue and grassroots relations. The study concludes that effective peacebuilding in the Balkans requires dialogue that is theologically grounded, historically honest and socially engaged, and it recommends interreligious education, joint community initiatives and stronger cooperation between theological faculties.

Keywords: Interreligious dialogue, coexistence, peacebuilding, Balkans, theology of peace

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE CONCEPT OF DIVINE MERCY IN ORTHODOX CHRISTIAN AND ISLAMIC THEOLOGICAL TRADITIONS: POINTS OF CONVERGENCE

Assis. Prof. Dr. Marija Trajkovska[1], Vladimir Nikolovski[1], Blagoja Angelov[2], Ana Dimitrievska[3]

[1]Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of Orthodox Theology "St. Clement of Ohrid", Department of Systematic Theology, Skopje, North Macedonia

[2]University "St. Kliment Ohridski" Bitola, Faculty of Education, Bitola, North Macedonia

[3]Goce Delchev University of Shtip, Faculty of Philology, Department of Philosophy and Religious Studies, Shtip, North Macedonia

ABSTRACT

Divine mercy occupies a central place in both Orthodox Christian and Islamic theology, shaping their understanding of God, creation, sin, salvation and the moral life of believers. In Orthodox Christianity, mercy is expressed in the liturgical life of the Church, in the repeated prayer "Lord, have mercy", and in the theology of the incarnation, through which God's compassion is revealed in Christ and offered to humanity for its healing and deification. In Islam, mercy is one of the most fundamental attributes of God, affirmed in the opening formula of nearly every chapter of the Qur'an and in the divine names al-Rahman and al-Rahim, while the Prophet Muhammad is described as a mercy to the worlds. This study examines the concept of divine mercy in Orthodox Christian and Islamic theological traditions with the aim of identifying points of convergence that may enrich mutual understanding. Adopting a comparative theological method, the research analyzes scriptural sources, patristic writings including those of St. Isaac the Syrian and St. John Chrysostom, and classical Islamic works of exegesis, theology and spirituality, including those of al-Ghazali. The findings reveal significant convergences: both traditions present mercy as preceding and encompassing divine justice, understand repentance as a return to a merciful God, and regard mercy toward others as an essential expression of authentic faith. Both also emphasize the transformative and healing dimension of mercy in the spiritual life. At the same time, the study acknowledges important differences, particularly concerning the Christological and Trinitarian framework of Orthodox theology and the Islamic emphasis on divine transcendence and unity. The study concludes that divine mercy offers a fruitful theological ground for interreligious dialogue and for promoting compassion, forgiveness and peaceful coexistence in religiously diverse societies.

Keywords: Divine mercy, Orthodox theology, Islamic theology, comparative theology, interreligious dialogue

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

AFRICAN TRADITIONAL RELIGION AND CHRISTIAN THEOLOGY: RETHINKING SALVATION AND COMMUNITY IN POSTCOLONIAL WEST AFRICA

Prof. Dr. Chukwuemeka Okonkwo[1], Adebayo Ogunleye[2], Ngozi Eze[1]
[1]University of Nigeria, Nsukka, Faculty of the Social Sciences, Department of Religion and Cultural Studies, Nsukka, Nigeria
[2]University of Ibadan, Faculty of Arts, Department of Religious Studies, Ibadan, Nigeria

ABSTRACT

The encounter between African Traditional Religion and Christianity has profoundly shaped the religious landscape of West Africa. Missionary Christianity, closely associated with the colonial enterprise, often presented indigenous beliefs and practices as incompatible with the gospel, leading to a sharp separation between conversion and cultural belonging. In the postcolonial era, African theologians have sought to overcome this divide by articulating a Christian faith that speaks meaningfully to African worldviews, experiences and aspirations. Among the most significant questions in this process is the meaning of salvation and its relationship to community. This study rethinks the concepts of salvation and community through a critical dialogue between African Traditional Religion and Christian theology in postcolonial West Africa, with particular reference to Igbo and Yoruba religious thought. Using a qualitative approach that combines theological analysis, the study of oral traditions and interviews with clergy, theologians and traditional religious custodians, the research engages the contributions of African theologians such as John Mbiti, Bolaji Idowu and Kwame Bediako. The findings show that in African traditional thought salvation is understood holistically as the restoration of life, health, harmony and right relationships with God, the ancestors, the community and the natural world. This communal and life-affirming vision resonates with biblical themes of shalom, covenant and the Church as the body of Christ, and it challenges individualistic interpretations of salvation inherited from missionary theology. At the same time, the study addresses tensions concerning ancestral veneration, the uniqueness of Christ and the assessment of certain ritual practices. The study concludes that a contextual African theology of salvation must be both faithful to the Christian tradition and attentive to indigenous wisdom, offering a renewed understanding of the Church as a reconciling and life-giving community in postcolonial societies.

Keywords: African Traditional Religion, Christian theology, salvation, community, postcolonial theology, inculturation

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

PENTECOSTALISM, PROSPERITY GOSPEL, AND SOCIAL ETHICS: A CRITICAL THEOLOGICAL EVALUATION OF CONTEMPORARY NIGERIAN CHURCHES

Assoc. Prof. Dr. Ifeoma Nwankwo[1], Emeka Obi[1], Fatima Bello[2], Oluwaseun Adeyemi[3], Chidinma Uche[4]

[1]Nnamdi Azikiwe University, Faculty of Arts, Department of Religion and Human Relations, Awka, Nigeria

[2]University of Ilorin, Faculty of Arts, Department of Religions, Ilorin, Nigeria

[3]Obafemi Awolowo University, Faculty of Arts, Department of Religious Studies, Ile-Ife, Nigeria

[4]University of Nigeria, Nsukka, Faculty of the Social Sciences, Department of Religion and Cultural Studies, Nsukka, Nigeria

ABSTRACT

Pentecostalism has become one of the most dynamic and influential religious movements in Nigeria, transforming the public face of Christianity through its emphasis on the power of the Holy Spirit, personal conversion, healing, deliverance and vibrant worship. Within this movement, the prosperity gospel, which teaches that faith, positive confession and generous giving lead to material wealth, health and success, has gained wide popularity, particularly in urban contexts marked by economic uncertainty and social insecurity. While supporters view this message as a source of hope, empowerment and entrepreneurial motivation, critics argue that it encourages materialism, exploits vulnerable believers and neglects structural injustice. This study offers a critical theological evaluation of the prosperity gospel and its implications for social ethics in contemporary Nigerian churches. Employing a qualitative design, the research combines the analysis of sermons, church publications and media broadcasts with interviews and focus group discussions involving pastors, church members and theologians. The evaluation is grounded in biblical theology, Christian social teaching and the prophetic tradition of justice. The findings indicate that the prosperity message often responds to genuine existential needs and has stimulated self-reliance, social mobility and charitable initiatives in some congregations. However, the study also identifies serious concerns, including the reduction of salvation to material blessing, the interpretation of poverty as a sign of spiritual failure, the concentration of wealth among church leaders and a limited engagement with corruption, inequality and public accountability. A growing number of Pentecostal voices are, nevertheless, calling for a more holistic and socially responsible theology. The study concludes that Nigerian Pentecostalism holds significant potential for social transformation if it recovers a theology of stewardship, solidarity with the poor and prophetic witness in the public sphere.

Keywords: Pentecostalism, prosperity gospel, social ethics, Nigerian Christianity, public theology

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THEOLOGY OF SUFFERING AND HOPE IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS CONFLICT AND DISPLACEMENT IN NORTHERN NIGERIA

Dr. Yusuf Abubakar[1], Grace Okafor[2]
[1]Ahmadu Bello University, Faculty of Arts, Department of Religious Studies, Zaria, Nigeria
[2]University of Jos, Faculty of Arts, Department of Religion and Philosophy, Jos, Nigeria

ABSTRACT

Northern Nigeria has experienced prolonged cycles of religious and communal conflict, insurgency and violence that have caused immense loss of life, the destruction of homes and places of worship, and the displacement of large numbers of people. Displaced persons, whether living in camps or host communities, face not only material deprivation but also deep spiritual and existential questions about the meaning of suffering, the presence of God and the possibility of a future. In such contexts, religious faith functions both as a source of resilience and as a space in which pain, anger and doubt are articulated. This study explores the theology of suffering and hope in the context of religious conflict and displacement in Northern Nigeria, drawing on both Christian and Muslim perspectives. Using a qualitative and contextual theological approach, the research is based on in-depth interviews and narrative accounts of displaced Christians and Muslims, together with interviews with pastors, imams and humanitarian workers, and an analysis of relevant scriptural and theological sources. The findings reveal that displaced believers interpret suffering through a variety of theological lenses, including divine testing, solidarity with the suffering of the prophets and of Christ, patience and trust in divine providence, and lament before God. Hope is expressed through prayer, communal worship, mutual support and a commitment to rebuilding life, as well as through eschatological expectation. Religious leaders play a crucial role in offering pastoral care and in resisting narratives of revenge. At the same time, the study notes the risk of theological interpretations that encourage passivity or deepen religious hostility. The study concludes that a contextual theology of suffering and hope should integrate lament, justice and reconciliation, and it calls for interfaith pastoral cooperation in caring for displaced communities.

Keywords: Theology of suffering, hope, religious conflict, displacement, Northern Nigeria, pastoral care

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

RELIGIOUS PLURALISM AND STATE GOVERNANCE: THEOLOGICAL PERSPECTIVES ON HARMONY IN A MULTIFAITH SOCIETY

Prof. Dr. Wei Ming Tan[1], Siti Nurhaliza Binte Rahman[2], Rajesh Kumar[3]
[1]National University of Singapore, Faculty of Arts and Social Sciences, Department of Philosophy, Singapore
[2]National University of Singapore, Faculty of Arts and Social Sciences, Department of Malay Studies, Singapore
[3]Nanyang Technological University, S. Rajaratnam School of International Studies, Studies in Inter-Religious Relations in Plural Societies Programme, Singapore

ABSTRACT

Religious pluralism is a defining feature of many contemporary societies, and the question of how states should govern religious diversity while preserving freedom, equality and social harmony has become increasingly important. Multifaith societies face the challenge of balancing the public role of religion with the neutrality of state institutions, protecting minority communities and preventing the politicization of religious identity. Singapore offers a significant case for examining these questions, as its population includes Buddhists, Christians, Muslims, Hindus, Taoists and followers of other traditions, and its model of governance places strong emphasis on religious harmony as a foundation of national life. This study explores the relationship between religious pluralism and state governance from theological perspectives, focusing on how different religious traditions understand and support harmony in a multifaith society. Using a qualitative research design, the study combines an analysis of policy frameworks, including the Maintenance of Religious Harmony Act and the Declaration on Religious Harmony, with interviews with religious leaders, theologians and members of interreligious organizations. The analysis engages theological resources from Islam, Christianity, Hinduism and Buddhism, such as the Qur'anic recognition of diversity, the Christian vision of neighborly love, the Hindu idea of the many paths to truth and the Buddhist ethic of compassion. The findings indicate that religious communities generally view harmony not merely as a political requirement but as a value rooted in their own traditions, and that interreligious networks play an important role in building trust and responding to crises. However, participants also raised concerns about the limits of state-managed harmony, the risk of superficial tolerance and the need for deeper theological engagement. The study concludes that sustainable harmony requires both effective governance and active theological commitment to dialogue, mutual respect and the common good.

Keywords: Religious pluralism, state governance, religious harmony, multifaith society, theology of religions

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

COMPARATIVE ESCHATOLOGY IN BUDDHIST AND CHRISTIAN THOUGHT: DEATH, REBIRTH, AND ULTIMATE DESTINY

Assis. Prof. Dr. Li Hui Chen[1], Daniel Lim[2]
[1]Nanyang Technological University, School of Humanities, Philosophy Programme, Singapore
[2]Trinity Theological College, Department of Theology and Religious Studies, Singapore

ABSTRACT

Questions concerning death, what lies beyond it and the ultimate destiny of human beings are among the most profound concerns addressed by religious traditions. Buddhism and Christianity offer two rich yet strikingly different eschatological visions that have shaped the beliefs, rituals and ethical lives of millions of people across Asia and beyond. In Buddhist thought, death is understood within the framework of impermanence, karma and the cycle of rebirth, with liberation in nirvana representing the cessation of suffering and craving. Christian eschatology, by contrast, is rooted in the belief in a personal God, the resurrection of Christ and the hope of bodily resurrection, final judgment and eternal communion with God. This study undertakes a comparative analysis of Buddhist and Christian eschatology, focusing on their understandings of death, rebirth or resurrection, and ultimate destiny. Adopting the method of comparative theology and philosophical analysis, the research examines canonical Buddhist texts, including selected suttas and Mahayana sources such as Pure Land teachings, alongside biblical texts and the writings of patristic and modern Christian theologians. The study also considers how these views are expressed in funeral rites and practices of remembrance in contemporary Asian societies. The analysis reveals fundamental differences regarding the nature of the self, the role of divine grace and the linear or cyclical understanding of time. At the same time, it identifies meaningful points of convergence, such as the moral seriousness of human action, the transformation of the person, the importance of compassion and the hope of ultimate freedom from suffering. Pure Land Buddhism, in particular, offers intriguing parallels with Christian ideas of grace and hope. The study concludes that comparative eschatology can deepen mutual understanding between Buddhists and Christians and enrich reflection on the meaning of life and death.

Keywords: Comparative eschatology, Buddhism, Christianity, death, rebirth, resurrection

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE ROLE OF TRADITIONAL ORNAMENTAL MOTIFS IN CONTEMPORARY KAZAKH VISUAL ART EDUCATION

Prof. Dr. Aigerim Nurlanova[1], Yerlan Suleimenov[2], Dr. Dana Akhmetova[1]
[1]T.K. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts, Faculty of Fine Arts, Almaty, Kazakhstan
[2]Abai Kazakh National Pedagogical University, Institute of Arts, Culture and Sport, Department of Fine Arts and Design, Almaty, Kazakhstan

ABSTRACT

Traditional ornamental motifs occupy a central place in Kazakh material culture and artistic heritage. Patterns such as koshkar muiz, the ram's horn motif, along with plant, zoomorphic, cosmological and geometric forms, have long adorned felt carpets, yurt interiors, embroidery, jewelry, leatherwork and wooden objects. These motifs carry rich symbolic meanings associated with prosperity, protection, kinship, the natural world and the nomadic worldview, and they serve as a visual language through which collective memory and identity have been transmitted across generations. In a time of rapid cultural change, integrating this heritage into contemporary art education has become increasingly important. This study examines the role of traditional ornamental motifs in contemporary Kazakh visual art education, focusing on how they are taught, interpreted and creatively transformed by students and educators. Using a qualitative research design, the study combines the analysis of curricula and teaching materials, observation of studio classes and interviews with art teachers, university instructors and students in art schools and higher education institutions. The analysis is informed by theories of cultural heritage education and culturally responsive pedagogy. The findings indicate that ornamental motifs are widely used as a source of inspiration in drawing, painting, decorative arts and design courses, strengthening students' cultural awareness, sense of national identity and appreciation of craftsmanship. Educators emphasize the value of linking the study of ornament with its historical and symbolic context rather than treating it as mere decoration. However, the study also reveals challenges, including the superficial or repetitive use of motifs, limited methodological resources and insufficient connection between traditional craft knowledge and contemporary artistic practice. The study concludes that traditional ornament can serve as a powerful pedagogical bridge between heritage and innovation, and it recommends interdisciplinary curricula, collaboration with master artisans and the development of research-based teaching materials.

Keywords: Kazakh ornament, visual art education, cultural heritage, national identity, art pedagogy

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

REINTERPRETING NOMADIC AESTHETICS: DIGITAL MEDIA AND THE PRESERVATION OF CENTRAL ASIAN ARTISTIC HERITAGE

Assoc. Prof. Dr. Nurzhan Kaliyev[1], Aliya Zhaksybekova[1], Timur Abenov[2], Gulnara Omarova[3], Dr. Bekzat Tulegenov[2]
[1]Al-Farabi Kazakh National University, Faculty of Journalism, Department of Art and Design, Almaty, Kazakhstan
[2]L.N. Gumilyov Eurasian National University, Faculty of Arts and Sports, Department of Design, Astana, Kazakhstan
[3]Kazakh National University of Arts, Faculty of Fine Arts and Design, Astana, Kazakhstan

ABSTRACT

The artistic heritage of Central Asia is deeply rooted in nomadic ways of life, in which mobility, harmony with nature and the integration of art into everyday objects shaped a distinctive aesthetic sensibility. Felt making, embroidery, metalwork, petroglyphs and the decorated yurt together constitute a rich visual world. Today this heritage faces significant risks, including the loss of traditional skills, the aging of master craftspeople, the deterioration of objects and the declining interest of younger generations. At the same time, digital media offer new possibilities for documenting, preserving, reinterpreting and sharing nomadic artistic heritage. This study explores how digital technologies are being used to reinterpret nomadic aesthetics and to contribute to the preservation of Central Asian artistic heritage, with particular attention to Kazakhstan. Using a qualitative and interdisciplinary approach, the research combines the analysis of digital heritage projects, virtual museum collections, digital art works and animation, and interviews with artists, designers, museum specialists and heritage researchers. The study draws on theories of digital heritage and cultural memory. The findings indicate that digital tools such as three-dimensional modeling, digital archives, virtual and augmented reality, and interactive installations enable more accurate documentation of objects and techniques, wider public access and innovative artistic reinterpretations that connect younger audiences with their heritage. Contemporary artists use digital media to transform nomadic motifs, landscapes and symbols into new visual languages that express identity in a globalized world. Nevertheless, the study identifies concerns regarding the decontextualization of sacred and symbolic forms, the commercialization of heritage, unequal access to technology and the risk that digital reproduction may replace living craft practice. The study concludes that digital media should be used as a complement to, not a substitute for, the transmission of living traditions, and it recommends collaborative projects among artists, communities, technologists and heritage institutions.

Keywords: Nomadic aesthetics, digital heritage, Central Asian art, cultural preservation, digital media

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

SYMBOLISM AND IDENTITY IN POST-BYZANTINE FRESCO PAINTING: A STUDY OF BALKAN SACRED SPACES

Prof. Dr. Ana Stojanovska[1], Marko Petrovski[2]
[1]Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of Philosophy, Institute of Art History and Archaeology, Skopje, North Macedonia
[2]Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of Fine Arts, Skopje, North Macedonia

ABSTRACT

Post-Byzantine fresco painting represents one of the most significant artistic legacies of the Balkans. Following the fall of Constantinople, the Byzantine pictorial tradition continued to flourish in churches and monasteries throughout the region, where local painters and workshops preserved its theological principles while adapting its forms to new historical, social and cultural circumstances. Under Ottoman rule, sacred spaces became not only places of worship but also important sites for the preservation of religious memory, communal identity and artistic continuity. This study examines symbolism and identity in post-Byzantine fresco painting through an analysis of selected Balkan sacred spaces, with particular attention to churches and monasteries in North Macedonia and neighboring regions. Adopting an art historical methodology that combines iconographic and iconological analysis with stylistic comparison and the study of inscriptions, donor portraits and historical sources, the research explores how visual programs communicated theological meaning and expressed the identity of the communities that commissioned them. The study pays special attention to the work of regional painters and workshops and the role of local patrons, including clergy, guilds and lay donors. The findings show that post-Byzantine frescoes maintained the essential structure of Byzantine iconography, including the hierarchical arrangement of images, the cycles of feasts and the representation of saints, while gradually introducing local saints, vernacular details, narrative expansion and elements of folk art. These features reflect both continuity with the Byzantine heritage and the emergence of distinct regional artistic identities. Donor portraits and inscriptions further reveal the social networks and devotional practices of the period. The study concludes that post-Byzantine fresco painting functioned as a visual language of faith and belonging, and it emphasizes the importance of interdisciplinary research, conservation and the integration of this heritage into contemporary cultural and educational initiatives.

Keywords: Post-Byzantine art, fresco painting, iconography, Balkan sacred spaces, cultural identity

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE INFLUENCE OF FOLK TEXTILE PATTERNS ON MODERN GRAPHIC DESIGN PRACTICES IN THE WESTERN BALKANS

Assist. Prof. Dr. Elena Trajkovska[1], Nikola Dimitrov[1], Ivana Georgieva[2], Goran Nikolovski[3], Dr. Marija Ristovska[2], Aleksandar Jovanov[1]
[1]Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of Fine Arts, Department of Graphic Design, Skopje, North Macedonia
[2]Goce Delchev University of Shtip, Faculty of Technology, Department of Textile Design and Technologies, Shtip, North Macedonia
[3]University American College Skopje, School of Architecture and Design, Skopje, North Macedonia

ABSTRACT

Folk textiles constitute one of the richest expressions of vernacular art in the Western Balkans. Embroidered costumes, woven carpets, kilims, aprons and ritual cloths display complex geometric, floral and symbolic patterns, distinctive color combinations and regional variations that convey meanings related to fertility, protection, social status, marriage and local identity. Traditionally produced by women and transmitted within families and communities, these textiles embody a visual knowledge system that has been shaped over centuries. In recent decades, as graphic designers seek authentic visual languages in a globalized design culture, folk textile patterns have increasingly been revisited as a source of inspiration. This study investigates the influence of folk textile patterns on modern graphic design practices in the Western Balkans, with a focus on North Macedonia and neighboring countries. Using a qualitative research design, the study combines visual analysis of traditional textiles from museum and private collections with the analysis of contemporary design works, including visual identities, posters, packaging, typography and digital illustrations, as well as interviews with graphic designers, design educators and ethnographers. The research is informed by semiotic theory and the concept of cultural sustainability in design. The findings indicate that designers draw on folk patterns through processes of abstraction, geometric simplification, modular repetition and color reinterpretation, creating works that combine contemporary aesthetics with a recognizable sense of place. Such designs are frequently used in cultural branding, tourism promotion and national and regional visual identities. However, concerns emerge regarding the superficial and decontextualized use of patterns, the commodification of heritage and insufficient acknowledgment of the communities and artisans who created them. The study concludes that folk textile heritage offers valuable resources for innovative and culturally sustainable graphic design, and it recommends closer collaboration between designers, ethnographers and craft communities.

Keywords: Folk textiles, graphic design, Western Balkans, cultural heritage, visual identity

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

MASQUERADE AS PERFORMANCE ART: RITUAL, COMMUNITY, AND CULTURAL CONTINUITY IN WEST AFRICAN TRADITIONS

Ngozi Eze[1], Dr. Ibrahim Musa[2]
[1]University of Nigeria, Nsukka, Faculty of Arts, Department of Fine and Applied Arts, Nsukka, Nigeria
[2]Ahmadu Bello University, Faculty of Environmental Design, Department of Fine Arts, Zaria, Nigeria

ABSTRACT

Masquerade traditions occupy a central place in the cultural life of many West African societies. Among the Igbo, Yoruba, Edo and other peoples, masquerades bring together sculpture, costume, music, dance, chant and dramatic action in performances that mark festivals, funerals, initiations, agricultural cycles and moments of social transition. The masked figure is often understood as a manifestation of ancestral spirits or supernatural forces, and the performance serves as a medium through which the community communicates with the spiritual world, reinforces moral values and celebrates collective identity. Although masquerades have long been studied by ethnographers and art historians, they have often been approached primarily through the lens of the mask as an isolated object displayed in museums. This study reconsiders masquerade as a form of performance art, emphasizing its multisensory, participatory and processual character. Using a qualitative research design, the study combines participant observation of masquerade festivals in southeastern and southwestern Nigeria with interviews with performers, mask makers, custodians of tradition, community members and cultural officials, together with an analysis of relevant art historical and anthropological literature. The research is informed by performance theory and the concept of living heritage. The findings reveal that masquerade performance functions as a complex artistic system in which visual form, movement, sound and audience interaction are inseparable. Masquerades contribute to social cohesion, intergenerational learning and the transmission of cultural memory, while also adapting creatively to urbanization, religious change, tourism and contemporary media. At the same time, the study notes challenges such as declining participation in some communities, tensions with certain religious groups and the commercialization of performances. The study concludes that understanding masquerade as performance art enriches both African art history and contemporary performance studies, and it recommends community-centered approaches to documentation, safeguarding and cultural education.

Keywords: Masquerade, performance art, West African art, ritual, cultural continuity, living heritage

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

CONTEMPORARY NIGERIAN SCULPTURE AND THE NEGOTIATION OF POSTCOLONIAL IDENTITY IN PUBLIC SPACES

Assoc. Prof. Dr. Oluwaseun Adeyemi[1]
[1]Obafemi Awolowo University, Faculty of Environmental Design and Management, Department of Fine and Applied Arts, Ile-Ife, Nigeria

ABSTRACT

Sculpture has a long and distinguished history in Nigeria, from the terracottas of Nok and the bronzes of Ife and Benin to the carved traditions of numerous communities across the country. In the modern and postcolonial periods, Nigerian sculptors have drawn on this rich heritage while engaging with international artistic movements, new materials and the social and political realities of an independent nation. Public spaces, including city squares, roundabouts, university campuses, government buildings and parks, have become important arenas in which sculpture participates in the construction and negotiation of collective identity. This study examines how contemporary Nigerian sculpture negotiates postcolonial identity in public spaces. Drawing on the legacy of modernist pioneers and the natural synthesis philosophy associated with the Zaria art movement, the research investigates how contemporary sculptors combine indigenous forms, symbols and techniques with modern and global artistic languages. Using a qualitative approach, the study combines visual and contextual analysis of selected public sculptures in major Nigerian cities with interviews with sculptors, art historians, urban planners and members of the public. The analysis is informed by postcolonial theory and studies of public art and memory. The findings indicate that public sculptures function as powerful sites of meaning, commemorating national heroes, celebrating cultural traditions, expressing ethnic and regional identities and articulating visions of modernity and unity. Contemporary sculptors increasingly use recycled materials, abstraction and installation practices to address issues such as urbanization, environmental degradation and social memory. However, public sculpture also becomes a space of contestation, as debates arise over representation, political patronage, religious sensitivities, neglect and the removal of works. The study concludes that contemporary Nigerian sculpture plays a vital role in shaping postcolonial identity and public culture, and it recommends greater investment in public art policy, conservation and community participation.

Keywords: Nigerian sculpture, postcolonial identity, public art, public space, contemporary African art

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

COMPARATIVE ANALYSIS OF CONSTITUTIONAL SAFEGUARDS FOR DIGITAL PRIVACY RIGHTS IN POST-SOVIET LEGAL SYSTEMS

Prof. Dr. Aizhan Nurlanovna Serikbayeva[1], Yerlan Baurzhanuly Tazhibayev[2], Dr. Gulnara Amankeldiqyzy Omarova[1]
[1]Al-Farabi Kazakh National University, Faculty of Law, Department of Constitutional and Administrative Law, Almaty, Kazakhstan
[2]M. Narikbayev KAZGUU University, Higher School of Law, Astana, Kazakhstan

ABSTRACT

The rapid expansion of digital technologies, electronic government services, mobile communication and online platforms has transformed the relationship between the state and the individual, making the protection of personal data and private life one of the most pressing constitutional questions of our time. In post-Soviet states, this transformation has taken place against the background of a legal tradition in which individual rights were historically subordinated to state interests and surveillance was an accepted instrument of governance. Since independence, these countries have adopted new constitutions that formally recognize the right to privacy, the inviolability of correspondence and the protection of personal information, yet the practical strength of these guarantees varies considerably. This study offers a comparative analysis of constitutional safeguards for digital privacy rights in selected post-Soviet legal systems, including Kazakhstan, the Russian Federation, Ukraine, Georgia and the Baltic states. Using doctrinal and comparative legal methods, the research examines constitutional texts, data protection legislation, decisions of constitutional courts and the influence of international and European standards, particularly the European Convention on Human Rights and the General Data Protection Regulation. The analysis reveals two broad trajectories. States oriented toward European integration have developed more robust frameworks based on independent supervisory authorities, proportionality review and judicial oversight of surveillance. Other states, while recognizing privacy in their constitutions, have prioritized national security, information sovereignty and data localization, granting broad powers to law enforcement agencies with limited transparency. The study also finds that constitutional courts in the region have only gradually begun to develop a jurisprudence on digital rights. The study concludes that meaningful protection of digital privacy requires not only constitutional recognition but also institutional independence, clear limits on surveillance, effective remedies and a legal culture that treats privacy as a fundamental condition of human dignity and democratic participation.

Keywords: Digital privacy, constitutional rights, data protection, post-Soviet states, comparative constitutional law

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE EVOLUTION OF CORPORATE GOVERNANCE FRAMEWORKS AND SHAREHOLDER PROTECTION UNDER EMERGING MARKET REGULATION

Assoc. Prof. Dr. Nurlan Serikuly Abenov[1], Dinara Muratovna Kaliyeva[2]
[1]M. Narikbayev KAZGUU University, Higher School of Law, Department of Civil and Business Law, Astana, Kazakhstan
[2]L.N. Gumilyov Eurasian National University, Faculty of Law, Department of Civil, Labor and Environmental Law, Astana, Kazakhstan

ABSTRACT

Corporate governance has become a central concern of legal reform in emerging markets, where the development of capital markets, privatization and the attraction of foreign investment depend heavily on the credibility of rules that protect shareholders and ensure the accountability of corporate management. In many emerging economies, ownership structures are highly concentrated, state participation in companies remains significant and the separation between controlling shareholders and management is often weak. These conditions create specific risks, including the expropriation of minority shareholders, related-party transactions, limited disclosure and the ineffective functioning of boards of directors. This study examines the evolution of corporate governance frameworks and shareholder protection under emerging market regulation, with particular reference to Kazakhstan and comparable jurisdictions in Central Asia and Eastern Europe. Employing doctrinal, comparative and institutional legal analysis, the research reviews company and securities legislation, corporate governance codes, stock exchange listing rules, regulatory practice and relevant court decisions, assessed against international benchmarks such as the OECD Principles of Corporate Governance. The analysis shows that legal frameworks have evolved from basic company law models inherited from the transition period toward more sophisticated regimes that incorporate independent directors, audit committees, disclosure obligations, rules on conflicts of interest and mechanisms for minority shareholder participation. The establishment of international financial centers operating under common law principles has also introduced new regulatory models and dispute resolution forums. Nevertheless, a significant gap persists between formal rules and their enforcement, owing to limited judicial expertise, weak private enforcement mechanisms, the dominant position of state-owned enterprises and a corporate culture that is still adapting to transparency. The study concludes that strengthening shareholder protection requires not only legislative modernization but also effective enforcement, specialized courts, active institutional investors and a governance culture based on accountability and trust.

Keywords: Corporate governance, shareholder protection, minority shareholders, emerging markets, securities regulation

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

LEGAL MECHANISMS FOR RESOLVING COMMERCIAL DISPUTES THROUGH ARBITRATION IN TRANSITIONAL ECONOMIES

Prof. Dr. Ahmed Abdullah Al-Hakimi[1], Fatima Mohammed Al-Sabri[1], Assis. Prof. Dr. Khaled Nasser Al-Maqtari[2], Salem Ali Al-Awlaki[3]
[1]Sana'a University, Faculty of Sharia and Law, Department of Private Law, Sana'a, Yemen
[2]Taiz University, Faculty of Law, Department of Commercial Law, Taiz, Yemen
[3]University of Aden, Faculty of Law, Department of Private Law, Aden, Yemen

ABSTRACT

Arbitration has become one of the most important mechanisms for resolving commercial disputes in transitional economies, where state courts often face heavy caseloads, procedural delays, limited specialization in commercial matters and, at times, questions regarding their independence. For domestic and foreign investors alike, the availability of a reliable, flexible and enforceable method of dispute resolution is a key factor in assessing legal certainty and the business environment. Countries undergoing economic, political and institutional transition have therefore sought to modernize their arbitration laws, establish arbitration centers and accede to international instruments that facilitate the recognition and enforcement of arbitral awards. This study analyzes the legal mechanisms for resolving commercial disputes through arbitration in transitional economies, with particular attention to Yemen and other Arab states in comparison with selected jurisdictions in Eastern Europe and Central Asia. Using doctrinal and comparative legal methods, the research examines national arbitration legislation, the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, the New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards and regional instruments, together with the interaction between arbitration and principles of Islamic law. The study also considers judicial decisions concerning the validity of arbitration agreements, the setting aside of awards and the public policy exception. The findings indicate that legislative reforms have expanded party autonomy, recognized the competence of arbitral tribunals to rule on their own jurisdiction and limited the grounds for judicial intervention. However, effective arbitration continues to be hindered by inconsistent judicial attitudes, broad interpretations of public policy, limited awareness among business communities, a shortage of qualified arbitrators and the impact of political instability on institutional capacity. The study concludes that arbitration can contribute significantly to economic recovery and investor confidence when supported by a coherent legal framework, an arbitration-friendly judiciary and sustained investment in professional training.

Keywords: Commercial arbitration, dispute resolution, transitional economies, enforcement of arbitral awards, New York Convention

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

JUDICIAL INDEPENDENCE AND THE RULE OF LAW DURING PERIODS OF POLITICAL INSTABILITY: A CRITICAL ASSESSMENT

Dr. Marwan Saleh Al-Dhamari[1], Abdulrahman Hamid Al-Wasabi[2]
[1]Sana'a University, Faculty of Sharia and Law, Department of Public Law, Sana'a, Yemen
[2]Hadhramout University, Faculty of Law, Department of Public Law, Mukalla, Yemen

ABSTRACT

Judicial independence is a cornerstone of the rule of law and an essential guarantee of human rights, legal certainty and the legitimate exercise of public power. Its importance becomes even more apparent during periods of political instability, when armed conflict, contested authority, the fragmentation of state institutions and emergency measures place the judiciary under extraordinary pressure. In such contexts, courts may be called upon to protect individual rights and constitutional order, yet they often face threats to their security, interference from political and military actors, a shortage of resources and the erosion of public trust. This study offers a critical assessment of judicial independence and the rule of law during periods of political instability, focusing on the experience of Yemen and drawing comparisons with other states in the Arab region that have undergone political transition or conflict. Using doctrinal, comparative and socio-legal approaches, the research analyzes constitutional and legislative provisions on the judiciary, the structure and functioning of judicial councils, procedures for the appointment, promotion and discipline of judges, and international standards such as the United Nations Basic Principles on the Independence of the Judiciary. The findings reveal that formal guarantees of independence coexist with significant structural and practical weaknesses, including executive influence over judicial appointments, financial dependence, the expansion of exceptional courts and the division of the judicial system between competing authorities. Political instability has also weakened the enforcement of judgments and limited citizens' access to justice. At the same time, the study highlights the resilience of many judges and legal professionals who continue to uphold professional ethics under difficult conditions. The study concludes that restoring the rule of law requires institutional reforms that secure judicial self-governance, financial autonomy, the protection of judges and the integration of judicial reform into broader peacebuilding processes.

Keywords: Judicial independence, rule of law, political instability, access to justice, judicial reform

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

INTELLECTUAL PROPERTY ENFORCEMENT AND CROSS-BORDER LICENSING IN THE SEMICONDUCTOR INDUSTRY

Prof. Dr. Chen Wei-Chen[1], Lin Mei-Ling[1], Assoc. Prof. Dr. Huang Chih-Hao[2], Wang Yu-Ting[2], Dr. Tsai Ming-Jer[3]
[1]National Tsing Hua University, College of Technology Management, Institute of Law for Science and Technology, Hsinchu, Taiwan
[2]National Yang Ming Chiao Tung University, School of Law, Hsinchu, Taiwan
[3]National Taiwan University, College of Law, Taipei, Taiwan

ABSTRACT

The semiconductor industry is one of the most knowledge-intensive and globally interconnected sectors of the modern economy. Its value chain, which spans chip design, manufacturing, packaging and testing, is distributed across multiple jurisdictions and relies heavily on intellectual property, including patents, trade secrets, layout designs of integrated circuits and software. Cross-border licensing agreements, cross-licensing arrangements and patent pools are essential instruments that allow companies to access technologies, reduce litigation risks and participate in global production networks. At the same time, intense competition, geopolitical tensions and the strategic importance of advanced chips have made the enforcement of intellectual property rights increasingly complex and contested. This study examines the legal framework governing intellectual property enforcement and cross-border licensing in the semiconductor industry, with particular attention to Taiwan as a central hub of global semiconductor manufacturing, in comparison with the United States, the European Union, Japan, South Korea and China. Using doctrinal and comparative legal analysis, the research reviews patent and trade secret legislation, integrated circuit layout protection, international agreements such as the TRIPS Agreement, export control regimes and leading judicial decisions in patent infringement and trade secret misappropriation disputes. The findings show that trade secret protection has become as important as patent protection, owing to the risks of employee mobility and industrial espionage, and that recent legal reforms have strengthened criminal sanctions and extraterritorial enforcement. In licensing practice, issues such as standard-essential patents, fair, reasonable and non-discriminatory terms, competition law constraints and the choice of governing law and forum are of central importance. The study also identifies growing tensions between intellectual property protection, national security considerations and export controls. The study concludes that a balanced, predictable and internationally coordinated legal framework is essential for sustaining innovation, technology transfer and fair competition in the semiconductor sector.

Keywords: Intellectual property, semiconductor industry, cross-border licensing, trade secrets, patent enforcement

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

REGULATORY APPROACHES TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE LIABILITY AND ALGORITHMIC ACCOUNTABILITY IN CIVIL LAW

Assis. Prof. Dr. Wu Chia-Ling[1], Kuo Cheng-Yu[2]
[1]National Chengchi University, College of Law, Taipei, Taiwan
[2]National Taiwan University, College of Law, Graduate Institute of Interdisciplinary Legal Studies, Taipei, Taiwan

ABSTRACT

The growing use of artificial intelligence in areas such as autonomous vehicles, medical diagnosis, financial services, recruitment and public administration raises fundamental questions about how civil law should allocate responsibility for harm caused by algorithmic systems. Traditional concepts of fault, causation and product liability were developed for human conduct and conventional products, and they face significant challenges when applied to systems that are complex, adaptive, partly autonomous and often opaque. Victims may struggle to identify the responsible party, to understand how a decision was produced or to prove a causal link between a defect and the damage suffered. This study examines regulatory approaches to artificial intelligence liability and algorithmic accountability within civil law systems, with a comparative focus on the European Union, Germany, France, Japan and Taiwan. Using doctrinal and comparative legal methods, the research analyzes general tort law principles, product liability regimes, data protection rules and recent legislative initiatives, including the European Union Artificial Intelligence Act and the revised Product Liability Directive. The analysis explores key issues such as the classification of software and AI systems as products, the role of strict liability for high-risk applications, the allocation of responsibility among developers, deployers and users, the easing of the burden of proof and the significance of transparency, documentation and human oversight obligations. The findings suggest that civil law jurisdictions are moving toward a layered model that combines risk-based regulatory duties with adapted liability rules, rather than creating legal personality for AI systems. However, uncertainties remain regarding the treatment of continuously learning systems, the coordination between regulatory compliance and private liability, and the protection of victims in cross-border situations. The study concludes that an effective framework should preserve the core principles of civil law while ensuring fair compensation, meaningful accountability and incentives for the responsible development of artificial intelligence.

Keywords: Artificial intelligence, civil liability, algorithmic accountability, product liability, AI regulation

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

ENVIRONMENTAL LAW AND CORPORATE COMPLIANCE OBLIGATIONS UNDER TRANSNATIONAL CLIMATE AGREEMENTS

Prof. Dr. Yang Hsiu-Chen[1], Liu Kuan-Ting[1], Dr. Cheng Shu-Fen[2], Lai Wen-Hsiung[3]
[1]National Taipei University, College of Law, Department of Financial and Economic Law, New Taipei City, Taiwan
[2]Soochow University, School of Law, Taipei, Taiwan
[3]National Cheng Kung University, College of Social Sciences, Department of Law, Tainan, Taiwan

ABSTRACT

Transnational climate agreements, most notably the Paris Agreement, have reshaped the legal landscape in which corporations operate. Although these agreements formally bind states, their implementation increasingly relies on domestic legislation, regulatory instruments and market mechanisms that impose direct and indirect obligations on companies. Corporations are now expected to measure and disclose greenhouse gas emissions, set reduction targets, participate in emissions trading or carbon pricing schemes, assess climate-related risks and ensure that their supply chains meet environmental standards. At the same time, climate litigation against corporations and growing investor pressure have transformed climate responsibility from a matter of voluntary social responsibility into a question of legal compliance and potential liability. This study examines the relationship between environmental law and corporate compliance obligations under transnational climate agreements, with particular attention to export-oriented economies in East Asia such as Taiwan. Using doctrinal and comparative legal analysis, the research reviews international climate instruments, national climate change legislation, carbon pricing and disclosure regulations, as well as developments such as the European Union Carbon Border Adjustment Mechanism and corporate sustainability due diligence rules that affect companies beyond European borders. The study also analyzes significant climate litigation cases involving corporate actors. The findings indicate that corporate climate obligations are expanding through a combination of mandatory disclosure, carbon pricing, supply chain requirements and the integration of climate risk into directors' duties. Companies in trade-dependent economies face particular pressure to adapt quickly in order to maintain access to international markets. However, challenges persist, including regulatory fragmentation, the risk of greenwashing, limited enforcement capacity and the burden of compliance on small and medium-sized enterprises. The study concludes that coherent national legislation, harmonized reporting standards and effective oversight are essential to transform transnational climate commitments into credible corporate action.

Keywords: Environmental law, climate agreements, corporate compliance, carbon pricing, climate litigation

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE IMPACT OF OIL PRICE VOLATILITY ON MACROECONOMIC STABILITY IN RESOURCE-DEPENDENT ECONOMIES

Prof. Dr. Nurlan Abenov[1], Aigerim Satybaldieva[1], Assoc. Prof. Dr. Bauyrzhan Tulegenov[2]
[1]Al-Farabi Kazakh National University, Higher School of Economics and Business, Department of Economics, Almaty, Kazakhstan
[2]KIMEP University, Bang College of Business, Department of Economics, Almaty, Kazakhstan

ABSTRACT

Resource-dependent economies are particularly exposed to fluctuations in global commodity markets, and oil price volatility represents one of the most important external shocks affecting their macroeconomic performance. In countries where hydrocarbon exports account for a large share of fiscal revenues, export earnings and investment, sudden changes in oil prices can quickly transmit to economic growth, the exchange rate, inflation, the government budget and the banking sector. Episodes of sharp price decline have repeatedly exposed the vulnerability of such economies, leading to currency depreciation, fiscal tightening and slower growth, while periods of high prices have often encouraged procyclical spending and delayed structural reform. This study investigates the impact of oil price volatility on macroeconomic stability in resource-dependent economies, with a particular focus on Kazakhstan and comparable oil-exporting countries. Using a time series econometric approach based on vector autoregression and impulse response analysis, the research examines the dynamic relationship between oil price shocks and key macroeconomic indicators, including real output, inflation, the real exchange rate, government revenues and public expenditure. The analysis distinguishes between positive and negative price shocks in order to capture possible asymmetric effects. The findings indicate that oil price volatility has a significant influence on output and the exchange rate, with negative shocks producing stronger and more persistent effects than positive ones. The results also show that sovereign wealth funds and more flexible exchange rate regimes have helped to cushion the impact of shocks, although fiscal policy has remained largely procyclical. The study concludes that strengthening macroeconomic resilience requires credible fiscal rules, prudent management of resource revenues, greater exchange rate flexibility and sustained efforts toward economic diversification.

Keywords: Oil price volatility, macroeconomic stability, resource dependence, fiscal policy, Kazakhstan

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND ECONOMIC GROWTH: EVIDENCE FROM TRANSITION MARKETS IN CENTRAL ASIA

Zhanar Omarova[1], Assis. Prof. Dr. Kairat Dzhaksybekov[2]
[1]L.N. Gumilyov Eurasian National University, Faculty of Economics, Department of Economics and Entrepreneurship, Astana, Kazakhstan
[2]Kazakh University of Economics, Finance and International Trade, Faculty of Economics, Astana, Kazakhstan

ABSTRACT

Since gaining independence, the countries of Central Asia have sought to attract foreign direct investment as a means of financing development, acquiring modern technologies, integrating into global markets and supporting the transition from centrally planned to market economies. Foreign investment has flowed into the region in substantial amounts, but it has been concentrated mainly in extractive industries, raising questions about its broader contribution to sustainable and inclusive growth. Economic theory suggests that foreign direct investment can stimulate growth through capital accumulation, productivity spillovers, managerial know-how and access to export markets, yet these benefits depend on the absorptive capacity of the host economy. This study examines the relationship between foreign direct investment and economic growth in the transition markets of Central Asia, namely Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Turkmenistan. Using panel data techniques, including fixed effects estimation and the generalized method of moments, the research analyzes the effect of foreign investment on economic growth while controlling for human capital, trade openness, institutional quality, financial development and natural resource rents. The findings suggest that foreign direct investment has a positive effect on growth, but this effect is considerably stronger in countries with better institutions, higher levels of human capital and more developed financial systems. Investment directed toward the extractive sector appears to generate fewer spillovers to the rest of the economy than investment in manufacturing and services. The study concludes that Central Asian governments should move beyond simply attracting investment toward improving its quality, by strengthening institutions, investing in education and skills, and encouraging investment in sectors that support diversification and linkages with domestic firms.

Keywords: Foreign direct investment, economic growth, transition economies, Central Asia, institutional quality

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

MONETARY POLICY TRANSMISSION MECHANISMS AND INFLATION DYNAMICS IN EMERGING NORTH AFRICAN ECONOMIES

Prof. Dr. Mohamed Ben Salah[1], Amira Trabelsi[1], Sami Gharbi[2], Dr. Faten Bouzid[3], Assoc. Prof. Dr. Nabil Mansouri[4]

[1]University of Tunis El Manar, Faculty of Economic Sciences and Management of Tunis, Tunis, Tunisia

[2]University of Sfax, Faculty of Economics and Management of Sfax, Sfax, Tunisia

[3]University of Carthage, Institute of Higher Commercial Studies of Carthage, Tunis, Tunisia

[4]University of Sousse, Faculty of Economic Sciences and Management of Sousse, Sousse, Tunisia

ABSTRACT

Understanding how monetary policy decisions affect the real economy and prices is essential for the design of effective macroeconomic policy, particularly in emerging economies where financial markets are less developed and external shocks are frequent. In North Africa, central banks have undertaken important reforms aimed at strengthening their independence, modernizing policy instruments and moving gradually toward more flexible exchange rate regimes and inflation-oriented frameworks. However, the effectiveness of monetary policy in these economies is often constrained by structural factors such as bank-dominated financial systems, high levels of informality, limited financial inclusion, fiscal dominance and dependence on imported food and energy. This study investigates monetary policy transmission mechanisms and inflation dynamics in emerging North African economies, focusing on Tunisia, Morocco, Egypt and Algeria. Using structural vector autoregression models, the research examines the interest rate, credit, exchange rate and expectations channels through which policy decisions influence output and inflation. The study also explores the determinants of inflation, including domestic demand, monetary growth, exchange rate pass-through and international commodity prices. The findings indicate that the exchange rate channel plays a dominant role in transmitting shocks to inflation, reflecting the high dependence of these economies on imports, whereas the interest rate and credit channels remain relatively weak and slow. The results also reveal that inflation in the region is strongly influenced by supply-side factors and administered prices, which limit the ability of monetary policy alone to ensure price stability. The study concludes that improving monetary policy effectiveness requires deeper financial markets, greater central bank credibility and communication, better coordination between monetary and fiscal authorities, and structural reforms that reduce vulnerability to external price shocks.

Keywords: Monetary policy transmission, inflation dynamics, exchange rate pass-through, North Africa, emerging economies

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN REDUCING UNEMPLOYMENT AND FOSTERING REGIONAL DEVELOPMENT

Rania Jelassi[1], Dr. Khaled Hammami[2]
[1]University of Monastir, Faculty of Economic Sciences and Management of Mahdia, Mahdia, Tunisia
[2]University of Jendouba, Faculty of Legal, Economic and Management Sciences of Jendouba, Jendouba, Tunisia

ABSTRACT

Unemployment, particularly among young people and university graduates, together with persistent disparities between coastal and interior regions, remains one of the main economic and social challenges facing many developing economies. Small and medium enterprises are widely regarded as key actors in addressing these problems, as they account for the majority of firms, generate a large share of employment, mobilize local resources and contribute to entrepreneurship and innovation. Their capacity to operate in smaller towns and less developed areas makes them especially important for balanced regional development. This study examines the role of small and medium enterprises in reducing unemployment and fostering regional development, with a focus on Tunisia, where regional inequality and youth unemployment have been at the heart of economic and political debates. Using a mixed-methods approach, the research combines an econometric analysis of regional data on enterprise creation, employment and economic activity with interviews with entrepreneurs, representatives of support agencies, banks and regional development offices. The findings show that small and medium enterprises make a significant contribution to job creation and local economic dynamism, particularly in the agri-food, manufacturing, tourism and service sectors. However, their impact is limited by difficult access to finance, complex administrative procedures, weak infrastructure in interior regions, skill mismatches and the predominance of the informal economy. Enterprises in disadvantaged regions also face smaller markets and fewer links with larger firms. The study concludes that small and medium enterprises can become effective engines of inclusive and regionally balanced growth if supported by targeted financing instruments, simplified regulation, investment in regional infrastructure, business support services and policies that strengthen linkages between universities, local authorities and the private sector.

Keywords: Small and medium enterprises, unemployment, regional development, entrepreneurship, Tunisia

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

EXCHANGE RATE FLUCTUATIONS AND THEIR EFFECTS ON EXPORT COMPETITIVENESS IN DEVELOPING SOUTH ASIAN COUNTRIES

Prof. Dr. Muhammad Imran Khan[1], Fatima Zahra Malik[2], Ahmed Raza Sheikh[3], Assis. Prof. Dr. Bilal Ahmad[4]

[1]Quaid-i-Azam University, School of Economics, Islamabad, Pakistan
[2]University of the Punjab, Faculty of Economics and Management Sciences, Department of Economics, Lahore, Pakistan
[3]Pakistan Institute of Development Economics, Islamabad, Pakistan
[4]Bahauddin Zakariya University, Faculty of Social Sciences, School of Economics, Multan, Pakistan

ABSTRACT

Exchange rate movements play a crucial role in shaping the international competitiveness of developing economies, influencing export prices, production costs, investment decisions and the balance of payments. In South Asia, countries such as Pakistan, India, Bangladesh and Sri Lanka have experienced considerable exchange rate fluctuations, driven by balance of payments pressures, changes in capital flows, policy adjustments and global economic shocks. While currency depreciation is often expected to improve export competitiveness by making domestic goods cheaper abroad, the actual outcome depends on factors such as the structure of exports, dependence on imported inputs, the degree of exchange rate pass-through and the volatility of the currency itself. This study analyzes exchange rate fluctuations and their effects on export competitiveness in developing South Asian countries. Using panel cointegration techniques and the autoregressive distributed lag approach, the research examines both the long-run and short-run effects of the real effective exchange rate and its volatility on export performance, while controlling for foreign income, relative prices, trade openness and production capacity. The findings reveal that real depreciation tends to support exports in the long run, but its effect is moderate and varies across countries and sectors. Exchange rate volatility, in contrast, has a negative impact on exports, as uncertainty discourages trade and investment, particularly among small exporters. Textile and garment exports, which dominate several economies in the region, are found to be sensitive both to price competitiveness and to the cost of imported raw materials. The study concludes that exchange rate policy alone cannot secure sustainable export growth and recommends greater macroeconomic stability, export diversification, productivity improvements and investment in technology and trade infrastructure.

Keywords: Exchange rate volatility, export competitiveness, South Asia, real effective exchange rate, trade policy

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE EFFECTS OF TRADE LIBERALIZATION AND TARIFF REFORMS ON DOMESTIC INDUSTRIAL PRODUCTIVITY

Prof. Dr. Saad Ibrahim Naser[1], Rusul Hameed Aziz[2]
[1]University of Baghdad, College of Administration and Economics, Department of Economics, Baghdad, Iraq
[2]Mustansiriyah University, College of Administration and Economics, Department of Economics, Baghdad, Iraq

ABSTRACT

Trade liberalization has been one of the central components of economic reform programs in developing countries, based on the expectation that lower tariffs and the removal of trade barriers will increase competition, improve resource allocation and stimulate productivity growth in domestic industries. Greater exposure to international markets may encourage firms to adopt new technologies, improve management practices and access cheaper and higher quality inputs. At the same time, liberalization can place weaker domestic producers under severe pressure, leading to the contraction of certain industries, job losses and deindustrialization, particularly where firms lack the capacity to adjust. This study examines the effects of trade liberalization and tariff reforms on domestic industrial productivity, with a focus on Iraq and comparable developing economies in the Middle East. Using industry-level data and econometric techniques, including panel regression and total factor productivity estimation, the research investigates how reductions in output and input tariffs have influenced productivity across manufacturing sectors. The analysis also considers the role of institutional quality, infrastructure, access to finance and the security environment. The findings indicate that the reduction of tariffs on intermediate inputs has a positive effect on productivity, as it allows firms to access imported materials and machinery at lower cost. In contrast, rapid reductions in output tariffs without accompanying support measures have increased competitive pressure on domestic manufacturers, many of whom have been unable to compete with imports. The results further show that the benefits of liberalization depend strongly on complementary conditions such as stable institutions, reliable energy supply and skilled labor. The study concludes that trade reform should be gradual, sequenced and accompanied by industrial upgrading policies, investment in infrastructure and support for firm modernization.

Keywords: Trade liberalization, tariff reform, industrial productivity, manufacturing, Iraq

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

OIL REVENUE MANAGEMENT AND ECONOMIC DIVERSIFICATION STRATEGIES IN RENTIER STATES

Hassan Falah Al-Obaidi[1], Assoc. Prof. Dr. Marwa Salim[2], Yousif Kareem[1], Dr. Noor Abbas Hamid[3]

[1]University of Basrah, College of Administration and Economics, Department of Economics, Basrah, Iraq

[2]University of Kufa, Faculty of Administration and Economics, Department of Economics, Najaf, Iraq

[3]University of Baghdad, College of Administration and Economics, Department of Financial and Banking Sciences, Baghdad, Iraq

ABSTRACT

Rentier states derive a large proportion of their public revenues from external rents generated by natural resources, particularly oil, rather than from domestic taxation and productive economic activity. While oil wealth can finance infrastructure, public services and social welfare, heavy dependence on resource rents often produces significant economic and institutional challenges, including vulnerability to price shocks, a dominant public sector, weak private enterprise, limited non-oil exports and the phenomenon commonly described as the resource curse or Dutch disease. The management of oil revenues and the pursuit of economic diversification have therefore become central policy priorities for these countries. This study examines oil revenue management and economic diversification strategies in rentier states, with particular attention to Iraq in comparison with Gulf Cooperation Council countries and other oil-exporting economies such as Norway. Adopting a comparative and analytical approach, the research reviews fiscal frameworks, sovereign wealth fund arrangements, budget practices, development plans and diversification initiatives, and draws on macroeconomic and sectoral indicators as well as the relevant theoretical literature on rentierism. The findings indicate that countries that have adopted transparent fiscal rules, stabilization and savings funds and long-term development strategies have been more successful in reducing volatility and supporting non-oil sectors. In contrast, the Iraqi experience in particular reveals persistent reliance on oil revenues to finance current expenditure, particularly public sector wages, alongside limited investment in agriculture, manufacturing and tourism, and constraints arising from institutional weaknesses and insecurity. The study concludes that successful diversification requires credible fiscal governance, the separation of spending from short-term oil revenues, improvement of the business environment, investment in human capital and a gradual transformation of the social contract between state and society.

Keywords: Rentier state, oil revenue management, economic diversification, resource curse, sovereign wealth funds

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

INVESTIGATING THE ROLE OF DIGITAL COMPETENCE AMONG UNIVERSITY LECTURERS IN THE POST-PANDEMIC TEACHING TRANSITION

Vasile Popescu[1]
[1]University of Bucharest, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Department of Educational Sciences, Bucharest, Romania

ABSTRACT

The sudden shift to emergency remote teaching during the pandemic exposed both the potential and the limitations of digital technologies in higher education. University lecturers were required to redesign courses and assessment, use online platforms, create digital materials and maintain student engagement in virtual environments, often with little preparation or institutional support. As universities have returned to campus, many have adopted blended and hybrid models, making digital competence a lasting requirement of academic work rather than a temporary response to crisis. This study investigates the role of digital competence among university lecturers in the post-pandemic teaching transition, with a focus on higher education institutions in Romania. Drawing on the European Framework for the Digital Competence of Educators, known as DigCompEdu, the research adopts a mixed-methods design that combines a questionnaire on lecturers' self-assessed digital competence with semi-structured interviews exploring their experiences, attitudes and professional development needs. The findings indicate that lecturers' digital competence improved considerably during and after the pandemic, particularly in the use of learning management systems, video conferencing and digital communication with students. However, competences related to digital assessment, the design of interactive learning activities, the use of data to support learning and the promotion of students' own digital skills remain less developed. Differences were observed according to academic discipline, teaching experience and access to institutional training. Lecturers who received structured support and opportunities for peer collaboration reported greater confidence and more innovative teaching practices. The study concludes that digital competence plays a key role in the quality and sustainability of post-pandemic teaching, and it recommends continuous professional development programs, communities of practice, pedagogical rather than purely technical training, and institutional strategies that recognize digital teaching innovation.

Keywords: Digital competence, university lecturers, post-pandemic teaching, higher education, DigCompEdu

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

EVALUATING THE ADOPTION OF EDUCATIONAL TECHNOLOGY TOOLS FOR IMPROVING LEARNING OUTCOMES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Prof. Dr. Frank Nyerere[1], Halima Juma[2]
[1]University of Dar es Salaam, School of Education, Department of Educational Psychology and Curriculum Studies, Dar es Salaam, Tanzania
[2]The Open University of Tanzania, Faculty of Education, Dar es Salaam, Tanzania

ABSTRACT

Educational technology has become an increasingly important component of higher education, offering new opportunities to expand access, enrich teaching and learning, and support the development of skills required in a knowledge-based economy. Learning management systems, digital libraries, multimedia resources, mobile learning applications and online assessment tools are now widely promoted as means of improving learning outcomes. In many African higher education institutions, however, the adoption of these tools takes place in contexts marked by limited infrastructure, unreliable internet connectivity, large class sizes and uneven levels of digital literacy among staff and students. This study evaluates the adoption of educational technology tools for improving learning outcomes in higher education institutions in Tanzania. Guided by the Technology Acceptance Model and the Unified Theory of Acceptance and Use of Technology, the research employs a mixed-methods design combining a survey of lecturers and students with interviews and focus group discussions involving academic staff, information technology personnel and university administrators. The findings show that perceived usefulness, ease of use, institutional support and access to devices and connectivity are the most important factors influencing adoption. Students reported that educational technology improved their access to learning materials, flexibility, collaboration and self-directed learning, while lecturers noted benefits in course organization and communication. However, the use of technology was often limited to the distribution of materials rather than interactive and student-centered learning. Barriers included inadequate infrastructure, insufficient training, heavy workloads and the absence of clear institutional policies. The study concludes that educational technology can contribute meaningfully to learning outcomes when its adoption is guided by pedagogical goals, supported by sustained investment in infrastructure and professional development, and embedded in coherent institutional strategies.

Keywords: Educational technology, technology adoption, learning outcomes, higher education, Tanzania

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

BARRIERS TO GIRLS' ACCESS TO QUALITY EDUCATION IN RESOURCE-CONSTRAINED COMMUNITIES: A QUALITATIVE STUDY

Assoc. Prof. Dr. Rehema Kileo[1], Dr. Salum Ally[2], Joyce Mtei[1]
[1]University of Dodoma, College of Education, Department of Educational Foundations and Continuing Education, Dodoma, Tanzania
[2]Dar es Salaam University College of Education, Faculty of Education, Dar es Salaam, Tanzania

ABSTRACT

Education is widely recognized as a fundamental human right and a particularly powerful means of promoting gender equality, health, economic participation and social development. Despite significant progress in expanding school enrollment, girls in many resource-constrained communities continue to face obstacles that limit their access to, participation in and completion of quality education. These obstacles often become more pronounced during adolescence, when economic pressures, social expectations and safety concerns intersect. This qualitative study explores the barriers to girls' access to quality education in resource-constrained communities in Tanzania. Grounded in a gender and rights-based perspective and informed by the social ecological model, the research collected data through in-depth interviews and focus group discussions with schoolgirls, out-of-school girls, parents, teachers, head teachers and community leaders in rural and peri-urban areas. The data were analyzed using thematic analysis. The findings reveal that barriers operate at several interconnected levels. At the household level, poverty, the costs associated with schooling, the burden of domestic work and preferences for investing in boys' education restrict girls' opportunities. At the community level, early marriage, teenage pregnancy, long distances to school and concerns about safety along the way discourage continued attendance. At the school level, inadequate sanitation facilities, a lack of menstrual hygiene support, shortages of female teachers, overcrowded classrooms and gender-insensitive teaching practices undermine the quality of girls' learning experiences. Nevertheless, the study also identifies supportive factors, including committed teachers, mentoring programs, girls' clubs and community awareness initiatives. The study concludes that improving girls' education requires a holistic approach that combines financial support for families, safe and gender-responsive school environments, community engagement and policies that enable pregnant girls and young mothers to return to school.

Keywords: Girls' education, gender equality, access to education, resource-constrained communities, qualitative research

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE INFLUENCE OF SCHOOL LEADERSHIP STYLES ON TEACHER JOB SATISFACTION AND RETENTION IN PUBLIC SECONDARY SCHOOLS

Prof. Dr. Juma Mwakalinga[1], Neema Kimaro[2], Dr. Baraka Mushi[3], Asha Mbwana[1], Emmanuel Shirima[2], Grace Mollel[3]
[1]University of Dodoma, College of Education, Department of Educational Management and Policy Studies, Dodoma, Tanzania
[2]Mkwawa University College of Education, Faculty of Education, Iringa, Tanzania
[3]St. John's University of Tanzania, Faculty of Education, Dodoma, Tanzania

ABSTRACT

Teachers are the most important school-based factor influencing the quality of education, and their job satisfaction and willingness to remain in the profession are closely linked to student achievement and school effectiveness. In many developing countries, public secondary schools face high rates of teacher attrition, transfer requests and low morale, particularly in rural and remote areas. While salaries, working conditions and career opportunities are frequently cited as causes, growing evidence suggests that the leadership practices of head teachers also play a decisive role in shaping teachers' professional experiences. This study examines the influence of school leadership styles on teacher job satisfaction and retention in public secondary schools in Tanzania. Drawing on transformational, transactional and laissez-faire leadership theories, as well as Herzberg's two-factor theory of motivation, the research employs a mixed-methods design. Quantitative data were collected through questionnaires administered to teachers, while qualitative data were obtained from interviews with head teachers, teachers and education officers. The findings reveal that transformational leadership, characterized by a shared vision, individualized support, intellectual stimulation and recognition of teachers' efforts, is strongly associated with higher job satisfaction and a greater intention to remain in the school. Transactional practices, such as clear expectations and fair rewards, also contribute positively, whereas laissez-faire and authoritarian approaches are linked to frustration, low commitment and the desire to leave. Teachers emphasized the importance of participative decision-making, open communication and opportunities for professional growth. However, the study also notes that head teachers' ability to support staff is constrained by limited resources, administrative burdens and insufficient leadership training. The study concludes that strengthening school leadership is an effective strategy for improving teacher retention and recommends systematic leadership preparation, mentoring and supportive policy frameworks.

Keywords: School leadership, teacher job satisfaction, teacher retention, transformational leadership, secondary schools

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF MOBILE-ASSISTED LANGUAGE LEARNING ON ENGLISH VOCABULARY ACQUISITION AMONG COLLEGE STUDENTS

Prof. Dr. Jose Antonio Ramirez[1], Maria Cristina Santos[2], Dr. Ferdinand Dela Cruz[3], Grace Villanueva[2], Rodel Mercado[1]

[1]De La Salle University, Brother Andrew Gonzalez College of Education, Department of English and Applied Linguistics, Manila, Philippines

[2]Philippine Normal University, Faculty of Arts and Languages, Manila, Philippines

[3]University of the Philippines Diliman, College of Education, Quezon City, Philippines

ABSTRACT

Vocabulary knowledge is a foundation of second language proficiency, supporting reading comprehension, writing, listening and oral communication. For many college students learning English as a second or foreign language, limited vocabulary remains a major and persistent obstacle to academic success. The widespread ownership of smartphones among young people has created new possibilities for language learning beyond the classroom, and mobile-assisted language learning has attracted growing interest as a flexible, accessible and learner-centered approach. Mobile applications offer features such as spaced repetition, multimedia input, gamification, instant feedback and opportunities for self-paced practice that may enhance vocabulary acquisition. This study explores the effectiveness of mobile-assisted language learning on English vocabulary acquisition among college students in the Philippines. Using a quasi-experimental design with pre-test and post-test measures, the research compared an experimental group that used mobile vocabulary applications alongside regular instruction with a control group that received conventional classroom instruction only. Quantitative data on vocabulary achievement were complemented by questionnaires and interviews exploring students' perceptions, motivation and patterns of use. The analysis is theoretically grounded in cognitive theories of vocabulary learning and the concept of learner autonomy. The findings indicate that students in the experimental group achieved significantly greater gains in vocabulary knowledge and retention than those in the control group. Students reported that mobile learning increased their motivation, allowed them to study at convenient times and made vocabulary practice more engaging. However, challenges such as distractions from other applications, unstable internet access and the need for teacher guidance were also identified. The study concludes that mobile-assisted language learning is an effective complement to traditional face-to-face classroom instruction and recommends its structured integration into English language curricula with appropriate pedagogical support.

Keywords: Mobile-assisted language learning, vocabulary acquisition, English as a second language, college students, learner autonomy

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

TEACHERS' PERCEPTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES AND THE CHALLENGES OF SUPPORTING LEARNERS WITH SPECIAL NEEDS

Assis. Prof. Dr. Sami Gharbi[1], Nadia Chaabane[2]
[1]Virtual University of Tunis, Higher Institute of Education and Continuing Training, Tunis, Tunisia
[2]University of Carthage, Higher Institute of Childhood Executives, Carthage, Tunisia

ABSTRACT

Inclusive education is based on the principle that all learners, regardless of disability, learning difficulty or social background, have the right to learn together in mainstream schools with appropriate support. International frameworks such as the Salamanca Statement and the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities have encouraged many countries to move from segregated special education toward inclusive systems. Teachers are central to this transformation, as their beliefs, knowledge and classroom practices largely determine whether inclusion becomes a meaningful reality or remains a formal policy commitment. This study explores teachers' perceptions of inclusive education practices and the challenges they face in supporting learners with special educational needs in Tunisia. Using a qualitative research design, data were collected through semi-structured interviews and focus group discussions with primary and lower secondary school teachers, supplemented by classroom observations in schools implementing inclusive programs. The data were analyzed thematically. The findings show that most teachers express positive attitudes toward the principle of inclusion and recognize its benefits for the social development, self-esteem and acceptance of learners with special needs, as well as for fostering empathy among their peers. Teachers reported using strategies such as differentiated instruction, peer tutoring, adapted materials and individualized attention. However, they also described significant challenges, including large class sizes, rigid curricula and assessment systems, insufficient initial and in-service training, a shortage of specialized support staff, limited resources and inadequate collaboration with families and health professionals. Some teachers expressed feelings of stress and professional isolation. The study concludes that successful inclusive education requires sustained teacher training, multidisciplinary support teams, curricular flexibility and school cultures that value diversity and collaboration.

Keywords: Inclusive education, special educational needs, teachers' perceptions, teacher training, Tunisia

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

TRADITIONAL BATIK MOTIFS AS VISUAL LANGUAGE: RECONSTRUCTING CULTURAL IDENTITY IN CONTEMPORARY INDONESIAN PAINTING

Prof. Dr. Bambang Sutrisno[1], Dewi Anggraini[1], Assoc. Prof. Dr. Rizki Pratama[2], Nur Aini Wulandari[3]

[1]Indonesian Institute of the Arts Yogyakarta, Faculty of Fine Arts, Department of Fine Arts, Yogyakarta, Indonesia

[2]Bandung Institute of Technology, Faculty of Art and Design, Bandung, Indonesia

[3]Yogyakarta State University, Faculty of Languages, Arts and Culture, Department of Fine Arts Education, Yogyakarta, Indonesia

ABSTRACT

Batik is one of the most significant expressions of Indonesian cultural heritage, recognized internationally as a masterpiece of intangible heritage. Its motifs, such as parang, kawung, truntum and mega mendung, carry philosophical, spiritual and social meanings related to cosmology, moral values, social hierarchy and the cycle of life, and they reflect the diversity of regional traditions from the royal courts of Central Java to the coastal communities of the north. In contemporary art, batik has moved beyond its function as textile and become a source of visual language through which artists explore questions of identity, memory and modernity. This study examines how traditional batik motifs are used as a visual language for reconstructing cultural identity in contemporary Indonesian painting. Using a qualitative approach that combines iconographic and semiotic analysis of selected paintings with interviews with artists, curators and art critics, the research investigates the ways in which painters appropriate, transform and recontextualize batik motifs. The findings reveal several strategies, including the fragmentation and abstraction of motifs, their combination with contemporary imagery, the use of the batik process itself as a painting technique and the critical reinterpretation of their traditional meanings. Through these strategies, artists articulate a hybrid identity that is rooted in local tradition while engaging with global artistic discourse and social issues. The study also observes tensions between innovation and respect for the sacred and symbolic dimensions of certain motifs. The study concludes that batik functions as a dynamic visual language in contemporary Indonesian painting, contributing to the continuous reconstruction of cultural identity in a globalized world.

Keywords: Batik, visual language, cultural identity, contemporary Indonesian painting, semiotics

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

THE ROLE OF WAYANG AESTHETICS IN SHAPING MODERN DIGITAL ILLUSTRATION AND ANIMATION PRACTICE

Dr. Siti Rahayu[1], Ahmad Nugroho[2]
[1]Indonesian Institute of the Arts Surakarta, Faculty of Art and Design, Department of Visual Communication Design, Surakarta, Indonesia
[2]Sebelas Maret University, Faculty of Fine Arts and Design, Department of Visual Communication Design, Surakarta, Indonesia

ABSTRACT

Wayang, the traditional puppet theatre of Indonesia, is a complex art form that unites visual art, narrative, music and philosophy. Wayang kulit, in particular, is distinguished by its stylized figures carved from leather, intricate ornamentation, distinctive proportions and a symbolic system in which posture, color and facial features express the character and moral qualities of each figure. The shadow performance, guided by the dalang, transmits epic stories and ethical teachings that have shaped Javanese and wider Indonesian culture for centuries. In recent years, illustrators and animators have increasingly turned to wayang as a source of inspiration in the development of a distinctive local visual identity in digital media. This study explores the role of wayang aesthetics in shaping modern digital illustration and animation practice in Indonesia. Using a qualitative approach, the research combines visual analysis of selected digital illustrations, animated films, games and motion graphics with interviews with illustrators, animators, puppet makers and design educators. The analysis is informed by theories of visual culture and cultural adaptation. The findings indicate that designers adopt wayang aesthetics through the use of flat and profile compositions, ornamental line work, stylized anatomy, symbolic color palettes and the visual effects of light and shadow. Narrative elements from the Mahabharata and Ramayana and characters such as the punakawan are also reinterpreted for contemporary audiences. However, the study notes concerns about the simplification of symbolic meanings and the loss of philosophical depth in commercial contexts. The study concludes that wayang aesthetics offer a rich foundation for innovative digital creativity when combined with an informed understanding of tradition.

Keywords: Wayang, digital illustration, animation, visual culture, Indonesian art

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

COMMUNITY MURALS AS INSTRUMENTS OF SOCIAL HEALING IN POST-DISASTER URBAN SPACES

Prof. Dr. Maria Clara Santos[1], Jose Antonio Reyes[1], Assist. Prof. Dr. Ana Beatriz Cruz[2], Ricardo dela Cruz[2], Dr. Josefina Bautista[3], Miguel Villanueva[3]
[1]University of the Philippines Diliman, College of Fine Arts, Quezon City, Philippines
[2]University of Santo Tomas, College of Fine Arts and Design, Manila, Philippines
[3]Technological University of the Philippines, College of Architecture and Fine Arts, Manila, Philippines

ABSTRACT

Natural disasters such as typhoons, floods and earthquakes not only destroy homes and infrastructure but also disrupt social bonds, collective memory and the sense of place that sustain urban communities. In the aftermath of such events, recovery efforts often focus on material reconstruction, while the emotional, psychological and cultural dimensions of healing receive less attention. Community-based art, and murals in particular, has emerged as a meaningful response to these needs, transforming damaged and neglected urban spaces into sites of remembrance, expression and hope. This study examines community murals as instruments of social healing in post-disaster urban spaces in the Philippines, a country frequently affected by severe typhoons and other natural hazards. Adopting a qualitative and participatory research approach, the study combines visual analysis of murals created after major disasters with interviews and focus group discussions involving artists, residents, local officials, teachers and representatives of non-governmental organizations, as well as observation of collaborative mural-making activities. The research is informed by theories of community art, trauma and collective memory. The findings indicate that the process of creating murals is as important as the finished works. Participatory painting sessions provided spaces where survivors could share stories, express grief, reconnect with neighbors and regain a sense of agency. The imagery of the murals frequently combined memories of loss with symbols of resilience, faith, solidarity and local identity. Murals also contributed to the revitalization of public spaces and strengthened community pride. However, the study identifies challenges related to sustainability, funding and the risk of superficial interventions. The study concludes that community murals can play a valuable role in holistic disaster recovery.

Keywords: Community murals, social healing, post-disaster recovery, public art, Philippines

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

INDIGENOUS WEAVING PATTERNS AND THEIR REINTERPRETATION IN CONTEMPORARY FIBER ART

Assoc. Prof. Dr. Carmela Aquino[1]
[1]University of the Philippines Baguio, College of Arts and Communication, Department of Arts and Humanities, Baguio City, Philippines

ABSTRACT

Indigenous weaving traditions represent a rich repository of knowledge, aesthetics and cultural meaning. In the Philippines, textiles such as the inabel of the Ilocos region, the woven cloths of the Cordillera peoples, the t'nalak of the T'boli and the intricate fabrics of Mindanao communities embody distinctive patterns, color systems and techniques that are closely linked to cosmology, rituals, social identity and the natural environment. These patterns are not merely decorative; they function as visual narratives that record myths, ancestral knowledge and relationships between people and the land. In recent decades, contemporary fiber artists have increasingly drawn on indigenous weaving as a source of inspiration, reinterpreting traditional patterns and techniques within the context of modern art. This study examines indigenous weaving patterns and their reinterpretation in contemporary fiber art, focusing on Philippine artistic practice. Using a qualitative approach, the research combines visual and material analysis of traditional textiles and contemporary fiber artworks with interviews with indigenous weavers, fiber artists, curators and cultural workers, as well as field visits to weaving communities. The research is informed by theories of cultural appropriation, collaboration and the anthropology of art. The findings show that contemporary artists transform weaving patterns through changes in scale, material experimentation, three-dimensional installation and the integration of new media, creating works that address themes such as identity, memory, ecology and cultural survival. Collaborative projects between artists and weaving communities have contributed to the revitalization of endangered techniques. However, the study also raises ethical concerns regarding authorship, recognition, fair compensation and the use of sacred patterns. The study concludes that respectful reinterpretation can sustain indigenous weaving heritage.

Keywords: Indigenous weaving, fiber art, textile heritage, cultural appropriation, Philippine art

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

COLONIAL LEGACY AND POSTCOLONIAL EXPRESSION IN THE VISUAL ARTS OF SOUTHEAST ASIA

Dr. Ramon Mercado[1], Luisa Fernandez[2], Prof. Dr. Emilio Navarro[1]
[1]University of the Philippines Diliman, College of Arts and Letters, Department of Art Studies, Quezon City, Philippines
[2]Ateneo de Manila University, School of Humanities, Department of Fine Arts, Quezon City, Philippines

ABSTRACT

The visual arts of Southeast Asia have been profoundly shaped by the region's colonial history. Spanish, Dutch, British, French and American colonial powers introduced new institutions, academic training, artistic genres, religious imagery and aesthetic hierarchies that often marginalized indigenous forms of creativity. Colonial art schools, exhibitions and collections promoted European conventions such as academic realism, landscape painting and portraiture, while local artistic traditions were frequently classified as craft or ethnographic material. Yet colonial encounters also produced complex processes of adaptation, resistance and hybridity. This study examines the colonial legacy and postcolonial expression in the visual arts of Southeast Asia, with particular attention to the Philippines, Indonesia, Vietnam and Malaysia. Adopting an art historical and postcolonial theoretical framework, the research analyzes selected artworks, institutional histories, art criticism and exhibition practices from the late colonial period to the present, complemented by interviews with artists and curators. The analysis shows that artists in the region have engaged with the colonial past through multiple strategies, including the appropriation and subversion of academic styles, the revival and reinterpretation of indigenous and folk traditions, the critique of colonial historiography and the exploration of hybrid and diasporic identities. Nationalist art movements played an important role in constructing images of the nation after independence, while contemporary artists increasingly question both colonial and nationalist narratives, addressing issues such as migration, memory, globalization and social justice. The study also highlights the role of museums and art histories in decolonizing knowledge. The study concludes that postcolonial expression in Southeast Asian visual art represents a dynamic dialogue between inherited structures and local creativity.

Keywords: Colonial legacy, postcolonial art, Southeast Asian art, hybridity, decolonization

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

RELIGIOUS ICONOGRAPHY AND FOLK DEVOTION IN THE SACRED PAINTING TRADITIONS OF THE ISLANDS

Prof. Dr. Teresa Gonzales[1], Antonio del Rosario[1], Dr. Beatriz Salazar[2], Fernando Ocampo[3], Assist. Prof. Dr. Corazon Lim[2]

[1]University of Santo Tomas, Graduate School, Center for Conservation of Cultural Property and Environment in the Tropics, Manila, Philippines

[2]University of San Carlos, School of Arts and Sciences, Department of Fine Arts, Cebu City, Philippines

[3]Holy Angel University, School of Arts and Sciences, Center for Kapampangan Studies, Angeles City, Philippines

ABSTRACT

The sacred painting traditions of the Philippine islands reflect a long history of religious encounter, cultural adaptation and popular devotion. Introduced during the Spanish colonial period, Christian imagery was initially produced according to European models and used as an instrument of evangelization. Over time, however, local artists, many of them anonymous, transformed these models through their own sensibilities, materials and techniques, giving rise to distinctive traditions of church murals, ceiling paintings, retablo panels and devotional images. These works were not only objects of liturgical use but also integral parts of community life, closely connected to fiestas, processions, pilgrimages and household devotions. This study examines religious iconography and folk devotion in the sacred painting traditions of the islands, focusing on selected churches and devotional practices in Luzon, the Visayas and Mindanao. Using an art historical methodology combining iconographic analysis, stylistic comparison and archival research, together with ethnographic interviews with parish communities, devotees, conservators and local historians, the research explores how sacred images are produced, interpreted and venerated. The findings reveal that local painters adapted Christian iconography by introducing indigenous facial features, local flora and fauna, vernacular dress and decorative motifs drawn from folk art. Devotional practices such as the veneration of patron saints and the Santo Niño shaped the selection and representation of subjects. The study also shows that sacred images continue to function as focal points of communal identity and memory. However, many works face threats from natural disasters, inappropriate restoration and neglect. The study concludes that these traditions require informed conservation and community-centered heritage policies.

Keywords: Religious iconography, folk devotion, sacred painting, Philippine art, cultural heritage

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

PARTICIPATORY ART EDUCATION AND ITS IMPACT ON YOUTH CREATIVE DEVELOPMENT IN RURAL COMMUNITIES

Assoc. Prof. Dr. Rafael Domingo[1], Isabel Marquez[2]
[1]Philippine Normal University, Faculty of Arts and Languages, Department of Art Education, Manila, Philippines
[2]Central Luzon State University, College of Education, Science City of Muñoz, Philippines

ABSTRACT

Young people living in rural communities often have limited access to formal art education, cultural institutions and opportunities for creative expression. Schools in these areas frequently face shortages of trained art teachers, materials and facilities, while arts subjects are sometimes considered less important than academic disciplines. At the same time, rural communities possess rich cultural resources, including local crafts, oral traditions, festivals and close relationships with the natural environment, which can serve as a foundation for meaningful art learning. Participatory art education, which emphasizes collaboration, dialogue, community engagement and the active involvement of learners in the creative process, offers a particularly promising approach for addressing these challenges. This study examines participatory art education and its impact on youth creative development in rural communities in the Philippines. Using a qualitative case study design, the research focuses on community-based art programs involving workshops, collaborative murals, craft projects, theatre and exhibitions organized in partnership with schools, local governments and cultural organizations. Data were collected through participant observation, interviews and focus groups with young participants, teachers, facilitators, parents and community leaders, as well as the analysis of artworks produced. The findings indicate that participatory art education fosters creativity, self-confidence, communication skills, problem solving and a stronger sense of cultural identity and belonging among young people. Collaborative projects encouraged youth to explore local stories and traditions, strengthening intergenerational connections. However, challenges such as limited funding, the short duration of programs and insufficient integration into school curricula were identified. The study concludes that participatory approaches can enrich art education and contribute to the holistic development of rural youth.

Keywords: Participatory art education, creative development, rural youth, community-based art, Philippines

EU 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
September 3-8, 2026 – Tiran
ISBN NR. : 978-625-8795-45-5

SYMBOLISM AND SPIRITUALITY IN SENEGALESE GLASS PAINTING: TRADITION MEETING MODERNITY

Prof. Dr. Amadou Diallo[1], Fatou Ndiaye[2], Assist. Prof. Dr. Ousmane Sarr[3], Aïssatou Fall[1]

[1]Cheikh Anta Diop University of Dakar, Fundamental Institute of Black Africa (IFAN), Department of Art and Cultural Heritage, Dakar, Senegal

[2]Gaston Berger University, Faculty of Civilizations, Religions, Arts and Communication, Saint-Louis, Senegal

[3]National School of Arts of Dakar, Department of Visual Arts, Dakar, Senegal

ABSTRACT

Senegalese glass painting, known as suwer, from the French sous verre, is one of the most distinctive forms of popular art in West Africa. Painted in reverse on the back of glass, these works developed in urban centers such as Saint-Louis and Dakar and became widely present in homes, where they served devotional, decorative and narrative functions. Early glass paintings frequently depicted religious figures, particularly Sheikh Amadou Bamba, the founder of the Mouride brotherhood, and other saints of Senegalese Sufi orders, as well as scenes from Islamic tradition, legends, daily life and social satire. This study examines symbolism and spirituality in Senegalese glass painting and its transformation from a traditional popular art into a contemporary artistic practice. Using an art historical and ethnographic approach, the research combines iconographic analysis of historical and contemporary works with interviews with glass painters, collectors, curators and members of religious communities. The analysis is informed by studies of African popular art, Islamic visual culture and the anthropology of religion. The findings reveal that glass paintings function as a visual expression of Sufi spirituality, conveying values such as devotion, piety, work, patience and spiritual guidance through symbolic imagery, colors and compositions. Images of religious leaders serve as objects of blessing and protection in domestic spaces. Contemporary painters continue this tradition while introducing new themes, including urban life, gender, migration, political commentary and environmental concerns, and they increasingly address local and international art markets. The study concludes that Senegalese glass painting represents a living tradition in which spirituality and modernity coexist in creative dialogue.

Keywords: Senegalese glass painting, suwer, Sufi spirituality, popular art, West African art